10797/B
E. XIII
18/a
a 632

Ex libr. J. V. Liender. Med. D.

[illegible]

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

https://archive.org/details/b30537812

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS *Philosophi & Medici, in Gymnasio* PATAVINO *Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,*

DE

PRAESAGIENDA

VITA & MORTE

AEGROTANTIUM

LIBRI SEPTEM.

In quibus ars tota HIPPOCRATICA praedicendi in aegrotis varios morborum eventus, cum ex veterum Medicorum dogmatis, tum ex longa accurataque observatione, nova methodo elucescit.

Cum PRAEFATIONE

HERMANNI BOERHAAVE.

Editio nova, singulari cura recensita, ab infinitis typothetarum &c. mendis expurgata, locupletissimoque Capitum & Rerum duplici Indice instructa.

LUGDUNI BATAVORUM,

Ex Officina ISAACI SEVERINI. M.DCC.X.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VIRO CLARISSIMO

CUJUSCUNQUE DOCTRINAE COPIA
ARTIS VERO MEDICAE SCIENTIA
LONGE CELEBERRIMO

HERMANNO BOERHAAVE

PHILOSOPHO ET MEDICO LEIDENSI
IN ALMA BATAVORUM ACADEMIA
MEDICINAE ET BOTANICES
PROFESSORI

DILIGENTIAE ET SAPIENTIAE
VETERUM IN ARTE MEDENDI
VIRORUM PRINCIPUM
AESTIMATORI SOLERTISSIMO
ASSERTORI PRUDENTISSIMO

NOVAM HANC

PROSPERI ALPINI

DE PRAESAGIENDA VITA ET MORTE

AEGROTANTIUM EDITIONEM

CONSILIO ET AUCTORITATE EJUS

PRO CANDIDO SUMMOQUE

INTEGERRIMAM ARTEM PROMOVENDI

STUDIO ADORNATAM

UT MENTEM PRO COLLATIS

HUMANISSIME BENEFICIIS GRATAM

DEBITAMQUE UT PAR EST

OBSERVANTIAM TESTARETUR

EA QUA DECET ANIMI REVERENTIA

OFFERT ET INSCRIBIT

ISAACUS SEVERINUS.

MEDICINAE CULTORIBUS

HERMANNUS BOERHAAVE.

S. P.

AD condendam medicinam requiri accuratam primô eventuum historiam, deinde verô severum ex illa ratiocinium, censent omnes, quibus accuratius introspicere in disciplinae hujus indolem unquam placuit. Qua autem lege, ex idonea experimentorum copia, disputatione rationis proficere quis possit, olim indicare conatus fui, quum de vi ratiocinii mechanici in medicina publicè disserui. Qua vero via experimenta capere, vel jam capta discere, quis poterit, in commendatione studii Hippocratici longè prius dixeram. Est enim HIPPOCRATES *unus fere, penes quem sylva reperitur observationum earum, quae ad artem pertinent. Utinam, qui collegit accuratè, ordinatim digessisset! Sed properum viri fatum obstitit, ne tam speratum absolveret opus. Incubuere dein supplendo huic defectui Illustres in Arte Viri, quos inter* LUDOVICUS DURETUS *excellit, & eo vel major forte* PROSPER ALPINUS. *Prior in immortali mehercle scripto ad*

ad Coaca Hippocratis, posterior in absolutissimo, quod vobis jam offertur, opere. Egò sanè, postquam prima id vice evolveram, judicavi meliorem in Medicos usus librum alium vix inveniri; nullum ergo Medicinae Studiosis magis commendandum esse. Quum vero rarissimi libri ingens esset penuria, exarandum denuò curavi juxta exemplar, quod possidebam, editionis Francofurtensis. Id autem quum verborum, sententiarum, citationum, mendis scateret adeò, ut sensus Auctoris vix sibi constaret, nec mihi curandis his vel minimum superesset otii, quaerendus fuit, qui id in se susciperet oneris. Hoc autem, grave licet & plenum toediosi laboris, sibi imponi passus est RUDOLPHUS DYKER *Embdanus, ingenio, industria, eruditione & modestia ornatissimus, Medicinae ut nunc summa cum laude Candidatus, ita brevi, Deo dante, ipse magno hominum bono futurus Medicus. Atque idem ille felicissimo ardui laboris successu rem optime absolvit. De eo autem & gaudeo impense, & vobis gratulor, probè gnarus dignius hoc opus rarô exivisse in lucem. Valete! Lugd. Bat.* 22. *Sept.* MDCCIX.

ILLU-

ILLUSTRISSIMIS AC SAPIENTISSIMIS

SENATORIBUS,

JACOBO FOSCARENO

Equiti, & Divi Marci Procuratori.

HIERONYMO CAPELLO

ATQUE

JOANNI DELPHINO

Equiti, & Divi Marci Procuratori,

Triumviris Literariis.

PROSPER ALPINUS

S. D.

Inter partes, quæ artem medicam perficiunt, Viri Illustrissimi, ea, quæ occultarum morbos continentium causarum notitiam per signa exhibet, perinde ac Imperatori hostium insidias, Medico morbos maligne ingravescentes detegit, præteritasque molestias ægro non referente aperit, præsentia cernit, de vita & morte, deque longitudine ac brevitate morborum multo antea prænoscere docet, atque demum hominem prædictionibus, quasi oraculis, auctore Hippocrate

pocrate Coo, admiratione dignum reddit, ab omnibus plurimum commendatur, ac veluti divinum quoddam suspicitur. Neque immerito sane, cum Medici hanc artem perdocti, veluti Dii oracula hominibus, ita morbos futuros prædicant, ægrotorumque salutem atque exitium ante prævideant, ac non minus, quando tempore hæc futura. Hippocrates Cous pestilentiam ab Illyriis venientem prædixit, & discipulos ad opem ferendam in varias urbes dimisit; cui illos honores, quos Græcia Herculi, propter ejus merita contulerunt. Libros scripsit Prognosticorum, Morborum Epidemiorum, ac, uti aliis visum est, etiam Prorrheticorum, & Coacorum præsagiorum, quibus tota prædicendi ratio Medicis innotescit: In quibus quidem Hippocratem, quasi divinam naturæ mentem, loquentem audire licet. Quamobrem Eudemus olim Romanus & Senator & Philosophus prædictionem a Galeno sibi arte Hippocratica proditam maxime est admiratus, ita ut postea, sicuti Galenus prædixerat, sanatus, amicis alta voce clamando dixerit: Pythium Apollinem vaticinari ægrotantibus voluisse per os Galeni. Quibus sane constat, hanc medicinæ partem Græcis prognosin dictam ceteris nobilitate, ac præstantia esse anteponendam, Medicisque splendorem multum & ornamentum afferre, & ad medicinam faciendam esse scitu necessariam. Etenim quis quæso occultis morborum causis per signa haud quaquam cognitis, naturæque morbo adversantis statu, ac humorum motibus ignoratis, ægrotis opportuna præsidia adhibere poterit? Hinc fit, ut Medici hujus artis ignari, ejusdem na-

turæ ſtatum, humorumque motus in ægrotis minus accurate obſervantes, ſæpius ipſis intempeſtivo ac inopportuno medicamentorum uſu, aut impediendo aut intercipiendo utiles naturæ progreſſus, exitium inferant. Ego itaque eximia hujus partis medicinæ utilitate, præſtantia ac nobilitate perſuaſus, cum multos annos huic ſtudio incubuerim, cum in variis, & regionibus & locis, varios morborum caſus atque eventus, tum apud præcipuos medicinæ ſcriptores obſervaverim, opus ad medicum præſagium maxime faciens compoſui, in quo de morbis prævidendis, de longitudine & brevitate morborum cognoſcenda, de præteritorum ſymptomatum cognitione, deque præſagienda vita & morte ægrotantium, ſatis accurate egi. Ac demum cum ultimam hujuſce operis partem, ſeptem libris diſtinctam, de præſagienda quippe vita & morte ægrotantium inſcriptam, multorum perſuaſione in lucem edere conſtituerim, idque libenter, ne medicinæ ſtudioſi hoc etiam ad medicinam faciendam commodo carerent, extemplo vos Senatores ampliſſimi mihi in mentem occurriſtis, quibus hoſce meos labores devotiſſime offerrem, ac dedicarem: primum, quoniam hoc opus, quod partem medicinæ prope divinam (divinum enim videtur, Medicum ægrotos vel morituros, vel ſanitatem recepturos, antea prænoſcere, atque prædicere) complectitur, ſua nobilitate ac præſtantia non indignum etiam ampliſſimorum Senatorum benignitate mihi ſit viſum. Addo mihi jamdiu fuiſſe in optatis, ut me vobis, Triumviris Litterariis Sapientiſſimis, poſſim aliquando honoris, ac benificii olim ſuſcepti memo-

** rem

rem declarare. Quippe qui, nedum lectionem medicamentorum, vulgo simplicium vocatam, (quæ naturalium omnium vel plantæ sint, vel animalia, vel fossilia, ad usum medicinæ facientium historiam docet, viresque ac usus omnes ad medendum, quod ipsum recte mederi est) studiosis medicinæ merito maximi faciendam, quod absque medicamentorum notitia, neque ullus Medicus, neque ars ipsa Medica unquam esse potuerit, in studio Patavino omnium celeberrimo, mihi interpretandam detuleritis, sed etiam eam ordinariam in eodem studio, ut majori quoque honore, majori vestra benevolentia decoraret, declarastis, quod honoris & ornamenti huic lectioni alias nunquam fuit tributum. Merito itaque hosce Libros de nobilissima ac fere divina medicinæ parte nunc in publicum evulgandos vobis Senatoribus humanissimis (quorum magnificentiam, sapientiam, justitiam, humanitatem, prudentiam, omnes nationes maxime admirantur, venerantur, suspiciunt) dedicandos duxi. Ut ea ratione quandoque etiam appareat, quantopere istius Patavini Gymnasii medicinæ studiosis utile foret, ac quantum ejusdem studii ornamentum, atque perfectio augeretur, si una cum aliis partibus medicinæ hæc una quoque ad prognosticum pertinens, ceteris nobilior, omnino Medicis necessaria publice in eodem Gymnasio doceretur. Qui non avidissime audirent libros prognosticorum Hippocratis, atque libros morborum Epidemiorum? Illos tanquam prædicendi rationis præcepta continentes, atque hos tanquam casus particulares, in quibus studiosi ad prædicendi praxin seipsos exer-

ceant.

ceant. Undique (auderem affirmare) medicinæ ſtudioſi Patavium confluerent, ut præter alias medicinæ partes prognoſis quoque ad medicinam ſummæ utilitatis, ac ſplendoris facultatem, quæ olim a primariis medicis jure merito in hoc ſtudio tractabatur, intelligere poſſent. Interim Viri Illuſtriſſimi hoſce Libros, vobis a me devotiſſime dicatos, hilari ac perbenigno vultu accipite. At ſi quid ex ipſis ornamenti ad artis Medicæ ſtudioſos ac commodi aperiatur in hoc veſtro diſciplinarum omnium emporio, denuo vel reſtituendum, vel potius inſtaurandum, ſummæ prudentiæ veſtræ judicium eſto. Deum Optimum Maximum precor, ut vos & Reipublicæ veſtræ feliciſſimæ, & huic Patavino Gymnaſio perpetuis annis tueatur incolumes & fortunatos. Patavii. Anno ſalutis humanæ MDCI. die 15. Menſ. Februar.

PROSPER ALPINUS
LECTORI OPTIMO.

um in editione Librorum de medicina Ægyptiorum studiosis medicinæ polliciti fuerimus, Libros quoque nostros de medico præsagio conscriptos nos in lucem edituros, posteaque multis viris celeberrimis, quibus alii nostri labores alias evulgati haud ingrati exstiterunt, hortantibus, ac rogantibus, cum promissis standum esset, non potuimus, neque debuimus ipsorum desiderio plane non obsequi. Unde cum scripserimus primo de morbis prævidendis, mox de præteritorum symptomatum cognitione, tertio de longitudine & brevitate morborum, atque demum de præsagienda vita & morte ægrotantium, ex quatuor partibus totum hoc opus, ad Medicum præsagium attinens, perficientibus, eam, quæ in morbis ægrotantium vitam & mortem prænoscere docet, septem libris distinctam primum publicandam consulto duximus. Quos libros propter ipsius eximiam ad medicinam faciendam utilitatem, tum quod a multis maxime expeti intellexerimus, tum etiam, quod libros de hac quidem prædicendi parte prosecutos in promptu magis, ut typis committi possent, habuerimus, eo libentius nunc in lucem prodire permisimus. Itaque, optime Lector, hos interim legito, recte consulito, reliquosque libros de aliis prognosis partibus conscriptos prope diem exspectato. Atque nostram fortasse medicinam alias methodico modo informatam. Vale.

IN-

INDEX
OMNIUM CAPITUM,

Quæ in hoc opere continentur.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

LIBER QUINTUS.

LIBER SEXTUS.

LIBER SEPTIMUS.

PROS-

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii,

DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

Ad eam medicinæ partem explicandam aggredimur, quæ, quomodo de ægrotantium salute & morte præsagiendum sit, docet. De qua ob eximiam ad medicinæ studiosos utilitatem, atque commodum, accurate nunc agendum duximus. Etenim hæc prædicendi ratio non minus Medicis, quam ægrotis plurimum emolumenti afferet. Hi quidem de ipsorum futura salute Prognosticum audientes, facilius, ac propensius Medicorum præceptis obediunt, ac exinde tutius & citius pristinam sanitatem recipiunt. Illi vero prævisis ea arte symptomatis, quibus ægroti sunt vexandi, facilius medicamentis occurrunt. Ex quibus morborum probe cognita ac perspecta natura, curatio qualis recte profutura sit, intelligunt; atque etiam (quod maximum curatricis medicinæ partis esse existimo) neglecta morborum prædictione, proba quidem vivendi ratio illis minime institui potest. Ipsius enim instituendæ rationem ex singulorum morborum temporum, omnium quam maxime status præcognitione pendere, Galen. *in lib.* 1. *cap.* 3. *de Crisibus* hisce verbis prodidit: *Generosi Medici*

atque arte Hippocratica digni est officium, futurum statum præcognoscere, cum omnem victus rationem ad ipsum inspiciens instituat. Eadem ratione. Principium morbi, atque augmentum non ubi jam perfecta sunt cognoscere, sed multo antea præstabit cognoscere. In hac prædicendi parte olim Galenus post unum Hippocratem, a quo artem didicit, maxime claruit. Cujus sane illustria multa præsagiorum exempla in ejus libris leguntur.

Quid de illo præsagio, imo de divina ejus mente, quasi natura loquente ad Eudemum olim Romanum Philosophum clarissimum; An non ei prædixit, qua febre esset laboraturus, non minus & diem, in qua critica alvi fluxione fuit judicata? Quid de Sexto Romano Senatore, Severo Imperatori multum familiari; an non prima die febrem adventuram, sexta die cessaturam, & decimaquarta redituram, atque decimaseptima per sudorem prorsus solutum iri? Quid amplius? Cum, ut ex ipsius libro de præsagitione ad Posthumum constat, in quodam juvene Romano, febre vexato, quo tempore alii omnes Medici mittendum sanguinem consulebant, sanguinem abunde e dextra nare fluxurum, eoque ægrotum juvenem sanatum iri, coram multis Medicis prædixit, continuoque erumpente sanguine, uti prædixerat, juvenis fuit liberatus? Quæ omnia ut ex ipsius sententia præter aliorum spem evaserunt, sic summam in ipso præstantiam omnes Medici admirari ac suspicere cœperunt. Martianus unus ex primariis Medicis, Romæ in via obviam Galeno factus, ait. *Quæ ergo in eo libro secundo prognosticorum Hippocr. scripta sunt, agnoscis, atque eadem scio, nec tamen vaticinor?* Et Eudemus a febre, uti a Galeno ipsi fuerat prædictum, sanatus, de illo alta voce clamando amicis, qui apud ipsum fuerant, inquit: *Vaticinari Pythium Apollinem ægrotantibus voluisse per os Galeni, & quibus remediis ad sanitatem revocari possint, & qua die perfecte liberari debeant.* Hinc complures non solum medendi artis ignari, sed etiam doctissimi Philosophi, ac Medici Galenum in hac arte divinum esse prædicabant, divinis quem honoribus ac laudibus dignum ad cœlum usque efferebant. Cujus cum ægroti, tum

Medici

Medici præſagia perinde ac certiſſima oracula exſpectabant. Ex quibus prædicendi hæc ratio, quanti ſit a Medicis facienda, facile intelligitur. Juvat quinetiam maxime Medicos: In morbis acutis exitialibuſque, qui præcognitam futuram ægrotantium mortem ubi aſſidentibus prædixerint, mortis culpa plane vacare ſolent: ægrotoſque audito prognoſtico non Medicorum culpa, ſed morborum vi interemtos, aſſidentes judicant. Quod ſi antea exitium non prædixerint, ipſorum aut ignorantiæ, aut negligentiæ mortem omnes adſcribunt, interiiſſeque Medicorum cauſſa pro certo habent. Hinc non pauci Medicorum noſtri temporis perdocti, propriæ conſcii ignorantiæ omnes fere acutis morbis correptos indiſcriminatim morituros prædicant. In horum quidem morborum principiis morbum ſane fore graviſſimum, ingentibuſque periculis plenum, affirmant; morbiſque iiſdem ad ſtatum properantibus, ſymtomata cum de novo oborta, tum vel alia, quæ prius fuerant, adaucta viderint, aut quoviſmodo ægrotos plus ſolito inquietos, vel anxios, deliros, aut ægre ſpirantes, aut plus ſolito dolentes, continuo exitium futurum affirmant, quibus, etſi paulo poſt ægroti ii ſanitati reſtituantur, tamen hæc prædicendi ratio nihil affert incommodi. Cum ea via neque parum laudis hi conſequi ſoleant; ipſorumque in arte medica nomen atque fama non parum creſcat: artis ſiquidem medicæ ignari ipſorum ſanitatem (etſi iiſdem Medicos mortem prædixiſſe, memoria habeant) Medicorum ſtudio ac diligentia ſubſecutam putant. Ex quo eos Medicos maximis laudibus extollunt. At Medici, arte Hippocratica digni, non in omnibus acutis morbis exitium perpetuo prædicant, ſcienter enim, ac docte quidem ſanitati reſtitutum iri, & morituros eſſe ex veris prædicendi artis principiis affirmant. Neque omnia gravia ſymtomatum incrementa timent, neque nova oborta ſymtomata, vel hæc ipſa multum aucta. Quinimo magis ex iis, quæ ignaris Medicis malum morem in morbis ſignificare videntur, ſalutarem aliquam criſim ſæpe eſſe exſpectandam, affirmant. Ex his itaque, cum nos hanc prædicendi in ægrotis rationem Medicis non ſolum maxime utilem, ſed apprime etiam neceſſariam eſſe intellexerimus; mirari aliquis

non debebit, si nos plane, ut methodo a nullo antea explicata commonstraretur, in ea tradenda, ac accurate scribenda plurimum studii adhibuerimus. Sed nunc ad illa, quibus hæc prædicendi methodus investigatur, veniamus.

Cap. I.

Ex quibus Medici in ægrotis salutem & mortem præcognoscant?

Qui recte cupiunt in ægrotis præsagium aperire, inprimis, a quibus ipsum indagetur, intelligere debent. Hæc vero duo existunt, unum morbus, qui in corpus tanquam inimicus agens hominis corpus destruere conatur. atque alterum natura, quæ perinde ac arcis alicujus præfectus, in corpore desidens, a morbo perinde ac duce aliquo exercitus, ipsum corpus tanquam arcem oppugnante, defendere studet. Ut autem dux exercitus ad expugnandam arcem multis ūtitur militibus, ipsorum alii, ut unam, atque alii, ut alteram arcis partem aggrediantur, quo multis superatis tandem arx universa in potestatem veniat. Sic & morbus militum loco, pluribus utitur symptomatibus, ac aliis morbis, ut multas partes corporis eodem tempore expugnent. Ex oppositoque natura ejusce, & corporis acerrimus defensor, ipsum a symptomatum insultibus custodit, & ne morbo succumbat pro viribus operam dat. Eruditam enim esse naturam, atque arte etiam non carere, artificemque merito dici, atque animalibus consulere Hippocrat. *Com. 5. in text. 2. si* Galeno *in libr. 6. epidem.* credimus, statuit. Hæc enim partes singulas corporis facultatibus multis muniit, quibus partes, tanquam militibus ad resistendum, cum variis morbis, tum symptomatis utuntur. Itaque eæ partes corporis facultatibus perinde ac militibus utentes, a morborum symptomatumque insultibus defenduntur. Ex quibus cuique liquido constabit, naturam corporis partes robustis facultatibus instructas habentem, difficili negotio, morbo esse superandam, ipsamque contra debilioribus partium viribus seu facultatibus instructam facile morbo succumbendam. Colligamus

gamus igitur ab his, ut nuper dictum est, salutis atque mortis futuræ prænoscendi judicium a duorum tantum, morbi nimirum & naturæ invicem colluctantis observatione pendere atque fieri. Quod Galen. *in libr. de constit. art. medicæ cap.* 18. perbelle ita expressit: *Medicus quippe his duobus, morbo inquam & natura colluctantibus, animum semper intendit, atque dum discernit, quodnam horum robustius sit, primum quidem secum de salute hominis aut interitu præsagium depromit. Deinde vero, quo alterum altero fortius esse novit, tum & illius præfinitum tempus agnoscit.* Nec mirari quispiam debet, si quis robur utriusque recte perpendens victurum tandem deprehendat. Quum videamus complures Gymnastas ex primis statim motionibus, quibus contra se invicem luctantes feruntur, victurum prænuntiare, & sæpe ante partam victoriam, quodque celerius adversarius succumbet. Hoc autem agunt, cum alterum altero non viderint validiorem. Quare ex alia nulla exercitatione salutem aut interitum prænoscet, præterquam ex exacta virium, tum morbi tum naturæ notitia, ex qua utriusque præfinitum tempus exquirit; ut enim celerrime solvendus morbus est, quam validiores vires fuerint; ita cito mors adventabit, si hæ imbecillæ sint, morbus vero fortior. Naturam vero morbo robustiorem significabunt validæ robustæ, ut corporis facultates, quibus ipsa non carens, vel etiam contra magnum morbum, fortissime pugnat, nec ipso facile superatur. At interdum fit, ut quemadmodum arx firmissima munitissimaque, aut militum, aut victus, aut cæterarum rerum, quibus castra, ut defendi possint, opus habent, defectu, a fortissimo Duce exercitus expugnatur; sic natura nostrorum corporum, vel etiam fortissima, ciborum inopia, aut mala victus ratione, aut medicamentis non recte adhibitis, aut denique longa morbi oppugnatione, sæpe succumbat. Ex quo ipsa aliquando castrorum Ducem imitatur, qui cum a longa obsidione milites, victum & cætera necessaria sibi defectura, timeat, inopinanter aliquando e castris egressus repente contra obsidentem exercitum pugnam tentat, quem quandoque fortissime pugnando, aut to-

tum vincit, aut ingenti militum copia excisioni mandata, ita debilitat, ut ab ipso nihil amplius, aut sane parum sit timendum. Non dissimili argumento corporis alicujus natura sagacissima, robustissimis munita facultatibus, ex longa quandoque morbi pugna, virium defectum timens, morbo vel caussis, vel symptomatis irritata, sæpius in ipsum morbum ante opportunum tempus ad pugnam invehitur, ipsumque fortissime pugnando aut plane vincit, aut saltem plurimum ejus vires debilitat. Atque hæc miro quodam quasi discursu aut ratione (sic probe ipsam Deus docuit) in ægrotis a natura non raro fiunt. Demum natura æque omnes partes corporis non curat, sed præcipuas præcipue. Cum singularum partium corporis non æquale sit robur, quippe principaliores partes statim ab initio natura majori robore donavit, ut Gal. *in lib. de caussis morborum cap.* 6. docuit. Arcis enim alicujus præfectus ac defensor, non æque omnes, sed principaliores magis arcis partes curat, & defendit, quibus præsertim expugnatis arcem universam superari sit necesse; ita natura corporis custos, ignobiles, admodumque a visceribus remotas non tanto studio curat, quod si graviter aliquando a morbo vexentur, servata viscerum nobilium sanitate, deinceps pristinæ saluti eam restitui soleant. Curæ igitur primum naturæ sunt viscera, ut a morbi insultibus custodiat, omneque studium ad ipsorum conservationem adhibet, maximeque ad ipsum cor defendendum. Sæpeque ut isthæc nobilia viscera morbo aliquo vexata, ac oppugnata defendantur, ac serventur, natura permittit, aut ipsa procurat, ut ab his visceribus totus morbi impetus ad aliquam partium ignobilium feratur: tantam semper, Galen. *in* 2. *de usu partium* auctore, natura providentiam securitatis principalium particularum habuit, ut non raro in longis morbis Medici observare solent, naturam robustam, diu a magno morbo conflictatam, ad aliquam ignobilem partem humores noxios transmittendo membra præcipua exonerare, atque liberare. Quo pacto sæpe multos cum acutos tum longos morbos judicatos vidimus, nempe in cruribus, cuteque, tumoribus, inflammationibus, exanthematis, variolis,

mor-

morbillis, ſcabie, aut aliis hujuſmodi obortis. De quibus Hippoc. *in lib. 2. In text. 67. prognoſticorum* dixit: *Abſceſſus autem qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculoſis, omnes utiles ſunt.* Colligamus itaque duo eſſe, a quibus Medici in ægrotantibus ſalutem & interitum prænoſcent, nimirum naturam atque morbum, ac ex utriuſque virium cognitione, uter ſit victurus, eſſe judicandum. Quam rem Gal. in 2. In text. 6. ita expreſſit. *Summa totius præſagitionis in morituris convalituriſque eſt, quoties vis morbi cum ægri facultate conferatur.* Si enim morbus vehementior eſt, æger omnino morietur, ſi debilior quam ægri facultas, haudquaquam morietur, ubi nihil committatur. At cum ſanitas non niſi declinantibus morbis, aut ſaltem in ſtatu contingat, medici diligenter naturæ & morbi viribus exploratis, an eæ eouſque perdurare poſſint, conjectura aſſequi debebunt. Quod ni aſſequantur, quippe an natura poſt morbi ſtatum cum morbo pugnando perdurare queat, ni conjiciant, de ſalute & interitu præſagium haud probe prænoſcent. Hinc præter naturæ & morbi cognitionem, futuri quoque ſtatus ſeu vigoris cognitio erit neceſſaria. Etenim æqualibus cum naturæ tum morbi viribus obſervatis, ubi ſtatus morbi cito futurus ſit, naturam morbum abſque dubio ſuperaturam Medicus præſciet: at quo ex oppoſito tarde eodem morbi ſtatu futuro, oppoſitum, atque difficile judicium fiet. Ex quo apparet ſine ſtatus ſeu vigoris morbi futuri notitia, minime poſſe de ſalute & morte recte judicari: Quam rem expreſſit Gal. *in lib. 3. cap. de criſibus* ita ſcribens. *Et quidem ſine horum trium exacta dignotione nihil de ſalute inveſtigari contingit, non magiſque hoc ſciri poteſt, hominis robore, oneris magnitudine, & viæ longitudine antea non perſpecta: num ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod uſque ad ſtatum extenditur, longitudini vitæ reſpondeat?* Quo pacto igitur de ægrotante ſciri poteſt, num quid ſufficiat, ſi nulla ſtatus præcognitio habeatur. Ex iis itaque omnibus ratio cogit, nil tam ſtudioſe eſſe diſcendum, quam futuri ſtatus prænotionem. Itaque ex natura, morbo, atque morbi futuri ſtatus dignotione totam in ægrotis prædicendi

cendi rationem, seu methodum pendere merito diximus. At iis præmissis nunc ad singulorum notitiam assequendam declinemus, a naturæ viribus dignoscendis incipientes.

Cap. II.

De cognoscendis naturæ viribus, atque inprimis ex quibus ipsarum cum robur, tum imbecillitas dignoscatur.

Cum naturæ vires sint a nobis dignoscendæ, atque non minus, ex quibus ipsarum cognitio habeatur, de natura, atque de ipsius facultatibus & actionibus prius est agendum. Naturam vero, illam (inquam) adversus morbos pugnantem, quandam esse substantiam seipsum moventem, in iis, quæ ab ea reguntur, corporibus inhabitantem plures existimarunt; at quid illa sit, quave ratione varias in illis actiones edat, omnes fere vel etiam nunc latet. Multis tamen Medicis, * Hippocrati, Galeno, atque aliis, quendam illam esse spiritum, vel calorem innatum, seu congenitum ex primorum elementorum commoderatione profectum, in partibus corporis spirituosis, carnosis, atque solidis viventem, persuasum est. Quam rem (etsi calorem ipsum naturam, vel animum non esse putem, sed ipso magis tanquam instrumento uti) nobis non pauca suadere existimo. Corpora siquidem, ut docet Hippocrates, pluri innato calore referta, perfectius ac robustius suas obeunt functiones, ac imbecillius, quæ illius caloris minus participant. Quod in puerorum & senum corporibus facile observamus, illa namque quia plurimo innato calore valent, sua idcirco naturæ munera perfectissime præstant, seu exercent: etenim recte cibum appetunt, concoquunt, retinent, atque ipso ad nutritionem utuntur, non minusque genita excrementa inutilia rejiciunt & consumunt. Ex quo maximos gravissimosque morbos pueri aliis aliarum ætatum hominibus facilius ferunt. Senum vero corpora caloris inopias ac

* *Gal. in 9. de Hip. & Plat. decr. cap. 9. Gal. in 4. aph. 37. & in 5. aph. 22. Gal. in 2. aph. 51. Gal. in 11. method. med. c. 1. In 1. aph. 14.*

ac defectu omnium maxime languidiſſimis functionibus utuntur. Præterea in ſingulis quoque corporis partibus id licet obſervari, quo enim cerebrum, ſtomachus, hepar, cor, atque cetera alia membra, plus nativo illo calore valent, ſive ejuſce caloris plus habent, eo robuſtius naturalia munera obeunt, ac exercent. Quo vero minus, ad obeunda naturæ opera eo imbecillius ſe gerunt. Cerebrum plurimo calore utens recte concoquit, pauca excrementa gignit, ipſaque valenter digerit, reſolvit, vel rejicit, in quo ſenſus omnes ob id puriſſimi exercentur. Frigidius vero debiliter concoquit, excrementa multa coacervat, ipſiſque ea de cauſſa aſſidue ſcatet, quo ſenſus non recte ſuas edunt functiones, vel eas debiliter & imperfecte. Quod eodem modo & de aliis noſtri corporis membris demonſtrari poteſt. Ex quibus quidem natura nihil ſane aliud, quam calor temperatus, congenitus, ſive innatus creditur, probe (uti in brutis etiam animalibus apparet, quæ, quod plura ratione agere videantur, non omnino diſcurſu carere quibuſdam naturæ doctis perſuaſum eſt) ab auctore noſtræ creationis perdocta, atque erudita. De qua Gal. *in 2. lib. de dieb. decretoriis: Naturalem eſſe convenit, qui hæc judicet, & perſuaſum habere naturam prorſus ſufficere; & ſumma quadam providentia corpori noſtro proſpicere: Item propriis etiam motibus ordinatis, ſi quid aliud, ita & ipſa uti.* Et in lib. de cauſſis morborum *cap. 2: Rationem enim quandam, atque mentem naturæ tribuemus, ſi ita ſimpliciter ipſam quicquid inutile eſt, deponere affirmemus, ex nobilioribus partibus ad ignobiles.* Ex quo Hippoc. *in lib. 6. cap. 6.* & idem ait: Morborum naturæ medicæ, atque ibidem Galenus *Com. 5. Text. 1.* Hippocratem non eſſe ex illorum cœtu, qui naturam arte carere arbitrantur, ſed eam eſſe artificem, animalibuſque conſulere tradidit. Hæc vero triplici differentia diſtinguitur, una ſiquidem *animalis* dicitur, quod functiones ad animam, ſeu ratiocinatricem facultatem attinentes obeat: *naturalis* altera, quæ ad appetitricem, altricem, generatricem: atque tertia *vitalis*, quæ vitæ cuſtodiæ maxime præeſt. Has Gal. *in lib. . cap. 10. meth. medendi*, ita expreſſit: *Gubernant animal* (ut in lib. de Hippoc. & Platonis dogmatis eſt monſtra-

tum,) *tres diversi generis facultates toti corpori ex suo quodam veluti fonte, quæque distributæ: eas Plato animas vocat, propriam cujusque substantiam inveniens. Est enim earum quædam ad nutriendum animal necessaria, ac cum stirpibus communis: quæ jecur veluti pro fonte habet: Canales vero ab hac in totum corpus sparsos, ipsas venas: hanc seu appetitricem, seu naturalem, seu altricem voces, nihil interest: veluti si anima ut facultatem. Altera est, quæ non modo, ut stirpibus aut vita præditis, sed etiam ut animalibus anima est insita: Hæc sedem in corde habet, ipso quoque insiti caloris quodam seu fonte. Ab hoc fonte canales arteriæ sunt, vocanturque hæ multis sane nominibus: nam & facultas, sive virtus vitalis, & facultas, sive virtus animosa, & anima vitalis, & anima animosa dicitur. Tertia anima ratiocinatrix in cerebro domicilium habet: ea voluntariis actionibus una cum sensibus præsidet.* Utitur & hæc particulis quibusdam seu canalibus, nempe ipsis nervis, sensum motumque per hos in totum animal transmittens. Tres itaque hæ sunt facultates, quæ corpus a morbo defendunt, *animalis*, quæ cerebri, *vitalis*, quæ cordis, & *naturalis*, quæ hepatis curam habet. Hæ tribus alicujus arcis præfectis, eam defendentibus comparantur; qui, cum per se soli nequeant ejus defensionem tueri, seu recte sustinere, militibus utuntur, quibus ab arce infensos hostes propellant. Sic quælibet prædictarum facultatum pro militibus functionibus quibusdam contra morbos utitur. Donatæ etiam sunt facultates nonnullis instrumentis, quæ ipsis subserviant, cum corporum sanitatem curare student. *Animalis* siquidem facultas, (quam in cerebro sedem habere diximus) nervos; *vitalis* in corde arterias; ac *naturalis* in hepate venas habent: per has sanguis ad omnes corporis partes nutriendas labitur, ac per nervos iisdem partibus sensus & motus, atque demum per arterias vitalis spiritus a corde communicatur. Vivunt itaque corporis partes ope vitalis spiritus, sentiunt, ac moventur animalis a cerebro per nervos in ipsas effusi atque emanantis: Nutriuntur denique a sanguine ipsis per venas a jecore accedente. Quælibet quoque pars vita non destituta a natura nervis arteriis venisque referta, continue ex sanguine, ac gemino nuper dicto

dicto spiritu, alitur, vivit, sentit, ac movetur. Hinc singulis corporis partibus adsunt ii spirituum calores, quibus functiones omnes, seu actiones, scilicet animales, vitales, naturales vitæ conservandæ caussæ, obeuntur: Hosque calores, a quibus actiones eæ obeuntur, Medici merito vires appellant, quas natura singulis partibus, prout opus est, dispensat. Quo etiam facultas dispensatrix a Medicis est nuncupata. Facultates vero omnes propriis actionibus perficiuntur. Naturalis quidem tres præcipuas habet, quippe nutritionem, auctionem, atque generationem; quibus multæ aliæ destinantur, quæ sunt attractrix, retentrix, concoctrix seu alteratrix, ac expultrix: Sine his corporis partes neque generantur, neque nutriuntur, neque augentur. Non me latet his longe etiam plures, servientes huic facultati, actiones ab aliis recenseri, quas tamen omnes sub prædictis contineri haud ignoro. Attrahunt enim partes, quo nutriantur, alimentum, vel quo exonerent præcipuum, nobileque membrum, excrementum, ut vesicula bilem, lien sanguinis fœcem, & urinam vesica. Retinent partes attractum alimentum, quoad ipsum perfecte coxerint, atque excrementum, donec copia distendendo, aut qualitate infesta partes valde molestet. Coquunt non minus, quoad in substantiam partis nutriendam alimentum mutatur. Quod ut fiat, facultas pluribus utitur coctionibus, pro variis præparationibus, priusquam partes similares sanguinem recipiant, sibique ipsis ultima coctione edita assimilent. Varie profecto in variis membris ad illud operis a naturæ destinatis concoctiones fiunt. Cibus in primis in stomacho susceptus coquitur, posteaque rursus in venas attractus coquitur, quo ad in sanguinem mutetur; qui dehinc per venas singulis partibus concessus in ipsarum substantiam, postrema peracta coctione, mutatur. Expellunt etiam, aut quod alterari, seu coqui non potest, aut quod quantitate vel qualitate molesta lædit. Hinc omnes partes, quoad possunt, noxios humores a se propellunt, ipsosque partes aut naturæ, aut morbi alicujus ratione factæ debiles, recipiunt. Atque hæc de facultate naturali. Vitalis vero facultas, qua corporis partes vivunt, duabus tantum functionibus seu actionibus utitur,

quippe pulsatione arteriarum, atque respiratione. Hac quidem frigidus aer per asperam arteriam & pulmones ad cor vehitur, ut calor vitalis igneo temperamento donatus (qui absque ventilatione, quin resolvatur & marcescat, servari non potest) ejus frigore coerceatur, neque diffluat, neque exstinguatur. Pulmonum vero dilatatione (veluti eorundem compressione innati caloris fuligines geniti evacuantur, puriorque vitalis spiritus redditur) cordis calor recreatur, fitque purior. Idem in toto corpore pulsatione arteriarum fit, quando ipsarum dilatatione (quam Græci *dyastolin* vocant) calor refrigeretur, & compressione, *systole* vocata, quod ex humorum deüstione in toto animante contractum est, veluti fumidum excrementum expellatur. Quod Gal. in multis locis meminit, & *cap*. 33. in 1. *de caussis pulsuum* hisce verbis: *Quod tuendi caussa caloris universi corporis creati (scilicet pulsus) sunt, quem refrigerent; & si quid sit fuliginis ex succorum adustione contractum, id excernunt e vestigio* Etiam illo loco dictum est, ad gignendum hos referre animalem spiritum. Respiratio a natura facta est caloris innati cordis caussa, ut refrigeretur, & a fumosis halitibus expurgetur, & pulsatio arteriarum non minus addita est, caloris in toto corpore effusi refrigerationis, atque purificationis gratia. Animales denique functiones plures exsistunt, scilicet animalis seu voluntaria, quæ nervis atque musculis est destinata, quintuplexque exsistit, una sensitiva, quæ in alias quinque subdividitur, quippe in videndi, odorandi, audiendi, gustandi, tangendique actionem. Secunda est motiva, qua corporis singulæ partes moventur. Tertia imaginandi, Quarta ratiocinandi, & postrema memorandi. Hæque sunt omnes facultatum actiones, quæ inculpatæ, ac robustæ in corpore cognitæ naturam robustissimam præmonstrant, plurimumque innati caloris ad ipsas facultates ipsam mittere, ac instrumenta, quibus ea obeuntur; itaque primum ipsorum principium, nempe cerebrum facultatis sedem nullo vitio teneri. Infirmæ vero debiles vel vitiatæ oppositum utique denotant. Quando hæ, caloris (quem vires appellant) inopia, vel debilitate, aut vitio instrumentorum, aut ex caussa morbifica ita obeantur.

Ab

Ab actionum itaque robore & debilitate, totius naturæ potentia seu vis quanta sit conjicitur. Sed quod nos hactenus universaliter conjecimus, nunc singillatim attingamus.

CAP. III.

De facultatum actionibus robustis cognoscendis.

Actiones, quæ in corpore perfectissimæ obeuntur, facultatis, a qua emanant, robur ideo significant, quoniam nedum facultatis, sed & illius sedis (quod primum facultatis instrumentum Gal. vocat) atque aliarum partium, vel instrumentorum, primo instrumento inservientium perfectæ sanitatis certa sunt indicia, ut Galen. *in* 1. *cap.* 2. *de sympt. caussa* tradidit. Cum itaque in ægrotis, ut ab animalis facultatis actionibus incipiamus, omnes cum interni tum externi sensus, scilicet visus, olfactus, gustus, tactus, nihil a statu naturali mutati observantur, recteque, quod ad imaginationem, memoriam, rationem, atque motricem potentiam pertinet, tunc se habent, (sic robustam recteque valentem facultatem cerebrum inhabitantem significant) ut nihil omnino ipsam offensam exinde præmonstretur habuisse. Quod Hippoc. *in lib.* 2. *aphorism.* 33. nobis indicasse visus est, quum dixerit: *In quovis morbo mente constare & bene se habere ad ea, quæ offeruntur, bonum: contrarium vero malum.* Naturaliter itidem homines respirare, atque arteriarum pulsus, magnos, vehementes, æquales atque ordinatos habere facultatis vitalis seu animosæ fortitudinis nobis est indicio. Hoc Hippoc. in 1. *libr. prognosticorum text.* 25. ita expressit: *Spirationis autem facilitatem existimari oportet, perquam magnam vim habere ad salutem in omnibus morbis acutis, qui cum febre sunt, & in quadraginta diebus judicantur.* & Galen. *in commento cap.* 7. naturalem respirationem appellavit spirationis facilitatem, significantem neque thoracem, neque cor, ac pulmonem, neque præcordia doloris quandam habere affectionem, quin etiam neque partes quasdam iis admistas. Et *in lib.* 1. *de præsag. ex pul-*

ſibus, de pulſibus, hanc facultatem robuſtam denotantibus, hæc habet? *Vehemens enim pulſus a facultatis ſemper robore fit, ac quo ſit vehementior tanto robur majus eſſe facultatis.* Non ſecus etiam de naturalis facultatis functionibus dicendum erit, ægrotos namque probe cibos appetere, atque ex ratione ſitire, optimum eſt, exindeque robur facultatis ſignificatur, non minus & partes ad ſe alimentum recte attrahere, retinere, concoquere, excrementumque per loca convenientia expellere, idem oſtendet *com.* 2. Ex quibus naturalis facultatis actionibus duæ ſunt præcipuæ, ad hujus potentiæ robur ac debilitatem denotandam, quippe excrementorum coctio atque excretio. de illa Hippoc. in 1. *text.* 45. *cap.* 9. & idem ait: *Coctiones celeritatem pertendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Gal. *in lib. de conſtit. art. medicæ* dixit: Quibus omnibus hoc commune eſt, nunquam morbum ſolvi poſſe niſi prius in excrementis coctionis ſigna conſpiciantur. Unde ſive aures male habeant, ſive oculi, ſive fauces, &, ut ſummatim omnia dicam, coctiones omnes celeritatem, criſin, ſalutiſque ſecuritatem indicant. & in 1. de *criſibus cap.* 8. ſcribit, coctionis ſigna nunquam male apparere. Non minus *in libr.* 3. *cap.* 3. affirmavit, cum millies, dum criſes fierent, interfuiſſet, neminem unquam vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet. & *in* 1. *aphoriſm.* dixit, coctiones naturam morboſis cauſſis prævalere perpetuo præmonſtrare. Hanc ſequitur excretio, quæ poſt coctionem apparens ſemper facultatis robur indicat, certamque ſalutem prænuntiat. Natura enim perpetuo hoc ordine procedit, ut prius concoquat, mox expellat. Quo omnis excretio poſt coctionem apparens optima & ſalutaris judicatur. Hæc vero duobus modis fit, uno modo, ſingulis corporis partibus propria excrementa in ipſis genita excernentibus; altero, cum multi multitudine humorum exſuperantium, vel qualitate, vel utroque modo eadem partes gravatæ excernunt. Quam excretionem præmonſtrant excrementa probe concocta, atque ſecundum naturam excreta. Quorum abſolutiſſimam tractationem poſtea quippe in ultimo libro inſtituemus. Hæc vero ita prodeuntia excrementa, perfectam,

fectam, ut docet Hippocrates, partium, a quibus procedunt, sanitatem indicant. Altera vero excretio, in qua humores quantitate aut qualitate molesti, debito tempore vacuantur, expultricem facultatem robustam, naturamque ipsam morbo prævalere, certo præmonstrant. Cujusmodi sunt criticæ sanguinis eruptiones, urinæ copiosiores, alvi dejectiones, vomitus, sputa, atque sudores. Hæ etenim omnes natura cum robustam tum caussis morbosis prævalentem significant. De proba sanguinis excretione Hippoc. in 1. *epid. comm.* 2. *text.* 65. & idem ita habet: Febribus autem ardentibus, quibus rite ac largiter sanguis per nares erupit, ea de caussa maxime servabantur. Quod in Cleonastide, Pericle, virgine Abdera, Heropyto, muliere morosa, Larissa virgine, Metone atque in aliis multis ab Hippocrate *aphor.* 73. fuit observatum, de quibus ait: *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis, & adultis. Quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Et Gal. paulo post *com.* 3. *text.* 88. *de Metone* dixit. *Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere.* Sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quanquam non omnino tuta signa haberet. De urinarum vero probis excretionibus seu purgationibus post coctionem apparentibus, Hippoc. *in* 4. *aphoris.* 74. inquit: *in quibus ad articulos speratur abscessus, liberat ab abscessu urina multa, alba facta.* Qua scilicet alba, crassa, & copiosa cum multa subsidentia Nicodemum fuisse judicatum *in lib.* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 2. posteritati tradidit, & Charionem multis biliosis. Nonnunquam etiam nigras tunc temporis excretas multis profuisse Gal. *in lib.* 3. *Epid. com.* 3. *text.* 73. his verbis affirmavit, dicens: *Equidem quandam novi, quæ talibus urinis magna copia evacuatis, auxilium percepit:* & de dejectionibus salutaribus, naturam morbo prævalentem præmonstrantibus, *in lib.* 4. *aphorism.* 28. Hippocr. ita habet: *Et, quibus surditas, supervenientibus biliosis dejectionibus, cessat.* ac in *lib.* 6. *aphor.* 17. *Lippientem ab alvi profluvio corripi, bonum.* De Heropytoque judicato *in lib.* 2. *Epid. com.* 2. *tex.* *Circa diem centesimum alvus fuit turbata, multis biliosis, durabantque diu multa talia.* Gal. vero clarius de hac excretione

ne *in lib.* 1. *aphor.* 22. ita ſcribit: *Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur, & propter hoc atrabilis, & alius omnis humor hujuſcemodi, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificat evacuationem.* De ea itidem, quæ per vomitum fit, Hippoc. *in lib.* 2. *Prognoſt. aph.* 15. dixit: *vomitio autem utiliſſima eſt, quæ pituita ac bile permiſta quam maxime eſt:* & de excretionibus in ſuppuratis ait: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id eſt ſuppurati, ſi quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* & de ſudoribus: *Sudores autem optimi ſunt per omnes acutos morbos, ſi per diem eveniunt decretorium, & integrè ſedant febrem, ſi ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum.* Atque hæ omnes ſunt excretiones expultricem facultatem robuſtam præmonſtrantes, quæ ſic valida contra morbum pugnat, ut interim ſola excretione ipſum ſuperet. Quod de Metone Gal. *in* 1. *prognoſt. text.* 25. animadvertit, de quo ait: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione, & judicatus, & ſervatus; quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Ex hac prævalida excretrice facultate Hippoc. in iis, qui in ſecunda epidemica conſtitutione ægrotarunt, maximam utilitatem cognovit. Nam *in* 1. *libr. Epidem. com.* 2. *tex.* 79. hujuſce potentiæ tale commodum iis fuiſſe dixit, ut fere omnes, qui forte hac excretoria vi valuerunt, evaſiſſe animadverterit. Quæ res nobis ex ipſius ſermone conſpicua magis fit, qui eſt hujuſmodi: *At vero hoc ſtatu quatuor his præcipue ſignis ſervabantur; quibus enim aut ex naribus probe ſanguis erupiſſet; aut qui per veſicam urinas multas, & multo bonoque præditas ſedimento reddidiſſent; aut per ventrem, turbida bilioſa tempeſtive; aut qui in dyſenteriam incidiſſent. Multis vero uſu venit, ut non ab uno illorum judicarentur, ſed per omnia plurimi excernerent, qui quidem gravius habere videbantur: Veruntamen omnes, quibus hæc acceſſerunt, ſuperſtites erant.* At de cognoſcendis robuſtis naturæ actionibus, hæc nobis ſufficient. Nunc ad debilium dignotionem declinemus.

CAP.

CAP. IV.

De naturæ actionibus debilibus cognoscendis, & primo ex animalis facultatis symptomatis.

Validis seu robustis naturæ actionibus, quæ ipsam morbo prævalentem ostendunt, recte perspectis, ad debilium notitiam descendimus. Quæ * tribus modis prælanguescunt, scilicet ubi omnino tolluntur, aut diminuuntur, aut denique vitiantur. Unde in ipsis varius debilitatis gradus nobis innotescit: etenim maximam naturæ debilitatem actiones sublatæ explicant, quippe cum ipsis facultas plane destituitur. Præsertimque si hæ, resoluta aut emortua facultate, aut primo facultatis instrumento læso, tales prodeant, seu deficiant. De his Hippoc. *in lib.* 4. *aphorism.* 49. ait: *Si non videat vel non audiat, jam debili exsistente corpore: quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Et in *Epidemiis:* partes extremæ frigescebant, atque ad calorem amplius non redibant. Et ex naturali facultate in Hermocrate exstincta; perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat. Minus malum vero portendunt, quod minorem quoque naturæ debilitatem denotent, quæ fiunt aut cum defectu, aut cum vitio, non tamen ex facultatis defectu vel vitio, neque primo ejus instrumento læso (quando & hæ actiones imminutæ aut vitiatæ magnum periculum præmonstrent) sed læsis tantum instrumentis primo servientibus, cujusmodi sunt surditates, cæcitates, paraplegiæ, tensiones, atque aliæ actiones diminutæ aut vitiatæ, quarum ii affectus symptomata exsistunt, quæ læsis instrumentis primo quippe cerebro servientibus concitantur. At hanc rem accuratius attingamus & illustremus per singulas tres facultates discurrendo, ab animali exordientes; quæ cum triplicem habeat potentiam, nimirum ratiocinatricem, motricem, ac sensitivam. Nunc de prima agamus. Itaque ut nuper diximus, ægrotos mente constare

* *Gal in* 1. *de sympt. caus. cap.*

optimum est, quippe quod facultatem adversus morbum animalem viribus maxime valere denotet, ita sublata ratione ac discursu eandem maxime languidam, atque morbo imparem viribus comprehendimus. Ipsamque facultatem, aut primum instrumentum, nempe cerebrum, quod alias ejus sedem esse diximus, aut alia instrumenta, prima subservientia, aut denique omnia simul læsa, cognoscimus. De quibus in *Prorrheticorum text.*8. Prælanguentium desipientiæ pessimæ, ut & Trasimenti contigit, &c. Tremulæ, obscuræ, blandæque, & contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ, ut Didymaco obvenit. Nec non *a sanguinis*, dixit Hippoc. *in* 7. *aphorism* 9. *profluvio desipientia, aut convulsio, malum.* Hæc sane symptomata sunt, quæ facultatem resolutam consequuntur. Sicuti veras omnes phrenitides (quoniam cerebrum primum facultatis instrumentum maxime læsum explicant) Galenus plerunque lethales esse, putat: quo in primo *Prognost. text.*36. omne genus phrenitidis esse exitiosum affirmavit: & in primo *Prorrheticorum* dixit, eas, quæ in tremorem finiuntur, quod fiant facultate resoluta nervis supra modum arefactis, exitialissimas esse. Idem fere denotare desipientias, quæ cum studio fiunt, Hippocrat. statuit, quia a flava bili cerebrum lædente oriuntur. omnium maxime lethales esse a flava bili, nimio calore ad exustam accedente, concitatas, qua amentes furiosi ferarumque modo effrenes, iracundi ferocesque homines redduntur. Continuæ itaque hæ desipientiæ cum febre continua (quod & cerebrum pessimo humore lædi, & ea læsione quam brevi facultatem exstinctum iri præmonstrent) naturam viribus morbo longe infirmiorem, significant. Quare cum ratio tum imaginatio admodum læsa cerebri virtutem maxime debilem ostendit. Memoria quoque eodem modo sublata aut imminuta, aut vitiata, idem fere in morbis acutis denotat: quam memoriam in ea peste, quæ Athenas devastavit, multos peste infectos ita perdidisse, ut neque consanguineos, neque amicos cognoscerent, neque (quod mirabilius est) ipsorum nomina recordarentur. Theucid. historicus narrans, istius quoque potentiæ debilitatem attigisse, visus est. De hac ipsa Hippoc. *in lib.* 3. *Epidem.* scripsit. Obli-

vio

vio ſub acceſſiones, languor, vociſque defectus, & Gal. *in Commento.* Et oblivio manifeſta eſt, & monſtrata frequenter eſt, de exitialibus eſſe, & in ſecunda Porrheticorum. *Ignorantia cum rigore malum; malum quoque oblivio.* Ex quibus actionibus ita læſis licebit facultatis impares cum morbo vires, & maxime prælanguidas cognoſci. Ceterum cum hæc recitata ſymptomata, nonnunquam ſint ſigna judicatoria, quæ ante ſalutarem criſim conſpici ſolent, ideo accuratius ab iis, quæ facultatem debilem denotant, erunt diſtinguenda. Idemque faciendum in aliis omnibus cujuslibet facultatis actionibus læſis, naturam debilem ſignificantibus. De quibus Galenus *in primo de Criſibus* ita habet. *Quæ vero veluti horum ſigna indicativa ſunt, deliria exſiſtunt, atque vigiliæ, & ſomni graves, & dolores, & lacrymæ, & difficultates ſpirandi, & tenebræ oculis obortæ, & quæcunque ſimilia, etenim hæc ſi abſque ſignis apparuerint, ſunt peſſimarum diſpoſitionum indicia. Hæc in morborum principiis, quo tempore natura nondum humores concoxit, & ſuperavit, apparent.* De his Hippoc. *in ſecundo prognoſticorum*, in hunc modum ſcripſit. *Ceterum in principiis febrium ſive delirium acceſſerit, ſive alicujus membri deſideratio periturum hominem, ſciendum eſt, ſi non omnino aut ex optimis ſignis aliquod accedat, aut corporis vires adſint.* Signa vero criſin indicantia in ſtatu morbi obſervari Gal. in *primo de Criſib.* ſtatuit, ac ipſa poſt ſigna coctionis perpetuo eſſe ſalutaria. At modo ad id, ex quo digreſſi ſumus, redeamus. Cognitaque naturæ virium ex ratiocinatricis potentiæ actionibus læſis debilitate, nunc ſymptomata quoque, quæ motricem facultatem prælanguidam oſtendunt, attingamus. Partes itaque corporis motu atque ſenſu deſtitutæ facultatem animalem reſolutam indicant. Quo Hippoc. *lib.* 2. *aphoriſm.* 42. dixit. *Solvere morbum, quem apoplexiam vocant, fortem impoſſibile, debilem vero non facile.* Quemadmodum optimum eſt corpora facile moveri, ita non recte moveri malum. Hippoc. *in lib.* 3. *prognoſticor. aph.* 46. ait. *Qui dolore vexatur, facile convertitur, ſitque reſurgendo levis oportet, ſi corpus omne grave eſt, & item manus ac pedes, majori cum periculo eſt.* Sunt itidem aliquarum tantum partium reſolutiones (quas paralyſes

Græci vocant) prælanguentem naturam præmonſtrantes, eæque præſertim, quæ læſo cerebro excitantur. Cujuſmodi in febribus continuis eſt aphonia, ſcilicet vocis reſolutio, de qua auctor *Prorrheticorum* habet. *Quæ cum exſolutione fiunt & Catochæ, & aphoniæ perniciosæ ſunt* Fiunt vero hæ non raro etiam ob convulſiones linguæ, vocis nimirum inſtrumentis multo humore imbutis, aut ab igneo calore admodum exſiccatis, quo pejus malum eſt. At quæ læſo cerebro exſoluta facultate fiunt, lethales exſiſtunt, uti in Sileno obſervatum eſt, de quo Hippocrates ait. *Septimo die obmutuit, & in Philini uxore die ſeptimodecimo.* Sed hæ pernitioſæ reſolutiones apparent ſemper cum aliquo ex exitialibus ſignis, quando nonnullæ, ut nuper dictum eſt, aliquando fiant, partium reſolutarum læſis tantum inſtrumentis, ac aliquando criticæ, qualis in muliere trimeſtri fœtu gravida apparuit, ipſa enim die tertia obmutuit, quæ quinto ſudore fuit judicata. Quæ vero læſo cerebro fuit, ſemper cum aliis pravis ſignis nobis innoteſcunt, qualis fuit, quæ in Pythione illuxit, de quo Hippoc. ait: Altero die ſub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput obmutuit, breviſpirans, redit calor. Hanc aphoniam Galen. *in commento* docuit caloris refrigerationem, & maximam virium imbecillitatem prænotare. Atque ſic ex ſublato motu, ac diminuto partium corporis facultatem animalem debilem, viribuſque morbo infirmiorem cognoſcemus. Ex vitiatis quoque motricis potentiæ actionibus, quarum ſymptomata ſunt convulſiones, ſingultus, tremores, rigores, & horrores, idem perquirendum eſt, hæc enim ſymptomata itidem naturam, & præſertim animalem morbo infirmiorem denotant. De convulſionibus Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſ.* 66. ita habet. *In acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum; & ubi ſanguis multus fluxerit convulſio aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Et poſtea: *A vomitu ſingultus & oculorum rubor, malum; & ab ileo vomitus, ſingultus deſipientia vel convulſio, malum.* Tremores eodem modo in acutis morbis, quod hanc facultatem debilem præmonſtrent, male apparent, omnium vero maxime, ſi a vehementi phrenitide

tide appareant, lethales existunt, teste auctore *Prorrheticorum in 1. prorrh. tex. 31.* qui ait, *phrenitica in vehementer trementia finiuntur.* Et postea. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores supervenientes, maligni.* Gal. *in comm. tex.* ait. Cum igitur talem ob affectionem tremor fiat, vehementer exsiccatos ostendit nervos, atque ob id hominem lethaliter habere; & paulo post. Qui ergo ex atra bili, mente aberrantem, superveniente tremore, certo moriturum affirmat, non fallitur. Et de rigore itidem prælanguidam hanc facultatem indicante, *in 1. lib. Prorrhet. tex. 24. Ignorantia cum rigore, malum; & a rigore refrigeratio non recalescens, malum; & post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens, mortem fatetur.* Et Hippocrates *in lib. 4. aphorism 46. Si rigor inciderit febre non intermittente ægro jam imbecilli, exitialis.* Et *in 7. lib. aph. 7. Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigor etiam in febre acuta, quam aut nulla evacuatio sequatur, aut non bona, facultatem maxime debilem ostendit, veluti mulieri, quæ in foro mendacium decumbebat, evenisse Hippoc. vidit, quam ait ante exitium rigorem habuisse, cum sudore frigido, qui est pessimus, ut posterius ostendemus. Idem notant horrores, de quibus Hippoc. *in lib. 3. epidem com. 3. tex. 3.* scripsit: *Horrebant & sub mortem delirabant, ut Critoni accidit.* Vigiliæ etiam debilem facultatem ea ratione significabunt. Assiduæ enim vigiliæ vires maxime resolvunt, cerebrumque siccant. Quo Hippoc. ait, *hominem neque noctu, neque interdiu dormire pessimum esse:* hinc etiam addidit: *vigilias, quæ modum excesserint, malas.* Interdum vero vigilant ægroti non siccato cerebro, atque exstincta facultate reddita debili, sed antequam fiant crises salutares, ut Gal. *in lib. 3. cap. 5. de Crisib.* meminit, quod & *in lib. 2. aphorism. 30.* ita habet: *Vigilant enim magna ex parte & graviter se habent, ac febricitant vehementius ægri, quanto propius ad judicationem accedunt.* Sed, ut alias quoque dictum est, hæ vigiliæ, signis coctionis prægressis, excitantur, illæ facultatem debilem significantes principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt. Assiduæ vero & diu durantes pessimæ exsistunt, quippe naturam partim exsolutam,

& partim exſolvi præmonſtrantes. Quales in uxore Promeadai, atque in illo, qui caleſcens cœnavit, Hippoc. *in* 3. *epi.* 3. *tex.* 28. *aph.* 18. vidit. Hic quidem a die ſexta uſque ad undecimam, in qua obiit, aſſidue vigilavit. Peſſimam itidem vigiliam in acutis morbis cum convulſione eſſe, Hippoc. *in lib.* 7. *aphoriſ.* 6. ſtatuit. A ſomno etiam hujus facultatis debilitatem cognoſcere poſſumus. Immoderatus enim ſomnus malus eſt, & exitialis longas vigilias in acutis morbis ſecutus. Loquor vero de ſomno profundo, quem *coma* Græci vocant, & Gal. in ſomnum delationem ſive inclinationem appellat, qua ægri quin dormiant, ſe continere nequeunt, atque etiam profunde ſic dormiunt, ut vix expergiſcantur, ſtatimque in ſomnum deferuntur. Hos ſomnos veternoſos Gal. in 6. *epidem com.* 6. *in tex.* 8. vocat, qui perpetuo prælanguidam facultatem denotant, omniumque maxime, ut diximus, qui calidioribus, ſiccioribuſque ſuccedunt, quoniam frigiditas, ex qua fiunt, eſt lethalis. Quod Gal. *in lib.* 3. *epidem.* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis & ſiccis morbis contingunt.* Addimus ſomnum eſſe actionem naturæ, qua humores in viſceribus concoquuntur, & digeruntur. Quod inde omnis calor ab extra intus feratur, ut Gal. *in* 6. *epidem com.* 5. *tex.* 37. tradidit. *Cum vero ægri dormiant, morbuſque nihil exinde minuitur, maximo eos teneri morbo, quem facultas vincere nequeat, nobis eſt argumento.* De quo Hippoc. *in* 2. *aphoriſm.* dixit: *Ubi ſomnum delirium ſedat, bonum, &c.* Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale. Si vero non juvet mortale, ſomnum itidem ſimul cum vigilia idem denotabit, quippe facultatem morbo viribus imparem, atque debilem. De his Hippoc. *in* 3. *epid. com.* 3. *tex.* 16. dixit. *Comatoſi rurſusque inſomnes erunt.* Et paulo poſt, *detinebantur aut comate perpetuo, non ſomnolento, aut vigiles erant cum laboribus.* At ad ea ſymptomata, quæ actiones ſentientis facultatis debiles, quippe, aut ſublatas, aut imminutas, aut vitiatas, quibus hæc ſentiens potentia debilis ſignificatur, oſtendunt, deſcendimus. De quibus, ut a viſu incipiamus, Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 49. habet: *Si non videat, vel non audiat,*

diat, jam debili exſiſtente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt. Symptomata vero omnia, quæ viſoriam potentiam prælanguidam morboque imparem viribus, denotant; Hippocrates addidit *in primo libro prognoſt.* ſic ſcribens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illacryment, aut pervertantur, aut alter altero fuerit minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas, aut nigras venulas, aut ſordes appareat circa oculos, aut ſublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, & obſcuri, quippe ſine ſplendore, vel totius color evariet vultus. Hæc omnia mala eſſe atque exitioſa cenſendum eſt.* Et poſtea: *Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum, ſi quid enim candidæ partis ſubappàret commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medicamentum in cauſſa eſt, aut nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt.* Idem ſurditas ni fuerit critica, in morbis acutis oſtendet. de qua *in Coacis præſagiis tex.* 2. legitur: *In febre acuta aures obſurdeſcere furioſum eſſe*, & in 1. *Prorrheticorum tex.* 32. *Surditas in acutis & turbulentis, malum.* Idem ex aliis ſenſibus, aut ſublatis, aut imminutis, aut denique vitiatis in morbis acutis crudoque exſiſtente morbo, erit conjiciendum. Quotieſcunque etiam ægroti morbos non ſentiunt, aut delirium, aut emortuam ſentiendi facultatem prænotant. Hippoc. *in* 2. *aphoriſm.* 6. ait: *Quicunque dolentes parte aliqua corporis omnino dolorem non ſentiunt, iis mens ægrotat.* Addimus, ni id exſtincta ſentiente facultate fiat. Idem partes extremas corporis frigidas ſentiri, cum internæ urantur nobis præſagient. Quod Hippoc. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 48. ita expreſſit: *In febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Peſſimum eſt extrema refrigerata, non amplius recaleſcere. Quod de Sileno moribundo Hippoc. meminit, dicens: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Ex iis itaque omnibus actionibus, a ſuo naturali ſtatu valde mutatis, quippe vel ablatis, vel diminutis, vel maxime vitiatis, facultatem animalem debilem, morboque viribus imparem conjicimus. maximeque, ſi vel hæ omnes, vel plures eo modo læſæ, ſua munera non recte obire compre-

hen-

hendantur. Ad quam rem accuratius dignoſcendam, omnia earum actionum cum ſymptomata, tum inſtrumentorum ipſis famulantium morbi erunt attendendi. Veluti in videndi actione ablata nuper ex Hippocrate complura exempla adduximus: qui cum nobis ex illa ſublata actione prælanguidiſſimam facultatem viſoriam ſignificare voluerit, non ſolum ægros acuto morbo laborantes non videre, aut diminute quidem, at ſimul etiam viſus inſtrumenta varia cum ſymptomata, tum morbos pati docuit *in* 1. *Prognoſt. tex.* 13. Nam non ſolum ægroti, ſi lucem effugiant, aut nolentes illacriment in acutis morbis, malum eſt; at longe pejus erit, oculorum altero alterum ſimul convelli, aut intumeſcere, aut inflammatum albumine rubrum videri, aut cavos admodum, vel ſine ſplendore oculos eſſe, & alia hujuſmodi multa in oculis obſervari. Quæ & cerebrum, & ei, quæ ſerviunt, inſtrumenta maxime læſa oſtendunt, atque ex iis facultatem quoque unam periiſſe. Quæ omnia poſtea nos accuratius tractabimus, cum ſpeciatim de prædictione a cujuslibet facultatis actionibus, & a partibus corporis agemus. At ex aliis aliarum cognoſcendarum facultatum actionibus inſtitutum noſtrum proſequamur.

Cap. V.

De actionibus debilibus facultatis vitalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Ex multis ſymptomatis, quæ potentiam ſeu facultatem vitalem debilem, quippe aut ſublatam, aut imminutam, aut denique vitiatam oſtendunt, duo præcipua ſunt, reſpiratio nimirum, atque pulſus a ſuo naturali ſtatu mutatus, ad quæ nonnulla alia accedunt, uti cordis palpitatio, ſyncope, & refrigeratio. A reſpiratione vero exordientes, dicamus, ipſa nimirum reſpiratione intercepta animal mori, uti in anginoſis, pleuriticis, peripneumonicis, orthopneicis, atque ſuppuratis obſervatur. Quæ itaque in morbis acutis reſpiratio magna eſt, atque rara, præſagit delirium. Cujuſmodi in Sileno viſa eſt,

de

de quo Hippoc. *in 3. epi. 3. tex. ult.* a primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit, & rarum, & de Mœlibæe etiam adoleſcente. Sequentibus diebus ſpiritus rarus, & magnus per intervallum. Quæ vero rara & parva obſervatur, exitialis eſt. De qua Galenus *in 3 epidem com. 3. in tex. 74* ita habet, *parvum eſſe quendam pariter & rarum ſpiritum, qui cum refrigeratur, & emoritur, jam vitalis facultas fit.* De frigido vero, qui fere exſtincta facultate editur, ait: *Si frigidum e naribus, & ore exſpiretur, exitiale jam eſt admodum.* Eſt etiam parvus & frequens, ſpiritus non minus malus, cum & ipſe nativum calorem, ut Galenus docet, exſtinctum ſignificet. Qualem in Pythione Hippoc. breviſpirum appellavit. Pravum itidem eſt, magnum ſpiritum ſeu reſpirationem in parvam & raram in frequentem mutari, quæ in Dealcis uxore fuit obſervata, de qua Hippocrates *in 3. epi. 3. tex. 85. Decimoquarto, ſpiritus rarus, magnus per intervallum, rurſusque breviſp rus.* Omnium maxime exitialis eſt etiam reſpiratio, quæ e ſolis naribus editur, & non ex ore. In qua cum thorax debilius, quam ad reſpirationem conveniat, moveatur, neque commode dilatetur, etiam pinnæ narium contrahi, & moveri videntur, quod Gal. *in lib. de loc. affect.* hiſce verbis docuit. *Quippe, ſi videatur laborans inter ſpirandum totum movere thoracem, ut in parte quidem anteriore ad jugulum in utroque latere, ad ſummum humerum, in poſteriori parte ad ſcapulas uſque motus ipſius aſcendat, tres ex hujuſmodi ſpiratione affectiones ſignificant. Una eſt flammea in pulmone atque corde caliditas, altera in aliquo ſpiritualium inſtrumentorum anguſtia, tertia eſt facultatis muſculos thoracis moventis imbecillitas.* Inæquales itidem reſpirationes, & interruptæ, quæ convulſionum modo fiunt, perpetuo peſſimæ exſiſtunt. Reſpirandi hæ itaque actiones læſæ, vitalis facultatis impotentiæ nobis ſunt indicio. Eodem quoque modo arteriarum pulſationes, vel prorſus ſublatæ, vel maxime imminutæ, vel vitiatæ, ſeu ut unico verbo dicam, maxime a ſuo naturali ſtatu mutatæ, idem præmonſtrabunt. Itaque cum vehementes pulſationes omnium maxime robuſtam facultatem ſignificent, ut Gal. *in lib. 2. de præſag. ex pulſibus* eſt auctor,

D ita

ita languidam imbecillam, quam rem Gal. ita expressit, dicens. *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis. Languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, eo facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat. Ceterum omnes pulsus*, (ait Gal. in synopsi, de pulsibus *cap 7.*) *qui a naturali symetria multum recedant, non boni sunt.* At certe languidissimus & tardissimus, & rarissimus, omnium est deterrimus; post hos autem minimus, & mollitissimus, & durissimus, postea frequentissimus, at non celerrimus, neque maximus; sed hi sunt modice periculosi, solus aut in extremis optimus est omnium vehementissimus. Infirmam vero denotant facultatem parvi, angusti, humiles, tardi, languidi, intermittentes, minus deficientes, vermiculantes, formicantes, atque omnes, qui ad extremum pervenerunt, exceptis vehementissimis. Quare hi omnes pulsus seu arteriarum pulsationes, debiles ac admodum a naturali statu mutatæ, conspectæ, facultatem vitalem morbo viribus imparem ostendunt, & quæ nullo modo fiunt, eam exstinctam prædicant. Atque his non minus tardissime, quæ obeuntur, ac rarissime, nec nunquam in pulsando sæpius, & multum intermittunt. De quibus Gal. *in 2. cap. 4. de præsag. ex pulsibus* ita scribit. *Nam si hactenus procedat, ut unius pulsus, vel alterius videatur tempus quiescere, instar veterni est, aut apoplexiæ cujuspiam, aut resolutionis actionum voluntariarum, qualia enim hæc in aliud principium sunt, quod sedem habet in cerebro, tale quiddam pulsuum est quies adversus principium, quod in corde situm est, & ut recte de illo est dictum, apoplexiam non posse fieri, ut propulsetur, si ingens sit: sin levis sit, non sine magno negotio: ita etiam dicitur hic recte, quies pulsuum si sit diuturna, ut tollatur non fieri posse. Sin brevis sit non citra negotium. Porro diuturna est, quæ excedit duorum pulsuum tempus, brevis, quæ intra duorum pulsuum tempus manet. Quies vero temporum unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt, juvenum autem ne ex hac quidem ullus.* De raris vero ac tardis pulsibus *in libr synops. de puls. cap.* 33. sic ait: *Quæ igitur est in ipso cordis corpore refrigeratio*

ratio magna, eatenus etiam pulſus languidos efficit & tardos, & parvos, quatenus & ipſa dominatur. Quæ vero ab aliqua alia parte proficiſcitur, raritatem pluſquam alia prædicta genera a naturali ſtatu amovet. Ubi ergo corpus ipſum cordis refrigerationem ſuſcipiat, mors inevitabilior eſt, ac raritas quidem paſſuum eſt uſque adeo pernitioſa. A reſpiratione itaque ac pulſibus arteriarum ſic nos vitalis potentiæ debilitatem diſcere quimus, tum vero ab animi deliquiis, quæ ſyncopes Medici appellant, tum a cordis palpitationibus, de quibus Hippocr. *in ſecundo aphoriſm.* 41. ita meminit: *Qui frequenter ac fortiter abſque cauſſa manifeſta exſolvuntur derepente moriuntur.* Et Galen. *in commento: Sicuti & ille, cui dum exſolveretur, cor fortiter palpitabat, atque hic derepente mortuus eſt, non aliter quam illi, qui acutiſſimis cordis affectibus, quos ſyncopes vocant, arripiuntur.* Sed de ſymptomatibus vitalem naturam prælanguidam, morboque infirmiorem denotantibus hæc ſufficient. Nunc illa, quæ naturalis potentiæ impotentiam ſeu debilitatem declarant, itidem ſpectemus.

CAP. VI.

De debilibus actionibus facultatis naturalis ex ipſius ſymptomatis cognoſcendis.

Dictum eſt alias, unam præcipuam eſſe actionem, qua corporis partes omnes conſervantur, ſcilicet nutritionem, ob hanc enim corpora diu vivunt, & ſine ipſa contabeſcunt. Hujus ope humidi ſubſtantifici, quod in partibus corporis conſumptum, ſeu exhauſtum eſt, ſeu reſolutum, continue reſtauratur, atque regeneratur. Huic autem quatuor actiones famulari ſuperius diximus, unam quippe cibum ſeu alimentum ſeu nutrimentum attrahendo, alteram retinendo, tertiam coquendo, ac quartam excremento expellendo ſeu excernendo. Hiſque non minus actionibus robuſtis exſiſtentibus, animal probe nutriri atque vivere. Nunc oppoſitum illi prælanguidis exſiſtentibus fieri ſtatuimus, ſcilicet in corporis partibus

innutritionem fieri, *atrophiam* Græcis dictam, qua corpora ſiccantur & contabeſcunt. Stomachus autem inſtrumentorum naturali huic potentiæ ſervientium præcipuus, ante eas quatuor actiones, alia etiam utitur, ſine qua aliarum uſus haud recte conſiſteret. Hæcque cibi atque potus appetentia dicitur, quæ a penuriæ ſeu carentiæ pabuli ſenſu prodit atque innoteſcit. Duplexque hæc appetentia, ſive appetitus, unus cibi, quem famem, alter humidi ſeu potus, quem ſitim appellant. His ſi careant corpora, morbis inculpata, diu non vivunt, in morbis longis nihil cibi inappetentiâ eſt deterius. Quo dixit Hippocrates *in 2. libr. aph. 7. in morbo diuturno cibi faſtidium, malum.* Et Galenus *in commento. Faſtidium cibi per ſe ipſum pravum eſt ſignum in morbis diuturnis.* Nam in iis, qui a talibus morbis ſunt evaſuri, contrarius affectus ſolet accidere, vehemens ſcilicet ciborum appetentia. Quod ſpeciatim *de dyſentericis* Hippocr. *in 3. aph. 3.* clarius hiſce verbis expreſſit. *In difficultatibus inteſtinorum cibi faſtidium, malum, & ſi cum febre pejus.* In morbis vero acutis nihil eſt deterius, quam ægrotos cum ciborum omnium, tum potus appetitu carere, etenim duorum alterum neceſſario ſequetur, aut eos mente motos eſſe, aut naturalem facultatem ſtomachi exſtingui, ut Galen. *in lib. 2. aphoriſm. 6.* affirmavit. De quibus plura apud Hippoc. exempla habentur, quibus in morbis acutis ciborum, potuſque ſublatum deſiderium, ſeu appetitus, lethalis, dignoſcitur, quod in Hermocrate Euryanaſtis virgine, Pario, muliereque apud frigidam aquam decumbenti, & in aliis, qui obierunt, fuit obſervatum. De Hermocrate Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. text. 3.* ait: *Toto tempore cibos averſabatur, & paulo poſt guſtare quicquam non valebat;* & de virgine Euryanaſtis in libro tertio *in 3 epi. 3. tex. 3. Quosvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam. non ſitiit:* & de muliere apud frigidam aquam. *Cibum faſtidiebat.* Idem de ſiti dicendum erit, nimirum ſublatum in ardentibus febribus aut delirium, facultatis naturalis exſtinctionem denotare; de hac Galen. *in primo Epidem.* ita ſcribit. *Huc acceſſit ad cumulum aliud ſignum exitioſum, quod cum antea æſtuaſſent, amplius non ſitirent.*

rent, at qui, quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est alterutrum, aut morbi solutio aut virtutis exstinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant. Uti in Hermocrate atque in aliis moribundis visum est, de illo Hippoc *com.* 2. *text.* 75. dixit: *lingua inaruit, non sitiebat.* Atque hæc de naturalis facultatis infirmis, seu debilibus actionibus, ex appetitus ratione cognoscendis, nobis sufficiant. Nunc de reliquis quatuor agamus Itaque partes corporis, improbe humores, quibus nutriuntur, attrahant, in innutritionem (quem affectum Græci *atrophiam* vocant) necessario incurrent. Idem, & quæ attractum humorem, quoad concoquatur, non retinent, denotant, facultatemque debilem esse præmonstrant. Uti in lienteria seu levitate intestinorum (quod symptoma cum perpetuo malum, tum in acutis morbis, quia sublatam retentricem significat, summe exitiosum est,) observamus. Eodem modo concoctricem, seu alteratricem sublatam, diminutam atque vitiatam (quos affectus Græci *apepsiam*, *bradipepsiam* ac *dispepsiam* vocant.) ejusdem naturalis facultatis debilitatem denotare non minus, quam expultrix itidem læsa faciat, est dicendum. Quare ex quatuor iis læsis actionibus hujus facultatis imbecillitas nobis innotescet.

Quas actiones, quippe attractricem, retentricem, concoctricem, atque expultricem, læsas excrementa e corpore exeuntia maxime ostendent, nimirum, quæ ex ventre, stomacho, pectore, vesica, & ex cutis meatibus rejiciuntur, non minusque a sanguinis eruptionibus. Quibus addimus abscessus tumoresve in corpore erumpentes, qui ad excretricis vim dignoscendam, maxime faciunt. Itaque has quatuor actiones naturalis scilicet facultatis sublatas, imminutas, atque vitiatas, primo ex malis alvi dejectionibus, postea, ex malis itidem urinis, sputis, vomitibus, sudoribus, & a sanguinis eruptionibus, ac vel etiam ab abscessibus erumpentibus. De malis vero dejectionibus actiones naturalis potentiæ debiles denotantibus, Hippocr. *in lib.* 3. *epidem. com.* 33. *text.* 40. ita habet. *Alvus his plerisque turbata erat, atque dejectiones crudas excernebant, & multas & tenues.* Et in libro quarto aphorismorum. *Qui-*

buſcunque tabe laborantibus capilli a capite defluunt, iis alvi profluvio ſuperveniente, moriuntur. Et in libro ſeptimo, *a puris ſputo phtyſis, & fluxus.* Quod Gal. *in comm. aph.* 165. ita eſt interpretatus. *Fluxum autem vel de capillorum defluvio, vel de humida dejectione protulit:* ambo conſueverunt evenire, cum tabidi ad extremum mali, perducuntur: alterum ex ſiccitate, altera ex potentiæ debilitate. Eandem facultatis debilitatem, cruentam alvi dejectionem præmonſtrare Galen. *in primo lib. prorrhet. com.* 2. docuit. Idem & urinæ profluvium, *diabetem* Græcis dictum, ſignificat, præmonſtrare enim magnam retentricis & alteratricis facultatis debilitatem, ait Galen. *in* 1. *libr. cap.* 22. *de Criſibus. Copioſæ item dejectiones in principio morborum, bilioſæ, virides, lividæ, nigræ, verſicolores, meræ, pravæ ſunt.* Cum, Galen. autore *in primo libr. cap.* 7. *de Criſibus: Decernentia in melius non ſtatim appareant, ſed ubi natura humores concoxit.* Hæ retentricem debilem, aut excretricem immaturius, multitudine aut prava qualitate humorum gravatam excernentem, oſtendunt. Paucæ quoque in die decretorio apparentes, quæ continuo ſiſtantur, languorem & imbecillitatem expultricis, denotant. De his Hippoc. *in primo epidem. comm.* 22. *tex.* 41. ita habet: *Ventres etſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur.* Aquoſas vero candidas, aut admodum croceas, aut ſpumantes, Hippoc. *in libr.* 2. *Prognoſt. text.* 19. *&* 29. damnavit; non minuſque paucas glutinoſas, pingues, candidas, ſubcroceas, læves, quod colliquationis ſint indicia. His eſſe exitialiores nigras, lividas opimas, & fœtidas. De nigris *in lib.* 4. *aphoriſm.* 21. Hippoc. dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Et paulo poſt: *aph.* 23. *Quibuſcunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur.* Atque hæc pauca obiter de malis dejectionibus naturalem facultatem debilem, ejuſdemque actiones maxime læſas præmonſtrantibus, diximus. Idem nunc ex urinis malis perſcrutemur, quatenus actiones naturalis potentiæ debiles oſtendunt: De his *in* 3. *Epidem.*

pidem. com. 3. *tex.* 41. Hippocrates: *Urinæ multæ tenues, nihilque decretorii, quicquam vel boni.* In prognoſticis ſcribit: *Urinas nigras in mulieribus & viris, & in pueris aquoſas, perniciales eſſe.* Et in lib. 4. aphoriſm. 72. *Quibus urinæ albæ & perſpicuæ malæ præſertim ſi in delirantibus appareant.* Has Gal. *in comment.* dixit, conſpici in iis ægrotis, qui exitio proximi ſunt. Tenues aquoſæ in bilioſis acutiſque morbis peſſime exſiſtunt, quod omnium maxime cruditatem humorum ſignificent, ut Galen. cum in loco citato, tum in primo *de criſibus* docuit. Eodem modo craſſæ, turbidæ non reſidentes, quod itidem naturam prælanguidam oſtendant. De his Gal. in 4. *aphoriſmorum* 70. *cap.* 4. *Quæ non reſident, ſi vires adfuerint, longum fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Et in quarto lib. de ſanitate tuenda: *Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur.* Idem notant, quæ ſubſidentiam craſſam, farinæ craſſiori ſimilem habent. Galen. *in* 4 *aph. com.* 31. enim dixit, tales urinas exitiales eſſe, quod in acutis morbis exitium, & in mitioribus ſaltem longitudinem prænuntient, natura crudum humorem longo tempore coquente. Plurimi vero morte præripiuntur, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipſis ſunt liberati, iis omnibus in longum producta eſt ægritudo. Nigræ etiam omnes pravæ ſunt, exitialiſſimæ cum nigro ſedimento, cujuſmodi minxerunt Phyliſius & Silenus moribundi. Pingues itidem ac oleoſæ, quod liquentem calorem ſignificent, damnantur. Addimus copioſas crudas, quæ concoctricis potentiæ debilitatem, tum ipſam etiam excretricem læſam indicant. De quibus Hipp. *in* 3. *Epid. comm.* 3. *tex.* 61. ita meminit: *Urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingeſto, ſed illum excedebant, neque enim inerat craſſitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Idem ex malis ſputis comprehenditur, ſcilicet naturalis facultatis actionum imbecillitas in morbis ſane partium ſpirituoſarum. Etenim in pleuriticis, ægrotos nihil exſpuere, morbum crudiſſimum denotare, Galen. in primo *de Criſib. in* 1. *aph. com.* 12. poſteritati tradidit: & ſputum ſupprimi cum in his, tum in ſuppuratis exitium

præ-

præmonstrare *in lib. de constit. art. Medicæ* testatum reliquit. Amplius ex Hippocratis *lib. 2. Prognosticorum cap.* 18. in suppuratis excreationem biliosam exitialem esse scimus, sive sejunctim bilis & pus, sive simul excernantur. Nigra quoque sputa, flava, viridia, livida & versicolora, pessima exsistunt. Ex sanguinis quoque eruptione potentiæ hujus infirmitas cognoscitur, ubi sane parcius, quam sit opus, erumpat, debilis expultricis non raro est nota. Hinc omnes stillæ sanguinis e naribus in febribus acutis ac inflammationibus maxime damnantur, quippe quod nobis expultricis prælanguescentis sint indicio. Quod Hippoc. *in primo epidem. comm. 2. text.* 17. ita annuit. *Nec sanguis de naribus nisi paucus & admodum paucus erupit*, & postea *text.* 63. *Nam Phylisius quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto ex naribus stillavit, mortem obierunt*, & Gal. in 4. *com.* 67. *de vict. rat. in acutis:* Novimus enim, quod sanguinis e naribus stillationes, malum semper quippiam esse ait, propterea quod natura quidem conspiciat, quod superfluum est, excernere, sed ob propriam imbecillitatem nequeat. Et in *primo Prorrher.* ait: *Sanguinis stillationem naturam collectam in cerebro abundantiam conatam esse, ut expelleret, sed nequivisse.* In morbis siquidem, quorum proprium videtur, ut per sanguinis vacuationem solvantur, ubi non eruperit, si tamen per alias vias ægrota corpora non fuerint vacuata prælanguidæ naturæ expellentis est indicium. Ex quo dixit Hippoc in *primo Epidem. comm. 2. text.* 65. *Sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit.* Idem significat in febribus continuis ægrotos sine sudore, vel alia bona vacuatione judicari, ut Hermocrati evenit, de quo scriptum est: *quarto decimo die a febre erat liber, non sudavit:* & paulo post: Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit. Aut si sudores erumpant, sed tamen pauci, vel morbum non solventes. De quibus Hippoc. *in quarto aphoris.* ait: *Febricitanti sudor superveniens, febre non deficiente, malum:* vel clarius de prælanguidam expultricem significantibus in *primo Prorrh.* sic habet: *Sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed*

proti-

protinus cessaverunt, pravi sunt. Et Hippoc. *com.* 1. de iis, qui non solum febrem, neque ægrotos allevant in eodem libro: *Qui in hypochondrio, febre refrigerata, ardores relinquuntur, tum alias, tum cum sudoribus, mali sunt*, & in alio libro: *inquietatio cum sudore est mala in acutis morbis & flammans quoque cum sudore facies his mala.* Aut mali sunt, qui non ex toto corpore, sed ex aliqua parte tantum erumpunt. Quos Hippoc. in *primo Epidem. com.* 1. *tex.* 24. ita meminit: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore.* Et auctor prorrheticor. *in* 3. *Prorrh. text.* 34. exiguum sudorem cum extremis refrigeratis malignum atque pravum esse voluit: & Hippoc. in *primo Prognosticorum* frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem; hosque cum acuta febri exitiales esse statuit. Mali itidem sunt, multi non juvantes, de quibus Hippoc. supra *Epidemiorum com.* 2. *text.* 26. *Sudores multi his tantum aberant, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Quare tales omnes sudores naturalem potentiam debilem, morboque viribus imparem esse ab excretricis cognita imbecillitate, præmonstrabunt. Hunc ex vomitibus quoque malis idem cognoscamus. Quorum pauci, multique non juvantes, mali exsistunt, de quibus in *primo Epidem. com.* 2. *text.* 64. Hippocrates ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur.* Significant enim naturam cœpisse expellere malos humores, & non potuisse, in principio quoque morborum copiosi mali sunt, symptomaticique vocati, omnium pessimi porracei, lividi, nigri, versicolores, graviter olentes, ex Hippoc. in *lib.* 2. *Prognost. text.* 39. ita scribente: *Si vero vomitio fuerit porracea, livida, aut nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est, & si idem homo omnes vomuerit colores, exitiale admodum est.* Ex abscessibus itidem mali sunt, non juvantes etsi magni sint & plures, quia naturam omnem humorum copiam non posse deponere nobis sunt indicio. Parvi itidem non subsistentes, neque venientes ad suppurationem, pravi exsistunt, præsertim si statim exorti dissolvantur, atque intus recurrant. De his Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 2. *text.* 35. dixit: *His succedebant abscessus aut majores, quam*

ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam. Sed statim redierunt, & deteriores evaserunt: & in lib. 6. Epidem. com. 2. text. 10. *Abscessus veluti bubones, signum quidem sunt germina habentium tum aliorum tum præcipue viscerum, maligni.* His facultatem imbecillem esse, aut a morbi vi exsolutam, aut nobili viscere ipsius primo instrumento, in quo sedem habet, valde læso, dignoscimus. De his malis abcessibus satis accurate in Hippoc. *in 1. lib. epidem. com. 2. text.* 38. ita meminit: *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis, statimque evanescebant, aut secundum aures tumores nigricantes, qui nihil denuntiarent.* Quibus in articulos præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt. Atque hæc obiter de actionibus omnium facultatum, quippe, animalis, vitalis atque naturalis a probo statu in malum mutatis, naturam morbo, contra quem pugnat, viribus imparem nobis præmonstrantibus, dicta sint. Transeundum vero nunc est ad morborum virium dignotionem, ut ipsis etiam cognitis, naturamque ac morbi viribus invicem comparatis, & collatis de morborum exitu, certum prognosticum assequi possimus.

Cap. VII.

De cognoscendis morborum viribus, atque in primis ex quibus ipsorum cum robur, tum imbecillitas cognoscatur.

Cognitis naturæ viribus, morborum quoque nunc sunt cognoscendæ, quæ uti naturæ vim ex actionibus, tum fortibus seu robustis, tum debilibus cognosci, diximus, sic nobis etiam ex symptomatis, quibus morbi ad varias partes corporis oppugnandas, utuntur, innotescent. Horum quædam una cum morbo, quem sequuntur, apparent, quædam postea. Hæc morem seu modum morbi produnt, illa ideam seu speciem, atque magnitudinem. Ideam vero denotant propria morborum symptomata, quæ *Patognomonica* Græci appellant, quæque simul cum morbo apparent, ipsumque perpetuo concomi-

comitantur, ut in pleuræ inflammatione, pleuritide vocata, dolor in altero laterum vel in utroque punctorius, febris continua, tussis, respiratio difficilis, pulsus inæqualis, durus, serrinus nuncupatus, ideam seu speciem istius inflammationis denotant, & phrenitidem, febris continua, & delirium perpetuum explicant, & sic de aliis omnibus. Quilibet enim morbus propria signa seu symptomata habet, quibus ejus species seu idea detegitur, ac ab aliis distinguitur. Hæc itaque recte perspecta ac cognita non parum nobis erit adjumenti, ad cognoscendum morborum cum robur, tum imbecillitatem. Etenim omnes Medici non ignorant, pleuritidem esse morbum, naturam corporis magnis viribus oppugnantem. Quod & partem cordi visceri præcipuo vicinum inflammaverit, cujus febris assidua, dolor lateris, tussis, respiratio difficilis propria ac certa sunt symptomata. Hæc vero vel pauciora, vel parva, ac levia observata, mitem morbum minus natura corporis, cum qua pugnat fortem, declarant. Contrarium indicant plura, magna seu vehementia, quippe magnum, naturaque robustiorem. Uti sunt dolores pungentes, vehementes, assidui, utrumque vel unum latus vexantes, morbum sane magnum ac difficilem detegunt, quod partem tum respirationi servientem, tum cordi nobiliori visceri proximam maxime lædant. Viscerum vero nobilium affectus esse magnos & graves Hippocrat. *in secundo Prognost. text.* 70. ita scribit: *Dolores, qui cum febri fiunt circa lumbos & infernas sedes, & præcordia attigerint, in foras relinquentes sedes, exitiales admodum sunt.* Et *in libr.* 4. *aphorismorum. In acutis febribus convulsiones, si circa viscera dolores fortes, malum.* Respiratio itidem in his quoque difficilis, tussis molestissima, sicca seu inanis, aut cum sputis perniciosis seu malignis, ægerrime eductis, nihil ægrotos juvantes, pulsusque duri admodumque inæquales, morbum maximum non nisi a robustissima natura superandum, præmonstrant. Crebra enim respiratio, ut Gal. docet *in* 1. *Epidem. cum dolore gravem inflammationem supra septum transversum significat tussis magna sicca. s. sine sputis morbum crudissimum, non secus ac urinæ aquosæ in febribus ardentibus conspectu.* Gal. *itidem in* 1. *de crisib.* au-

ctore, *oſtendit, de qua in libr. etiam de conſtit. art. medicæ* dixit. *ex ſymptom.* ut nihil omnino exſpuere pernicioſum eſt, partim quod ſignificet fluxionem in phlegmone quaſi devinctam teneri, partim vero, quia ea univerſa interius contenta, corrumpetur. De quibus Hipp. in 1. *Epid. com.* 3. *in text.* 18. ait: *multi præterea infeſtabantur arida tuſſi, nihilque excreabant.* Cum qua etiamſi pauca cruda vel prava excernantur, malum eſt, magno enim ac difficillimo morbo naturam confligari, nobis ſignificatur. De his Gal. *in lib. de totius morbi emtor. cap.* 16. ita meminit: *Magnum etiam morbum oſtendunt, ſi etiam ſputum pleuritide & peripneumonia laborantibus, vel nigrum vel fulvum vehementer, vel ſpumans, vel impenſe fœtidum eſt; eoque magis, quod nihil juvat, ſed quod dolorem non levat.* ut Hippocrat. *in lib.* 2. *Prognoſt. comm.* 1. *text.* 12. *cap.* 6. *text.* 51. nobis tradidit. Quare ex hiſce ſymptomatibus, pleuritidem pernicioſiſſimam denotantibus, morbus magis veneno refertus ac propterea difficillimus, præmonſtratur. Veluti ab iiſdem, ut nuper dictum eſt, mitioribus ac lævioribus, morbum natura viribus infirmiorem, ac quem haud difficulter ipſa natura ſuperabit, comprehendimus. In hac enim pleuritide neque febris magna ſeu vehemens apparet, neque magnus dolor, neque admodum ægri difficulter reſpirant, neque valida tuſſi vexantur, facileque & cito concoctum excrementum exſpuunt, neque in pulſu multa durities & inæqualitas obſervatur. Atque hic eſt modus prædicendi ſalutem & mortem ex morborum idea, ſeu ſpecie, qui penes propriorum ſignorum, quæ *Pathognomonica* appellant, magnitudinem ac vehementiam, ut recte a Galeno in 3. *de Criſibus* proditum eſt, attenditur, atque nobis ex iis innoteſcit. Levia & parva, morbum debilem ac levem præmonſtrant, magna & vehementia, magnum & curatu difficilem. Idem nedum ſymptomatum vehementia, & pravitate nobis innoteſcet, verum etiam numero. Etenim ſi ſymptomata Pathognomonica ſ. propria, præterquam quod magna ſint, etiam numero plura exſtiterint, utique morbum natura potentiorem declarabunt, & debilem pauciora. Ceterum non quæ ſymptomata numero plura in morbo apparent, paucioribus ſym-

ſymptomatis ad majorem morbi vim denotandam perpetuo erunt præferenda. Quandoquidem phrenitidem, quæ cerebri eſt inflammatio, duobus tantum numero ſymptomatis ſimul conſpectis, febre nimirum aſſidua continuaque, ac perpetuo delirio conſpectam, nuper dicta pleuritide, quinque ſymptomatis nobis præſcripta & indicata, morbum non minorem eſſe, neque debiliorem, neminem Medicorum latet. Sed in eodem morbo quo numeroſiora illa prodierint, ſimul eo majus malum denotabunt. Veluti ſi una cum pleuritidis ſignis dolor capitis, vigilia, delirium, aut aliud ſymptoma illuxerit, graviorem utique morbum oſtendet. Idem in phreniticis, ſi veternoſus ſomnus appareat. De quibus Hippocrates in *libro tertio epidem.* ait: *Nec phreniticorum valde inſanivit quicquam, quod uſuvenit aliis, ſed alia quadam cataphora ſegni gravati peribant.* In eodem itaque morbo plura conſpecta ſymptomata, morbum reddunt graviorem & potentiorem. Demum a ſymptomatis in morbis poſtea apparentibus, quæ morem morborum, auctore Galeno, oſtendunt, ipſorum cum robur tum imbecillitas cognoſci poterit. Galenus in *primo de criſibus cap.* 2. ait: *Ex ſupervenientibus ſymptomatis, ſi multa, ſi diuturna & valida atque maligna etiam exſtiterint, morbum magnum natura potentiorem, & ſi pauca brevi temporis, & parva & ſimplicia fuerint, debilem ac mitem nobis præmonſtrari.* Itaque in parvis morbis non pernicioſis optima ſigna illucent, & prava in non ſalutaribus. In putridis ſiquidem continuis febribus ad ſalutem tendentibus, primo in excrementis ſigna coctionis apparebunt, omniumque maxime in urinis. Hæ itaque mutabuntur in bonum colorem & ſubſtantiam, habebuntque bonam hypoſtaſin. Et ſic cetera alia excrementa concocta prodibunt. De quibus poſterius a nobis accuratius ſcribetur. A conſpectis ſignis coctionis febres ac ſymptomata, aut reſolventur, aut ſaltem diminuentur ægrique facilius morbum ferent. Somno enim, exempli gratia, deſtitutis, ſomnus redit, veternoſis vigilia, dolores, ſitis, inquietudineſque habent, & amentes ad mentem redeunt, & male antea reſpirantes melius reſpirare incipiunt. Ex oppoſitoque, morbis naturæ prævalentibus, ſigna mala poſt-

ea illucent. Nam præterquam quod excrementa cruda appareant, etiam prava obſervantur, uti in phreniticis urinæ albæ lucidæ malignitatem denotant. Ex quo Hippoc. *in quarto aph.* 72. ait: *Quibus urinæ albæ ac perſpicuæ, malæ, præſertim ſi in delirantibus appareant.* Et in febribus ardentibus nigræ cum nigro ſedimento, quod morem peſſimum ſignificent, ideo morbum natura robuſtiorem ſignificant. Eodem modo ab aliis excrementis pravis conjicitur in morbis malus mos, qui malignos, ac magnos morbos denotat. At qualia ſint & dicantur excrementa prava, poſterius a nobis dicetur. At non ſolum prava excrementa in morbis poſtea apparentia, morbum natura potentiorem oſtendunt, ſed omnia itidem mala & prava ſymptomata. Cujuſmodi ſunt, exempli cauſſa, deliria, convulſiones, tremores, ciborum abhorrentia, non ſitire in morbo calidiſſimo, ſi præſertim antea non parum ſitierint, lingua ſqualida & nigra, malus decubitus, inquietudines & ſimilia ſymptomata. De quibus poſtea accurate agemus. Ex iis igitur tribus explicatis, quippe morborum idea, magnitudine, atque more morbos prævalidos & debiles cognoſcemus.

CAP. VIII.

De morbis debilibus ex morborum Idea, magnitudine atque more cognoſcendis.

Nunc ſpeciatim quoque debiles morbos, atque a natura, ut ſuperantur, faciles, ab ipſorum idea, magnitudine ac more intelligamus, ab idea principium facientes. Ideam vero in morbis ſigna indicantia ſunt, ut dictum eſt, quæ ſimul cum morbo apparent, ſymptomata, & morem ſignificantia, quæ poſtea. Itaque ſi pauca ſint, levia, neque valde corporibus moleſta, mitem ſane & debilem morbum explicant, & quem natura haud difficulter ſuperabit. Quos Hippoc. merito morbos ſimpliciſſimos, ſeu ut Galeno placuit placidiſſimos ac mitiſſimos vocat, quoties ſecuritatis indicia exſtiterint, parvaque ſymptomata, parva, leviaque fuerint. Etenim *in lib.* 3.

Progn.

Progn. tex. 3. dixit. *Simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt. Quæ signa securissima esse post expressit, dicens. Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* In pleuriticis levem ac debilem morbum conjicimus, ubi lateris dolor sit levis, non difficulter spiret, tussis sit parva, neque multum molesta, facileque ægroti sputum, quod neque malignum sit, tussi excernunt, pulsus item neque valde duri neque inæquales sint. Sic in anginosis parvam & debilem comprehendimus esse inflammationem, ubi itidem dolor in gutture aut faucibus sit debilis, exilis, facile respirant, & deglutiunt. Quæ sane signo morbum debilem, quem natura non difficulter alteret, denotantia Hippoc. *in* 2. *Prognost.* de suppuratis locutus, ita expressit. *Bona vero hæc sunt facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est, succedere. Quare pauca parvaque symptomata cum in principio morborum, tum postea conspecta debilem morbum, viribusque naturæ imparem, significant.* Addemus vero hæc parva, & levia seu placida ex ratione videri oportere, cum sæpius parva placidaque sensibus appareant, licet magna & parva (quod a morbis, caussisque fortissimis prodeant) sint dicenda. Complura enim in multis morbis exitialibus symptomata parva ac levia apparent, ut ex ipsis quandoque Medici non leviter eruditi decepti ipsorum maligna natura, putent ægrotos nedum gravi morbo teneri ac conflictari, sed quinimo ipsos ægrotare dubitent. Quæ tamen symptomata a fortissima, & exitiali caussa foveri dignoscuntur. Quorum non pauca apud Hippocratem exempla leguntur. De exitialibus hac nimirum ratione phreniticis *in primo Prorrheticorum tex.* 33. hæc habuit: *Tremulæ, obscuræ, blandæ & contristabiles desipientiæ valde phreniticæ.* Etsi enim hæc symptomata parva ac levia sensibus adjudicentur, tamen a maximis fortissimisque caussis oriuntur; quippe, ut Galeno placuit, humore bilioso in cerebri substantia inhibito ac ipso cerebro ad hecticam affectionem deducto.

Simile

Simile exemplum de Hermocrate moribundo *in 3. epid. 1. tex.* 8. legitur hisce verbis: *Quartodecimo die a febre liber: non sudavit, dormivit, omnino mente constabat, urina eadem:* Et paulo post; de eodem: *Iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat.* Sic quoque magna symptomata existimanda duximus, quæ a fortissimis caussis foventur, sicuti, ut jam dictum est, parva a parvis proficiscentia. Sæpius enim magna vehementiave aliqua ipsorum æstimantur seu judicantur, quæ tamen non sint a Medicis timenda, quod a prærobustissimis naturæ viribus concitentur, præsertim natura corporis pravos humores deponere ac excernere volente. De qua Hippocrates *in 6. Epid. com. 2. tex. 23. Quæcunque tertianam naturam habent, his nox ante accessionem molesta est, a quibus sane accessionibus natura semper aliquam vacuationem moliri est solita.* Hinc auctor Prorrheticorum *in 2. lib. tex. 17.* dixit, *pernitiosa sive signis levantia mortem indicare*, & Hippocrat. *in secundo aph. 27. His, quæ non ex ratione levant, non oportet fidere, neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt. Plurima enim stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt.* Quod Galenum sæpe assecutum, ipsius verba *in sexto Epidem. com. 1. in tex.* 16. scripta, declarant, quæ hæc existunt: *Interdum namque in vehementissima febre adjuncta vigilia, fastidio siti, impatientia, nonnunquam & delirio omnibus ægrotantis domesticis perterritis ac flentibus, quempiam licet rigorem & sudorem morbique solutionem scienter prædicentem Æsculapium esse videri.* Parva igitur ex ratione, leviaque symptomata, tum simul cum morbo conspecta, tum supervenientia, seu postea in morbo apparentia, morbos debiles, quos natura facile superabit, præmonstrabunt. Omnino vero salutares, si multa aut aliqua optima signa illuxerint. Nullus enim ægrotus ad sanitatem pervenit, in quo non prius aliquod ex optimis signis. Hæc enim ex Galeno *in tertio de Crisibus*, bonum morem in morbis, uti mala malum denotare, nuper diximus, ex quó Medici morbos boni & mali moris appellant. Hos vero comprehendunt, uti dictum est, ex supervenientibus accidentibus seu symptomatis, scilicet,

quæ

quæ post principium apparent, vel bonis vel malis, ut meminit Galen. *in tertio de Crisibus cap.* 4. dicens: Si vero benignus aut malignus sit morbus, ex subsequentibus ipsum accidentibus noscitur. Quæ in ea, quæ morem ostendunt, & quæ crisin futuram, & quæ etiam crisis caussæ exsistunt, dividuntur. Ideo morem significantia, ab aliis erunt distinguenda, aliud quidem quam præsagientia. Etenim vigilia, deliria, lacrymæ involuntariæ, convulsiones, atque alia similia, si cum coctionis signis in morbo, crisi judicando, appareant, crisin denuntiant. De his in *primo epidem. com.* 2. *tex.* 55. Hippocrates. *In ardentibus ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Et paulo post, *tex.* 88. etiam clarius. *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus spontaneæ effluunt lacrymæ, his (siquidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguis eruptio est exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Hactenus debiles parvi atque benigni morbi, qui sint ex ipsorum idea, magnitudine, atque more, didicimus. Nunc eosdem cognoscere ab ipsorum caussis discamus.

CAP. IX.

De morbis debilibus ab ipsorum caussis cognoscendis.

Ex caussis quoque debilium morborum cognitionem indagaturi, ab externis principium faciamus. Itaque varii in primis aeris status, variæ cum annorum constitutiones tum tempora, atque etiam morborum grassantium ideæ, seu naturæ sunt prænoscendæ. Aer quidem nihil aut parum, quod ad ejus qualitatem & substantiam attinet, mutatus, nequaquam magnos sævosque morbos excitat. E contrario mutatus solet maximos in corporibus morbos concitare; Quippe illo maxime a naturali & consueto temperamento recedente, morbos gravissimos fieri observamus. Minus vero morbosus est, minusque graves morbos, ad frigidum quam ad calidum mu-

tatus sive alteratus, hominibus invehit. Nam, ut scribit Hippoc. *in tertio lib. aph.* 17. *Quotidianæ constitutiones Aquiloniæ corpora densent, & robusta, & bene mobilia, coloratiora, & melius audientia faciunt. Et calidæ Austrinæ corpora dissolvunt, humectant, auditum obtundunt, & vertigines faciunt. Oculis atque corporibus difficilem motum præstant.* Ex passivis etiam aeris qualitatibus vocatis, siccitatem aeris præ humiditate, salubriores morbos facere, colligimus ex Hippoc. *cap.* 17. ita dicente: *Ex anni constitutionibus (quod in totum dixerim,) siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferæ.* Atque ex anni quoque temporibus ver morbos saluberrimos, minime exitiosos parere, Hippoc. tradidit. Quandoque observantur salutares grassationes, quales Hippocrat. meminit *in* 1. *epid. com.* 2. *tex.* 9. ita dicens: *Ante ver ex priore cœlo, quod huic subcontrarium fuerat, Aquiloniumque paucos ardentes febres corripuerunt, easque admodum stabiles, paucisque sanguis eripuit, nec ex his peribant. Tubercula vero multis secundum alterutram autem plurimis secundum utraque exstiterunt, febri carebant, erant recti. Nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum, neminique suppurarunt cuiquam, uti solent, quæ aliis ex occasionibus extuberant. Erat eorum hæc natura laxa, erant, magna, diffusa, citra phlegmonem, atque citra dolorem obscure omnibus evanescebant.* Venetiis, ac in aliis locis multis Italiæ, anno 1580. complures febres (quem morbum Arietis vulgus appellabat) grassatæ sunt. Quibus tamen paucissimi interierunt, & in Lyguria, quo tempore Genuæ apud Andream Auream Principem amplissimam medicinam faciebam, febres synochæ, ardentes, semitertianæ cum paucorum more epidemicæ fuere grassatæ. Æstate quoque propriam servante naturam maxima ex parte, tertianam, quæ sunt salutares, vagantur. Febres enim quocunque modo intermiserint, omnino vacare periculo tradidit Hippocr. in *aphorismis*. Ex proba etiam victus ratione, pauci, minimeque exitiales fiunt morbi. Qui enim optimam servant vivendi rationem, quæ præcipue qualitate proba ciborum, idoneaque quantitate absolvit, raro ægrotant, & morbis minime exitialibus capiuntur. Idem contingit illis, qui

somno,

somno, vigilia, exercitio consuetis utuntur, quique hilarem vitam sine molestiis ducunt, solitasque naturæ excretiones, nimirum quod ad alvi feces, urinas, sputa, menses, hæmorrhoidas, attinet, habent, non minus corpora humida, succique plena, si veneri temperate operam dent.

Pueri etiam, quod ad ætates spectat, minusque alii aliarum ætatum hominibus, minus morbis gravioribus laborant, quod ipsorum corpora præ multo calore innato & præ cutis raritate plurimum evacuentur, & resolvantur. Ex internis vero caussis eodem modo debiles morbos perscrutabimur, incipientes a naturarum, & habituum corporum dispositionibus, de quibus Hippocrat. ita meminit in 2. *lib. aph.* 34. *In morbis minus periclitantur, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit.* Proinde calida corpora periclitantur minus a morbis calidis, quamvis tamen facilius corripiantur, contra frigida. Quo æstate febres minus sunt timendæ, quam hyeme. Eodem modo senum, quam juvenum erunt periculosiores. In quo sensu Hippoc. dixit, in morbis minus periclitari, quorum naturæ, aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit. Ex variarum itidem, tum partium temperamento, tum dispositione ad morbos, morborum quoque debilium ratio nobis innotescit. Partes etenim corporis, nihil a sua natura in temperamento mutatæ, non facile magnis morbis tentari solent. Hæ namque partes recte valentes, plura gigni excrementa, & prava fieri non permittunt, eaque genita consumunt, aut excernunt, aut ad partem aliquam ignobilem transmittunt, quo ne a magnis morbis corripiantur, defendunt. Eædem partes nihil aut parum, ad morbos, quibus tentantur, habentes aptitudinis, fortes sunt, ægreque morbis gravioribus tentantur. Etenim quibus, exempli gratia ad phtysin, aptitudo non est, quanquam sæpe ii capitis distillationibus vexentur, tardissime tamen ac magna difficultate phtysici evadunt, facillime vero ac citissime, habentes aptitudinem seu dispositionem, uti Hippocr. in multis, qui tabe interiere, observavit. De his *in primo epidem. com.*

F 2 *1. tex.*

1. *tex.* 18. dixit. *Maxime moriebantur, quibus ad phtysin natura vergebat.* Quod *in* 3. *epidem. comm.* 2. *tex.* 4. de Euryanaſtis virgine, quæ tabida obiit, ita expreſſit. *Erat autem nativum quoddam tabidum.* Qua ratione etiam *in lib.* 6. *aphoriſ.* 33. dixit. *Qui acidum eructant, non valde morbo laterali corripiuntur.* Ab humoribus etiam exſuperantibus debiles, ac ſalutares morbi conjici poſſunt. Quorum omnium ſanguis (quod qualitate ſit ceteris aliis humoribus benignior, atque naturæ amicior) morbos minus periculoſos parit. Ex quo Hippoc. *in* 6. *aph.* 53. dixit: *Deſipientiæ, quæ cum riſu fiunt, ſecuriores.* Et in pleuriticis ſanguinis excreationem morbum monſtrare ſecuriorem obſervamus. Eſt tamen ſanguis quovis modo excreatus, malus, non ex ſua natura, ſed quod plerunque in pulmonibus aut thorace malum irreparabile denotet. Quod Hippocr. expreſſit *in aphoriſmis*, cum dixerit. *Sanguis qualiſcunque ſit per ſuperius malum, & a ſanguinis ſputo puris ſputum, & a puris ſputo phtyſis.* Nos itaque loquimur hic de ſanguine, tanquam cauſſæ materiali, ex qua morbi fiunt, ad differentiam aliorum humorum, & propterea dicimus, ab ipſo, tanquam ab humoris qualitate benigniori, non fieri morbos magnos ac periculoſos. Etſi ipſius plenitudine, & copia exitialiſſimi non raro fiant, uti ſunt anginæ ſuffocantes, pleuritides & alii. Pituita vero ſanguine minus bona exſiſtit, utraque tamen bile naturæ eſt humor accommodatior, quod hæc facile in ſanguinem vertatur, majorem quippe coctionem adepta, proinde immoderatius fuerit copia aucta, utraque bile morbos benigniores facit. Flava bilis, majores, ac omnium periculoſiſſimos, crocea, porracea, æruginoſa atque nigra. Hic enim humor omnium eſt naturæ inimiciſſimus, difficillimus, & tardiſſimus, ut a natura coquatur, & ſuperetur. Simplices etiam humores quam miſti benigniores morbos conectant, & graviores plures ſimul miſti, quam ſimplices. Quo Hippoc. *in* 2. *progn. tex.* 4. dixit, *ſi vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum eſt:* Atque Gal. *in lib. de humoribus, & in* 1. *epidem. com.* 3. Ubi æque redundant bilioſi & pituitoſi, fieri morbos acutiſſimos & graviſſimos, docuit. Humorum quoque quantitas moderata

&

& pauca non pariet magnos morbos, quod natura facilius paucum, quam multum alteret, & superet. Ex humorum item commotione per corpus idem dignosci solet, quandoquidem humoribus ab intro foras motis, salutaris morbus animadvertitur. Quod Hippoc. *in* 3. *Prognost. tex.* 30. ita expressit. *Securissimum vero est, si œdema, aut rubor quam maxime foras vertantur.* Idem, si ad ignobiles partes e visceribus transmittantur. Quod itidem *de abscessibus in* 2. *lib. tex.* 67. ita docet. *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus, ac periculosis, omnes utiles sunt.* Ab humoribus quoque ignobiles partes vexari idem comprehenditur, num morbo licet aliqua ipsarum partium pereat, non ob id animal perpetuo moritur, siquidem multi, quibus crura vel manus fuere mutilata, superstites vixerunt. Idem & de lingua, naso, oculis, auribus, genitalibus atque aliis partibus est dicendum. Ex quo febres intermittentes, quod fiant humoribus putrescentibus in parvis capillaribus venis a magnis remotissimis, debiles sunt, ac plerumque salutares, atque quo morbi plus intermittunt, eo benigniores exsistunt, cujusmodi est quartana febris, quam ob id Hippoc. *in* 6. *epidem.* securissimam omnium fecit. Addimus quoque iis, morbos ab aliis morbis concitatos sæpius in magis salutares mutari, veluti sunt exempli gratia, quæ ex continuis febribus intermittentes evadunt, & a pestilentibus malignisque, quæ benigniores fiunt; morbum quoque simplicem fieri ex multiplici convulsione, paralysi, tremore; febrem continuam aut intermittentem supervenire ab Apoplexia, paralysin seu paraplegiam. Ab angina lethali colli, pectorisque tumor apparens, atque ita de aliis multis. Ab iis itaque omnibus morbi debiles, naturaque viribus infirmiores nobis innotescent. Nunc ad eos, qui natura viribus sunt potentiores, dignoscendos descendimus.

Cap. X.

De morbis natura potentioribus ex idea, magnitudine, atque more cognoscendis.

Ex propriis cujusque morbi symptomatis, magnis vehementibusve, morbos gravissimos ac summe periculosos comprehendimus. Cujusmodi in pleuriticis diximus esse magnum lateris dolorem, febrem acutam, tussim molestam, siccam scilicet sine sputis, aut magna cum difficultate ægrotos exspuere; quod etiam pravum sit ad respirationem admodum difficilem. His omnibus nobis magna inflammatio & pernicialis indicatur, veluti ex febre continua, acuta, & delirio perpetuo, ac vehementi, phrenitis gravissima. Ceterum, quoniam diximus, non tantum illa symptomata magna sine vehementia intelligi, quæ talia sensibus apparent, sed, quæ a fortissimis morbis, atque caussis promanant. Qua ratione in continuis febribus, calor exterius mitis & obscurus, cum tamen ægroti interius urantur, magnum est symptoma, febris quippe malignæ ac pernicialis certum indicium. Has febres exterius mites seu obscuras intus turbantes Græci *typhodes* appellant. quippe quæ naturam multitudine humorum gravatam, ac fere suffocatam, incendium foras transmittere nequeuntem, significent. Hasque vulgus Medicorum appellat, foris mites, intus conturbantes; suntque eæ omnes admodum perniciosæ. Delirium itidem vehemens, aut obscurum sine ratione, in his febribus, magnæ malignitatis est indicium. De illo auctor coacorum *in lib.* 3. *Præsag. tex.* 11. ait: Quæ feroces desipientiæ in brevi desinunt, ferinam convulsionem prænuntiant, & de hoc, quippe de obscuro delirio, auctor prorrheticorum: *Blandæ, tremulæ, obscuræ desipientiæ valde phreniticæ.* Virium enim languorem significant. Quare accidentia simul cum morbo conspecta, aut quod vehementia sint, aut parva sine tamen ratione morbum maximis viribus adversus naturam fulcitam præmonstrant. De quibus in 1. *epid.* Hippoc. scribit: *at cum febres*

febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua parum superrigebant, insomnes erant, sitibundi, fastidiosi. Dolor vehemens in pleuriticis, morbi fortissimi est indicium. Parvus vero, cum prius vehemens fuerit, absque ratione allevatus, vel etiam omnino sublatus, aut delirium, aut exstingui facultatem sentientem, aut materiam morbificam alio conversam. Morbum eodem modo natura potentiorem comprehendimus, si præter symptomata propria idem denotantia, alia quoque gravia simul illuxerint. Veluti in phrenitide, si præter acutam continuamque febrem atque delirium perpetuum, quæ hujus morbi signa propria, *Patognomonica* Græcis dicta, exsistunt, dolor capitis acutissimus, perpetuæ vigiliæ, aut convulsio, aut tremor, aut partium extremarum frigiditas, aut aliud ex iis unum appareat, morbum magnis viribus præditum, naturæ prævalentem comprehendimus. Ex supervenientibus demum malis symptomatis, quæ morem significare dictum est, morbos perniciales eadem ratione comprehendimus. Quæ prava signa Hippoc. *in* 1. *epid. comm.* 2. *tex.* 75. ita est complexus. *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus. Multum delirabant, timores, mœstitia, extremitates subfrigidæ, ut summi pedes magisque manus. Accessiones diebus paribus, plurimi* 4. *die maxime laborabant, sudores diutissime subfrigidi. Extremitates non ad calorem redibant, sed lividæ erant, & subfrigidæ. Nec sitiebant. Ad hæc erant urinæ his nigræ, tenues, paucæ, & alvi sistebantur. Nec erupit e naribus sanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, sed parum stillarunt. Neque recidiva ulli horum advenit: Ceterum ad sextum diem cum sudore moriebantur.* Hactenus multa symptomata prava in multis, qui morbis exitiosis laborabant, ab Hippocrate observata, vidimus, quæ si morbis supervenerint, aut postea in morbis appareant, pravum malignumque morbum, naturæ prævalentem denotabant. Sed, ut lector hic singula legere possit, ad hoc, ut ipsa morbis supervenientia, seu postea apparentia recognoscat, & sciat morbum denotare absque dubio lethalem, utile fore duximus, omnia hic a no-

bis

NB.

bis adnumerari oportere. Hæc itaque ſunt, Vigiliæ aſſiduæ, profundus ſomnus, veternoſus, delirium, oblivio, dolor acutus, ægrotos dolores non ſentire, ſurditas, aurium tinnitus, vertigo, oculis caliginem obverſari, lacrymæ involuntariæ, oculos lucem effugere, convelli, aut alterum altero majorem videri, aut ſi candidum rubeum appareat, aut lividas aut nigras venulas habeat, aut ſordem circa oculos, aut ipſos ſublimes tumidos, ut, vel cavos admodum videri, aut ſqualentes & obſcuros, vel totius vultus color evariet, tremores, convulſiones, reſolutiones, palpitationes præſertim cordis, anxietates, inquietudines, ſingultus, viſcerum dolores fortes, extrema frigida difficulter recaleſcentia, livida, lingua ſqualida exuſta, nigra, livida, craſſa, cœnoſa, ſine ſiti, aut ægrotos ſiti ardere inexſtinguibili, cibos abhorrere, eos ſtomacho non continere, ſed vomitu rejicere. Pulſus arteriarum prælanguidi, duri, inordinati, inæquales, intermittentes, deficientes. Reſpiratio magna & rara, parva, denſa, intermittens, inordinata, ſublimis, frigida, fœtida, & quæ pinnis quoque & pectore editur. Malæ excretiones, non allevantes, in die decretorio. Sudores multi non allevantes, pauci, aſſidui, non ex toto corpore ſed ex capite, fronte, claviculis, frigidi. Stillationes ſanguinis e naribus nigræ, craſſæ cum die decretorio, largæ itidem ſanguinis vacuationes non juvantes: Vomitus bilioſi, flavi, virides, nigri, fœtidi, virulenti, æruginoſi nihil juvantes: Hypochondrium cum dolore tenſum, atque cum ipſo ictericus color in corpore, ante diem ſeptimum. Si conſpiciantur exanthemata, parva, pauca, numero & magnitudine augeſcentia, livida, nigra, intus recurrentia, atque ſine ratione evaneſcentia, copioſa, magna non ſublevantia. Tumores quoque poſt aures, Græci *parotidas* appellant, in inguine, aliiſque partibus, parvi, non augeſcentes, vel magni non venientes ad ſuppurationem, omniumque maxime cito, nulla prægreſſa vacuatione, intus recurrentes atque evaneſcentes. Urinæ item aquoſæ, turbidæ non clareſcentes, craſſæ, nigræ cum ſuſpenſis nigris, albæ lucidæ in phreniticis, cum ſuſpenſo elato, lividæ, ictericæ, non juvantes, pingues oleo-

ſæ,

ſæ, cum ſedimento farinæ craſſiori ſimili. Dejectiones immodicæ, liquidæ, fœtentes, quas colliquativas Medici appellant, pingues, cruentæ, nigræ, lividæ, bilioſæ, ſinceræ, multam non minuentes febrim ſputa ſincera, bilioſa in tabidis & ſuppuratis, cruenta ex pulmonibus, livida, nigra æruginoſa, admodum viſcida & magna difficultate educta, dolorem non ſedantia, atque penitus ſuppreſſa in viſcerum internis inflammationibus, ad reſpiratoria inſtrumenta pertinentium. Hæc itaque, atque hujuſcemodi generis alia, poſt morbum conſpecta, (ni propter criſin futuram fiant, quod nobis ſigna perfectæ coctionis & alia ſigna ſalutaria indicabunt) morbum natura potentiorem, ſummeque pernicioſum, nobis præmonſtrabunt.

CAP. XI.

De morbis natura potentioribus ab ipſorum cauſſis cognoſcendis.

Nunc eoſdem morbos natura potentiores ab ipſorum cauſſis indagemus, atque ab externis exordiamur. Quarum primo occurret conſideranda, quæ ex vario aeris ambientis ſtatu, a variis cum annorum conſtitutionibus, tum temporibus morbos magnos nobis indicare poteſt. Itaque aer a ſuo conſueto temperamento ad calidum maxime mutatus, cumque diu talis prævaluerit, maximos morbos animalibus invehit. Etenim immodica ipſius caliditas, plurimum nativi caloris in corporibus reſolvens, corpora cum in magnos morbos, (magno quidem a ſuo ſtatu naturali facto receſſu) delabi, tum valde languida, & debilia, reddi, eſt cauſſa: a qua ſane immoderata caliditate quandoque peſtilentiam gravem concitatam fuiſſe, Galen. *in primo de differ. feb.* hiſce verbis tradidit, dixit enim: *Contingit autem quandoque præcedere ambientis aeris caliditatem immodicam, quemadmodum in ea peſtilentia, quæ Athenienſes invaſit, ut Thucidides inquit: Sed in tuguriis ſuffocantibus æſtatis tempore habitantium corpora corruptione laborabant*, & in 3. *Epidemiorum com.* 3. *tex.* 71. Æſtatem Eteſiis ventis carentem (qui ſunt ſeptentrionales frigidi) admodum morboſam

G eſſe

esse statuit. Ex quo Hippoc. *in Epidemiis* pestilentem constitutionem describens, ait: *Æstas serena erat & calida, magni erant æstus.* Ex calore itaque aeris immodico corpora patiuntur insignes corruptiones, & resolutiones, cerebrumque ipsum insignes noxas a calore patitur. Caput enim incalefactum a toto corpore humorum redundantiam trahit, præsertimque biliosos, qui tali tempore cum multi tum tenuissimi ac acutissimi abundant. Facillimeque ex universo corpore ad caput rapiuntur, quibus cerebrum in morbos symptomataque perniciosa incurrit. Qualia *Hippoc. in* 3. *Epidem. cap.* 4. meminit. Ubi ergo caliditati aeris etiam humiditas conjungitur, nihil corporibus morbosius, pessimumque aeris temperamentum esse atque pestiferum. Gal. *in lib.* 1. *de temperatis* ita expressit: *Omnium aeris ambientis temperamentorum pessimum id esse, quod humidum est & calidum.* Quod & paulo post ita confirmavit, dicens: *Verum hic minus, utpote uno tantum e quatuor temporibus mutato malum fuit, quod si duo triave sint mutata, aut etiam totus annus calidus humidusque fuerit, necesse est, magna pestilentia succedat.* Cujusmodi *in tertio Epidem* id est, *grassantium publice morborum*, narrat. Quid mirum. Cum humiditas in aere corpora redundare quamplurimis humiditatibus faciat, quæ facile, insigniterque a calore computrescunt. Siccitas vero humiditate minus est mala, quæ etsi acutissimos pariat, tamen humiditate ortis sunt salubriores, & minus mortiferi, teste Hippocrate *in lib.*3. *aphorism.* 15. Ex præimmoderata etiam aeris frigiditate, sic nonnullæ partes corporis læduntur, ut exstincto exinde calore emoriantur. Quæ mala in variis annorum observationibus, quas medici constitutiones appellant, sæpius apparent. Hæque constitutiones aut a multis anni temporibus, aut ab omnibus ad unum idemque conspirantibus temperamentum procedunt. Hippocrat. *in libris Epidem.* quatuor annorum constitutiones descripsit, quarum prima fuit austrina humida, secunda & tertia borealis, atque quarta calida, & humida, quæ perniciosos ac pestilentes morbos mortalibus intulerunt. Quippe austrina prima phthises, parotides, carbunculos, ardentes febres, pestilentes, & boreales,

les, ophtalmias, dyſenterias, teneſmos, lienterias, diarrhæas biliosas. febres ardentes, ſemitertianas, erraticas, malignas, phrenitides, & alias: & quarta auſtrina calida, & humida ſine ventis, pluvioſa, ſacros ignes cito undique depaſcentes, oris ulcera, *aphtas* Græcis dicta, atque pudendorum, febres ardentes, phrenitides, lippitudines, tabes multas, internas inflammationes, tubercula in pudendis, carbunculas, abſceſſus ad ſuppurationem, quæ erat potius corruptio, venientes, ex qua caro, oſſa, nervique integri decidebant multis, item ex maligna fluxione totum brachium, ut narrat Hippocrates, vel totus cubitus, vel femur, vel tibiæ, vel pedes omni carne nudabantur. *Ex inconſtantibus etiam anni temporibus inconſtantes morbos, ac difficiles judicatu fieri*, Hippocrat. *in* 3. *aph.* 8. docuit. Ex propriis item temporum anni temperamentis idem comprehendi nobis in 3. *aph* 9. indicavit, ita dicens. *In Autumno morbi acutiſſimi atque exitiales magna ex parte: ver vero ſaluberrimum, & minime exitiale.* Et *aph.* 10. *Autumnus tabidis malus.* Ab iiſdem quoque anni temporibus, non ſervantibus proprium temperamentum, morbi magni ac perniciales fieri obſervantur. Anno MDLXXXVI. Baſſani, & prope ipſum longus in Villa novarum nuncupata, pleuritides peſtilentes, contagioſæ, epidemicæ graſſatæ ſunt, quæ quarta vel ad plus ſeptima interimebant. Hoc itidem anno, quo hæc ſcripta revideo Venetiis, & in aliis multis Italiæ locis, complures ab epidemicis febribus, ſemitertianis, ardentibus, peſtilentibus cum morbillis malignis moriuntur. Hocque genus morbi non in pauperum corpora ex proxima annona exſiccata, ſed divitum, quæ multis cibis ſe impleverunt, ſæviit. A mala quoque victus ratione diu ſervata morbi magni, ac pernicioſi, excitantur. In graviſſimos morbos ii incurrunt, qui crapulis atque ebrietatibus indulgent, quando ex multo cum cibo tum potu calore corporum fere ſuffocato inſignes putredines fiant. Quo Gal. in libro *de cauſ. morb.* affirmavit, immodicum cibum & potum corpora refrigerare, frigidoſque & fortiſſimos morbos facere. Ex potatione Silenum, Charionem, Nicodemum, adoleſcentem Mœlibæum in peſtilentes incidiſſe febres Hippocr.

in epid. meminit. Cibos vero pravi ſucci, ac potus pernicioſos morbos facere Medicorum neminem latet. Gal. in *lib. de ſuccorum bonit.* & *vitio.* peſtem ſæpius annonam ſecutam fuiſſe ſcriptum reliquit. Copia itaque ciborum immodica vel etiam boni ſucci, & longe plus pravi, concitari magnos ac pernicioſos morbos, omnes perſpectum habent. Cæterum corpora nedum ipſorum ciborum copia in pernicioſos morbos delabuntur, ſed quin etiam inopia Gal. *in libro* 8. *meth. med. cap.* 7. ſcribit. complures in ſyncopes faſtidioſiſſimas atque hecticas febres ex jejunio incidiſſe, & *in libr.* 5. *de loc. affectis* Grammaticum quendam præ inedia ſæpius convulſum vidiſſe, dixit. Ex immoderato vini potu homines in ſumme pernicioſos morbos delabi. Hippoc. *in* 5. *aph.* 5. ita expreſſit. *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur, aut ubi ad horam pervenerit, qua ſolvuntur crapulæ, vocem recuperet.* Uſum item aquarum paluſtrium jecur atque lienem durum ac ſcirrhoſum reddere, exindeque hydropes, febreſque malignas, veluti corruptarum ſeu fœtidarum morbos peſtilentes facere experientia docet, & ratio nobis ſuadet, hæc enim humores noſtri corporis ad ſuſcipiendam excellentem putredinem faciunt opportunos, illæ ſua craſſitie obſtruendo, viſcera debilitant, quæ variis propterea excrementis qualitate pravis abundant, a quibus prædicti affectus concitantur. Alexandriæ in Ægypto habitatores quotannis, autumno aquis ad cibum corruptis utentes, in peſtilentes febres exitialiſſimas incidunt, quibus epidemice complures interimuntur; de qua re nos in libris noſtris *de Medic. Ægypt.* editis accuratius ſcripſimus. Ex ſomno item diuturno, atque immoderato, homines redduntur vertiginoſi, veternoſi, oblivioſi, epileptici, paralytici ac vel etiam apoplectici. Qui omnes ſunt affectus perniciales. Non raro etiam phtyſici, auctis ſcilicet ex capite ad pulmones deſtillationibus. Non minus & ab immodicis vigiliis, phrenitides fiunt, amentiæ, convulſiones atque alii praviſſimi affectus. De quibus nos ſatis in opere de prævidendis morbis ſcripſimus. Ab immoderatis etiam exercitationibus corpora plethorica non raro in inſanabiles affectus incurrunt. Non pauci ex iis rupto vaſe ali-

quo

quo cum pulmonibus aut thorace ſanguis profunditur, quo ad phtyſin via fit. Alii in febres, atque in viſcerum internorum inflammationes incidunt, ex nimio motu accenſis & putrefactis humoribus, atque motis ad viſcera. Non minus paſſiones vehementes animi poſſunt ad concitandos magnos morbos. Ex ira multos in acutiſſimas febres deveniſſe, Gal. *in lib. de ſanit. tuenda*, meminit. Ab ipſa tamen ſubito neminem mori *in lib. 2. de ſympt. cauſ.* teſtatum reliquit. Quod ab ingenti gaudio, atque timore quibuſdam contigiſſe, plures obſervarunt. Timor metuſque magnus ſæpe quoſdam interemit. Ex hoc complures febres acutæ & lethales invadunt, quibus omnes fere moriuntur. Ab uſu veneris cum immoderato, tum ab abſtinentia, hominibus graviſſimos ſæpe morbos contingere *in lib. 6. de loc. affectis* docuit. Perpetuum tremorem quoſdam incurriſſe ex immodica venere *in lib. 3. epid. com. 1. in tex. 2.* poſteritati tradidit. Idem interceptis naturalibus conſuetiſque vacuationibus fit. ex fæcibus retentis & exſiccatis ſæpe in ileon incidunt. A ſuppreſſis cum menſtruis tum hæmorrhoidibus morbi graviſſimi ſolent concitari, iiſdemque immoderatius fluentibus. Quod Hippoc. *in 5. aph 57.* meminit, dicens: *ſi menſtrua plura fiant, accidunt morbi, & ſi non fiant, ex utero morbi contingunt.* Et Gal. *in commen. Quodcunque autem horum fuerit, neceſſe eſt proceſſu temporis & ipſum uterum pati aut ſimilem inflammationi diſpoſitionem, aut eryſipelati aut duro tumori, aut cancro, quibus denuo totum compatitur corpus.* De hæmorrhoidibus. Hippoc. *in libr. 6. aphor. 12. A diuturnis ſanato hæmorrhoidibus, ſi una non ſervatur, periculum eſt, aquam intercutem, vel tabem advenire.* & Gal. *in 4. de præſag. ex pulſibus.* ex iis immodice tum fluentibus, tunc retentis, aquam intercutem fieri docuit. Et *in libr. de venæ ſectione cap. 9. adverſ. Eraſis.* ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis nonnullos melancholicos amentes factos, obſervaſſe ſcripſit, alios pleuriticos & alios hydropicos. Urina ſuppreſſa brevi hominem perdit, quem longo tempore conſumit, dixi immoderatiuſque fluens, uti in Diabete. At de cognoſcendis morbis natura potentioribus a cauſſis externis hæc nobis ſufficiant. Nunc eoſdem ab

internis caussis perscrutemur. ab ætatibusque exordiamur, quæ & ipsæ ad morbos natura potentiores cognoscendos non parum faciunt. Pueri frequenter ab austrina constitutione pluviosa in variolas atque morbillos malignos incidunt. Quo malo MDLXXXXIII. Venetiis Epidemice grassante complures interierunt. *In Juvenibus*, ait Hippocrat. *in* 3. *aph*. 29. *sanguinis exspuitiones*, *tabes*, *febres acutas fieri*: tabes vero ab anno decimo octavo usque ad trigesimum quintum solent concitari. Post juventutem hoc fieri quoque dixit: *quippe asthmata*, *morbos laterales*, *pulmonias*, *phrenitides*, *lethargos*, *alvi profluvia*, *choleras*, *dysenterias*. Senectus maximos quoque morbos affert. Quos meminit Hippocrates *in* 3. *aph*. 31. in hunc modum. *Senibus spirandi difficultates*, *urinæ stillicidia*, *vertigines*, *apoplexiæ*, *hydropes*, *tusses*: & alia, quæ omnia in hac ætate omnino sunt lethalia. Nam ut dicit Hippoc. *in libr* 2. *aph*. 39. *Senes juvenibus magna ex parte ægrotant minus*, *qui vero morbi ipsis accidunt longi*, *maxima ex parte comitantur ad mortem*. Et postea *aph*. 40. *Raucedines & gravedines in valde senibus concoctionem non admittunt* Et Gal. *in comment*. ait: Neque enim hi soli morbi senes comitantur ad mortem, sed nephritis, id est passio renum, podagra, morbis articularis coxendicis cum dolores, & quæ laxiori intestino ac spleni frigidæ insunt dispositiones, & præterea crebri anhelitus, (quos Græci *asthmata* vocant) tusses, dorsi curvationes, recurvationes & obliquationes, demum quæcunque alia morborum genera ex frigidis humoribus ortum habent, quæ in quibusdam juvenibus, nedum in senibus, difficulter coquantur. Et *in sexto libro aph*. 57. *Apoplectici autem fiunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimum*. Ex habitu quoque corporum non naturali graves morbi comprehenduntur. Obæsos ac pinguiores, quod hæc corpora minus habeant caloris innati, magnis tentari morbis, quibus etiam ob calorem prælanguidum seu debilem plerique moriuntur. De his Hippoc. *in lib*. 2. *aphoris*. 44. ita habet: *Qui natura admodum crassi sunt*, *citius intereunt*, *quam qui graciles*. Corpora itidem calidioris & humidioris temperamenti, febribus, synochis, malignis, atque internis viscerum inflammationibus sunt obno-

obnoxia, veluti calida & sicca in ardentes febres acutissimasque inflammationes incurrere solent. In hisce corporibus morbi omnes frigidi, admodum graves exsistunt; veluti in corporibus frigidis, calidi, hocque fit ex magno ad ipsorum temperamentum recessu; & hoc est, quod Hippoc. *in* 2. *aph.* 34. dixit: *In morbis minus periclitari quorum, naturæ aut ætati, aut habitui, aut tempori magis congruit morbus, quam quibus secundum nihil istorum congruit.* Ceterum etsi hoc verum sit, ex eo quod magnus recessus, qui perpetuo sunt difficiles, ut a natura ad solitum statum restituantur, in iis corporibus factus denotetur; tamen verum quoque non minus erit, eos, qui ad graves aliquos morbos inclinationem habuerint, si ipsis capiantur, pessime se habere, difficulterque iis morbis resistere. De his Hippoc. in 1. *Epidemiorum com.* 1. *text.* 18. ait: *Et maxime moriebantur, quibus natura vergebat ad phtysin.* Calidioris etiam temperamenti homines destillationibus calidis acribus a capite in pulmones, sunt obnoxii. Quod Hippoc. *in* 1. *epid. com.* 2. *text.* 19. quoque dixit: *Qui calidiore erant temperamento, illos in primis laborasse ex destillationibus capitis.* Atque hinc etiam fit, quod qui calido siccoque capite sunt facile in phrenitim incident. Humorum etiam copia seu multitudo graves morbos parit, qui in corporibus debilibus exitiales esse solent, omniumque maxime, si ea multitudo fuerit humorum crudorum & crassorum. Ex his itaque morbi acuti concitati, ni fuerint vires robustissimæ, erunt plane lethales. Natura enim robusta longo tempore eos concoquet & superabit. Ex quo de frigidis sudoribus in continuis febribus apparentibus, (quod significent, teste Galeno, crudorum humorum multitudinem, quæ non nisi longo tempore potest a robusta natura vinci) Hippoc. *in* 4. *aphoris.* 37. scribens, ita habet. *Sudores frigidi cum acuta febre mortem, cum mitiori longitudinem morbi significant.* A vehementia enim morbi vires, etsi etiam validæ sint, collabuntur. Idem præsagit calidorum non minus humorum copia. Neque etiam sanguinis copia est salutaris (quanquam ceteris humoribus sit benignior) quando ex ea maxime inflammationes fiant, veluti sunt anginæ, pleuritides, atque aliæ, ut Gal.

in

in lib. *de venæ sect. cap.* 1. adversf. Erasist. meminit. Idemque & ex bilis multitudine erit æstimandum. Perniciosi item sunt morbi, qui fiunt, ubi in corporibus æque exsuperant crassi, viscidi, crudi, & tenues calidi, ut docuit in primo *lib. Epidem.* Humorum etiam inopia seu defectu morbi magni ac difficiles fiunt, uti sunt, tabes singultus, convulsiones, & alii hujusmodi, de quibus Hippoc. *in quinto libro aphorism. or.* 3. *Ubi sanguis plurimus fluxerit, singultus aut convulsio superveniens, malum.* Et *aph.* 4. *A superflua purgatione eodem modo singultus atque convulsio superveniens, malum.* Ex particularibus quoque humoribus morbi magni, & graves comprehenduntur. Ex quo dixit Hipp. *in* 6. *aph.* 53. *Desipientias, quæ cum risu fiunt, esse securiores: & quæ cum studio, periculosiores.* Quod illæ ex sanguine, hæ a bile exusta oriantur, a quo humore phrenitides ac pleuritides concitatæ, lethales creduntur. Hæ sputa æruginosa, & nigra habent, illæ virulentos seu æruginosos vomitus. Quæ omnia esse lethalia signa Hippocrat. & Galenus in multis locis docuerunt. Sanguis item a pulmonibus, æroso aut fracto vase aliquo, si extussiatur, lethalis morbi erit præsagium, atque hoc quod dixit Hippocrat. *in* 4. *libr. aph.* 25. *Sanguis quidem supra, qualiscunque fuerit, malum.* Galen. itidem *in* 4. *de lo. affect. cap.* 8. scribit: *Omnes, qui a sanguinis sputo per tussim purulenta reddiderunt, tabidos seu phtysicos obiisse.* Plurimam quoque bilem sine febre ex pulmonibus tussi rejectam, exitialis affectus nobis esse indicio, scriptum reliquit. Tres ibi narrat fuisse, qui cum plurimum flavæ bilis exspuere tussi cœperint, quin tabidi morirentur, nullo modo effugere potuisse. Omnium humorum atrabilis (quod maxime naturæ humanæ sit inimica, difficillimaque, & tardissima, ut concoquatur, & superetur) morbos exitiales parit. Hujus succi copia, si ad benignum vel reduci debeat, vel consumi, vel excerni, prævalida facultate est opus. Qua debili exsistente, casus est pernicialis; quod nobis Hippocrat. *in* 4. *aph.* 23. expressit, dicens. *Quibuscunque, ex morbis acutis aut diuturnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger, exierit, postridie moriuntur.* Pituitosos quoque crudos

dos humores difficillimos concitare morbos quotidie praxin facientes obſervant. Cujuſmodi ſunt tenebricoſæ, vertigines, epilepſiæ, paraliſes, apoplexiæ, convulſiones, & alii hujuſmodi. Malignam etiam humorum putredinem pernicioſos morbos facere. Galen. *in libro quarto aphoriſ.* 47. ſcriptum reliquit: etenim humores excellenter putrefacti qualitatem pravam acquirunt, quæ noſtris corporibus eſſent venenum. Quod Gal. in peſte infectis, & in quibuſdam etiam mulieribus ex corrupto ſemine morbis, ac ſymptomatis pernicioſis vexatis, ſe vidiſſe ac cognoviſſe in libro ſexto *de loc. affect.* ſcribit. De his Hippocrat. *in primo Epidemior. com.* 2. *text.* 54. dixit: *Phreniticis convulſiones, & virulenta vomunt, & ex his quidem ſubito moriuntur.* Et *in lib. tert. Phreniticus primo die vomuit virulenta, & multa & tenuia.* Et Galen. in comment. Nam ſi phreniticus primo die vomuit virulenta, quod febribus adurentibus fere eſt conſequens. Itaque ut veneno epoto lethali quidam poſtridie vel tertio die moriuntur, qualitate ejus, non copia mortem afferente. His addimus, humores habentes aptitudinem ad vehementer putreſcendum, ex Galeno *in* 3. *Epidem.* exitiales morbos, peſtemque concitare. Qualibus corpora in quarta conſtitutione peſtilenti, quam in libro tertio *Epidem.* Hippoc. deſcripſit, ſcatuiſſe Galen meminit Humores itidem aut ſuapte natura, aut ob inſignem putredinem tenuiſſimi, atque ad motum præcipites redditi, ſæpius nobile aliquod viſcus occupantes morbos lethales faciunt. Quo Hippoc. continuo, ne ſcilicet præcipites ad aliquod viſcus ferantur, purgandas in aphoriſmis præcepit. In libro quoque de natura humana dixit, parte aliqua principe noſtri corporis laborante totum corpus ægrotare, morboſque fieri graviſſimos. Et Gal. *in lib. de conſtit. art. Medicæ, cap.* 18. ſcribit: *Pravos humores in morbis acutis, ſi in principem partem feratnur, extremum periculum ægrotis facere.* Ex quo optimum eſt in morbis humores a viſceribus ad exteriora converti, peſſimum ab exterioribus & ignobilibus ad viſcera. Qua ratione Hippoc. *in* 6. *aph.* 25. dixit: *Eryſipelas ab exterioribus verti ad interiora, non eſt bonum.* Hinc conſtat morbos, cerebrum, ſtomachum, jecur, cor, pulmones, diaphragma,

gma, atque alias internas partes præcipuas conflictantes esse gravissimos atque difficillimos. A mutatione etiam morborum, idem comprehendemus quippe in pejores, quæ fit, in ipsis magnitudinem & periculum argumentari, uti cum febres intermittentes in continuas mutantur, atque hæ in malignas ac pestilentes. Simplices etiam fieri compositas, phlegmonemque adjungi, malum est. Ardentibus item febribus hecticas succedere marasmodes, phreniticis veternum, convulsiones, paralysi, & epylepsiæ apoplexiam; tonsillarum inflammationi anginam; pleuritidi peripneumoniam, empyema, phtysin; hepatis, & lienis tumoribus hydropem, & alia hujusmodi in pejus fiat mutatio: atque hæc sunt, quæ morbos magnos naturaque potentiores nobis præmonstrabunt, atque hic nostræ methodi, qua cum naturam viribus morbo potentiorem, & debiliorem, tum morbum natura ipsa potentiorem, & debiliorem cognoscimus, finis esto.

Cap. XII.

De futuri morborum status seu vigoris cognitione ad prædicendi rationem.

Diximus necessariam esse futuri status præcognitionem ad naturæ & morbi victoriam nobis innotescendam. De qua Gal. *in lib.* 3. *de Crisibus cap.* 5. ita habet: *Et quidem sine horum trium exacta dignotione, nihil de salute investigari contingit, non magis quam hoc, nuncquid aliquis portando oneri sufficiat, sciri potest, hominis robore, oneris magnitudine & viæ longitudine antea non perspecta.* Nam ægri vires portanti onus, morbus vero oneri, tempus autem, quod usque ad statum extenditur, longitudini viæ respondet. Quo pacto igitur de ægrotante sciri potest, num quid sufficiat, si nulla status præcognitio habeatur? Ex omnibus itaque ratio cogit, nil tam studiose esse discendum, quam futuri status præcognitionem. Quandoquidem natura morboque æque viribus constantibus, ubi cito statum seu vigorem morbi futurum conjecerimus, naturæ victoriam, &

& ſalutem ægrotis prædicemus. Contra, morbo longius, ad ſtatum ut veniat, retardaturo, morbi victoria, atque exitium plerumque futurum nobis præmonſtrabitur. Itaque de hoc morbi tempore, quod neceſſario ad prognoſtici notitiam concurrit, nunc agemus, nonnullis de morborum temporibus in memoriam primum revocatis, & num ægrotantes ſanaturi omnia, aut quædam tantum morbi tempora tranſeant, neque minus morituri, quo morbi tempore intereant. Morborum autem tempora nihil aliud eſſe Medici dicunt, quam mutationes, quæ in toto morbi tempore, quippe a principio ad finem uſque obſervantur. Haſque ætates etiam morborum appellant, quæ, perinde ac ætates animalium vitam, ita etiam totius morbi tempus in tempora ſeu in partes dividunt. Quæ quatuor exſiſtunt, prout tot mutationes in toto morbi tempore a principio ſcilicet ad finem uſque ſpectantur, quippe principium, augmentum, ſtatus atque declinatio. Quæ omnia quatuor tempora quilibet ſalutaris morbus habet, ut Gal. *in* 3. *de Criſibus*, *& in libro de totius morbi temporibus* docuit. *Morbi exitiales ſæpe prius ægros perdunt*, *ſive interimunt*, *quam nedum omnia at duo tantum prima tempora abſolvunt*, *quando eorum*, *qui moriuntur*, *quidam in principio*, *quidam in augmento*, *quidam in ipſo ſtatu ſeu vigore decedant*. Quandoque enim morbi uſque adeo ſunt vehementes ac pernicioſi, ut ſtatim in principio vel tardius in augmento homines interimant, de quibus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 3. *tex.* 10. ait: ſtatim enim continua eſt, quibus incipiens floreſcit & viget. Et *in* 1. *aphoriſm.* 7. *Ubi quidem peracutus eſt morbus*, *ſtatim extremos habet labores*. Hac eadem ratione natura aliquando uſque adeo eſt debilis, ut nedum totum morbum concoquere queat, ſed quinimo vix incepta concoctione morbo ſuccumbat. Habent itaque ſalutares morbi quatuor tempora, & lethales unum aut duo aut tria, quando ægroti, ut poſtea accuratius oſtendemus, aut in principio, aut in augmento, aut in ſtatu moriuntur. Hæc vero tempora, ex Galeno *in lib. de totius morbi temporibus cap.* 3. a nullo alio deprehenduntur, ac cognoſcuntur, quam a cruditatis & coctionis ſignis in excrementis conſpectis ac obſervatis. Non de-

tempora vel

fuere tamen Medici alioquin doctiſſimi, qui præter hæc tempora a coctione ſeu tranſmutatione materiæ cognita, alia ab eſſentia morbi, aliaque a ſymptomatibus deprompta faciant. Etenim inflammationis cutis partem occupantis principium faciunt, quoad humor ad partem inflammatam confluit, & decumbit, eoque partim fluxo, partim fluente, augmentum ſeu aſcenſum, totoque humore affluxo quoad coquatur, ſtatum ſeu vigorem, atque demum ipſo concocto, cum etiam reſolvitur, declinationem. Ex quo ſymptomatum, & materiæ tranſmutandæ tempora a temporibus morbi maxime differre atque diſtingui affirmant. Veluti in pectoris, pulmonumque inflammationibus tempora morbi, & ſymptomatum ſimul procedere, minimeque cum iis temporibus, quæ a coctione, & cruditate excrementorum attenduntur, obſervamus. Vigere enim ſæpius illa dicunt, nulla in humoribus coctione apparente. Quod tempus principium ex materiæ tranſmutatione eſſe ſtatuunt: Quod morbus tunc erit in vigore ſeu ſtatu, & natura ſeu materia ipſa, ut concoquatur, in principio, hoc confirmant ex Gal. *in* 1. *de vict. rat. in acutis*, ſcribente; Hippocrat. dicente. *Si dolor fuerit aſſiduus, qui fomentis minime cedat, & ſputum etiam non præcedat, ſed lenteſcat citra coctionem, & ptiſana offeratur, interficitur ægrotus, ſtatum intelligere voluiſſe inflammationis, in quo non debeamus ægrotos nutrire, vigentiſque inflammationis ſigna eſſe dolorem aſſiduum, qui ſomentis minime cedit, atque ubi ægri quicquam non exſpuunt, cum tamen hoc tempore ad materiæ coctionem comparatum principium ſit.* Amplius ubi morbus & ſymptomata vigent, coctionis principium eſſe dicunt, atque ipſis declinare incipientibus augmentum eſſe. Quod vel ipſis fuit perſuaſum, primum ex Galeno, qui *in libro* 3. *de vict. rat. in acut. com.* 62. dixit; *Morbi vigorem interdum cum ipſa coctione exſiſtere ex quo plerumque morbi vigorem abſque coctione obſervari colligunt:* Et poſtea *com.* 59. cum ſcripſerit. *Nam ſæpius affectio ipſa, qua laborant, mitior quidem exſiſtit, ſed ſymptomata augentur.* Et in *ſecundo aphoriſmorum: Diſpoſitio ſiquidem, ex qua hæc generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus conſiſtit, eſt fortior.* Quod etiam conformant

ii dicentes in vigore coctionis morbum aliquantulum declinasse, cum humores concocti ac superati minus naturæ molesti, quam antea sint. Non semper igitur a coctione sola tempora morborum perquirenda discimus, at a symptomatibus & a morbis etiam, ut aliis visum est, essentia. Quam rem Gal. meminisse visus est *in 1. lib. de Crisib. cap. 29.* cum de cognoscendis morborum temporibus ex accessionibus symptomatisque locutus, dixerit: *Ipsorum augmentum judicari non modo ex accessionibus solitum tempus anticipantibus longioribus & gravioribus, verum etiam a propriis morborum symptomatis, quæ idem morborum notant, atque a supervenientibus non minus, multis assiduis, validis ac malignis.* Hæc vero ita habet: *Ex supervenientibus vero symptomatibus si multa, si diuturna & valida, atque maligna exstiterint.* Quæ symptomata multa, diuturna, valida, atque maligna sæpius in morbis exitialibus observantur citra ullam humorum coctionem. A quibus tempora morbi differre a temporibus naturæ concoquentis (quam Medici tempora materiæ vocant) cuique liquido constabit. Itaque dividimus tempora morborum, quibus utemur ad prognosin, in ea, quæ ad morborum symptomata, & in ea, quæ ad naturam concoquentem, seu ad coctionem & cruditatem, (quæ ob id tempora naturæ concoquentis appellavimus) referuntur. Morbi salutares omnia cum morbi tum naturæ tempora fere pertranseunt. Quod in exitiosis non fit. Horum namque nullus est, qui statum percurrat, & ad declinationem perveniat. Horum alii (ut dictum est) in principio, alii in augmento, ac alii in vigore seu statu moriuntur. Differunt vero augmenti statusque tempora in sanandis, & moribundis observata. Illorum enim augmentum, ut docet Galen. in *primo lib. de Crisibus cap. 8.* *Incipiente humorum coctione, fit & status seu vigor perfecto apparente, lethalium vero morborum augmentum & status signis cruditatis ac lethalibus innotescit.* Quod Galen. *in lib. de totius morbi temporibus cap. 6.* ita expressit, dicens: *Siquidem initium similiter in morbi generatione constituitur, ascensus non in coquendo, sicut in iis, qui superstites futuri sunt, sed in cruditate, lethalibusque signis consistit.* Itaque sæpe contingit multa ob id tempo-

ra diverſa in ægrotis eodem tempore obſervemus, quorum alia principium, alia ſummum vigorem, atque alia declinationem demonſtrant. Uti pleuritici, qui nihil exſpuentes, ſeu quicquam cum exſpuere nondum cœperint, moriuntur: quod ad morbum & ſymptomata ipſum conſequentia pertinet, in augmento aut vigore exſiſtunt, atque ad naturam nihil concoquentem, ſive ad materiam, quæ omnino eſt cruda, in principio. Verum Medici diſtinguere debebunt, quod non illa tempora a ſolius ſimplicis morbi vel multorum ſimul complicatorum ratione fiant. Quod Galen. *in eod. lib. cap.* 3. ita meminit. *Nam uno eodemque tempore duobus tribuſve morbis homo infeſtari poteſt, quorum alius jam inclinat, alius principii tempus adhuc vel augmenti primordia occupat.* Itaque morbi principium ex ſymptomatum ratione, tempus eſt, in quo ægroti parum ab iis conflictantur, & ex natura concoquente, in quo nulla in humoribus apparet concoctio, & dum acceſſiones, ſymptomataque anticipant, augentur, & diutius ægrotos affligunt, augmentum ſignificatur. Idemque, quod ad naturæ tempora ſpectat, augmentum dicetur, cum humores concoqui manifeſte cœperint. Sicuti illis perfecte concoctis morbum in vigore eſſe dicimus, atque etiam in quo acceſſiones ſymptomataque conſiſtunt. Quibus quidem aliquo modo declinantibus, atque humoribus, & concoctis, & aliqua ex parte reſolutis, morbum declinare ſcimus. Sed quæ de vigore ſeu ſtatu morbi, diximus, forte dubia videbuntur, cum Hippoc. & Galenus, qui de hoc ipſo tempore locuti ſibi ipſis omnino conſtare non videantur. Etenim modo dicunt, vigorem ſeu ſtatum eſſe partem totius morbi vehementiſſimam. Et *in* 1. *aphoriſm.* 3. Gal. dixit: *Vigorem nihil aliud eſſe, quam morbi, quantum ad caſus attinet, maximum.* Et *in* 2. *lib. de criſib. cap.* 8. ut nuperrime diximus: *Circa ſtatum omnia eſſe fortiora.* Et *in lib. de tot. morb. temporib. cap.* 3. docet: *Statum ſive vigorem inflammationis eſſe, & dici, quando pars inflammata maximis doloribus cruciatur, febriſque vehementius ſolita affligit.* Ex oppoſito alii negant vigorem eſſe moleſtum ac turbantem, at potius tunc temporis ægrotos melius quieſcere, neque febrem, neque ſymptomata, neque ac-

ceſſio-

cessiones auctas videri, sed hæc omnia æqualia esse & consistere. Quo ægroti minus, quam cum augmento turbantur & conflictentur. Neque immerito, cum Hippoc. *in 2. aphor. 47.* dixerit: *Dum pus fit, dolores ac febres accidunt magis, quam jam confecto.* Nemo tamen negat in vigore ipsum pus factum esse veluti in febribus; humores plane concoctos in statu apparere, observamus. Quod forte etiam Galen. *in 2. aph. com. 29.* intellexit, cum hæc scripserit. *Dispositio siquidem, ex qua hi generantur, quam & morbum nominamus, non omnino dum morbus consistit, est fortior.* Verum in his, qui salvari debent, multo melior, quam in morbi principio. Et in 3. *lib. cap. 5. Sicuti ipsas dispositiones, in quibus hæc fiunt, ubi morbi consistunt, necesse est, esse meliores in his, qui debent sanitati restitui.* Nemo etiam non fatetur, crisin bonam fieri in statu, veluti Gal. *in lib. 3. de Crisib.* affirmavit. Antequam vero ipsa fiat, necesse est vehementes turbationes, & agitationes fieri, non minusque gravia symptomata, critica vocata, crisin illam prænuntiantia; uti sunt vigiliæ, dolores, deliria, inquietudines, & alia. Tunc enim natura, dum concoquit humores atque eos ad excretionem parat, concitat in corpore magnam turbationem. Quod Galen. cum *in 3. de Crisib. cap. 5.* tum *in 2. aphorism. com. 23.* docet. Quare morbi status non sic in ægrotis fortior molestiorque videtur. Quid igitur his auditis erit resolvendum. An non ipsum statum esse fortiorem, vel potius debiliorem ac quietiorem. Utrum si accuratius status tempus observabimus, verum erit. Etenim morborum tempus quodlibet habet suam latitudinem, ex qua quodlibet ipsorum tria tempora percurrit, utputa principium, medium, & finem, status itaque principium est molestissimum, quia in eo tota pugna atque turbatio fit, cum natura maxime concoquat vel expellat, atque hoc est, quod dixerat Hippocr. *in 2. Aphorism. 47. Dum pus fit, dolores & febres augentur magis quam illo confecto.* Quod fit in principio status, atque in fine est confectum. Quo fit, ut ægroti summos labores ac turbationes patiantur, in primo status tempore, quoniam natura valide totam materiam humorum agitat, atque alterat. Qua sane concocta seu alterata,

quod

quod circa finem factum eſt, melius ægroti ſe habent. Quo tempore morbus omnino coctus ſeu ſuperatus a natura eſt. Unde ipſam minus turbari & offendi, non eſt mirum. Dicimus itaque in ægrotis, qui incolumes futuri ſunt, totum ſtatus ſeu vigoris tempus cum perfecta humorum coctione non eſſe, ſed ipſius tantummodo partem ultimam ſeu finem, quam ex ſymptomatum ratione declinationem aliquo modo nominari liceret. In morituris vero ſtatus ſeu vigor nulla omnino coctione obſervatur, ob idque peſſimum eſt in morbis vigorem abſque ulla coctione obſervari, quod ſane ſignificat morbum eſſe fortiſſimum, qui uſque ad ultimum cum natura venerit, ſummas ipſius vires oppugnando, atque naturam ita debilem, ut quicquam contra morbum toto illo tempore facere potuerit, nihilque humorum concoxerit, & ſuperarit. Quæ ſi hactenus facere non potuit, multo minus poſt, ipſo morbo viribus ſupra ipſam plurimum aucto, ipſaque debiliori reddita. Sed tempus eſt, ut ad prædictionem ex ſtatus obſervatione, deſcendamus.

Cap. XIII.

De ſalutis ac exitii prognoſtico ex morborum futuri ſtatus cognitione.

Eum morborum ſtatum, ſeu vigorem, qui humorum coctione perfecta indicatur, ad morborum prognoſticum, plurimum facere, non ignoramus, circaque ejus rationem propterea accuratius verſari nunc ſit propoſitum. De altero tamen non ex naturæ, ſed morbi potius ratione, ut nuper oſtendimus, qui ſymptomatum auctorum conſiſtentia atque vigore cognoſcitur, non minus agendum duximus, licet multis ipſum ſtatum ſeu vigorem appellari non libeat, at potius augmentum, quod niſi ægroti a vehementiori morbo, quem debilis ipſorum natura ferre non poteſt, tunc temporis interimerentur, morbus proculdubio ac ſymptomata multo plus augerentur. Salutis vero ac exitii præſagium nobis primo ab illius

illius ſtatus celeritate, tarditateque innoteſcit, atque etiam quod vel ſolus vel ſimul cum naturæ ſeu coctionis ſtatu in ægrotis obſervatur. Cito autem morborum ſtatus ſeu vigores apparentes, neque valde vehementes, optimi in omnibus ægrotis cenſentur. Siquidem natura melius morbi inſultibus reſiſtet, ſi brevi tempore ſit dimicatura. Non latet etiam nos omnia morborum tempora, ut Gal. docuit, inter ſe proportione temporis convenire; etenim breve principium breve tum augmentum, tum ſtatum, tum declinatio ſequitur, quodlibetque ipſorum æqualis temporis proportione movetur, a brevi propterea obſervato principio brevi tempore augmentum atque ſtatum, uti dictum eſt, expectare debebimus. Contra tarde ad ſtatum morbum venturum ſperamus, prioribus duobus temporibus, principio ſcilicet ac augmento, tarde ad ipſum ſtatum properantibus. Hippoc. *in* 1. *aph*. 5. ait: *Ubi morbus peracutus eſt, ſtatim extremos habet labores.* Facilius igitur natura morbi vehementiam cito advenientem, & cito deſinentem, ferret. Attamen ſæpe uſque adeo morbi ſunt graves, aut a maligna humorum qualitate, aut ab ipſorum multitudine, aut a principe parte corporis læſa, aut ab iis omnibus ſimul, ut ſtatim in principio ægrotos interimant; uti cum ex venenoſo humore, corde inſigniter læſo, ſyncope oborta ſtatim moriuntur, & cerebro læſo phrenitici: veluti phrenitico, de quo Hippoc. *in* 3. *Epidem. com.* 3. meminit, contigit, qui quarta die obiit. Idem in anginoſis, pulmoniis non raro obſervatur, quod ii copia humorum paucis diebus ſuffocati pereant. Quare quoviſmodo principibus membris, aut partibus ipſis immediate ſervientibus, graviter læſis, ut gula, aſpera arteria, pulmones, inteſtina, renes, veſica; aut ab aliqua inflammatione, aut humore craſſo & lento obſtructis, continuo homines pereunt, etſi etiam brevi tempore ſic morbus ad ſtatum feſtinet. In morbis vero partem vel non principem, vel ipſam leviter offendentibus, vires non longo tempore reſolvuntur, in hiſque quanto citius ad ſtatum ægroti veniunt, eo citius liberantur. Qui ſi longo tempore ac tardiſſime ad vigorem ſeu ſtatum veniant, ni ægroti præ robuſtiſſima natura valeant, morientur.

rientur. Ex ſtatus igitur tardius futuri præcognitione, ſalutis ſpes dubia redditur. In prælanguidioribusque corporibus bonum non eſt, peſſimumque, ſi morbus valde vehemens fuerit. Quod Hippoc. forte intellexit, cum dixit: *Sudores frigidos in morbis acutis ac vehementibus, mortem: atque in mitioribus, longitudinem prænunciant.* quando, ut Gal. meminit in commento, natura corporum ægrotantium a vehementi morbo longiori tempore conflictata, priuſquam ipſum, qui non niſi longiori tempore ſuperatur, concoquat, exſtinguitur. Celeritati quoque ac tarditati ſtatus morborum, ſi conjunxerimus ſtatus naturæ, judicium magis certum, aſſequemur. Namque hoc ſemper erit veriſſimum ac fideliſſimum, ſi æque tum morbus, tum natura, quod ad ſua tempora ſpectat, ſimul moventur, cito quidem, ſi ex aliis temporibus antegreſſis ſtatus, ſeu vigor morbi & naturæ ſeu coctionis ſeu materiæ, quo modo alii hunc ſtatum vocant, ſimul futurum conjiciemus morbum ſanatum iri, atque omnino ſalutarem prædicemus. Eodem itidem modo, ubi etiam una tarde morbi atque naturæ vigor ſperabitur, ſalutem futuram pollicemur. Siquidem æque totum offenſæ, quod corpori ægroto morbus intulit, natura eo tempore corrigere atque emendare poterit. Et merito ſane, etenim cum duo ſint, qui invicem pugnant, morbus quippe ac natura, ſi æque ambo robuſti fuerint, æque ſimul a principio ad finem uſque ſe habebunt, morbus quidem oppugnando, & natura defendendo, totumque illud, quod a morbo in corpore concitatur, natura æquali robore prædita, eo tempore corriget. Nihil itaque in ægrotis melius creditur, quam tempora omnia tum morbi, tum naturæ a principio ad finem una æque procedere. Ubi vero morbus celeriori motu quam natura ipſa moveatur, malum ſignificat, non obſcurum enim eſt imbecillitatis naturæ indicium, atque quo magis naturæ tempora a morbi temporibus diſtant, eo pejus ad prædictionem eſſe creditur, & quo minus, eo minus malum. Quando enim morbus ſummum exercet vigorem, & natura adhuc etiam eſt in principio, utpote quod nondum morbum alterare, & concoquere cœperit. Quid ſpei ad ſalu-

tem

tem erit? Si natura ſit mitis, & morbus prærobuſtus, certum exitium præmonſtrabitur. Sed his de ſtatu morbi præmiſſis, nunc ad naturæ ſtatum redeamus, qui ſi cito ſit futurus, facultate valida exſiſtente, brevi ſalutem certo oſtendet. Nam morbos habere celerem ſtatum, nihil quidem aliud, quam brevitatem, & ſecuritatem, teſte Hippocrate, ſignificat. Itaque in iis humorum concoctio cito incipit, & cito abſolvitur, & quo citius incipit, eo citius perficitur. Optimumque eſt in omnibus morbis Medicos ſigna coctionis obſervare, hæc enim nunquam, ut Galeno placuit, male apparent, at perpetuo ſalutem ſignificant, atque eo citius futuram, quo citius ſigna illa coctionis nobis illuxerint. De his Hippocrat. *in* 1. *Epidemior.* ait: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem.* Et Galen. *in lib. tertio de Criſibus cap.* 8. *Neminem vidiſſe intereuntem, qui præcedentibus coctionis ſignis criſin habuiſſet*, meminit. Quo citius itaque hæc apparuerint, eo ſecuriorem morbum præmonſtrabunt. Contra, quo tardius ſcilicet illa illuxerint, eo ſtatum tardiorem, ac morbum difficiliorem, oſtendunt; in morbo ſiquidem graviori, ipſo crudo exſiſtente, tardiſſime ex longo antegreſſo principio ad ſtatum veniente, periculum eſt, ne, priuſquam morbus concoquatur, natura exſtinguatur. Quare colligamus ex iis ſtatum morbi ad prædictionem æſtimari brevi tempore fore minus malum, quam qui longiori tempore futurus eſt, ni morbus ſit admodum vehemens ac ſymptomatis naturam proſternens. Majus malum quoque eſt, ſi ſine ſtatu naturæ appareat, & quanto magis tempora naturæ a temporibus morbi diſtabunt, eo periculoſiorem morbum præmonſtrabunt. Bonum itaque erit, ipſum morbi ſtatum cito futurum prænoſci, & eo melius, una cum ipſo ſtatum naturæ: Optimumque in morbis ad prognoſin eſſe judicabitur, ſi perpetuo ambo hi ſtatus quippe morbi & naturæ ſimul procedent, ac una moveri obſervabuntur. Atque hæc de ægrotantium prædicenda ſalute ac morte, a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus præcognitione, a nobis dicta ſint. Quibus addamus, ea, quibus alii Medici Empirico quaſi modo morbos ſalutares atque exitiales dignoſcunt.

Cap. XIV.

Ex quibus morbos salutares ac exitiales nonnulli cognoscant.

Etsi præter nostrum institutum videatur, non velle omnia, quæ alii Medici ad cognoscendos morbos parvos salutares, ac magnos exitiales Empirico quasi quodam modo cognoverunt, prosequi; cum nobis satis ad illud assequendum ea sufficere possint, quæ nos dogmatice ex Hippocrate, & Galeno hactenus sumus prosecuti: veruntamen ne aliquid omittamus, quod possit hanc nostram prædicendi Methodum illustrare ac ampliare, ea quoque omnia, quibus scio quosdam morborum vires adversus naturam dimetiri & cognoscere, atque morbos exinde salutares & perniciosos animadvertere, accuratius quoque cognoscenda & illustranda duximus.

Dicunt itaque hujusce prædicendi modi auctores, illum morbum fortem, ac perniciosum conjici posse, a virtute sive natura profligata, a maximo dolore, calore immodico, inquietudine, morbi difficili tolerantia, mentis alienatione, siti immodica, vigiliis assiduis, magnis inflammationibus membrorum nobilium vitæ necessariorum, ex medicamentis non juvantibus, copia humorum, turgentia atque ex aliis signis caussisque pravis. Et a contrariis debiles facileque naturæ cedentes æstimantur. In his quidem virtutem seu facultatem ajunt prævalidam cognosci, ipsasque vel omnino doloribus vacare, vel saltem levissimis, vel non assiduis conflictari, neque si febricitent, vehementem calorem sentire, quietosque esse, ac facile morbum perferre, mente recte constare, immodica siti non ardere, neque plane eos vigilare, neque somno veternoso teneri: atque si aliqua vexentur inflammatione, ea non sit magna, neque membrum nobile occupet, sed aut a visceribus remotas, aut ignobiles, neque principibus immediate servientes. Qui morbi neque ingenti humorum multitudine neque turgentia, ut illi dicunt, foveantur. Atque demum, si ex medicamentorum usu quicquam fuisse juvatos observemus.

Hæc-

Hæcque ſigna ſalutaria ſtatuunt, a quibus ſalutares morbos ipſi prænoſcunt. An vero ex horum tantummodo accurate obſervatione in ægrotantibus ſalutem ac exitium præſcire recte quis queat? In morbis acutis iſtud poſſe conſequi non dubitamus: ſiquidem omnem morbum acutum, ſeu febris ſit, ſeu inflammatio, vel aliud tale genus morbi, cúm virtute, ut ii dicunt, proſtrata ſeu exſoluta exitialem eſſe, quis ignorat? Etenim, ut nuper dictum eſt, virtus prælanguida, naturam cum morbo pugnantem, non modo in pugno defecturam, ſed jam defeciſſe ac occubuiſſe, ſignificat.

At per virtutem omnes facultates intelligunt, quippe vitalem, quam Medici præcipue obſervant, animalem, atque naturalem. De quibus alias abunde a nobis dictum eſt. Itaque ea, ſi omnes profligatæ obſerventur a morbo, natura devicta præmonſtratur. Reliqua vero ſigna, quæ obſervant, ſcilicet calorem, doloremque immodicum, inquietudinem, difficilem tolerantiam, ægrotos non dormire, morbum principem partem tenere, a multitudineque humorum aut turgentia eſſe concitatum, vehementem quinetiam eſſe inflammationem, aut febrem, nihilque adhibita medicamenta juverint, omnino eſſe exitioſa ſigna, putant. Quæ ſi una cum malis vacuationibus ſpontaneis obſerventur, morbum plane lethalem eſſe affirmant, omniumque certiſſime, uti nuper dictum eſt, viribus prælanguentibus, quando ab iis morbis non niſi robuſtiſſimi evadere ſoleant. At ne hæc nos ſigna ad judicandum, fallant ſingula a nobis quoque ſunt illuſtranda, ac diſtincte magis cognoſcenda. Namque per virtutem proſtratam, ſeu defectum, vitalem facultatem præſertim cum iis maxime debilem prælangueſcentemque intelligimus. Pernicioſi enim ac maligni morbi continuo ſolent vires profternere. Sed præter vitalem animalis non minus atque naturalis ſedulo erunt attendendæ. Quæ quanto debiliores evaſerint, tanto morbum pernicioſiorem ſignificant. Dolor, calor, inquietudo, & reliqua ſymptomata, ſi poſtea in morbo appareant, malum morem denotabunt, & quo plura vehementioraque fuerint, eo majorem atque maligniorem morbum præmonſtrant. Sed nunc de his ſingulis nos accura-

 tius.

tius. Dolores vehementes, assidue morbi fortissimi sunt symptomata, omniumque maxime viscera nobilia obsidentes, seu vexantes. Ex quo merito Hippoc. *in* 4. *aph.* 66. dixit: *Viscerum fortes dolores, malum significare.* Dolor etiam ex iis, quæ maxime vires resolvunt. Quare magni dolores in omnibus morbis, tum ut signum, tum ut caussam, malum prænuntiant, iis exceptis, qui critice aliquando in aliqua partium ignobilium, & remotarum a visceribus, excitantur.

Dolentes namque pedes, vigentibus morbis, quo tempore raro dolores ægrotos invadunt, vel etiam ab ignaris mulierculis laudare solent, morbum in pedes nimirum decumbere putantibus. *Qui etiam dolores non sentiunt* (ut Hippocrates *in* 2. *aph.* 6. docet) *pessimo morbo vexantur*, ii enim, *aut delirant, vel in ipsis facultas exstinguitur.* De calore itidem vehementi magni morbi explicantur, sed quandoque a prævalida natura facti, ideo accurate distinguendum erit, an ex morbo, an ex natura, ut dictum est, forti fiat, & an in toto vel in parte aliqua corporis sit, rursumque non internam vel externam occupet partem, atque an in extremis quidem partibus, aut in visceribus sentiatur. De his Hippoc. *in* 2. *prognost. tex.* 4. ita habet: *Si vero caput, manus ac pedes, frigida sint, ubi & venter & latera calida sunt, malum est.* Et *in quarto aphorismorum* 48. *In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & sitim habeant, lethale.* Internarum partium insignem caliditatem a magna inflammatione versus aliquod vel aliquam ex internis partibus occupantem concitari Gal. docet. Quæ vero vel etiam est vehementissima caliditas, occupans externas partes, atque a visceribus remotas, magni sane vehementisque morbi est indicium: non tamen exitialis. Quinimo in febribus continuis, si in parte exteriore ac longinqua a visceribus, veluti sunt crura, brachia, & pedes, vehemens caliditas concitetur, optimum erit signum. In toto vero corpore vehemens, assidua, diuque durans caliditas corpus colliquat. Sæpe vero Medici decipiuntur a putridarum febrium miti ac leni calore in cute observato. Etenim cum natura opprimitur ac fere humorum multitudine suffocatur, quo calor nativus alioquin

quin ardens ſeſe exinde intus contineat, nec foras moveatur, partes corporis exteriores parum calent. Has febres aliqui fumantes magis, quam ſuffocantes appellant, quod in ipſis non flamma, ſeu ardor calorve, foras per cutis meatus moveatur. Sed fumida potius neque ita urens exhalatio, ſeu fumus, uti in igne lignorum viridium vel temere congeſtorum copia obruto & ſuffocato pro flamma fumum excitari obſervamus, aut ubi ita natura deficit, quod niſi ex putrefactis ſuccis calor accenſus non multus ſit, neque ad cutim copioſe perveniat. De quo ſcribit Galen. *in* 3. *epid. com.* 1. *text.* 10. Hermocratis caſum commendans: *Neque enim ſeptimo decimo acceſſit nativi caloris ratione, ſed ſola putredinis ſuccenſis febriliter humoribus. Aut venenoſæ putredinis cauſſa, aut ob inſignem viſceris inflammationem intus cum ſanguine nativo calore recurrente, ſive retracto, aut a morbi vehementia, vel malignitate, in externis partibus corporis & remotis reſoluta externæ partes parum calent.* Quod in moribundis obſervatur. Inquieti vero & anxii ſunt ægroti, qui loco ſtare nequeunt, quique decubitum, ut ait Galen. *in* 1. *de humorib. tex.* 17. ferre non poſſunt, ſed formas mutant, jactantur aſſiduæ, inæqualiter moventur, agitantur atque æſtuant. Quod illis contingit, vel ſtomachi vitio, cum præſertim os ventris, ut docet Gal. *in* 2. *prorrh.* 24 a pravis mordetur humoribus, vel quibus in ore ventriculi propria quædam moleſti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus ſit, neque in ventriculi ſpatio innatet, ſed in ejus tunicis ſit immerſus, atque etiam a longa inedia, ventre ichoribus (Galeno auctore *in* 7. *aphor.* 56.) repleto: vel a cibo intempeſtivo gravante, vel a corpore virtutem gravante, aut a febre ſtabili & æſtuoſa & maligna, vel ab acrioribus virulentiſque humoribus æſtu turgentibus, ferventibuſque circa præcordia, vel ab inſigni alicujus viſceris inflammatione, vel eryſipelate, aut denique ab infirmitate virium. Quare quandoque ægroti inquieti evadunt, quo tempore humor aliquis calidus vel acris ad excretionem movetur, quod in iis obſervamus, quos criſis aliqua judicare debet. De quibus Gal. *in* 2. *Prorrheticorum* 44. hæc habet: *Nam ſi judicatorius rigor ex inquietatione fiat, mor-*

bum

bum ſolvit ſupervenientibus ſudoribus , vel vomitibus commodis, vel alvo ſubducta. Itaque hæ inquietudines quæ ſtomacho ex aliquo humore læſo fiunt, morbum minime perniciosum denotant: peſſimæque ſunt, ab æſtuoſa febre ſtabili & peſtilenti, ab inſigni viſceris inflammatione, & ab humoribus virulentis æſtu turgentibus ac circa præcordia ferveſcentibus obortæ: atque omnium maxime, quæ propter languorem virium excitantur, hæ ſumme pernicioſos morbos præmonſtrant. De his auctor Coacarum *in* 1. *libro text.* 2. ait: *Quæ cum refrigeratione anxietates incidunt , peſſimæ.* Addamus diu etiam perſeverantes, nulla poſtea illuceſcente evacuatione. Idem forte de morbi difficili tolerantia videtur dicendum; nam morbum non facile tolerari, inquietudinem ſignificat, quam vel a vehementi diuque perſeverante febre vel maligna, vel a virulentis ſuccis, vel inſigni inflammatione interna vel denique virium infirmitate fieri jam diximus. Ægris igitur morbum non facile ferentibus, hoc unum ſpeciatim nobis indicari videtur, quippe naturam morbo imparem viribus eſſe. Quod Hippocrat. *in Prognoſticis text.* 56. de ſuppuratis ad exitium tendentibus expreſſit, cum dixerit *hos non facile morbum ferre, & facile eos , qui ſani futuri ſunt.* Somno etiam ægrotos bono carere per multos dies, nobis fortiſſimi morbi & pernitioſi erit indicium, omniumque maxime perpetuæ vigiliæ, quod hæ vires reſolvant, cruditatem in humoribus augeant, in deſipientiam, & phrenitidem non raro ægrotos deducant, atque non minus in exitiales tremores ac convulſiones. Somnus perpetuo magni momenti erit ad ſalutem prænoſcendam , ſi bonus naturaliſque ſit. Nam pauciſſimi aut nulli ſunt, qui morbo vexentur pernicioſo , & probe, id eſt naturaliter ſeu ſecundum conſuetudinem , dormiant. At dormientibus etiam non omnino fidere debebimus, cum ex iis non pauci ſint, qui etſi ſint moribundi, recte dormire videantur. Sed hic, quod una cum virium languore prodeat, a bono diſtinguetur, atque etiam, quod nedum non juvat, ſed quinimo etiam lædit. Quod fit tanta affectione cerebrum occupante, quam neque ſomnus digerere, & conſumere queat. Hinc Hippoc. *in* 2. *lib. aphoriſ.* 2. dixit:

dixit: *Quibus in morbis somnus laborem facit, mortale. Si vero juvat, non mortale.* Alii vero gravioribus somnis & longioribus utuntur, qui non inter somnos, sed soporiferos potius affectus sunt adnumerandi. At de his in sequentibus libris accurate scribemus. Magnas inflammationes appellamus, cum ex ipsarum vehementia, tum si fiant in membris principibus; eæ omnes multum sunt merito timendæ, veluti parvæ, atque in ignobili membro, parum aut nihil. Quid læsæ partis varietas ad prognosticum faciat, alias dictum est. Cui hoc unum addimus, partem affectam vel principem, vel non principem tanti momenti esse Galenum docuisse, ut in acutis morbis humores malignos in principem partem recurrentes, exitium; & in non principem ac ignobilem, salutem ægrotis inferant. Gravissimos itidem morbos esse ab humorum multitudine concitatos, omnes medici statuunt, præcipueque si multitudo humorum sit eorum, qui naturæ maxime adversantur, quos ipsa propterea difficillime ac tardissime concoquit, corrigit, aut a partibus affectis expellit, quales sunt bilis æruginosæ, usta, atra vocata, summe putridi ac virulenti. Non tamen ob id, qui ab humoribus quantitate paucioribus excitantur, omnes periculo vacant. Sæpe enim valde exitiales observamus morbos a pauco, sed tamen virulento humore. Cujusmodi fuit phrenitis, qua ille, de quo Hippoc. scripsit *in tertio libro Epidem.* quatuor diebus interiit. Hoc Galenus *in libro sexto de locis affectis*, exemplo cum ictus scorpionis seu veneni, perquam quantitate exigui tum seminis corrupti, quibus sævissimi morbi & symptomata concitari solent, verum esse demonstravit. Ex turgentibus etiam humoribus non minus graves, & periculosi morbi concitantur. Quando hi, præterquam quod turgentes periculum invehunt, ne in partem corporis principem irruentes, morbum gravissimum faciant, id etiam habent, ut ipsorum mala qualitate morbis vim pernicialem addant. Medicamenta etiam, quicquam utilitatis seu juvamenti non afferentia, morbum usque adeo perniciosum, quem natura neque arte adjuta superare queat, præmonstrant. De quibus Hippoc. *in 3. Epidem. com. 3. tex. 56. Et oblata ægre admittebant, nam pur-*

gationes multos offendebant. Facta quidem tempore debito in acuto morbo ſanguinis vacuatione, aut per venæ ſectionem, aut per malleolorum ſcarificationem, aut alio modo, aut medicamentis vel lenientibus, vel purgantibus vomitoriis, aut dejectoriis purgatione, ſi ægroti nihil juventur, judicium redditur difficile. Pravorum ſiquidem humorum crudorum, naturæ minime cedentium, multitudinem ſignificant, unaque naturam morbo longe debiliorem redditam eſſe, quæ, priuſquam morbum concoquere queat, ſuccumbit. Hujuſmodi vacuationes Hippoc. meminit in *lib.* 4. *aphoriſm.* 56. dicens: *Febricitanti ſudor ſuperveniens, febre non deficiente, malum.* Et *in* 1. *Prorrheticorum tex.* 7. *Qui in hypochondrio febri refrigerata ardores relinquuntur, tum alias tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et *in lib.* 2. *text.* 27. *Inquietatio cum ſudore, eſt mala*, &c. Flammans quoque cum ſudore facies in his mala. de ſputis *in lib.* 2. *Prognoſticorum text.* 51. *Omnes autem excretiones malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem.* Quæ itaque juvare deberent. cujuſmodi ſunt medicamenta omnia, & non juvant, aut exitii aut ſaltem difficilis judicii ſunt indicia. Quod Gal. *in lib.* 3. *prorrh. tex.* 35. expreſſit, hunc in modum ſcribens: *Sanguinis eruptio non judicans, vel mortalis, vel judicatu difficilis, ita ſudor vel copia, tum urinarum, tum dejectionum, tum vomituum, vel quæ per hæmorrhoidas, vel uterum excernuntur, & parotidas & ceteri abſceſſus.* Et paulo poſt: *Quæ namque ex judicatoriis nihil juvant, ſunt judicatu difficilia: Quæ non etiam in contrarium repunt, ſunt lethalia.* Alibi dixit lethalia eſſe, quæ cum ſignis lethalibus; & judicatu difficilia, quæ non cum ſignis lethalibus, apparent. Itaque hoc eodem modo remedia ægrotis nihil juvamenti afferentia, difficilis erunt judicii, & quæ nedum juvabunt, ſed quinimo etiam ægrotos lædent, ſeu ab ipſis ægrotis in deterius mutantur, atque abeunt, exitium præmonſtrabunt, quod Hippocrat. *in* 2. *aph.* 1. de ſomno expreſſit, cum dixerit: *Quibus in morbis ſomnus laborem facit, mortale: ſi vero juvet, non mortale.* Quo ex medicis præſidiis, quæ juvant ægrotos, ſalutarem ſane morbum ſignificant. Idem ex omnibus naturæ excretionibus juvantibus, (quas criſes Medici vocant) judicari ſolet,

ſolet, quæ enim juvant, ſalutarem itidem; & quæ non juvant, difficile judicium reddunt; atque quæ lædunt in acutis morbis exitium prænuntiant: omniumque certiſſimum, ubi aliqua ſigna prava illuxerint, cujuſmodi ſunt, in ardentiſſimis febribus tremores, convulſiones, refrigerationes extremorum cum ardentiſſima ſiti, deliria, atque alia multa, quæ alias accurate recenſuimus, atque poſterius de ſingulis accuratius agemus. Atque hæc de ægrotantium morte ac ſalute a naturæ morbique viribus, atque a futuri ſtatus cognitione præſagienda dicta ſint, & quod hactenus de iis univerſaliter ſcriptum eſt, nunc in ſequentibus libris ſpeciatim, de ſingulis ſymptomatis, quibus natura, tum robuſta, tum debilis, adverſus morbum dignoſcitur, agendum erit, atque his noſtra prædicendi methodus abſolvetur.

FINIS LIBRI PRIMI.

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum Simplicium Professoris Ordinarii,

DE
PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

De quibus in toto opere sit agendum.

Cum in primo libro de Ægrotantium salute, ac exitio Prognosticum a naturæ morbique cognitione pendere diximus, atque etiam ex quibus vires utriusque tum prævalidæ, tum debiles innotescerent, plane fuerit demonstratum. Superest modo, ut de earundem virium fortitudine, atque debilitate speciatim agamus. Ex his siquidem totum prædicendi artificium nobis innotescit, in ipsorumque accurata observatione consistit. De hoc vero agentes, ab iis, quæ naturam morbo vel imparem viribus, vel firmiorem denotant, exordiemur. Itaque de his (quæ facultatum actiones firmas, vitiatas, diminutas, ac omnino exstinctas significare alias dictum est) sermonem primo faciemus, & postea de illis agemus, quæ tum morbos fortes, exitiosos, tum debiles, salutares denotant, a quibus ad particularium morborum, (illorum inquam, quæ hominibus exitium inferre possunt) varios eventus judicandos, descendemus. In his vero singulis traden-

dis,

dis, ut ordine non careamus, (quando nos ad dignoſcendum prognoſticum, ſingularum facultatum actionibus, uti inſtrumentis ſeu mediis, utamur) in primis circa eas actiones, vel ſanas, vel vitiatas, vel diminutas, vel plane ſublatas, quæ ab animali facultate, & ſecundo a vitali, atque demum, a naturali proficiſcuntur, verſabimur. Sed rem aggrediamur, ab internis ſenſibus principium facientes, quorum cognitio, quantum ad ipſorum morborum exitus prædicendos Medicis conducat, ab iis, quæ poſterius ſcribemus, liquido cuique noſtrum conſtabit.

CAP. II.

Quid mente conſtare in morbis ſignificet.

Ad indagandum morborum prognoſticum exordiemur, ut nuper propoſuimus ab actionibus animalis facultatis, quæ imaginatione, ratione, ac memoria perficitur; atque ab iis primo, quæ mentis ſeu virtutis ratiocinatricis, robur & debilitatem, ſignificant. Hæ ſi fortes, firmæ, ac perfectæ, vires iſtius facultatis prævalidas; ſi vitiatæ, diminutæ, ac omnino ſublatæ, prælanguidas denotant. Itaque multum intereſt, in omnibus morbis actiones, quæ vim hanc animalem fortem ſeu firmam ſignificant, atque prælanguidam, ſedulo cognoſcere. Hæ namque in cerebri malis, exitium, illæ ſalutem futuram prænuntiant. Quæ nos haud fallent, ſi cum ipſis facultatum aliarum actiones æque reſponderint, fit enim aliquando, cum recte tum vitales, tum naturales vires valuerint, ut mens in ægrotis turbetur, quæ non raro ſalutaris criſis fit indicium. Ea quanquam Hippoc. *in 2. aphoriſm* 33. dixerit; *In quovis morbo mente conſtare, & bene ſe habere ad illa, quæ offeruntur, bonum.* Nihilominus in multis morbis mentis conſtantia licet ex bonis ſignis ſit, nullo modo ſalutem prædicit, quandoquidem multi ex pleuriticis, peripneumonicis, anginoſis, hepatis, lieniſque, ac aliarum partium inflammationibus atque ex febricitantibus ſine ul-

la mentis vacillatione moriantur. In ſepti vero tranſverſi, renum, uteri, cerebri, ſpinalis medullæ, nervorum, partiumque nervoſarum juxta cerebrum poſitarum, aut quibus cerebrum maxime conſentit, inflammationibus ægrotos ſanos mente eſſe, non obſcurum recuperandæ ſalutis indicium exiſtimatur. Nullus etenim, aliqua ſupradictarum partium ex præcipuis, vel multis ſimul inflammatis, prudens ac ſapiens moritur. Ex quo in talibus morbis ægrotos mente conſtare optimum eſt, præſertimque ſi id cum aliis ſignis bonis appareat: ſcitu vero dignum cenſet ad hoc, ut diſtinguantur mente recte valentes ab iis, qui modo aliquo vacillant, ut eos, qui mente conſtant intelligamus, ſæpe enim fit, ut medici hac in re plurimum decipiantur, atque errent, putantes quoſdam viros prudentes & ſapientes eſſe, qui vere delirant, & aliquos vacillantes, qui recte ſapiunt. Mente vero hi conſtare dicuntur, in quibus omnes voluntariæ actiones plane firmæ, ſeu illæſæ ſpectantur, ac in ipſis obeundis partium ſolitum decorum ad unguem ſervatur, nec non ubi interni ſenſus recte atque ſecundum conſuetudinem valent, ſuaque munera obeunt. Vel mente denique conſtare eos dicimus, ut Galeno quoque placuit, qui loquuntur, aguntque ſingula rationi conſentanea. Sed de his nunc ſatis, in ſequenti enim capite iſtud nos accuratius ſcribemus.

Cap. III.

Quid ſit mente non conſtare, qualibuſque ſignis, cum præſens de mentis inconſtantia, tum futura prænoſcatur, & de deliriorum differentiis atque cauſſis.

Quemadmodum ægrotos in omnibus morbis mente conſtare, ſeu quod ad rectricis facultatis actiones pertinet, recte ac ſecundum conſuetudinem ſe habere, bonum eſſe affirmavimus; ſic illos quovis modo delirare, ſeu vacillare, ſeu non recte ſecundum conſuetudinem ſapere, malum fore ad ſalutis prognoſticum ſignum, dicimus. Quo ſigno in acutis morbis

bis sæpe exitium prædicimus. Ceterum ad illustrandam prædicendi rationem, primo quid per mentis inconstantiam, & secundo qualibus signis præsens inconstantia nobis innotescat, & futura prænoscatur, explicandum; atque tertio de amentiarum seu deliriorum differentiis atque caussis, non minus accurate agendum, duximus. Quod itaque ad primum attinet, mente non constantes seu deliros Galen. appellat, qui loquuntur, aguntque nihil rationi consentaneum, qui tamen, non recte omnes deliros, seu mente aberrantes expressisse visus est: quando nedum eos, qui nihil agunt vel loquuntur rationi consentaneum, at omnes, qui quippiam tantum agunt, aut loquuntur præter consuetudinem, etsi in multis sapientes, videantur, amentes, seu mente aberrantes, seu delirantes vocari oportere patet, dux etenim primus Hippocrates, ex altera tanumrectricis facultatis actione læsa, delirium sæpe cognoscit, ut *in libro secundo aphorism.* ex dolore quem non sentiunt ægri, dixit enim. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, omnino dolorem non sentiunt, iis mens ægrotat.* Et in *prognost.* 1. *text.* 55. ex solo decubitu. *In ventrem autem cubare, qui non est solitus ita dormire, quo tempore sanus fuit, malum est, delirium enim, aut dolor circa ventris sedes significatur.* Galenusque etiam in 1. *Prorrh.* 6. a sola sputatione delirium dignosci tradidit. Et *in primo prognost.* ex manuum indecora gesticulatione, cum ægri festucas colligunt, frustraque venantur muscas, ac non minus ex sermone, & responsione ægri. Auctor enim 1. *Prorrhet.* 6. ait: *Ferocem responsionem in homine modesto, atque in feroci modestam, delirium significare, & garrulitatem in taciturno, ac silentium in garrulo.* Hæc & quam plura alia exstant exempla, quibus homines ex una tantum læsa actione deliri reputantur. Quare dicamus nos illos mente aberrantes fore profecto dicendos, in quibus aliqua ex voluntariis actionibus præter rationem vel exsuperans, vel deficiens observatur, & in ipsa solidum decorum non servatur, veluti si manus indecore moveatur, festucas frustra colligendo, aut muscas venando, vel aliquod præter consuetudinem, atque sine caussa; ut etiam qui præter consuetudinem, parum, vel multum, vel inde-

indecore obscæna turpiaque loquuntur, verbaque incomposita, & non constantia; & qui tardius, quam necessitas expostulat, respirant; aut pudenda coram astantibus denudant; vel eos deliros dicimus, in quibus sensuum defectus in animo observatur, in animo inquam non advertente sensibilium species, quæ iis objiciuntur, vel frustra eas, quæ non ipsis sensibus objiciuntur, sentiant. Ex quibus ii profecto delirant, qui solitis sensibus, sine caussa defecerunt, vel iis præter consuetudinem utuntur, aut cum ægri aliqua ex voluntariis actionibus careant, vel abutantur. Quæ notæ, ac delirantium conditiones in Coacis præsagiis 2. *coac. præsag. sec.* 1. *text.* 10. perbelle hisce verbis exprimi videntur. *Facere quid præter consuetudinem, velut instituere, velleque ea, quæ prius non consueveras, aut contrarium iis, quæ fuerunt consueta, malum, & proximum dementiæ.* Quævis igitur mutatio, in moribus, in gestu corporis, in voce, sermone, in sensuum judicio, hominem delirum, atque alium a seipso factum denotant. Sed nunc ad particularia magis inconstantis mentis signa accedamus, (quod est caput secundum a nobis propositum) illa in memoriam revocantes, quæ variis locis tum Hippoc. 1. *Prorr. text.* 6. cum Gal. memoriæ prodiderunt. Quæ hæc erunt. *Ferocem responsionem in homine composito & modesto, atque in feroci & incomposito modestiam, delirium significare.* Ex 2. *lib. prorrhet.* ut nuperrime meminimus, & aspectum audacem, atque ferocem esse phreniticum. Idem quoque significari ab ægrotis dolorem non sentientibus, atque lingua exustis nihil sitientibus, vel exiguum potum exposcentibus. Nec non pulsu hypochondriorum cum frequenti oculorum obtuitu. Quod & oculos sublimes, atque instabiles denotare Gal. *in* 1. *Prognost.* tradidit. Eodem quoque modo ex decubitu in ventrem præter consuetudinem Hippoc. *in eodem lib.* 1. *Prognost. text.* 23. 24. delirium notari dixit. Et Gal. *in comment.* idem testari supini cubantis crura admodum reducta, distractaque & insolitum dentium stridorem, quod ibidem Hippoc. docet, nec non in summo morbi vigore ægrotos velle residere, atque nuper commemoratas manuum gesticulationes, quippe ob os manus ferri,

ferri, aut frustra ægrotos muscas venari, festucasque colligere, aut de veste pilos evellere, aut de pariete stipulas carpere, uti in Dealcis uxore, quæ in Leio decumbebat, Hippocrat. observavit. Delirantis etiam non obscurum signum erit, modestos ægrotos, omniumque maxime mulieres, assidentibus devorato pudore pudenda sine caussa nudare. Quod & respirationem magnam ex intervallis editam significare tum Hippoc. in prognostic. tum Gal. *in 2. de respirat cap. 5.* tum *in 3. Epidem. text.* 3. 19. docuerunt. Idem notat palpitatio hypochondriorum, non minusque ægrotos non agnoscere familiares, ex Coacis præsagiis, delirium testatur. Atque *in 1. coac. præsag. sec.* 1. linguas vocesque obtremiscentes, frequentem sputationem, urinasque mingi in non recordantibus, mictas prærubras esse cum sublimi. Vocem item clangosam, linguas densas, vomitus æruginosos cum surditate, tinnitus aurium in acutis febribus, dolores circa umbilicum palpitantes, atque laterum raros & coxæ occultatos, cum urinis suspensionem elatam habentibus, ipsasque urinas aquosas, albas, cum suspenso, elato, rotundo, & capitis dolore in turbulentis, vigilibusque mentis aberrationem indicare, quemquam in Hippoc. & Galen. scriptis versatum, non latet. Auctor *prorrhet.* addit; *Ex vomitu fastidioso, vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes, insaniam ostendunt, ut Nermozigi uxori, quæ vehementi insania acute correpta, muta obiit.* Et in sequenti textu; *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* Gal. etiam *in 5. de loc. affec.* scribit: phreniticis delirium non subito, sed paulatim fieri, neque affatim quiescere, ipsumque præcedere solent interim vigiliæ, interim somni turbulenti, cum manifestis imaginibus, a quibus clamant nonnulli, & exiliunt. aliquando oblivio irrationalis accedit, ita ut aliqui, cum vas ad mingendum tenuerint, mingere non recordantur, aliqui cum tumultu insolito ac temeritate, ut nuper dictum est, respondeant, cum antea fuerint mansueti, ac mites. parvo item potu utuntur. respirationemque habent magnam atque raram, atque do-

let iis nonnunquam occiput. pulſus parvi ſunt & duri. Cum vero propius ad phrenitim accedunt, oculi apparent vehementer ſqualidi, lachryma in altero oculorum acris, lippitudo, venæque oculorum ſanguine plenæ cernuntur. Item ſanguinis ſtillicidium e naribus fit, quo tempore nihil prudenter reſpondent, floccos evellunt, feſtucas carpunt, febris aridior, æqualior, ſine magnis mutationibus uniformis, lingua ſalebroſa, & aliquando ſurdaſtri, aliquando mœſti, & vix quicquam reſpondentes, dolorificumque non ſentientes. Atque hæc ſigna ad dignoſcendos mente non conſtantes ſeu deliros, nobis ſufficiant. Ex quibus multa deliraturos ægros, ſeu mente caſuros decernent, uti vigilia, quæ ſæpe delirium antecedit, ut *in 2. Prognoſt.* Hippoc. meminit: Utrumque enim quippe tum illam, tum delirium excalfacto aut exſiccato cerebro, excitari Gal. *in lib. 4. de præſag. expulſibus* prodidit. Somni etiam num turbati, atque tumultuoſi, conſpicuique, a quibus ægri clamant, exſiliunt, futuri delirii ſunt præſagia: de quibus in Coacis præſagiis *ſec. 2. text. 8. Turbulentæ, feroceſque excitationes e ſomno delirium adferunt.* Aurium quoque tinnitum, & ſonitum inſaniam ſæpe præcedere, auctor prorrheticorum meminit, non minus, & ſurditatem, ſi præſertim cum urinis appareat habentibus ſuſpenſionem elatam ac ſublimem. Oblivionem quoque ſæpe ante phrenitim manifeſtari, Galenus *in quinto, de loc. affectis*, ut nuper etiam meminimus, prodidit. Dolor idem capitis vehemens, & aſſiduus in acutis febribus delirium portendit, præſertimque in auribus qui obſervatur, ex Hippocrate *in 3. Prognoſticorum.* Nec non ſi dolor cum præcordiis revulſis appareat, de quo *in Coacis præſagiis ſect. 1. tex. 6. Capitis dolor in acuto morbo, præcordia revulſa, ſiquidem ſanguis non effluet, in phrenitim procedit.* Non minus & vigilia cum aurium ſonitu vel tinnitu, vel ſurditate, in hæmorrhagiam indicaverint: Et *in ſecundo Prorrheticorum*, hæc quoque una obſervata delirium prænuntiare, ita legitur: *Quibus alvus liquida, laſſitudo, capitis dolor, ſitis, vigilia, obſcuritas & impotentia fuerit, ubi hi mente moveantur, ſpes eſt.* Dolorem capitis aſſiduam ad prænuntiandam deſipientiam maxime facere, teſtatur

auctor

auctor *libri septimi Epidemiorum tex.* 100. Item dolor hypochondrii non raro fit delirii nuncius. Quod in muliere trimestri freta gravida fuit observatum, idemque significat palpitatio, nec non qui circa umbilicum continuant in morbo acuto dolores. *Ex tertio Epidemiorum* idem. Dolores in ignobili parte exorti, qui occultantur fere continuo, *ex primo Prorrheticorum:* & in eodem libro scribitur: *Raro in his laterum dolores dilirium ostendunt:* & *in* secundo libro. *Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxendicis dolore, delirium portendit:* & quæ circa aurium sonitus talia exsistunt, quod Hippoc. Larissæ calvo vidit accidisse. Cui occultato femoris dextri dolore statim delirium accidit. Lateris quoque dolor in pleuriticis, si absque ratione evanuerit, portendit delirium. Non raro, & sputa rotunda, ex Prorrheticis, frequensque sputatio sine caussa idem notant, & Hippocrates *in 5. aphorism.* 40. ait: *Quibuscunque mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat.* Et *in quarto libro aphorism.* 72. Galenus urinas albas, lucidas, idem portendere tradidit, quod & turbidæ in acutis morbis minantur, maximeque in turbulentis, & vigilibus habentes, ut alias dictum est, suspensionem allatam, *ex secundo libro Prorrheticorum tex.* 28. 31. Pulsus item in aliis atque in Hypochondriis, magnaque & rara respiratio *ex primo Prognosticorum.* Et *in Prorrheticis* hæc de his quoque habentur: *In acutis morbis dolorosa in faucibus gracilia, pusilla, strangulantia, atque cum æger hiaverit, non facile os tum cogere tum aperire, mentis alienationem portendunt:* Vomitus etiam æruginosi seu virulenti cum capitis doloribus assiduis, vigiliis, surditateque, certo delirii futuri, tum singula ipsorum per se sola, tum multo magis omnia, & ipsorum etiam quædam simul in febre acuta conspecta, sunt indicia. Atque ex his futura deliria præsentiri, ac portendi, dictum sit, nunc deliria in suas species atque differentias distincta spectemus, non minusque ipsorum caussas. Quibus quidem neglectis impossibile profecto videtur, nos recte delirantium Prognosin recte assequi posse. Nomine autem non constantis mentis (ut hæc aggrediamur) nos mentis aberrationem, vacillationem, hallucinationem, amentiam,

insaniam, desipientiam, delirium, atque phrenitidem comprehendimus, non constantesque mente ægrotos hisce nominibus intelligimus. Quæ affectio symptomata maxime est ratiocinatricis imaginatricisque potentiæ. Hæc enim potentia, ut docet Gal. *in lib. de different. symptom. cap.* 3. vel est deficiens, ejusque motus est imbecillus, uti in Coma, & lethargo; vel est resoluta, ut in catalepsi, caron vocato; vel denique est vitiata, ubi ejus motus pravus erransque exsistit, uti in delirio & phrenitide. Eodem modo de ratiocinatrice, nam vel ipsa quoque est deficiens seu diminuta, seu aliqua in parte resoluta, quæ morosis & fatuitas dicitur; vel omnino resoluta sublataque, quæ amentia vocatur; vel denique vitiata, ubi ejus motus depravatus erransque exsistit, quod symptoma delirium quoque appellatur. Accedit etiam haud raro cum his duabus læsis potentiis memoria, iisdem vitii differentiis læsa. Aliquando in mente aberrantibus sola imaginatio læditur, aliis illæsis, ut Galen. *lib. de symp. diff. cap.* 3. in Theophilo observavit. Et aliquando ratio sola illæsa tum imaginatione, tum memoria, quod phrenitico contigisse in libro nuper allegato Galen. memoriæ prodidit. Plerumque vero utraque tum imaginatio tum ratio vitiata simul deprehenduntur, ut in iis, qui cum delirant, imaginantur ea, vel quæ non sunt, vel ea profecto, quæ sunt, non imaginantur, observatur; loquunturque ac agunt nihil rationi ac imaginationi consentaneum. Dividuntur vero omnes mentes non constantes in eam, quam proprie amentiam, insaniam, ecstasin, desipientiam, mentis aberrationem, vacillationem, alienationem vocamus, & in eam, quam Græci *paraphrenesin* & nostri delirium dicunt, atque tandem in phrenitidem. Quam Gal. cum Hippocrate ab aliis desipientiis, quod cum febre fiat, distinxit: De qua *in secunda de sympt. causis cap.* 7. Nominatur autem ex his, quæ quidem cum febre sunt, phrenitides, quæ sine febre sunt, insaniæ, Græce *maniæ*. Quæ, a deliriis perpetuitate delirationis: nam etsi deliria seu paraphreneses cum febre fiant, non tamen sunt perpetua, veluti de phrenitide dicitur. Gal. quidem multis locis affirmavit Hippocratem vocare eos phreniticos, qui perpetuo

deli-

delirant, uti paraphreneses vocat deliria, quæ tantum vel in acutissimarum febrium summo vigore apparent, ipsisque declinantibus declinare observantur; quare continuitate delirii, atque ipso etiam delirio sensim ac sensim prodeunte, phrenitici a deliriis distinguuntur, iis exceptis, qui septo transverso inflammato mente moventur, hujusmodi siquidem deliria non facili a phrenitide distinguuntur, quod & ipsa cum febre fiant perpetueque exsistant, ex qua difficultate antiqui putarunt septo transverso inflammato homines phreniticos evadere, atque ob eam suspicionem phrenas illi appellarunt, tanquam φρονοῦντι, id est, sapienti parti conferat quippiam. Distinguit vero ab his phreniticos Gal. quia phrenitici magnam edunt respirationem, atque ex longis intervallis, quæ in delirio ex septo transverso observatur, inæqualis fit ita, ut modo exigua appareat, atque frequens, modo magna & angusta, quæ respiratio in phrenitide non fit, nisi pars aliqua respirationi servientium simul, vel inflammatione laboret, vel aliquo dolore vexetur, quam Galen. *in 2. lib. de respir.* accuratius docuit. Præterea in delirio ex septo transverso statim hypochondria tenduntur, quod in phrenitide posterius fit, eaque statim a principio revelli proprium est illiusce delirii. Demum ex omnibus accidentibus, quæ phrenitidem sequuntur, uti sunt, oculi rubentes ac inflammati, faciesque tota calore æstuans, & reliqua alias a nobis accuratius exposita, vel nulla, vel pauca, & levia in his apparent. Accedit quod delirium istud veluti repente fit, & in phreniticis delirium paulatim incipit. Phrenitidis etiam aliæ multæ differentiæ observantur, una siquidem est, quæ μαργώδης dicitur, in qua ægri calcitrant, pedibus feriunt, mordicus impetunt, excandescunt, eos, qui ingrediuntur; hostes habentes quod ubi feroces esse incipiunt, ingentiaque mala perpetrant, vehemens dicitur, hancque Græci θηρίωσιν appellant, & nostri ferinam ac melancholicam. De qua auctor Prorrheticorum 1. *prorr.* 25. *Quæ pauco tempore feroces fiunt desipientiæ, ferinum est.* Altera obscura, mitis, in qua ægri obscure blandeque delirant, uti vis tales dignoscantur: Hi *in Coacis præsagiis 7. sect. 2. tex.* 13. moti mente cum silentio vocantur,

cantur, de quibus *in Prorrheticis: Tremulæ, obscuræ, contrectabiles desipientiæ, valde phreniticæ*. Græci has (ut alias dictum est) ἀσαφώδεις vocant, & nostri obscuras, quæ ne dum ab idiotis, verum etiam a doctis Medicis non raro ignorantur. Tales enim ut Gal. *in* 1. *Prorrh.* 33. sentit, nedum tumultuose non exclamant, non exsiliunt, sed quieti quinimo jacent, neque prorsus loquuntur neque figuram decubitus permutant, sæpiusque qui ita affecti sunt, familiaribus opinionem præbent, quod mox sint, si quod fiat silentium, dormituri. Clausis itaque fenestris conquiescunt custodes tempus in his interdum longum conterunt, dormire ægrum, quod neque loquatur, neque moveatur, arbitrati, ægro ipso non dormiente, & manus quiete movente, non secus quam, qui per levem contrectationem aliquid vel tangere, vel invenire volunt. Horumque alii clausis palpebris hæc agunt, & interrogati de aliquo, neque prorsus oculos aperiunt, alii postquam aperuerunt, aut paulo post claudunt, aut immoti observant affectionem, Gal. hecticam appellatam. Sed videtur hæc desipientia, signis profecto cum ea, quæ ex Comate & lethargo fit, convenire. Quamobrem mutatio, distinctioque quælibet ipsarum erit dignoscenda. Etenim quæ cum Comate, vel lethargo, (quem Græcorum aliqui ut Gal. ait, *Typhomaniam* vocarunt) fit in principio morbi, perseveratque diu, asaphodis, seu obscura, seu ut Gal. placuit hectica dicta, nunquam in morbi principio, sed morbo progresso, post vehementem aliquam insaniam. Etsi veternosa comatosoque etiam a frigido humore, atque etiam a multo sanguine, post morbi principium sæpe concitetur. Quæ aliquando vel bonam vel malam crisin antecedit, apparet, in qua languidos pulsus, duros, angustos atque parvos observamus, quales in illa desipientia non observantur. Sed jam de ipsarum caussis agamus. Deliria omnia a calidis mordentibusque succis concitari Gal. *in lib.* 2. *de sympt. caus.* tradidit, præcipueque a flava bili, atque sæpe ex calidiori cerebri intemperie. Omnia vero deliriorum genera, vel insaniæ, vel phrenitides, vel paraphrenitides à cerebri læsione oriuntur. Speciatimque deliria, quæ duplicia exsistunt, ea inquam, quæ tantum in somno febrium

brium acutarum vigore excitantur, quæque a calidis mordentibusque vaporibus sursum in caput sublatis, ortum habent. Alia vero deliria, quæ sine febre manias seu insanias Medici appellant, quas cum febre phrenitides Gal. vocat, cum tamen veræ non sint, nisi phlegmonem in cerebro, aut ejus membranis sanguis biliosus ex Gal. *in 2. lib. de sympt. caussis cap. 7.* efficiat. Hæc vero raro fit, uti frequentius phrenitica illa desipientia, quæ a calidis humoribus in cerebro, vel ejus involucris delatis sine phlegmone concitatur. Quales Hippoc. *in 1. Epidem. comm. 2. tex. 73.* observavit. Hæcque fiuunt tum a sanguine, tum a bile cerebri, locum, in quo princeps animæ pars residet, prehendente, ut Gal. 2. *de symp. caus. c. ult.* meminit: vel a flava tantum bile, quæ etiam febris exurentis incendio exusta, atque in nigram versa, vehementem illam desipientiam Græcis *Maniodin*, *Tiriodin*, ac nostris (ut alias dictum est) ferocem, furiosam, ferinam, melancholicamque, appellatam. Quæ fit ab exusta bile cerebro, membranisque immodice resiccatis, cum qua ægri sæpe in tremorem incurrunt, atque convelluntur. In hæc sane symptomata non nisi vehementissimas ac exitiosissimas phrenitides illabi Gal. tradidit. Eæ vero desipientiæ cum febre, phreniticæ quoque vocatæ, fiunt nedum ab humoribus calidis, verum etiam ut Gal. *in 3. Epid.* docuit, a frigidis, nempe pituitosis in cerebro putrescentibus, qui putredine calorem acrimoniamque, quibus cerebro in ejusque membranis læsis delirium concitatur, acquirunt. At hæc deliria, ab iis, quæ calidi humores concitant, somno, atque etiam sopore distinguuntur, quatenus qui ex frigido humore delirant, etiam simul dormiant, vel veternosum affectum simul habeant; & a calidis humoribus desipientes vigiliis quoque simul infestantur. Fit etiam non raro, ut tum calidi, tum frigidi simul humores permisti, mistam desipientiam ex delirio & lethargo, ut Gal. *in 1. Prorrhet.* meminit, pariant. Hique ambo contrarii affectus a principio ad finem usque cum continuent, ægri tum vigilant, tum ad somnum inclinationem habent. Interimque magis phrenitici observantur, prout bilis pituitæ prævalet, & interim plus lethargici, seu

ſeu Comatoſi, prout pituitoſus humor bilioſo ſit copioſior. Hæque ſunt omnes phreniticarum deſipientiarum cauſſæ, a quibus quoque vera phrenitis, quæ eſt ab illis ſuccis in cerebro ejusque membranis orta inflammatio, ortum habet, quæ a pallida bile mitior eſt, a flavaque vehementior, & omnium maxima, ab eodem humore incendio febrilis caloris peraſſato orta, quam ferinam melancholicamque vocari nuper diximus. Ea vero deſipientia obſcura, aſaphodis Græcis dicta, quæ cum ſilentio fit, pro cauſſis prælanguentem facultatem animalem, atque hecticam quandam, ut Gal. *in Prorrheticis* docet, temperiem habet. Cum enim vel inflammatio, vel flava bilis cerebrum occupat, initio quidem nondum per totum cerebri corpus permiſcetur, ſed in eo fervens ſpiritus, alterat & agitat, unde clamant ægroti, exſiliuntque; poſt quam vero imbibita eſt, atque hecticam cerebrum quandam intemperiem acquiſivit, ægroti ſilent, quietique manent, ut vix etiam deliri a Medicis dignoſcantur. hanc ſuperius diximus multis a veternoſa diſtingui, ſed præcipue prælanguidis pulſibus parvis duriſque. Quæ vero cum ſopore prodit, vel a ſanguine fit, ſanguineque ac bile permiſtis cerebrum invadentibus, vel a pituita, bileque ſimul miſtis, aut ab humore crudo pituitoſo, putrefacto, caloremque & acrimoniam exinde adepto, vel demum a caloris nativi exſtinctione.

Cap. IV.

De ſalute a deliriis prædicenda.

Ex deliriis ea minus mala exſiſtunt, quæ non perpetuo ægrotos tenent, ſed parvo tempore, atque cum ſignis bonis, vel non lethalibus, prodeuntia. Quibus vires quoque debent æque reſpondere, quippe, ut ſint validæ, quando deliria quoque prævalidas vires expoſtulent, quæ cum prælanguidis natura ægerrime vincit. Nullum vero ex deliriis, ut docuit Gal. 6. *aph.* 53. ſecurum reputatur. *Minus vero periculoſa, quæ cum riſu fiunt: ſicut temeraria, omnium ſunt periculoſiſſima.*

ſima. In medio autem ambarum deſipientiarum ſunt, quæ cum ſtudio fiunt. Nullum tamen delirium, etſi unum ex maximis malis exſiſtat, per ſe ſolum certum exitii indicium eſſe poterit, veluti neque mentis quoque conſtantiam ſolam in ægrotis ſalutem indicare alias meminimus. Simul vero cum bonis ſignis delirium concitatum minus eſt timendum, præcipueque ſi præterquam quod non eſt perpetuum, neque vehemens, feroxque exſiſtat, ſed quinimo magis leve, & parvum, utpote quando ægroti in paucis mente aberrant, magnum ſiquidem delirium Gal. *in lib. de diff. ſymp. cap.* 4. etiam vocat, ubi variæ deliriorum ſpecies in ægroto ſimul obſervantur. Parva itaque levia in paucioribusque actionibus deliria obſervata minime omnium ſunt timenda, maximeque ſi tantum per acceſſiones fiant. Verum neque ſatis ad mitem benignamque deliriorum naturam denotandam, ut delirium non ſit perpetuum, ſed etiam eſt opus, ut omni ferocitate careat, quando auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 25. dicat. *Quæ parvo tempore feroces fiunt deſipientiæ, ferinum.* De quibus Gal. dixit. *Cum videris quempiam cum ferocitate deſipientem, etſi paulo poſt ſedetur, cognoſce mentem ejus non febris ratione læſam eſſe, ſed phreniticam ſubali affectionem, quæ poſt adaucta, ferina tibi videtur.* Itaque delirium intermittens non vehemens, ſed leve, ſcil. mite, parvumque, quod præſertim fiat per acceſſiones, nunquam erit exitiale. Sed cavendum, ne parvum miteque falſo creditum nos quandoque fallat, etenim multi exitio proximi ſic delirare non raro dignoſcuntur, de quibus *in Prorrhet. Tremulæ, blandæ, obſcuræ, deſipientes, valde phreniticæ.* Quod facile ex prælanguidis viribus, ac aliis exitioſis ſimul obſervatis ſignis, perpetuitateque ab iis diſtinguitur. In eo namque vires prævalidæ, non perpetuumque eſt, atque ſine exitioſis ſignis obſervatur, quale in Milidia vidit Hippoc. In hoc pulſus ſunt languidi, delirium perpetuum, cum ſignis exitioſis: quæ ſane omnia, inquam ſigna, tum cum delirio orta, tum quæ poſt ipſum illuxerunt, maximopere ſunt obſervanda. Hæc enim non raro ſalutarem criſin antecedunt. Quæ Galeno *in* 1. *lib. ad Glau. c.* 15. docente, fiunt ſanguine, vel bilioſo humore ad caput critice re-

currente. Apparent vero isthæc deliria, crisin portendentia, aliquando cum capitis dolore, gravitate, surditate, convulsione, atque aliis hujusmodi multis. De his Gal. *in* 1. *Epidem.* cum in Dealcis horto decumbentis historiam commentatur, scribit: *Nam quæ deliraverit in nona, & dextro oculo strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Et in Abdera virgine delirium cum surditate judicium, quod tum pedum doloribus tum sanguinis e naribus eruptione, est secutum, præcessit. Atque multo clarius id in muliere morosa, visum est, de qua Hippoc. *in* 3. *Epidemiorum: Tertio convulsiones conquieverunt, coma, & in somnum inclinatio, rursusque vigiliæ excitaverunt eam, continere se non potuit, multum deliravit, febris acuta, sub hanc noctem sudor multus toto corpore & calidus prærupit, libera febre dormivit, plana mente constitit.* Item delirium, sexta die in virgine Larissæ observatum, largam sanguinis eruptionem judicabat, quod etiam in Heropyto Abderæ visum est. Cum dolore itaque, gravitate capitis, vigilia, comate, surditate, convulsione oculorum, caligatione, splendore, lachrymis involuntariis, aurium tinnitu, ignorantia, oblivione, tremore, anxietate, inquietudine, clamore, surrectione, spirandi difficultate, urinæ suppressione, rigore vehementi, æstu multo, sitique intolerabili repente obortis, delirium sæpe judicium futurum prædicit, vel profluvium sanguinis, de quo in 5. *coac. præsag. sect.* 1. *tex.* 36. scribitur: *In quibus morbis ab anxietate delirium derepente fit, profluvium sanguinis significat, vel urina*, de qua Hippocr. *in* 6. *Epid. Urina multam subsidentiam habens, solvit deliria, qualis fuit Deuxippi:* vel per sudorem, de quo Gal. *in* 3. *de crisibus* ait: *Judicat autem phrenitidem sudor bonus, & præcipue si ex capite multus & calidus fluxerit, sudante simul reliquo corpore.* Et paulo post: *contingit autem aliquando, quod etiam per sanguinem e naribus erumpentem phrenitis judicatur.* In Coacis vero prædictionibus, per sudorem atque somnum solvi delirium docetur. Et *in* 7. *aph.* 5. Hippoc. scribit: *A furore difficultas intestinorum, vel aqua inter cutem, bonum.* Delirium itaque, quod bona aliqua vacuatio subsecutura sit, salutem prænunciat, ac an quoddam signum decretorium exsistit. Veluti pessi-

pessimum erit, post quod mala sequetur evacuatio; quale est e naribus sanguinis stillicidium, sudores capitis frigidi, & aliæ hujusmodi vacuationes, de quibus posterius nos accurate agemus. Ideo distinguendum, num eæ bonæ malæve sint vacuationes, quod sane ex multis signis innotescit, quippe ab exeuntium quantitate, qualitate, loco, per quem fit, tempore morborum, diebus in quibus apparent, atque morbi allevatione. Bonæ siquidem sunt, si in ea copia, quæ multitudini humorum peccantium respondet, observantur, atque ubi qualia desiderantur, evacuantur, perque loca convenientia, & congruo tempore, quippe in statu, atque in aliquo dierum decretoriorum, fiant, a quibusque morborum, symptomatumque vel sequitur allevantia, vel iisdem plane ægri liberantur. Sed ad tria præcipue in omni prædictione, (quæ magni perpetuo momenti exsistunt) animum adhibere oportet, quippe, ad arteriarum pulsationes, respirationem, ac ciborum appetentiam, quæ omnia profecto si inculpata, & firma, etiamsi cum exitioso aliquo signo sint, maxime ad prædicendam salutem valent. Quod Galen. *in tertio Epidemiorum com.* 3. *tex.* 89. de Heropyti agens historia, meminit. *Cum delirio namque pulsus vehementes cum inculpata tum respiratione, tum appetentia, non incerta erunt indicia, quod ipsis natura prævalida ostendatur, quæ morbum sine dubio recte ferret.* Ex his itaque, quæ simul cum deliriis per modum judicii apparent, quomodo salus interim præsentiatur, hactenus vidimus. Nunc ab iis, quæ postea illucent, quæque ipsorum deliriorum veluti morem significant, etiam perquiramus. Bonæ igitur post deliria factæ vacuationes, de quibus nuper satis a nobis dictum est, quales sunt largæ eruptiones sanguinis e naribus, de quibus egit Gal. *in* 3. *lib. de Crisib. cap.* 8. Menstruæ item purgationes cum delirio, & post ipsum conspectæ, quales observavit Hippoc. in virgine Larissa, & in Morosa muliere (Galeno docente) simul cum copioso sudore apparuerunt, ex quibus ut Hippoc. meminit, febre libera, dormivit, ac plane mente constitit. Hæmorrhoides quoque delirium secutæ, salutem prænuntiant, quas in 6. *aph.* 21. Hippocr. meminit, hisce verbis: *Ex melancho-*

lia insanientibus si varices, aut hæmorrhoides supervenerint, insaniæ fit solutio. Idem notant dolores vehementes, assiduique in coxis, cruribus, pedibus atque manibus, qui sentiuntur, quique humoribus ad partes ignobiles principibus relictis decurrentibus concitantur, estque indicium, quod natura per humorum transfluxionem molitur. De quibus Hippoc. de Horophonte scribens, ait: *Octavo febricitabat, lien residebat, omnia intelligebat, doluit & inguen primum, secundum lienem, deinde in utramque tibiam demigrarunt.* Qui sane dolores etiam in uxore Epicratis non minimam partem judicationis habuerunt. Et in eo, qui in Dealcis horto decumbebat, die decimoquarto plane deliro, quintodecimo genu, atque tibiæ doluerunt, ac decimoseptimo postea toto corpore sudavit, ad mentemque rediit, & die vigesimo pedum dolores in Virgine Abderæ delirium surditatemque deleverunt. Somnus in ægrotis delirantibus perpetuo magni erit momenti, maximeque si ipse delirium sequatur, ipsumque vel resolvat, vel saltem minuat, de quo *in secundo aph. 2. Ubi somnus delirium sedat, bonum.* Idque merito fit, quandoquidem cum delirio semper vigilia adsit, ab una eademque caussa uterque fiat, si itaque a delirio somnus fit, signum est, caussam delirii superatam esse, ac accuratius somnus a delatione in somnum, seu coma, seu cataphora, seu lethargo est distinguendus; nam quemadmodum somnus bonum signum censetur, ita quodlibet prædictorum soporiferorum affectuum, malum, excepto veternoso affectu, qui, sanguine in cerebrum judicii futuri caussa irruente, concitatur. Dormire itaque ægrotos a delirio semper bonum, præcipueque si quiete dormiant, ut in Horophonte, uxore Epicratis, in Metone, in quo a somno delirium resolutum est, Hippoc. observavit. Ex quo delirium a somno sedari semper bonum, uti contrarium malum, nam somnus laborem faciens, ut in aphorismis habetur, mortalis. Si insomnia quoque delirantibus conspicua appareant, bonum ad judicandam salutem, signum esse in Coac. præsagiis legitur, præsertimque in phreniticis, quod tamen, (quanquam in Prorrheticis scriptum sit insomnia conspicua phrenitidem ostendere) verissimum est, neque

neque error a nobis committetur, si ita distinxerimus, insomnia conspicua, non turbulenta, sed quieta, bonum in Prorrheticis significare, quod non nisi sedata in cerebro inflammatione, calore febrili, & motu humorum a vaporibus, ipsa conspicua claraque observentur, ex quo bonum semper creditur signum. Turbulenta vero conspicua, in quibus ægroti, expavescunt, exsiliunt, præter id quod ex siccitate fiant, etiam inflammationem, febrilem calorem, & spirituum motum, atque agitationem denotant, ex quo in mente moti ab his phrenitis portenditur. Sed num perpetuo deliriis sedatis, vel plane resolutis bonum sit? Illis quidem omnibus, quæ vel a somno, vel a quapiam humorum transfluxione, ad crura, pedes, aliasque ignobilium partium, vel critica evacuatione sedantur, vel resolvuntur, nobis, ad futuram salutem, eamque prædicendam fidendum erit. At nunc ad deliria, quæ exitium portendunt, transeamus.

CAP. V.

De morte a deliriis prædicenda.

Deliria, quibus exitium ægrotis minatur, ex ipsorum differentiis, tempore, in quo apparent, virtute prælanguida, atque aliis signis exitiosis, vel una cum deliriis, vel postea apparentibus, dignoscemus. Phrenitica omnia deliria lethalia plerumque exsistunt, etsi omnes phrenitici non moriantur. Phrenitides vero omnes desipientias esse diximus, quas Græci μανιώδες, θηριώδες, atque ἀσαφώδες, & nostri feroces, tumultuosas, furiosas, ferinas, melancholicas, atque obscuras seu blandas appellant. Hæ asaphodes seu obscuræ dictæ, vel in morbi principio, vel post feroces desipientias observantur, & illæ, cum fiant, ut superius dictum est, vel a sanguine, vel a bile, vel a bile pituitaque permistis, vel a pituita putrida, ceteris minus exitiosæ creduntur, veluti omnium sunt exitiosissimæ, quæ virium aut languore, aut hectica cerebri temperie concitantur. Ex quo auctor *Prorrhet.* 1. *text.* 33. has valde phre-

niticas desipientias vocavit, etsi dixerit blandas, obscuras contrectabilesque videri. Harum proprium videtur, ut cum silentio fiant. De quibus in 2. *coac. præsag. sec.* 1. *text.* 30. *In febribus insaniæ vehementes silente ægro, sed non etiam privato voce, lethale.* Cum his vero triplex silentium observatur, unum, quod a depravata mente fit, in quo æger loqui potest, & non loquitur, vel saltem parum; secundum cum veternoso affectu, vel exstinctione caloris nativi; & demum cum aphonia, id est vocis, seu sermonis privatione, facultate animali oppressa, vel emoriente, aut vocalium instrumentis convulsis, aut interceptione vocis materiæ desipientia cum silentio voce integra, levi motitatione manuum, pulsu languido, oculis ut dormientibus modo clausis, modo leviter apertis, a languore facultatis concitatur. De quibus nedum in Prorrheticis, ut nuper meminimus, sed etiam in 3. *coac præsag. sec.* 2. *tex.* 13. legitur: *Tremulæ, palpantes desipientiæ, phrenitica. Et moti mente cum silentio non quiescentes, contentis oculis, vehementer spiritum foras evocantes, perniciosæ.* Ac Gal. de his *in Prorrheticis* dixit. Atque ob id affectio horum, ut febrium hecticarum, prava est, quas quidem cum incipiunt constitui, vix solvi potest, exquisite vero constitutas, absolutasque, solvi non amplius posse demonstravimus. Præsertim ubi in ipsis affectus veternosi calidissimum sævissimumque sequantur morbum, in veternumque, refrigerato post inflammationem cerebro, ægros delabi sane est lethalissimum, nam ut *in* 3. *Prorrhet.* docetur, insanabilia ea frigora censentur, quæ calidis morbis contingunt. In vehementi vero seu ferino delirio, tum propter humoris malignitatem, tum propter immoderatam siccitatem non solum silent, at etiam ἄφωνοι, id est, muti evadunt, ut Hermozygi uxori, quæ vehementer furens, & muta obiit, contigisse auctor Prorrhet. tradidit. Quod etiam Hippoc. phrenitico, & uxori Dealcis, quæ in Læio decumbebat, contigisse, meminit, & Gal. *in* 2. *Prorrhet. Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinant in eam, quæ cum silentio fit, ecstasim, perniciosum.* Quædam vero symptomata creduntur propria vehementissimarum desipientiarum scilicet tremores, convulsio-

vulſiones, ſanguinis e naribus ſtillicidia, urinas aquoſas lucidas, manuum geſticulationes, & alia hujuſmodi. Tremores ac convulſiones non omnes phreniticas deſipientias, ſed tantum vehementiſſimas, utpote ferinas ſequuntur, uti Gal. *in* 1. *Prorrhet. tex.* 9. meminit: exitioſaſque emotiones ſequi ſolent. Phrenitici vero prius tremuli, ac poſtea convulſi moriuntur. De tremore ſcribit auctor Prorrh. Phreniticæ vehementer affectiones tremulæ deſinunt. Tremorque ut Gal. ait, ſolum vehementiſſimas phrenitiales ſequitur, nempe nervorum infirmitates, propter affectionis ſiccitatem phreniticis diutiſſime inſunt. Exſoluta autem virtute, tum vigiliis, tum motionibus multis, ſimul vero, & nervis ſupramodum arefactis, tremores fiunt, indicant enim vehementer ab aſſata bile cerebro irrigato, ſiccatos nervos, atque ob id lethaliter ſe habere. De quibus in 1. *Prorrhet. text.* 14. *Mente ob melancholiam aberrantibus tremores ſuperveni ntes maligni.* Et paulo poſt *text.* 16. *Phrenitici modico utentes potu, ſtrepitum tentantes, tremorem incurrunt.* Atque etiam *text.* 19. cum dicit: *Vacillationes mentis cum voce clangoſa, linguæque convulſiones cum tremore, & voces obtremiſcentes, mentis indicant alienationem, duritieſque his pernicioſa*, & Gal. *in text.* 20. linguas obtremiſcentes in his ob facultatis debilitatem apparere, mentemque ex phrenitide vacillantem ſignificare, tradidit. Ex quo tremulas vocavit phrenitides in Prorrheticis, quæ exſtincta fere facultate oriuntur, quæque cum ſilentio obſervantur. Vi enim phrenitidis ingraveſcentis tria ſupervenire ſolent, ſilentium in ecſtaſi, tremor in vehementiſſima phrenitide, & convulſio imminente morte. At tremores lethales ſuperveniunt febribus ardentibus, vel vehementibus ab aſſata bile inſaniis, quas ferinas & melancholicas appellari nuper docuimus, quo fit, ut tremores, qui vel ante deliria, vel cum ipſis ſimul apparent, quandoque (etſi ipſorum nulli, exceptis decretoriis, boni exſiſtant) exitium non prædicent, at quinimo ſæpe perinde ac convulſiones, ſupervenientibus febribus ſolvantur. Quare tremores lethales tantum obſervantur, qui deliriis, ſive deſipientiis ſuperveniunt. Non paucique in morborum principiis trementes obſer-

obſervantur, qui tamen non moriuntur. Ut Pythioni contigiſſe Hipp. *in* 3. *Epid.* 1. ſcripſit: *Neque omnibus etiam deliriis, at ſolum vehementibus ſupervenientes, exitium portendent.* Perbelleque hæc in 3. *coac. præſag. ſec.* 2. ſic ſcribitur: *In vehementi phrenitide tremores mortiferi.* Meritoque Galenum *in* 1. *Prorrheticorum* dixiſſe dicimus, non omnes phreniticos in tremorem finiri, cum ſolas phrenitides vehementiſſimas tremor conſequatur. Non tamen uti convulſiones phreniticorum proprii exſiſtunt, cum multis ipſorum non superveniant, ſed tantum vehementiſſimis, ac ferociſſimis, in quibus tum vigiliis, tum motionibus multis vires exſolvuntur, nervique ſupramodum ſiccantur, atque areſcunt. Quo fit, ut hi raro obſerventur, quando raro etiam phrenitides eæ feroces fiant. Omnes vero phrenitici ante exitium convelluntur. Convulſioneſque omnes deſipientiis ſupervenientes, atque arefactis nervoſis partibus concitatæ, lethales exſiſtunt. Vereque phreniticos omnes exitioſos deſinere in convulſionem, affirmamus uti in tremorem eaſdem finiri (quod in 1. *Prorrhetic. text.* 9. affirmatur) Galen. 1. *epid. com.* 2. *text.* 52. ut falſum reprehendit. Quod in multis phreniticis Hippoc. 3. *Epid. text.* 3. obſervavit, præſertimque in uxore Philini, atque in phrenitico, de quo ait. *Secundo die mane ſine voce, febris acuta, ſudavit, non intermiſit, palpitationes per totum corpus, nocte convulſiones. Tertio exacerbata ſunt omnia. Quarto obiit.* & de muliere Cyzici. *Decimoquarto convulſiones multæ, extremitates frigidæ, nihil amplius, mentis compos, urinæ defecerunt, obiit.* Gal. quoque *in lib.* 13. *method. med. cap.* 8. de iiſdem dixit. *Succedit maxime exitiali phrenitidi, nec ſanatum quempiam ita convulſorum, aut ipſe vidi, aut alium narrantem audivi.* Et *in libr. quinto Epidem.* Hippoc. tributo legitur Cononidem ſexuam phreniticam, quæ obiit die quadrageſimo, decem dies ante exitum aphonam, & convulſam fuiſſe. Eſt & quæpiam palpitatio convulſionis cognata, quam aliqui convulſivum tremorem, alii convulſionem non veram, alii ſubſultationem dicunt, in qua partes quidem ad manum ſubſultant ſeu ſubſiliunt, non ſecus quam fiat in vellicatis a mordicante aut humore, aut vapore, nervis ſeſe a mor-

mordicatione retrahentibus, ſeu aufferentibus. Sic palpitant in arido piſces. Hæque palpitationes, etiam ſubſequentes vehementes deſipientias, lethales exſiſtunt, non ſecuſque tremores atque convulſiones ſunt. Sed tamen diſtinguendum erit, quoniam tum convulſiones tum hæ palpitationes, ſi a mordentibus aut Succis, aut halitibus fiant, perpetuo non eſſent lethales, quare in iis alia ſigna ſimul vel poſtea conſpecta conſulenda erunt, ut conſultius ab ipſis præſagiamus. Addimus quoque virulentas vomitiones, in quibus bilis aſſata, æruginoſa, vel nigra evomitur, ut Hippoc. meminit *in primo Epidem. com.* 1. *text.* 52. cum dixit: *Phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur, ut in Philiſta phrenitico fuit obſervatum.* Exitiali quoque deſipientiæ accidunt manuum geſticulationes, quas Hippocrat. in 2. *Progn.* 23. ſic docuit. *De geſticulatione manuum hæc cognoſcere oportet, qui in febri acuta, aut phrenitide, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus ob os fert, aut fruſtra venatur muſcas, aut colligit feſtucas, aut de veſte evellit pilos, aut de pariete ſtipulas carpit, id omne malum exitialeque eſt. quod ſymptoma in uxore Dealcis in Laio decumbente conſpectum eſt.* Stillicidium quoque e naribus exitioſis phreniticis ſupervenit. Nam Galen. *in* 3. *Prorrhet. tex.* 49. nedum, ut dicebat eorum librorum auctor, ſtillicidium e naribus cum ſurditate, aut ignavia, ſignum eſt malum; ſed cum omnibus aliis deſipientiis, plane lethale judicandum; in *primo Prorrhet. text.* 8. merito putat. Aquoſa item urina, alba, lucidaque item, & fæces albæ, ſunt in iis pernicioſiſſima ſigna, de his Hippoc. *in libr.* 4. *aphoriſmor.* 72. *Quibus urinæ lucidæ ſunt, malæ: maxime vero in phreniticis.* Quo in loco Gal. dixit. *Nullum ſiquidem vidi, in quo talis apparuiſſet urina, ſalvatum.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 28. *Urinæ excretio in non admonitis pernicioſa.* Et in primo Prorrheticorum *text.* 13. *Alba dejectio, malum.* Proprium quoque videtur peſſimarum phrenitidum, etſi lingua ſit torrefacta, ægrotos vel nihil ſitire, vel ſaltem eos uti pauciſſimo potu, quo *in* 1. *Prorrhet. text.* 16. ita expreſſo utitur. *Phreniticos exiguo uti potu, malum; ſed nihil ſitire, pernicioſum.* Sed inter deliria lethalia compre-

N hen-

henduntur etiam, quæ circa actiones vitæ necessarias observantur, quod auctor 3. *coac. præsag. sec.* 2. *text.* 23. sic tradidit. *Deliria circa necessaria, pessima; quæ ex his exarcebantur, lethalia sunt.* Tales vero sunt ex deliris, qui cibum abhorrent, potumque, cum tamen linguam habeant incendio caloris exsuctam, ac prætorrefactam. Lethalia quoque deliria exsistunt, in quibus ægroti crebras insignesque habent permutationes, *in* 1. *Prorrh. text.* 12. *In phreniticis in principio clementer habere, sed crebro permutari, malum est.* Duplex vero est permutatio, una ex bono ad malum statum, atque altera ex uno malo symptomate in aliud malum; de hoc in 3. *coac. præsag. sec.* 2. *Ubi varii casus subinde incidunt phreniticis, pravum, & convulsionem denunciant.* Quod sane aut turgere humores denotant, aut cerebrum multiplici vexari affectu, uti quando aliqui diu mœsti, silentes, ac quieti jaceant, & post continuo garruli, ridentes, inquietique evadant, quod Hippoc. in uxore Dealcis, quæ in Leio decumbebat, observavit, de qua *in* 3. *Epidem. com.* 3. *text.* 86. dixit: *Ab initio cooperiebatur, & perpetuo tacita semper, villas straguli captabat, vellebatque, & scalpebat, plorabat, moxque ridebat, non dormiebat:* ac in fine historiæ: *Perpetuo cooperiebatur, aut verba multa aut perpetuo tacita.* Desipientiæ etiam omnes prædebilitatis contingentes sic, Galeno auctore, exitiosæ visæ sunt, ut nullum ex his sanari posse *in primo Prorrhetic.* testatum reliquerit. Phreniticæ namque desipientiæ omnes virtutem robustam expostulant, quæ si languida sit, morbum ferre non poterit. Quod in 3. *coac. præsag. sec.* 2. *text.* 25. sic innuit. *Qui jam fractis viribus delirant, pessime habeant.* In principio etiam morbi, quæ apparent, pessima deliria creduntur, vereque phrenitidis suspecta. Quæ enim ex his sine signis coctionis apparent, (quod ad principium attinere dicitur,) Galeno in 1. *lib. de Crisibus* docente, pessimarum dispositionum sunt indicia. Sed prosequamur judicium prognostici, a signis, vel una cum deliriis concitatis, vel ipsa subsequentibus. Mala enim signa simul cum ipsis deliriis, apparentia, mortem minari videntur; & lethalia, certum proximumque exitium. Somnus, ut præcipua mala symptomata narrem,

plane

plane ſublatus, & qui delirium concitat, aut augeat, vel nihil allevat, ſignum cum delirio forte timendum ex Hippoc. Galenoque colligitur, veluti hianti ore deliri homines ſi dormiant, perniciofum eſt. Hipp. *in* 1. *Progn.* 2. *aph.* 1. 2. Sopor item, ſeu ad ſomnum ſumma inclinatio, delatio atque veternoſa, poſt vigilias aſſiduas, ex cerebri refrigeratione, atque ex virium languore, lethale eſt; de quo loquitur Hippoc. *in* 3. *Epidem. text.* 20. cum ait: *Nullus autem phreniticorum vehementer inſanivit, ut in aliis, ſed alia quadam veternoſa in ſomnum delatione capite gravati moriebantur.* Interdum vero, ut poſterius docebimus, tales affectus judicatorie apparent, criſin aliquam ſignificantes, qui ſignis propriis decretoriorum ſignorum cognoſcuntur. Delirium etiam cum notabili oblivione, ignavia, ſtupiditateque apparens exitii eſt indicium, de quo Gal. *in* 2. *Prorrh. text.* 30. Quod enim non cognoſcant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione enaſci id conſtat: cerebri vero refrigerationem ſequi calidam affectionem, ex qua ægroti delirant, ſemper eſſe perniciofum, ſuperius meminimus. Si vero cum his rigeant ægri, vel frigeſcant, inevitabile fatum ſignificatur ex Gal. *in* 2. *lib. Prorrhet.* Idem denotat ſtupiditas, etenim, ut docet Gal. 1. *Progn. text.* 13. phrenitici etiam ſunt, quicunque, comatoſi cum ſint, non ſapiunt, ſed deliria loquuntur, atque a præſentibus expergefacti ſtupefactis ſimiles videntur. Summe etiam exitioſum eſt, ſi deſipientes non videant, ipſis profecto haud longe aberit exitium, oculi etiam lucem effugientes, involuntarieque lacrymantes, aut perverſi, aut altero major alter fuerit, aut candidum rubeum habuerit, aut pleni ſint ſanguine, uti *in primo Prognoſt. text.* 14. & 33. Hippocrat. docet. Facies quoque flammans, vel quæ boni videatur coloris cum mœſtitia tamen, *ex ſecunda prorrhet.* idem ſignificat. Capitis viſcerumque dolores vehementes atque aſſiduos, exitium prænuntiare *ex* 4. *libro aphoriſm.* 66. colligitur. Non minus quoque verendam eſſe totius corporis vel manuum pedumque gravitatem, item frigiditatem, atque lividitatem, Hippoc. *in* 2. *Prognoſt. text.* 7. 8. & 9. meminit. Nec non aphoniam, ægroſque taci-

turnos, vocem clangosam, linguam exustam & præaridam sine siti, stridorem dentium insolitum, convulsionem, palpitationem, singultum, horrorem, rigorem, tremorem, frigiditatem extremorum, crebrasque in his partibus permutationes exitium significare exinde constat. Idemque facit inquietudo, anxietas, spiritus difficultas, cibos omnes abhorrere, nullumque potum sustinere, vomitus virulenti, sudores frigidi, cervicis colli, scapularum, atque assidui in toto corpore, quas desudationes medici appellant. Item stillicidium sanguinis, urinæ aquosæ, albæ, lucidæ, fæcesque albæ, ut nuper diximus, alvusque turbata multis crudis pituitosis, vel etiam biliosis dejectionibus, nihil delirium levantibus. Item abcessus intro recurrentes, non minusquam exanthemata, aliæque cutis pustulæ, atque efflorescentiæ præter rationem evanescentes. Dolores etiam in ignobili parte oborti, statim desinentes. Cum his igitur vel multis vel paucis una apparens, delirium lethale est, maximeque phreniticum. Non minusque etiamsi istorum aliqua vel multa ipsum consequantur delirium, exitium significatur, omniumque maxime, ut nos alias meminimus, si deliria in tremores, convulsiones, singultus, vel aphonias desierint, cum urinis, ut dictum est, albis, claris, lucidisque, quales quinta die Silenus minxerat; omnium vero maxime pulsus prælanguidi, respiratio mala, ciborumque appetentia exstincta, ita ut quoscunque abhorreant cibos, nullam sitim sentire, etiamsi lingua præarida & multo calore adusta sit post ipsum delirium observata, exitium denotant. Hæc siquidem tria postremo posita (pulsus, scilicet prælanguidi, cibos potusque abhorrere, ac mala respiratio) magni momenti sunt in quocunque morbo ad mortem prænotandam; maximeque, si cum ex prænarratis signis, simul quæpiam illuxerint, & quo plura, & principaliora erunt, eo certius citiusque exitium fiet. At ex iis omnibus, tria tantum nupperrime dicta signa, inter multa ambigua ex bonis judicata, ad exitium prædicendum maxime valent. Quemadmodum his opposita, pulsus quippe vehementes, bona respiratio, probaque tum cibi tum potus appetentia, inter perniciosa multa signa maxime ad sanitatem

præ-

prædicendam valere, Galen. in Heropyti historia satis demonstravit. Atque hæc sunt, cum quibus, si deliria apparuerint, vel ipsa quoque sequantur deliria, exitium præcognoscemus. De quibus hic brevis quidem sermo est habitus, cum de iisdem ipsis accuratius uberiusque suis locis sit a nobis agendum.

CAP. VI.

Quid fatuitas & oblivio in morbis significet.

FAtuitatem & oblivionem principis facultatis, in cerebro sedem habentis, rationis scilicet atque memoriæ, symptomata esse, ab una eademque caussa proficisci, Galen. *in 1. de symptom. caussis Cap.* 7. memoriæ prodidit. Quæ sumptomata plerumque simul apparent, & aliquando sola fatuitas vel oblivio, prout una cerebri pars aut altera læditur, in quibus speciatim hæ duæ resident potentiæ, atque excercentur. Stultitiam vocat Gal. 3. *de locis affect. c.* 18. ubi simul fatuitas & oblivio apparet, quæ nota est magni in cerebro temperamenti recessus, in homine præsertim ingenii perspicacioris, atque firmæ memoriæ, quando hæc cerebrum refrigeratum denotent, cum ab ipsius frigida intemperie fiant. ut *in Prorr.* hisce verbis exprimit: *Quod enim non cognoscant familiares, neque factorum recordentur, ex cerebri refrigeratione id nasci constat.* Cerebri siquidem facta refrigeratio, uti Gal. 3. *loc. affect.* 5. docet, animales actiones torpidas efficit, atque tum ad memorandum, tum ad rationandum ineptas. Ex quo cum rerum species ægre ad imaginationem, & rationem ferantur, mirum non est, ægrotos factorum non recordari, atque exinde animalibus frigore torpidis effectis, fatuos stultosque evadere. Accedit non raro ad horum generationem, ut *in libro 2. de sympt. caussis cap.* 7. nuperrime citato Gal. meminit, humor frigidus pituitosus. Quod etiam affirmare videtur *in libro artis medicinalis*, cum dixerit, optimam memoriam firmam cerebri substantiam, & oblivionem fluidam indicare. Fiunt quando fatui atque obliviosi cerebro

rebro una refrigerato & exsiccato; aliquibus enim ob laborem in studiis & ob assiduas vigilias, non minus quam nonnullis ob labores etiam agricolis, cum læsa ratione oblivionem accessisse Gal. *in* 3. *de loc. aff. Cap.* 5, tradidit. Verum siccato cerebro ex laboribus cum oblivione delirium, non tamen fatuitas concitatur, hæc enim ab humiditate magis quam a siccitate, hacque homines potius ingenii perspicacioris fiunt, ut in melancholicis observamus, & auctor *Prorrh.* in phreniticis (quod in ipsis cerebrum siccius fiat) insomnia conspicua observari, tradidit. Fatuitas igitur atque oblivio in homine quoque non ægrotante est timenda, tanquam futuri morbi gravissimi prænuncia; præsertimque si ambo hæc symptomata simul prodeant. In morbis vero acutis sapientes alioquin viros stultos videri, vel illorum, quos recte valentes plurimum amabant, non recordari, summe est perniciosum, si modo id non ex delirio, sed deperdita tum ratione, tum memoria, seu exstincta facultate fit. Quod sane tum ex prælanguidis viribus, tum & signis aliis exitiosis comprehenditur. De quibus in 1. *prorr.* 3. *Ignorantia cum rigore mala, mala quoque & oblivio.* Et Galen. in comment. *nam cum rigore ignorantia & oblivio victum calorem nativum ab ea, quæ symptomatica est, refrigeratione indicant.* Et de oblivione Hipp. *in Epidemiis*, oblivio sub accessiones, languor, vocisque defectus: quæ sane ex exitialibus signis esse etiam Gal. in comment. 3. *prorr.* text. 37. statuit. In acutis vero morbis, quæ post æstuantem calorem refrigerato cerebro fit, semper est perniciosa, victumque, ut nuper dictum est, calorem nativum significat: Non minus quam ea, quæ a principio morbi usque ad finem perseverat, cum malis signis exitium denotat, maximeque in phreniticis, de qua mentionem Apollonii faciens, Hipp. *in* 3. *epid.* 84. ait: *Extremæ partes undique subfrigidæ, aliquantum delirabat, omnium obliviscebatur, quæ locutus esset.* Verum ex delirio videntur nonnunquam ægroti obliviosi, quod sane minus periculi habet, modo delirium, cum quo una oblivio apparet, non sit lethale: quod quomodo dignoscatur, superius docuimus. Hi quidem cum minime sint obliviosi, tamen ex delirio videntur factorum non recor-

recordari, quod etiam in nonnullis aliarum facultatum actionibus obſervatur; veluti cum aliqui putant ſe videre muſcas obverſari oculis, feſtucas adeſſe multas, vel alia, quæ colligere manibus ſtudent, vel reſpirare, cum deſipientes obliviſcantur & bibere, quamquam multum ſitiant: nec non etiam mingere, vel alia operari hujuſmodi. Sæpe etiam repente vel fatui vel oblivioſi fiunt, ſanguine in caput decretorie decurrente, quæ ſymptomata criſin tunc temporis futuram indicant: quod judicii nobis ex aliis decretoriis ſignis innoteſcit, vel demum oblivio ſit aliquando collecto in cerebro pituitoſo humore, veluti in comatoſis & lethargicis. Sunt alii, a graviſſimo morbo ſanati, quibus oblivio ſupervenit, quod multis, qui a peſte ſuperſtites remanſerunt accidiſſe, Thucydides hiſtoricus mortalium memoriæ commendavit.

CAP. VII.

De prædictione ab externis ſenſibus.

QUomodo ab internis ſenſibus animalis facultatis cum infirmitas, tum robur dignoſci queat, atque ab ipſis quomodo ſit præſagiendum de ægrotantium ſalute ac morte, hactenus ſatis compertum eſt. Nunc vero idem ab externorum quinque ſenſuum ratione proſequimur. Horum enim (qui ſunt viſus, auditus, odoratus, guſtus & tactus) cognitio, atque accurata obſervatio apprime nobis ad morborum exitus prænoſcendos conducet; quandoquidem in acuto morbo hi recte valentes magni momenti ad prædicandum ſalutem eſſe ſoleant, neque immerito, cum ab ipſis recte ac ſecundum conſuetudinem editis, proba cerebri atque partium aliarum ſanitas indicetur, & nobis firma vis animalis exinde innoteſcat. Cerebro quidem atque animali facultate læſa, ſenſus vel omnes, vel plures, vel aliquis ſaltem immunis a vitio eſſe non poteſt, neceſſe enim eſt, ut æger tunc, vel non recte ac ſecundum conſuetudinem videat, vel non audiat, vel cum vitio odoret, guſtet, aut tactum læſum habeat. Non eſt tamen neceſſarium,

rium, ut, sensibus omnibus recte valentibus, semper salus sit futura, quando in multis acutis morbis a cerebro illæso, etsi alia viscera patiantur, actiones nedum externorum sensuum, at quinimo etiam internorum recte obeantur. Sed hæ omnes in perniciosis morbis, ad exitium inclinantibus, perpetuo morbi tempore firmæ ac illæsæ non observantur. Viscere enim aliquo præcipuo perniciose ægrotante, cerebro quoque læsio necessario communicatur, & in ipsis ante mortem sensus aliqua vitia apparent. Plane enim singulis sensibus recte valentibus, homo quidem mori posse non videtur. His tamen actiones diminutas vel deperditas, vel cum aliquo vitio edentibus cerebro ipso læso, aut facultate vitiata (exceptis actionibus sensuum, ex futuræ alicujus Crisis turbatione vitiatis, quæ cum signa decretoria sint, Crisin salutarem prænunciant, bonæque ob id exsistunt, de quibus posterius speciatim agemus) pessimum est, veluti non ita timendum erit, cum id ratione instrumentorum sensuum, neque cerebro læso, neque facultate vitiata contingat, ut quando crasso humore occlusis opticorum nervorum meatibus, ægroti non vident & meatibus auditoriis non audiunt. Ubi vero sensus non recte ex cerebro, seu facultatis vitio secundum consuetudinem obeuntur, in morbis acutis exitium prænunciant, proculdubioque, si actiones plane sublatæ videantur, vel cum virium languore si apparuerint, tunc enim de salute plane erit desperandum. Sed de his nunc sigillatim etiam agamus, ut ab ipsis sensibus particularibus accuratius prædictionem perscrutari possimus.

CAP. VIII.

Quid in morbis ægrotos non videre, tenebricosam visionem, visus obscuritatem habere, splendoresque oculis apparere, atque oculos lucem ferre non posse significet.

AEgrotos non recte, ac secundum consuetudinem videre, semper est malum, etsi aliquando exinde nihil certi sciri queat, cum ægroti visu aliquando propter instrumentorum vitium

tium deficiant ſeu vitioſe videant, viſoriis ſcilicet nervis aut obſtructis, aut in oculis orta ſuffuſione, viſu vel impedito, vel vitiato. Qui viſus aliquando tollitur iiſdem inſtrumentis a cauſſa critica læſis, vel quando criſi ægroti perturbati vel non vident, vel tenebricoſam habent viſionem, aut caligo ſeu obſcuritas, ſeu obtenebratio, aut ſplendor inſolitus oculis obverſatur, quo interim expaveſcunt vel lucem ferre non poſſunt. De his in 1. *Coa. præſag. ſect.* 2. *text.* 8. *Quibus ſurditas cum capitis gravitate, & hypochondrii tenſione, & ſplendore oculi profluvium ſanguinis ſignificatur.* Et Galen. *in* 3. *de Criſibus ſect.* 1. *text.* 18. erupturi e naribus ſanguinis, motum fulgoris oculis apparentem cum viſus obſcuritate, ſignum conſtituit; cum hi vero ſæpe, ut Gal. voluit, involuntarie lachrymantur, præcordia tenduntur ſine dolore, difficulterque reſpirant. De quibus *in* 3. *Prognoſt. text.* 35. quibus per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro ventriculi dolore circa ilia, aut læva parte, aut dextra aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, ſanguinem de naribus in his fluere pro vomitione exſpectandum eſt; magis tamen in adoleſcentibus ſanguinis fluorem exſpectare oportet. At paulo poſt oculos rubros addidit, cum ait: *Cervicis dolores impenſe, oculi rubri, ſanguinis eruptiones oſtendunt.* Ex quibus ſignis Galen. ut *in lib. de præſag. ad Poſthumum cap.* 13. teſtatur, erupturum ſanguinem in juvene coram multis Medicis prædixit. *De quo, dum Medicis hæc admiranda videntur, æger e lecto ſe ſuſtulit, tanquam proſiliturus, interrogatusque, cur exſilire voluiſſet, cum nihil adeſſet, ob quod id facere debuiſſet, rubri coloris ſerpentem per laquearia repentem a ſe viſum expaviſſe reſpondit.* Addidit Gal. ruborem in dextra naſi parte uſque ad malam conſpexiſſe. Oculus enim rubeus per ſe cum capitis dolore ſanguinis e naribus eruptionem, ut *in Coacis prædict. ſec.* 1. *tex.* 17. ſcribitur, prænuntiat. Vertigines vero obortæ cum iis, quæ objiciuntur oculis tenebricoſis, & cum agitatione labri inferioris, & multa ſaliva, oriſque ventriculi morſu, atque capitis dolore vomitum futurum (Galeno docente) indicant. Quæ *in* 3. *Prog.* 30.

Hippoc. ita habet. *In febre non exitiosa tenebricosum aliquod ob oculos obversari, vomitum biliosum indicat.* De quibus Gal. *in* 3. *de Crisib. Et tenebrosa quadam oculis obversantur, & hallucinantur, & vertiginem patiuntur, & caput dolet, vaporante re aliqua ex humore bilioso, & praterea facta ex nervis compassione.* Sed hæc visus symptomata cum coctionis signis, atque cum virium robore, si ad salutem Crisis inclinaverit, apparent. Sine quibus vel non fit Crisis, vel si fit, est perniciosa. Summe vero perniciosum observatur, post Crisin aliquam æg rt o non videre, vel tenebricosam habere visionem, aut caliginem seu obscuritatem, seu obtenebrationem oculis obversari, aut offundi splendores aliquos, aut illos lucem ferre non posse, præsertimque ubi mala evacuatio subsequatur, uti est sanguinis e naribus stillicidium, sudor frontis, temporum, colli frigidus, assiduus etiam ex toto corpore, vomitus virulenti, atque aliæ hujusmodi vacuationes, non minus quam si post aures, vel in aliis corporis partibus ignobilioribus humores aut exanthemata statim intro recurrunt, vel crurum dolores incepti, continuo desierint. Quod si vires etiam prælanguidæ, & præsertim vitales, quæ maxime pulsibus prælanguidis comprehenduntur, fuerint, non longe aberit exitium; de his in Coacis præsagiis. *Tumores juxta aures in morbis longis, parvis, si inde fluor sanguinis e naribus, & tenebra oculis offusa moveantur, lethale.* Non vident ægroti ante exitium, exstincta animali facultate, quod ceterarum facultatum actiones fere deperditæ denotant; omnium maxime pulsus prælanguidi, mala respiratio, atque appetentia tum ciborum tum potus deperdita, quomodo si ægri non videant, cito morituri sunt, ut Hippoc. *in* 4. *libro Aphorism.* 47. tradidit, quod etiam *in* 2. *coac. præsag. sect.* 1. *text.* 38. sic scriptum est. *Jam labescentibus viribus, siquidem ager non videat, aut non audiat, vel a labro, oculo, nare, distorqueatur, lethale.* Sed jam ad auditum descendamus.

CAP. IX.

De surditate in morbis acutis.

Ex auditus actionibus mutatis surditas, atque in auribus sonus seu tinnitus observatus ad prodeundum ægrotantium prognosticum magni momenti esse solent; maximeque surditas, quæ etsi per seipsam nunquam bona censeatur, quando caput læsum, ut Gal. *in primo Prorrh.* docuit, perpetuo denotat; vel quod pejus est, exstinctam nonnunquam sensitivam facultatem. Fit vero surditas (Galen. in 1. *Prorrh.* 32. scribente) & ob humorem quendam in auditoriis meatibus impactum infarctumque, nihil quod malignum sit habens, & interdum ob exstinctam facultatem, quam in acutis turbulentisque morbis contingere cernimus. Verum tametsi occlusis meatibus auditoriis surditatem obortam dicat in Gal. nihil habere malignitatis, nihilominus in acutis morbis semper mala, illa excepta, quæ ex critica perturbatione excitatur: nam hæc non secus, quam deliria, convulsiones, comata, vigiliæ, anxietates, dolores, & alia hujusmodi symptomata per se perpetuo mala, aliquando facta in corpore critica perturbatione, optimam aliquam evacuationem præmonstrant; soletque aliquando crisis esse indicium. De qua *in* 3. *Prorrh. text.* 55. *Hypocondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, quæ consequenter fatigant, sanguinis denunciant profusionem.* Sed certius surditas fit indicatoria, si assidua cum aliis signis judicatoriis fuerit, qualis in virgine Abderæ fuit observata, quæ ab octavo die usque ad decimumseptimum, in quo multum sanguinis e naribus fluxit, protecta est, neque plane etiam soluta adhuc perseverans, priorem Crisin imperfectam denotabat, aliamque pro morbo resolvendo futuram prænunciabat, quæ reiterata sanguinis eruptione, sudore, atque ad pedes noxio humore decumbente, postea die vigesimo est subsecuta. Quibus vacuationibus neque etiam penitus illius febris caussis sublatis, die vigesimoquarto rediit surditas cum aliis symptomatis, quæ Crisis absolutis-

lutiſſimæ die vigeſimoſeptimo futuræ fuit prænuncia. Sed non erit inutile hiſtoriam iſtius ægrotæ hic ſubjungere, quam Hippoc. *epid.* 3. *text.* 78. ita ſcripſit. *Octavo ſurditas, febris acuta, in ſomnis faſtidioſa, horrebatque, mentis erat compos, urinæ ſimiles, nono nihil eſt mutatum, nec proximis diebus, manſit item ſurditas. quartodecimo mens perturbata fuit, febris remiſſior, ſeptimodecimo multum fluxit ex naribus, ſurditas eſt nonnihil imminuta. Sequentibus diebus eam faſtidium ſurditasque tenebant, eratque delira, vigeſimo ei pedes dolebant, ſurditas & delirium eam deſeruerunt, aliquantum e naribus erupit, ſudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigeſimo repetiit ſurditas, pedes aſſidue dolebant, mente excidit. Vigeſimoſeptimo multum ſudavit, febre caruit, ſurditas eam reliquit.* Aliquando poſt aures abſceſſus futuros aures obſurdeſcere ſignificant, maximeque ubi morbus ex craſſo frigidoque humore foveatur, ex quo recte quidem auctor 3. *Prorrhet.* 67. dixit. *Surdis manſuetæ parotides fiunt, tum alias, tum ſi faſtidioſi quippiam ſupervenerit, & comatoſis magis.* In capitis dolore coma & ſurditas abſceſſum aliquem poſt aures eructant. Sed diſtinguere debemus ſurditatem hanc criticam bonam a ſymptomatica & mala, per ſigna concoctionis & cruditatis. Cum hac quidem nullum apparet coctionis ſignum: cum illa coctio in excrementis obſervatur, quod Gal. *in virginis Abderæ hiſtoria* meminit. optima eſt omnis ſurditas, quæ decretorie reſolvitur, optima evacuatione ſubſecuta, de qua Hippoc. *in* 4. *aph.* 60. meminit. *Quibus per febres aures obſurduerint, iis ſanguis e naribus profluens, aut perturbata alvus, ſolvit morbum.* vel alvi bilioſa dejectione evacuatur, ut *in eodem libr. aph.* 28. hiſce quoque verbis docuerat. *Quibus dejectiones ſunt bilioſæ, ſuperveniente ſurditate ceſſant; & contra, quibus ſurditas adeſt, bilioſorum dejectione finitur:* aut etiamſi humor ad ignobiles quaſdam partes demandetur atque propellatur, in quibus decubuiſſe dolores oborti ſignificat, quique propterea boni ſunt, decretoriique appellantur. Cum his certo tolli ſurditatem obortam ſemper bonum erit; uti in virgine Abderæ fuit obſervatum. Atque hæc de illis ſurditatibus, quæ ſalutem prædicant, dicta ſint. Mala vero, ut jam dixi, per ſe ſemper

per

per est surditas, quando, ut Gal. docet, cerebrum læsum denotat. lethalis vero, quæ fit exstincta facultate, de qua Hippoc. meminit, cum inquit. *In febre continua, si non videat vel non audiat, jam debili exsistente corpore, mors proxima est.* Hæc quidem cognoscitur prima ab aliarum facultatum languore, atque etiam quod necessario una cum surditate hujusmodi aliquod lethale signum illuxerit, quam ægrotis in acutis turbulentisque morbis sæpe contingere, auctor *Prorrheticorum in* 1. *Pror.* 32. memoriæ tradidit. Est illa quoque surditas lethalis, quæ a criticis malis vacuationibus apparet, & merito sane, cum tales vacuationes sint ex signis judicatoriis non judicantibus lethalibus, namque ex vacuationibus, quæ juvare deberent, nedum non juvant, sed etiam lædunt, lethales existunt, ut Gal. *in Prorrhet.* 3. *text.* 35. docuit. Cum itaque ægroti ab evacuationibus nedum non juventur, sed etiam lædantur, ita ut exinde vel cæci, vel surdi, vel vigiles, vel deliri tunc evadant, sine dubio lethaliter se habent. De his *in* 3. *Prorrhetic. text.*43. *Quæ ex naribus cum surditate & ignavitate parva est destillatio, difficile quippiam habet.* Sed Galen. in commento, stillationem illam cum surditate nedum difficile, sed exitiosum ita habere statuit, ut propterea surditas sit lethalis cum evacuatione aliqua: itaque vel post evacuationem apparens surditas in acuta febre, plerumque est lethalis, modo non ex humorum copia fiat, qualis fuit in Horophonte, qui tamen, ut quoque Galenus annotavit, ex aliis signis in principio moriturus conjiciebatur, qui etiam præter artis spem superstes evasit. Eodem quoque modo, ut dictum est, si evacuatio subsequatur, qualem in Philista Hippoc. *in epid.* 3 observavit, de quo ita scribit: *Primo die biliosa, pauca vomuit, flava illa primo, sed deinde virulenta, pluraque alvo stercora excrevit, noctem habuit molestam. Altero die surditas, acuta febris, dextrum hypochondrium est contentum, ac intro inclinabat, urinæ tenues, pellucidæ, & cetera; qui quinto obiit phreniticus.* Si vero surditas, præterquam quod sequantur vacuationes, etiam una, cum illa alia signa perniciosa illuxerint, multo plus exitii judicium confirmabitur. De qua *in* 1. *coa. præsag. sect.* 2. *text.* 10. legitur. *Val-*

de surdi, prehendendo tremuli, lingua resoluti, torpidi, malum. Quæ postea clarius fere repetuntur sic: *capite dolentes, surdastri, intremiscentes manibus, dolentes a cervice, mejentes condensata, moventes nigra, lethaliter habent.* Quæ surditas cum lethalibus signis in Philista moribundo, ut nuper dictum est, illuxit. Omnium vero maxime exitialis est, quæ fit cum prælanguidis viribus, de qua 5. *coa. præsag. sect.* 1. *text.* 27. sic scriptum est. *Jam labascentibus viribus, siquidem æger non videat, aut non audiat, lethalis.* Sunt demum quædam surditates, quæ delirii seu phrenitica signa exsistunt, de quibus auctor *Prorrheticorum in* 1. *Prorr.* 10. habet. *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito vehementer insaniunt.* Sed hæ surditates, cum exitiosæ phrenitidis, ut nos superius docuimus, sint præsagia, propterea sunt exitiales. De his etiam *text.* 32. *Surditas, urinæque absque residentia prærubræ, & sublime petentia, mentis aberrationem portendunt.* Galen. quoque in eodem lib. in acutis turbulentisque morbis surditatem inter signa phrenitica reposuit, & auctor Coac. præsagiorum *in* 1. *prorr.* 18. ait: *in iisdem acutis febribus aures absurdescere, esse furiosum.* Hæc itaque surditas delirii prænuncia eodem quidem modo judicatur, quo alias deliria fore judicanda prodidimus. Sed ad sonitum aurium in iisdem morbis observatum sermonem convertamus.

Cap. X.

De tinnitu aurium in morbis acutis.

Aurium sonitus in acutis morbis sæpe apparet, atque aliquando ægroti falso de aurium sonitu conqueruntur, utpote eo modo delirantes ipsorum læsa imaginatione scilicet, quod imaginentur sonos audire, etsi vere non audiant, hinc ipsorum aliqui tibicinas abigi contendunt. Sed de his nunc non agimus, cum satis in capite de prædictione ex delirio a nobis dictum sit. Hos vero aurium veros sonitus, pro varia editi soni forma seu figura, Medici quandoque appellant bumbos, a sono

ſono quem apes edunt; aliquando tinnitus, ab illiuſce ſoni curſu interrupto, aliquando triſmos, id eſt, ſibilos, qui fiunt ex tenui flata exiliter in aures delabente, ſibilorumque modo prodeunt; atque demum ichos ſeu ſtrepitus, prout cum ſtrepitu edi videntur. Galen. *in primo Prorrheticorum* docet, ex flatuoſo ſpiritu propter cerebri inflammationem, ex humiditate, quæ in capite redundat, aut ex aſſidua acuta febre in bilioſa materia, quæ per venas fertur, concitato, atque ſe in auditorios meatus inſinuante, taleſque in febribus tinnitus habere ortus putavit, a quibus cauſſis etſi fiant, non tamen ſemper, quando etiam humoribus tenuioribus in caput elatis ſeſe etiam ad auditorios meatus motis, ita ut hic tinnitus ſymptoma ſit cerebri male affecti tenuiori humore, vel ſanguine vel bile agitato ac commoto, exitum non habente, ex quo mirum non eſt, ſi ſanguinis e naribus eruptiones non raro aurium hi ſonitus vel tinnitus, vel ſibi præcedant, qui a ſanguine exitum non reperiente agitato, ac ad auditorios meatus commoto fit; non autem ex flatu, quid enim ſonitus hi, ſi ex flatu fiant, ad profluvium ſanguinis e naribus erumpendum? Hoc quoque Galenus videtur innuere, cum *in ſecundo Prorrheticorum* dixerit; *humorem ad caput aſcendentem facere tum deſipientiam, tum aurium ſonitus*. Hujuſmodi autem ſonitus in auribus in acute febricitantibus duo præcipue notare ſolet, delirium quippe ſæpe phreniticum, ubi præſertim ab humore in caput aſcendente fiant, qui ſane cum ſignis cruditatis, neque in die decretorio apparentes, cum viribus prælanguidioribus, lethalem phrenitidem denuntiant. Atque hoc modo fortaſſe tales tinnitus auctor Coacorum præſag. intellexit, cum *in* 1. *coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 6. dixerit: *Bombus in acutis & ſonitus aurium lethalis.* Hujuſmodi vero judicium fit de tinnitu permanente, atque non de continuo ſilente ſeu ceſſante, quod genus ſonituum in auribus in febribus hac ratione non fore timendum Galen. *in tertio, de compoſit. medic. cap.* 1. ſecundum loca prodidit. Aſſidui itaque ſunt timendi, utpote qui vel delirium denotant, vel ſanguinis e naribus futuram eruptionem. Delirium quidem denotant in morbi principio, atque etiam morbo prægreſſo plane
crudis

crudis exsistentibus humoribus, phreniticum, si cum signis phrenitidis, quæ superius prodidimus, atque gravitate aliqua in capite observata, præsertim in naribus, hoc enim humore repletum caput ii indicant, ex quo fit phrenitis, quæ plerumque, ut alias docuimus, est lethalis. De his auctor Prorrheticorum. *Si in ardente febre aurium sonitus cum caligine fuerit, proveneritque in naribus gravitas, mente ex melancholia aberrant.* In morbi tamen vigore, sæpe sonitus aurium sanguinis eruptionem significant, qui tunc temporis fit, sanguine in caput ascendente, qui, ni excernatur a natura per nares, remanat in caput, inflammationemque ac delirium phreniticum parit. Vaporibus vero in caput ascendentibus tinnitus obortus simplex delirium tantum denotat, idipsumque *paraphrenesin* Græcis appellatum, quæ affectio non est continua, sed in accessionum declinationibus cessans. Decretorii vero aurium sonitus propriis signis cognoscuntur, quippe quod fiant in die aliquo decretorio, humoribusque, vel plane, vel magna ex parte concoctis, una cum viribus constantibus. Aliquando aurium sonitus indicant cum delirium tum sanguinem e naribus fluxurum, ut in 1. *coac. præsag. sect.* 2. *text.* 7. *Sonitus aurium cum hebetudine visus, & gravitate narium, mentem movet, & sanguinem e naribus brevi stillaturum esse significat.* Sed recte quoque postea auctor eorum librorum scripsit. *In ardentibus superveniens sonus aurium, cum hallucinatione oculorum, & narium gravitate ex melancholia mente aberrant, nisi sanguis effluxerit.* Quod sane videtur esse verum, quando sanguine in caput ascendente, nisi foras excernatur, delirium cum inflammatione concitat.

Demum sunt, qui desipientes læsa imaginatione, tum sonitus in auribus, tum alios sonos se audire contendunt, hinc aliquo tibicinas abigi; ut Galenus observavit, jubere. Hi vero in numero delirantium reponuntur, ab ipsisque perinde, ac a deliriis judicium de futura salute fiet. In morbis vero longis, vel in iis qui adhuc non ægrotant, sonitus aurium plerumque gravem morbum minatur, magisque si cum capitis dolore, gravitate, aut vertigine, aut vocis tarditate, vel manuum torpore

pore vel appareant, vel ab ipsis hæc fuerint subsecuta. Cum quibus auctor Coac. præsag. 5. *coac. præsag. sect.* 1. *text.* 12. sæpe apoplexiam, epilepsiam vel oblivionem portendere tradidit, neque immerito, cum frigidorum crassorumque in capite humorum multitudinem denotent. Ex qua singula prædicta mala fieri posse, nemo in arte medendi exercitatus ignorat.

CAP. XI.

Quid fœtores in morbis, quodque cibos potusque graveolentes, insipidos, vel mali saporis ægrotis videri significet.

In morbis duobus modis fœtores observamus, in ægrotis scilicet, quod spectat ad assidentes, quorum odoratus offenditur, atque in oblatis cum cibis, tum potibus, tum pharmacis, quæ ægrotantium odoratus vitium detegunt. Assidentes vero sentiunt odores ab ægrotantium corporibus, vel in excrementis, vel in respiratione, vel in ore, vel in naribus, vel in aliis partibus. In excrementis fœtores semper mali ex Galen. *in tertio Epidemiorum*, qui fœtida semper exitiosa esse affirmavit, & Hippocrates in *Prognosticis* vomitiones omnes fœtidas maxime damnat: idque, quod, ut Galen. docet, graveolentia omnia putredinis sint indicium, quam sane cum nigro atque livido humoris colore exitium prædicere Hippocrat. *in secundo Prognosticorum* tradidit; quoniam, ut meminit Galen. exstinctionem caloris nativi indicat. At scitu dignum existimo, prænoscendos esse tum graveolentiæ gradus, tum humorum seu excretorum varietatem, quæ varium prædictionis judicium reddent. Nam etsi dicat Hippoc. in excretis per vomitum omnes putres graveolentesque odores esse malos; attamen non omnes lethales exsistunt, sed qui impense graveolent, cujusmodi sunt alvi fluxus colliquativi vocati, quos in pestilentibus febribus observamus. In morbi vero vigore, cum signis coctionis interim summe putres & graveolentes humores critice excernuntur. Respirationes autem graveolentes maxime exitiales observantur. Sed de his hæc obiter dicta sufficiant, verum

P suis

suis locis de his accuratius, ubi præsertim de graveolentia excrementorum sermonem instituemus. Ægrotis vero omnes tum cibos tum potus, tum medicamenta oblata putrida atque graveolentia videri, malum, quod summe putridos humores intus in corporibus redundare denotet, quandoquidem odoratus non secus quam gustus vaporibus a variis humoribus putridis ad linguam & nares, seu cerebrum exhalantibus, vitiatur, intusque, quod est vel odoris vel saporis, ut philosophi dicunt, prohibet extraneum, quod offertur odoris atque saporis, quin recipiatur & dignoscatur. Ex qua re, tum naribus, tum lingua vapore a summe putridis humoribus exhalante infectis, omnia, quæ tum odorantur, tum gustantur, putrida videntur. Ægrotis quoque prorsus, ut etiam dictum est, destituto gustu, etsi malum sit, non tamen nisi exstincta animali facultate id fiat, mortem præsagire poterit; quare hæc ex aliis signis, aut bonis aut malis, judicii capient certitudinem.

Eodem modo etiam, cum ægroti omnia sibi oblata, amara, vel salsa, vel acria, esse putant, hæc enim non nisi redundantium humorum qualitates notant, nihil ad præsagium ipsorum observatione faciente. Sed jam ab actionum sensus tactus symptomatis Prognosticum persequamur.

Cap. XII.

Quid stupor seu torpor & sensus tactus deperditus significet?

In acutis morbis sæpius partes corporis torpescunt, seu stupidæ redduntur; qui affectus duplex est, scilicet vel animi vel corporis, atque hic, vel aliquarum partium, vel totius corporis; estque sensus obscurus, seu diminutus partis sentientis, qui stupor appellatur. Etenim quæ partibus sensum adimunt, stupefacientia propterea vocamus, veluti motum diminutum torporem aliqui dicunt, etsi non pauci velint, confundentes utrumque, tum stuporem, quam torporem, sensum motumque diminutum denotare, uti iis accidit, qui altero crurum compresso sedentes illud ipsum paulo post ægerrime movent,

movent, & fere ſenſu deſtitutum ſentiunt. Fiunt vero, vel ut Gal. 2. *Prorrh.* 36. docuit, cerebro humefacto, vel refrigerato, vel ex humiditate atque frigiditate ipſo læſo (quæ cerebri frigiditas duplex eſt, ſcilicet aut intemperies frigida ſimplex, vel cum materia frigida, aut exſtinctio caloris nativi.) vel quocunque modo intercepto ſpiritu, ne ad partem affluat, ut ſi nervi obſtruantur, ſi tamen verum ſit, eos pervios eſſe, vel ſi incraſſentur, aut comprimantur, veluti renibus inflammatis crura ſtupeſcunt compreſſis ab inflammatione nervis. Itaque ſi in principio pars aliqua obſtupeſcat, periculum eſt, ne vel paralyſis vel apoplexia oriatur, quod in 7. *coac. præſ. ſec.* 2. *text.* 1. ſic legitur. *Torpores & ſenſus privationes, præter conſuetudinem ortæ, futuras apoplexias denuntiant.* Quod ſane in acutis morbis maxime erit exitioſum, ni febris magna ſuccedat, quæ humidum tum abſumat, tum frigidum cerebrum calefaciat. Unde Hippocrates *in* 5. *aphor.* 5. dixit: *Si ebrius quiſpiam repente obmutuerit, convulſus moritur, niſi febre corripiatur.*

Verum ut certe præſagias ex ſtupore in aliqua parte conſpecto, alia ſigna conſulito, cum a ſolo ſtupore nihil certi ad præſagium ſciri queat. Prægreſſo vero morbo, ſi a læſo nervorum principio ſtupor fiat, ſemper erit timendus, nam vel exſtinctum calorem nativum, vel noxium humorem ad cerebrum decubuiſſe, erit indicium. Ex quo in *libr.* 1. *ſect.* 1. *text.* 14. *coac. præſag.* merito dictum eſt: *Torpores a multis rigoribus maligni, quod hi fiant exſtinctione caloris nativi.* A calidiſſimo morbo partes refrigerari, ſumme eſſe exitioſum Gal. *in* 3. *Epidemiorum* docuit. Non minus pernicioſum forte eſt, noxios humores ad cerebrum nobile viſcus decumbere, ut Galen *in lib. conſtit. art. med. cap.* 18. ſcriptum reliquit. Cognoſcitur vero a cerebro læſo hoc malum fieri, quod præcipue capitis partes torpeant & ſtupidæ videantur. De quibus Gal *in* 7. *aph.* 14. ſcribit. *ſtupor vero eſt, cum neque loquuntur, neque agunt quicquam, ſed apertis oculis immoti manent, iis, qui metu & timore perculſi & attoniti, ſunt ſimiles.* Quem ſtuporem a vulnere aliquando fieri, atque malum quoque eſſe Hippoc. docuit. Mentis non minus ſtupor fit ab iiſdem jam dictis cauſſis cere-

bro læso, Galeno *in libro quinto aphorismorum*, docente. Ignaviaque est mentis stupor. Si partes vero infernæ, quibus nervi ex spinali medulla procedunt, stupore afficiantur, minus est malum, a quo nequaquam exitium, nisi una illuxerint alia lethalia signa, timendum erit. Tamen interdum cerebro, sanguine ad ipsum per modum judicii ascendente, læso, partes aliquæ superiorum stupent, sanguinis eruptionem denotantes, & inferiorum aliquæ etiam, eodem modo natura critice noxios humores ad ipsos deponente, stupidæ affectæ, humoris metastasin, id est, transmissionem criticam præmonstrant. Distinguentur vero decretoriæ ab aliis, quæ exitiosæ sunt, signis coctionis, virium robore, facili ægrorum tolerantia, atque morbi, symptomatumque allevatione.

Cap. XIII.

De prædictione ex corporis caliditate.

Quoniam ad sensum tactus spectant caliditas, frigiditas, siccitas, humiditas, mollities, asperitas atque calores, quæ omnia cum non minus quam alia nobis ad prædictionem faciant, optimum erit, de hisce quoque nos agere, quod quidem nunc faciemus, a corporis ægrotantis caliditate exordientes, ab ea enim tum salus, tum exitium, aliis non neglectis signis, præsentiri potest. Caliditas vero, quam nos ad Prognosticum observamus, aut mitis tepidave, aut vehemens & acuta exsistit, atque ipsa rursum vel æqualiter in toto corpore, vel in quapiam tantum parte observatur. Mitis ac placida, perpetuo bona, si præsertim cum æquali totius corporis, (ut in Prognosticorum Hippocrat. docuit) mollitie, aut quæ bene valentis calori sit similis. Alios siquidem recte valentes carnes subfrigidas, alios temperate calidas, atque alios intense calidas habere, observatur. Ex quo cum ægrotantes, si calorem similem recte valentium habuerint calori, bonum est. Hincque vehemens acutaque interdum caliditas, & aliquando moderata & subfrigida in ægrotis laudari solet, ea inquam, quæ caliditati

tati corporis antea benevalentis proxima videtur. Non secus quam urinæ, atque alia excrementa, si sanorum excrementis similia prodeant, bona exsistunt. Bonum igitur est ægrotantium corpora, quod ad calorem spectat, vel nihil vel parum alterata, aut mutata esse. Ex calore febrili, de quo fusius posterius loquemur, optimus est, temperatus, suavis, æqualis in omnibus corporis partibus, cum quodam humido, qui maxime nativo calori sit similis, quique ut Gal. *in 2. de natur. hum.* meminit, non modo temperate calidus, sed etiam humidus exsistit, ad differentiam ignei acutique, qui a nativo maxime est differens. Ille itaque temperatus calor, optimus perpetuo erit, nisi nos morbi malignitas fallat. Nam sunt ex malignis morbis plures, calorem blandum naturali apprime similem habentes, intus nimirum concluso calore, neque foras libere diffuso, quamobrem bono illi calori corporis una totius æqualem mollitiem conjungi oportebit, de quibus Hippocrates 2. *Progn.* 5. ait. *Optimum vero est, si corpus omne æque calidum, molleque est, æqualis enim totius corporis mollities distinguit bonum calorem ab aliis, qui boni non sunt.* Potest enim caliditas in aliquo ægrotante temperata æqualisque videri, cum tamen a morbo malignissimo proficiscatur. Hanc vero denotabit corporis inæqualis mollities, quippe quod dura hypochondria plerumque observentur, minimeque etiam caliditas ea æqualiter in universo corpore est diffusa: uti cum extremæ partes minus calidæ sint, quam ventres, qui his sunt calidiores. Itaque caliditas temperata æqualiter in toto corpore, cum æquali quoque mollitie, semper bonum signum erit, siquidem fieri non potest, quod corpus tali caliditate ac mollitie observatum exitiose ægrotet, id enim viscera, phlegmone, obstructionibus, intensaque putredine carere, nobis certum erit indicium. Molle etiam æqualiter corpus observatum, distinguet a bona caliditate hecticam, qua forte quod mitis placidaque sentiatur, aliqui decepti sæpe hecticos non dignoscant. Hecticorum caliditati non mollities, sed squaliditas potius solet conjungi. Hectica vero febris non iis solum agnoscitur, at etiam ipsiusmet caloris inæqualitate; quando ab assumpto cibo

Hecticæ febres, ut in 2. *Progn. text.* 60. Galen. meminit, exacerbentur. Optimus igitur erit calor temperatus, æqualiter per totum corpus diffusus, cum æquali quoque mollitie. At nedum hic, sed quin etiam intensus vehemensque calor per omnes corporis partes diffusus in ardentibus febribus, quum proprium ardentium malignarum sit (Galeno *in* 3. *Prorrhet. text.* 61. docente) ut ad summas partes non calefaciant, vel non malignarum, ut totum corpus, usque ad summas partes æqualiter excreant: significant enim hæ, ut Gal. scripsit *in* 7. *aphorism.* viscera vehementi carere inflammatione. Partes etiam quasdam corporis plurimum in acutis morbis incalescere, sæpe optimum est ad prænoscendum salutem, maximeque cutaneas, ad quas sæpe natura tum caloris æstum, tum humores noxios deponit. Extremas corporis partes valde calidas, in talibus morbis sentiri optimum non minus est, veluti oppositum si observatur in his, magnum malum: Hinc pessima est extremorum frigiditas in morbis acutis, itaque harum partium caliditas bona, ut signum exsistit, quod denotet interna viscera neque magno phlegmone, neque inflammatione, neque intensa aliqua humorum putredine offendi, neque naturam multitudine crudorum humorum gravari, atque etiam significet calorem febrilem viscera reliquisse, partesque longinquas invasisse, vel noxios humores ad easdem detrusos fuisse, ad pedes enim caliditas deducta morbum declinasse in multis indicat: ex quo Hippoc. dixit, in accessione febris, calore ad pedes descendente, ægrotis cibum esse offerendum. Extremarum partium caliditas quoque, cum rubore atque inflammatione, in acutis morbis, bonum. De qua Hippoc. *in* 3. *Progn. text.* 18. *Maxime vero juvantur, si cervix ac pectus traxerit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* Et paulo post *text.* 22. *Securissimum vero est, si rubor quam maxime foras vertatur.* Sed jam, his præmissis, quomodo corporis caliditas exsistit, cum quo totum corpus liquatur, marcessit, atque contabescit: qualis est hecticorum, quæ nisi antequam solida corpora colliquaverit, corrigatur ac emendetur, plane ad exitium illos ducet. Hæc vero æqualis uniformisque exsistit, acuta, non multum tactui sensuique mani-

manifesta, ex quo multi propterea has febres in principio non cognoscunt. Diximus vero superius Galenum hujusce caloris tale signum docuisse, quod in 2. *prog.* 60. ita habet. *Per febres hecticas partes ipsæ corporis solidiores ignitæ evadunt, ob id igitur assidue febris in seipsa similis manet, calorem obtinens perinde ut calx, debilem contingentibus.* Itaque quoties esitent ac bibant, simile quiddam accidit, quod in calce evenit aqua persusa, quo fit, ut contingentes exterius ægrum multo calidiorem persentiant. Hæc vero totius corporis uniformis caliditas, quæ cum assidua febre est tepida, vel subfrigida apparens, suspecta erit, quod indicet totum incendium intra viscera contineri. Galen. ex Hippocrat. *in secunda de ratione victus in acutis, & in primo libro Prognosticorum* dixit: *Corpus in acutis febribus non admodum pro ratione febris calere, membraque frigida vel tepida nudare, perinde ac si incendio conflagrarent malignitatis esse signum.* Hujusmodi tepida caliditas, etsi nunquam bona, tamen præ se sola nihil certi præsagit, veluti etiam vehemens facit caliditas, quæ etsi per se mala semper sit, non tamen certi quicquam ad exitum prædicendum habet, ac quinimo non raro post rigorem corpus valde incalescere, crisis proxime nobis est indicium, proinde ex aliis signis certitudinem capiet. Vehemens vero corporis totius, vel thoracis tantum, vel ventris caliditas, perniciosa, si diu durat; resolvit enim vires, siccat, colliquatque, a qua quidem, si corpora convellantur, exitium prædicit, quando exinde ortæ convulsiones, quod fiant siccatis nervis, omnes sint lethales, ex quo Hippocrat. *in septimo aphor.* 13. dixit: *Ab æstibus fortibus convulsio, aut tetanus, malum.* Vehemens quoque caliditas tum in facie, tum in hypochondriis, tum in thorace, pessima exsistit: Hæc enim visceris alicujus, illa autem cerebri phlegmonem indicat, quanquam non semper flammans facies phlegmonis signum exsistat, & quinimo sanguinis criticæ eruptionis judicium, cui signo, signa alia deteriora respondere debebunt: Si vero hæc signo aliquo apparuerit pernicioso, perniciem ostendet. De qua in 2. *Pror.* 14. legitur. *Faciei color bonus, & mœstitia multa, malum.* Etenim, ut ait Galenus, cum florida quidem facies apparuerit, ægerque valde

valde triſtis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio eſſe videtur, quæ ſanguinem exurit. Cum ſudore vero facies valde flammans, malignitatem Galen. indicare prodidit: & merito exitium præmonſtrabit, cum ea cerebri magnum phlegmonem denotet, qui inter lethales morbos recenſetur, ſicque ſudor, qui nihil juvat, unum ex ſignis exitialibus eſt. De hac auctor Prorrheticorum *in 2. Prorr. 33. Æſtuoſi rigores quadantenus pernicioſi, flammans quoque cum ſudore facies in his mala.* In ventre vero atque thorace æſtus ſeu intenſa caliditas ſemper mala, nam ibi adeſſe teſtatur morbum ſæpe magnum, ac lethalem, ut quando ex viſceris magno malignoque phlegmone procedit, quod ſi eſt, extremæ partes vel tepeſcunt vel frigeſcunt, de quibus *in primo Prorrhetic. text. 7. aph. 48. Qui in hypochondrio refrigerata febre ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus, mali ſunt.* Et Hipp *in 4. aph. 48. in febribus non intermittentibus, ſi partes exteriores frigidæ, interiores urantur, & ſitim habeant, lethale.* Circa ventriculum vero cum cordis morſu æſtuoſos calores pernicioſos eſſe Hippocr. *quarto libro aph. 65.* tradidit. Item æſtus laterum cum dolore atque rigore, damnat auctor Prorrh. *in 2. prorr. 32. Lateris ſiquidem æſtus* (ait Galen.) *cum dolore ſignum eſt phlegmonis, quæ partem eam infeſtet, ſi vero & rigor ipſis ſupervenerit, ſuppuraturum exſpecta phlegmonem.* Viſcerum autem phlegmonum ſuppuratorum rari ſunt, qui ſanentur: nulli, viribus jam prælanguidioribus factis. Corpora etiam cum ex aliqua prægreſſa evacuatione, ſi nedum calore febrili liberentur, at magis recaleſcant, malum eſſe tradidit auctor Prorrhet. 2. *pror.* 32. quum dixit. *Si ex perfrictione ſudantes recaleſcant, malum. Ex his quoque æſtus doloroſus, & rigor ſuperveniens, malum.* Gal enim in comm. ait: *Si in morbo quis, poſtquam ſudaverit, frigidior quidem protinus, quam naturæ conveniat, fiat, rurſuſque febricitet, non ſine periculo afficitur.* Sicut auctor Prorrheticorum paulo poſt. *Si in ſudoribus vigiles recaleſcant, malum.* Quod in 2. *coac. præſag. ſec. 1. text. 4.* hiſce verbis expreſſum eſt. *Exſudantes, vigiles, recaleſcentes, malum.* Sed de his nunc ſatis; addamus refrigerata corpora vix recaleſcere, ſumme in morbis acutis eſſe pernicioſum: exſtincto

enim

enim nativo calore vel resoluto, vel suffocato, id fit: non minus etiam lethale videtur, si in extimis summisque partibus observetur, quippe eas refrigeratas vix recalescere. Hinc *in primo Epidemiorum* Hippocrates ait: *Frigebant his multum extremitates, ac vix his calor revocari poterat.* Corpora quoque cito incalescere & frigefieri, malum itidem est signum. Significat enim, ut Galen. docet, morbum summe malignum, quod si non lethalem; morbum saltem longum fore præsagit: in acuto vero morbo, qui cito vires resolvit, exitium portendit. Sed jam tempus est, ut ad prædictionem ex corporum frigiditate veniamus.

CAP. XIV.

Ex frigiditate corporum quid præsagiendum.

Frigiditas corporis, quæ potius sit moderata caliditas, post aliquam bonam evacuationem, pulsu reddito meliori ac vehementiori, apparens, optima est. Sublatam enim febrem esse critice denotat. Item refrigerata seu sedata febris caliditate, cum urinis coctionem denotantibus, vel sputis, vel alvi dejectionibus (ubi morbus vel venosum genus vel partes spirituosas vel ventrem occuparit) pulsu ut jam dictum est meliori reddito optimum est, tuto enim sanitatem rediisse significat. Frigiditas vero nonnunquam critica observatur, optimam Crisin præcedens, de qua postea. Sed raro tamen contingit, ut quicquam boni, corporis frigiditate præsagiamus. Hæc vel in toto corpore, vel in extremis partibus observatur, plerumque in continuis febribus est exitialis: attamen in quibusdam corporibus robustissimis non exitium, sed longitudinem præmonstrat. In prælanguidis vero perpetuo lethalis; scilicet morbus præsertim magnus vehemensve fuerit, quæ vero fit exstincta facultate, exitium proximum præsagit. Sed ab hac caussa fieri, signa alia exitiosa præmonstrabunt. Aqua inter cutem laborantes non pauci observantur, præsertim ascite & leucophlegmatia, qui corpus fere totum frigidum habent, & non minus in suppuratis, moribundis. Illi enim fere totum corpus algidum habent, quod

iis contingit, plurimo innati caloris resoluto, vel uti illis ex frigido humore evenit. Verum in extremis partibus ea frigiditas nihil certi perpetuo prodit ad Prognosticum. In quibusdam enim ægrotis non acute ægrotantibus hujusmodi frigiditas non est admodum verenda. In morbis enim ait Galen. qui sunt sine febre, & hyeme, & in ætate senili partes extremas corporis, vel uti nares, aures, pedes, manus frigefieri, nihil absurdum: quippe ut ait Galen 2. *Prognost. text.* 4. quæ carne vacant ex natura, longeque sunt à visceribus positæ, non tamen in acutis, mediocre est malum: per illas enim calor nativus, præ debilitate nequaquam permeat ad extremas corporis partes; in morbis vero acutis propter inflammationis magnitudinem in visceribus fatigantis, parum sanguinis in omne permeat corpus In his itaque morbis corpus algidum esse, & nedum ipsius extrema, sed totum inquam pessimum est, nisi ab accessione id fiat, ea enim vel exstinctum, vel multitudine humorum fere suffocatum calorem naturalem nobis indicat, cum qua frigiditate multa alia simul lethalia aderunt signa. Frigidi quidem multi ex moribundis apparent, cum desudationibus, viriumque languore. Hi quidem vehementer tum frigidi, tum duri apparent, si ab exstinctione caloris, ex quo auctor Prorrheticorum dixit. *Refrigeratio cum duritie, malum.* Idem accuratius ab extremis corporis partibus frigescentibus rursum nunc perscrutemur.

CAP. XV.

De prædictione ex frigiditate extremarum partium corporis.

Extremæ corporis partes, quas Hippoc. *in* 2. *Prognost. text.* 4. vocat *caput, manus & pedes.* Et Gal. distinctius 7. *aph.* 1. *nares, aures, pedes ac manus, in acutis morbis frigescere solent, ex nativi caloris vel contractione vel resolutione, vel oppressione seu suffocatione, aut demum exstinctione.* Contrahitur intus ad viscera calor, extremasque corporis partes relinquens, mediasque quippe thoracem & ventrem calefaciens, vel ob inflammationis ac erysipelatis magnitudinem in visceribus fatigantis, ut Gal. meminit, caliditateque sanguinem per modum cucurbitulæ ad af-

fectam

fectam partem attrahentis, vel propter fortem dolorem in corde, in ventriculo, in colo, in tenuibus inteſtinis, in utero, in renibus, aut demum in acceſſione, ubi natura in internis partibus copiam humorum foras extrudendam aggreditur, ex quo aliquando ſalutem, & aliquando exitium præſcimus, prout prævalidam naturam, & prælanguidam tunc eſſe contingit. Reſolvitur vero a maximo calore, vel ab ingenti dolore, aut ex immodica evacuatione, vel a venefico ſucco aliquo cor atque os ventriculi lædente, vel ab immoderata lætitia continuo oborta. Opprimitur etiam nativus calor, vel ſuffocatur in viſceribus, ex quo ceteræ aliæ partes ab ipſis remotæ, ſolito calore carentes, refrigerantur, aut copia plurimi alimenti, ſeu ciborum ore ventriculi gravato, ſeu vehementer a mordentibus humoribus (Galeno *in ſecundo text.* 45. *de ratione victus in acutis* docente) commorſo, vel a multitudine vitioſorum ſeu crudorum humorum in viſceribus contentorum, calorem fere ſuffocantium, vel exinde inſigniter oppreſſo; non ſecus atque fit, ſi ſupra ignem viridium lignorum magnam copiam conjeceris, qua is nedum non augetur, ſed ſuffocatur atque diminuitur, eadem etiam copia humorum in viſceribus concluditur calor, quo minus ad exſtimas partes permeare queat, quippe venis, arteriiſque exinde obſtructis, per quas calor a viſceribus ad illas partes diffundebatur, febreſque hoc modo obortas lypirias, alii aſaphotes, id eſt, obſcuras, & latentes, atque alii foris mites, intus conturbantes, appellant, quippe cum a multitudine putridorum humorum, vel a multis frigidis, crudiſque, & craſſis, humoribus calorem ſuffocantibus, vel in viſceribus ab oborta phlegmone, vel ex venefica putredine fiant, omnes cum partium extremarum frigiditate, vel ſaltem ſub frigidis, vel non calidis iiſdem partibus, apparent. Exſtinguitur quoque, ut jam diximus, nedum per ſtrangulationem, ſuffocationemve nativus calor, ſed non minus ab intenſa tum frigiditate, tum venefica qualitate nobis occulta, qua vita noſtra corrumpitur, quo a devoratis venenis cum frigiditate, tum ex proprietate totius ſubſtantiæ interimente obſervatur. Demum calore naturali in ſolidis partibus, qui ſedem, ut Galen. meminit, habet, a majori

vel flammea caliditate humidorum, quo ipse calor conservatur ac vivit, absumente, resoluto ac dissipato, ut in hecticis, vel a visceris alicujus ingenti dolore calorem naturalem visceris corrumpente ac resolvente, de quo merito scripsit Hippoc. 7. *aph*. 20. *In forti dolore ventris, partium extremarum frigiditas, malum.* Vel denique a quapiam immodica corporis, aut arte procurata, aut sponte facta vacuatione, ut in Syncope fit, homines refrigeratis extremis moriuntur, atque demum ex apertis arteriis resoluto calore. Sed jam his auditis, ad frigiditatis partium corporis extremarum prognosin descendamus. Quæ si frigescant, natura Crisin cum bonis signis aggrediente, salutare erit. Verum in accessione periodica, & in morbis longis quicquam certi ad prognosin frigiditas partium extremarum non habet, neque in senibus; per hyememque extrema frigescere non est exitiale. *In acutis vero non mediocre est malum, sed valde perniciosum symptoma, utpote, quod magnis superveniat viscerum inflammationibus.* ut Gal. 7. *aph*. 1. tradidit. Excipitur tamen frigiditas extremorum a cibo intempestive assumto, vel ab accessione aliqua ortum habens, in qua nedum extrema, ut Galenus *in secundo prognost*. docuit, sed cutis quoque circum costas & ventrem posita frigida redditur. Extremorum vero frigiditas aliquando in principio una cum morbo incipit, quod symptoma in vagantibus hoc anno febribus malignis multis vidimus, quæ vel ab intensissima putredine, perinde ac a veneno viscere aliquo læso, atque exinde naturali calore, vel admodum resoluto, vel intus ea de caussa retracto, vel a multitudine valde putridorum humorum fere suffocato, aut denique ex crudis pituitosisque humoribus succensa febre, veluti in amphimerinis observatur. Quare extremorum frigiditas perpetuo in febribus continuis est mala, quæ ni exitium, saltem morbi malignitatem denotet, plerumque vero exitium. Malignitatem tantum præsagit in principio una cum febre apparens, quæque non admodum vehemens sit. Symptoma propterea esse malignarum febrium pathognomonicum, Medici affirmant, cum qua sæpe ægroti non multum sitiunt, neque linguam habent admodum siccatam, & ipsa interim æqualis temperata per to-

tum

tum morbi tempus, interim inæqualis, modo parva, modo aliquantulum aucta obſervatur. Quæ vero non in principio apparet, ſed poſtea in die critico cum ſignis decretoriis, Criſin prænunciat, aut febris continuæ mutationem intermittentem. Cum malis vero ſignis, perpetuo mala, peſſimaque in die decretorio eſt frigiditas intenſa, diu durans. Itaque extrema refrigerata, vix recaleſcere, lethale eſt. De quibus Hipp *in* 1. *lib. Epidemiorum com.* 2 *tex.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat;* atque *in* 3. *lib. com.* 3. *tex.* 38. *Extrema pedum ac manuum his frigidiora erant, & multo maxime circa acceſſiones, quibus calor pedetentim, nec probe redibat.* Et de tabidis ad exitium inclinantibus. *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Et *in* 2. *Prorrhetic. tex.* 66. *Ex rigore refrigerationes, quæ non recaleſcunt, malæ.* Quod in Philiſio Hippoc. *epid.* 3. *tex.* 18. obſervavit, de quo ait. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem iſtæ amplius redibant.* Quod, & Sileno & aliis eveniſſe ante exitium Hippoc. in epidemiis memoriæ prodidit. Frigiditas vero in proxime moribundis non ſecus quam in marmoreo lapide obſervatur, atque non raro cum duricie & livore. Durities ſiquidem cum vehementi frigore in corporibus ex lethalibus ſignis habetur, ut *in* 2. *Prorr.* docetur, de qua Gal. *in comm.* 2. *text.* 5. *Refrigeratio autem ſi ita violenta fuerit, ut tota omnino refrigerentur corpora, indureſcantque, exſtinctionis ſignum exſiſtit.* Non minus cum ea frigiditate extrema livida ſpectari, exitioſum eſt; etenim hoc ſymptoma omnium eſſe exitioſiſſimum, alias demonſtrabimus, atque in foribus mortem denotare. Significat autem in his lividus color exſtinctionem caloris nativi, ut Gal. docuit, qui *in* 3. *Epidem. text.* 8. extremarum partium frigiditatem, una cum lividitate, in febribus acutis, mortis apertum eſſe ſignum affirmavit. De quibus Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. tex.* 9. *Si corpus adeo grave eſt, ut ungues ac digiti lividi ſint, exſpectanda continuo mors.* Et poſtea, *Si digiti ac pedes omnino nigreſcant, minus peſtiferi ſunt, quam ſi liveant.* Idque non immerito, nam lividitas in his partibus ſemper ab exſtinctione caloris nativi fit, nigredo non ſemper, quandoque enim a nigro humore ad illas partes decumbente. Quare

Q 3 cum

cum extremarum partium refrigeratione lividitas quoque si accesserit, signum erit maxime lethale, pauloque post exitium futurum, præmonstrabit. Quod Hippoc. in Philisco, Sileno, muliere anginosa apud Bitonem decumbente, Erasino, Filia Euryanactis, Adolescentulo, in foro mendacium, moribundis observavit. Sitis quoque intensa cum calore vehementi in thorace, vel in ventre, extremis quidem partibus algentibus, maxime perniciosa judicatur, quod in visceribus vehementiam inflammationis, ut ait Galenus, significet, qui *in 7. aphorism.* hujusmodi symptomata accidere magnis viscerum inflammationibus scribit. Quam rem Hippoc. prodidit in 2. *progn.* 4. dicens. *Si caput ac pedes frigidi sunt, ventre costisque calentibus, malum.* Et Galenus in commento ait, *nedum malum hoc esse, sed lethale.* Quod Cornelius Celsus ad unguem sic expressit *Cui febre aque non quiescente exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciat, lethale.* Ex perniciosis quoque signis cum refrigeratione extremorum quam plura alia exsistunt, partim a nobis alias dicta, & partim inferius suis locis dicenda, cujusmodi sunt, capitis aut viscerum dolor vehemens & assiduus, vigilia, coma, delirium ferinum vel obscurum, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, singultus, inquietudo, anxietas, respiratio difficilis atque frigida, ex ore præsertim, atque e naribus, urinæ turbidæ non clarescentes, nigræ, cum nigro suspenso, albæ, aquosæ, lucidæ, interceptæque, stillæ sanguinis e naribus, vomitus virulenti, dejectiones malæ ac copiosæ, nihil conferentes, & hujusmodi alia. Hæc singula cum extremorum frigiditate conspecta exitium nobis portendent, & quo plura simul, eo certius ac citius. De his in Sileno Hippocrates 1. *epid.* 3. *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta:* Et de Pythione in Thaso mortuo decem diebus: *altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit voce, defectus est, diu brevi spirans, rediit calor, sitiit; nocte quievit, circa caput modicum sudavit.* Ex omnibus vero his signis diximus perpetuitatem refrigerationis, magnitudinem seu vehementiam, duritiem,

livi-

lividitatem signa esse longe omnium maxime pernitiosissima, exstinctionemque caloris nativi denotare. A symptomatis etiam, quæ præcesserunt, exitii prognosticum indagatur, ut quando a rigore frigescunt eæ partes, minime recalescentes, de quibus, ut dictum est, *in secundo Prorrhetic. Ex rigore refrigerationes, quæ non recalescunt, malæ.* Ex malis vacuationibus extrema admodum algere, est pernitiosum: præsertimque si eæ quoque fuerint lethales, quales sunt stillæ sanguinis e naribus, sudores frigidi, in capite desudationes, urinæ aquosæ, lividæ, ictericæ, turbidæ non residentes, lividæ, nigræ cum nigro suspenso, & plane suppressæ, dejectiones pingues, liquidæ, valde fœtidæ, assiduæ, vel in immodica copia exeuntes, sputa nigra, livida, viscida, maxima difficultate educta atque plane intercepta. Similiter ab omnibus malis symptomatis, quæ nuper dum mala symptomata recensuimus, prodidimus, refrigeratio in extremis est perniciosa. Quod sane nedum ab his signis malis, quæ præcesserunt, at simul etiam cum refrigeratione concitatis, non minus, & ab his, quæ extrema refrigerata sequuntur, cognoscitur. At extremorum refrigerationem multa symptomata exitium cum ipsa significantia subsequi solent. Et quod ad refrigerationem: primum est, ut si frigiditas ea primum moderata, mox admodum vehemens atque intensa reddatur, quod, ut ex Gal. meminimus, signum prælanguidæ facultatis exsistit, secundum quod illa frigiditas nunquam amplius aut parum recalescat. De quo in Philisco moribundo Hippocrat. in 1. *epid.* 3. *tex* 18. *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem amplius redibant.* Et in Sileno. *Septimo obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem.* Demum pars vehementer refrigerata livescit, atque aliquando indurescit, quod si fiat, diuque permaneat, in foribus, ut dictum quoque est, scito esse exitium. Idem prædicat subsecuta, & coma, amentia, oblivio, surditas, cæcitas, convulsio, tremor, aphonia, sudores frigidi præsertim in iisdem extremis partibus refrigeratis, qui sane solius syncopes ac mortis proprii videntur. Vacuationes non bonæ, ægros non sublevantes, vel interceptæ, respiratio difficilis, atque alia hujusmodi, quorum multa in Sileno moribun-

bundo Hippoc. post extremorum refrigerationem observavit, quæ hisce verbis expressit. *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit, alvus nihil excrevit, urinæ restiterunt, febris acuta. Septimo die obmutuit, extremæ partes non amplius redierunt ad calorem, nihil minxit. Octavo frigidus toto corpore sudor, papulæ cum sudore rubentes, rotundæ, parvæ, vasis similes permanebant, nec abscessum efficiebant, alvus parvo irritamento stercora tenuia, veluti incocta multa, cum labore reddidit; urinas reddebat cum dolore mordaces; extremæ parum recalescebant; somni tenues; comatosi; obmutescebat; urinæ tenues, perlucidæ; obiit undecimo.* Quare si extremorum refrigerationem pernitiosa hujusmodi symptomata, vel præcedant, vel simul illuceant, vel subsequantur, sine dubio exitium prædicendum erit.

Cap. XVI.

De caloris ad frigus, & frigoris ad calorem in corporibus acute ægrotantibus mutatione.

SÆpe in acutis morbis fit, ut interim totum corpus a calido ad frigidum, & a frigido ad calidum mutetur, atque hoc aliquando sensim, & aliquando repente. Repente mutari ad frigidum corpora, nisi accessione id fiat, semper malum, aut enim, ut nuper dictum est, calorem nativum resolutum, aut multitudine crudorum humorum suffocatum, vel impeditum, quo minus, vasis obstructis foras expandatur, vel denique maligni humoris viscus nobile lacessentis, vel vehementis inflammationis ratione intus sese totum collectum esse significat. Resolutum conjicimus, si prius resolutionis aliqua caussa præcesserit, uti febris vehemens, assidua, vigiliæ item assiduæ, dolores ingentes immodicæque vacuationes cum sanguinis, tum humorum. Suffocari plenitudo indicabit, crudorum humorum multitudine venas arteriasque obstruente, foras non expandi, notæ omnes hanc humorum multitudinem significantes. Intus vero acri vel maligno humore os ventriculi, cor, vel aliquod aliud membrum nobile affligente, retrahi, dolores juxta afflictæ partis

partis regionem, fastidia, angores, nauseæ, vomitus virulenti, biliosi, animi defectiones, anxietates, vigiliæ, pulsus summe inæquales, prælanguidique, contracti, ac hujusmodi alia præmonstrant, uti in iis, quibus a vermibus vel acri succo os ventriculi mordetur, observari potest, ubi retractionis caloris caussa est inflammatio quæpiam interna, ex calore partium internarum, atque a propriis signis cognoscemus, quod Hippoc. in aphorismis ut superius diximus, expressit, cum dixerit. *Extremarum refrigerationem internis partibus sic caloris incendio æstuantibus, ut ægroti sitiant, esse lethalem.* Hæc namque refrigeratio inflammationem internam, & eam quidem maximam pro caussa habet. Quocunque vero modo, ut diximus corpus refrigeretur, nunquam bonum, sed sæpius summe exitiosum erit existimandum, omniumque maxime, si diutius frigus persistat, intensiusque, & tandem cum duritie, vel lividitate, uti dictum est, prodeat. Nam tunc in foribus esse exitium denotabit. Continuo etiam seu repente partes calidas refrigerari, semper malum, illa excepta extremorum refrigeratione, quæ natura critice humores ad excretionem invadente prodit, sæpe enim ante Crisin futuram, maligno humore ad viscus nobile irruente, atque defluxo, refrigerantur extrema, qui exinde a natura aliunde ad ignobiliorem partem compellatur, fere nunquam ea tollitur, in extremis refrigeratio aut tarde, & parum quidem partes eæ refrigeratæ recalescunt. Contra refrigerata corpora æque sensim ad calidum mutari, optimum est: nam neque intus lacessere malignum, vel acrem humorem nobile viscus, neque aliquam adesse inflammationem, & nihil intus fieri impedimento calori, quin ad quamcunque partem corporis æque defluat. Inæqualiter vero corporis partes calefieri, nunquam bonum, & sæpe pessimum symptoma creditur. Repente etiam sæpius extimæ corporis partes, crebriusque modo ad calidum, modo ad frigidum, & contra modo ad frigidum, modo ad calidum permutari, in malignis morbis pessimum esse, Hippoc. statuit, veluti etiam non minus malum existimatur, in aliis symptomatis etiam consimiles fieri mutationes. De his auctor *Prorrhet.* ita habet. *Summæ corporis partes si celeriter in utramque conditio-*

nem permutentur, malum. Sitis quoque hujusmodi mala est. Et Gal. in *commento* ait. In morbis autem summe malignis, permutatio harum hora una ad contraria efficitur, interdum quidem, ut hyeme frigescant, interdum vero tanquam æstate calescant. Id autem contingit cum propriam caliditatem non habuerint, atque a febrili calefiant, quæ a corporis medio incipiens, flammæque similis corpus totum depascens, extrema concalefacit, quæ & cum transpiraverit, statim ea refrigescunt, exstincta scilicet naturali caliditate. Hujusmodi vero corporis celeres caloris frigorisque mutationes, item coloris, ac cujuslibet alterius symptomatis, sæpe multiplices affectus in corpore collectos præmonstrant, quos devincere natura quum non nisi longo tempore queat, ideo morbi longitudinem ostendunt, quod *in* 4. *lib. aphor.* 40. ab Hippocr hunc in modum scriptum est. *Et ubi in toto corpore, mutationes, & scilicet corpus refrigeretur, vel rursus calefiat, longitudinem morbi significat.* In morbo vero acutissimo ac vehementi naturæ cito a vehementia morbi exstinctæ tempus subtrahitur, ita ut prius ipsa morbo exstinguatur, quam morbum vincere possit. Et hinc est quod in morbo summe maligno hujusmodi mutationes Gal. *in Prorrhet.* dixit esse lethales, easque exstinctiones naturalis caliditatis fieri. Aliorum etiam symptomatum mutationes observari, uti exsitire non sentire, & contra: ex quietudine in inquietudinem & contra ex vigilantia in somnum, & contra, sapientes ægrotos in deliros, & e deliris sapientes fieri. Mutari etiam symptomata, ita ut modo capitis adsit dolor, modo ventris, modo crurum, modo dolor desinat, & delirium accedat, & hoc cessante, aliud symptoma appareat. Horum symptomatum permutatio causa generalis est μετάπτωσις, id est, humorum transfluxus, vicissim namque facta migratio modo in hanc corporis partem, modo in illam, quasi humoris turgentiam hanc μετάπτωσιν dicas, quæ per se sola, nullum aliud, quam turgens humor faciat, prognosticum denotat. Verenda vero semper quælibet humoris turgentia, quod principis alicujus partis læsionem minatur, ex quo Hippoc. atque cum eo Galen. & omnes alii Medici turgentes humores, ne irruant in partem principem, continuo vel etiam in principio mor-

morborum, quo tempore omnia cruda exſiſtunt, medicamentis purgari oportere, in *aphoriſmis* præceperunt. Cum ſignis vero coctionis illa permutatio caloris, frigoris, coloris, & aliorum etiam ſymptomatum, criticam humorum perturbationem oſtendit, atque in hunc ſenſum forte *in Coacis præſagiis*, illud erit intelligendum, quod ſic ſcriptum eſt. *Color, qui ſæpe cum calore variat, utilis.* In malignis morbis hæ mutationes ſolent eſſe utiles, ſi in melius fiant, quod Hippocrat. *in Epidemiis* ita dixit. *In morbis, qui παλίμβολοι, id eſt, doloſi ſunt, mutationes juvare.*

CAP. XVII.

De prædictione ex humiditate corporis, & ſiccitate.

Ex humiditate totius corporis, atque partis, ſæpius in acutis morbis eventus præſcimus. In purulentis phthyſiciſque, ſæpe ante exitium multa humiditatis copia aliquando totum corpus, & aliquando crura, ventremque repleri obſervamus, ex quo aquam inter cutem; quod ex magno oriatur caloris languore in acutis, vel ex acutis morbis lethalem eſſe, Hipp. docuit. *Aqua enim inter cutem,* (ait *in Prognoſticis tex.* 1. *comm.* 2.) *omnis, ſi ex acuto morbo exſiſtit, mala eſt, non enim ſedat febrem ſed dolorem admodum infert, ac mortem.* Eodem modo ſiccitatem, ariditatem, duritiemque totius vel alicujus partis corporis ſæpe infelicem morbi præſagit eventum. Siccitatem ſiquidem totius, & gracilitatem ab ardente febre longa ſecutam, corporis hecticum habitum, ac ab eo poſtea exitium præſagire, nemo eſt in medicina verſatus, qui ignoret. Ex fronte, lingua & aliis partibus admodum ſiccatis, non raro nobis exitium præmonſtratur, ut Hippoc. in Mœlibeæ adoleſcente moribundo obſervavit, in quibus ante mortem cutis frontis, prærida, ac tenſa viſa eſt. Sed de his accuratius nos poſterius ſuis locis, præſertimque ubi de prædictione ex partium corporis obſervatione ſermonem inſtituemus.

Cap. XVIII.

De prædictione ex doloribus, qui in acutis morbis observantur.

Dolorem, quod voluptati opponatur, tristem molestumque esse sensum, Galen. *in* 1. *de Elementis* docuit. Hic vero multiplex observatur, alius enim cum pulsu, alius cum ponderis incumbentis sensu, alius cum tensione, alius cum erosione, incisione, punctione, perforatione (quæ differentiæ sub acuti doloris nomine comprehenduntur.) alius denique cum torpore affligit. Primum Medici appellant pulsativum, qui ut Gal. *in* 2. *lib. de loc. affect. cap.* 3. scribit, sequitur inflammatorios affectus notatu dignos, idque semper in ipsis arteriis, atque inpartibus ipsas continentibus, quas & ob angustiam premunt, & cum attolluntur, modo pars affecta sentire nata sit; veluti percutiunt. Nonnunquamque in abscessibus ad suppurationem venientibus dolores cum pulsu observantur. Secundum gravem vocant, quod veluti cujusdam ponderis loco incumbentis sensum invehat, atque carnosæ substantiæ, renum, hepatisque, inflammationem. (Galen. *in* 6. *aphoris. aph.* 5. docente.) Talemque dolorem renum esse proprium Hippoc. in *com.* 1. *text.* 1. nobis prodidit, & Gal. *in* 2. *de loc. affect. c.* 4. hos dolores in renibus, in hepate, in splene, in cute, in adenis & in pulmonibus fieri meminit, eæ siquidem partes (ut ipse docuit) vexantur eo dolore a distensione, quoniam membrana viscera illa circumvolvens gravata, & distenta dolet. Tensivum vero dolorem dicunt, (quem distendentem Archigenes vocat) ubi partes (quæ vel sunt nervosæ, vel musculosæ, vel membranosæ) distenduntur, convelluntur ve. Quod ipsis, vel ex humore, vel ex flatulento spiritu, vel phlegmone accidit. Quartum, qui acutus vocatur, comprehendit illum qui fit exesione, punctione, perforationeque. Quæ nimis aut acria, aut salsa, abstergunt, abraduntque, ex quo acutus oritur dolor, qualem patiuntur dysenterici atque alii, quibus exeduntur aliquæ partes. Punctorii proprii membranarum exsistunt, ab acuta bile vexatarum, quales in pleuriticis observamus, pleura quippe vocata mem-

brana

brana in his a bile inflammata. His similes videntur, quum vitreo humore, partes incidente seu perforante, intestina concitantur. Cum torpore demum prodientes, seu torporem inducentes, vel ab ipsorum vehementia, resoluto partis calore, aut phlegmone arterias nervosque maxime comprimente, ex quo calor ad partes prosilire nequit, aut paucus, uti in renum dolore ex inflammatione orto, crura sæpius stupescunt. Sunt præterea dolores alii fixi, alii mobiles, atque vagantes, quales non raro turgentibus humoribus observamus, alii perpetui, alii intermittentes, alii vehementes, atque alii parvi exsistunt: rursumque nonnulli in principio morbi, atque alii postea apparent, aliquando in die decretorio, & aliquando non: quorum etiam aliqui occupant externas partes, aliqui internas, aliquique nobiles, atque demum ignobiles aliqui. Has omnes dolorum differentias ad Prognosticum ægrototorum plurimum facere, Gal. *in lib. 6. aph. 5.* meminit. Dolores vero omnes fieri ex qualibet re parti noxam inferente, non opus est, ut demonstretur. Galen. qui accuratius omnes dolorum caussas cognovit, pluribus in locis ab altera duarum eos concitari tradidit, quippe aut a subita partis alteratione, seu a temperamento continuo parti illato, aut ab unitatis dissolutione. Alii unam tantum caussam faciunt, scilicet unitatis solutionem, quando neque caliditas, neque frigiditas dolorem concitat, ni solvat continuum, atque omnes immodicas qualitates ii ex Galeno continuum solvere, affirmant. Ipse sæpius fatetur ac docet qualitates has solvere continuum, præsertimque *in 4. de simpl. meden. facult. cap. 2. in 3. de fract. in tex. 34.* & *in libro de inæquali intemp. cap. 6.* Ex quo mirum non est, si Hippocratem laudaverit, omnem morbum ulcus dicentem. Quare dolorum caussa erit, continuitatis partium solutio, aut ab immodico temperamento confertim parti illato, aut ab incisione, aut ab exesione, aut a fractione aut denique a tensione, facta. Partes vero internæ dolent interim propter febris vehementiam, nervosas partes siccando convellendoque, aut propter inflammationem, aut erisipelas, aut fortem obstructionem, aut abscessum in visceribus, aut propter flatulentum spiritum. Cum vero ab istis causis dolores fiant, merito nedum

cum aliis morbis, at ſoli quoque mali ſunt, omnes ſiquidem, vires reſolvunt, cruditates fovent, humorumque coctiones impediunt; peſſimi, in viſceribus partibusque nobilibus concitati; longeque omnium pernicioſiſſimi exſiſtunt, vehementer viſcera vexantes, perpetuo longoque tempore durantes, a quibus viſcerum nativus calor deſtruitur, ſeu reſolvitur, quo ademto viſcere quis de aliquo bene ſperare poteſt? minus mali cenſentur, parvi, mobiles, brevi tempore durantes, quique neque a viſcerum quopiam læſo prodeunt, ſed ab ignobili potius parte quapiam. Quandoque vero in acutis morbis dolores, etſi ſuapte natura ſemper mali, bonum prædicant, non parumque ad ſalutis prædictionem conferunt, veluti, qui in aliquo dierum judicatoriorum cum ſignis coctionis, aliquam ignobilem partem, uti crura, pedes ac alia hujuſmodi pervadunt. At de bonis ac malis doloribus, quatenus in acutis morbis bene ac male de ægrotis ſperandum, ſignificant, nunc accuratius agamus.

Cap. XIX.

De doloribus ſalutem prædicentibus.

Dolores aut in principio morborum, vel poſtea apparent, qui in principio, plerumque patognomonicorum ſignorum rationem habent, viſcusque phlegmone obſeſſum notant, uti quando dolor cum febre, tumore vel tenſione partem quampiam exerceat, inflammatoriique hi vocantur dolores. Optimum erit, ſi neque admodum vehementes, neque aſſidui dolores ſint, brevique tempore, vel tollantur, vel ſaltem remittantur, atque ſimul cum ipſis aliud exitioſum ſignum non illuxerit. Qui vero horum fidelius, ſeu cum ratione tolluntur, ſeu finiuntur, aut remittuntur, optimi ſunt. Cum ratione vero ſublatos dicimus, ubi ipſis ex optima aut natura, aut ab arte facta evacuatione, evacuaverint, aut plane finierint, ut cum vel ab emiſſo per venam ſectam ſanguine, vel ſponte erumpente e naribus, vel a ſudore, vel ab alvi dejectione, vel a ſputis dolor remittitur, atque etiam ſi febris eos ſubſecuta, ſuo calore, ipſos

ipsos resolverit, de quibus Hippoc. *in 6. aph. 40. Quibus dolor circa hypochondria fit absque inflammatione, his febris superveniens morbum solvit.* Et postea 7. *aph. 52. Quicunque hepar circumdolent, his febris superveniens solvit dolorem.* De iis vero, qui ex aliqua vacuatione tolluntur *in 3. Prorrheticorum text. 60.* sic ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor, atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt.* Ceterum & tempore ita solvuntur, & *in 2. Prognost text. 25.* Dolorem, qui in iliis affligat, ac tuberculum si recens fuerit, nec cum inflammatione, solvit murmur incidens circa ilia, sed potissimum ubi cum stercore, & urina excernatur; & in 2. *coac. præsag. sec. 1. text. 32. Quibus in febribus dolores lateris fiunt, iis, alvo multa aquosa bile permista dejiciente, remissio est.* Postea *in 5. coac. præs. sec. 1. text. 23. Capitis dolorem solvit pus per nares effluens, sputa crassa, & sine odore, solvit quoque ulcerum eruptio aliquando & somnus, & alvi profluvium.* Ac in 2. *epid. text. 54. Quibus capitis dolor gravis cum calore inest, e naribus interim humidum, ex auribus, atque ex faucibus, cum utilitate effluere*, veluti Echecrati contigit. De quo *in 7. lib text. 55.* sic scribit: *Echecrati cæco capitis dolor gravis præcipue in posteriori parte, & cervicis, ubi connexio, & in verticem procedebat, progrediente autem tempore, & ad aurem sinistram, & dimidium capitis dolebat. Mucosa semper prodibat; leniter combusta, & calor cum tenuis, & cibum capere non poterat, interdiu facilius, noctu vero dolebat, postquam autem pus per aurem erupit, cessaverunt omnia, erupit vero per hymen.* Hinc Hippoc. *in 2. Prognost. text. 51.* damnavit excretiones omnes, morbum non tollentes aut non minuentes, præsertimque illas, quæ dolorem non sedant, veluti sedantes dolorem laudat. Quare dolores, qui cum ratione, scilicet ex quibusdam optimis vacuationibus, abeunt, optimam salutis spem nobis pollicentur. Qui vero non tolluntur, sed diu persistunt, sæpius abscessus prænuntiant, qui autem boni exsistant, posterius, cum de ipsis præsertim agemus, dicemus, hoc unum in præsentia dicam, quippe illos bonos fore a nobis putandos, qui in ignobilibus partibus fiunt, dummodo etiam alia signa id non negaverint. Eorum

rum vero dolorum, qui morbo prægressio ostenduntur, illos optimos esse dico, quos judicatorios seu decretorios Medici appellant, utpote quod partim ut signum & partim ut caussa Crisin optimam denuntiant, ut signum, veluti dolores sanguinis eruptionem, vomitum vel aliquam aliam vacuationem indicantes. De quibus Gal. in 1. *epid. comm.* 2. *text.* 55. *In ardentibus autem, ceterisque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, & hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitas, tum autem cordis dolores, & fastidia sunt, biliosa post ac pituitosa vomunt.* Et Hippoc. in 3. *Prognost. text.* 13. *Si vero sine talibus* (scilicet malis) *inditiis fatigans dolor vigesimum transeat diem, & febris detineat, expectari oportet sanguinis eruptionem e naribus, aut suppurationem, si dolor alioqui circa tempora ac frontem affligat.* Et *in* 3. *Prorrhet. text.* 45. *Cervicis dolores, impense rubri oculi sanguinis eruptionem ostendunt.* Et *text.* 50. *Quibus ex rigore febres laboriosæ fuerint, muliebria his decurrunt, cervix autem in his dolens sanguinis indicat eruptionem.* Ac etiam post *text.* 55. *Hypochondrii tensio cum capitis gravitate, & surditate, & quæ consequenter fatigant, sanguinis pronunciant profusionem.* Et in 4. *coa. præs. sec.* 1. *text.* 30. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Hique sunt dolores, qui optimam Crisin denotantes maxime faciunt ad salutis Prognosticum. Longe omnium vero optimi exsistunt, qui (hos enim decretorios medici, ut causa vocant) ignobiles partes, atque a visceribus remotas pervadunt, atque diu exercent, idque maxime (quod de aliis quoque intelligi volumus) apparentibus signis coctionis, qui in decretorio die cœperint. Ab his quidem doloribus certam salutem præsagimus, si modo, ut dictum est coctionis signa una illuxerint, nullumque ex lethalibus signis illuxerit. Naturam enim præcipua membra exonerasse, atque noxios humores procul a se protusisse, nobis sane non obscurum erit indicium. Quo enim longius a principe membro natura propellit noxios humores, eo citius salus speranda, maximum quod naturæ robur denotet, exinde sæpius

tumo-

tumores ipsi accersunt, qui, ut inferius docebimus, optimi exsistunt. De his Hippoc *in* 1. *progn.text*. 67. *Abscessus autem, qui ad crura fiunt in pulmoniis vehementibus ac periculosis, omnes utiles sunt.* De quibus Galen. *in com.* ait eos optimos esse, si maxime deorsum & quam longissime ab ægrotatione absistant. Et in 4. *coac. præs. sect.* 2. *tex*. 4. *in longis febribus vel tubercula, vel in articulis labores fiunt, & si fiant, non inutiles.* Ex quo pedum, crurum, genuum, coxendicum, inguinum dolores diu durantes, optimi erunt, atque non minus etiam in brachiis, manibus, atque post aures critice observati. Sæpe fit in febribus acutis, ut natura parte humorum, quos ad aliquam supradictarum ignobilium partium expulit, exonerata fortior supra residuum facta aliquam vacuationem aggrediatur, ex qua postea atque doloribus ipsis trahentibus, continue ad ignobilem partem, perfecte a febre judicat. Plerumque vero fit, ut hi, qui doloribus judicantur, in recidivam recidant, quod neutiquam materia illa ad crura vel ad aliam quampiam ignobilem protrusa, totam caussam morbificam adimat, si vero illis copiose copulentur vacuationes, judicium totum perficietur, oportet vero partes illas, si debeant ad febrem juvare, vehementer atque diu dolere, si quidem tales dolores plurimum humoris noxii attrahentes, magnam quidem caussæ partem revellendo adimunt, ut in Heropyto observatum est, de quo *in* 3 *epid. tex*. 80. Hipp. *Circa diem sexagesimum e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, haud multo post partes inferiores omnes dolebant, fiebat autem, ut vel febres majores essent, majorque surditas, vel hæ quidem remitterentur allevarenturque, verum partes inferiores ad coxendicis sitæ vehementius dolerent. Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni caloris, & copiosiores subsidentias habentes, exstiterunt, deliriaque imminuta sunt.* Et uxori Epicratis crura decima die laboriose doluerunt, quem dolorem altera die optima vacuatio per sudorem secuta, febrem allevavit. Hoc unum in iis doloribus notandum, quod nuper quoque diximus, dolores raro recte judicare morbos per seipsos, nisi ipsis aliæ humorum va-

cuationes opem ferant, atque hinc eos, qui doloribus judicantur, recidivare, qui dolores ii totam noxiam materiam nequeant a visceribus avellere, sed tantum partem, ex quo reiterari pugnam a natura, si totum morbum expugnare debeat, necesse est. Hinc multæ recidivæ, uti in uxore Epicratis Claonectide, Abdera Virgine. Hippoc. 3. *epid. text.* 79. accurate observavit, de qua præsertim dixit. *Vigesimo ei pedes dolebant, surditas & delirium eam deseruerunt, aliquantum e naribus erupit, sudavit, febre fuit liberata. Quarto & vigesimo repetiit, rediit surditas, pedes assidue dolebant, mente excidit. Vigesimo septimo multum sudavit, febre caruit, surditas eam reliquit. Restabat pedum dolor, cetera fuit exacte judicata.* Hypochondrium etiam sinistrum, atque lien in acuto morbo dolere, non inutile esse Galen. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 19. meminit. In ventre vero inferiori acrioribus humoribus intestinis commorsis dolores concitati, sæpe judicium per alvum futurum significant, post aures etiam oborti dolores diu perseverantes cum virium robore criticum tumorem futurum (quem parotidem vocant) denotant. Optimi vero non minus ii erunt dolores, qui supernas sedes derelinquentes, inferius descendunt, ad inferasve delabuntur. Morbum enim quocunque modo longe a principibus partibus recedere, optimum est. De quo Hipp. *in* 2. *Epidem. sect.* 5. *text.* 10. *Si caput doleat, in pectus descendit, deinde in hypochondrium, deinde in coxam, omnia autem non possunt dolere.* Et *in* 3. *Prorrh. text.* 22. *Dolores, si ad infernas dilabuntur partes, facile ab his feruntur.* Ut in Horophonte fuit observatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. Octavo febricitavit, Lien residebat, omnia intelligebat, doluit ei inguen primum secundum lienem, deinde in utramque tibiam dolores. Hostem facilem habuit, urinæ erant melioris coloris, & residebant in iis pauca. Die nono sudavit, judicatus est, intermisit. Die quinto rediit, simulque splen intumuit, febris acuta, surdicus iterum, post recidivam die tertio, residebat lien, imminuebatur surditas, crura dolebant, recte sudavit, judicatus est die decimoseptimo.* Atque hæc de bonis doloribus, de quibus ut boni sint dicendi, hæc observari debent, primo eos in aliquo decretoriorum dierum incipere cum signis coctionis, ipsosque vel sequi, vel antecedere:

dere optimam evacuationem, vel per ſanguinem, vel per vomitum, vel per ventrem, vel per urinam, vel ſudorem, vel ſputum demum: ſi boni ſint, ab ipſis vel ſtatim vel paulo poſt ægrotos melius ſe haberi, vel ex toto ſanari, eſt neceſſarium. Adde quod hi omnes, non parvi, at quidem magni ac laborioſi exſiſtunt, neque paululo momento temporis ceſſant, ac tolluntur, ſed quinimo diu vigere debent. Sed jam ad illos, ex quibus præſcitur exitium, deſcendamus.

CAP. XX.

De doloribus exitium prædicentibus.

Mali omnes ſunt dolores nobilem partem corporis exercentes, tamen qui una cum morbo prodeunt, quique patognomonica ſigna exſiſtunt, tum qui poſtea apparent, ii enim cum aliis ſignis patognomonicis ſeu propriis prognoſticum indicant, veluti in phrenitide capitis dolor vehemens atque aſſiduus, cum aliis phrenitidis ſignis propriis exitioſis, lethalis eſt, ſed de his alias accuratius, quando de ſingulorum inflammationum prognoſtico ſermonem habebimus. Sunt vero ex his aliqui ex partis præſtantia, quæ plerumque exitium inferre ſoleant, utpote qui cor invadunt, os ventriculi, fauces ſtrangulantes, caput, aures, pectus, ac veſicam. Semper enim in hiſce membris dolores ſunt pernicioſi, maximeque cum febre aſſidua atque aliis ſævis ſymptomatibus, ex quibus phlegmone illarum partium ſignificatur, qui plerumque lethalis exſiſtit. De quo Hippocr. in 4. *aph.* 65. dixit: *In febribus circa ventriculum, & fortis æſtus, & oris ventriculi dolor, malum.* Et *aph.* 66. *in acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum.* Ac de faucibus *in* 1. *Prorr. text.* 54. *Fauces dolentes abſque tumore cum implaciditate, ſtrangulanteſque ſupra modum, pernicioſæ.* Et 3. *prog. text.* 11. Hipp ait hujuſmodi dolorem cum orthopnæa ſine apparente in faucibus vel collo tumore, ſumme exitioſum: ex tali ſiquidem dolore gutturis internam atque magnam inflammationem, ut alias quoque dicemus, ſignificari, Galen. *in comment.* docuit, quæ ſine dubio lethalis eſt. Capitis item aſſidui,

vehementesque cum febre continua ac magna admodum sunt timendi, hi siquidem vires resolvunt, vigiliasque & deliria inducunt, atque demum convulsiones lethales. De quibus Hip. *in Prognost. text.* 36. *Capitis dolor vehemens, & continuus cum febre, si quod ex indiciis exstiterit exitiosis, lethalis admodum est:* quales Hipp. in Philista, polyphante, atque Eualcidæ famula phreniticis observavit. De aurium vero dolore in eod. *lib. text.* 36. *Aurium dolor acutus cum febre continua, ac vehementi difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Et de ventre *in Coacis prædictionibus. A dolore ventris laborioso febris ardens, lethale.* Et de pectore *in 1. Prorrhet. Dolor pectoris firmatus, & ægre aufferibilis cum torpore, malus, super febricitantes hi si acute ardent, moriuntur.* Et de vesica *in 2. prognost. Si vesica dura est, & dolore vexatur difficilis omnium & exitialis est: exitiosissima vero est, quæcunque cum febre continua affligit, qui enim ex ipsa vesica fatigat dolor, interimere hominem sufficit.* Quare dolores partium nobilium, si magni sint, in principio morborum acutorum admodum sunt periculosi, & cum malis signis lethales. Qui vero non in principio acutorum, viscerum ac partium nobilium dolores, sed posterius morbo prægresso manifestantur, si magni, assiduique sint, perniciosissimi judicari debent, nam hi magnam phlegmonem præter febrem de novo nobile viscus accessisse ostendunt, quæ non nisi a robustissima natura vinci poterit, ex quo merito hos dolores sævissima sequi solent symptomata, quippe extremorum frigiditas non nisi fortem dolorem sequi solet, Hippocrat. *in aph.* 26. expressit. *In dolore forti ventris partium extremarum frigiditas, malum.* Deliria sequuntur dolores capitis, phrenitides lethales vomitus virulenti, convulsiones abscessus & suppurationes. De iis *in 1. Prorrh. text. 10. Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt; In his etiam vomitus virulenti sunt lethalissimi,* ut ait Hipp. in 3. *epid. 2. text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod & in 1. *coa. præs. sec.* 1. *text.* 30. *&* 76. legitur. Convulsiones quoque vel exsiccatis partibus nervosis, vel attracto multo ad dolentem partem humore, non raro visuntur, de quibus

in 3.

in 3. *Prorrhet.* ait; *In capitis dolore Coma & surditas abscessum aliquem post aurem eructat, suppurationem vero indicat continui*, ut Hipp. meminit *in* 7. *aphor.* 22. *A ventris dolore diuturno, suppuratio.* Et in *prognosticis*, dolores, qui circa Thoracis ac pulmonis sedes diu consistunt, quique neque sputorum purgationibus, neque ventris dejectionibus, neque venæ sectionibus, neque medicamentis ac victus ratione desinunt, suppurationem significare, dummodo nullum ex exitiosis signis adfuerit, nobis Galen. prodidit; ut in Egisipolis puero tabido ab Hipp. *in* 7. *epid. text.* 48. fuit observatum. Quare hoc modo dolores viscerum seu partium nobilium judicandos fore putamus, quibus si aliquid lethale signum simul accesserit, vel eos dolores sequatur, exitium præmonstrabitur, atque non minus, si vel alii fuerint dolores nobiles partes affligentes, vel alia gravia diversi generis simul illuxerint symptomata; hæc enim (quum plures simul affectus graves ostendant) simul cum gravi dolore, vel multis doloribus si illuceant, perniciem prædicant: vix unum quidem simplicem morbum magnum natura expugnat, quid cum multis? certe succumbet, nisi robustissima fuerit. De his in 2. *Prorr.* inquit: *Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigilia, obscuritas & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur spes est.* Et in 2. *Prorrh. text.* 40. *Quibus manus tremulæ, capitis, cervicisque dolores, subsurdique fiunt, & nigra densataque mejunt, his ventura exspectare nigra perniciosum.* Et de pluribus simul nobiles partes eodem tempore occupantibus doloribus in *lib.* 2. *Stomachi dolor cum hypochondriæ contento, dolorque capitis, malignum.* Sed jam ad dolores partium ignobilium, accedamus, quos superius diximus sæpe bonos esse, modo fiant cum humorum quapiam concoctione, diuque partes illas affligant, neque brevi tollantur, atque ab ipsis febris ac alia gravia symptomata vel plane tollantur, vel quod plerumque fit, mitiora reddantur, atque ab ipsis ægroti melius se habeant. Tales vero in diebus decretoriis incipere diximus, nullaque ab ipsis symptomata gravia fieri, neque augeri. Mali vero in ignobilibus partibus in principio morbi, quo tempore omnia cruda exsistunt, incipientes, a quibus nedum sympto-

mata gravia membrorum nobilium tolluntur, vel mitiora evadunt, atquinimo magis, nova sævissimaque tales dolores sequuntur, obortaque sæviora redduntur. Pessimi vero ii sunt, quos in longinqua ignobilique parte obortos, uti in pedibus, cruribus, genu, coxendicibus, inguinibus, atque in aliis hujusmodi partibus, febris continua sequitur, graviaque non minus ac sæva symptomata, a quibus ægroti in deterius labuntur. De quibus *in Coacis præsagiis*. Convulsio in febre, manuum pedumque dolor, maligna sunt: malignus quoque doloris impetus e femore. Sed nec genuum doloribus, ac etiam surarum dolor malignus est, & mentem emovet, tum alias, tum si urinæ sublimamentum elevent. Quales fuere prorsus in Critone, & Larissa Calvo, qui eo morbo interiere. De Critone enim Hippocrat. *in* 1. *lib. epid. com.* 3. *text.* 26. ait, *Critoni in Thaso recto ambulanti pes dolere ex podice cœpit: decubuit eodem die horrescens, fastidiosus parum calens, nocte desipuit altero die tumor toto pede, & ad talem subrubens cum contentione, pustulæ nigræ, febris acuta, valde insaniens, fuerunt, postridieque quam ægrotare cœperat, periit.* Et de Larissa Calvo. *Dextrum femur doluit repente, nihil ex iis, quæ offerebantur, juvabat. Primo die febris acuta ardens paulatim, neque comitabantur dolores, febris non increvit, implacidior erat, non dormiebat, extremæ partes frigidæ, multa urina neque ea bona reddebatur. Tertio femur desiit dolere, mentis alienatio, & turbatio, multumque sese jactavit, quarto ad meridiem periit.* In ambobus his ægrotis dolores pedis, atque coxendicis pessimi exstiterunt, tum quia primo in principio (quo tempore Galen. *in* 1. *de crisibus cap.* 8. omnes dolores apparentes pessimos vocat) apparuerunt, a quibus febris acuta, delirium, anxietas, vigilia & alia gravia symptomata prodiere, quæ multitudinem humorum præmonstrabant, quæ varias lædebat partes, varia symptomata ac morbos faciebat, idemque in eo, qui calescunt, conavit, qui post sævum tum morbum tum symptomata, decimo die crura doluerunt, a quo omnia evacuata sunt, & paulo post obiit. In muliere vero apud frigidam aquam die 27. coxendix diu doluit, a qua febris accessit, & in deterius mulier abiit. Sunt vero non minus mali ignobilium partium dolores, tum qui cito

eva-

evanescunt atque occultantur; tum qui primo a longinqua parte incipientes postea ad viscera ascendunt, indicio sunt humorum ad nobilia membra delabentium. De his auctor *Prorrhet. in 3 prorr.* 78. *dolores absque judicatione soluti, inutiles:* quibus Galenus in comment. addidit, *occultati*, de quibus ipse sic ait. *Repente vero occultari dolorificas affectiones absque hoc, quod in alia quadam, quæ manifesta sit, abscessus fiat, transmigrationem contristantium succorum ad viscera ipsa factam, ostendit.* Hi quoque, qui cum inceperint, statim evanuerunt, sed aut qui cum magni fuerint, diminuuntur, pessimi exsistunt; nobisque sunt vel naturæ prælanguidæ, quæ totam noxiam materiam a se propellere nequeat, vel multitudinis humorum, quam pars dolens nequeat in seipsam capere, indicia; ut de Critone Gal. prodidit. De iis *in* 1. *Prorrhetic. text.* 1. *Suræ dolores absque ratione de repente occultati, desipientiam in ipsis parere.* Et *in* 2. *lib. Si quippiam in urina sublime petierit, occultato coxæ dolore, delirium portendit.* Atque *in tertio: Lateris dolor ex sputis biliosis, si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Quod neque, ut Galen. monuit, semper neque sæpius fit, possunt tamen nedum deliria, sed alia sæviora quoque symptomata prænunciare, ex humore quippe sursum in cerebrum ascendente. Quare pessimi exsistunt dolores in partibus ignobilibus facti, cito vel repente occultati. Quibus non minus, ut dictum est, timendi sunt, qui in remota a visceribus seu longinqua parte concitati ad supernas partes ascendunt. Quos expressit Hippoc. *in* 3. *lib. Progn. text.* 70. dicens: *Dolores, qui cum febre fiunt circa lumbos, & inferas sedes, si præcordia attigerint, inferas relinquentes sedes, exitiales admodum sunt.* Itaque consideranda alia signa. Nam si quod & horum pravum exstiterit, desperandum de ægro est. Si vero, ascendente in præcordia morbo, alia signa prava non exstiterint, talem fore purulentum admodum exspectabis. Ex quo semper humoris ad supernas partes ab ignobilibus e longinquis recursio, mala, uti in 2. *prorrh. text.* 51. ait, *ex lumborum recursione, oculi perversio, mala.* Et postea *text.* 58. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa, tenuia, & multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra*

vomentes, moriuntur. Et in 3. libr. *Quibus lumborum tenues & diuturni dolores ad hypochondria euntes, & libera aversio cum febre, dolor his valens contentusque ad caput perveniens, cito cum quadam convulsione perimit.* Et in 2. *coac. præs. com.* 1. *sec.* 5. *text.* 30. *Qui dolores acuti paulisper in claviculas, & in superiores partes transeunt, lethales.* Quamobrem dolores partes longinquas excernentes, tam qui occultantur, quam qui ad superas sedes recurrunt, pessimi exsistunt, ac cum signo pravo, lethales. Demum dolores etiam quamcumque partem occupantes, ac affligentes, qui ab ægrotis non sentiuntur, perniciosi exsistunt, quod vel delirium, vel sentientis facultatis exstinctionem denotent. De his Hippoc. *in* 2. *aphorism.* 6. *Quicunque dolentes parte aliqua corporis, dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.*

Cap. XXI.

De prædictione ex lassitudinibus.

Ex lassitudinibus homines sæpius in morbos acutos incidere, neminem in Medicina versatum latet, quod Sileno contigisse Hippocrat. meminit. De spontaneis itaque lassitudinibus, quas non simpliciter lassitudines vocari Gal. voluit, sed spontaneas, interius causas habentibus, tantum agendum est. Harum autem lassitudinum triplex est differentia, una quæ ulceris, altera, quæ tensionis, tertia ex ambabus composita, quæ inflammationis sensum præ se ferat, prima ex Cacochymia, altera ex plenitudine, tertia ex utraque una coeuntibus habet originem. Hæ vero plerumque universum corpus, quippe omne genus musculosum, & cutem ipsam occupant, aliquando dorsum ipsum, quod multis acute ægrotantibus accidisse quisque nostrum sæpius in praxi vidit, aliquando caput, aliquando, ut docet Galen. *in libro de curandi rat. per sang. missionem.* Jecur, aliquando lienem, quandoque ventrem, interim costas, septum transversum vel os ventriculi, vel aliud ex internis membris occupat. Aliquando etiam eæ lassitudines in brachiis, aliquando in coxendicibus, cruribus, vel pedibus observentur, quædam

dam etiam ipsarum in principiis ortæ diu durant, & aliquæ in augmento vel statu, atque demum aliæ morbo declinante sentiuntur. Bonæ vero ad prædicendam salutem æstimantur, quæ in brachiis cruribusque apparent, cum signis coctionis, forte enim decumbentis ac propulsi humoris a præcipuis membris ad longinquas ignobilesque partes: perinde ac dolores etiam indicant, quæ nedum in hisce partibus, si una cum signis coctionis at quinimo etiam in universo corpore, præsertimque in dorso, observentur, bonæ sunt judicandæ; sæpe enim metastasin seu transmutationem humorum ab internis membris ad externa, quippe ad musculos & ad cutem factam, sequuntur; ignaræ etiam mulierculæ id scire putant, cum audierint ægrotos lamentari de corporis gravitate tensiva ac phlegmonosa, morbo jam aliqua ex parte declinante, (quod lassitudinis genus frequentius tunc temporis sentitur) eos solantur, dicentes optimum signum esse, atque ex iis nobis significari morbum foras exire; sæpius enim ægroti, qui prius a vehementia morbi vexati, cutaneas illas partes lassatas non sentiebant, lassitudine fracti, observantur, vel id, ut jam dictum est, quod vere morbus internas sedes deserat, ad externas exire, una quidem omnium est conspiratio partium, atque conflexus, sæpeque noxii humores quocunque modo a natura concocti, e magnis vasis ad parva delabentes, sese in musculos tandem atque vel etiam in cutem recipiunt, lassitudinem efficientes. Hæc enim aliquando abscessus præcedunt, de quibus Galen. *in lib. 4. aph. 31.* scripsit. *Quoquomodo in febribus facta sit lassitudo, ad articulos, & maxime circa maxillas fiunt abscessus: hoc vero ideo usu venit, quia a calore febrili sublata in caput est humorum copia, quam inde postea ruentem maxillarum adenes suscipiunt, quomodo fit, quum in alas, & inguina a superioribus partibus aliquid pervenerit.* Optime quoque exsistunt, quæ aliqua vacuatione vel arte procurata, vel sponte præstita evanescunt, optimam quidem vacuationem ac criticam denotant, qua ægroti juvabantur, de qua in *Coacis prædictionibus. Qui comate pressi, & lassitudine fracti, obsurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa Crisin, idque juvat. Quæ vero vel in toto corpore vel in dorso, vel*

in aliqua alia parte, humoribus nihil concoctis, omnes malæ sunt judicandæ, omniumque maxime cum malis signis prodeuntes, atque si una multa alia sævaque fuerint symptomata. Non minus etiam eæ erunt suspectæ, quas nulla vel arte vel a natura facta vacuatio levat, de quibus forte auctor Prorrheticorum *in 2. Prorrh. text. 3. Quibus alvus liquida, lassitudo, capitis dolor, sitis, vigiliæ, obscuritas, & impotentia fuerit, ut hi mente moveantur, spes est.* Et in 1. *coa. præsag. sect. 1. text. 36. & 37. Delassati, caliginosi, pervigiles, in somnum inclinati, desudantes, recalescentes, malum:* Et 2. *Coac. præs. sect. 1. text. 7. lassitudine fracti cum horrore, cum exsudaverint judicii modo, & recaluerint celeriter, malum, tum alias, tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit.* Ubi vero multa simul adsint symptomata, cum his pessimum est, multitudine enim humorum naturam undique gravatam, ac oneratam significant. De quibus *in 3. coac. præs. sect. 1. text. 34. Lassati, singultuosi, stupore occupati, malum.* Et postea: *Ab oculorum perversione cum lassitudine, & febre rigor, lethalis: coma quoque in iis accidere, malum.* Cum multis itaque symptomatibus lassitudines, malæ, lethalesque si morbo plane crudo sentiantur, & cum aliquo signo pernicioso, sed de his satis, atque de prædictione a vigilia, somno, comate, ac aliis soporosis affectibus, nunc agamus.

Cap. XXII.

De vigilia, quidque ipsa morbis præsagiat.

Tametsi vigilia, & somnus ad primum ac communem sensum, ut Galen. meminit, pertineant, de cujus symptomatibus superius partim egimus, atque nunc agere putamus. Nobis vero placuit, absoluto de sensibus particularibus prorsus sermone, de vigilia & somno, soporiferisque affectibus, quatenus ad Prognostici cognitionem faciant, hic agere, priusquam a motricis facultatis symptomatis Prognosticum indagaremus. Vigiliam autem ac somnum hic primo naturalem statum non excedentes consideramus, quando hi nihilo tum alterati, tum mutati, quippiam etiam nobis ad morborum prædictionem affe-

afferant. Uterque enim bonus eſt, optimumque ad præſagiendum erit, ſi ægroti vigilent, tum dormiant, ut antea, cum recte valerent, conſueverant. Impoſſibile ſiquidem videtur, hominem ex morbo aliquo mori, vigilia ſomnoque inculpatis utens, ſeu his non aliquo modo mutatis, de his Hippocrat. *in Prognoſticis 2. prorr. text. 11. De ſomnis autem quemadmodum & ex natura in conſuetudine nobis eſt. Si vero hoc fuerit transmutatum, pejus eſt.* Et in aphoriſmis. *Ubi ſomnus delirium ſedat, bonum.* Sed jam ad vigiliam, de qua ſejunctim nunc agendum duximus. Ipſa quidem eſt, ut Gal. docet, animæ extenſio in principio ad omnes partes corporis, quam contingit aliquando multam aliquando paucam eſſe, quod diutius ac multum quandoque a ſuo principio extendatur, ac quandoque brevius atque parcius. Quare vigilia exinde fit multa ac pauca: Hanc ſub ſermone de ſomno poſterius abſolvendo comprehendimus. De illa vero nunc agimus, quæ eſt multa innaturaliſque animæ extenſio, ac effuſio a ſuo principio ad ſingulas partes corporis, quam cerebro exſiccato fieri, a calidis mordentibuſque ſuccis, vel halitibus Galen. multis in locis tradidit. ut *in 3. de loc. affect. in 4. de rat. vict. in acu. text.* 4. Propriumque eſſe vigiliæ, ait *in 1. Prognoſt. cap.* 8. Et *in 4. de præſag. expulſibus cap. 5. in 1. pro. 5.* ac *in 3. de loc. affectis* atque alibi ut a ſiccitate fiat, veluti ſomni ab humiditate, uti proprium eſt caloris deſipientiam deliriumve movere, ita ſiccitatem vigiliam facere, ex quo eos quo cerebro nedum calfactum at ſimul ſiccatum habent, cum vigilia etiam delirare, Gal. in 4. *de præſag. ex pulſibus cap.* 8. nobis prodidit, atque ſenes ex ſiccitate vigiles fieri *in 3. lib. aph.* 31. Sed ex his nunc vigiliarum prognoſticum intelligamus, ac inprimis illarum quidem quæ ſalutem præſagiant. Sunt enim aliquæ, etſi omnes malæ ſint, optimum ſignificantes, utpote quæ antecedunt bonas criſes, quas præcedunt in ægrotis nedum vigiliæ ipſæ, at inquietudines, anxietates, deliria, convulſiones, dolores ac alia, ut docuit Gal. *in lib. 3. de Criſib.* Tales vero vigiliæ apparent in augmento vel in vigore morbi, quo tempore præſertim ægrotos magna ex parte vigilare, graviter ſe habere, & vehementius febricitare, quo propius ad indica-

 tionem

tionem accedunt, Gal. *in* 4. *aphor.* 70. docuit. At quinimo Gal. quoque *in* 3. *lib. de Crisib.* statuit in morbis acutis vigiliam cum signis coctionis Crisin significare. De his *in* 3. *Prorrhet. text.* 40. 43. 44. *Qui compositi perturbantur, pervigilant, naribus stillant, sexto die levantur, & capitis affecti gravitate, & sincipite dolentes, pervigilesque sanguinem profundunt, & qui pervigilaverint, repente cum inquietatione quadam sanguinem profundunt, tum alias, tum si quippiam antea fluxerit*, atque etiam *text.* 57. cum dicit. *Qui in horrore simul judicatorie sudant, postridie vero ubi inhorruerint, præter rationem vigilant, hos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Et in Coacis prædictionibus. *Quæ statim turbulentum ægrum vigilemque reddunt, & alvi excrementa nigra & compacta, sanguinis eruptionem e naribus quibusdam adferunt.* Hæ igitur ex vigiliis salutis spem ægrotis promittunt, non alia ratione, quam faciunt dolores, convulsiones, deliria, anxietates, Crisin prædicentes. Hisque exceptis omnes quocumque modo fiant, ac prodeant, malæ, siquidem vigilia siccat universum corpus, atque, ut Gal. *in* 7. *met. med. cap.* 6. docuit, iis est infestissima, qui ex siccitate laborant, quos ipsa si diu duret, ad convulsionem consumtionemque deducit. Ex quo mirum non est, si in ardentibus febribus assiduæ vigiliæ convulsiones lethales aversant, quod immodice talia corpora inflamment, ut in quibus dum febres concitare soleant, maximeque ut Gal. *in* 1. *de sanit. tuenda*, animadvertit in infantibus. Refrigerant etiam interna viscera, ipsorum calorem resolvendo, quod expressit Hippoc. *in epidemiis* dicens. *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior.* Ibique corpora etiam digerere, ac resolvere vigilias, docuit, ex quo vires illis diu perseverantibus valde dejici, ac exsolvi, Galen. *in lib.* 12. *met. med. cap.* 8 prodidit. Addamus quoque vigilias cruditates humorum ex Galen. *in* 1. *de vic. rat. in acutis*, fovere atque augere. Quamobrem hisce de caussis vigiliæ in acutis morbis omnes malæ judicari debent, omniumque perniciosissimæ perpetuæque, cum omnia prædicta mala ægrotis inferant, quis exitium ab ipsis non prænoscet. Hæ sane familiarius convulsionem aversant, atque delirium, quæ bifariam ab

his

his fiunt, uno modo exficcato, ac inflammato cerebro, atque altero humore calido oppleto; quatenus vigilia quævis, ut nuper docuimus, cerebri aut vacuitatem seu exficcationem, aut humorum calidorum repletionem, seu phlegmonem adesse denotat, ex hac quidam caussa cum vigilia deliria & convulsiones concitantur, non omnino lethales; quando interdum vacuato, ac resoluto aut ad aliam partem propulso calido humore, resolvantur, de qua *in 3. coa. præsag. sect. 1. text. 36. Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, ad hæc exaltatio, & coloris mutatio, multus rubor, convulsionem significat.* Timendæ tamen cum his maxime sunt, etsi perpetuo non sint lethales, ex quo probe Hippoc. de his *in 7. aphor.* 18. dixit. *In vigilia convulsio. & desipientia, malum.* Ex illa vero cum vigilia aut post ipsam convulsiones, aut deliria plane lethalia exsistunt. Non secus atque convulsiones ardentibus febribus supervenientes, de quibus posterius dicemus, irreparabile exitium prædicant. Qualia in phrenitico tribus diebus mortuo Hippocrat. observasse, *in tertio Epidem. com. 3. text. 75.* meminit. Has vero cum aliis signis, quippe cum vomitibus eruginosis, capitisque dolore delirium ferinum, ac lethale præsagiunt. De quibus auctor Prorrhet. *in 1. prorr.* 10. dixit: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt, ut phrenitico nuperrime dicto accidit.* Assiduæ itaque vigiliæ ac perpetuæ plane in acuto morbo lethales exsistunt, quales in phrenitico, in uxore Oroneadai, quæ a prima die ad septimum usque insomnis. Insomnes multos ardentibus febribus ægrotos obiisse Hippocrat. *in primo Epidemiorum com. 2. text.* 29. prodidit. Ex quo merito *in 2. progn. text.* 12. dixit. *Pessimum vero est, si neque interdiu, neque noctu dormiat:* Dolor enim ac labor, vel desipientia ab eo indicio significatur. Cum vigilia vero si aliquod ex exitiosis signis etiam illuxerit, plane exitiosum erit. Considerandæ vero sedulo sunt vacuationes, simul cum vigilia non desinente observatæ, quæ omnes malæ sunt, quod vel symptomaticam naturæ excretionem, inutilemque, vel pravam præmonstrent, certum exitium denotabunt. malæ

malæ ſunt, ſi ſudor capitis, frigidus, atque copioſus, aſſiduus. De quo *in 2. coa. præſag. ſect. 1. text. 4. Exſudantes, vigilias, recaleſcentes, malum. Excretioneſque aliæ nihilo ſublevantes cum ſignis cruditatis, peſſimæ. ſtillæ narium, vomitus virulenti, exſiſtunt.* Sequuntur vigilias aliquando vacuationes, quæ cum nihil juvant, peſſimæ judicantur, ſæpiuſque ægros offendunt, morbum adaugent, quod in omnibus tum vacuationibus, tum ſymptomatis, ægros juvare debentibus, perniciosum eſſe Galen. *in Prorrheticis* atque alibi docuit, ex eo, quod in morbis acutis excretiones & alia quæ juvare ſolent, ni juvant, malæ dicuntur; atque ſi, præterquam quod non juvant, etiam lædant, omnino lethalia dici debent. Sæpe vero, quemadmodum aſſiduas vigilias in illis morbis diximus ſequi convulſiones pernicioſas, phrenitides ferinas, ac tremores, ita aliquando comata lethalia ſubſequuntur, ſi etenim, ut ſuperius meminimus, a vigilia ſomnus longus, qui tamen ægros meliuſculos faciat, ſequatur, optimum: qui vero nihil nedum juverit, ſed quinimo ægrum oblæderit, lethalis erit, de illoque *in 2. aphor. 1.* Hippocrat. dixit: *Somnus delirium ſedans, bonum.* Et de hoc: *In quo morbo ſomnus laborem facit, mortale.* Si vero ſomnus juvat, non mortale: Comata vero aſſiduas vigilias ſecuta, plerumque exitioſa exſiſtunt. Quia reſoluto, ac refrigerato nativo calore fiunt. Quod ſumme exitioſum eſſe Gal. *in 4 lib. aphor. 67.* ſcriptum reliquit. inſanabilia enim eſſe frigora, quæ calidis ſiccisſque ſuccedunt affectibus, ibi docuit. Accidunt vero vigiliis aliquando comata, aut reſoluta bile & ſicca evaporatione, quæ vigiliarum cauſſa fuerat, remanente pituitoſo humore, qui cerebrum humectet ac diluit. Hæc cum ſignis coctionis viribus valde conſiſtentibus haud pernicioſe appareant. De his (cum de vigiliis abunde ſcripſerimus) nunc accuratiorem ſermonem inſtituimus.

Cap. XXIII.

Quid ſomni in morbis præſagiant.

Somnos veternoſos appellamus omnes, a quibus ægri aut non expergiſcuntur, aut non minima difficultate, habentes ad

somnum maximam propensionem, quod quidem observamus in comate seu cataphora, caro, catoche seu catalepsi, atque in veterno seu lethargo. ut vero ex his somnis ac vel etiam ex naturalibus scite Prognosticum indagemus, quædam ad horum soporiferorum, ut ita vocemus, affectuum notitiam in primis sunt a nobis cognoscenda; & primo diviso somno in naturalem atque non naturalem: de naturali loquimur, qui nihil aliud est, Galeno auctore *in primo Prognost. comm.* 12. quam animæ delatio secundum naturam a finibus ad principium, vel est quies vacatioque ab animalis actionibus. In hoc enim calor nativus labore fessus, ac per vigilias exsiccatus, copioso humido indigens in viscera & ventrem convertitur, istisque exsistente humido recreatus foras erumpit, atque vigilias inducit. Hinc Hippocrat. *in 6. epidem. comm. 4. text.* 14. ait: *Evidenter vigilans calidior exterius, interius autem frigidior, dormiens e contrario:* quod in ejusdem libri *comm. quinto* scripserit: sanguinem in somno ad interiora magis refugere, ex quo Galen. *in comm. text.* 30. scribit. *vigilanti exteriora magis calent, interiora magis frigent, & contra;* ex eo quod, ut paulo post Hippocratis sententiam confirmans scripsi, in somnis sanguinem & cum eo naturale calidum interius abdi, & in vigiliis ad extima profundi. Fit vero calore nativo intus retracto, ut exterioribus refrigeratis omnes sensuum actiones atque opera sileant, ex frigiditate hac obstructis meatibus nervorum, per quos calor & facultas exterius profunditur, animalia cessant, ut ait Galen. ab omnibus animæ actionibus; atque hic est somnus naturalis, qui fit, ut dictum est, calore per vigilias exsiccato in viscera ac ventrem recurrente, ut recreatur, hinc ab assumtis cibis somnus solet familiarius fieri, atque etiam, quæ particularis somni quoque erit caussa, quod tunc temporis plures vapores humidi & crassi petentes caput cerebri meatus obstruant, & quibus obstructis calor intus clausus, quousque vapores ii non fuerint extenuati ab ipso & excussi foras, ad vigiliam conciliandam profundi nequit. Quare colligamus somnum fieri, aut ubi calore per vigilias exsiccatus, humido indigens ad viscera, ut recreetur, convertitur, aut a vaporibus ciborum cerebri meatus bo-

obstruentibus, sed hic somnus ad innaturalium somnorum naturam accedere aliquibus pervidetur, atque ille plane est naturalis, & eo magis, ubi vapores ii copiosiores sunt, quales in ebriis observantur, qui cerebro vini epoti vaporibus oppleto profunde diuque dormiunt. Quod Hippoc. *in 5. aphor. 5.* ita meminit, *si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi eum febris arripiat, aut ad eam perveniens horam, qua crapulæ solvuntur, vocem proferat.* Namque hi, nisi a calore vinum ejusque vapores digerantur & discutiantur, suffocantur, hinc merito ait, hos superveniente febre juvari, quod calor febrilis longe naturali efficacior digerat vapores vini, atque hic unus est ex somnis non naturalibus, quem Medici ex caussarum diversitate variis nominibus appellant, licet hos omnes veternosos vocent. Hic vero affectus foras progredi non potest, sed intus detinetur aut ob multam humiditatem cerebrum occupantem, aut ob solum frigus, aut ab utrumque, aut ob virium languorem. Somnus is veternosus proprie dicitur, qui in lethargo concitatur, veluti qui caros, in affectu *caro* Græcis & Arabibus *subeth* dicto, & qui in catoche seu catalepsi, aut, ut vulgo Medicis placet, congelatione, atque non minus qui coma cataphora dicitur. Hi omnes sunt somni præter naturam, quorum quoque non minus cognitio est illustranda. Cum hæc ad præsagiendum ex somnis magni momenti sit. Primo hoc supponemus, quippe omnes, qui innaturaliter dormiunt, comatosos & veternosos vocari. Vocat enim comatosos Galenus *in tertio Epidem. com. 1. text. 7.* qui habent in somnum delationem ac propensionem. Vocat vero in somnum propensionem cum ægri vigilare nequeunt, non apertos habentes oculos, sed conniventes. *in secundo vero aphoris. 3.* Hippocrat. Coma vocat somnum longum, qui habet difficilem expergefactionem, qua quidem difficili expergefactione a somno longo naturali distinguitur, uti Galen. prius in hoc eodem *libro 2. aph. 1.* ita docuerat: Sed falsos esse quamplures, quod veternosos incipientes affectus longum sibi persuaserint somnum esse. Verum ii a nobis edocti, veternum (κῶμα Græcis appellatum) prius dici non posse, quam in expergefaciendo difficultatem habeat conjunctam,
nobis

nobis ſomnum recte longum appellari concedunt, qui tempore quidem naturalem ſuperet moderationem, ſed nondum ad expergefaciendum difficultatem habeat. Quare lethargicos ac veternoſos ſomnos appellamus, qui habent difficultatem ad expergefaciendum, quippe ubi ægri in ſomnum ita inclinant, ut oculos apertos non habeant, ſed conniventes, palpebras claudere cupientes, ſimul dormire ſperantes. Diſtinguuntur vero ſomni veternoſi ſpecies ex eo, quod quidam ſomni nullum aliud, quam ad ſomnum propenſionem præ ſe ferunt, cujuſmodi vere coma, cataphora & marcorem dicimus; alii vero nedum habent in ſomnum delationem, ſed marcorem & inexpugnabilem pene dormiendi neceſſitatem, qualis in lethargo obſervatur; & alii una congelationem ſeu deprehenſionem omnium corporis partium oſtendunt, cujuſmodi ſunt in congelatis, qui affectus Græcis *Catoche* & *Catalepſis* dicitur; alii denique una cum ſomno vel difficili, aut fere inexpugnabili dormiendi neceſſitate, una motu omni ac ſenſu deſtituuntur, menſque non minus vitiatur, quales *Caros* Græcis, & *Subet* Arabibus affectus, oſtendit. Differunt etiam hi veternoſi ſomni, quæ ipſorum alii ſimplices ac tales exquiſite ſunt, & alii vigiliis miſti. Proinde coma diſtinguitur in coma ſimpliciter, & in vigile appellatum, quod Græcis coma *ἄγρυπνον*, hoc eſt, absque ſomno, nec dicitur, veluti alterum coma hypnoticum, hoc eſt, ſomniculoſum. Veluti Typhomaniam affectionem appellamus ex lethargo ac phrenitide miſtam, in qua dormiunt, vigilant, delirantque. De qua Hippocrat. *in Epidemiis: Nec phreniticorum ullus valde inſanivit, ſed alia quadam cataphora ſegni graviter interibant.* Sed jam cauſas veternoſi ſomni differentiarum his præmiſſis prodamus. Comatis ſeu Cataphoræ Galen. *in tertio Epidem. com. 1. text.* 7. quatuor eſſe cauſas ſtatuit, quippe primam ubi multum humecta pars ſit, quæ eſt ſenſus fons. In qua vel etiam Ariſto. fieri ſomnum recte demonſtravit ut nonnullis ebriis uſu venit. Secundam ait eſſe ſolum frigus, ut fit ex narcoticorum uſu. Sed frigus aut principio obſedit, aut poſtea ab immodico calore flammeo naturali fere conſumto, quod mortiferum eſſe, poſtea intelligemus. Tertiam eſſe tum

frigus, tum humiditatem simul, quinimo his duabus concurrentibus causis fit somnus comatosus. Quartam esse virium infirmitatem, quod genus comatis fit in moribundis, ut ibid. Galen. habet, propter infirmitatem virium, apertas palpebras servare non valentibus, ac ita affecti hoc habent, ut postquam oculi conniverint, aut nihil prorsus aut parum dormiant, sed vigilent, nec attollere tamen palpebras queant. In *lib. 2. aph. 3.* ac *in 3. de locis affect. cap. 3.* & *in 4. de præsag. expulsib. cap. 8.* & in multis aliis locis docet, siccitatis propria signa esse vigilias, & humiditatis profundum somnum, & frigiditatis fatuitatem itidem cum somno profundo, ut ex usu narcoticorum apparet, cum humiditatis tum refrigerationis cerebri lethargicum somnum, veluti frigiditatis, & siccitatis catalepsin, id est, deprehensionem seu congelationem, ex quo affectu non sunt comatosi, sed sublatis oculis intuentur inconniventer. Atque tot sunt ex Galeno causæ soporiferorum affectuum exquisitorum. Ubi vero misti sunt affectus ita, ut comatosi vigilent, ac vel etiam delirent, mistas quoque habere causas necesse est, diximus coma observari somniculosum, & vigilias, cujus audistis causas, hæc vero fit Galen. auctore *in 1. aph. 1.* & *in eodem libro quarto de præsag. ex pulsibus, cap 8* ubi cerebrum cum humiditas tum caliditas occupaverit, eodem quoque modo ubi humores calidi & pituitosi fuerint in cerebro, ex quibus mistis humoribus fit mista illa affectio ex phrenitide ac lethargo, quam Græci *typhomaniam* appellant. In quo quidem ægroti perpetuo dormiunt & vigilant, de quibus Hippocrates *in 3. epid. comm. 3. text. 16. Nec phreniticorum ullus valde insanivit, sed alia quadam cataphora segni graviter interibant, & comatosi diu rursusque insomnes erant.* Galenus *in commentariis* ait, fieri coma vigilia, ubi etiam humores frigidi in cerebro putrescunt, ab humiditate enim comatosi, & ab acrimonia ex putredine concitata vigiles atque deliri evadunt. Atque tot hi affectus habent causas, quibus præmissis reliquum est ut ad somnorum prognosticum descendamus, a naturali facto principio. Nam quemadmodum innaturalis omnis malus, ita naturalis omnis bonus, hic enim humores concoquit, ut Galenus docuit *in quarto libro*

aphorismor. Hippoc. *in* 6. *epidem com.* 4. *text.* 20. a calido interiora petente; per somnum enim aucto interius calore, ut ait Gal. *in* 3 *de caus. pul. cap.* 9. In Vent. in venis arteriisque ac in toto animali meliores fiunt concoctiones, ob quam causam in principio internarum inflammationum sunt fugiendi, quod materiam ad profundum & ad viscera trahant, eodem Gal. docente, *in eodem* 4 *aph.* 67. in quibus affectibus Gal. dicit, somnos esse plane perpetuo fugiendos propter allatam caussam, nisi coctionis ratione plus afferat utilitatis, utiles sunt in morbi declinatione, quo tempore, si lædat sunt perniciosi ex Gal. in 2. *aphor.* 2. Cognoscuntur vero boni ac utiles ex eo, quod vel inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedant, quod faciunt, ubi materiam noxiam concoquunt, & digerunt. De quibus Hippoc. *in* 2. *aphor.* 1. ait: *In quo morbo somnus laborem facit, mortale, si vero somnus juvat non mortale, sed utilis est & bonus, in phlegmonum, dolorum & febrium declinatione si juvat, est salutaris:* ac ut uno verbo dicam, perpetuo ille somnus dicere bonus qui juvabit, ex eo quod significat calorem humores concoquere ac digerere, quo sensu dixit Hippoc. in eodem libro *aphorismor. Ubi somnus delirium sedat, bonum.* & Gal. *in comm.* somnum commendat, ubi inflammationem, vel febrem, vel dolorem, vel delirium sedat. Cognoscitur vero bonus vel ex eo, quod, ut in 5. *coac. præsag.* 1. habetur, sit profundus neque turbulentus, hi enim habent firmum judicium. Optimus est somnus, qui plures vigilias sequitur, ubi ægroti suavius dormiunt, etiamsi diu perseveraverit. Gal. siquidem in 1. *prorrh.* narrat quosdam, qui cum tribus quatuorve diebus vigilassent, per diem noctemque dormiisse magno juvamento: omnium maxime pueris auxilio esse solent, atque in ipsis laudantur. Atque hæc de somni naturalis judicio, nunc de iis, qui præter naturam sunt, dicamus. De quibus *in Coacis præsagiis* legitur: *Sopor ubique malus.* Nam etsi in ebriis, ut aliqui dicunt, somnus neque plane commendetur, neque damnetur, tamen plures ipsorum cum diem sopore profundo duxissent, itidemque & noctem, nunquam amplius revixerunt. Proinde divine quidem Hipp. de his ita habet *in aphorism. Si ebrius quispiam*

derepente obmutescat, convulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut qua hora crapula solvitur, vocem recuperet. Sed utrum ex comatosis somnis quicquam boni possit significari? Certe quidem, quando non raro Crises, quæ sanguinis e naribus aut parotidum eruptione fiunt, præcedant, sanguine quippe in caput sublato: sed hujusmodi judicium coctionis signa in excrementis, & alia critica signa confirmabunt. De quibus *in* 3. *Prorrhet.* legitur. *In capitis dolore Coma & surditas abscessum aliquem post aures eructant:* & postea: *Hypochondrii contentio cum Comate fastidioso & capitis dolore parotidas effluere faciunt, sed ad malos somnos, qui omnes tales censentur, ubi modum natura excesserint:* & Hippocrat. *in* 2. *aphor.* 3. ita scribente: *Somnus atque vigilia utraque si natura modum excesserint, malum.* Sed maxime dormiendi spectanda erit consuetudo, cum sit altera natura. Mali præterea omnes haberi debebunt, qui nihil juvant, & omnium maxime qui lædunt. Hippo. de his *in* 2. *aphor.* 1. ait: *In quo morbo somnus laborem facit, mortale:* & Gal. *in comm.* ait: *quemadmodum somnus in accessionum declinatione est utilis, si juvet ægrotum, ita si ipsum lædat, esse lethalem.* Docet vero ibi Gal. somnos lædentes esse in febribus, a quibus vel febres, vel symptomata non diminuuntur, sed augentur vel exacerbantur, aut nova fiunt, uti cum dolores concitantur, vel deliria, vel ibi ante somnum ægrotis deliria loquuntur, expergefacti etiam perseverant in delirio, aut si ex somno Coma evadit, quippe ubi post somnum difficulter vel non excitantur. Hujusmodi omnia fieri propter humorum malignitatem, qui cum calore naturali non concoquantur, ad viscera recurrunt, eaque aggravant, ut Gal. ibidem nobis prodidit. Comata vero in principiis morborum, utpote quod soleant fieri a multa humiditate, cerebrum diluente, non nisi gravis ac periculosi morbi erunt indicia, cum tantum humorum multitudinem significent, atque ea cerebrum lædi cœpisse, quæ clarius judicabuntur ab iis, quæ postea illucent. Nam si lethale signum illuxerit, perniciosum est; sicuti in uxore Olympiadæ, ut ex 7. *epid. text.* 36. constat, fuit observatum. Hæc enim quinta die facta Comatosa excitantes non sensit, voxque quæ ei defecerat, non solvebatur, nec quic-

quicquam allevabatur, ſpiritusque aderat ſublimis, qui per nares trahebatur, a quibus, Coma fuiſſe perniciosum; præoſtendebatur. Coma itidem, quæ non in principio, ſed in vigore poſt calidiſſimum ſæviſſimumque morbum, apparet, eſt exitiale non minus quam ex virium languore concitatum, quale in Hermocrate fuit obſervatum, de quo Gal. *in* 3. *epid* ita habet: *Reliquum ergo eſt, per refrigerationem inſignem cerebri, aut facultatis imbecillitatem Hermocrati Coma induxiſſe die undecimo. Utrum autem ſit horum, extreme eſt perniciosum.* Nam inſanabilia ea eſſe demonſtratum eſt frigora, cum calidis morbis ac ſiccis ſuccedant. Sed quod virium imbecillitas facit, exitium proximum notat. Diximus aut cognoſci hoc genus comatis ex Gal. *in* 3. *epid. Com.* 1. *text.* 7. ex eo, quod ita affecti poſtquam oculi conniverint, aut nihil prorſus aut parum dormiunt, ſed vigilent, nec attollere tamen palpebras poſſunt. Demum exitioſum non minus eſſe coma illud conſtat, in quo, ut Galen. *in* 3. *Progn. text.* 11. Comatoſi ſublatis oculis intuentur inconniventer. Cujuſmodi in congelatis ſeu deprehenſis obſervatur, de quo ibi Gal. ait: Conſiderari autem convenit hunc in modum ſuſpectiones etiam oculorum per ſomnum: Si quid enim candidæ partis ſubapparet commiſſis palpebris, nec alvi fluor aut medium in cauſſa eſt, nec ita dormire conſuevit, vitioſum indicium, lethaleque admodum eſt. Quod facultatis moventis palpebras exſtinctionem ſignificet. Quod in uxore Theodori, ut ex 7. *epid. text.* 26. apparet, fuit obſervatum. De qua Hipp. ait: *Similiter oculi demiſſi ad infernam palpebram magis inclinantes rigide ac ſtupide intuentes, albæ oculorum partes pallidæ & mortales.* Hoc modo ſpectant congelati, qui affectus Græcis *catochi* & *catalepſis* dicitur, ſeu *catocho* vexati, ut Gal. in 2. *Prorrhet.* de quibus auctor ille in 3. *lib.* ſcribit, cum exſolutione cum catochas tum aphonias eſſe pernicioſas. Ceterum ex Comate licebit indicium facere non tantum ex ipſius cauſſarum varietate, ſed etiam ab iis, quæ præceſſerunt, & una cum comate illucent, atque ab iis non minus quæ poſtea apparent. Veluti a prægreſſis ſignis, ubi a longa vigilia, exempli gratia, ex calidiſſima ſicciſſimaque cauſa oborta, coma poſtea fiat; hoc enim eſſe lethale

 ſignum,

ſignum, alias a nobis dictum eſt, quando nuper fuerit demonſtratum, lethalia eſſe frigora, quæ ſuccedant calidis ſiccisque morbis. Hinc Medici omnes colligunt veternum a phrenitide eſſe exitioſiſſimum morbum. Quare & Coma vigilias ſecutum, niſi criticum ſit, perniciem oſtendit. Eodem modo ex ſignis, quæ ſimul cum ipſo comate bonis & malis, bonum malumque fiet judicium. Nam cum ſimul alia gravia ſymptomata illuxerint, graves affectus, ſimul & judicium erit difficile, ut quando Comatoſi ſunt, ſimul etiam vigilant, qui affectus ſolet denotare haud parvam malignitatem. Ubi enim Comatoſi vigiles quoque & deliria loquuntur, quod judicium notaſſe Hipp. *in* 3. *epid.* dicemus. Cum vero cum Comate etiam gravia ſymptomata illuxerunt, grave redditur judicium. Nam auctor Prorhet. *in* 2. *prorr. text.* 57. ait: *Coma cum oculorum perverſione, malum:* & in *lib.* 1. *comment.* 5. *text.* 32. & 33. *Coacorum præſagior. Qui comate oppreſſi, ab initio exſudarunt leviter, urinis coctis ardentes circa judicium refrigeſcentes, brevibus intervallis ardore redeunte, torpidi, oppreſſi Comate, convulſione ſubinde capti, pernicioſe habent.* Neque mirum, cum concurſum notet multorum lethalium ſignorum: & in ſequenti ait. *Somni ſimiles iis, qui Comate laborant, & perfrigerationes lethales.* Sed hoc erit in febri ardente intelligendum, in qua ægri intus uruntur, exterius algent, in quibus Coma ſemper pernicioſum erit: ab iis vero, qui poſtea ſequuntur, probe quoque ſciri poteſt, quid ipſum Coma mali portendat. Aliquando enim criticum eſſe oſtenditur, cum ipſum bona aliqua evacuatio ſequatur, aut aliqua excretio. Proprium vero Comatum eſſe videtur, ut Critice parotides futuras ſoleant portendere, de quibus in *lib.* 5. *com.* 1. *text.* 25. *Coacorum præſag. Comate preſſi, faſtidioſi, ab Hypochondrio dolentes, pauca vomentes, in aures abſceſſus habent. Prius autem tumores circa faciem cum Comate, aliquando vero purgationem per alvum.* De qua etiam *in eodem libro* legitur: *Qui Comate preſſi, labore & laſſitudine fracti, obſurduerunt, erumpente alvo, rubra dejiciunt circa Criſin:* idque juvat auctor Prorrhet. *lib.* 6. *coa. præſ. com.* 1. *text.* 33. & *lib.* 1. *text.* 1. dicens, *ſtillas ſanguinis in Comatoſis eſſe lethales:* idemque ſignificant ceteræ aliæ omnes

omnes malæ evacuationes, & omnia mala ſymptomata, ſi enim talia poſt Coma illuxerint, judicium erit periculoſum, veluti ſi in Comatoſis ſuccedant convulſiones. Deliria, Aphoniæ, anxietates, dolores viſcerum fortes, atque alia, quæ nedum non bona, ſed quinimo aprime perniciosa exſiſtunt; atque his claudatur ſermo de prognoſtico a ſomnis judicando ſuſceptus.

FINIS SECUNDI LIBRI.

PROSPERI ALPINI DE PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

Quantum ad prædictionem cognitio motricis facultatis Medicis conducat?

Probe cognita firmitate, ac imbecillitate facultatis ratiocinatricis, atque ab ea quoque modo, quo prædicendum ſit in ægrotis, perſpecto, reſtat, ut tantundem quoque in motrice laboremus. Cujus quidem facultatis cognitio ceteris ad prognoſin non minus eſt utilis. Hanc vero recte valere, & robore non carere, denotant partes corporis, ubi recte ac ſecundum naturam moventur; & impotentiam ſeu imbecillitatem actiones diminutæ aut vitiatæ, aut prorſus ſublatæ declarant. Eſt vero motricis actio læſa, qua imbecillitas facultatis dignoſcitur, triplex quippe aut imminuta, aut ſublata, aut denique

vitio

vitio quopiam affecta. Diminuta hæc facultatis actio in senibus maxime observatur, qui sane caloris innati defectu ægre partes corporis movent, sæpiusque in his partes ob eam causam tremunt. In resolutis & congelatis prorsus tollitur, vitiaturque in convulsis & epilepticis. Partibus itaque corporis secundum naturam admodum se habentibus, facultatem recte valere roboreque non carere scimus, quod in morbis perpetuo bonum sit, licet ex hoc solum non debeamus judicium de morborum eventu facere: sed tempus expostulat, his præmissis, ut sigillatim præsagium ex singulis hujusce motricis facultatis symptomatis persequamur, a decubitu ægrotantium exordientes, cum ex ipso motricis facultatis robur atque infirmitas maxime nobis innotescat.

Cap. II.

De prædictione ex decubitu, & primo de optimo, qui salutem præsagit futuram.

Decubitum in ægrotis motricis facultatis potentiam ac infirmitatem seu debilitatem omnium maxime ostendere, neminem Medicorum latet; & merito sane ex ipso decubitu possumus, quanta ea sit facultas, conjicere. Motus enim, qui in decubitu fit, a duobus quidem pendet, a facultate quidem membra movente, atque ab ipso quidem corpore, ejusque membris per se motis. Hoc in cadaveribus spectatur, & moribundis, qui ex gravitate deorsum moventur, illud in recte valentibus, & in ægrotis ad sanitatem inclinantibus. Recte sane Diocles dicebat animalium corpora ἐκ τοῦ φέροντος καὶ τοῦ φερομένου, id est ex ferente, & ex quo fertur, constare. Nam anima quidem seu virtus ipsa est, quæ fert, corpus vero id quod fertur, hoc naturaliter deorsum movetur a gravitate, illa sursum deorsum, ante vero in lusus movet ad arbitrium, aut quasi suspensa in aere membra continet, dum musculos contrahit, tendit, sistit, ne proprio & elementari motu deorsum delabatur. Ubi itaque corpora vix moventur, convertuntur, eriguntur, sed præ gravitate facilius deorsum delabuntur, nobis significant facul-

facultatem animalem majori ex parte esse exstinctam ac resolutam. Hac enim integra exsistente, nihiloque diminuta, corpora facile quomodo libet ab ægrotis moventur, convertuntur, eriguntur, brachia, manus, caput in aere sustinentur, atque hoc est vivere, seu vita quæ eatenus est, quatenus anima ipsa corpori firmiter copulata manet, qua disjuncta a corpore mors succedit seu interitus. Ubi itaque plurimum ipsa anima in corpore valet, optimos decubitus spectamus, eaque prælanguente, pessimos. Sed age de bonis modo agamus, & quomodo in acutis morbis ab ipsis liceat præsagii rationem habere. In 7. *coac. præs. sec.* 2. *text.* 27. scriptum est, optimum esse decubitum, veluti quis sanus solitus fuit decumbere. Neque mirum, cum ii, qui gravi morbo laborant, non possint eo modo decumbere, ut antea per sanitatem solebant. Fracti viribus supino decubitu oblectantur, distentis cruribus, ac brachiis jacent, inquieti ac anxii in uno decubitu consistere nequeunt, nullamque formam decubitus servant, delirantes seipsos foras e lectulo projiciunt, pedes ac etiam pudenda nudant, aliquando prosiliunt. Moribundi præ facultatis impotentia ad pedes deorsum delabuntur. Quare decubitus, qualis fuit per sanitatis tempus, seu qui sanorum sit similis, merito optimus erit, significat ægrotos non vexari maligno, aut periculoso morbo. Quem Hipp. quoque *in primo Prognost. text.* 16. laudavit, cum ita dixerit: *At ita cubare ut sani solent, saluberrimum est. Optimum vero est, ubi corpus quod laborat, facile convertatur, in assurgendoque alacre sit, decumbat, stet, membra sustineat.* Hæc enim actio prompta ac expedita nervorum robur, spirituum copiam, & facultatis animalis integritatem denunciat. Atque hoc est, quod aut & *præsag. coac. lib.* 7. *sec.* 1. *text.* 20. ita habet: *Converti autem facile ægrum oportet, alacremque esse, dum se attollit, expurgatque* Hipp. vero *in primo Progn. text.* 16. de optimo locutus, ita habet. *Cubantem offendi ægrum a Medico oportet in latus dextrum aut sinistrum, ac manus, cervicem & crura paululum reducta habentem & omne corpus molliter positum, ita enim plerique bene valentium cubant. At ita cubare, ut sani solent, saluberrimum est.* Ex quibus colligitur tria ad optimum decubitum experi,

X primum

primum ut ægroti in alterutrum latus cubent, quod sane, ut Gal. docet *in commento*, robur talis decubitus indicet facultatis per musculos firmantis corpus, veluti debilitatem ostendit, ubi in latus æger cubare nequit. Secundum ut manus, cervicem, & crura paulum reducta habeat, hoc enim consuetum plerisque benevolentium est. Tertium ut corpus molliter positum jaceat. Galen. vero *in primo libro de humoribus text.* 24. ait, *ut totum corpus non siccum, sed humidum sit.* Non ut putant aliqui, quod corpus omne æque calidum molleque esse debeat, sed ut recte Galenus docuit *in primo prognosticorum* loco citato, quod secundum declaret, quippe corpus ægri debere manus, cervicem, cruraque paulum reducta, minimeque immoderatius aut reducta aut extenta, & quod intensa sicca omnia videantur; propterea laudavit corpus molliter positum. Id est, ut non siccum, sed humidum.

Quod Galenus *in comment.* ita expressit. *Igitur immodici habitus extentis admodum nervis efficiunt, quomodo libro de motu muscul. jam definitum est.* Qui vero inter habitus immodicos incidit, nequaquam intentus est, quo circa talem vocavit mollem, quia corpora molliora intendi non soleant. Quam rem clarius quoque declaravit *in lib.* 1. *de humoribus com.* 24. Quocirca oportet, ut ipse consulit brachia, & crura parum reducta esse, ut totum corpus jaceat extra figuras extremas; extremas autem figuras intelligo, in quibus longa extensio aut flexus, sive artuum sive spinæ sint, quæ nervis supra modum extentis fiunt. Atque hi sunt optimi decubitus, qui cum aliis bonis signis salutem prænunciant. Nunc ad significantes contrarium declinemus.

Cap. III.

De malo decubitu in acutis morbis, exitium denotante.

Malum omnem esse decubitum, qui recte valentium non est similis, ex præmissis cognoscitur: Quemadmodum etiam dictum est, optimum esse, si quis ægrotus alacriter assurgat, aut in lectulo convertatur, quid vigore facultatem animalem

malem motricem appellatum judicat, ita si cum labore, & gravitate moveatur, prælanguidam ostendit. Ex quo *in Coacis præsagiis 7. lib. sect. 2. text. 21.* legitur. *At gravitas totius corporis & manuum ac pedum mala est, præsertimque non oppressis musculis plenitudine, nec subita aliqua vacuatione aut occasione manifeste pregressa:* Cum gravitate vero hac, (quæ motricem facultatem læsam denotat) si digiti (addidit auctor *Coac. præsagiorum in text. 22*) lividi sint, & ungues, mors est in propinquo, quod gravitas corporis animalem defecisse facultatem, & lividitas digitorum, & unguium coloris conspicuam, qui a corde manant, exstinctionem significet. Damnatur quoque decubitus propterea supinus ab Hippocrate, qui extremas figuras ostendit, quod *in primo prognosticorum text. 17.* ita expressit. *Supinum vero cubare manibus & cruribus extentis, minus bonum est:* sed *in Coacis* rectius scriptum est, *bonum non est*. Et Galen. *in comment.* dixit, talem habitum, jacentibus omnino bonum non esse, idque vel etiam ita esse ex Hippocrate demonstrat, cum ipse dixerit ibidem, si vero proclivior fuerit, & subinde ad pedes delabatur, majori cum periculo est, & tanquam enim prædictus habitus cum periculo sit. Hunc vero decubitum, Galeno visum est, usque ad sanitatem neque ad mortem prædicendam vim insignem habere.

Ceterum non desunt, qui cum putent supinum decubitum esse bonum, & primo, quod ingenti labore fatigati eo decubitu maxime recreentur, quoniam omnes musculi (Thoracis exceptis) quiescunt, atque etiam, quod supino corpore in partem imam ac gravissimam ceu navis carinam homines procumbant, non minus etiam quod resolutæ vires animales non alio decubitu magis tueri possint, ac etiam ad excludendos calculos e renibus, e vesica, hic jacentis habitus conducat. At si hac ratione bonus decubitus vocetur, quis dubitabit etiam malum esse? Cum musculi Thoracis ascendentis inter inspirandum Supino homine magis laborent, quam ipso erecto, aut alio modo decumbente. Hic etiam decubitus, si diu servetur, multos morbos vel etiam gravissimos parit, ut epilepsiam, incubum, paralysin, atque apoplexiam. In supino enim decubitu humo-

res, vaporesque ad postremum cerebri ventriculum omnium dignissimum, destillationesque facilius ad thoracem, atque ad renes deducuntur. At hoc modo nos non consideramus, quatenus nimirum causa vel boni vel mali ad corpus esse possit, sed ut signum sit ad prognosin faciens. Qua ratione perpetuo dicimus significare facultatis debilitatem, omnes enim, qui supine jacent, nisi sane ita consueverint jacere, debiles sunt. Hic vero decubitus quippe supinus aliquando est, arbitror, & fit præ mollitie quadam & languore animi, vel præ mœrore: ita aliquando decumbunt ægroti, aut præ accessionis vehementia, aut denique ex insigni vacuatione. In his quicquam certi supinus decubitus ad præsagium non habet. Ubi vero ab iis non fit, sed supine jacent manibus cruribusque extensis, malum est; malumque itidem est, teste Hippocrat. in *text.* 21. *primo prognosticorum*, si crura cubentis supini admodum reducta distractaque fiant: Delirium enim significare Galenus docuit. Si vero, ait Hippocrat. proclivior est, ac deorsum delabitur subinde ad pedes, majori cum periculo est. Nos vero dicamus, hunc esse exitialem decubitum. pessimum vero erit, ubi etiam corpus supine decumbit, quasi projectum cadaver, ita ut omnia membra prostrata sint, caputque in pulvinar erectum reflectatur, aut sublato mento, quicquid est anterioris colli emineat, aut mentum claviculis contiguum sit. Proximæ enim mortis est argumentum. Soluta enim animæ potestate grave corpus in dorsum jacet, projectis cruribus & manibus ad pedes devolvitur, vel exstante mento & gutture caput in posteriorem partem recidit, vel quasi annuens claviculis incumbit. Quo sane decubitus in foribus exitium esse significatur. De quo Galenus *in primo libro de humoribus text.* 24 ita habet: *Scito igitur nunc dejectionem appellari, cum quis modo hominis viventis decumbere non potest, sed tanquam mortuum inanimumque corpus deorsum fertur.* Cum enim quis jacens ad pedes sublabitur, ut Hippocrat. sensit, signum est virium ad extremam imbecillitatem prædictarum; non posse aut stare, vel sedere, vel exsurgere, est certe minus grave. Sed dejectum esse modo inanimi corporis, cum robur universum est ex omni parte exsolutum, & perditum Erriphte, scilicet dejectum.

Idem

Idem *in ſexto Epidemiorum com.* 1. *text* 30. *cap.* 4. docuit. Quem decubitum ad pedes, Galen. demonſtrat *in libro tertio, de motu muſculorum*, exemplo cadaverum, eſſe exitialiſſimum; quod ſi corpus hominis mortuum ſic inclinaveris, non enim ne minimo quidem tempore manebit, ſed ſupinum aut pronum ſtatim fiet, quocunque gravitate verget.

His addamus eos non minus pernicioſe ſe habere, qui hianti ore dormiunt, teſte Hippocrate *in primo Prognoſticorum text.* 20. qui dixit: *Si vero hianti dormiat ore, exitioſum eſt.* Quod præſagium diverſo modo expreſſit auctor *Coacorum præſagiorum* 7. *lib. ſec.* 7. *text.* 30. cum dixerit: *lethale autem eſt, & hiare & dormire ſemper & crura ſupina jacentis valde incurvata eſſe ac complicata.* Oris hiatus fit vel propter facultatis maxillam inferiorem moventis imbecillitatem, vel propter ingens cordis incendium, aut ex utraque hac cauſa, vel propter particularem reſolutionem muſculorum, qui maxillam inferiorem cum ſuperiori committunt. Galen. *in* 7. *lib. text.* 29. vero ait: multo majorem noxam ſignificare oris hiatum citra ſomnum: & *in ſecundo, de motu muſcul. capit. quarto*, ſcribit: ſupinum jacere & hiare, ſtertoris, aut exſolutionis, aut ebrietatis, aut ignaviæ ſigna eſſe. Ceterum non minus pernicioſum eſt, alios in delirio, alios extra manifeſtum delirium, quod ex oratione ne intelligatur provolvere ſe ad margines lecti, ac primum pedes excludere, deinde quaſi deſurgere, corpus erigere, ac niſi cohibeatur, vel excidere vel ſurgere. Ex quo obſcuro delirio, ex hoc ſigno edito, Hollerius *in Coacis præſagiis* teſtatur ſe, qui convaluerit, vidiſſe neminem. Addimus nos Ex Hippocrate *in eodem primo Prognoſticorum text.* 25. Erectum ægrotum velle ſedere, in acutis, malum eſſe, peſſimum autem in peripneumonicis & pleuriticis. Hoc vero Hippocrates hiſce verbis expreſſit: *Si vero velit reſidere æger in ipſo morbi vigore, in omni morbo acuto, malum, peſſimum vero in pulmonia eſt.* Qui pulmonia infeſtantur (ait Galenus *in comment.*) ii dicunt ſentire magnam in thorace anguſtiam, dum ſupini cubant, reſidentes vero fieri ſpirantiores; decumbit enim ad ſpinam per ſupinum jacendi habitum, pars in pectore thoracis, a qua pulmo arctatur, nec

idoneum accipit aerem inſpirando per alios vero morbos: quoties vigent (id enim maxime conſiderandum eſt tanquam non ſit temere additum.) Exitioſiſſimum eſt, velle ægrum reſidere in ipſo conſiſtendi vigore. Amant enim tantiſper maxime perpeſſi immoti cubare, & ſi quis eos excitat, confliƈtantur. Itaque arbitrare propter vehementem ſpirandi difficultatem, aut inquietationem, aut delirium reſidere ægrum aggredi per conſiſtendi vigorem ægrotationis. Huic ſimilis videtur decubitus, quem Hippoc. *in eodem libro text. 9.* ita tradidit: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collam & crura deſpergat inæqualiter, malum eſt. Significat enim inquietationem.* In iis vero, qui animo molles ſunt & delicato, quicquam certi non habet, cum hi vel etiam ex leviſſima febre ita decumbant.

At in aliis ſcito fieri vel vitio oris ventriculi, vel propter virium imbecillitatem. Hoc idem *in Coacis præſagiis lib. 7. ſec. 2. text. 72.* ita legitur: *At pedes nudos habere & manus, ſi quis non vehementer calidus ſit, & crura disjeƈta, malum eſt; anxietatem enim ſignificat.* Sed de hac anxietate in ſequenti capite nos accuratius. Demum in ventrem quoque ægros nequaquam ſolitos ita dormire, malum eſſe, ſcripſit Hippoc. deliriumque aut dolorem circa ventris ſedes ſignificare: atque hæc de prædiƈtione ex decubitu malo diƈta ſint. Nunc de anxietate & inquietudine, quæ decubitus eſt ſpecies, accurate agemus.

CAP. IV.

Quid inquietatio & anxietas, ſeu jaƈtatio in acutis morbis ſignificet?

Cum inquietatio ſit jaƈtatio quædam, quæ ad motricem facultatem videtur pertinere, quatenus eſt motus depravatus ſeu vitiatus, idcirco de hoc quoque ſymptomate ad præſagium nos accurate agemus, etſi de hoc etiam in capite præcedente quædam attigimus, non inutilia tamen ad prædicendi noſtram methodum hæc quoque erunt. Ceterum in primis quid per inquietationem Medici intelligant, quidque ipſa exſiſtat, atque a quibus fiat cauſſis, nos cognoſcimus. Quatuor vero

vero nomina synonima, cum *in Prognosticis* tum *in Prorrheticis*, in aliisque omnibus libris Hippoc. ad præsagii rationem facientibus, leguntur, quippe anxietas, inquietatio, implaciditas atque jactatio. Idemque hæc singula significant; tametsi anxietudinem ad respirationem læsam, quippe ad frequentem ac inordinatam attinere quidam voluerint, tamen ad decubiti figuram vitiatam vere pertinere ex Galeno facile deprehendimus, cum ipse *in libro de humoribus text.* 17. ita scripserit: Anxietatem autem vocavit, quanquam plerique tædium sui nominant, ajunt enim eos ægrotos anxios esse, qui decubitum ferre non possunt, sed formas mutant, quia præsens eis semper molesta est. Et *in secundo libro aphorismorum.* Eodem modo & ægros illos anxios esse, qui accubitum non ferentes jacendi figura evarient, quia semper præsens aggravat eos. Nihil aliud vero his nominibus intelligimus, quam decubitum vitiatum, quippe cum morbi malignitate, aut vehementia in varias figuras decubitus æger transformatur, nec ullo consistit loco, sed varie se jactat, movet, rapit, modo sese attollens, modo se deturbans, modo in latus alterum, modo in ventrem, modo in dorsum sese provolvens, nec ullum locum, nec ullam figuram decubitus nanciscens: Anxii vero seu inquieti fiunt ægroti, vel stomacho male eodem a copia ciborum aggresso, cum nausea, aut magno alicujus interni visceris phlegmone, vel virium imbecillitate, quæ non sustinet morbum, aut occulta malignitate cor, uti in pestilente febre, obsidente, aut materia in venis, quæ sunt circa præcordia turgentes, huc & illuc agitata, aut denique Critica vehementique perturbatione seu humore ad excretionem turgente. Stomachi vero vitio redduntur anxii, aut ipso ab intempestivo cibo gravato, Hippoc. atque Galen. *in lib. 2. de victus ratione in acut.* docentibus; veluti quando ægri post longam inediam, morborum non transacto vigore, copiosius nutriuntur, aut ubi in ore ventriculi, ut Galen. *in 2. aphorism.* & *in 1. lib. de humoribus*, propria quædam molesti humoris qualitas continetur, qui humor neque multus sit, neque in ventriculi spatio innatet, sed in ipsius sit tunicis inversus; aut demum, quod forte idem est, quando

ut

ut ex Gal. *in 2. Prorrh. text.* 42. habetur, os ventris a pravis mordetur humoribus. Cognoſcuntur anxii ex ſtomacho affecto, quod, ut Gal. ibid. affirmavit, ſint nauſeabundi. Morbi etiam vi anxii redduntur homines ardentibus æſtuoſisque febribus vexati, præcipueque in vigore, quo tempore ex maximo caloris æſtu anxii fiunt. atque etiam (quod non levis malignitatis eſt ſignum) tales efficiuntur a maligna humoris bilioſi corruptione, in magnis venis turgente, atque æſtuante. Quæ anxietas præſertim apparet, ubi viſcerum aliquod magna phlegmone, aut eryſipelate vexatur: Hi non admodum in extimis ac extremis partibus calent, cum interius tamen urantur. Ex virium quoque infirmitate, ut *in 2. illo Prorrhet. comm.* 17. Gal. docet, cum virtus a corpore gravatur, veluti ubi immodicæ vacuationes præceſſerint, aut quod virtus morbi malignitate exſtinguatur. Demum humoribus ad excretionem titillantibus ſeu commotis, anxii & inquieti fiunt ægroti. Ex quo merito Hippoc. *in 2. lib. aphor.* 13. dixit: *Quibuſcunque judicatio fit, iis nox gravis ante acceſſionem.* Ubi enim natura vult humores excernere, fit in toto corpore commotio, ac perturbatio, a qua anxietas & inquietatio. Addamus ſuppuratos quoque ſæpius inquietari, aut oppreſſis viribus & natura fatiſcente, aut ſublato uſu reſpirationis, aut ex æſtuante thorace, aut acrimonia puris ſenſilibus partibus comorſis, aut deſtillatione acri ex capite ad os ventris deſcendente. Atque ab his cauſſis hujuſmodi ſymptoma proficiſcitur. Quibus auditis ad præſagium deſcendimus. Dicimus itaque omnem inquietationem cum auctore *Prorrheticorum* perpetuo malam eſſe, (critica excepta) quæ Criſin optimam antecedit. Verum ex inquietudinibus quædam hujuſmodi ſunt, quæ quicquam certi ad præſagium non habeant. Cujuſmodi ſunt, quæ vitio ſtomachi fiunt, hæ quidem etſi malæ ſint, tamen nunquam per ſe ſolæ quicquam certi ſignificant de morte ac vita ægrotantium præſagienda, has vero quippe ſtomacho affecto excitatas ab aliis diſtingui nauſea vel vomitu, Gal. *in 2. Prorrh. com.* 42. tradidit, propterea quod ea cauſa inquieti nauſeabundi ſint, & vomant. Ex quo auctor *Coacorum præſagiorum* merito dixit: anxietatem cum faſtidio & nauſea

nausea ventriculum læsum significare; in febribus vero intermittentibus & in aliis morbis multis, cum nausea & fastidio inquietationes haud sunt malignæ, cum sæpe obortu vomitu inquietatio tollatur. Quod Hippoc. in Theotimi uxore vidit, de qua ipse *in lib. 7. Epidemiorum text.* 85. *Uxor Theotimi in semitertiana anxietas & vomitus & horror simul cum febris inciperet & sitis. Procedente vero cum febris inciperet, & calor ingens, cum melicratum potasset & vomuisset, horror & anxietas sedata sunt.* Quare anxietas & inquietatio cum nausea & fastidio non est admodum timenda, omniumque minime, quæ ex vomitu, natura arteque procurato, sedatur. Veluti, quæ a vomitu augetur, malignitatis non expers esse solet. Eodem modo etiam in febrium ardentium vigore, calore æstuante, inquieti ægroti timere non debebunt, & quando illud ejusmodi febrium symptoma proprium sit. Bonæ etiam non raro apparent, ante Crisin futuram optimamque; nam ut alias est demonstratum, antequam Crisis principium appareat, ægri anxii, inquieti, turbulenti fiunt, & merito quidem, cum universum corpus commoveatur, ac turbetur, natura humoris morbifici excretionem tentante. At hæ inquietationes Criticæ Criticis etiam signis ab aliis distinguuntur, maximeque cognoscentur, ubi rigor anxiis supervenerit, ac ab ipsoque copiosiorem sudorem ægroti sudent, aut plurimum vomant, aut alvus multa dejiciat, aut sanguis critice fluat copiosius. De quibus *in 1. coac. præs. com. 1. text.* 19. legitur: *Inhorrescentes, anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt:* & in lib. quarto *com. 2. text.* 40. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, sanguinem profundunt e naribus.* Anxii quoque non raro ægri fiunt, natura ad cutim putridos malignosque humores movente, ut in exanthematum apparitione, quibus erumpentibus cessat in ipsis anxietas. Et hæc sunt inquietationes in morbis non timendæ. Contra vero, veluti dictum est, non malas esse cum ardentibus febribus inquietationes, omniumque maxime in vigore, quo tempore omnes fere calore nimis æstuante anxii redduntur; malignæ ex his dicuntur, in febre, quæ exterius non admodum sit calida, cum tamen intus uri ægroti observemus. Hoc

enim malignarum febrium proprium videtur, cum hæ exterius placidæ ac mites appareant, interius maxime turbantes. Quod uti dictum est, aut propter visceris alicujus insignem inflammationem, aut erysipelas, aut ob summe putridos humores in venis circa præcordia æstuantes, aut propter virium infirmitatem, aut etiam propter insignem crudorum humorum copiam, qua obrui natura videtur. Hi enim anxii sese jactant in febre, quæ exterius est parum calida, quod non levis malignitatis nobis est indicium. Omnium vero pessimæ exsistunt inquietationes, ut *in primo Coacorum præsagiorum comm.* 1. *text.* 2. legitur, *Quæ cum refrigeratione anxietudines incidunt, partium præsertim extremarum, scilicet, pedum, manuum, ac aurium.* De quibus Hipp. *in* 1. *lib. Progn. text.* 10. ait: *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos, ac manus, collum, & crura dispergat inæqualiter, malum est. Significat enim inquietudinem.* Quæ vero extremis partibus corporis perfrigeratis non recalescentibus fiunt, maxime exitiales habentur, quæ in foribus exitium esse commoveant. Quales in Sileno, & in muliere decumbente in foro mendacium Hippoc. vidit. Non minus etiam exitiales habentur, quæ cum sudore malo die decretorio apparent. Mali sudores sunt ex Hippocrate, ut posterius docebimus, frigidi omnes in febre continua superiorum corporis partium, quippe capitis, colli, clavicularum. De quibus *in* 1. *Prorrhet. text* 26. scriptum est: *Quæ cum refrigeratione non sine febre superioribus sudanti partibus fiunt implaciditates, inquietationesque, phrenitica exsistunt, & perniciosæ, ut Aristagoræ:* & Hippocr. *in primo Epidem. comm.* 3. *text.* 19. de Sileno moribundo: *Sexto caput parum exsudavit, extremitates algebant, livescebant, multum sese jactavit*, & de muliere in mendacium foro decumbente ait: *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illis calor.* Quare inquietudines in refrigeratis cum malis sudoribus sunt exitiales. Quod etiam est, ac si dixerimus; cum malis signis malas & cum perniciosis esse perniciosas & lethales. Sudores vero capitis, & frigidas, extremorumque refrigerationes esse ex signis perniciosis, docuit Hippocr.

pocr. Inquietationes quoque in diebus Criticis apparentes certius habent judicium, pessimæque exsistunt, quæ Criticis diebus nulla optima subsecuta evacuatione, aut sanguinis, per nares, aut per alvum aut per vomitum aut per urinam aut omnium maxime sudoris, de quibus *in* 2. *lib. Prorrh. text.* 27. scriptum est: *Quæ in judicatoriis diebus cum projecto & inquietatione, & absque sudore perfrictiones fiunt, malæ exsistunt.* De his vero, quam cum malis dejectionibus, Hippoc. *in* 3. *de vict. in acut. text.* 14. ita habet: *Dejectiones autem hujusmodi habent, quidem & alias magnas offensas, neque hypochondriorum exstinguent ardorem, sed excitant inquietationem & jactationem membrorum faciunt:* & Gal. *in comm.* ait: Hæc esse flammantis in hypochondriis ipsis affectionis symptomata, & de his quæ cum vomitibus apparent, auctor Prorrh *text.* 28. dixit. *Vomitiones sinceræ atque implacidæ malæ.* Quæ non ab immodicis evacuationibus jam exinde natura prælanguente ac viribus fere collapsis, prorsus pernitiales exsistunt. Hæque in moribundis multis apparent. De his Hipp. *in lib.* 7. *Epid. text.* 11. in historia Chartidis ait: *Anxietates autem circa cor & sudor exiguus per totum fere corpus, & febricula frigescere videbatur, & primum quidem mente constabat, procedente autem die & anxietas major & inquietudo, & spiritus paulo densior & confidentius & benignius, quam pro tempore alloquebatur, & excipiebat, & quædam animi deliquia videbantur supervenire, efferentibus autem quibusdam succos & ex farina aqua non solvebantur, sed spiritus ad vesperum valde erat multus, & jactatio multa & in dextra ac sinistra convertens, sese nullo tempore quiescere poterat.* In morbis quoque acutis, si cessante dolore aliquo partem aliquam ignobilium tenente, anxii homines fiant, malum significatur. Quod de Larissa calvo Hipp *in* 3. *lib. Epidem. com.* 3 *text.* 76. ita habet: *Tertio femur desiit dolore mentis alienatio & turbatio, multumque sese jactavit. Quarto ad meridiem periit.* E vulnere quoque ac percussione homines anxios reddi, malum esse Hippocrates, ut ex 5 *lib epid. text.* 55. constat, in illo observavit, cui caput lapide percussum fuit, & in illo, cui hepar jaculo fuit percussum. In phreniticis quoque exitialibus inquietatio-

nes non raro ſpectari auctor Prorrh. *in* 1. *lib. text.* 12. ita habet: *In phreniticis in principio ſimpliciter & clementer habere, ſed crebro permutari, malum.* Ex his ergo colligamus omnes inquietationes ſeu anxietates malas eſſe, iis exceptis, quæ optimas criſes antecedere ſolent; & quæ ex ſtomacho affecto fiunt, cum ſignis non perniciofis, aut ante, aut ſimul conſpectis, aut ſubſecutis. Quales fuere obſervatæ in Sileno, muliere in foro mendacium decumbente, Lariſſa calvo, atque in cathartide.

Cap. V.

De prædictione ex tremoribus.

De Prognoſtico a tremoribus acturi, primo quod hæc ſit affectio, & a quibus cauſſis prodeat, cognoſcendum eſt. Gal. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. tremorem ſpeciem affectionis facit motionis non ſecundum naturam, ſed ſecundum arbitrium diminutæ, quod ſymptoma eſt ejuſdem facultatis, moventis partes corporis læſas, in quo partes contrario motu moventur, quando facultas conatur partem movere, quæ præ imbecillitate aut pondere gravata, motionem facit ex motu contrario miſtam Cujuſmodi affectio differt a motu convulſivo, quem plures cum acutis febribus pro tremore accipiunt, ex quo Hipp. in multis ægrotis tremorem pro motu convulſivo accepiſſe quibusdam fuit ſuaſum, qualis fuit, qui in virgine illa pulcra Nerei, ut 5 *epid. text.* 47. colligitur, apparuit, quomodo forte ex Medicis antiquis Sabinus atque Metrodorus dixere, tremorem eſſe parvam convulſionem; quaſi affectionem miſtam ex tremore & convulſione intelligere voluerint, quem tremorem motum convulſivum atque convulſionem ex materia non proportionata vulgus Medicorum etiam appellat. Alii etiam putant Hipp. aliquando tremorem pro rigore accepiſſe. Veluti cum in 4. *Epid.* dicat de adoleſcente peregrino ſexta die judicato: *Septima rediit & dimiſit cum tremore*: id eſt, ut ii volunt, cum rigore, quod tamen verum eſſe non videtur, quando vere ibi Hipp. tremorem minimeque rigorem intellexiſſe nobis vel

ex

ex eo persuadetur, quod in eo Crisis sexta die facta perfecta non fuerit, sed partim excretione & partim transmissione materiæ morbificæ pituitosæ, quæ musculos nervosque gravans tremorem faciebat. Sed de his satis, atque ad tremoris generationem nunc declinemus, de qua Gal. *in lib. de tremore, rigor. palp. & convulf.* agens, scribit tremorem fieri a virium infirmitate seu ab motricis facultatis imbecillitate, quæ aliquando per se, & propria ratione est imbecilla, ut in senibus, qui jam viribus defecerunt, & aliquando propter alias causas, quatenus contingit ex ipsis ut motiva hæc facultas dissolvatur. Proinde Gal. dixit hujus facultatis imbecillitatem fieri aut alimenti inopia, ut in cholera, valido alvi profluvio, largo sanguinis fluxu, atque in magno jejunio, a quibus alimentum absumitur & exinde facultas evadit imbecilla, aut vitali robore soluta, ut fit in stomachicis, cardiacis, animo defectis, frigore violento, aut denique plenitudine pondere gravante musculos, nervosque. Idem vero *in 3. epid. com. 1. text. 2.* nobis prodidisse visus est, cum tremoris causam fecerit musculorum virtutis imbecillitatem, eamque aut propria ratione fieri, aut ob copiam humorum gravantem, aut ob famem, lassitudinem, vigilias, curas, immoderatum venerem dixerit, quæ omnia calorem nativum seu vires resolvunt. Verum consultius erit ipsum Gal. clarius adhuc tremoris causas & generationem in hoc loco tradentem audire, qui ita habet: *Fit igitur tremor non solum ex laborantibus tum musculis tum nervis; verum quoque & valentibus, ubi supra vires quis grave aliquid aggreditur, vel manibus portans cernitur.* Itaque adolescentes quidam validissimi dum prægrave quippiam gestant, cruribus obtremiscere, & præsertim ubi schalas ascendere tentaverunt, quod illis & ex gravissimo pondere; senibus non atque aliter imbecillis ex minore accidit, nempe & hoc imbecillis grave; & paulo post: ita causas omnes tremoris complectitur, dicens: *Jure igitur optimo in com. de trem. convulf. & rig. tremorem ex virium infirmitate perpetuo fieri demonstravimus.* At quoniam interdum quidem virtus ipsa per se imbecilla est, interdum ob animi affectum atque etiam, quod nullo modo sua propria ratio-

ne affecta ex gravi pondere hoc patiatur: tres itaque causarum differentiæ tremores exsistunt, instrumentorum scilicet arbitrio deputatorum intemperies, passiones animi, & grave onus. Intemperies vero cum calida, tum frigida, tum humida, tum sicca poterit musculos ita reddere imbecillos, ut exinde partes obtremiscant; caliditas quidem resolvens seu dissipans partis nativum robur, aut frigiditas violenta exstinguens calorem nativum, aut humiditas musculos imbibendo graventes; aut siccitas demum humidum absumens, quo calor servatur, & alitur; hinc plures lethalium phrenitidum in tremores nervorum principio nervisque ipsis immoderatius siccatis desinere observantur. Animi vero passio veluti timor, tristitia, immoderatum gaudium & alii affectus animi, qui vires dissolvunt, aut denique grave onus, quo musculi gravati nequeunt secundum voluntatem recte moveri, sed his præmissis ad prognosin descendamus. Itaque dicimus quosdam tremores in principiis morborum apparere, & quosdam postea; nunc de iis, qui observantur in principiis. Hi enim ut docuit Gal *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 2. nunquam in morbi principio citra validum morbum, vel famem, vel lassitudines, vel vigilias, vel immoderatam venerem, aut ob humorum copiam gravantem. Quare cum ea tremoris causæ non præcesserint, humorum multitudinem tantum significant, nihilque certi ad Prognosticum per se soli, tametsi morbos graves significent, ex eo quod omnis humorum multitudo difficilem reddat morbum. De hujusmodi tremore Hipp. ait *in Epid.* Pythion, qui prope telluris sacrum habitabat, cœpit primo die tremor a manibus, febris acuta, delirus: qualis etiam tremor fuit observatus in Charione tertia die, ut Hipp. *in* 3. *Epid. text.* 2. Ceterum etsi in morborum principiis tremores copiam humorum musculos aut nervos gravantem, nisi aut propter vigiliam, aut nimium jejunium aut lassitudines aut vigilias, aut immoderatam venerem, aut animi curam evenerint, significent, tamen ægroti periculo non vacabunt, si gravi ac maligno morbo, vel etiam longo vexentur, quando nedum hi sed vel etiam omnis morbus sit timendus in homine quacunque de causa debilitato. Dixi illos copiam humorum per

se

ſe ſolos, quicquam & certi de ſalute ac morte ægrotantium minime præmonſtrare, verum ſi una alia ſymptomata gravia illuxerint, reddetur judicium difficile: cujuſmodi in uxore Emmyrrhis ab Hippoc. fuere obſervata, de quibus *in 4. lib. Epid. text. 125. uxor Emmyrrhis modo non morboſa videbatur ſine febre, fatua eſſe, deinde in tremorem venit totius corporis & liquationem, & faſtidium & ſitim, & frigida erat.* Quod præſagium quoque illuxit in ſene illo, de quo Hippoc. *in eod. libro Epid.* ſcripſit, poſt recidivam tremulum fuiſſe in initiis, in labiis & voce, quo tempore cutis corporis eſt obſervata circumtentio, frigida extrema fuerunt, quique merito obiit, tametſi hujuſmodi tremorem is forte a vermibus, ut aliis quoque viſum eſt, paſſus fuerit. Atque hoc præſagiunt tremores in morborum principiis. Quandoque vero ſine alio morbo apparent, ſeu morbis ſtatim incipientibus, ubi neque ebrietas neque aliqua externorum nuper dictarum cauſarum præceſſerit, apoplexiæ ſignum eſſe ſolent. Quod præſagium indicavit Hipp. *in eod. 4. Epid. text. 102.* hiſce profecto verbis, dicens. *Incipientibus veluti ſubtremuli, & digiti & labia cum loquerentur, itidemque aliæ partes: & proterve lingua citiori ac volutiore præditi. Rubor in facie præcipue his erat. Hi vinum bibebant, aut vomitu commode uſi intumeſcebant.* Idque tremores in morborum principiis præſagiunt. Ex iis vero, qui poſtea apparent, quidam criticam humorum tranſmutationem, natura a viſceribus ad muſculos propellente humorum moleſtorum partem, qui optimi ſunt, modo una cum coctionis ſignis apparuerint. Cujuſmodi fuit tremor in adoleſcente peregrino ſexta die judicato, ut 4. *lib. Epid. text. 24.* apud Hippoc. habetur, quem febris ſeptima die cum tremore dimiſit, quippe noxiis humoribus a principibus partibus ad muſculos critice transmiſſis. Sæpe vero fit, ut inſtante criſi per vomitum tremor labrum inferius teneat, quem tremorem Gal. inter ſigna futurorum in morbis vomituum *in lib. 3. de Criſibus cap. ult.* recenſuit. Atque hi ſunt tremores in morbis poſt principium obſervati, minime timendi. Sunt vero alii omnes in febribus ardentibus & in cerebri inflammatione exſiccatis nervis, aut quovis modo læſo principio nervorum, quippe cerebro oborti, lethales; a ſicca-

ſiccatis quidem nervis in phreniticis tremores ſunt mortales, proprii enim videntur tremores exitioſarum phrenitidum Ex quo merito auctor *Prorrhet.* dixit. Phreniticæ affectiones vehementer tremulæ deſinunt. lethales non ſequuntur phrenitides. Gal. enim *in com.* ait: *Tremorem ſequi vehementiſſimas phrenitides, nervorum enim infirmitates propter affectionis ſiccitatem phreniticis diutiſſime inſunt, exſolutaque virtute tum vigiliis tum motionibus multis, ſimulque nervis ſupra modum areſactis tremores fiunt.* Quare in phrenitide tremores perpetuo lethales exſiſtunt; multoque magis, ſi una cum convulſis partibus appareant, quæ omnia ſequi ſolent vehementes phrenitides. In principio vero phrenitides lethales non ſunt. Tremores enim linguæ, & voces obtremiſcentes deliriorum tantummodo futurorum eſſe ſigna auctor *Prorrh. lib.* 1. *text.* 9. docuit. *In obſcuris & blandis phreniticis exſoluta virtute animali, ſolent etiam tremores obſervari, qui quidem omnes ſunt exitioſi.* De quibus *in* 1. *prorrh. text.* 11. *&* 20. ſcribitur: *Tremulæ, obſcuræ, blandæque & conteſtabiles deſipientiæ valde phreniticæ, ut Didymarcho in eo evenit.* Hæc enim exſoluta virtute fiunt, ut nos ſuperius, ubi de phreniticis egimus, oſtendimus. Ex gravi quoque cerebri læſione, eadem ratione reddita, infirma vi motrice fiunt tremores lethaliſſimi, quales fuerunt in virgine illa pulcra Nerei, ab Hippocrate obſervati *in* 5. *epid. text.* 47.

Cap. VI.

De palpitationibus, quidque in morbis præſagiant.

Palpitationem proprie dictam Galen. ac alii Græci Medici intelligunt, quendam motum depravatum, ut Galen. docuit *in* 2. *lib. de ſymp. cauſſis, cap.* 2. non autem arteriarum pulſus, quomomodo quoſdam antiquorum palpitationem intellexiſſe Galen. *in* 3. *Prorrhe text.* 52. nobis memoriæ prodidit, ipſamque eſſe particulæ alicujus præter naturam dilationem, ac diſtenſionem ibidem tradidit, veluti *in lib. de trem. convulſ. & palp. cap.* 5. ſcripſit palpitationem eſſe diſtentionem quandam atque ſubſidentiam, quæ aut in toto corpore fit, qualis

lis in phrenitico ab Hipp. fuit obſervata, aut in una parte, aut in multis ſimul; in una parte veluti ventris, hypochondrii, cordis & aliarum partium. Generantur ſeu concitantur palpitationes, ut nobis Gal. eſt auctor *in nuper citato lib.* in omnibus corporis partibus, quæ dilatari poſſunt, maximeque in cute ſive loco, qui inter cutem, & carnem ſubjacet. atque in muſculis facilius hic affectus etiam concitatur, quod meatus ſatis magnos habeant, in quos commode flatus craſſus palpitationum cauſas recipiunt. Hos affectus vero concitari ex vapore craſſo, cui non ſit tranſitus Gal. in loco nuperrime citato ita docet. *Palpitationum cauſam eſſe pronuncio ſpiritum craſſum, & vaporoſum, cui non ſit tranſitus, hunc autem colligi oportere dico in cavitate quadam non admodum exigua, ſi pars diſtentionem ſenſibilem habitura ſit:* Quod *in primo prorrh. text.* 29. confirmavit, dicens palpitationem a flatuoſo ſpiritu proficiſci. Qui ſane flatus a craſſioribus crudiſque humoribus fieri, non minuſque hos flatus atque humores propter frigiditatem congeri, ibidem prodidit. Ex bilioſorum vero ac ſumme putridorum humorum morſu, nec non a vaporibus venenoſis, os ventriculi, & omnium maxime cor infeſtantibus, cor & ventriculum non raro palpitare. *In lib. de trem. palp. convulſ.* nupercitato Gal. docuit, quem affectum Cardiagliam & Cardiacam paſſionem quidam faciunt, cumque palpitatione confundunt, cum tamen vera non ſit. Sed his præmiſſis ad Prognoſticum deſcendamus, & primo hoc ſciamus, quippe an in morbis acutis quædam obſervetur palpitatio, ex qua ſalus ægrotis indicetur. Certe res maxime videtur dubia, quando leves quarundam partium palpitationes per ſe quicquam certi non prædicent; ceterum ſolent aliquando critice concitari eo modo, quo vertigines, dolores, anxietates & hujuſmodi alia critica, antequam fiat in corpore perturbatio, concitari ſolent. Proinde quandoque palpitationes Critice apparere ſolent, quæ facile ex futuræ Criſis ſignis ab aliis interſtinguuntur. De quibus *in 1. prorrhet. text.* 35. legitur. *Circum umbilicum dolores palpitantes, quod mentis permutationem oſtendat, quippiam habent, circa judicationem vero his ſpiritus univerſus cum vehementi cupiditate penetrat.* Et poſt-

ca *in 3. prorr. text. 52. Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tensione sublonga & tumente sanguinis indicant eruptionem, inhorrescunt autem hi.* Ex quibus colligamus dari quasdam palpitationes criticas salutares. His itaque exceptis omnes palpitationes in morbis sunt malæ, ac non solum in morbis acutis, sed vel etiam absque alio morbo hujusmodi affectus sunt timendi, præsertimque, quæ in corde ac ventriculo observantur, & omnium maxime in cordis passione ex venenosis cum humoribus tum vaporibus oborta, quæ in syncopen desinunt, de quibus forte Hipp. *in 2. aphor.* 41. *Qui frequenter ac fortiter absque causa manifesta exsolvunt, derepente moriuntur.* Et Galen. ait: *Sicut & ille, cui dum exsolveretur cor, fortiter palpitabat.* Atque, ut uno verbo dicam, omnes palpitationes fortes cor invadentes sæpius cum alvi sine causa manifesta exsolutione, ad mortem breviter homines deducunt, ut auctor est Gal. *in lib. 5. de loc. affect. cap.* 2. neque hi, qui hoc symptomate vexantur, multos annos vivere possunt. Sed age dicemus in morbis quidem acutis omnes palpitationes (criticis exceptis) esse malas, omniumque maxime perpetuas, totumque corpus aut nobile viscus infestantes, aut plures partes simul. Idque quod nobis refrigerationem caloris naturalis indicent, quando propter refrigerationem, ut Gal. affirmavit *in 1. prorrh. text.* 29. omnem vero refrigerationem calidis suisque morbis maxime esse, timendam alias a nobis est demonstratum. Ex qua causa comatosos lethargicosque affectus phreniticis supervenientes lethales esse, superiori libro a nobis fuit demonstratum. Cujusmodi Hipp. ut ex *Epidemiis* constat, in multis moribundis observavit. De Sileno autem qui obiit, scripsit. A primo hic ad finem usque spiritum magnum habuit, & rarum, Hypochondrii perpetuam palpitationem. Quæ vero in toto corpore fiunt, sunt pessimæ, quod maximam caloris nativi diminutionem testentur, de quibus *in 1. prorrh.* scribitur: *Palpitationes per totum an. voce destituti moriantur:* & Gal. *in comment.* ait: *Cum igitur corpus totum palpitaverit, fieri potest, ut qui ita affectus sit, propter frigiditatem voce destitutus pereat, non amplius moventibus gutturi musculis, aut iis, qui in eos proruunt, nervis suo fungi munere nequeuntibus.* De qua

palpi-

palpitatione forte Hipp. 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 21. cum de Philini uxore loqueretur, dixit. *Circa diem decimum quartum, palpitationes, totum corpus dolebat*, (quasi dixerit per totum corpus palpitantes dolores) *multum loquebatur*, *aliquantisper mente constitit*, *brevi rursus desipuit*, *circa diem decimum septimum obmutescebat*, *vigesimo obiit*: & de phrenitico adhuc clarius *text.* 25. *Postridie mane vocem amisit*, *febris acuta*, *sudavit*, *non intermisit*, *palpitationes per totum corpus*, *nocte convulsiones. Tertio cuncta exacerbata sunt*, *defunctus est*. Quare pessimæ & lethales omnes in morbis acutis sunt palpitationes, quæ diu, & maxime totum corpus vexant, ex iis vero, quæ partes quasdam tantum occupant, exitiosæ non minus sunt, quæ in cordis regione eo modo observantur. Cum in eo calidissimo morbo refrigerationem factam esse signant, quæ perpetuo in acutis morbis, quasi caloris exstinctionem testatur, qualis forte fuit, quam in Adolescente Mælibeæ Hip. vidit, de quo ait: *Cordis palpitatio ad finem usque perpetua*, *minxit oleosum*. Ex quibus colligamus palpitationes omnes (criticis exceptis) in acutis morbis malas esse, perniciosasque esse maxime, quæ diu totum corpus vexant, aut nobile viscus. Has vero perpetuo malas esse confirmabunt signa alia mala, & cruditatis, & exitii. Quibus malis signis judicari poterant lethales, quæ in Sileno, in uxore Philini, in phrenitico, atque in Mælibeæ adolescente ab Hipp. fuere observatæ, cum omnes una cum aliis signis perniciosis ac morbo plane crudo illuxerint.

CAP. VII.

De convulsionibus, quidque in morbis præsagiant.

Sed age de convulsionum etiam præsagio agamus, eæ namque cum solæ tum una cum aliis morbis, etsi perpetuo malum, raro salutem, sæpius exitium Medicis indicant. Quales esse videntur, quæ in febribus, resiccatis nervis, concitantur. Quæ vero repentinæ ac in principio morbi fiunt, quicquam certi ad prognosticum non habent, non paucæ etiam in febribus apparent, & sibi ipsis præter multitudinem humorum, ni-

hil certi ad salutem (Criticis exceptis) præmonstrantes. Sed de omnibus nunc accuratius, postquam quid convulsiones sint, ipsarum differentias atque causas noverimus, agendum erit. Convulsio, *spasmos* Græcis dicta, est, ut Galen. auctor est *in libr. 2. de symptom. caus. cap. 2.* ubi nervi musculi præter voluntatem tenduntur, in eumque veniunt affectum, quem in motibus secundum arbitrium factis assumserunt. In libro etiam *definit. medic.* scribit, convulsionem esse affectum, qui nervis ac musculis accidit, cum modo corpus totum, modo pars voluntatis injussu trahitur, ex quo merito tentio & distentio, hoc genus a multis appellatum est, sed quidam convulsionem seu spasmum a distentione distinguunt, ex Hippoc. *in 4 aphorism.* 57. ita scribente. *Si cui convulsione, aut distentione nervorum detento febris successerit, morbum solvit.* Sed hoc Gal. *in comm.* probe explicavit, quippe cum ex tribus convulsionum differentiis, Græce *tetanos* dicta, proprie magis distentio, & non convulsio vel ex eo dicatur, quod in ipsa non appareant partes convulsæ, quoniam æqualiter ante & retro tenduntur, atque ideo præcipuum illi nomen est datum distentio. Duplex vero est convulsio, una permanens perpetua ac sine motu conspicuo, cujus triplex est differentia, una quidem distentio latinis, *tetanos* Græcis, Celso rigor appellata, quippe ubi cervix una cum reliquo corpore immobilis manet, & in neutram partem inflectitur, sed juxta utramque recta intenditur, cui proprie magis nomen est datum ab Hippocrat. distentio, quasi a convulsione differat, quod in ipsa, ut ex Gal. dictum est, partes convulsæ non appareant. Altera *emprosthotonos* dicitur, quæ fit, cum caput, cervix reliquumque corpus in pectus contrahitur, quæ ob id dicitur etiam tentio ad anteriora. Tertia *opisthotonos*, ideo dicta a Græcis, & a nostris tentio ad posteriora, quando caput in scapulas flectatur. Has vero Gal. *in libr. medicarum definitionum* his verbis complexus est. *Nam & ii, quos in itinere usque ad mortem frigus oppressit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci Emprosthotonos, opisthotonos ac tetanos appellant, quoniam modo in anteriorem, modo in posteriorem, modo in nullam flectitur partem, sed rectum atque immobile*

corpus intenditur. Altera vero cum crebro motu & interrupto. Has vero medici appellant motus convulſivos, ac vel etiam convulſiones ex materia non proportionata cum a morſu, & vellicatione nervoſarum partium, aut violenta contentione ac labore, qualis eſt *epilepſia* Græcis dicta, atque illa, quæ per conſenſum ab ore ventriculi demorſo, aut cerebro primo læſo venit. Hanc poſtremam convulſionis ſpeciem minime exquiſite, & per ſe convulſionem dicimus, ſed potius motum convulſivum, cujus quædam univerſalis, ubi cerebrum primario affectu læſum eſt, & quædam particularis, prout particularis nervus aut muſculus vellicatur, non ſecus quam etiam permanens, & ſine motu; ubi totum corpus læſo cerebro occupat, univerſalis dicatur, atque illa particularis, quæ eſt partis cujuſpiam convulſæ. Qua ratione quidam ſpaſmum cynicum appellant, oris torturam, aut melius, ubi oris partes convelluntur. De partibus vero, quæ convelli & diſtendi poſſunt, ac de loco in convulſis affecto Galen. *in 3. de loc. affect. cap. 6.* ait omnes corporis partes convelli poſſe, quæ aptæ ſunt moveri: etenim partes in corpore, quæ moventur, ope nervorum ac muſculorum moventur. Quibus convulſis motio vitiatur, veluti dentium invita concuſſio *tryſmos* Græcis dicta, muſculorum mandibularum eſt convulſio, ut Galen. *in 2. de loc. affect. cap. 2.* docuit. Ex convulſis vero partibus, an ſpinalis medulla, an cerebrum, an nervi, & quales læſi ſint, *in lib. 3. de loc. affectis* ita docuit. *Convulſio enim univerſo corpore, omnes quidem autumant affici talem quampiam partem, quæ, ut in arbore caudex ramorum, ſic ipſa ſit omnium nervorum communis velut caudex, non paucorum in una parte, quemadmodum ramus, veluti, quando vel crus, vel altera manus forte fortuna convellitur, totius membri convulſio, nervorum, qui ad ipſum perveniunt, originem affectam fuiſſe, declarat, rami cujuſpiam in arbore exemplo.* Quando autem univerſum corpus afficitur, communem originem omnium infra faciem nervorum, quæ arboris caudici proportione reſpondet, affectum eſſe putandum eſt, quæ ſunt primæ ſpinalis medullæ; verum etiam cerebrum ipſum putamus. Etenim labra quoque ſæpenumero convulſa videmus, item

oculos, frontis cutem, totas mandibulas, similiter & linguæ radicem, at, quia omnes jam dictas partes a musculis ex cerebro nervos suscipientibus moveri, ex anatome didicimus, cerebrum, ipsis sic laborantibus, credimus esse affectum: ubi vero ipsis illæsis ceteras partes convelli viderimus, dorsalis medullæ initium affectum esse fatemur. Sed cognitis læsis partibus ex convulsis partibus, nunc causas, a quibus partes convelluntur, proponamus; atque primo convulsionis perpetuæ, & permanentis sine manifesto motu, de quo Hipp. *in lib. 6. aphor.* 39. ita scripsit. *Convulsio fit vel ex repletione vel inanitione.* Idem Gal. *in 2. & 3. de loc. affect. in 4. & 6. aphoris. in lib. de trem. palp. convuls.* ac ferme innumeris aliis locis idem confirmavit, sed præsertim *in 2. lib. de sympt. caussis* ita dicens. *At convulsio in eandem dispositionem nervos musculosque ducit, in quam cum pro naturæ lege se habebant ab animali virtute ducebantur. Sive igitur ad principium tensis sive flatus influxu impletis musculis voluntarii motus erant, hæc eadem in convulsione accident, tum spiritu flatuoso in musculis gigni potente, tum multis, qui tensionem creent, (e quorum numero phlegmon est) affectibus.* Quorum caput (sicut Hippoc. dixit) duplex est, impletio, vacuatioque in phlegmonarum generis vitiis, impletio. In ardentissimis, siccissimisque febribus vacuatio. Porro, quod impletis vacuatisque plus justo nervosis corporibus omnia tendantur, docent, quæ in instrumentis musicis intentæ sunt chordæ, quippe, quæ sive in humidam, humectamve, sive in siccam & squalentem domum repositæ, disrumpantur, ideoque eas artifices, priusquam reponant, relaxant. Quam convulsionum generationem Gal. *in 3. de loc. affect. cap. 6.* hisce verbis illustravit, dicens: *Etenim si videris nervosa corpora, vel chordas ob ambientis aeris immodicam intemperiem, adeo vehementer, ut rumpantur, intentas, haud difficulter intelliges idem in animantium quoque nervis posse contingere.* Sed quomodo affecto aëre tenduntur chordæ, ut rumpantur. Si vel nimis aridus vel admodum humidus fiet, nempe humor madefacit ipsas, ut in tumorem præter naturam attollantur, qui mox eas tendit, ac velut sol tergora arefaciens, contrahit, ita siccitas chordas, & tradit, & tendit, sic lora quoque

que, quum ad ignem ſiccantur, contrahi tendique videntur. Gal. his duabus convulſionum cauſſis, tertiam addidit in *lib.* 3. *aphor.* 25. quippe nervoſarum partium infirmitatem, qua ratione facile puerulos convulſionibus tentari, tum propter crudum, quo exſuperant, alimentum, tum quod nervoſas partes nondum validas habeant, nobis prodidit. Replentur vero nervoſæ partes humore ſæpius crudo, a quo convelluntur, ut ex Gal. *in* 2. *de ſymp. cauſſ. cap.* 2. habetur, velut in pueris fit, qui cum exſuperent crudo alimento, & habeant nervoſas partes non uſque adeo validas, facile diſtenſionibus tentantur, ut Hippoc. *in lib.* 3. *aphoriſm.* 25. docuit hincque *in* 2. *Epidem. comm.* 5. *text.* 8. ſcripſit: *Si pueris ſpaſmus fiat, ignem fac, qua ratione ipſorum convulſiones, vel etiam in febribus factæ, non ſunt perpetuo periculoſæ:* ad quam cauſam reducuntur convulſiones tum ex humido aere, qua ratione, ut Gal nobis eſt auctor, *in* 1. *Epid. com.* 2. *text.* 24 in humida & frigida aeris conſtitutione Hippoc. ſcribit, multos & maxime pueros convulſionibus laboraſſe, tum ex immodico vino factis. Aliquando etiam ſanguine ac bilioſis excrementis nervoſæ partes imbutæ tenduntur ac convelluntur, aliquando flatu, atque non raro phlegmone aliquo ut primo genio, aut conſenſu proximarum partium. Quales ſunt hypochondriorum tentiones propter aut ſepti transverſi, aut pleuræ membranæ aut hepatis ingentes inflammationes. Ad quod genus pertinere videntur convulſiones ex vulnere factæ cum phlegmone. Siccantur vero partes ſeu, ut Hippocrat. verbis utar, inaniuntur evacuanturve tum propter caloris incendium, tum propter immoderatum frigus. De his Hippoc. *in* 5. *aphoriſ.* 17. ait: *Frigidum autem convulſiones, diſtentiones.* Et paulo poſt: *ulceribus frigidum mordax, cutim obdurat; dolorem inſuperabilem facit, denigrat, rigores febriles facit, item convulſiones & diſtentiones:* & Gal. *in comment.* ait: *immodicum ſcilicet frigus has facit convulſiones, & diſtentiones & nervorum refrigerationem, ſicuti enim non oportet ipſorum ſubſtantiam ab immodico calore diſſolvi, ſic neque ultra modum convenientem refrigerari, & in unum cogi ac cohiberi.* Frigus enim in exceſſu invadens nervos ac muſculos, tendines, liga-

menta,

menta, primo in cute parit inæqualitatem, repulſo introrſum humido ac calore, deinde ſiccat exprimendo, quod tenue eſt, cogit, denſat, indurat, cogendo ſinus interiores ceteros prohibet difflationem, & effluvium atque alimenti receptionem, ſic rigidæ manent partes duræ & diſtentæ: de quibus in *Coacis præſagiis: Rigor convulſionem in poſteriora inferens, interficit:* & Gal. *in libr. definitionum medicarum* ait: *Nam & ii, quos in itinere uſque ad mortem frigus oppreſſit, talibus rigoribus corripiuntur, quales Græci emproſthonotos, opiſthotonos, ac tetanos appellant.* Idem, & multo efficacius immodicus calor, ſeu caloris incendium agit, omnem enim muſculorum nervoſarumque aliarum partium humidam ſubſtantiam reſolvendo, eæ enim caloris incendio maxime reſiccantur, areſcunt, ac propterea diſtenduntur, ac convelluntur. Quomodo ardentes febres veluti ignis nervos ſiccantes eos diſtendunt, ac convellunt, atque ut Gal. *in* 4. *aphor.* 66. docet, *pernicioſas afferunt convulſiones.* Eodem item modo phrenitides exitioſæ ſubſtantiam nervorum immodico calore diſſolventes in convulſiones deſinere ſolent. Atque magni æſtus eadem prorſus ratione idem, Gal. *in* 7. *aphoriſm.* 13 docente, ſiccando faciunt, non minus, & aſſiduæ vigiliæ, atque omnes inſignes ſeu immodicæ cum vacuationes tum purgationes, ut ex Gal. *in lib. quinto aph.* 3. *&* 4. *ſexto, atque in ſeptimo aph.* 9. colligitur. Ipſe vero has omnes ſiccarum, ut ita loquar, convulſionum cauſas *in* 3. *de loc. affect. cap.* 5. hiſce verbis eſt complexus, dicens. *Quippe quam convulſio fit vel a labore, vel vigiliis, vel fame, vel ſolicitudine, vel arida æſtuantique febri, qualem in phreniticis videre eſt, cauſam ejus ariditatem vacuationemque recte putaveris.* Quare tot cauſas habent convulſiones, perpetuæ ac permanentes, quippe aut nervoſarum partium repletionem, aut ſiccationem, evacuationem ſeu inanitionem. Quæ vero cum manifeſto motu fiunt, quales ſunt epilepticæ, ac quas motus convulſivos vocant, alias cauſas habent. Aut enim ab humore craſſo ac viſcido ventriculos cerebri obſtruente, quo modo univerſalem convulſionem, quam Græci *epilepſiam*, alii morbum comitialem vocant, Gal. *in lib.* 3. *de loc. affectis cap.* 7. ita ſcripſit. *Atque morbus*

bus quoque comitialis convulsio est omnium corporis partium non perpetua, ut in emprosthotono atque tetano videre est, sed quæ ex temporum accidit intervallis, atque hæc convulsio cerebro primario, & per se læso fit, veluti per consensum ipso quoque læso corpora sæpius pati convulsiones observamus cum universales tum particulares. Galen. enim ore ventriculi læso nedum convulsiones fieri, cerebro nervorum in principio læsione communicata, sed vel etiam gravissimos alios affectus demonstravit *in lib. 5. de locis affect. cap.* 6. Grammaticum enim narrat juvenem, qui quoties vel nimis vehementer doceret aut cogitaret, aut inediem sustineret, aut irasceretur, comitiali morbo corripiebatur, quippe ex bilioso acrique succo os ventriculi mordente. In *lib. vero 5. aphoris.* 1. Gal. narrat, quendam adolescentem ab humore æruginoso os ventriculi mordente sæpius universali convulsione fuisse tentatum, eamque ipsum non reliquisse, quoad per vomitum æruginem excerneret, & in *libr. de vena sect.* adversus Erasist. Diodorum Grammaticum, cum diu jejunus mansisset, convulsionibus ob eam causam fuisse tentatum. Ex contentione quoque ac labore, qui fit cum ventriculus aliquod infestum expellere conetur, convulsio fit, non secusque fiat vera epilepsia, dum expultrix in cerebro conatur a ventriculis expellere succum crassum ac viscidum, ipsos obstruentem, ac viam spiritibus animalibus prohibentem. Qua ratione recte quidem dixit Hipp. ab elleboro albo, ex ejus infestissima qualitate os ventriculi mordente, fieri convulsionem, quam nos Patavii, ubi Medicinæ operam daremus, vidimus in quodam juvene, cui album veratrum seu elleborus a fatuo quodam pharmacopœo, nigri loco exhibitus est, in aliis multis, quorum ore ventriculi aut a biliosis aut ab æruginosis humoribus, aut ab aliquo venenorum erodentium læso. Quare per consensum etiam ex ore ventriculi læso læditur cerebrum, & homines convelluntur, ac nedum ubi hujusmodi membrum læditur, sed maxime etiam uterus læsus convulsionem concitat, cerebro ab ipso communicata læsione, ex quo merito plures ex hystericis mulieribus convulsionibus non raro tentari solent. Galen. scribit *in 6. libr. de loc. affect. cap. 5.* Viduam quandam mulierem ex semine re-

tento, utero læso convulsione fuisse tentatam, excretoque semine crasso, fœtido, fuisse liberatam. Hinc auctor Prorrheticorum *in* 3. *Prorrh.* 27. ait; convulsiones in hystericis mulieribus esse faciles, quales Dorcadi contigisse meminit. At & ab hoc membro quippe ab utero atque ab aliis partibus venefica ne maxime infesta aura ad cerebrum ascendente aliam epilepsiæ speciem Gal in duobus pueris (ut ex 3. *libr. de loc. affect. cap.* 7. colligitur) observavit, atque ab his caussis concitari convulsiones non permanentes, sed cum motu quæ fiunt, nobis esto persuasum, omnium vero cum convulsionum tum motuum convulsivorum causas omnes Gal *in lib.* 12. *methodi med. cap. ult.* has esse perstrinxit, quippe has fieri aut a siccitate, a repletione, a magna phlegmone, a mordente humore atque ab ingenti frigore. Sed satis accurate cognitis caussis convulsionum, modo signa, a quibus possunt futuræ præcognosci, de quibus *in lib.* 5. *coac. præs. text.* 5. hæc leguntur. *Leviter feroces insaniæ ferinæ sunt, & convulsionem signant:* Et paulo post *text.* 13. *Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur.* Has sequi cerebri exitiosas inflammationes rationi quadrat, cum illa signa phreniticorum lethalium sint, propriumque, ut a Galeno *in primo Prorrheticor.* habetur, ipsorum sit antequam moriantur, convelli, convulsosque mori. Auctor vero Prorrhet. *in* 1. *libr. text.* 22. ait: *In phreniticis frequentes permutationes convulsionem indicant.* In *eodem vero* 5. *libr. Coac. præsag. text.* 9. scribitur: *In acutis doloribus capitis, iisdemque turbidis cum gravitate, convulsiones fieri solent:* Et paulo post *text.* 22. *Capite dolentes & exsudantes, intercepta alvo, in convulsionem incidunt.* Atque hæc de notis convulsionum futurarum; quarum dolores tantum capitis vehementes, & vehementia seu ferina deliria certe possunt prædicere convulsiones; reliquæ vero notæ incertius ac infidelius, sed Hipp. *in* 3. *Prognost. text.* 34. de puerorum futuris prævidendis convulsionibus ita scripsit. *Pueris autem convulsiones accidunt, si febris acuta fuerit, nec alvus dejiciat, ac si vigilent, parum lugeant, colorem mutent, & viridem, aut lividum, aut rabidum trahunt.* Hæc igitur nuperrime

me æditis pueris promptissime accidunt ad septimum usque annum. Adultiores vero pueri, virique non item in febribus prehenduntur convulsionibus, nisi aliquod judicium exstitit validissimum ac deterrimum, qualia per phrenitidem accidunt. Sed de his satis, nunc ad prognosticum ex convulsionibus sumendum declinemus, & primum de iis, quæ citra febrem affligunt, pauca attingamus. Convulsionum itaque eæ, quæ fiunt repletis humore crudo nervosis partibus, minus periculi afferunt ægrotis, quam quæ siccatis arefactisque nervis musculisque concitantur: cognoscuntur vero a repletione factæ, eo quod repente fiant. Ceterum ex tribus convulsionum differentiis, *tetanus* vocata, affectus est acutissimus; sæpiusque cito interficiens, quippe tribus aut quatuor diebus, cum convulsis musculis cum mandibularum tum gulæ non possint deglutire neque nutriri cibis, neque medicamentis devorandis juvari, sed ubi morbus in dies protrahitur, de salute sperandum est. Quod Hippoc. *in 5. lib. aphor.* 6. ita expressit. *Quicunque a distentione corripiuntur, in quatuor diebus pereunt, si vero has effugerint, sani fiunt.* Hippoc. omnes solent quam maxime a febribus, si supervenerint, juvari, quod absumat calor febrilis humores nervosas partes replentes, de quibus Galen. *in 2. aphor.* 26. ita scripsit. *Quum ergo secunda valetudine quempiam derepente convelli accidat, talem a plenitudine proficisci convulsionem necesse est, ita enim infarciuntur, viscidis & frigidis humoribus, quibus etiam aluntur, ut spasmum patiantur, cui superveniens febris, frigidos illos calfacere, & lentos tenuare humores, & discutere solet.* Hocque est, quod Hippoc. *in 4. aphor. 57.* dixit: *Qui a convulsione aut distentione nervorum tenetur, febre superveniente, liberantur.* Ex quo merito ipse quoque *in 2. lib. aphor.* 26. dixerat. *Febrem convulsioni supervenire melius est, quam febri convulsionem.* Hinc recte ab ipso *in 2. Epid. com. 5. text.* 8. sancitum est, quod si pueris spasmus fiat, ignem exerceamus seu inuramus, quod crudos crassosque humores calefaciat, extenuet, & discutiat. Quo itaque convulsis succedens febris vehementior erit, & vehementiore rigore eo efficacius eos sanabit, qualis esse solet quartana, quæ cum frigus intensum habere solet, tum ca-

lorem efficacissimum merito ipsa liberat a magno morbo, si Hippocrati atque experientiæ credimus, & merito sane, cum ipsa calorem habeat ceteris aliis febribus efficaciorem, quod ipse in terrena crassiori ac densiori materia fundetur, atque hoc est, quod nobis Hipp. innuit *in lib. 5. aphor. 70.* hisce verbis: *A quartana capti non admodum a convulsionibus capiuntur, si vero prius capiantur & quartana supervenerit, liberantur.* Hocque nedum ob calorem, qui efficacissime repletionem nervorum partium discutit, sed quin etiam ob frigus cum incensum tum diu quatiens corpora a nervosis partibus humores dissipat; quare convulsis superveniens febris, bonum, quatenus repletionem discutiendo tollit. Quod de convulsis ab ebrietate Hippoc. ita confirmavit, *in 5. aphor. 25.* dicens; *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi febre corripiatur.* Atque hæ sunt convulsiones, in quibus de salute sperandum erit, ac multo plus, si in pueris fiant, qui quo facilius adultis, cum ob crudum alimentum, quo abundant, tum quia partes nervosas infirmas, (ut Gal. *in 3. lib. aph. 5.* est auctor) habent, convelluntur, eo minoris periculi malum decernunt, at multo facilius hos superveniens febris juvabit. Ex quo neque convulsiones in febribus hos capientes ita sunt detestandæ, in adultis vero solent esse perniciosæ, quatenus fiunt plerumque resiccatis atque arefactis a febrili calore nervosis partibus, quo nihil perniciosius, ut Gal. visum est, qui de ipsis *in lib. 12. meth. med. cap. 8.* ita scripsit. *Scire namque licet ejusmodi affectum, si modo curabitur, humectationem poscere. Ceterum curatu perdifficilem esse, vel potius, qua curari omnino non possit, si febris occasione est contractus, succedit maxime exitiali phrenitidi. Nec sanatum quempiam ita convulsorum aut ipse vidi, aut alium narrantem audivi.* In pueris vero febricitantibus non sunt ita malæ detestandæ, ut paulo post clarius ex Hippoc. *in 2. Epid. com. 2.* demonstrabimus. Ceterum in aliis omnibus ætatibus a siccitate factæ convulsiones sunt perniciosæ. Hinc timendæ esse videantur convulsiones, quæ in febribus fiunt, ex quo merito Hippoc. dixit, melius esse si convulsionibus febres succedant, quam convulsiones febribus, quæ a purgatione, vacuatione

tione insigni, quod omnes hæc siccent, pessimæ sunt, de quibus auctor Prorrh *in lib.* 3. ita scribit: *Quibus ex naribus copiosa violenta, & multa fluunt, ad convulsiones trahi interdum deducuntur:* & in 5. *aphor.* Hipp. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* & paulo post quippe *in aphoris.* 56. ait: *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum*, quod repetit *in lib.* 7. *aph.* 9. cum dixerit. *A sanguinis profluvio convulsio, malum:* quam rem clarius egit *in lib.* 6. *aphoris.* Galen. cum dixerit, convulsionem ab evacuatione esse acutissimam & perniciosissimam, èadem ratione *in lib.* 7. *aphoris* 13. Hippoc. scripsit, *ab æstibus fortibus convulsionem, aut distentionem, malum:* & paulo post *aph.* 18. *in vigilia convulsio, malum:* quod cum fortes æstus, vel febres ardentes vel inustiones tum vigiliæ immoderatæ substantiam humidam dissolvant, evacuentque. Eodem itidem modo immoderatæ purgationes siccando convulsiones perniciosas pariunt, quod Hipp. *in* 5. *lib. aphor.* 4. affirmavit, cum scripserit. *Ex immodica purgatione convulsio aut singultus, malum:* Et in 7.aphor.25. *Ex medicamenti potione convulsio, lethale:* Et in 5. aph. *Convulsio ab elleboro, lethale.* Atque hæc de Prognostico convulsionum perpetuarum. Nunc pauca de iis, quæ aut contentione, aut morsu fiunt, dum natura conatur ventriculis cerebri excutere humorem viscidum & crassum, attingamus, cum hæc cumulatius sint posterius a nobis tractanda; *Epicopticos* vocamus illos. Gal. *in lib.* 5. *aph.* scribit, Epylepsiam neque acutissimum, neque periculosissimum esse affectum: & merito quidem, cum quod chronicus morbus sit, tum quod plures ab ipso evadunt; uti pueri, quos Hippocrat. *in* 2. *aphoris.* 45. sanari ita scripsit: *Quicunque juvenes morbo comitiali laborent, mutatione maxime ætatis & temporum & locorum & victuum quoque liberantur.* Expressit vero, sanari possunt & non possunt *in quinto aphorism.* 7. dicens: *Quicunque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt. Quibus vero accidunt viginti quinque annos natis, hi plerumque moriuntur.* Gal. scribit *in lib. de puero epyleptico*, se plures pueros sanavisse, atque *in lib. de purg. med. facult.* plures vel etiam ex iis, qui non sanantur, in vere purgatos, atque sanguinis mis-

ſione præcaviſſe: ceteræ vero aliæ convulſiones, quæ aut per conſenſum ab aliquo acri humore aut veneno, aut vapore venenoſo, & maligno concitantur, curantur. Cujuſmodi fuit, quam patiebatur Grammaticus ob amaram bilem, & adoleſcens, ab ærugine os ventriculi mordente, qui excreta per vomitum ærugine, liberatus fuit. Itemque & alia a malignis corporibus; ſed hæc ſufficient nobis ad judicandos eventus convulſionum ſine febre concitatarum: nunc de iis, quæ in febribus acutis fiunt, agamus.

Cap. VIII.

Quid convulſiones in febribus acutis ſignificent.

Convulſiones & omnes, qui in principiis morborum acutorum fiunt, multitudinem humorum ſignificant, qua partes nervoſæ repletæ contenduntur ſeu convelluntur. Hæ quicquam certi in morbis non judicant, graviſſimum tamen morbum teſtantur, neque prorſus periculo vacantem, quando omnes morbi ad multitudinem crudorum humorum graves ſint, nec periculo careant. Quales fuere, quæ Hippoc. ut *ex libro Epid.* conſtat, in multis, qui ſanitati fuere reſtituti, fuere conſpectæ. Quippe in muliere trimeſtri fætu gravida in littore decumbente; in Pythione, qui prope telluris ædem habitabat; in eo qui in horto Dealcis ægrotabat; in Charione, qui apud Demetum, atque in moroſa muliere, quam prima die quaſi repente convulſio invaſit. Materiæ enim omnes (iis exceptis quæ in eo, qui in horto Dealcis ægrotabat) conſpectæ ſunt, quæ Criſin futuram indicabant, multitudinem humorum ſignabant, nec quicquam certi ad ſalutis exitiique præſagium. Ceterum in Pythione ac Charione, quod una cum urinis aliquam coctionem præ ſe ferentibus apparuerint, non ita erant timendæ. Criticæ fuere in illo, quæ in horto Dealcis conſpectæ ſunt: quod Galen. *in 2. Epid. text.* 39. hiſce verbis expreſſit dicens: *Nam & qua deliraverit in nona, & dextro oculo ſtrabo fuerit, res ſunt quæ ſolent in judiciis evenire.* Quæ etiam in febribus ex ore ven-

ventriculi per consensum cerebro læso fiunt, non sunt timendæ, quum vomitione facta tolluntur. Qualis ab Hippoc. in filio Herophiti fuit observata, de quo *in lib. 5. Epid. text. 27.* ita scripsit: *Herophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti autem die sine voce jaciebat, stertens, distortos habens oculos, febricitans: Penna vero immissa vomuit bilem atram & clistere immisso stercus multum subiit.* Eodem quoque modo in utero sanatu sunt faciliores: quare *in lib. 3. Prorrheticorum* ita legitur: *Convulsiones in hystericis mulieribus faciles sunt, ut etiam Dorcadi contigit:* In febribus etiam, quæ pueros invadunt, quod non magni recessus, a sano ipsorum statu propter multum crudum alimentum, quo abundant, & nervosi generis infirmitatem, nobis indicio sint, non admodum sunt periculosæ: Quod Gal. *in 1. Epid. comm. 2. text. 24.* expressit, dicens. *Pueri autem propter nervosi generis infirmitatem convulsionibus sunt opportunissimi.* Quo facilius etiam parvis de occasionibus hoc iis mali accidit, minusque est periculosum, ex quo mirum non est, si vel etiam, cum in febribus pueri convelluntur, non sit usque adeo, uti in aliis ætatibus, timendum. Quod Hippoc. in pueris observasse *in 2. lib. Epid. comm. 2. text. 24.* hisce verbis prodidit: *Multos convulsiones & maxime pueros ab initio tentabant, & febricitabant febribusque convulsiones succedebant.* Erant hæc plerisque diuturniora & innocua, præter eos quibus etiam alia cuncta pernicialia essent, quod *in 4. Coac. præs. sect. 2. text. 31.* ita fuit confirmatum: *Convulsio in febre, lethalis, minime vero pueris:* quibus etiam convulsionibus succedit febris, aut si est, fiat vehementior, bonum est, quoad convulsionem, modo ex nervosarum partium repletione profecta sit. Hinc *in Coac. præsag. lib. 4. sect. 2. text. 10.* legitur, convulsionibus remedio esse acutam febrem supervenientem, quæ prius non fuit, aut quidem prius exstitit, jam invalescentem magis. Nec non juvare urinam multum vitream, & genituræ similem, atque etiam alvi fluxum. Convulsiones quoque in febrium principiis factæ, si febres augeantur, ægroti rigere minus solent, cujusmodi fuit, quæ in

uxore

uxore Eraclitis visa est, de qua *in 7. Epid. text.* 108. ita scripsit: *Philistidi Eraclidis uxori incepit febris acuta, rubor faciei sine ulla caussa manifesta, paulo post eadem die riguit, non recalescebat, convulsio facta est in digitis manuum, & pedum, paulo vero post hæc invaluit, 2. superriguit, paulo plus incaluit, & rubor minor, & convulsiones supervenerunt moderatiores.* Demum addamus quasdam convulsiones in febribus, aliquando febres ipsas diminuere & sanare, quæ criticæ dici debebunt, quæ fiant per materiæ transmissionem a venis ad nervos musculosque, quæ si febrem in primis diebus solvant criticæ, & bonæ erunt. quod *in 5. libr. Coac. præsag.* ita scriptum est. *Convulsio in febre mota, febrem solvit eadem die, aut altera, vel certo tertia, quod si tempus transgrediatur, quo ab initio tenebat, nec acquiescat, malum.* Hoc vero fit, ut etiam dictum est transmissa materia morbifica a venis ad partes nervosas, quæ transmissio materiæ potest quidem febrem minuere, vel etiam prorsus tollere, humoribus a venis excretis, non amplius in ipsis putrescentibus. Sed hæc de iis convulsionibus, quæ etsi non bonæ (cum perpetuo per se omnes malæ sint) tamen aliquando salutem indicare, contingit: quibus perspectis ad malas perniciosasque convulsiones descendamus. De quibus in febribus observatis Hipp. *in 2. lib. Prognost. text.* 10. scribit: *Si autem testes, & pudenda revelluntur, dolor vehemens, vel mors.* Perpetuo in adultis in febribus acutis convulsiones sunt malæ, omniumque maxime in ardentibus, ut Gal. *in 4. lib. aph.* 66. testatum reliquit, quod hæ ardentes febres veluti ignis nervos siccent ac perniciosas convulsiones faciant. Dictum est omnes convulsiones a siccatis partibus nervosis profectas, esse sanatu nedum difficiles, sed impossibiles, itaque in febribus acutis eæ omnes erunt perniciosæ, quippe, quæ ab igneo calore febris humido consumto, siccatis nervis fiunt. De his Gal. *in 4. lib. aphor.* 35. ait: *Si vero ex febribus adurentibus totum corpus exsiccetur, & nervi deinde ex siccitate convulsio accidat, maximum est malum, & pene insanabile, quoniam longum quidem tempus exigitur ad siccitatem nervorum removendam, vehementia autem morbi tempus non concedit naturæ, sed cito vires dissolvens exitium*

affert.

affert. Ex quo Hippoc. merito *in 4. aphor. 66.* dixit: *in acutis febribus convulsiones, & circa viscera dolores fortes, malum.* Quæ si cum virium debilitate fiant, in foribus exitium prædicant. Quod Hippoc. perbelle *in aphor. 49.* expressit, ita scribens: *In febre non intermittente, si labrum vel palpebra, vel supercilium, vel oculus, vel nasus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum evenerit, mors proxima est.* Quod observavit Hippoc. in uxore Dromedai, quæ post convulsiones a capite inceptas subito obiit. Quæ etiam in mente capitis fiunt, maxime suspectæ erunt, sed omnium perniciosissimæ, quæ in phreniticis fiunt, proximum enim exitium significant. Nec istorum convulsorum quempiam sanatum vidit Gal. neque alium narrantem audivisse, *in lib. 12. meth. med. cap. ult.* mortalium memoriæ commendavit. Hipp. in illa epidemica constitutione, quam *in 1. Epid. comm. 2. text. 53.* descripsit, plures phreniticorum meminit, qui convulsi subito moriebantur. De quibus ait: *Phreniticis convulsiones, sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quod accuratius observavit in phrenitico, de quo apud ipsum *lib. 3. Epid.* scribitur: *Postridie mane vocem amisit, febris acuta, sudavit, non intermisit palpitationes per totum corpus, nocte convulsiones, tertio die cuncta exacerbata sunt: defunctus est.* Proprium esse exitialium phrenitidum, ut in convulsiones desinant, alias a nobis ex Hipp. atque Gal. demonstratum est. Veræ enim phrenitides id habent, quod paulo ante mortem convulsiones faciant, quippe ab inflammatione cerebri siccatis nervis; in ipsis vero, ubi hæ apparent, in foribus exitium denotant, quod Hipp. in Cononis Sexua phrenitica, ut apud ipsum *in 5. Epid. text. 81.* legitur, observavit, quæ quidem cum diebus quadraginta mortua esset, per aliquot dies ante voce destituta, & convulsa est. Tremores in convulsiones desinentes, seu ex tremoribus convulsiones, lethalissimas esse, Gal. *in 3. Prorrh. 9.* affirmavit. A doloribus quoque & assiduis vigiliis, perniciosæ sunt, nec non in febribus acutis, quæ observantur convulsiones, ut Hipp. *in 7 aph. 18.* nos docuit. Ab immoderatis vacuationibus & purgationibus eodem modo

malas esse convulsiones in aphorismis nobis significavit, veluti cum ait 5. *aph.* 4. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Et postea *aph.* 56. *Ex fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenerit, malum.* Ita ut omnes cum evacuationes tum purgationes immoderatæ, a quibus ægroti convelluntur, siccent universum corpus, atque convulsiones siccatis nervis efficere alias dictum est. Hinc Gal. *in* 7. *aph.* 70. *comm.* dixit. *Ab evacuatione convulsionem acutissimam & perniciosissimam esse.* Ab ilei inflammatione convulsiones esse perniciosas Hipp. quoque *in lib.* 7. *aphoris.* 10. tradidit. in vulneratis etiam convulsiones plerumque lethales esse consueverunt, etsi non necessario in omnibus ex vulnere convulsis mors succedat, ut Gal. *in* 5. *aphor.* 68. etsi Hipp. *in aph.* 2. dixerit e vulnere convulsionem lethalem. Plerumque vero lethales sunt, quod vel etiam ipse Hipp. ut apud ipsum *in Epid.* libris legitur, in multis observavit, quippe in Scamandro a sectione, in eo, qui ex jaculo sauciatus convulsus est, in illa Nerei virgine pulcra ex percussione, in Gubernatore navis ex fracto digito, atque in alio ex luxato digito, qui omnes convulsi obierunt. De Scamandro vero *in* 5. *libr. Epid. text.* 15. ita habet: *Scamandrus in larissa & in coxa marcorem habuit, & os diu luxatum. Hic sectus est sectione magna, etiam ad os ipsum, & deinde ustus est, & tunc die duodecima post sectionem spasmus cœpit, & obtinuit multum: contrahebatur autem crus hoc usque ad costas, transiliebat autem & in alteram partem convulsio. contrahebatur autem crus, & extendebatur: & alia membra movebat, & maxillæ compactæ riguerunt. Hic mortuus est, convulsus octava post invasionem convulsionis.* Et de illo, qui a jaculo percussus est, postea *text.* 44. *Qui jaculo acuto percussus est, posterius paulo infra cervicem vulnus accepit, aspectu quidem non dignum mentione, non enim in alto fiebat, non autem multo tempore post extracto telo, posteriora tractus, ut opisthotonici, & maxillæ ligatæ sunt, atque si quid humidum in os acciperet, & id conaretur bibere, rursum relidebatur ad nares, & reliqua statim pejora fiebant, & die* 2. *mortuus est.* Sed audiamus casum virginis illius Nerei pulcre a percussione convulsæ, de qua *text.* 47. ita habet:

Virgo

Virgo illa pulcra Nerei, quæ quidem erat viginti annorum, a muliercula amica ludente, lata manu percussa est secundum sinciput, & tunc quidem vertigine tenebricosa correpta est, & responsione tenuit & doluit caput, & rubra circa faciem erat. Cum autem septimâ jam esset dies per aurem dextram pus exiit fœtidum, subrubrum plus cyatho & videbatur melius habere, & sublevata est. Rursus intendebatur febris, & deferebatur in somnum, & loqui non poterat & dextra faciei pars trahebatur, & respirationem habebat difficilem, & convulsionem, & tremebat lingua, oculus stupidus: nona mortua est. Et postea *text.* 70. adjunxit casum satis spectandum, cum ait. *Magnæ navis gubernatori ancora digitum indicem, & os infernum confregit dextræ manus, inflammatio successit, & sphacelus, & febris, subpurgatus est moderate, calores mites & dolores. Digiti quoddam decidit, post septem dies exibat sanies moderata: post hæc dixit se non posse omnia longa enunciare. Prædictum est forte opisthotonicum, conferebant in hoc buccæ conserta deinde in cervicem. Tertia die totus convellebat in posteriora cum sudore. Sexta die a prædictione mortuus.* Eodem modo de Harpali filio ex magni digiti convulsione 3. die mortuo, ita scripsit. *Filius Harpali, qui ex Telephane liberta luxationem infra magni digiti accepit: inflammatus est, & cum colore: & ubi repositus est, profectus est in agrum, rediens lumbus doluit, lavit: maxillæ ad noctem conferebantur, & opisthotonus aderat. Spumosa saliva vix perdentes extra exibat. Tertia die mortuus est.* Eodem modo & Tychon in obsidione circa Datum percussus in pectus a catapulta 3. die convulsum subito obiisse in eod. *lib.* 5. *text.* 92. nobis prodidit. Ex horum itaque historia apparet plerumque convulsiones ex vulneribus esse lethales. A medicamentis quoque cum prævalide purgantibus tum venenosis, convulsiones permanentes sunt lethales, unde Hipp. dixit *in* 5. *lib. aphorism.* 1. ab elleboro convulsionem esse lethalem. Et *in lib.* 7. *aph.* 25. convulsionem ex medicamentorum potione eodem modo esse lethalem, inquam, sane lethalem convulsionem, puellam quandam a medicamento fœtum corruptorio incidisse Hipp. *in* 5. *Epid. text.* 50. vidit, de qua ita scribit. *Ei, quæ vigesimum ætatis annum agebat, & pharmacum corruptorium biberat,*

rat, accidit labor, vomitus biliosorum, multorum pallidorum & porraceorum. Cum bibisset, convulsio tenebat, linguam mandebat, cum ad quartam veniret & ipsa lingua erat magna, nigra, oculorum autem alba rubra: insomnis. quarta die, ad noctem mortua est. Hipp scribit, in eod. *lib. 5. Epid. text.* 82. juvenem ex devorato serpente quoque convulsum periisse. Cujus historiam ita expressit. *Adolescens quidam, cum multum meracum bibisset, supinus dormivit in umbraculo quodam. Huic serpens Arges in os ingressus est, atque cum sensit, non valens loqui, stridit dentibus & serpentem devoravit, & dolore magno tenebatur, & manus offerebat, ut qui strangularetur: & jactabat seipsum: & convulsus mortuus est. In libro vero 7. text.* 19. Anginosam mulierem die 7. convulsam interiisse. Atque hæ sunt lethales convulsiones in acutis morbis observatæ, quæ, ut jam diximus, in acutis ardentibusque febribus sunt perniciosissimæ, omniumque maxime, quæ phreniticis succedunt, multum quoque a vulneribus convulsiones esse timendas, prædictorum ex Hipp. narratæ historiæ satis vos docent. Sed dicetis illas, quæ, cum fiant in principiis acutorum morborum, ex repletis nervosis partibus ipsas concitent necesse est, atque aliæ, quæ quovis modo ab eadem caussa in iisdem acutis morbis concitantur, qua ratione vel salubres vel lethales esse cognoscemus. Ex signis aliis tum, quæ processerunt, tum una quæ illuxerunt, aut postea sequuntur. Omniumque maxime coctionis & cruditatis signa erunt attendenda, apparentibus enim convulsionibus, morbo plane crudo exsistente, semper nobis malum minatur, eodem modo non perniciosæ nunquam solum, sed aliis cum signis perniciem indicantibus apparere soleat. Qua ratione convulsiones, quas in uxore Philini primo, & postea in uxore Dromedai, in Philista, in phrenitico, in muliere Cyzichi, atque in muliere apud frigidam aquam decumbente Hipp. vidit, lethales omnes fuerunt. In muliere enim Philini, ut ex 1. *Epid. comm.* 3. *text.* 21. habetur, multæ convulsiones dolorificæ, cum magno delirio die 8. apparuerunt, quæ & diebus nono & undecimo eædem manentes, cum urinis crassis albis turbidis, multo tempore non residentibus, mortales absque dubio fuerunt

runt judicandæ. Non minus, & quæ in uxore Dromedai. De qua Hippoc. *in epid. 2. text. 1. Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus, & rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt. Urinis oleosis apparentibus paucis, & cum stillis sanguinis, quæ præcesserunt.* Quæ omnia simul certum exitium indicabant. Idem judicium ex hypochondrii tensione in Philista, 5. *obiit supra die, cum ex septi transversi magna inflammatione facta esset, simul cum pessimis signis.* In phrenitico etiam (præterquam ut nuper a nobis ex Galeno est demonstratum, quod omnes convulsiones in phreniticis exitiales) etiam id convulsiones ipsius habuerunt, ut lethalia signa simul cum convulsionibus tunc illuxerint, quando virulenta vomuerit, febris esset horrida, sudor copiosus prima die, assiduus toto corpore, multum delirium, secunda die aphonia, febris acuta, sudavit, non intermisit, quo tempore exitialissimæ factæ sunt convulsiones, quæ in febribus exitium certe prædicebant. Eodem itidem modo, & quæ in muliere Cyzichi die decimoquarto, cum extremorum frigiditate, delirio, crudoque plane exsistente morbo: atque hæc sunt, quæ de prædictione a convulsionibus fuerant dicenda, sub quorum genere cum & singultus comprehendantur, de ipsis agendum non videretur, tamen cum singulares stomachi sint singultus convulsiones, de illis quoque sigillatim agendum merito duximus, atque eo magis, quod Hippocrates de ipsis distincte quidem a convulsionibus scripserit.

CAP. IX.

Quid singultus in morbis prædicent?

A singultu quoque eventus morborum venemur, tametsi idem sit ipsius judicium, atque convulsionis, siquidem & ipse quædam convulsio stomachi est, ut Gal. docuit *in 5. aphorism. 3. in lib. vero 4. de vict. rat. in morb. acutis* singultus appellat motus convulsorios: de qua clare satis *in comment. sexti aphoris.* ita habet. *Singultus vero concedatur convulsio stomachi*

machi nominari, quando aliud fuerit sermonis propositum, ut singultus substantiam cognoscemus, melius fortassis fuerit non convulsionem ipsum nominare, sed quendam motum ejusdem quidem generis, cujus vomitus, intentum autem & illo vehementiorem. Nam stomachus appetens eorum aliquid, quæ in ipso continentur, expellere, ad duos movetur casus, vehementiorem quidem in singultibus, mediocriorem illo in vomitibus, siquidem in vomitibus appetit ea tantum, quæ in ventriculi spatio latiori continentur, expellere, in singultibus autem ea, quæ sunt in ipso ventriculi ore penitiora. Ex quibus apparet singultum esse motum expultricis stomachi, aliquod noxium expellentis. Veramque stomachi convulsionem singultum dicimus, sed eum, quæ cum motu fit, qualis in epylepticis læso cerebro observatur: aut melius dicamus, singultus, ut Gal. *in 4. de vict. rat. in acut. text.* 69. nobis tradidit, esse quosdam motus convulsivos. Concitantur vero ex Hippocr. *in 6. aphoris.* 39. vel ex repletione, vel inanitione, scilicet partium nervosarum, particulatimque oris ventriculi. Replent vero cibi multi, potus humores, phlegmones flatus. Siccant calor igneus, immoderatæ omnes vacuationes, purgationes, vigiliæ, jejunia, atque alia hujusmodi. Ceterum singultum fieri ab iis caussis, uti veræ convulsiones concitantur, præcepit Hippoc. de vera stomachi convulsione locutus, quæ ab altera harum caussarum fit. Quod vero sæpius fiant singultus propter mordicationem oris ventriculi, qui motus sunt similes convulsionibus, quos convulsivos motus, multi merito appellent, minimeque convulsiones, proinde mirum non est, si ab aliis caussis fiant, ab illis quippe omnibus, qui vel copia gravantes stomachum, vel molesta quapiam qualitate ipsum lædentes. Nam cum ventriculus copia humorum, ciborum vel parum opprimitur aut acrimonia mordetur, aut distenditur flatu, aut calore aut frigore aliave qualitate irritatur, aut resiccatur, vel revellitur eo motu convulsioni haud absimili, noxam nititur expellere. Quæ Gal. videtur *in lib.* 8. *de comp. med. cap.* 8. attigisse, cum ait. *Similiter, & singultus stomacho interdum ob frigiditatem, aut repletionem accedit, interdum ob mordacitatem humorum acrium, & medicamentaria qualitate prædicto-*

dictorum: & paulo poſt. *Singultum autem ſine his fieri video, acribus humoribus aut ſeroſis & medicamentis ſtomachum mordentibus, quos ubi vomitu rejecerint, ſtatim ſingultu liberantur.* Quia & multis devorato pharmaco ex tribus piperis generibus conſtante, ſi ſtatim vinum ſuperbibant, omnino ſingultiunt, ex quorum numero etiam ego ſum. Amplius autem & cibo in mordacem qualitatem corrupto aliqui ſingultiunt, & quod a vomitu ſtatim liberantur, omnibus notum eſt. Quidam etiam ex rigore oris ventris ſingultiunt. Verum pueros maxime ſingultire contingit, tum ob corruptionem alimenti in ventre, tum ob partis frigiditatem, atque ab iis cauſſis ſingultus fiunt. Verum in febribus ſingultiunt homines quandoque propter pernicioſam aut ſtomachi, aut cerebri, aut inteſtini tenuis aut hepatis, inflammationem, aut preſſo ore ventris, a cava hepatis parte in tumorem elata, aut propter hepatis fervoris communicationem, aut acri humore e parte inflammata in os ventriculi defluente, & ipſum mordente, itemque acris exhalatio irritans ſtomachum, ſed hæc ſatis ſint de cauſſis, quibus ſingultiunt. Hinc illis cognitis ad prognoſticum declinemus, dicamusque ex ſingultibus eos tantum non eſſe timendos, qui citra febrem ac alium morbum, ex vino aut cibis fiunt, aut etiam ab humoribus acrioribus, vel frigidis, vel calidis, vel corruptis. At in febribus quemadmodum & convulſiones perpetuo timendi ſunt, omniumque maxime febres ſupervenientes. Quædam febres dicuntur etiam ſingultuoſæ, ex eo quod in ipſis homines fere perpetuo ſingultiant, augeanturque aucta febre & remittantur eadem remiſſa, quas febres Græci *lygodes* appellant. Quarum quidem Hippoc. meminit *in 4. lib. de rat. vict. in acut. text. 69.* Et Gal. *in comm.* dixit, febrem ſingultuoſam appellari, in quo ſingultus per mane, ac per totum morbum ſimul cum febre exercebatur, ut plurimum vero eæ non parum ſuſpectæ haberi debeant, quod fiant inflammato aut ſtomacho, aut tenui inteſtino aut hepate. Cornel. Celſus ſcribit, frequentem ſingultum præter conſuetudinem continuum ſecus inflammatum ſignificare; non tamen ſimpliciter hepate inflammato ſingultiunt ægri, ſed quando hepar

ad maximam attollitur inflammationem, ex Gal. *in 5. lib. aphoris.* 3. licet Hippoc. ibidem dixerit simpliciter. Hepati inflammationem patienti singultus advenit. Quare in hepatis inflammatione singultus exitialis esse solet. Non minusque fit cerebro ac ventriculo inflammato, omniumque maxime, si a vomitu fiat, de quo Hipp. *in 7. lib. aphorism.* 3. scribit. *A vomitu singultus, & oculorum rubor, malum.* Gal. de ipso ita sentit: Qualis passio est convulsio musculis, talis est singultus stomacho, qui humoribus infestantur, convenit nonnunquam totum ventriculum, nonnunquam os ejus & gulam. Quas per vomitiones abjiciens statim a singultu liberatur, qui si neque per istas cessaverit, duorum alterum ostendit, vel cerebrum nervorum principium, vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, quare a vomitu plerumque perniciem ostendit concitatus singultus, omniumque maxime in ilei affectu, ex quo Hippocr. *in 7. aph.* 10. dixit: *Ab ileo vomitus, singultus, convulsio, malum.* Et Galen. *in comment.* dixit: non semper in iis vomitum adesse, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt. Quare in acutis febribus a vomitu & præsertim malo singultus ascendens, mortalis erit judicandus; qualis fuit observatus ab Hippoc. *in 3. epidem. com.* 2. *text.* 9. in muliere ægrotante in mendacium foro, de qua ait: *Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: quæ postridie obiit.* In quacunque vero febre acuta singultus frequentior & molestior, futuri exitii nobis erit indicium, omniumque maxime, si a vomitu malo, dico vomitum malum ex humoribus aut fœtidis, nigris virulentis aut synceris, qui evacuantur. Ex quo merito in 4. *Coac. præs. sec.* 3. *text.* 15. in vomitionibus synceris damnatur singultus. Ab immoderata etiam cum evacuatione tum purgatione singultus solet esset exitialis, quod resiccatis nervosis partibus stomachus convellatur. De quibus Hippoc. *in 5. aph.* 3. *Ubi sanguis multus fluxerit, singultus aut convulsio, malum:* Et in sequenti aphorism. *Ex superflua purgatione convulsio aut singultus superveniens, malum.* Omniumque exitialissimi sunt singultus, qui immodice purgatis corporibus,

ac

ac vel etiam ſuapte natura debilibus. De quibus Hippoc. forte *in lib. 7. aphoriſm.* 41. dixit: *Si ſenioribus ſupramodum purgatis ſingultus ſupervenerit, non bonum.* Similiter ſolent ſingultus in ictericis ex tumore aut inflammatione hepatis concitari. De quibus in *Coacis præſagiis lib. 7. ſect. 2. comm. 1. text. 17.* hæc habentur: *Qui fœdati morbo regio non adeo acriter ſentiunt, ſiquidem ſingultiunt, alvi iis exturbantur, fortaſſe ſupprimuntur atque ii valde flaveſcunt. Non ſingultiunt hi, quovis modo affecto hepate, ſed ita pleno aut inflammato, ut vel præ copia exundantis bilis totus ventriculus aut ſtomachus gravetur, aut mordeatur, vel præ magnitudine inflammationis ac fervore opprimatur, quod tum demum evenire ſolet, cum affectus maximus eſt.* Verum, ut lethalium ſeu exitialium ſingultuum judicium confirmetur, ſigna alia pernicioſa, cum quæ præceſſerunt, tum quæ una illuxerunt, tum quæ poſtea, quando ſingultus exitiales nunquam ſoli erunt, ſed alia ejuſdem pernicioſæ naturæ aut ante aut ſimul conſpecta habebunt ſigna. Quæ auctor Prorrheticorum *in 1. libr.* expreſſit, dicens: *aphoniæ cum ſingultu, peſſimæ.* Et in Coacis præſagiis: *Laſſati, ſingultientes, ſtupore detenti, mali.* Peſſima ſigna erunt, ſudores frigidi, extrema frigida non recaleſcentia in febre ardentiſſima, non ſitire, cibum abhorrere, ſudare copioſius, & febrem non intermittere, ſtilla ſanguinis e naribus, & alia hujuſmodi multa, quæ quiſque videre poterit, in hiſtoria illius mulieris, quæ in mendacium foro decumbebat, de qua, ut dictum eſt Hippocr. *in libr. 3. Epidem.*

CAP. X.

De rigoribus, atque quid in morbis ſignificent.

De rigoribus quoque in præſentia quatenus ad prognoſticum judicandum maxime faciunt, acturi, in primis ipſorum cognitionem, juxta noſtrum ordinem promittemus, neque inutiliter, cum non poſſit, eis non probe cognitis, de morbis judicium certum ex rigoribus haberi. Rigor itaque eſt naturalis caloris ſubita ac violenta, ſive, ut ait Gal. *in lib. de*

 tum.

tum. palp. convulſ. & rigore. Dolorifica perfrictio cum quadam inæquali totius corporis concuſſione, agitationeque ab expultrice facultate partium ſenſibilium, conantibus foras expellere humores noxios, oborta. Diſtinguitur a tremore, quod tremor ſit unius tantum membri vibratio, rigor totius corporis. Ab horrore, quia hic ſit totius cutis & rigor totius corporis. Ceterum dicemus hoc paulo poſt accuratius. Rigor quandoque fit citra ullam febrem, plerumque cum febre una: absque febre rigorem concitari docuit Gal. *in lib. nuper citato cap.* 7. & *in* 2. *de cauſ. ſymptomatum cap.* 5. atque *in libr. de inæquali intemperie cap.* 8. qui contra antiquos fieri absque febre rigores demonſtravit. Viditque ipſe Alexandriæ juvenem citra febrem ex dactilorum immaturorum eſu, quippe ex humore craſſo venas obſtruente, riguiſſe. Antiquis vero cognitum haud fuit, citra febrem corpora rigere. Non tamen Hippocrati, cum *in primo libro Epidemior. comm.* 3. *text.* 22. de uxore Epicratis hoc aperte ſcripſerit, dicens: *Epicratis uxor, quæ ægrotabat apud Archegetem inſtante jam partu, rigore correpta eſt, non incaluit, ut ferebant, poſtridie eadem erant.* Datur itaque rigor citra febrem, qui a Galen. *in* 6. *comm.* 3. *text.* 9. rigor non potens calefieri & a Græcis *anechtermeton* nuncupatur, veluti ille, qui poteſt calefieri, quippe quem febris ſubſequitur, validus concutiensque ac morbidus dicitur Sed quomodo cum a frigore, tum ab horrore rigor diſtinguatur. Galen. *in libr. nuper citato de trem. palp. convulſ. & rig. cap.* 6. his verbis expreſſit, dicens: *In ægrotantibus ſane non idem videtur cum eo, quod eſt horrere, aut frigere.* Dicimus igitur ſubinde acceſſionis inſultum, huic ſane cum rigore, alteri cum horrore, alii cum frigiditate ſola oboriri, & in omnium Medicorum commentariis idem uſus verborum exſiſtit. Ita cum quis cum nulla concuſſione corporis & agitatione perfrigeſcit, non hic riget, verum ſi affectus rigor appellari debeat, inæqualem & præter voluntatem motum ei accidere oportet, quod ſin hoc accidat, ſive cutem quidem inæqualiter commoveat, perfrictionem nominant: ſin autem hanc quidem perturbet, quatiatque per quoſdam inſultus, corpus autem totum non commoveat, horrorem nominant,

minant, ut hic cutis ſolius affectus talis exſiſtat, qualis totius corporis rigor. Cauſſæ rigorum ſunt primo immoderata cum caliditas tum frigiditas. A calore immodico & frigore conſertim corpus alterari horrore & rigore, ii, qui balneum nimis aut calidum aut frigidum ingrediuntur, probe ſciunt, & a Galen. *in lib. ſecundo de cauſ. ſympt. cap.* 5. demonſtratum eſt. Ex quo merito ab Hippocrate ſcriptum eſt: *Vlceribus frigidum quidem mordax cutem obdurat, dolorem inſuperabilem facit, & rigores febriles.* Quidam etiam ex vehementi timore horrent. Veluti alii tremunt ab ulceribus & abſceſſibus ſuppurantibus, nec non rigere corpora aliquando ab inuſtione & & ſectione Galen. *in 6. Epid. com.* 3. *text.* 19. nobis prodidit: cum dicit. *Sed ab his cauſſis rigent, tanquam ab aliquo acri ſenſibilem carnem lædente.* Ex quo merito præcipuas rigorum cauſas, bilioſas, acres humores Galen. ſtatuit. Hi enim admodum ſenſibiles partes mordicantes, ſunt in cauſa, ut calor naturalis ad ipſos quidem foras ejiciendos, magno impetu exſurgens, motum illum inæqualem concuſſivumque in toto corpore efficit, quod Gal. *in* 2. *de ſympt. cauſſ. cap.* 5. docuit. Hujuſmodi rigores clare appareant in febribus bilioſis, omniumque maxime in iis, quæ intermittunt. In quibus idem, quando humores bilioſi tenues admodum mordaces extra venas expulſi ab omnibus ſenſibilibus particulis continuatim expellantur, quippe ab hac in aliam partem, atque ab illa in aliam, quouſque humores, vel ad cutim ferantur, per ejusque poros, ſcil. per ſudorem vacuantur, aut ad ſtomachum pervenerint, ex quo vomitu rejiciuntur, aut ad alvum, per quem foras demittuntur. Hinc rigores bilioſæ vacuationes ſequi ſolent. Quod a Gal. *in lib.* 6. *Epid. com.* 2. *in text.* 6. hiſce verbis ſcriptum eſt: *In ſermonibus de rigore oſtenſum eſt amaram bilem, quæ cum impetu per ſenſibilia corpora ad excretionem fertur, conſequi rigorem.* Rigor vero hujus eſt generatio. Acres enim ac infeſti humores a venarum expultricibus pelluntur extra ad partes, a quibus non minus ii expelluntur, cum has ipſorum acrimonia infeſtet, & excitet expultricem, viciſſim in alias, hæque in alias, quouſque aut, ut nuper dictum eſt, ad cutim, aut ad

ſtomachum, aut ad ventrem venerint, & dum conantur partes læſæ humorem expellere, calor naturalis ad eas, ut opem ferat, evocatur. Ex quo extremæ partes algent eo deſtitutæ. Finitaque humorum expulſione, quod eſt ubi ad cutim, aut ad alium locum extimum, per quem excerni poſſint, deventum ſit, rurſum calor foras effertur. Quo tempore extrema denuo incaleſcunt, & multoque magis ſi calor naturalis robuſtus fuerit. Quo prælanguido exſiſtente tarde eo parum incaleſcunt. In hac itaque humorum expulſione fit illa corporis totius inæqualis concuſſio ac vibratio, quæ rigor eſt. Dumque fit hæc, extrema calore intus recurſo frigeſcunt. Hinc dum rigeant corpora, una etiam frigeant. Quare rigores ab acribus humoribus concitantur. Quandoque vero fiunt ab humore craſſo venis obſtruente. Cujusmodi fuit ille, quem Gal. Alexandriæ in juvene obſervavit, de cujus ſane rigoris generatione, *in nuper citato lib. cap.* 6. Galen. ita habet: *Nunc autem naturalis caloris vi impedita rigor occurrit, cupit enim tanquam nec ſubſtantia nec robore oblæſus tum expandi, tum in omnes partes corporis diſtribui. Prohibitus autem & vi in altum repulſus ad proprium principium refugit: Cum autem ibidem manere nequeat (nam ſubſtantiæ ſemper mobili loco conſiſtere mors eſt.) ſeſe colligens ac veluti in unum congregans, æqualiter ſane non intro libero motu protenditur. Sed vehementi latione utens, & veluti a carcere exſiliens nonnunquam inſurgit motu adverſus ea, quæ tranſitum ipſius occupant; illa ſane impetuoſa cohibetur, totum autem corpus cum incidit, perturbat. Nam præter alia etiam vaporoſus nunc redditus, dum illiditur in ea, quæ obſiſtunt, intro rurſus reſilit, ſeu ictu repercuſſus ac iterum ad principium revertitur. Inde rurſus erumpens incidit violentius, iterumque reſilit etiam in hoc illapſu, idque frequenter per ſucceſſionem fit, quamdiu noxa perſeverat.* Incipiunt vero rigores a dorſo & lumbis, quod Hippoc. *in* 5. *aphoriſ.* 69. ita habet: *Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, & per dorſum ad caput, ſed & viris parte corporis poſteriore magis quam anteriore. velut ex cubitis ac femoribus. Sed & cutis viris rara. Hoc quidem pilus indicat.* Sed hæc ſatis pro rigorum illuſtranda notitia, nunc ad

ipſo-

ipſorum prædictionem, quam ſane primum a bonis rigoribus venemur. Boni itaque rigores ſunt eorum, qui in febribus obſervantur, periodici, febriumque propria, qui ſunt ſymptomata. Periodici, qui aut quotidie aut alternis diebus aut ternis, omnes ſalubres, febresque intermittentes antecedunt, quæ omnes periculo vacare Hipp. *in lib.* 4. *aph.* 43. tradidit, eoque magis, quo major eſt intermiſſio, & quo minus eſt moleſtiarum tempus. De his enim in *aph.* 63. ait: *Quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Cum enim, ut Gal. docet in commento, per omnem corporis habitum mota rigores accidant, atque ideo ſingulis acceſſionibus expurgetur, atque evacuetur, non abſque ratione ad infebricitationem pervenit talium febrium intermiſſio. Hoc igitur eſt, quod nunc dictum eſt ab eo, quotidie rigores fiunt, quotidie etiam febres ceſſant, ſic videlicet ſi & per tertium diem vel etiam per quartum. Quod ſcilicet fieri videtur & in tertianis, & in quartanis circuitibus, in quibus febres ſolvuntur, & rurſus redeunt, quarum proprium eſt, ut cum rigore redeant. Omnium vero optimi ſunt rigores judicatorii optimi. Cujusmodi ſunt, qui febribus ſuperveniunt continuis in aliquo dierum judicatoriorum, cum ſignis concoctionis, a quibus aut ſudores optimi copioſi, aut vomitiones, aut alvi dejectiones aut ſanguinis e naribus eruptiones ſuccedunt, atque ex ipſis febres aut prorſus tolluntur, aut maxime minuuntur. De quibus Hipp. *in quarto aph.* 58. ait: *A febre ardente habito, rigore ſuperveniente, fit ſolutio.* Duo vero optimi rigoris videntur eſſe propria, primum, ut corpora a rigore maxime incaleſcant, idque fieri triplicem ob cauſam, ut Galen. *in libr. de trem. palp. rigore cap. ult.* docuit, primo quia calor naturalis ab ambiente repreſſus in altum colligitur, ut particulis conantibus noxios humores pellere, opem ferat, atque deinde, ut *in* 3. *lib. de temp.* docuit, humore intus exſiſtente enutritus & auctus, totus vehementer foras expanditur. Secundo quod calor ob violentam illam ad partes corporis permeationem, motionemque non parum accendatur, veluti lapides ferrumque ex mutuo contritu atque aſſiduo motu valde incaleſcunt. Demum calor dum ex alto re-

 dit

dit, ferventis aliquid humoris secum ducit, quo incalescit corpus. Quo vero corporis nativus calor fuerit robustior, eo corpus a rigore calidius fiet, & quo minus fortis eo minus est calidum. Hinc corpora probe calefieri a rigoribus, bonum est, qui naturam firmam ac viribus potentem significet, veluti e contrario, ut paulo post videbimus, quum nihil aut parum incalescunt, ex rigoribus pessime eos se habere naturamque prælanguidam testatur. Quare a rigore corpora maxime calefieri, quocunque fiat modo, optimum erit. Quod in omnibus a quibus cum optimæ vacuationes, tum purgationes fiunt, observatur. Alterum est optimorum rigorum proprium, quippe quod optima aut evacuatio aut purgatio succedat. Addamus quoque, quæ aut febrem prorsus tollat, aut saltem diminuat. Quales sane in multis ægrotis Hippoc. observavit, quippe in uxore Epicratis, quæ apud Archegetem decumbebat, in Charione, in Larissæ Virgine, in sorore apud Timeneum decumbente, Philistide, De Epicratis uxore *in primo Epidem. comm.* 8. *text.* 22. ait: *Die decimo quarto superriguit, febris acuta. Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre, sub noctem non febris acuta, urina crassa cum candido sedimento.* Et de Charione *in lib.* 3. *Epidem. com.* 2. *text.* 2. *septimo superriguit, febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est, & eodem modo postea in recidiva, septimo decimo superriguit, febris acuta, sudavit, febre est decretorie liberatus:* & de Virgine larissæ *epid.* 3. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata. In libr. vero quarto Epidemior. text.* 83. meminit sororem, quæ erat apud Temeneum cum rigore judicatam: & *in* 7. *quoque libro text.* 66. Philistidem Eraclidis uxorem eodem modo cum rigore judicatam. Aliquando in sanguinis profluvio rigor est bonus. De quo *in* 3. *Prorrhet. text.* 168. legitur: *Quibus in principio largum sanguinis profluvium, rigor fluxionem sistit.* Neque immerito aliquando ex immodica vacantium calore toto una cum sanguine intus recurrente. Nihilominus in morbis hujusmodi rigores longitudinem prænuntiant, nam ut Gal. ait *in comment. Ubi morbum*
non

non sedaverit sanguinis eruptio, exceperitque eam rigor, utrumque longum redditur ex eo, quod corpus difficulter calefiat: Aliquando etiam decretorie per tremores judicium declarant, ut *in Coacis præsagiis* 1. *libr. comm.* 1. *text.* 27. habetur, atque hi boni censentur rigores in morbis. Mali vero e contrario sunt, a quibus primo corpora minime incalescunt aut parum, quod naturam prælanguidam significent, de quibus in 1. *Prorr.* scriptum est. *A rigore refrigeratis non recalescens, malum.* Idemque *in secundo libro* habetur, quod, ut Gal. scribit in commen. caloris exstinctionem significat, quod in muliere in foro mendacium decumbente Hipp. observavit. Sunt etiam perniciosi, quos aut nulla sequitur vacuatio bona, aut mala, meritoque dicuntur Critici, sed mali, qui non judicant. De iis Gal. *in* 2. *prorrhet.* scribit: *Nam qui universaliter de rigore intellexerunt, perpetuo eos meminisse oportet, quod si vel tertio vel quarto die fuerit, talium febrium peculiare est symptoma. In morbis vero postea apparens, si judicationem non intulerint, deterrimum exsistit.* Deterrimi sunt, qui cum mala aliqua excretione apparent, quod sint ex judicatoriis non judicantibus, qui aut mortalia, ut Gal. affirmavit, aut judicii difficilis esse solent. De quibus in 1. *Pror.* 31. *Si ex perfrictione sudantes recalescant, malum; ex his quoque laterum æstus, cum dolor & rigor superveniens, malus.* Sudores vero malos esse cum frigidos omnes, tum maxime partium superiorum, tum copiosos minime febrem tollentes. De his Hippoc. *in primo Epid. Com.* 3. *Text.* 28. de uxore Dromedai scribens, ait: *Tertio die circa meridiem superriguit. Febris acuta. Urina eadem: hypochondrii dolor, fastidiosa ac nauseabunda, nox molesta, non dormivit. Sudavit per totum subfrigida.* Et mulier quæ in foro mendacium decumbebat, itidem sæpius ante mortem riguit, & cum sudore frigido. Copiosus quoque etsi non frigidus, crudo exsistente morbo, neque febrem neque symptomata tollens, lethalis est; præcipueque si aut die sexto aut octavo conspiciatur. Cujusmodi observatus fuit ab Hippocr. in eo, qui incalescens cœnavit. De quo *in primo Epidem. Com.* 3. *Tex.* 79. Hippocr. *Octavo riguit, febris acuta, sudavit multum, febre care-*

re

re visus est, non multum dormivit, a somno frixit. Qui die undecimo obiit: Et in Coac. præsagiis legitur: *Qui subinde exsudant & rigent, lethale est.* Quare rigores omnes mali sunt, quos aut nulla vacuatio, aut mala subsequitur. Quod ad febrem vero spectat, deterrimi sunt, febrem non tollentes, aut non minuentes. Quod apud Hippocr. legitur *in 4. lib. aphorism. 56.* hisce verbis. *Febricitanti rigor superveniens, febre non deficiente, malum.* Omnium vero maxime ex aliqua copiosa vacuatione si id fiat, ut Galen. *in quarto libr. aph.* 46. meminit, ita dicens: *Nam si aliqua evacuatio rigorem subsequatur, quæ nullam febris facit intermissionem, utriusque ratione hominem frangi, resolvique par est, quia vis imbecilla ferre non potest rigoris agitationem, & quia ab evacuatione dissolvitur.* Quod si vires prælanguidæ fuerint ex morbo, hujusmodi rigorem lethalem esse, Hippoc. *in eo lib. 4. aphoris.* ita scripsit: *Si rigor incidat febre non deficiente, ægro jam debili, lethale est.* Omnes enim rigores quicunque fuerint prælanguentibus viribus, sunt perniciales, quoniam exstinctionem nativi caloris nobis indicant. Cujusmodi intellexit auctor Prorrhet. *in 1. Prorr. text. 57.* cum dixit: *Refrigeratio cum rigore non recalescens, malum.* Et *in 2. lib. post oculorum perversionem in febre laboriosa rigor superveniens mortem fatetur.* Forte & de his Hippoc. cum *in lib. 7. aph. 7.* ait: *Ex multa potatione rigor & desipientia, malum.* Rigent enim auctore Galeno, ubi calor multitudine exstinguitur. Cognoscuntur etiam rigores deterrimi, qui sunt ex aliis malis signis vel ante ipsos, aut una cum ipsis apparentibus, aut quæ postea apparent. Cum malis enim in febribus continuis perpetuo timendi sunt. De quibus Hippoc. *in 1 Epid.* scribit. *At, cum febres ardentes inciperent, annunciabant, qui exitium impenderent, siquidem statim ab initio febris acuta eos corripiebat, a qua superrigebant, insomnes erant, graviter angebantur, sitibundi, fastidiosi.* In phreniticis, in quibus albæ urinæ aut fœces apparent rigores sunt perniciosi, ut *in 1. Prorrh. text. 13.* scriptum est. Scribitur etiam *in 2. lib. text. 29.* cum rigore non agnoscere familiares, seu ignorantiam, malum esse: itemque & oblivionem. Gal. *in commento*, ex insigni refri-

refrigeratione & victum esse calorem judicandum : & postea scribatur : *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, flammans quoque cum sudore facies in his, mala.* Et postea *tex*. 56. etiam de hujusmodi rigorib. scribit: *In oculorum perversione cum febre & lassitudine rigor perniciosus.* Comatosi in his male habent; *& in primo Coacorum præsagiorum: Rigores, quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcunque lethales, quod si cum iis facies flammæ in modum exardescit cum sudore, malignum est.* Et postea malignos esse rigores scribit, torporem inferentes. Quod exstinctionem caloris denotent. Et postea: *E rigore cum capitis dolore exsolutiones, lethales sunt.* Quod significent cerebrum insigni phlegmone teneri. Quare ex aliis symptomatibus malis augetur malorum rigorum judicium. Quemadmodum quoque intellexit auctor *Coacorum præsagiorum*, cum ait: *Quibus rigor in noctem incidit, tumque afflictantur magis & sine somno agunt, multum exæstuant.* Aut quod *in* 3. *lib. Prorr. tex*. 27. sic clarius legitur: *Supervenientes rigores & nocte magis quodammodo exacerbantes cum vigiliis & venarum agitationibus in somnis, atque urinæ præter arbitrium excernentes, in comatosas aliquando finiunt convulsiones.* Sed dicamus nos lethales esse hujusmodi rigores cum eis malis signis conspectis. Quare in acuta febre rigores cum signis malis, judicium exitii augent. Sunt etiam pravi ex *Coacis præsagiis* rigores continui, aut frequentes: Qui aut interni visceris suppurationem indicant, aut frustra tentatam Crisin, aut denique nativum calorem exstingui. Cujusmodi fuere in muliere in foro mendacium decumbente, cujus historia illustre satis nobis erit exemplum ad illustranda ea, quæ de exitialibus rigoribus hactenus diximus. Cum hæc sæpe in eo morbo riguerit, atque semper cum signis perniciosis. Quam quidem Hippocrat. *in libro tertio Epidemiorum text*. 9. hisce verbis est complexus: *Mulierem, quæ decumbebat in mendacium foro, primum enixam cum dolore masculum, corripuit febris. Initio statim sitibunda cor illi dolebat, fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit,*

guit, febris acuta, modicus secundum caput & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irrita sunt in somnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum: frigus partium extremarum, nec redibat illis calor. Iterumque nocte superriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, statimque ad mentem rediit. Octavo circa meridiem rediit calor, sitibunda, comatosa, fastidiosa: Vomuit biliosa, pauca, subflava. Nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inscia. Nono omnia fuerunt remissa. Sub vesperam comatosa, aliquantulum superriguit, vomuit amara, biliosa. Decimo rigor, febris exacerbata est, nihil dormivit: Mane multam, in qua nihil subsideret, reddidit urinam, extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta biliosa vomuit, non multo post riguit, rursusque extremæ partes frigescebant. Sub vesperam rigor, sudor frigidus, multum vomuit, nox gravis fuit. Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida: singultus multus, sitis laboriosa. Tertiodecimo nigra virulenta vomuit, rigor: Circa meridiem muta. Quartodecimo die sanguis de naribus. Defuncta est. Huic perpetuo venter erat lubricus, horrebat. Sed tempus est, ut quædam etiam de prædictione ab horroribus subjiciamus.

Cap. XI.

De horroribus, & ipsorum prædictione.

Horrorem affectum esse pravorum humorum per cutim discurrentium. Gal. *in* 1. *lib. de humoribus text.* 17. docuit. *Hic vero affectus motus inæqualis sive concussio totius cutis est, veluti rigor totius corporis. Ab horroreque ex hoc distinguitur, atque etiam quia horror est motus parvus, vehemensque, ac magnus rigor.* Ex quo merito horrorem parvum rigorem plures fecere: & Gal. *in lib.* 2. *de diff. feb.* dixit medium exsequitur rigorem a frigefactione. Fiunt horrores ab omnibus causis rigo-

rigorum, quippe obſervamus in balneis horrores cum a calido tum a frigido, ab humoribusque commordentibus ad cutim motis. Ex Gal. *in 7. aphor.* Omnes enim mali ſucci plenos, cum vehementer calèfiunt, horrore vexari Gal. *in 6. Epidem. comm. 3. text. 67.* tradidit. Calefiunt enim cum in febribus ex febrili quidem calore, tum in phlegmone. Hinc ex interna phlegmone vel etiam hos concitari *in lib. 2. Prorrheticor. text. 42.* ſcribit, præſertim ii, qui celeriter transmutantur, uti ægri etiam implacidi ſint, ſed nedum a febribus, ſed quovis modo humores commoti horrores concitare, Gal. *in 2. de cauſ. ſympt. cap. 5.* ita ſcripſit: *Ac mihi quidem ſic videtur. Eundemque hominem ſicuti quieſcentem quidem ſolam inæqualitatem ſentire, ita motum horrore & exercitatum rigore concutiente urgeri.* Et paulo poſt: *Jam aliquos, qui cruditate laborarunt, ſcimus, cum quieviſſent, nullo affectos dolore: Cum balneum fuiſſent ingreſſi, aut in ſole ſtetiſſent, excrementa, quæ prius quieverunt, calefaciendo, attenuando, ac in ſpiritum vertendo, ad motum excitant, quemadmodum ex animi affectibus ira.* Ubi vero excrementa, ut pituitoſa aut bilioſa acria ſint, cujusmodi ex præexcellenti putredine fieri ſolent, ad cutim mota atque diſcurrentia horrorum ægrotis ſunt in cauſa. Sed his præmiſſis ad Prognoſticum. Horrores primo ſtatuamus nunquam bonos, continuis febribus ſuccedentes, iis exceptis, a quibus continuæ febres intermittere cœperunt, boni enim hi ſunt, veluti ſi etiam in ardentibus febribus, qua hora fiebat exacerbatio, frigus, horror aut rigor appareant, indicio enim ſunt, naturam prævalidam eſſe, pravosque humores expellere a venis foras. Optimi quoque ſunt judicatorii boni, qui concocto quadantenus morbo apparent, ubi bona quæpiam vacuatio aut purgatio ſucceſſerit. Quod in Lariſſæ virgine Hipp. vidit, de qua *in lib. 3. Epid. comm. 3. text. 83.* ita ſcripſit: *Sexto die ex naribus multum fluxit, inhorruit & mox ſudavit in toto corpore multum, & calidum, ſine febre eſt judicata.* Apparentibus itaque coctionis ſignis, ſimulque & aliis judicatoriis ſignis, ſi horreant ægri, bonum; Critices enim vacuationes atque purgationes præcedere ſolent: De quibus *in 1. coa. præſ. comm. text. 19. Inhorreſcentes,*

 anxii,

anxii, lassitudine pressi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt. Non particulatim, ut nos putamus, sanguinis eruptionem denotant, sed generatim criticam perturbationem, veluti & auctor Prorrheticorum ait: *Qui ab horrore simul critici sudarunt, postridie vero ubi inhorruerunt, præter rationem vigilent, eos sanguinis eruptionem incursuros, puto.* Quod quicquam certi non habere Gal. *in com.* affirmavit. Quare boni tantum horrores sunt, a quibus continuæ febres intermittere incipiunt atque judicatorii boni. Mali vero sunt primo, qui purulentos ac tabidos explicant, judicatorii mali, atque ubi in principio pestiferorum morborum fiunt. Qui cum propter maximam humorum pravitatem, atque ob naturæ infirmitatem fiunt, tentantem movere humores, at nequeuntem. Quod clarius explicare videntur, ubi ab horroribus parum incaluerint. De quibus Hippoc. *in 3. lib. Epid. com. 3. text.* 69. scribit: plures eorum, qui febribus pestilentibus laborarunt, horruisse: ait enim; *Horrebant, & sub mortem delirabant.* Quod in Critone, qui tertio die ex tumore pestilenti interiit, observatum est, de quo Hipp. *in 1. epid. 3. text.* 26. ait: *Decubuit eodem die horrescens, fastidiosus, parum calens:* Eodem quoque modo scripsit *in lib. 7. Epid. text.* 39. Aristocratem, qui die tertio ex carbunculo pestilenti est defunctus, principio horruisse. Ex judicatoriis malis, qui ex Gal. aut difficilis sunt judicii aut lethales. Cujusmodi est ut *in 7. aphor.* 4. Hipp. ait: *a sudore horror, non bonum:* Et auctor Prorrh. *in 2. lib. text.* 30. *Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursiones febriles cum horrore, aquosa tenuia & multa removentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur.* Et *in 2. coac. præs. com. 1. text.* 8. *Qui frequentibus e dorso levibusque horroribus desudant, difficili morbo laborant.* Ex quibus colligitur horrores, qui vomitus malos & exitiosos sequuntur, esse judicatorios malos, qui ut dictum est a Gal. *in 7. aph.* 4. aut sunt difficilis judicii, scilicet ubi non adsunt signa lethalia; aut lethales, ubi unum aliquod lethale illuxerit signum, ut in ea adducta oratione apparet, in qua delirium, vocis defectio, & nigra excrementa vomitu excreta. In *Coacis vero præsagiis* difficiles esse illos hor-

rores,

rores, qui sæpius fiunt, id est, crebros seu frequentes, quique etiam celeriter permutantur. Quod *in Pror. lib. 2. text. 42.* ita expressum est: *Ex dorso frequentes horrores, celeriter in aliam transeuntes conditionem, implacidique urinæ interceptionem cum dolore judicant.* Quod recto magis *in Coaco* nuper citato præsagio declaratur, cum legatur ibi: *difficiles sunt.* Etenim urinæ suppressionem & laboriosum morbum significant, atque iis tenuis sudor obortus, pessimus. Sed de lethalibus hisce horroribus Hippoc. *in 3. lib. Epidem. comm. 3. text. 65.* ita scribit: *Omnes hæ cum multa turbatione erant conjunctæ.* Ventres enim plerisque turbati, horrores, sudores non decretorii, cum urinis multis supra potum, nullam concoctionem & crassitudinem habentibus. Quales Hipp. vidit in muliere apud frigidam aquam in Thaso decumbente; atque tales sunt horrores decretorii mali, qui cum signis lethalibus perpetuo exitium portendunt. Demum sunt horrores quoque mali, qui nedum febre non tolluntur, sed cum pessimis apparent vacuationibus, de quibus *in 1. Coac. præs. comm. 1. text. 37.* scribitur: *Lassitudine fracti cum horrore, cum exsudaverint judicii modo & recaluerint celeriter, malum, tum alias tum si eo tempore sanguis e naribus stillaverit, tabisque indicia:* Quos in maxima & gravissima illa tabe, quæ plurimos peremit, crebros apparuisse. Hippoc. *in 3. Epid. comm. 3. text. 66.* scripsit, de quibus ait: *Horrebant & sub mortem delirabant.* Sed non satis sunt crebri horrores ad suppurationem & tabem exinde denotandam, sed alia quoque signa desiderantur, nimirum anhelitus difficultas, febris assidua, quæ noctu augetur, cum sudoribus & tussiendi cupiditate, dolore, atque aliis signis, quibus Hipp. *in 2. lib. Prognost. text. 60.* purulentos cognosci docuit. Sed tamen in febre continua aut cum phlegmone interno, vel materia in pulmonibus putrescente, perpetuo indicabunt suppurationem seu purulentiam horrores multi, frequentes, inordinati cum dolore & respiratione difficili. Quod *in Coacis præsagiis* scriptum videtur, cum legatur. *Frequens horror & difficultas spiritus in doloribus, tabis indicia sunt, quatenus indicant pus, & ab eo tabem futuram.* In sputis enim sanguinis mali-

malignis, aut ubi humores in pulmonibus, aut inflammatio in suppurationem vertitur, horrores inordinati, & frustes sunt. Qui membranis pulmonum aut thoracis a putri humore acri reddito commotis fiunt.

Cap. XII.

De prædictione a torporibus ac paraplegiis.

Per torporem affectum quidem alias intelligendum diximus facultatis animalis cum sensus motusque difficultate, & aliquando quendam obtusum sensum & motum partis alicujus. Hujus caussa est, ut docuit Gal. *in 1. de caus. symptom. cap. 5.* obstructio, seu incrassatio, seu obscuratio nervorum, quibus Caussis spiritus impeditur, perinde enim nervi a frigidis crassisque humoribus solent obscurari, ut luto aqua & nubibus obscuratur, aut qualitas frigida aut exterior aut interior. In febribus vero has quoque habet caussas, a quibus torpescere partes solent, quippe phlegmonem, scirrhum, luxatas intro vertebras, quibus nervis compressis obstruuntur seu angustiores ad meatus redduntur. Illius vero, quippe animalis facultatis affectus cum motus & sensus difficultate, caussæ exsistunt cerebri refrigeratio tum positiva, ut ajunt, tum per exstinctionem caloris nativi. Sed torporum caussis perspectis, quid in morbis portendant, videamus, quando in sanis apoplexiam prænuncient: de quibus *in Coacis præsagiis* ita scriptum est: *Torpores & sensus privationes præter consuetudinem ortæ futuras apoplexias denunciant.* Et paulo post, ait: *Apoplecticis perfrictiones & torpores, pravum indicare.* Ceterum in febribus continuis perpetuo torporem malum; omniumque maxime mentis, quem ignaviam appellant. Hi enim in acuta quidem febre plane sunt perniciales, cum ex cerebri refrigeratione, aut caloris nativi exstinctione proveniant, utrumque enim perniciale est. A rigoribus torpores malignos dici voluit auctor *Coa. præsag. lib. 1. text.* 14. cum dixerit: *Rigores multi torporem inducentes, maligni.* Item *in lib. 3. text. 16.* torpores animi seu ignaviam in phreniticis

ticis esse exitialem prodidit; neque immerito, cum aut refrigerato cerebro in phrenitide, quod perniciosissimum esse signum alias ostendimus, aut exstinctione caloris nativi fiat. Eodem modo in *lib.* 1. damnat torporem cum surditate, a qua prodeant stillæ sanguinis e naribus. Quod nos nedum difficile quippiam, sed prorsus exitiosum affirmamus. Nec minus in aliqua phlegmone interna, ignavia mentis perniciosa esse videtur, quæ tantum a flammeo calore, discusso nativo calore, fiat. De qua forte etiam *in lib.* 3. *Coac. præsag.* ait: *Dolor in pectus firmatus cum torpore, malus in febre.* Ex inflammatione etiam interna, neque resoluta, neque suppurata, neque per exspuitionem solum, perniciosum est, torpentes ægros videre. De qua forte *in lib.* 7. *Coac. præsag. sect.* 2. *text.* 13. ita scriptum est: *Ex angina citra judicium hypochondrii dolor, cum impotentia & torpore, insidiose occidit, etiamsi valde modeste habere videantur.* Quare mentis ignavia seu animæ torpor in acutis morbis perpetuo lethalis erit. Alicujus vero partis corporis sensum, & motum obtusum reddi, qui affectus torpor est partis cujuspiam corporis, nunquam bonum, nisi Critice aliquando appareat, morboque concocto. Non enim impossibile est, Critice humorem a venis ad nervos transmissum, torporem iis partibus inducere, ut hisce nervis utar, veluti & tremorem aliquando videri Criticum superius fuit demonstratum. Sed hoc raro contingit. Et ex signis Criticis facile cognoscitur. Eodem modo paralysin, seu paraplexiam, seu particularem apoplexiam judicabimus. Quas in morbis quandoque utiliter concitari, humore a venis protuso, aut ad spinalem medullam aut ad partium particularium nervos, quibus obstructis paralysis fit, sed ubi cerebri vitio fit in acutis morbis, id plane est perniciosum, propterea in vulneribus nuper illatis, ubi partes aliquæ resolvuntur, haud procul abesse exitium prædicant. Minus periculosum post apoplexiam aliquas partes motu privari, quas proprie Hipp. paraplexias vocare solet. Fit vero aliquando, ut materia paraplexias faciens, prout ab una ruit ad aliam partem, eas resolvere paraplectico modo, & has mutari in convulsiones. Quas mutationes auctor Porrheticorum *lib.* 3. *pror. text.* 26. vidis-

vidisse his verbis, meminit: *Quæ ex lumbis ad collum, caputque redundant, resolvuntque paraplectico modo convulsiva & mentis vacillationem patientia, an & talia convulsione solvunt? Ex his varie ægrotant per ea profecti.* Hocque ex vario humorum motu fieri affirmandum est. Quod & Gal. fatetur se vidisse hisce verbis; *Herapæ & semel ego ita affectum quendam, permutationemque varie sese mutuo excipientium symptomatum habentem vidi. Fiebant autem & illi hæc progressis lumborum collique, & capitis doloribus, manus tota ab his ægre tum sentiebatur, tum movebatur, sicuti & in dictione dictum est peraplectico modo, quum non esset exacta peraplegia, mox superveniens convulsio sensiliorem eam atque ad motiones expeditiorem fecit, placata autem convulsione sensim rursum deterior reddebatur. Deinde rursus tum lumborum, tum colli, tum capitis dolore correptus, universam subitamque habebat paraplegiæ in manu adauctionem, atque rursus postea non parum convellebatur.* Quæ etsi verissima sint, tamen quicquam certi non docent, neque enim convulsio paralysi superveniens, affectum solvit, neque contra. Quocunque modo ægroti ex acutis febribus paraplectici evadunt, perpetuo malum. Omnium vero maxime apoplexia, & in ægrotis & in sanis timenda erit, de qua Hipp. *in 6. aphoris.* 41. ait. *Quicunque sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti fiunt, & stertunt, in septem diebus pereunt, nisi febris eos apprehenderit.* Sed de his affectibus, cum posterius seorsum acturi fusius simus, sermonem hunc claudemus, & quoniam linguæ resolutio seu defectio solet esse magni momenti ad venandum prognosticum in acutis morbis, propterea de hoc symptomate sigillatim quoque agendum duximus.

Cap. XIII.

De prædictione ex aphonia, id est, vocis interceptione, nec non ex aliis vocis differentiis.

Cum ex omnibus partibus corporis resolutis ac torpescentibus, linguæ resolutio, quam teste Gal. *in 1. Pror. text.* 23.

Græci

Græci aphoniam appellant, non parvi ſit momenti ad aſſequendam in morbis prædictionem, ideo de ipſa in præſentia agendum quoque duximus. Ceterum, quia aphonia vocis privationem ſeu interceptionem denotat, veluti vox tremula, clangoſa, acuta, querula ſeu prolabunda in vitium. Idcirco, clarioris hujus ſymptomatis notitiæ cauſa, de voce pauca præmittemus. Hæc enim aut prorſus tollitur, aut minuitur, aut vitiatur. Vitiatam vocem dicimus raucam, clangoſam, acutam, ſtridulam, interruptam, quam prolabundam vocant, querulam, lugubrem, tremulam, quæ omnes ſunt vitiatæ vocis differentiæ, veluti obſcura, balba ſeu balbutiens, tarda, imminuta ſunt ſymptomata. Prorſus vero ubi ægri loqui non poſſunt, ſilentium ſed proprie magis linguæ privationem, interceptionemque dicimus. Silentii vero nemini nedum ſublatam vocem, atque ægros voce defectos ſeu mutos intelligimus, ſed eos quoque, qui cum nullo vocis vitio teneantur, loqui tamen non volunt. Proinde ſilentium ac taciturnitatem, quod cum affectum melancholicum declaret, merito in *prorrheticis* inſaniæ ſignum in multiloquis habetur, mutos vero a voce defectos dicimus, qui loqui non poſſunt. Rauca vox & balbutiens, acuta, tarda, tremula, nulli eſt non cognita. Non uſque adeo nobis notum eſt, quæ clangoſa, ſtridula, interrupta, ſeu effracta, ſeu confracta, prælabunda, querula, lugubrisque dicatur. Per clangoſam enim ſtridulam, querulam, prolabundam, ejuſdem generis, cum acuta eſſe videntur, quando teſte Gal. *in lib.* 2. *Prorrh. text.* 12. cum ſiccatione vocificorum organorum, meatu anguſtiore effecto in acutum maxime vox efferatur: nam acuta in morbis fit, maxime organis ſiccatis, aut ſiccatione aſperæ arteriæ communicata, quæ cum magis acuta fit, clangoſa dicitur, & adhuc magis querula, prolabunda, ſtridula. Arteria enim humiditate irrigata rauca vox editur, ſiccitate exareſcens, primum quidem clara, deinde acuta redditur, quia in anguſtum coguntur vocalia inſtrumenta, hinc ſi magis adhuc intendatur ſiccitas, κλαγγώδης clangoſa, ac ſtridula exauditur, qualis eſt gruum, aut qualis a gravi tono inchoata in acutam deſinit. Alii intercisam, inæqualem & obſcu-

ram appellant, eique similem faciunt, quam temulenti edunt. Postremo aucta adhuc siccitate evadit lugubris, aut flebilis, aut querula, ac prolabunda, aut suspiriosa, cujusmodi flentibus pueris editur, quæ voces fiunt, ut nobis auctor est Gal. *in lib. 6. aphor 49.* eo modo quo luctuosæ, intercisæ, atque offensantes fiunt respirationes, quas Hipp. luctuosa suspiria vocat. Quippe aut potentia ipsa fatigata, aut duricie instrumentorum, quæ caussa est præcipua, aut ambabus caussis concurrentibus, aut propter aliquam musculorum voci servientium similem convulsioni dispositionem. Effractas quoque ejusmodi esse conditionis vocant, ubi videntur fauces in vocibus confractæ eliso quodammodo spiritu. Quomodo & in follibus qui musica organa spiritu implent, si imbecillior is est, qui folles movet sonus, interrumpitur. Ceterum jam satis circa hasce vocis differentias. Nunc priusquam ad aphoniam descendamus, brevi oratione prognosticum perstringamus. Omnes enim eæ voces vitiatæ in continuis acutisque febribus malæ sunt, omniumque maxime in phreniticis & in febribus ardentibus. In quibus summum vitæ discrimen minantur, cum maximam siccationem vocalium instrumentorum sequantur, & aliquando prælanguidam potentiam, aut dispositionem convulsioni similem, quæ cum a siccitate fiat, pernicialis erit. Proinde auctor Pror. *in lib. 2. text. 22.* ait: *Vox acuta, clangosa, mala est.* Galenusque *in commento* tanto priorem esse clangosam & plorabundam, quanto majorem indicant siccitatis affectionem. Antea de acuta *in text. 10.* dixerat: *Quibus vox acuta est, his hypochondria introtracta sunt.* Galenusque ait, *plerisque qui in morbis vocem mittunt acutam, ad infernam sedem trahi hypochondria, septi transversi aut propter inflammationem, aut cum propter igneam caliditatem arescit, aut cum a pleura membrana inflammata, aut siccatione indurata trahitur.* Ex quibus colligito in morbis cum voce acuta, ubi intro hypochondria tracta sunt, esse perniciosum, quasi cum lethali aliquo alio signo fuerit, periculi judicium quoque una augeri necesse est. Utpote legitur *in 1. Prorrhet. text. 17.* *Ex vomitu gravi, fastidiosaque vox clangosa, oculique concretum pulvisculosum habentes,*

tes, *insaniam ostendunt*, *ut hermozygi uxori*, *quæ vehementer furens muta obiit*. Neque mirum, ut posterius declarabitur, ab acuta clangosaque voce, postea morbo in pejus abeunte, mutos fieri, quippe aut a siccitate induratis, convulsisque vocalibus musculis. Meritoque hinc auctor *Coac. præsag.* scripsit: *Acuta vox & lugubris*, *& oculorum obscuratio*, *convulsiones accersunt*. Quod indicent hæ voces maximam siccationem, a qua convelluntur partes nervosæ. Clangosam vero vocem, cum linguæ convulsione, vehementi insania, cum tremore, & duritie prorsus esse pernicialem *in libr.* 3. *Coac. præsagiorum* memoriæ proditum est. De tremula vero voce *in lib.* 2. *coac. præs. sec.* 2. *text.* 31. scribit: *Cum voce tremula alvi præter rationem solutio in iis longiore tempore corpus male habentibus*, *lethale*. Sed jam satis de prædictione ex voce vitiata ac imminuta. Nunc de iis scribamus, qui prorsus voce deficiunt; Græci *aphoniam*, & nostri vocis privationem, seu interceptionem appellant. Galen. *in primo Prorrhet. text.* 23. *& in* 24. scribit: vocis privationes fieri, & propter voci asservientium instrumentorum læsionem, & propter principium nervorum affectum. Principium nervorum cerebrum est atque principium spinalis medullæ. Quo affecto mutescere ægrotos cognoscimus, vel ex eo, quod cum voce aliæ simul functiones lædantur, quippe sensus, motusque; idque fit cerebro oppresso, ut in apoplexia & in comitiali morbo, aut quia venæ crasso sanguine intercipiuntur, ac organa valde resiccata sunt, aut ipso cerebro resoluto. Voci partes servientes, quarum læsione vox læditur, atque intercipitur, est larynx, ejus musculi, atque thoracis, nec non pulmones, nervi recurrentes. Quibus convulsorio modo læsis, vox intercipitur aut læditur, manentibus aliis functionibus integris. Addunt alii, vitalis spiritus resolutionem, ut in iis, qui nimio gaudio afficiuntur, qui resoluto calore loqui non possunt, aut suffocatione, ut in hectericis affectibus, aut contractione, ut in metu, ex quo multi tremuli & aphoni evadunt, aut demum ipsius refrigeratione, aut exstinctione, eodem itidem modo & animalibus spiritibus ita affectis. Quibus quidem ita præmissis reliquum est, ut quid particulatim aphonia in morbis portendat,

dat, explicemus. An vero aphonia quicquam boni aliquando significet? non per se, cum omnis aphonia mala sit, sed aliquando quidem salutem prænuntiat. Critica quæ est, a qua optima vacuatio fit, qualem meminit Hippoc. *in lib. 7. Epidemiorum text. 25.* in Teoclis cognata, qua sudor non paulo post judicatorius erupit. Auctor vero Coac. præsag. in *lib. 1. coa. præs. text. 27.* scribit quandoque tremores solvere aphonias ex rigore concitatas. Quæ etiam brevi tolluntur, non ita malæ censeri debent, neque eæ, quas sequantur urinæ copiosæ. De quibus *in quarto libro Coac. præsag. sec. 2. text. 35.* scriptum est: *In convulsionibus aphonia diutius durans, malum: quæ durat brevius, vel linguæ resolutionem vel brachii, & partium dextrarum significat.* Solvitur autem derepente prodeuntibus urinis multis affatim. In iis etiam qui suffocantur aphonia, a qua postea recte loquantur, non lethalis esse solet. De qua Hippocrat. *in quinto aphorism. 5.* ait: *Si ebrius quispiam repente obmutuerit, convulsus moritur, nisi eum febris corripiat, aut ad eam horam veniens, qua solent solvi crapulæ, loquatur.* Quæ etiam in principiis fiunt morborum, tametsi nunquam bonæ, tamen aliquando solam multitudinem humorum testantur. Cujusmodi in muliere, quæ trimestri fœtu gravida in littore habitabat, conspecta est. Nonnunquam solent aphoni reddi ægroti ventriculo ab aliquo humore læso, quo aut sponte, aut arte vomitu rejecto, liberantur, de qua Hippoc. *in libr. 5. Epidem. text. 39.* scribit: *Hermophili filius ægrotavit undecim dies, febris autem tenebat ipsum, & non descendebant cibi, & primum quidem deliravit, nocte vero cessavit, sequenti die sine voce, jaciebat stertens, distortos habens oculos, febricitans. Penna vero immissa vomuit bilem atram & clystere immisso, stercus multum subiit.* Quomodo etiam plures a vermibus aphonias observavi sine periculo. Non perpetuo etiam ex vulneribus aphoniæ sunt perniciales, eæque præsertim, quæ parum durant, & a quibus vox probe restituitur ægrotis, qualem vidit Hippocrat. (ut *in lib. quinto Epidemiorum text. 51.* legitur,) in puella quæ a rupe ceciderat voce statim privata. Indicat tamen læsum cerebrum cum vomitu & sanguinis fluxu. Non tamen ita affecti

per-

perpetuo aphoniæ malæ exſiſtunt, ut auctor *Coacorum præſagiorum* docet *in lib. primo ſec.* 2. *text.* 27. 28. & 29. Peſſimæ vero ſunt, quæ ſunt ex judicatoriis non judicantibus, pernicialiſſimæ, quæ cum lethalibus ſignis apparent, juxta illam univerſalem *Prorrheticorum* propoſitionem, *quod judicatoriorum non judicantium quædam lethalia, & quædam difficilis judicii.* Quare aphoniæ judicatoriæ non judicantes peſſimæ ſunt. De quibus *in ſeptimo Coac. præſagiorum text.* 51. *Quibus vox in febre intercepta ſine judicatione, cum tremore moriuntur. Subinde rigentibus mutitates lethales ſunt, iis vero moderatus capitis dolor eſt:* & in ſequenti textu. *Mutitates in febre acuta cum exſolutione non ſudanti quidem lethales, minus autem exſudanti, diuturnitatem ſignificant:* & in ſecundo Prorrheticorum text. 58. *Ex lumborum dolore ad cor recurſiones febriles cum horrore, aquoſa tenuia, multa revomentes, mente aberrantes, voce privatæ, nigra vomentes, moriuntur:* hæc eſt aphonia ex non judicatoriis lethalibus, quod vomitiones nigræ, deliria & exitium portendentia, ſimul illuxerint, & poſtea *text.* 59. *In febribus ad hypochondrium dolores ſine voce, ſudore ſi ſolvantur, maligni, his ad coxas dolores cum ardente febre, & ſi alvus eruperit, pernicioſum:* & poſtea. *Quibus voces cum febre deficiunt, poſt judicationem, hi trementes & Comatoſi pereunt:* & Gal. *in comm.* clarius ait: *Quibus apparente ſolum febre aphonia fit, & poſt judicationem, hi trementes & Comatoſi pereunt.* Febribus ſcilicet, non ſine ſignis, ſed cum mala judicatione, viſis: & *in libro* 3. *Prorrheticorum.* Ex Galeno: *Si ex capitis dolore aphonia fiat, febriente ægro cum ſudore absque arbitrio ſuperflua excernant, & ſi repetitio quædam ſymptomatum pari modo fiat in longius excidunt ejusmodi morbi tempus.* Cum ſignis pernicioſis prorſus lethales. Qualia ſunt ſudores capitis in febri vehementi, ſudores frigidi, & livida cum intus urunt, vehementia deliria, comata, cathochi, convulſiones, tremores, difficilis ſpiritus, frigidus, ſublimis & alia hujusmodi multa. De quibus Hippoc. *in philiſci hiſtoria* ait: *Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant, minxit nigra, aliquantum dormivit. Sub diem obmutuit, frigida ſudavit. Extremæ partes liveſcebant,*

bant. Cum vehementi delirio, aut in delirium vehemens desinentes, aut a vehementi delirio, aphoniæ sunt lethales. De quibus *in 2. lib. Prorrheticorum*, ex Galeno legitur: *Si in febre aphoniæ, quæ convulsivo modo fiunt, desinunt in eam, quæ cum silentio fit, ecstasin, perniciosum.* Auctor vero *Coacorum præsag. in 2. coac. præs. sec. 2. text. 27.* insanias vehementes, cum vocis interceptione, lethales esse scribit. Cujusmodi fuere, quæ in phrenitico Hippoc. observavit, atque in Hippia sorore phrenitica ante mortem, ut *in Epidemiis* legitur. Quem affectum, scilicet aphoniam cum vehementi delirio conjunctam, & ab exsoluta facultate animali provenire e mortuis aut languentibus instrumentis, quæ vocem edunt, affirmamus, veluti in phrenitide, tremore, palpitatione spectatur. De quibus auctor *Prorrheticor. in primo lib. text. 24.* ait: *Quæ cum exsolutione fiunt aphoniæ, pessimæ.* Sed hic videtur de vitalis facultatis resolutione loqui. Sunt non minus lethales, quæ una cum spiritu sublimi phenomeno quoque, id est, apparente, de quo Galen. *in primo Prorrheticor.* dixit: Videntur autem omnes, qui talem inspirant inspirationem, scapulas movere totas, ita, ut per vestimenta motio conspicue appareat, tanquam valide ipsi superioribus Thoracis partibus operentur. De quo etiam auctor *Coac. præsag. in lib. 2. sec. 2. text. 25.* scripsit: *In vocis interceptione spiritus veluti iis, qui suffocantur, commotis, sursum scapulis redditus, malus.* Qui ita respirant, sublimes thoracis partes ad omoplotas usque movere videntur. Nam cum inspirando diaphragma satis esse non potest, Thoracis musculi superiores, qui e collo in Thoracem protenduntur. Etiam cum brevi spiritu vocis interceptio est lethalis, cujusmodi fuit, quæ altera die in Pythione visa est. Ex convulsionibus etiam quæ resiccatis nervis fiunt, aphoniæ lethales sunt. In quo sensu auctor Prorrhetic. *in primo text. 23.* habet: aphonias cum singultu esse pessimas. Quæ etiam ex humorum multitudine fiunt convulsiones, si aphoni fiant anginosi, lethalissimum est. Cujusmodi fuisse anginosam, de qua Hippocrat. *in quinto Epidem. text. 101.* scriptum reliquit. *Quarta die convulsa, sine voce, stertor, dentium contritio, maxillarum rubor, mortua est quinta die.*

Cete-

Ceterum aphoniæ, quæ una convulsis partibus ex copia humorum fiunt, perpetuo lethales non sunt, veluti & tremores, convulsiones & alia hujusmodi symptomata a copia humorum in morborum principiis facta. Cujusmodi fuere observata ab Hippocrat. in muliere trimestri fœtu gravida, in littore decumbente, quæ tamen cum signis aliis exitiosis præter artis, ut Galen. visum est, exspectationem evasit. Sed perpetuo in exitiosis morbis virium robur attendere oportet, bonam respirationem & recte ægrotum se habere ad omnia, quæ ei offerunt. Nam his apparentibus, ut Galen. testatur in Heropyti historiæ commento, vel etiam in moribundis, prorsus non est desperandum, indicant enim robustissimam naturam.

Quæ vero fiunt resoluta facultate animali, ac vitali vel maxime languente, exitium in foribus prænuntiant, cujusmodi fuere, quæ in Phylini uxore, in phrenitico, in muliere apud frigidam aquam decumbente, in phrenitica muliere ante mortem observatæ sunt. Cum catoche quoque sunt perniciosæ, ut docet auctor *Prorrh. in lib.* 3. *text.* 4. Cum comate non minus frequentes, quæ in unico morbo fiunt, ut *in* 2. *lib Coac. præsag. sec.* 2. *text.* 33. scriptum est. Ex capitis quoque dolore perniciosæ, nam phlegmonem in cerebro factum testantur, de quibus *in* 2. *Prorr. text.* 20. scriptum est: *Quibus ex dolore aphoniæ, moriuntur:* & *in* 2. *Coac. præsag.* ait: *Qui ex dolore muti fiunt ægri, moriuntur.* Iis etiam aphoniæ, quibus caput percussum est (quod cerebri insignem læsionem denotant) exitium prænuntiant. Cognoscuntur vero cerebri insigni offensa aphoniæ, ex aliis functionibus sublatis. Quod Hippoc. *in quinto Epidem.* ita expressit. *Cui caput lapide percussum est a macedone cecidit; tertia sine voce erat, anxietas, febris tenuis, nihil audiebat, neque capiebat, non sine tremore.* Chyrurgi ad cognoscendum cerebrum vulneratum, vocis interceptionem, sanguinem ex ore aut ex auribus, vomitum observant. Ut vero ex his colligam, aphonia lethalis, perpetuo cum malis exitiosisque signis, observabitur, aut ipsam aphoniam præcedent,

aut

aut subsequentur, veluti in Sileno, uxore Philini phrenitico, muliere apud frigidam aquam, anginosa, atque Pythione ab Hippocrate, fuit observatum. Sed Pythionis historiam prodamus, qui sæpe in morbo aphonus evasit. De quo ita *in 3. Epidem. text. 55.* scripsit: *lingua inaruit sitibundus erat, biliosus, non dormivit: Urinæ subnigræ, suspensio sublimis, non subsidebat. Altero die sub meridiem extremæ partes frigebant, præter ceteras manus & caput, obmutuit, voce defectus est, diu brevispirus, rediit calor, sitiit. Nocte quievit, circa caput modicum sudavit. Die tertio interdum quievit. Vesperi sub solis occasum aliquantum frixit, turbatio. Nox laboriosa fuit, nihil dormivit, ab alvo pauca compacta stercora descenderunt. Quarto mane quievit, ad meridiem omnia irritata sunt, frigus, mutus, sine voce, in deterius, & eodem modo. Octavo frixit, voxque eum defecit, spiritus exilis & imminutus, & decimo mane sine voce, multum frigus, febris acuta, multus sudor. Obiit.* Sed age finem huic libro imponamus.

FINIS TERTII LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI
DE
PRÆSAGIENDA VITA
& MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QUARTUS.

Cap. I.

Quantum vitalis facultatis cognitio ad venandum in ægrotis Prognosticum conducat?

Neminem Medicorum latere arbitror, cognitionem facultatis vitalis maxime facere ad illustrandam in morbis prædictionem. Addimus nihil hac ipsa cognitione esse oportunius, ad denotandum naturæ totius robur, atque infirmitatem. Hanc facultatem sedem habere in corde, Medici omnes fatentur, veluti in cerebro animalem & in hepate naturalem fundari diximus: non minusque etiam hujusce facultatis (quam vires vulgus Medicorum appellat) robur seu firmitatem, ad futuram salutis spem in ægrotis prædicendam, magni profecto esse momenti. Ex quo merito Galen. *in libro de pulsibus cap.* 34. dicebat: *Si facultas vitalis potest morbi ferre vigorem, necesse est, servari hominem, atque ipsa nequeunte, mori.* Cognoscitur vero facultatis hujus firmitas, seu robur, a robustis, nulloque modo læsis actionibus, veluti ab infirmis languor seu infirmitas nobis quoque innotescit. Vitales vero actiones & operationes sunt, arteriarum pulsationes, quas vulgus pulsus simpliciter vocat, atque respirationes. Ex ipsisque facile vitæ status, qualis sit futurus, intelligitur, præsertimque a pulsibus. Vita enim nihil aliud est, quam actio quædam ipsius

animalis in partibus, quæ vivunt; actio vero omnis prodit a propria ejus facultate, idcirco vitæ actio a propria venit facultate, quæ vitalis appellatur. Facultas autem omnis, veluti actione indiget, ut innotescat, ita & actio instrumento: actionis vero vitalis primum instrumentum est spiritus vitalis, qui cum a corde ad omnes corporis particulas confluat, ut cum illis communicetur, aliis quoque opus habuit instrumentis, scilicet arteriis, per quas ipse ad quasvis corporis partes ducitur. At quoniam vitalis hic spiritus calidam maxime effervescentemque naturam habuit, ideo, ut conservaretur, aliqua ipse opus habebat refrigeratione, alioquin seipsum ocyus consumpsisset, vitaque privasset animal. Siquidem corpus aliquod actu calidum sine aliqua eventatione, & refrigeratione diu manere incorruptum non potest. Itaque & vitalis spiritus a natura, ut diu conservaretur, pluries ventillandus, ac refrigerandus erat. Hinc natura (quæ nunquam in necessariis defecit) alia instrumenta animali concessit, quippe asperam arteriam, & pulmones, qui cum dilatarentur, intus aerem frigidiorem exciperent, cordique per arterias communicarent, quo cordis caliditas, atque igneus spiritus refrigeretur, compesceretur, & cum comprimerentur, ipsum quoque calorem eventarent; expellunt enim compressione vapores, seu fumos fuliginosos a corde, purioremque reddunt vitalem spiritum. Erant igitur necessaria omnia hæc instrumenta facultati vitali. Quæ quidem a quolibet vel etiam illorum vitiato læditur, & infirma redditur. Quod sane a pulsuum accurata observatione nobis maxime innotescit, non minusque & a respirationibus. Nulla vero operatio spectatur, quæ robur & infirmitatem hujus facultatis vitalis præclare magis manifestat, quam pulsus & ipsa respiratio. De quibus in hoc libro, ut una cum ex aliis superius illustratis, prognosticum in ægrotis venari possimus, accurate a nobis est agendum.

CAP. II.

Quid sit pulsus, atque quot generibus pulsus omnes comprehendantur?

VT ex pulsibus prognosticum in ægrotis venari possimus, hæc primo nos novisse oportet; scilicet quid pulsus dicatur, atque pulsuum differentias, & causas. Pulsus vero nihil quidem aliud est, quam sensibilis cordis & arteriarum motus, quo hæ attolluntur & submittuntur. Dividitur pulsus primum in motu dilatationis, quem *diastolen* nuncupant, atque in motum contractionis, quem etiam *sistolen* Græci dicunt. Ab hisque duobus motibus cordis, arteriarumque nativus calor generatur, ac conservatur. Diastolis enim motu aer frigidus ad cor attrahitur, qui vitale robur, unde spiritus quoque vitalis generatur, excitat, ac recreat Systolis vero motu fumidum excrementum, quod ex humorum deustione generatur, expellitur. Quamobrem ex dilatatione cordis & arteriarum perpetuo quantum caloris cor habeat, facile deprehenditur, atque non minus, quibus excrementis fuliginosis exsuperet, ex motu contractionis nobis innotescit. Comprehenduntur vero omnes pulsus ex Galeni doctrina, *in primo de pulsuum differentiis*, decem generibus. Quorum primum ex motus quantitate accipitur, tresque habet differentias, utpote quoniam ipsorum alius est magnus, parvus, atque demum alius mediocris, quippe neque magnus omnino, neque parvus, sed medio modo se habens. Dividitur vero quilibet ipsorum rursus in latum, longum, profundum, angustum, brevem, humilem. Magnus dicitur longitudine, latitudine, ac profunditate, vel omnibus iis una junctis. Veluti parvus dicitur, angustia, brevitate, humilitate, vel omnibus iis una copulatis. Mediocris vero dicitur, qui neque parvus, neque magnus, quod ad latitudinem, longitudinem, profunditatem, angustiam, brevitatem atque humilitatem attinet, exsistit, sed qui medio se habet modo. Secundum genus in motionis tempore vel ut

Gal. ait in motus qualitate consistit, cujus tres sunt differentiæ, quod alii ipsorum sint celeres, alii tardi & alii medio se habeant modo. Celeres quidem fiunt pulsus, quando arteria modico tempore movetur, atque e contrario, cum longiori movetur tempore, tardi evadunt, mediocris vero cum medio modo se habet arteria ad temporis motum. Tertium ex ictus qualitate, vel melius a virtutis potentia accipitur, cujus etiam tres observantur differentiæ, utpote vehementia, languiditas, seu infirmitas, seu humilitas, & quæ ad has medio modo se habet, scilicet pulsus vehemens, languidus, seu remissus seu humilis, atque mediocris: vehemens autem est, qui tangentis, manum valide percutit, & pulsat, & ex opposito languidus humilisve sive remissus, qui perdebiliter tactum ferit: mediocris, qui mediam servat ad utrumque proportionem. Quartum vero genus ex tunicæ arteriæ qualitate spectatur, quippe aut prima aut secunda; prima quando ex temperamento arteriarum alii calidi, scilicet a calida arteria, alii frigidi ex frigida, alii humidi ex humida, sicci ex sicca, sentiantur. Ex qualitate secunda, alii duri ob arteriam induratam, alii molles ex arteria molli, aliique medii inter utrumque ex arteria duritie, & mollitie temperata duri pulsus dicuntur, qui tactui valide resistunt, & e contrario plurimum lædentes humiles. Ii a vehementibus distinguuntur, quod duri valide tactu pressi humillimi reddantur, & vehementes perpetuo digiti pressa arteria valide percutiunt, & pulsent. Quintum pulsuum genus a tempore quietis accipitur. Tresque itidem habet differentias; quippe una crebritatis seu frequentiæ, altera raritatis, & tertia mediæ conditionis: pulsus creber dicitur, qui breve habet tempus quietis, contra rarus, qui longum Sextum genus spectatur penes arteriarum, qui digitis tanguntur, plenitudinem atque vacuitatem. Ex qua pulsus alii vacui appellantur, ex eo quod ii plenam & isti vacuam arteriam denotent. Septimum genus a rythmi ratione accipitur, qui quidem spectatur comparato ictus tempore cum tempore quietis, quæ proportio, ut Gal. *in* 1. *de differ. pulf.* docuit, temporis est ictus ad tempus quietis. Alii rythmum in pulsibus ordinem

nem dixerunt, alii convenientiam durum esse temporum inter sese, ictus & intervalli. Hujus generis duæ spectantur differentiæ, quippe quæ *Eurythmus* dicitur, & *Arythmus*. Idem ac si dixerimus consonum & dissonum, seu ordinem servantem, atque ordine turbatam. Eurythmus pulsus appellatur, qui secundum vel ætatem, vel tempus anni, vel regionem temporis proportionem servat, veluti, qui temporis proportioni respondet, Arythmus dicitur, cujus tres spectantur differentiæ, prout tribus sane modis in ipso rythmum vitiari contingit. Primus scilicet qui mediocrem Eurythmi digressionem habet, pararythmusque ob id appellatur, & qui multum a rythmo recessit, heterorythmus vocant, veluti Echyrithmum vocat Gal. qui plane omnem rythmum seu consonantiam corrumpit. Octavum genus pulsuum spectatur penes ipsorum æqualitatem & inæqualitatem, hujusque duplex est differentia, scilicet æqualitas & inæqualitas. Æqualis pulsus dicitur, ubi multorum vel unius tantum pulsus differentiæ ad se invicem pares ac æquales exsistunt, & contra inæqualis. Pulsuum vero inæqualitas duplex observatur, quippe, una in uno tantum pulsu, atque altera, quæ in multis pulsuum generibus spectatur. Rursus inæqualitas in uno pulsu, aut in una parte arteriæ, aut in multis fit. His propositis, de iis modo agamus pulsibus, qui in uno pulsu & in una tantum arteriæ parte sentiuntur: qui duobus modis considerantur, uno mox penes arteriæ motæ situm spectantur, uti quando arteria sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, sinistrorsum, ac dextrorsum deducta. Atque altero, in motu, cum aliter inceperit, & aliter finierit moveri, juxta unum digitum citatior, & desinens tardior, aut e contra incipiens tardior, & desinens citatior. Hocque fit tribus modis, quippe aut cum motus continuus apparet, vel cum intercidit, vel cum recurrit, atque veluti bis ferit, si itaque manens continuus, & non interpollatus, a celeritate ad tarditatem transierit, aut a tarditate ad celeritatem fit pulsus a nostris imparcitatus dictus. Quemadmodum si quiete intercisus systole ac dyastole citatior seu velocior appareat, capras salientes imitatur, quæ cito ad aliquem arborem

 saliunt,

saliunt, inibique morantes, mox cito deorsum præcipitantur, ex qua merito similitudine pulsus caprizans a priscis Medicis fuit appellatus. Est & alius hujusce generis pulsus *dicrotus* atque bis feriens dictus, quod digitos arteriam comprimentes aliquando bis feriat, & pulset. Qui aliquando a robusta facultate fit, arteria tamen vitiata, utpote immodice indurata. Nunc de ea pulsuum inæqualitate agamus, quæ etsi in unico pulsu fiat, tamen in multis arteriæ partibus etiam spectatur. Hæc vero bifariam fit, uno modo quum motus manet continuus, & arteria juxta aliquos digitos moveatur, & juxta aliquos tardius. Secundo quum motus intercidit ita, ut aliqui digiti motum sentiant, & aliqui non. Juxta autem dyastolis quantitatem in pluribus quidem arteriæ partibus inæqualitas est manifesta. Ex quo genere plane sunt myuri sive decurati in una dyastole, atque illi quoque, qui innuentes sive circumnuentes appellantur, veluti ejusdem generis quoque sunt pulsus, hi quippe undosus, vermiculans, formicans, hecticus, convulsivus, vibratus, sive turbulentus & serratus. Sunt vero myuri sive decurati hi, qui magnitudine in una dyastole diminuuntur, & decurantur, ut si primum manu magnum latitudine quis tetigerit, paulo post angustiorem illum evasisse, viderit, ac perinde myurum illum vocavit, quod caudæ modo imminuatur. Circumnuentes vero significant dyastolis brevitatem cum extremorum utrorumque veluti mutatione. Undosus pulsus, a quibusdam fluctuosus appellatus, fit, quando non simul universa arteria dilatatur, attolliturve, sed per se ejus prima, deinde secunda, mox tertia, ab hac quarta, motu continuo manente, in modum undarum sese elevantium, sic quidem, ut altera unda semper priorem excipiat. Undosus vero, si totus in parvitatem desinat, ac minuatur, vermis gressui fit similis, ex quo vermicularis & vermiculans vocatur. Formicans quoque dictus fit, cum motibus multis amissis in unum prorsus exiguum desierit, estque omnium pulsuum languidissimus, & creberrimus. Hecticus etiam habita ad febrem hecticam similitudine est appellatus, quoniam veluti hectica febris nullam magnam habet mutationem, ita &

hic

hic pulſus hecticus dicitur, quod perpetuo ſibi ſimilis conſtet, ſed duret. Convulſivus, qui convulſionis modo retractus videtur, aut ubi arteria retracta ſit. Vibratus motui jaculorum maxime comparatur, atque digiti ab arteriis quaſi jaculorum modo feriuntur. Serratus quoque dicitur, quando alia pars arteriæ magis & alia minus præ duritie dilatatur, qualis in pleuriticis obſervatur. Sed his pulſibus cognitis, tempus eſt, ut ad illos inæquales declinemus, quorum inæqualitas non in uno genere pulſuum fit, ſed in multis, quæ æqualitas a noſtris collectiva, & a Græcis ὀνικματικὰ dicitur. Hoc vero genere comprehenduntur pulſus, deficientes, intercidentes, decurati, Græcis *myuri* dicti. Hi tamen differunt a myuris, quos nuper explicavimus, quod hi in uno tantum pulſuum genere fiant, atque iſti in multis. Deficientes autem pulſus fiunt, ubi non ſolum in uno aut etiam in multis magnis unus minor apparet, & aliquando totus motus ab arteria aufertur. Hos Galen. proprie magis *in* 1. *lib. de differ. pulſ.* intermittentes appellat. Tollitur vero motus arteriæ quandoque totus ita, ut per duas & plures pulſationes arteria maneat immobilis. His contrarii ſeu oppoſiti ſunt intercidentes, quippe cum exſpectata quiete in medio tanquam ſuperfluo quæpiam intercidat percuſſio. Myurus autem, ſive minutus, ſive decuratus pulſus vocetur, ille quidem eſt, ubi primo ſecundus pulſus paulo minor fit, & tertius ſecundo, & tertio quartus, & ita uſque ad plures pulſus magnitudine ac vehementia fit minutio. Horum alii ad arteriæ immobilitatem perveniunt, ipſique myuri deficientes appellantur. Alii poſt arteriæ immobilitatem denuo pulſare incipiunt, qui ob eam cauſſam deficientes recurrentes nuncupantur, & alii non ad abſolutam immobilitatem veniunt, ſed ubi valde imbecilli & obſcuri, languidiſſimique evaſere, poſtea rurſum paululum augeri incipiunt, hique myuri recurrentes vocantur. Demum ad poſtremum pulſuum genus accedamus, cujus quidem generis ſunt, ordinati & inordinati. Ordinatus dicitur, qui ordinem pulſando aliquem ſervat, etiamſi fuerit inæqualis. Neque obſtat, eſſe inæqualem pulſum, & ordinem poſſe ſervare, contra inordi-

natus

natus est cujusvis ordinis expers, tametsi etiam ex æqualium sit numero. Et hæc sunt, quæ breviter hic de pulsibus perstringenda duximus, ex Galen. *libr. 1. de differen. pulſ.* deprompta. Qui de ipsis plura desiderant, legant libros Galen. quos *de differ. pulſ.* scripsit, accuratius, sed his pulsuum differentiis præmissis, atque sedulo perspectis ipsorum modo causas consideramus, ut nihil ad pulsuum notitiam desideretur.

Cap. III.

De causis pulsuum, & quales robustam facultatem, & quales imbecillam indicent?

Præcipuæ causæ pulsuum tres numero, ex Galen. *in 1. de cauſ. pulſuum* exsistunt, quippe pulsandi necessitas una, secunda facultas ipsa vitalis, & tertia instrumentum facultati serviens. Necessitas pulsandi, sive usus animalis caloris insiti tuendi gratia est factus, ut scilicet ab eo refrigeretur, etsi quid halituum fuliginosorum ex humorum ustione contractum sit, excernat, ad gignendum enim vitalem spiritum, ut calor cordis perfrigeretur, animalis caliditas, quæ ignea est, desiderat, quod dyastole sive dilatione facile fit, perinde ac systole sive contractione fuliginosum excrementum expellitur. Ex caloris autem spirituosi seu vitalis varia quantitate, varia quoque in pulsibus fit dilatatio, veluti cum maxime igneus est spiritus, frequenter, maximeque ac celeriter dilatantur, pulsusque fiunt celeres, veluti calore a frigiditate commoderato atque imminuto oppositus pulsus efficitur, quippe rarus, tardus, parvus. Simili etiam modo facultas pulsationem efficiens, si multa sit, & robusta, magnum pulsum ac vehementem efficit, & exilis, imbecillave languidum & parvum. Instrumentum quoque vitiatum pulsus evariat, etenim dura arteria durum, mollis mollem, plena plenum, & vacua vacuum pulsum reddit. Possunt vero hæ causæ pulsuum cum a multis caussis extrinsecis, tum intrinsecis impediri, atque exinde & pulsus mutari. Extrinsecas intelligimus causas, quas vulgus

gus Medicorum res non naturales & Gal *in lib. artis medicinalis* conſervatrices appellat, a quibus omnibus cauſæ pulſuum & pulſus ipſi poſſunt mutari: & intrinſecus vero ſunt ætates corporum, temperamenta, humores qualitate aut quantitate aut putredine viſcera gravantes, lædentesque, & omnes morbi ac ſymptomata, quæ pulſus permutant. Sed age ſingularium pulſuum cauſas nunc ſpectemus. Quas qui accuratius ſcire deſiderant, legant libros Galeni *de pulſuum cauſis cap.* 2. Nos circa has pauca quidem ſcribemus, eaque ſolum, quorum cognitio ad prognoſin ex pulſibus indagandam nobis viſa eſt opportuna. Sed rem ipſam aggrediamur, a pulſu magno incipientes. Magnus itaque pulſus fit ex vitalis facultatis magno robore ſeu firmitate, ex multo calore in corde exſuperante, ſive ex uſu multo, accedente quoque arteria facile dilatabili, ſeu quæ facile dilatari, & comprimi poſſit. Veluti parvum contrariis a cauſis fieri, Gal. *in* 1. *lib. de præſag. pulſib.* prodidit, quippe ubi aut facultas infirmior aut imbecillior evaſerit, aut propter arterias induratas, vel denique propter paucum uſum, id eſt, paucum calorem in corde exſuperantem. Mediocris cum medio ad hæc omnia ſe habet modo, atque ita de aliis omnibus, quæ mediocres appellantur, utpote quorum natura, & cauſæ mediæ ſunt inter extremas. Pulſus longus fit ob corporis ſeu arteriæ gracilitatem, & virtutis firmitatem, atque ob caliditatem etiam colliquantem, ut Galen. *in* 2. *lib. de præſag. ex pulſibus* docuit. Ab oppoſitis vero cauſis, ſcilicet a craſſitie arteriarum, facultatis imbecillitate ac a refrigeratione pulſus brevis efficitur. Anguſtus prodit nobis ex anguſtia circumpoſitarum regionum arteriæ, facultatis imbecillitate, atque ab inſtrumenti duritie, atque cutis rugoſitate & craſſitie, veluti latus ab oppoſitis fit, ſed potiſſimum propter exſuperantem humiditatem, & ſecundum naturam, vel ab externis cauſis. Altus ob auctam facultatem, & ob arteriarum mollitiem. Humilis a diminuta & infirma facultate, & ab inſtrumenti duritie. Celeres, & propter facultatis robur, & propter uſum multum, id eſt, plurimum calorem. Tardi e contrario propter facultatis infirmitatem, diminutum calorem, præſertim-

que ob frigiditatem. Dicebat enim Galen. *in eodem nuper citate lib. cap.* 2. Celeriorem pulsum calidum ostendere temperamentum, veluti tardiorem frigidius. Frequentes vero fiunt ob multum usum, id est, multam caliditatem, & rari ob paucum usum. Vehemens pulsus a facultatis robore semper fit, cujus & languidi causas, Gal. *in eodem* 2. *lib. de præsag. ex pulsibus cap.* 7. hisce præsertim verbis expressit, dicens: *Vehemens pulsus a facultatis semper robore fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis; languidus ex facultatis imbecillitate, ac quo sit languidior, hoc facultatem quoque imbecilliorem esse demonstrat.* Durus vero, uti Gal. nobis auctor est *in libello de pulsibus*, fit ob arteriæ corpus ab immoderato frigore congelatum, vel ab excedente siccitate, vel ab alicujus visceris scirrho, vel a magna phlegmone, vel denique a convulsiva aliqua passione, in nervosa aliqua parte facta. Mollis ab humectato instrumento quippe arteria. Quæ sæpius fit arteria ab intrinseca aliqua causa humectata, veluti ab usu dulcium balneorum, ab otio & somno multo, & ab humida victus ratione: veluti & ab intrinsecis causis, omnes cum morbi tum symptomata, ab humiditate concitata, arterias humectare possunt, qualia sunt comata, lethargi, hydropes aquosæ, ac alii humidi affectus. Pulsus plenus proficiscitur, aut ab humorum copia, aut a vini potatione, aut denique a maxima ciborum repletione. Veluti a fame, inedia, evacuationeque pulsus inanis seu vacuus fit. Rithmum habentes in motu, & in quiete æqualem probamque corporis adesse temperiem testantur, veluti qui dyastolen systole habent celeriorem, calorem ostendunt corpori prævalere. Sed ad inæqualium generationem declinemus. Fiunt omnes inæquales pulsus, ut Gal. docuit *in* 2. *de præsag. ex pulsibus cap.* 4. ab obstructionibus, aut ex compressione instrumentorum, aut humorum abundantia ad facultatem quidem collata, aut demum ex cordis inæquali intemperie. De causis vero intermittentium, quos etiam alii deficientes vocant, Gal. ibid. hisce verbis scripsit: *humorum copia creat impedita, quominus motum debito tempore arspicetur, vel per crassitudinem, vel per copiam humorum, quæ obstruat, aut*

oscillæ

oscilla cordi vicinarum arteriarum, quæ attrahit materiam, rursusque emittit, aut ex oscillis quadantenus universam vasorum capedinem, sæpe etiam foris illis, quasi vinculum sit, copia ejusmodi effunditur, nonnunquam instar oneris gravat, interdum etiam spacia, in quibus distenduntur, occupat. Intercidentes quoque pulsus ab iisdem causis proficiscuntur, minori tamen cum noxa fiunt, quam intermittentes. Recurrentes ex facultate quadam imbecilla, sed renuente ac resistente tamen, oriuntur. Myurorum causas Gal. *in nuper citato libello de puls. ad tyrones cap.* 5. ita complexus est: *Constat autem omnes tales pulsus fieri ob imbecillitatem facultatis, quæ interdum quidem ipsa sola ex propria ratione infirma fit, interdum vero & ob aliquam multitudinem, vel compressionem, vel obstructionem & arteriarum cordi vicinarum, ita, ut mixta efficiatur affectio.* Et intercurrentium causas *in* 2. *de præs. ex pulsib.* prodidit, dicens: *nam intercurrens ex crebritate fit inæquali, quod functionem cor obiit minus plenam, ac postularet usus. Jam id ipsum fit, ubi a copia humorum oneratum cor sit, aut instrumenta obstructa, aut in arctum coarcta. Caprizans pulsus ex inæqualibus interdum cordis intemperiebus efficitur: & Dicrotus, sive bis feriens ex instrumenti duritie, atque a virtute valida nascitur, & nonnunquam etiam ob inæqualem cordis temperiem. Undosi pulsus & ipsi fiunt arteria quidem humectata, & facultate aliquando forti, seu robusta.* Ex qua solent non raro ejusmodi pulsus undosi sudorem fluxurum prænunciare. Aliquando etiam a prælanguida facultate fiunt, qui facile in vermiculantes transeunt, utpote quando facultas magis ac magis est diminuta; ob id Gal. *in libello de pulsib. cap.*22. ait: vermiculantes fieri pulsus prælanguente facultate, quæ si in pejus labatur, nulloque modo restauretur, & vivificetur, facillime in formicantes mutari, qui omnium sunt exitiosissimi, quod ad extremum facultatem venisse denotent. Convulsivi excitantur principio nervosam inflammationem aliquam sustinentes, & turbulenti, quia usus pulsandi magnam sublationem requirit, & vitale robur sua functione uti potest. Vibrosi ex facultate, robore, atque caloris copia ortum ducunt. Et serrati a nervosarum partium aliqua oborta inflammatione, hinc pleuriticorum

proprium esse pulsum, non paucis visum est, quoniam pleuris dicta membrana costas subcingens inflammatur. Atque hæc de pulsuum caussis sufficiant. Quibus præmissis facile agnoscemus, quales pulsus facultatem robustam, & quales præimbecillam significent. Firmam & robustam facultatem, quæ in corde quidem sedem habet, judicant hi pulsus, quippe magnus, longus, latus, celer, vehemens, dicrotus, vibrosus, undosus, atque major, altior, longior, vehementior. Ex extremis vero solum vehementissimus robore valere facultatem demonstrat. Horum pulsuum primo vehemens, vehementior, vehementissimusque & secundo loco magnus, tertio altus, quarto vibrosus, quinto undosus atque omnium postremo bis feriens robur in facultate denotant. Vehemens enim pulsus, Gal. *in* 1. *de præs. ex pulsib. cap.* 7. docente, a facultatis robore semper fit, ac quo sit vehementior, tanto robur majus esse facultatis: & paulo post ait: at robustissima cum vehementissimum, tum etiam majorem excitat pulsum, simulque, si nihil variet usus, rariorem. *in libello de pulsibus* scribit Galen. vibrosum pulsum, quoniam robur facultatis significat, calorisque copiam, idcirco optimam aliquando Crisin prænuntiare. Horum vero pulsuum majores, & auctiores majorem quoque virium firmitatem denotant, & ad extremum deducti, excepto vehementissimo, qui omnium maxime robur perpetuo testatur, infirmam facultatem significant. Pulsus prælanguidam facultatem denotantes hi profecto exsistunt, scilicet, parvi, angusti, humiles, languidive, intercurrentes, myuri omnes, vermiculantes, formicantes, atque ad extremum qui pervenerunt, vehementissimo excepto. Istorum quoque vim imbecillam declarantes, alii diminutam, alii humorum multitudine, aut vitio gravatam ac oneratam esse decernunt, & alii cum per se infirmitatem, tum ab humoribus, ut dictum est, auctam, denotant, uti Gal. demonstravit *in libello de pulsib nuper citato cap.* 34. Ex se ipsa imbecillam facultatem ostendunt pulsus, nullam habentes inæqualitatem, veluti ab inæqualibus gravatam coarctatamque aut ab humoribus, aut ab aliquo morbo facile dignoscitur. Horum vero

omnium

omnium inæqualium vermiculantes, formicantes, intermittentes, & myuri deficientes, & ex æqualibus, languidi, parvi, submissi, maxime sunt exitiosi, virtutemque maxime languere decernunt, omniumque maxime languidissimi, minimi, tardissimi, humillimi. Quare ii omnes prælanguidam facultatem ostendunt, alii ipsorum magnam, alii majorem, atque alii maximam, cujusmodi sunt formicantes, & languidissimi.

CAP. IV.

De pulsibus salutem & exitium indicantibus.

Pulsus optimi, qui salutem in ægrotis pollicentur, hi profecto exsistunt, quippe parum aut nihilo a statu bene valentium mutati, atque æquales, ordinati, magni, vehementes, & languidi, parvi, inæquales, ac inordinati, si minus languidi, majores, æqualiores, atque ordinatiores evadant, quod ipsi virtutem languentem augeri atque instaurari significent, veluti exitiales habentur, magni, vehementes, æquales, ordinati, qui minuuntur, & languidi evadunt, inæquales atque inordinati. De quibus Galen *in lib. 3. de crisibus cap. 9.* ita scripsit: *Sed manifestissime ex pulsibus cognoscuntur, neque enim parvo interstitio differunt, qui mortis ratione citius, quam sperabatur ad quandam falsam declinationem perveniunt, ab iis, qui vere declinant.* In utrisque enim febrilis calor dissolvitur, fit vero hoc ex caussis maxime contrariis, siquidem naturæ robori, maxime contraria est imbecillitas. Vehementior igitur fit continue magis pulsus & æqualior atque ordinatior in bona declinatione, expellit enim natura fortis omnem subito febrilem calorem. Debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus. Languidi itaque, inæquales, inordinati, qui continuo subito fortiores, æqualiores, atque ordinatiores evadunt, si modo in melius ipsorum mutatio constans sit, salutem non obscure promittunt. Sed illorum sermonem prosequamur, qui non ex accedenti salutem prædicere videntur, sed per se, cujusmodi sunt primo adnumerandi

magnus atque vehemens pulsus, qui facultatis roboris nobis indicio sunt, omniumque maxime, si probam in ipsorum differentiis servaverint æqualitatem. Ad hoc quoque genus attinere videntur hi omnes, quippe altus, longus, latus, celer, major, longior, altior, latior, celerior, vehementior, non tamen ad extremitatem in sua specie aucti, vehementissimo excepto, qui omnium certissime salutem præsagit futuram. Salutares quoque judicantur, vibrosus, undosus, & dicrotus, de Undoso Gal. *in libel. de pulf. ad tyr. cap.* 35. ita scribit: *Hic enim pulsus undosus, inquam, sudorem ut plurimum nuntiat, ac tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, si vero ipsi intercurrat altus, firmissimum habebis sudoris signum, semper enim hic aliquam excretionem significat. Cum undoso quidem vel absolute magno, non tamen duro, criticorum sudorum: cum vibroso autem vel absolute duro, menstruorum potius, vel eruptionis sanguinis e naribus, vel per hæmorrhoidas, vel alvo exturbata.* Ceterum cum dictum a nobis sit, pulsus omnes, sanorum pulsibus similes, bonum prænuntiare, distinguendum erit, in quo morbo fiant, siquidem in quibusdam usque adeo malignissimis febribus perquam sanis similes apparent, atque quando exitio quoque proximi exsistunt. Sed de iis posterius accurate. Nunc de illis, qui exitium præsagiunt, sermonem habeamus. Sed id memoriæ prius mandandum, ut nunquam ex solis pulsibus malis judicium feramus. Sed aliis signis una conspectis, ac simul collatis. Nam pulsus parvi, humiles, tardi, atque alii facultatem impotentem significantes, si una alia mala signa illuxerint, exitiosi judicabuntur. Cauti quoque esse debebimus, ne ii ex aliqua extrinsecarum caussarum tales prodierint, ne judicium fallax reddatur. Hinc rogatos velim Medicos medicinam factitantes, ne pulsus ægrotorum tangant, ni prius causas procatarcticas seu prægressas intellexerint, atque cognoverint, quales ex iis pulsus fieri debeant, atque ut si corpus ægrotum, omni prorsus alteratione animi vacuum. Hinc prudentes Medici perdocti, antequam pulsus in ægrotis tangant, non parum temporis conterunt, ut prius jucundas historias vel aliqua jucunda referant, ad sedandum alteratum

in

in ægrotis animum. Quique poſtea pulſus tangunt, neque ſubito ex eo pulſu judicant, ſed ad minimum, ubi quindecim aut plures pulſationes obſervarint, cum plerisque ægrotorum principio pulſus a Medico contactus, vel a timore, vel aliqua alia alteratione appareat alteratus, proinde non niſi plurimis obſervatis pulſibus de ſalute aut de morte erit judicandum. Sed ad propoſitum redeamus. Pulſus itaque nuper ſcripti, ſi una cum ſignis malis obſervantur, exitium certum portendent. Ad extremitatem quoque omnes deducti, excepto vehementiſſimo, qui perpetuo ſalutarior, lethales ſunt. Minimi vero languidiſſimi, tardiſſimique omnium exitioſiſſimi habentur. De quibus Gal. *in libello de pulſib. cap.* 22. ita ſcribens, ea, quæ a nobis ſunt dicta confirmavit. *Sed omnes pulſus, qui a naturali ſymetria multum recedunt, non boni ſunt, at certo languidiſſimus & tardiſſimus & rariſſimus omnium eſt deterrimus; pulſus autem minimus, & molliſſimus, & duriſſimus, poſtea frequentiſſimus, at non celerrimus, neque maximus, ſed hi ſunt modice periculoſi, ſolus autem in extremis optimus eſt omnium vehementiſſimus.* Sunt vero alii ex inæqualibus valde exitioſi, ſcilicet formicantes, vermiculantes, intermittentes, intercurrentes, rari & myuri. Formicantes enim omnium ſunt exitioſiſſimi, quoniam, ut Gal. nobis *in eodem citato lib. cap.* 4. eſt auctor, ad extremum naturam veniſſe denotant. Atque ſi ipſi poſtea augeantur, in foribus exitium ſignificant. Pulſuum vero intermittentium alii prorſus lethales, atque alii ad exitioſos proxime accedunt, horum etiam alii in uno tantum pulſu intermittunt, ac alii in multis & alii intervallo unius pulſationis, atque demum alii multarum. Qui in uno tantum pulſu intermittunt, maxime timeri debent, præſertimque ſi ſubſequens ipſorum motus anteriori ſit minor, quemadmodum qui motum ſubſequentem habent majorem anteriori, minori cum periculo obſervantur, eoque etiam minus periculi portendunt, ſi quies intervallum unius pulſationis non ſuperaverit. Namque Gal. *in* 2. *de præſag. ex pulſib.* multos cum iis pulſibus evaſiſſe mortalium memoriæ prodidit. Ex hisque pulſibus maxime ſenes atque pueri evadunt, nam in juvenibus plane

ſunt

sunt exitiosi, ut Gal. ibidem tradidit, dicens. *Quies vero tempore unius pulsus inter omnes intermissiones moderatissima est, multique ex ea senes pariter & pueri evaserunt. Juvenum autem ne ex hac quidem, ullus. Qui vero duorum aut plurium pulsuum tempus arteriam quiescentem habuerunt certum semper exitium indicarunt.* Ex pulsu vero unius pulsationis intervallum intermittente plures evaserunt, puerique & senes facilius Cayri in Ægypto dominicum a rege pharmacopolam quinquagenarium vidi, qui ex mala victus ratione cum copiam vitiosorum humorum coacervasset, sine febre in tantam corporis debilitatem incidit, ut vix moveri, ac vel etiam loqui posset. In ipso pulsus intermittens per plures dies fuit observatus, qui eo usque perseveravit, quoad probe medicamentis purgatus atque vacuatus sanguine vires recuperavit, quo tempore cessavit intermissio Quare senes atque pueri ex hoc pulsu non ita pessime se habent, ut juvenes, in quibus plane exitiosus esse hos pulsus intermittentes voluit Gal. Tamen, etsi plerumque hoc verum experiatur, Bassani juvenem annos natam supra viginti, pleuriticam ab hinc multos annos apud Hermetem Furcaturam Jurisconsultum clarissimum vidi, in qua usque ad diem quintam pulsus ita intermittebat, ut prima die singulis septem aut decem pulsibus intermitteret spatio unius pulsationis & secunda singulis sex aut quatuor, & tertia singulis tribus, & quarta (qua die morituram quisque merito judicasset) cum delira prorsus esset, nihil exspueret, difficillima respiratio, inquietissima, & cum pulsus singulis pulsatis duabus pulsationibus ita intermiserit, ut immobilis multo intervallo arteria maneret, pulsusque subsequentes languidi exilesque essent. Nihilominus præter omnium spem simul cum urina multa materia crassa pituitosa excreta, nulla alia observata vacuatione aut judicio a natura facto. Sed hujusmodi casus raro fiunt, suntque in arte medendi veluti monstra. Sunt vero plerisque juvenum ejusmodi pulsus intermittentes exitiales, quod in juvenibus maximum recessum a statu salubri declarent, idque propterea, quod juvenes ob validum virium robur non nisi a fortissima causa in tales affectus incidunt, indicio enim nobis

sunt

ſunt, naturam magna humorum multitudine aggravari, quos curatione ſanari maxime eſt difficile, cum fortiſſima cauſa morbifica ægerrime tolli poſſit, veluti levis cauſa facili negotio tollitur, a qua ſenes ob invalidum facultatis robur facilius juvenibus in morbum labuntur, qui etiam ob id facilius (quod facilius locus, quam fortis cauſa adimatur) ſanantur. Ex intermittentibus etiam, qui ſubſequentes motus ſive pulſus anteriori habent debiliores, apprime ſunt perniciales, tametſi arteria in ipſis minus, quam ſit unius pulſus intervallum, conquieſcat. Ex ipſis facultatem magis ac magis debilitari nobis indicatur. Hique pulſibus myuri maxime comparantur, quod ipſi ſemper magis ac magis diminuantur, ex quo & ipſi creduntur perniciales, ipſorumque maxime myuri deficientes, ſive intermittentes, quippe qui eo uſque decreſcunt, quoad immobilis arteria remaneat, veluti qui ad imperfectam venerunt immobilitatem, quippe myuri deficientes appellati, & qui ab arteria reddita immobili denuo pulſare incipiunt, minus ſunt timendi, modo ſigna alia meliora una illuceant. Quidam etiam obſervantur, qui ex natura hos pulſus vel etiam recte valentes habeant, ex quo caute Medici ad judicandum agere debent, ne decipiantur: exitioſiſſimi quoque ſunt, languidiſſimi, minimi, tardiſſimi, atque rariſſimi, de quibus Galen. *in lib. 2. de præſag. ex pulſibus*, ita ſcripſit. *Eſt autem eorum pulſuum ingens frigiditas cauſa generandorum, quæ occupet vel corpus cordis, vel ſpiritum, vel ſanguinem, quem continet ejus ſinus, vel partem aliquam vicinam. Atque ſi corpus ipſum cordis teneat ingens frigiditas, ita languidiſſimos reddit pulſus, & tardiſſimos, & minimos, ut maxime hæc viget. Quæ vero proficiſcetur ex parte alia, raritatem longius, quam cetera, quæ diximus genera a natura avertit.* Itaque quidam in illis ſunt, cum pulſus habeant non longe minores juſto, ut tardiores, languidioreſque tamen e veſtigio pereunt. Mors autem tum minus poteſt declinari, cum teneat frigiditas corpus ipſum cordis. Repentina porro, & in altera differentia fit. At moriuntur priores illi inter dormiendum potius, ut jam non amplius expergiſcantur, alteri hi cum illo modo, tum etiam inter loquendum nonnulli, eorum, ut imperitis

commode videantur habere, ſubito, ut qui animo deficiuntur, exſpirant. Quorum quibuſdam ſimul prorupit ſudor, aliquibus non prorupit. Quamobrem ex iis apparet, raros pulſus, multoque magis rariores, ſimulque minores, languidioresque, exitiales utique eſſe. Sed age dicamus, cur pulſus ſæpius in moribundis ſanis ſimiles appareant. Ex quibus Medici plane decipiantur, neceſſe eſt.

CAP. V.

Cur pulſus in quibusdam febribus exitioſis appareant aliquando recte valentium ſimiles?

Sæpius fit, ut in ægrotis, malignis morbis laborantibus, pulſus ita ſanorum ſimiles obſerventur, ut non raro vel etiam doctiſſimi medici decipiantur; non minusque urinæ, cum boni coloris tum ſubſtantiæ, tum etiam in quibus laudabilia contenta reſideant, in exitioſis morbis apparent: quæ artis medicæ ignaris mira, ſeu monſtra in natura, videntur, cum tamen hæc docti medici, quibus rerum cauſæ non ſunt ignotæ, non admirentur. Nunc de pulſibus agemus, & quomodo, etſi bene valentium ſimiles ac optimi appareant, futurum exitium ſignificent, dicemus. De urinis vero, cum hic de his loquendi non ſit locus, poſtea ſuis locis agemus. Sed modo rem ipſam de pulſibus dicamus. Hujusmodi pulſuum obſervatio non in omnibus morbis fieri ſolet, ſed in maligniſſimis tantum, & præſertim in febribus peſtilentibus, neque in omnibus: Gal. *in lib.* 3. *de præſ. ex pulſib. cap.* 3. ait, hujusmodi pulſus in peſtiferis febribus obſervari, quas hecticas peſtilentes medici vocant, quod æquales, exterius obſcuræ, ſine ulla alteratione, calore quidem exili appareant, ex quo ægrotantes ſe febre vexari neque putent. Diſtinguuntur etiam peſtiferæ febres in ephemeras, putridas atque hecticas. Ephemeras vocant, quæ ephemerarum modo invadunt, atque cordis ſpiritibus corruptis generantur; putridæ quoque putrefactis humoribus cordis fiunt, ab ephemeris maxime diſtinguuntur, ex eo quod

putri-

putridæ putredinis ſignis non careant, nam in ipſis, urinæ crudæ, tenues, turbidæ, ſubjugales, cum contentis aliquando craſſis malis apparent: in ipſis quoque aliquando exanthemata apparent, aliquando tumores. In ephemeris vero, quæ ſpatio unius diei interimunt, aut ſaltem tribus ad plus, nullum putredinis in humoribus ſignum apparet. Gal. itaque vult in hecticis cum pulſus tum urinas bonas videri, propterea quod aut arteriæ ſint corde frigidiores, aut quod temperamentorum in corde ſit pugnantia, de illa ita ſcribit. Quocirca contingit aliquando, ut arteria, quæ frigida eſt, ſed a corde calefit, nec parvum pulſum, qui frigidus eſt, edat, nec magnum, qui calidus, ſed inter utrumque medium, qui moderatus eſt, & naturalis. Et celeritate etiam moderata pulſus erit horum affectuum, itemque & vehementia moderata. Pugnantia vero temperamenti in corde hos facere poſſe non eſt mirum, ſiquidem, ut ait Galen. aliquando cordis corpus æquo ſit frigidius, & humores ſeu ſubſtantia contenta in ventriculis calidior, quod forte fit in peſtiferis febribus, ubi ingens putredo cordis corpus affecit, ex quo calore fere exſtincto redditur corpus cordis frigidius, cum humores tamen contenti inflammati ſint, aut aliquando contra, quippe ubi humores æquo ſint frigidiores, & cordis corpus calidius, quovis horum modorum contingit fieri pulſus moderatos & fere naturales, de quibus Gal. ita ſcripſit. *Qui ſane affectus, vel optimos Medicos fallunt, quod nunc quoque in maxima peſtilentia accidit. Quidam inde ab initio ad finem uſque, alii per totum morbum, probum pulſum habebant, qui perparum deflexiſſet de natura, qui quidem præter ceteros perierunt.* Animadvertimusque eos primis ſtatim diebus & peſtilentia laborare, & peſſime affectos eſſe ex acredine caloris, atque ipſa caloris ſpecie, denique quod pulſus, parum præter naturam immutati, iis in eo ſtatu perpetuo maneant, nam in ſpeciem præcipue hecticarſi, quos vocant, febrium incidunt hujuſmodi pulſus. Si qui eſſent inter ægrotos, qui ſe negarent febricitare, his febris occupato ipſo cordis corpore, plane erat confirmata, & ut dicam, in habitu. Demum tertiam cauſam pulſuum moderatorum in

pestiferis quibusdam & exitiosis morbis, ita expressit. Quod vero in sermone præterivimus, ubi aer, quem spirando attrahimus, infectus putredine sit, ac putredo corpus cordis attigerit, illi pulsus fiunt. Nec jam quicquam habet admirationis, si eos pulsus, quos memoravimus, tali affecti peste, nec si pestilentem respirationem, nec si omnino morituri sint, atque propter hasce causas in febribus, vel etiam lethiferi pulsus recte valentium similes observari solent.

Cap. VI.

De prædictione ex respiratione, quidque primo ipsa siti, atque quot ipsius differentiæ observentur?

Variarum in ægrotis respirationum observationem ad prædictionem nedum utilem esse, sed quinimo multum necessariam, neminem latere, certe scio, sed ex ipsa firmiorem quoque quam ex pulsibus haberi in morbis prædictionem, non paucis visum est, ac vel etiam esse certiorem, quod pulsus facile a qualibet etiam causa extrinseca mutantur, hinc medici, si alterationes extrinsecus pulsibus illatas incaute perspectas habuerint, sæpe decipiantur. Hinc Hippoc. nulla vel saltem pauca de pulsibus scripsisse non paucis est persuasum. De respiratione vero, quod ab ipsa certiorem ad prognosin notitiam medici assequi possint, satis accurate multa nobis tradidisse, & varias non minus in multis ægrotis (ut apud ipsum in Epidemiis legitur) spirationum differentias ad prognosin judicium adnotasse. Quare de hac quoque ad prædicendi rationem accurate nobis in præsentia est agendum. Sed antequam de prædictione a respirationibus agamus, primo quid ipsa sit respiratio, quæque ipsius sint differentiæ, atque causæ, cognoscemus. Quid vero sit non æque omnes sentiunt. Asclepiades respirationem esse animæ generationem affirmavit. Praxagoræ vero animæ dici corroborationem placuit. Sed Philistion, & Diocles caloris innati esse ventilationem, & refrigerationem voluerunt. Ex Hippocrat. rectius caloris nutritionem atque refrigerationem.

nem. Porro hi, cujus tantum gratia reſpiratio fiat, enarrant. Nos vero dicemus reſpirationem nihil quidem aliud eſſe, quam pulmonum pectoriſque ſenſibilem motum, quo pulmones dilatantur, ac comprimuntur. Ex quo duplex apparet primo reſpiratio quippe & exſpiratio. Atque his duabus reſpirationibus duplex quies, ſive ut Galeno placuit, duæ ceſſationes æque reſpondent, una ſcilicet, quæ eſt ante dilatationem, at poſt ipſam altera, quæ ante quoque compreſſionem eſt. Dilatatione enim frigidus aer inſpiratur, quo ſane innati caloris (ſi Galeno *in libro de cauſis reſpirat.* credimus) ſymetria conſervatur, animaliſque ſpiritus ſubſtantia nutritur. Galenus ſcripſit *in primo libro de reſpirat. differ. cap.* 3. reſpirationem calori, qui circa cor eſt, eſſe utilem, ac pulſus calori, qui per totum animal eſt diſperſus, hic quidem a pulſibus refrigeratur, veluti cordis calor a reſpiratione. Exſpiratione vero fumoſum halituoſumve excrementum a corde expellitur. Ceterum, ut recte fiat reſpiratio, cerebrum recte valere eſt neceſſe, utpote, quod ſeptum transverſum, thoracem, ac omnes muſculos reſpirationi ſervientes facultate moveat, itemque cor, pulmoneſque. Quibus quidem membris ſeu partibus læſis, reſpirationem vitiari, eſt neceſſe. Ex quibus medicinæ ſcriptores triplicem reſpirationis cauſam faciunt, unam quidem animalem facultatem, moventem muſculos, ſeptum transverſum, pectus, pulmones, & quæ in cerebro ſedem habet; alteramque inſtrumenta reſpirationi ſervientia, prænarrata; atque tertium uſum, qui eſt innati caloris refrigeratio, ſpiritus naturalis nutritio, atque genitarum fuliginum purgatio. Sed his præmiſſis ad reſpirationis notitiam pertinentibus, reſpirationis quoque differentias in medium afferamus. Primo itaque per reſpirationem tum inſpirationem, qua frigidum aerem attrahimus, tum exſpirationem, qua fuligines excernimus, intelligimus. Cujus quidem reſpirationis duæ in primis apparent differentiæ, quippe quædam motum reſpicientes, & quædam quietem ad motum attinentes penes magnitudinem, parvitatem, velocitatem, tarditatem, ſpectantur, quatuorque numero exſiſtunt, quippe magna, parva, velox & tarda: ad quietem

vero, quæ referuntur, sunt frequentia respirandi, atque raritas. Ex quibus colligamus respirationis differentias esse, magnitudinem, parvitatem, celeritatem, tarditatem, frequentiam, & raritatem, quas Galen. *in* 1. *de different. respirat.* complexus est. Sunt vero hæ omnes aut in tempore motus, uti est velox & tarda respiratio, aut in quantitate distentionis, veluti magna, & parva, aut in quantitate contractionis, veluti est etiam magna, & parva, aut denique in quiete respirationis, quæ est frequentia atque raritas, atque hæ simplices sunt respirationis differentiæ: ex quibus varie complicatis octo compositæ differentiæ depromuntur, quippe magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda: Frequens magna, frequens parva, rara magna, & rara parva. Magnam illam dicimus respirationem, in qua magnam copiam aeris attrahimus, atque magnam fuliginum copiam exspiramus, sive expellimus, atque e contrario parvam, in qua exiguum aeris inspiratur, & parum fuliginum genitarum exspiratur seu expellitur. Celer vero est, in qua parvo quidem tempore pulmones moventur, & tarda, quæ longo tempore fit. Frequens etiam seu densa appellatur, cui breve est tempus quietis, contra cui longum est, rara. Addamus alias respirationis differentias, quarum una penes æqualitatem atque inæqualitatem accipitur, & altera penes ordinem, prout respirationum aliæ servant ordinem, & aliæ non, atque tertia penes caliditatem & frigiditatem, quod quædam calida sit, & quædam frigida. Æquales respirationes illas dicimus, in quibus multarum quidem respirationum vel unius tantum pares differentiæ, mutuoque æquales exsistunt. Inæqualesque, ubi inæquales respirationes observamus. Ordinatæ quoque hæ sunt, quæ aliquem ordinem servant, atque contra, inordinatæ. Et calidæ item dicuntur respirationes, ut posterius accurate intelligemus, in quibus halituosus calidusque spiritus expellitur; & frigidæ, ubi frigidus. Sunt demum aliæ quoque rythmæ, & arythmæ, id est, quæ rythmum servant, & quæ non. Eæ proportionatam habent respirationem, tempori, annis, locis, regioni, ætati atque temperici, & ex opposito arythmæ. Ex quibus

quibus omnes vidimus respirationes differentias, quas Hippoc. cum *in libr.* 1. tum *in* 6. *Epidemior. comm.* 3. *text.* 11. ita perstrinxit, dicens. *Densi spiritus, parvi, magni, rari, exit extra magnus, intro parvus, hic quidem tardans, ille festinans, duplex intro revocatio velut super inspirantibus, calidus, frigidus.*

CAP. VII.

De causis respirationis.

Nunc causas respirationis attingamus, quæ duplicis sunt differentiæ, quippe quædam communes, & quædam particularium respirationum, quæ particulares exsistunt, de communibus primo agamus, quæ ex Galeno in libro de causis respiratio, sunt facultas voluntaria motiva, quæ organa movet respiratoria, instrumenta voluntati ac respirationi servientia, atque demum usus seu utilitas, in cujus gratia respiratio fit. Ab his quidem causis omnis fit respiratio, ac optima ipsis nihilo a naturali statu mutatis, & vitiata vel omnibus vel aliquibus ex ipsis a naturali statu mutatis. Ex voluntariæ quidem motive facultatis observatione, naturæ cum robur tum imbecillitas nobis innotescit, non minusque ab instrumentorum respirationis, & utilitatis, seu usus notitia. Sed quomodo fiat respiratio, quibusque instrumentis ad ipsam agendam facultas utetur, ac respirationis utilitatem. Galen. *in* 1. *lib. de differ. respiratio cap.* 4. ita docuit: *facultas quædam animalis movet thoracem, cum hoc simul pulmo movetur, ad hujus vero motus ubi distenditur, sequitur inspiratio, ubi contrahitur, exspiratio.* Demonstratum etiam ibidem est, maximam & principalissimam respirationis utilitatem, esse insitæ caliditatis conservationem, jam vero & animalis spiritus nutritionem, his itaque sic habentibus, siquidem facultas, & utilitas, & unumquodque organum recte ac prospere habuerint juxta naturæ legem, animal respirat. Si vero quid ex eis vitiatum fuerit, juxta illud etiam respirationem impediri necesse est, & hæc de causis respirationis in communi. Quibus præmissis ad singularium respirationum

tionum caussas attingendas declinemus, sine quibus ex respiratione quicquam certi ad prædictionem habere non possumus. Exordiamur vero a simplicissimis respirationum differentiis, & primo a magna parvaque respiratione. Magna vero respiratio, ut Galen. *in eodem libro* docuit, ab urgente fit utilitate, & parva ab utilitate exsoluta, aut ab aliquo dolore partis, moventis thoracem. Ceterum cavendum est, ne decipiamur, temporum ut magnam illam esse respirationem credamus, in qua plurimum pectus dilatatur, sed in qua plurimus spiritus attrahitur, nam quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore, spiritalibus membris insidet, in his thoracis quidem dilatatio maxima est, id vero quod inspiratur, parum est. Aliquando etiam maxime usu urgente, sed facultate exstincta fere fit maxime Thoracis dilatatio, in qua aliquando moventur scapulæ, nares, quam spirationem sublimem, & phœnomenam, id est apparentem Medici appellant. Quare prudenter se gerere debent Medici, per magnam quidem respirationem ut non magnam Thoracis dilatationem intelligant, sed in qua plurimus spiritus attrahitur, & contra parvam, in qua parum spiritus suspiratur, tametsi Thorax maxime dilatetur ac distendatur. Velox vero respiratio fit & ipsa ab urgente utilitate, seu a magno calore, ac facultate ei servire potente, id est, robusta atque nullo organorum reluctante. Tarda a contrariis fit caussis, utpote a diminuta utilitate, ac virtutis imbecillitate. Frequentem vero respirationem, aut dolorem, aut inflammationem supra septum transversum Gal. cum *in* 1. *Epidem. comm.* 3. *text.* 18. tum *in tertio libro com.* 3. *text.* 74. tum alibi testatum reliquit, quod ab Hippocrat. accepit, qui *in primo libro prognostic.* de frequenti respiratione ita habet: *Spiritus autem, qui crebrior est, signat dolorem aut inflammationem in regionibus, quæ supra præcordia sunt, quæ fit a dolore frequens seu densa, ex dolore in parte affecta, nobis innotescit ab inflammatione simplici, phlogosi Græcis dicta, perinde si dixerimus a flammeo calore, cognoscitur ex eo, quo spiritus præterquam, quod densus est, etiam vel ex eo apparet.* Addamus nos densum seu frequentem reddi spiritum propter vel aliquam plegmonem,

aut humorem aut tumorem, naturam gravantem, & angustiam inducentem, quæ quidem respiratio solet una cum stercore observari. Quæ vero longo intervallo fit, rara dicta, aut cordis refrigerationem, aut delirium significat; atque hæ sunt primarum simplicium respirationum differentiarum causæ, quibus tamen quicquam certi ad prognosticum Medicis non ostendi, Galen. *in primo de different. respirat. cap.* 22. nobis prodidit, quo loco docet judicium fieri tantum oportere a compositis, ut possimus certum de salute ac morte ægrotantium ferre judicium. De compositarum vero respirationum caussis ibi ita scripsit. *Itaque ad solas illas compositas respirandi difficultates animum intercedere nos oportet, in quibus simplices quidem communes sunt plurium affectionum, & ob id nihil certi indicant, conjugata vero aliis quibusdam ad certum ac minime fallax discrimen veniant.* Magnitudo enim respirationis ipsa per se respirandi difficultas quædam est simplex, verum nullius certæ cognitionis est signum, siquidem & urgente utilitate, & læsa mente fieri solet. At vero si cum densitate consistat, ingentem utilitatem, si cum raritate, delirium indicat. Similiter autem & parvitas, ipsa quidem per seipsum, aut dolore afflictam aliquam particulam, aut utilitatem exsolutam ostendit. Itaque neque ipsa aliquid certi indicat. Quando vero componitur, cum densitate quidem dolorem, cum raritate vero, utilitatis exsolutionem portendit. Quinetiam si ipsam densitatem per se solam aut raritatem in manus sumas, ipsarum neutram per se inveneris, quicquam certi significantem, nisi hoc discrimen accedat, ut videlicet cum altera quapiam respirandi difficultatis specie copuletur. Densa enim simulque magna utilitatis augmentum indicat. Densa vero simulque parva organi alicujus, quod cum respirationibus commovetur, dolorem, ipsa etiam rara, quæ ad deliria, & perfrigerationes consequitur, si quidem cum magnitudine fuerit copulata, prius ex prædictis. Si vero cum parvitate posterius indicat, & ob id sane omnium compositarum respirandi difficultatum hujusmodi conjugationes utilissimæ sunt, utpote & manifeste & constanter unamquemque affectionem indicantes. Densitas quidem cum parvitate,

tate, dolorem, cum magnitudine vero, utilitatis augmentum. Raritas autem cum magnitudine, delirium, cum parvitate, utilitatis exsolutionem: hactenus Gal. de simplicium compositarumque respirationum causis. Nunc ad æquales ordinatas, & inæquales, & inordinatas descendamus, ipsarumque causas spectemus. Æquales enim, & ordinatæ respirationes fiunt a facultate vitali recte valente, nulloque instrumentorum servientium respirationi vitiato, aut quovismodo læso. Veluti inæquales inordinatæque contrariis a causis efficiuntur. Non secus quam & pulsus inæquales inordinatosque fieri diximus. Quorum quidam respirationum eadem est generatio, ut Gal. *in eod. lib. de differ. respir. cap.* 17. hisce verbis tradidit. *Visum est autem aliquando, raro tamen, non alteram tantum, sed ambas totius respirationis partes in uno & eodem homine ita habere, & maxime hoc fieri, cum humorum copia in asperis arteriis coacervata hominem suffocet ex pleuritide perniciosa, aut peripneumonia non expurgata, aut suppuratione istic consistente, ita ut in hac parte respiratio cum pulsibus conveniat. Monstratum est, & in illis propter obturationes organorum, compressionesque, & omnino coarctationes inæqualitatem fieri.* Hoc idem etiam clarius scripsit *cap.* 19. ita dicens. *Quare omnium inæqualitatum, tum quæ secundum unam actionem, tum quæ circa plures ex ordine consistunt, aut asperarum arteriarum coarctatio, aut thoracis musculorum aberrans motus, aut facultatis ipsam efficientis debilitas, causa fiet.* Ab iisdem ipsis causis & inordinatæ respirationes, sed ab aliis etiam quippe convulsis musculis moventibus thoracem. Cujusmodi esse videntur luctuosæ suppurationes appellatæ, Gal. *in* 6. *aph.* 54. docente. Rythmum etiam respirationes, quæ servant probam, continuitatem naturalis caloris significant, veluti rythmum non servantes fiunt a caloris corrupta seu vitiata symmetria. Calidæ omnes respirationes a calore maxime aucto oriuntur, veluti a spiritu frigido exspirato illum admodum defecisse, exilemque effectum esse declarant, quippe frigidæ respirationes. De his Hipp. *in Prognost. text.* 24. *Qui vero frigidus de naso, & ore exspiratur, admodum exitialis jam est, quod emortuam facultatem seu calorem exstinctum denotent.* Sed

caute

caute eſt agendum, ne per reſpirationem frigidam intelligamus parvam & raram, cum & ipſa inſiti caloris refrigerationem ſignificet, ſed exſpirationem frigidam atque ita de calida, ubi ex ore & nare calidum exſpiratur, & non, quæ magna & frequens eſt, tametſi calida & ipſa, quod magnum calorem denotet, dici poſſit, non tamen actu calida eſt, de qua Hipp. & Gal. intelligunt, ſed jam ſatis circa reſpirationum cauſas verſati ſumus, nunc de prædictione ab ipſis petenda ſcribamus.

CAP. VIII.

Quid bene, & male ſpirare in morbis ſignificet?

Bene ac recte ſecundum naturam ægrotos ſpirare ad ſalutem prædicendam perpetuo magni momenti eſſe, neminem latere arbitror, Hippoc. *in* 1. *Prognoſt. text.* 25. ita de hoc ſcripſit: *Spirationis autem facilitatem exiſtimari oportet perquam magnam vim habere ad ſalutem in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus judicantur.* Neque immerito quidem, cum, Galen. ita *in comment.* docente, *bona reſpiratio Thoracem, cor, pulmones, ſeptum transverſum, pleuram membranam, & denique omnes partes ſervientes reſpirationi recte valere demonſtret, neque enim fieri poteſt, aliquo ipſorum membrorum reſpirationi ſervientium læſo, ut ægroti naturaliter reſpirent.* Ex quo merito quoque Gal. bonam reſpirationem *in lib.* 1. *de Criſib.* inter bona ſigna recenſuit. Ceterum, ut a reſpiratione bona quicquam certi judicemus, duo alia quoque ſigna attendere debebimus, quippe pulſus prævalidos, atque ægrotos recte ſe habere ad omnia, quæ illis offeruntur. Hæc enim tria ſigna, ſimul obſervata, quippe ægrotos recte ac ſecundum naturam reſpirare, bene ſe habere ad ea, quæ illis offeruntur, atque demum ubi pulſus ſatis robuſti apparent, magni momenti eſſe ad ſalutem prædicendam. Gal. *in* 3. *lib. Epidem.* memoriæ prodidit. Hosque hæc ſigna vel etiam in moribundis ſalutis ſpem indicaſſe non raro vidimus. Quare recte ſpirare in omnibus acutis mor-

bis, bonum est, atque contra, malum, quod necessario significetur aliquod organum respirationi destinatum non recte valere, non tamen exitium hoc solum signum exprimere potest, sed una cum aliis exitialibus, omniumque certissimum exitium præsagit, si una ægrotus cibum abhorreat, non sitiat, tametsi lingua præarida maximeque exusta sit, cum pessimis excrementis, pulsusque prælanguescant, satis tuto ex his mors præsagiri poterit. Quare respiratio mala, semper mala est, tametsi non semper in acutis morbis lethalis; pessima vero, ubi cum pessimo aliquo signo appareat, & multo plus si cum multis. De quibus Hippoc. *in 4. lib. aphorism.* ait: *In febre non intermittenti, si spiritus difficultas acciderit, & desipientia, lethale est.* Ceterum dicet lector, quales male respirationes exsistunt. Cui has esse respondebimus, quippe magnam raram, parvam frequentem, quam in moribundis Hipp. consuevit dicere brevispiram, spiritum exilem, spiritum imminutum: pessimæ quoque sunt, quæ cum strepitu thoracis spectantur, veluti quomodo hi respirant, qui ex submersione spirant, hæque obscuræ, stertorosæ, interruptæque dicuntur, de quibus Hipp. *in eod. lib. aphor.* 50. scribit: *In febribus spiritus offendens, malum; convulsionem enim significat.* Per quem spiritum offendentem Gal. auctore in ejus aphor. comm. intelligit spiritum, qui medio sui inter raptus substiterit; luctuosæ itidem respirationes pessimæ haberi debent, quod Hipp. *in 6. lib. aphor.* 54. nos docuit: Omnium pessimas, quæque in moribundis observantur, & frigidas, quippe cum ex naribus ac ore frigidum exspiratur, demum sublimes, obscuras, urgentes, quem spiritum *in lib. 2. coac. præsag. sect. 7. text.* 39. ita expressit, dicens: *Pessimus autem morti propinquus, extendens, urgens, & obscurus:* quibus verbis intelligit, primo spiritum sublimem & phœnomenon, seu apparentem appellatum, in quo pectus maxime distenditur, atque aliquando scapulæ, & pinnæ narium nasi moventur, quod vero inspiratur, ita parum est, ut vix sensu percipiatur, densissimum tamen est propter urgentissimam caliditatem, atque hæ sunt malæ respirationes, de quarum quidem Prognostico sigillatim a nobis erit agendum, ut accuratius

tius ab ipsis singulis prædictionem assequi quisque studiosus possit.

CAP. IX.

Quid respiratio magna velox, magna tarda, parva velox, parva tarda, & magna frequens, magna rara, in morbis significet?

Magna & velox respiratio, quanquam in corporibus, ut Gal. scribit *in lib* 1. *de difficult. resp. cap.* 20. plurimum fuliginosorum excrementorum adesse declarat, facultatem tamen integram esse, viribusque potentem, nullumque organum ex respiratoriis vitiatum denotat, siquidem magna simulque velox fit, si utilitas urget, & organa sint promta, & facultas integram sanitatem servet, similiter autem, & magnam simulque tardam in delirantibus fieri, nuper ostendimus, sic & parvam ac velocem, quibus est congregatum fumosum recrementum, & dolet simul aliqua particula, quæ circa respirationem movetur, aut quæpiam ut inflammatio Hippocrat. 1. *Prognostic. text.* 24. & Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. de Pythione, qui super Herculis fanum, docent. Parvam simulque tardam, iis fieri, quibus nullum fumosum recrementum est coacervatum, cum dolore, ut dictum est, alicujus organi ex respiratoriis aut inflammatione: hæ duæ differentiæ respirationis cum malis signis plus duabus prioribus sunt timendæ, quod facultatem prælanguidam, aut exsolutam, aut denique partem quampiam thoracem moventem dolere denotent. Magna & velox respiratio plurimum fuliginum, & incendii, sed cum facultate integra, & forti significat. Quæ vero simul & tarda melior est, cum ipsa ad recte valentem plus accedat, integramque & fortem facultatem, sine calore multo & absque fumosis excrementis. Hæ omnes cum aliis signis erunt a Medicis spectandæ, & ex ipsis simulque cum aliis, quæ illuxerint, judicium deliberari. Sed ad magnas simul frequentes respirationes, & ad magnas simul & raras declinemus, cum ab ipsis præsagiendi ratio magis illuceat. Magna

respiratio, & simul frequens ea est, in qua plurimus spiritus trahitur, & calidus, & fervens ex ore & naribus efflatur. Quæque fit aut, uti docet Hippocrat. *in* 1. *Prognostic. text.* 24. quod aliqua pars ex respiratoriis seu thoracis inflammationem aut dolorem patitur. Cujusmodi sunt cor, septum transversum, pulmones, aut pleura membrana, aut musculi etiam thoracis: nam hæ partes dolentes, ac inflammatæ, quod non ut opus est, dilatentur, spiritum frequentem seu densum fieri necesse est. Signant vero ex magnitudine cum facultatis robore hæc fieri. In quo non levis salutis sit spes. Quæ vero cum magnitudine etiam raro fit nobis in acutis morbis, delirium subesse declarat. De quibus quidem Hippocrat. *in primo Prognosticorum text.* 24. ita scripsit. *Qui vero spiratur magnus multusque interposito tempore, delirium indicat.* Sed quomodo magnum spiritum intelligemus? an ubi magna thoracis fit dilatatio? nequaquam magna thoracis dilatatione magnam fieri respirationem observamus, nam, ut unquam dictum est, quibus vel tumor, vel angustia sine flammeo calore spiritalibus membris insidet, in his thoracis quædam dilatatio maxima est, id vero quod inspiratur parum est. Ex quo magnam dicimus respirationem magni inspirati aeris atque exspiratarum fuliginum multarum ratione. Quod vel ipse Hippoc. expressisse visus est, cum dixerit, qui vero spiratur magnus, quæ de spiritu qui effertur, magnitudinem intelligendam denotant, minimeque de thoracis dilatatione. Addamus in differentiis respirationum sublimem ac phænomenam vocatam respirationem, in qua maxime thorax dilatatur, parvam atque exilem esse, ex Gal. constare. Quare dicatis spiritum magnum & rarum delirii nobis esse signum, Gal. *in lib.* 2 *de difficul. respir.* uberiori sermone demonstravit hoc verum esse, quippe hujuscemodi respirationem delirium significare. Verum non exinde necessarium, ut omnes, qui delirant eo modo respirent, fore dicemus, quando hæc fieri simul possint, quippe delirantes, ut simul angustiam thoracis, vel dolorem sentiant, vel virium languorem. Quæ omnia in ipsis quidem deliris parvum atque rarum spiritum efficiunt. Omnes vero, in quibus magnus & rarus fit spiritus, deli-

delirare non erit dubitandum. Cujusmodi in Philiſio, Sileno, uxore Dromeadai atque in aliis ab Hippocr. fuit obſervatum. At quid ad prognoſticum hac reſpiratione? magni ſemper ad id erit momenti, idque præſagiet, quod delirium, perpetuo mala eſt, non tamen ſemper exitialis, ſed ſolummodo ubi una alia ſigna prava, & lethalia illuxerint. Quæ cum reſpiratione in Philiſco, Sileno, uxore Dromeadai, adoleſcente Acelibeæ, phrenitico, illuxerunt. De Philiſco Hippoc. *in* 1. *Epid.* 3. *text.* 18. ita habet; *Spiritus huic erat perpetuo quaſi revocato, rurſus & magnus. Lien in tumorem rotundum elatus erat: ſudores perpetuo frigidi, acceſſiones diebus paribus. In hoc ſudores frigidi, ut ſuis locis demonſtrabimus, fuerunt, ex ſignis exitialibus.* Et de Sileno *text.* 19. *A primo hic ad finem uſque ſpiritum magnum habuit & rarum. Hypochondrii perpetuam palpitationem, quæ in proceſſu fuere lethalia, quippe primo inter initia urinæ nigræ cum nigro ſedimento, delirium, dejectiones pingues, ſudor capitis ſexto die, extrema frigida lividaque atque alia, quæ cum illa reſpiratione magna ac rara, miſerum Silenum nedum delirum eſſe, ſed certe moribundum, proculdubio denotabant:* & de uxore Dromeadai: *Sexto mane riguit; cito percaluit toto corpore, ſudavit, extrema membra frigida, deliravit, ſpiritus magnus & rarus. Paulo poſt convulſiones a capite cœperunt, ſubito obiit.* De adoleſcente vero Moelibææ *in lib.* 3. *Epid. comm.* 3. *text. ult. ſpiritus rarus & magnus per intervallum. Hypochondrii contentio ſubmollis ex utrisque oblonga, perpetua cordis palpitatio reddidit urinam oleoſam.* Sed age de aliis reſpirationum differentiis agamus, præſertimque de parvis.

CAP. X.

Quid reſpiratio parva frequens, parva rara ſignificet?

Parvum ſpiritum Gal. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 74. appellat exilem, atque imminutum, atque etiam obſcurum, vix enim reſpirare ægrotos videmus. Hujusmodi reſpiratio perpetuo mala eſt, ut quod propter caloris nativi ſeu naturæ exſo-

exsolutionem fiat: quæ si etiam frequens sit, ut Galen. docet eodem in loco dolorem signat, vel inflammationem supra septum transversum. Sed auctor Coacorum præsag. *in lib.* 2. *sect.* 2. *text.* 34. ait: spiritum frequentem inflammationem & dolorem in locis principibus significare. Hujusmodi respiratio in acuto morbo maxime est timenda, & plus ea etiam si post magnam quidem respirationem fiat. Nobis sane denotat, aut naturam resolutam esse, ut dictum est, principem aliquam partem maxime lædi aut dolore aut inflammatione, aut utrisque simul; vexari judicium vero ex sola hac respiratione certum non erit, nisi fuerit aliis signis confirmatum. Plures enim fuere ita in acuto morbo respirantes, qui incolumes evasere. Sed ubi alia signa illuxerint prava, proculdubio ex ipsa exitium erit timendum, omniumque maxime, si e frequenti rara evaserit. Qualis postremo in tabidis solet observari; frequens itaque & parva cum pravis signis, lethalis est. Qualis ab Hipp. in sorore Hymenæ fuit observatus. In qua die decima septima spiritus gracilis factus est & densus, & mortua est. Sed age de parva & rara agamus. Quæ omnium fortasse est pessima, quod naturam viribus exsolutam morbo succumbere nobis declaret. Ex quo hunc spiritum Medici frigidum merito appellent, quia summum frigus & naturæ exstinctionem ostendit, quod Galen. *in* 3. *Epidemiorum comm.* 3. *text.* 74. ita meminit: Parvum esse quendam pariter & rarum spiritum, qui cum refrigeratur, emoritur jam vitalis facultas, & hoc symptoma esse quoddam admodum lethale, hisce verbis expressit: *Si frigidum e naribus exspiretur, exitiale jam est admodum.* Cujusmodi fuit observatum in Pythione moribundo, atque in aliis ab Hippocrate. Sed his perspectis respirationum judiciis, breviter eas omnes perstringamus respirationes, quæ in moribundis solent observari.

CAP.

CAP. XI.

De respirationibus exitialibus, quæ in Moribundis fiunt.

DE respiratione, rara & magna, magna & frequenti, parva, frequenti & rara, quomodo aliquando exitium portendant, satis dictum est: nunc reliquas exitiales adnumeremus, cujusmodi est, frigida, sublimis seu Phænomena appellata, stertorosa, quæ cum strepitu fit, & aliquando luctuosa & interrupta. De frigida omnium exitialissima, quæ non, nisi in proxime moribundis attenditur, Hippocr. *in lib.* 6. *Epidemiorum*, *comm.* 4. *text.* 36. ita habet: *Signa mortifera per cutem, nares, calidus vapor.* Prius nares frigidum spiritum reddunt, quæ melius Galen. hisce verbis expressit. *Maxime signa mortifera, per cutem calidus vapor exiens post frigidum spiritum, prius exspiratione egressum. Sed calido vapore exspirato per nares & per cutim, non in omnibus mors erit prædicenda.* De quo quidem Galen. ibidem ita scripsit; *Illis enim solis id evenire comperies, quorum mortem calidissima febris antecessit, quæ corpus ipsum totum torruit, atque ideo postremo ipsum refrigeravit.* Vitali ergo tenore, moriente jam corde, evanescente, in aliis quidem sudores syncopen inferentes proveniunt, multis scilicet humoribus pleno corpore illis autem, qui ex præfervida febre antea exaruerunt, pro sudoribus calidus vapor tangenti tibi difflari videbitur, hinc in Coacis præsagiis merito scribitur: lethalis autem est & febrilis & fuliginosus verum minus quam frigidus, ex quo Medici tria mortifera solent hæc vocare, quippe febrem urentem, frigidam exspirationem cum raritate, atque tertio vaporem in cute calidum, aliquando sudorem seu madorem, qui in fortibus mortem prænuntiat. Obscuram quoque respirationem, ut quando vix respirare ægroti dignoscuntur, perinde atque frigidam esse exitialem, de qua quidem, ubi de parva & rara egimus, satis dictum est. Ceterum per obscuram respirationem intelligimus

 eam,

eam, quæ fit, ubi vix aliquis ſpiritus ex ore & naribus exſpiratur. Nam fieri poteſt, ut obſcuriſſima ſit, & tamen maniſeſtiſſima omnibus appareat, ubi ſcapulæ, thorax, nariumque pinnæ ad ſpirationem moveantur, quam reſpirationem ſublimem & phænomenam, id eſt, apparentem Medici merito appellant, tametſi pauciſſimus ſpiritus exſpiretur & hac ratione ſit obſcuriſſima. De qua *in* 2. *Coa. præſag.* ſect. 2. text. 39. ſcriptum eſt: *Peſſima autem & morte propinqua, extendens, urgens, & obſcura.* Sed jam de ſtertoroſo, & qui cum ſtrepitu fit, intelligimus autem ſtertoroſum ſpiritum, quando inter reſpirandum ſentitur in gutture quædam veluti ebullitio, aut ſtrepitus, nimirum, ſtertor, hoc eſt, cujuſmodi fit in ſtertentibus. Hic ſtrepitus, ſeu ſonus ſeu ebullitio latinis Hipp. vero ῥάγχος atque ῥέγξις, & alias κέγχρος dicitur. In acutis morbis perpetuo ante exitium per diem & parum plus hic fervor gutturis in multis auditur. Indicat enim plane facultatem exſtinctam, ut neque valeat a faucibus excrementa expellere; In aliis vero, pectoris morbis laborantibus, uti in pleuriticis, peripneumonicis, fit ſtertor ille propter anguſtiam, aut ſputi retentionem, cum & ſpiratio eſt parva, & non raro orthopnoica, id eſt, maxime difficilis. Proprium eſt fere omnium morientium, ut ante exitium eum fervorem ſeu ſtertorem patiantur, ſed omnium maxime, pleuriticorum & peripneumonicorum ſuppurationumque. Quibus omnibus fervor ſeu ſtertor ille, antequam moriantur, fit: eſt itaque unum ex lethalibus ſignis. Sed accurate tamen diſtinguendum, quo tempore incipiat, aut in morbi principio, aut poſtea ingraveſcente morbo, hoc modo exitioſum eſt, nunquam apparet priuſquam alia illuxerint ſigna exitialia. Cujuſmodi viſum fuit in antiphonis filio pleuritico, atque in Menone pleuritico. De Menone enim pluritico Hipp. *in lib.* 6. *Epid.* text. 34. habet: *Die decimaſexta, ſpiritus jam ſtertoroſus, ſudor circa frontem & cervicem; raro ad pectus, extrema & frons moderate perſeverabant, frigida ſaltatio vero venarum circa tempora deſinebat.* Somni comatoſi & nocte & die poſtremis temporibus. Quare ſtertoroſus ſpiritus in morbis acutis plerunque eſt pernicia-

nicialis, omniumque certiſſimum, ubi ſigna lethalia ſimul aut antea illuxerint, cujuſmodi ab Hippoc. In Menone pleuritico fuit obſervatum; in quo præter alia ſigna, ſudor circa frontem & cervicem apparuit, quem Hippoc. in Prognoſt. lethalem in acutis morbis eſſe affirmavit, & extremorum perſeverans frigiditas, quo nihil pernicioſius. In principio vero pleuritidis & peripneumoniæ, & febris (ut vocant) catharralis, quæ catharrum ſequitur, vel una cum ipſo fit, aliquando ob excrementorum multitudinem, ſeu (ut dicunt) ob catharri defluentis ad fauces atque ad pectus copiam, non lethaliter ſtertunt, non ſecus quam aſthmatici & orthopnoici multi, qui poſtea humore aut excreto aut reſoluto, liberantur. Ceterum in his ſtertorem non lethalem a lethali diſtinguemus, quod hic nedum incipiat, ſed indies magis morbo quippe augeſcente augeatur, & magis ſentiatur. Hic enim prorſus lethalis eſt, neque aliquo lethalium ſignorum carebit. Ille vero, cum in principio ſtertere incipiunt, & paulo poſt augeſcente morbo, aut humore multo per tuſſim excreto, aut ab igneo calore febris conſumto, ſtertor amplius non accenditur, ut fit ex multitudine humorum, neque admodum timendus ſtertor ille eſt, præſertim ubi ex ratione deſierit. Verum ille, qui in principio licet, ex multitudine catarrhi factus, non ceſſat, ſed indies magis augetur, pernicialis utique eſt, quod naturam multitudine humorum gravatam, & oppreſſam ita eſſe, ut nequeat excernere excrementa, & quaſi exinde ſuffocari, nobis certo ſignificet. Cujuſmodi in uxore Polemarchi Hipp. ut, *ex lib. 5. Epid.* colligitur, vidit, de qua ait: *Circa quintam genu dolor, tumor ſiniſtri, & circa cor videbatur aliquid eſſe colligi, & reſpirabat, ut qui ex ſubmerſione reſpirant & ex pectore ſubſtrepebat. Quæ obiit die ſeptima.* Antiphonis itidem filium ſuppuratum Hipp. *in 7. Epid. text.* 27. ſcripſit, cum ſtertore obiiſſe. Cui addamus, quod Hippoc. *in* 1. *Prorrhet.* 24. *text.* 38. ſcripſit. *Spirituſque in aphonia veluti his, qui ſtrangulantur, promtus.* Atque hæc de ſterteroſa reſpiratione, quam *regmon* & *cerchnon* quoque aliqui appellant. Nunc de ſublimi, atque phænomena ſeu apparente

appellata, quæ non nisi in moribundis quoque apparet. Vocant hunc spiritum alii sublimem, alii phænomenon, scilicet apparentem, alii promtum, aliique perperam magnam respirationem dicunt, quod thoracem maxime dilatari & moveri observemus. De qua Gal. *in* 1. *Prorrhet.* ita habet: *Strangulantur jure optimo, quoniam aeris copia non sit;* estque ipsi consuetudo, ut talem spiritum Phænomenum, id est, apparentem dicat. Videntur autem omnes talem inspirationem scapulas movere totas, ita, ut per vestimenta motio conspicue appareat, tanquam valide ipsi superioribus thoracis partibus operentur; μετεώφον itaque, apparentem, at sublimem spiritum vocavit, quoniam, qui ita respirant, altiores sublimioresque thoracis partes movere videantur: addidit hujus respirationis caussas, ita dicens: Potest sane respiratio hujusmodi fieri & propter respirationi delegatorum instrumentorum angustiam, & ob affectum nervorum principium. Quod si læsum fuerit, magnam efficere respirationem, recte Hippocratem existimare, ostendimus; rectius dixisset, non magnam respirationem, sed magnam thoracis dilatationem, ex quo decepti quidam hanc falso magnam respirationem appellant, etsi in hac parum exspiretur. Addamus nedum hanc Galenum, & Hippocratem dicere sublimem respirationem, sed vel etiam, quando, & pinnæ, seu alæ narium musculique circa scapulas manifeste moventur, quæ respiratio fit in acutis morbis propter virium absolutam infirmitatem aut prostrationem. De qua respiratione Galen. *in lib.* 3. *Epidem. text.* 24. ait dicens: *Equidem illas eum respirare, puto significare summis naribus, qui respirando narium pinnas movent, siquidem multos nos ægros sic vidimus spirare, ut eas in exspirando contraherent, inspirando vero dilatarent.* Quod quidem incidit iis, qui ab angina suffocantur, vel a peripneumonia vel suppuratione, præterea iis, qui infirma sunt facultate, idque fiebat, quod ex arteriæ inflammatione præclusum esset viæ spatium, nec jam spiritus attractio posset in pulmonem fieri & propterea compelluntur, ut qui ita suspirant, ut continue omnique thorace peragant respirationem, contenduntque etiam qui suffocantur exsurgere, &

toto

toto thorace externum aerem magna vi attrahere, ex quo forte etiam Hipp. ſpiritum ſublimem vocavit, quod ſublime ægri velint ſe erigere, atque hæc ſublimis reſpiratio imaginoſis, pneumonicis, ſuppuratis; atque has habet cauſſas. In aliis vero morbis acutis, in quibus ægri non ſuffocantur propter anguſtiam inſtrumentorum, reſpirationi deſtinatorum, ſummis naribus reſpirare aliam cauſſam habet, quam Gal. *in* 1. *de diffic. reſpir. cap.* 23. ſic habet: *Quod ſi quis ipſius reſpiratoriæ facultatis ægrotantis, atque in communi, omnis facultatis animalis propria ſigna habere velit, & maxime perfrigeratum is alarum naſi motum habebit, & omnium muſculorum circa ſcapulas actionem & coacervatam thoracis collapſionem.* Quando enim hæc debilius, quam convenit, movetur, circa inſpirationem quidem ſpiritus ductum juvant alæ naſi; externum aerem etiam ipſum ſimul attrahentes eodem modo, quo per os aliquid attrahere volentes, labia contrahimus, rurſus vero circa exſpirationes coacervata fit thoracis collapſio, non paulatim demiſſio. Quare ex iis ſtatuamus reſpirationem ſublimem, quomodocunque fit, perpetuo lethalem eſſe, aut quod ſummam inſtrumentorum reſpiratoriorum anguſtiam, ex qua natura ſuffocetur, aut virium ſeu naturæ abſolutiſſimam infirmitatem ac exſtinctionem denotet. Ex quo non niſi in moribundis apparent. Verum exitialia alia ſigna, antea aut ſimul, ut poſtea apparentia maxime confirmantur, cum ea reſpiratio nunquam ſine aliquo ſignorum exitialium appareat. Hanc intelligens, etiam auctor 2. *Coac. præſ. ſect.* 2. *text.* 39. dixit: *Peſſima autem & morte propinqua, extendens, urgens, obſcura.* Diximus tamen, etſi ſolum hoc ſignum mortem certam ſignificet, perpetuo ipſum alia exitialia concomitari. Uti in uxore Olympiadis Hipp. vidit, de qua *in lib.* 7. *Epid. text.* 36. ita habet: *Oculi triſtes, ſpiritus ſublimis per nares trahebatur, color pravus, ſudor circa pedes & crura, cum jam circa mortem eſſet.* Non minus & in Ariſtocrate mortibundo hæc viſa ſunt, de quo Hipp. 7. *Epid.* 39. paulo poſt ſic ſcripſit: *Ad noctem ſpiritus ſublimis eſt factus, ſudor exiguus circa frontem, infernæ partes frigidæ, anxius.* Addamus reſpirationem luctuoſam,

ſed parvam & raram, quæ ex exitialibus quoque eſt reſpirationibus, ut ex Hippoc. *in* 6. *aph.* 54. ita legitur: *In acutis paſſionibus, quæ cum febre ſunt, luctuoſa ſuſpiria, malum: eodem modo & interrupta, exitialis eſt:* quæ forte eodem eſt cum luctuoſa. Quod & Gal. nuper propoſiti aphoriſmi commentario affirmare videatur, cum dicat: *Infantes ſæpe videntur, quo plorant, tempore inſpirantes, inſpiratione interrupta, ſtante interim thorace, deinde rurſus id quod deeſt, adjiciente:* accidit hoc nonnunquam, ut ait Gal., potentia fatigata, nonnunquam ex duritie inſtrumentorum, nonnunquam vero ambabus cauſſis ſimul convenientibus, ſed & aliquando propter aliquam muſculorum pectoris ſimilem convulſioni diſpoſitionem. Quæ vero in febre acuta fit, luctuoſa & interrupta reſpiratio, alias cauſſas habet, ut Galen. placuit, quippe aut duritiem inſtrumentorum, vel virium imbecillitatem, vel convulſioni ſimilem diſpoſitionem; quicquid vero horum in cauſſa ſit, pravum eſt, ſi in morbo acuto contingat, maxime perniciosum, ſi cum virium languore ægri ita ſpirant. Sed hujuſmodi reſpiratio etiam una exilis eſt, & duritiem quoque aut diſpoſitionem convulſioni ſimilem habet in acutis ardentibuſque febribus, & perpetuum prava dicitur. Non minus quam convulſiones, ſiccatis partibus nervoſis ad eam cauſſam, exitioſas merito eſſe antea monſtraverimus. De qua ſpiratione Hippoc. *in lib.* 4. *aph.* 68. dixit: *In febribus ſpiritus offendens, malum. Convulſionem enim ſignificat.* Quæ a ſiccitatibus in calidiſſimis morbis concitatæ, curabiles non ſunt. Ex quo etiam lethales eſſe in morbis acutis ſuperius nobis fuit demonſtratum. Ut vero ex ipſis recte de futuro morborum exitu prædicere queamus, alia ſigna cum antea, tum ſimul poſteaquam conſpecta, erunt conſulenda, ipſorum nec una ſi prava erit. Ad perniciem judicium pendebit. Atque hæc ſunt, quæ ex vitalis facultatis actionibus, ad morborum prognoſin de promptu conducunt. Nunc idem ex naturalis facultatis actionibus eodem modo perſcrutabimur.

CAP. XII.

Quæ a naturalis facultatis cognitione ad intelligendam præsagii rationem, sit utilitas?

Ad naturalis facultatis robur, impotentiamque cognoscendam nunc etiam declinemus, Cum ipsa ceteris aliis ad prædicendi rationem non minus sit utilis. Aliæ quidem facultates, animalis quippe ac vitalis, a naturali videntur procedere. Cum ipsa materiam cordi cerebroque subministret, a qua vitales in corde, animales in cerebro vocati spiritus generantur. Præterea excrementorum in ægrotis corporibus, plurimum ad præsagii rationem facientium, caussa ad naturalem facultatem maxime attinet: itaque de hac ipsa quidem facultate, nostro quippe ordine servato, accuratius in præsentia est agendum. Quod ut probe fiat, videndum primo est istius facultatis robur ac impotentia, ex quibus nobis innotescat. Scimus vero ipsius vim a variis facultatum operibus, quæ propriis actionibus obeuntur, cognosci. Tres sunt actiones præcipuæ facultatis naturalis, ut Galeno visum est *in libro naturalium facult.* quippe *generativa*, *augmentativa* & denique *nutritiva*. De hac magni interest, ut ad prædictionem assequendam agamus; de aliis vero duabus nequaquam, cum ad institutum nostrum parum, aut nihil faciant. Ad nutritionem itaque corporum, partiumque ipsam agendam omnium quatuor naturalium actionum, quippe *attractricis*, *retentricis*, *concoctricis* seu *alteratricis*, atque demum *expultricis*, opera requiritur, seu istarum omnium operatione nutritio omnis in corpore perficitur. Proinde ex ipsarum operatione apparet, seu cognoscitur, quanta in ipsis sit vis, aut impotentia, aut exstinctio, vel denique vitium. Ex quo naturalem facultatem, aut viribus potentem, aut vitiatam aut aliquo pacto deficientem, aut denique prorsus collapsam & exstinctam cognoscimus. Quæ cognitio, quantum ad prædictionem salutis & exitii in morbis, Medicis conducat, ex iis, quæ superioribus libris

bris dicta ſunt, liquido cuique noſtrum conſtabit. Sed age, rem ipſam aggrediamur, ab appetentia ciborum & potus in ægrotis principium facientes.

Cap. XIII.

De appetentiæ ſymptomatis ad prædicendi rationem.

Natura, ut docuit Gal. *in primo lib. de ſymptom. cauſ. Cap.* 7. animalibus alimenti penuriæ ſenſum eſt impartita, ut ipſo ad cibum potumque proritata in tempore expleantur; vocaturque ejuſmodi implendi deſiderium, *appetentia*, quæ a penuriæ ſenſu ortum habet, cum ſcilicet venæ ab ipſo ventriculo veluti emulgentes ſugenteſque aliquid trahunt, non ferens autem eum ſuccum ventriculus, ſed veluti offenſæ medelam cibum comparat, quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur, atque ex his nutrimentum trahunt. Fitque poſt cibi conſumtionem, ut venæ ſimul ad cibos ſe convertant, & ventriculus ex iis, quantum prius in venis collectum eſt, in ſeipſum trahat. Duplex vero dicitur appetentia, quippe cibi una, quæ fames appellatur, altera potus, ſitis & ipſa vocata. Cibi vero appetentia alimenti, & ſitis humoris fit inopia. Dividitur quoque appetentia utraque in eam, quæ eſt naturalis, ac in non naturalem. Illa perpetuo ex alimenti penuriæ ſenſu excitatur, innaturalis vero eſt, quæ præter naturæ fit deſiderium. Cujus quidem ſymptomata auctor Gal. *in lib. de different. ſymptom. Cap.* 4. vel in actionibus non obitis vel male obitis conſiſtunt, in non obitis aut cum prorſus non appetunt, aut parum & pauca quidem. In male obitis ſunt immoderatæ appetentiæ, & ubi quicquam vitioſum appetunt. Ex quibus fit, ut quidam nedum nullos cibos appetant, ſed quinimo, ut quoſvis cibos ita abhorreant, & odio habeant, ut mori malint, quam cibum aliquem aſſumere, quod Gal. *in lib.* 3. *Epidem. Com.* 3. *in text.* 58. multis contigiſſe, tradidit. Aliquando non ex toto appetitu privantur, quod detegit aliquis cibus, quem ipſi non abhorrent. Ni-

Nihil vero appetentiæ adesse, vel ex eo scimus, cum ægri prorsus omni careant appetitu, quicquamque nequeunt imaginari, quo appetitus excitetur. de quibus Hippoc. *in eodem lib. Epidemior.* de virgine Euryanactis filia moribunda scripsit. *Quosvis cibos toto hoc tempore fastidivit, neque appetivit quicquam. Non sitiit, & nihil effatu dignum bibebat.* In similem vero inappetentiam veniunt ægroti, aut, ut Galen. docuit *in* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 11. quando os ventriculi ab aliqua humorum aliena qualitate afficitur, aut propter insignem plethoram seu plenitudinem, ex qua nulla in ventriculo fit consumtio, neque sensus suctus ullius in ipso sentitur, aut denique, quod in acutis morbis plerumque evenit, propter ipsius facultatis exstinctionem, cujus erat in secunda valetudine munus, indigentiam alimenti sentire. Ceterum nos interstinguere debebimus veram exstinctionem facultatis, quæ sæpe in delirantibus quibusdam observatur, qui quosvis cibos etsi abhorrentes videantur, tamen id ex delirio, non ex facultate diminuta fit. Quemadmodum ii, qui etsi intensissimum calorem sentiant, quo maxime sitiunt, tamen potum non postulant. Quam rem Galen. *in eodem tertio Epidem. Com.* 1. *text.* 11. ita expressit, dicens: *Nam, quoniam sitiant, nec potum appetant quidem in morbis vel propter delirium non sentiunt, quæ patiuntur, aut propter exstinctionem naturalis in ventriculo facultatis, si id citra delirium habeant, facultatem relinquetur eorum naturalem exstingui.* Vitiatur vero appetentia cibi & potus cum in quantitate tum in qualitate. In quantitate vitium appetentiæ inesse cognoscitur, cum ægroti plus quam ipsis conveniat appetunt, quippe qui copiosius, quam ferat ventriculi facultas, cupiunt, atque devorant, idque aut ex humore frigido, aut ex frigiditate ventriculi fieri, Galen. *in libr.* 6. *Epidem.* nobis tradidit, qua ratione frigus appetentiam augere dixit. Ex quo frigidiorum ventriculorum proprium esse, Galen. *in libr. artis medicin.* docuit, ut plus appetant, quam concoquere possint, idem & de potu, cum immoderatius potui indulget præ multo febrili incendio, aut ex humore falso aut bilioso os ventriculi occupante. In qualitate etiam ciborum & potuum vitia-

tam habere appetentiam dicuntur, qui alienam cum in cibo tum in potu qualitatem desiderant, & appetunt, ut quædam uterum gerentes mulieres propterea sunt, quæ carbones, aliæ terram, aliæ calcem & aliæ lunæ flores avidissime appetant & esitent. Quidam vinum ardentius, quod in multis pleuriticis observari solet: ex quo vini desiderio plures, vel etiam mulierculæ, ægroti pleuritici esse suspicantur, alii libentius aquam, quidam omnia calida, alii actu frigida exposcant. De harum vero vitiatarum appetentiarum caussis Gal. *in primo libr. de sympt. caus.* perbelle ita scripsit: *Vitiosæ appetentiæ, quæ in quantitate modum excedunt, vocanturque a quibusdam caninæ, tum exsistunt, vel cum acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mordet, vel totum corpus immodico digestu inops alimenti, redditur vitiosum, namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert, appetentiam vero proritat naturalis affectus similitudine, alimenti aut non potus desiderium excitat propter frigus, at vitioso succo, qui salsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis quam cibus appetitur.* Hinc merito Hipp. quoque *in 6. Epidem. Com. 4. text. 20.* dixit: *Aqua edax, quasi caninæ appetentiæ frigiditatem pro una caussarum indicarit.* Et *in libr. 2. aphoris. Aph. 21.* dixit: *Famem thorexis solvit:* hoc Galeno docente, vini potio, quasi illius appetentiæ medelam esse expresserit. Sitis quoque augetur, aut ex calore immoderato, cujusmodi fit in ardentibus febribus, aut ex siccitate, quæ præcipua sitis est caussa, ex quo ubi corpora plurimum exsiccantur, plurimum sitiunt, qualem Galen. *in primo de symptom. caus.* quibusdam epota aqua marina contigisse vidit. Sed age ad optimæ appetentiæ in morbis jam prognosticum veniamus.

CAP. XIV.

Quid cibi & potus optima appetentia in morbis significet?

PRIUS consideremus, quid optima appetentia in morbis ostendat, & mox de non obita & vitiata agemus. Maxime

me utile nobis erit ſupponi, ægrotos rectius agere, cum actiones omnes utriuſque facultatis recte, perinde ac in optima valetudine eſſe ſoleant, obeant. Scimus enim, urinas, dejectioneſque optimas eſſe, ſi fuerint ſimiles iis, quæ antea per ſanitatem excernebantur. Eodem quoque modo bona erit in ægrotis illa cum cibi tum potus appetentia, quæ bene valentium appetentiam accedit, eique maxime eſt ſimilis. Ægrotos vero bene ſe habere ad ea, quæ ipſis offeruntur, perpetuo bonum, recte enim facultatem naturalem exinde valere, non minuſque & ventriculum. Itaque ægrotos integram habere appetentiam, bonum eſt, omniumque maxime in morbis diuturnis, ut docuit Gal. *in lib. 7. aphoriſm.* a quibus qui ſunt evaſuri, vehementem appetentiam ſolent habere. Ceterum diſtincte cognoſcenda erit optima appetentia, cum ſæpius in ipſa judicanda plures decipiantur, vitiatam ac exitialem bonam putantes. Bona autem eſt, quæ naturalis eſt, quæque fit a cauſſa naturali, quippe a penuriæ ſenſu quandoque ægroti videntur bene appetere, ipſorumque creditur appetentia optima, propterea quod cibum avide appetant, & aſſumant, quæ tamen in multis moribundis ſæpius obſervatur; aut propter vitioſum humorem, quod minus malum eſt, ad os ventriculi defluxum, quippe frigidum & acidum, aut, quod ſumme eſt pernicioſum, ubi natura a morbo maxime eſt reſoluta a nimia ſubſtantiæ corporis digeſtione. Hinc plures, priuſquam moriantur, cibum avide poſtulant, ac aſſumunt, potus vero appetitus & ſi bonus cenſetur, qui benevolenti eſt ſimilis, & moderatus ſeu temperatus, nihilominus in quibuſdam optima erit cenſenda ſitis, nimirum in æſtuoſis ardentibuſque morbis, in quibus non ſitire, ut poſterius dicemus, perpetuo malum, & quandoque mortale, ubi ſcilicet linguam ægroti habuerint præaridam, ſqualidam, & nigram, in his melius eſt, ut multum ſitiant, ſicut etiam optimum eſt, ut febris exterius appareat, inprimis cum urinæ coloratiores ſpectentur. Veluti in iiſdem morbis excrementa diſcoloratiora ſpectari, & ægros non ſitire, ſumme eſt exitioſum, quod aut ex delirio fit, aut quia naturalis facultas exſtinguitur. Non ſitire ve-

ro in iis perpetuo malum, sed hujus signi perniciem alia exitialia signa tunc conspecta declarabunt. Intensissimam tamen sitim nunquam utilem fore ægrotis, addimus, quæ viscera interna ardentissimo incendio uri declarat, aut maximam siccitatem, aut ex utraque simul, de qua Galen. *in primo, de cauſ. sympt.* ait: *Inexplebili vero novimus cruciari siti, ex qua etiam tum eum, qui vipram comederat* (erat autem fortasse dipsas) *tum messores, qui vetus vinum usque ad ebrietatem, non minus eum, qui pertinaciter sustinere sitim sibi imperaverat.* Ad hæc alii in navigio, cum deficeret eis aqua dulcis, quorum qui ausi sunt marinam bibere, cum immodice supra ceteros sitirent, & alvi fluxum haberent, nec id sine morsu vehementi & celerius quam alii perierunt. Sed age agamus de abolita cum cibi tum potus appetentia.

CAP. XV.

Quid in morbis ciborum appetentia prorsus sublata significet?

CIBORUM sublatam appetentiam perpetuo malam, omniumque pessimam esse, quæ prorsus periit. Hæc in iis, qui recte valent, gravissimum morbum minatur, quod aut ab insigni plethora aut cacochimia fiat, quippe natura multitudine excrementorum aggravata. In iis qui ægrotant, lethalis primo in morbis longis, quod significet naturam a morbo consumtam iri, priusquam morbum superare queat: de qua inappetentia Galen. *in libr. 6. aphorismorum Aph. 6.* ait: *Fastidium cibi per seipsum pravum est signum in morbis diuturnis, nam in iis, qui a talibus morbis sunt evasuri, contrarius affectus solet accidere, vehemens scilicet ciborum appetentia.* Idem fere Hippocrates scripsit *in sexto aphorismorum, Aph. 3.* dicens: *In difficultatibus intestinorum cibi fastidium, malum, & cum febre pejus;* in longis difficultatibus intestinorum cum hic casus, ait Galen. evenerit, mortificationem quandam ipsi jam advenisse ventriculo compatiendi ratione significat, ex qua omnino interiit appetentia, opus ad vitam necessarium. In morbis quoque

que acutis cibi faſtidium, perpetuo malum, omniumque maxime cum prorſus appetentia fuerit exſtincta. De qua Hippocr. de Euryanactis filia *in tertio Epidemiorum*, ait: *Quoſvis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam.* Hujuſmodi fieri inappetentiam, docuit Gal. *in* 3. *Epidemior. Com.* 3. *text.* 11. aut ore ventriculi, ab aliqua humorum qualitate affecto, aut ab ipſius facultatis exſtinctione, cujus erant in ſecunda valetudine munera indigentiam ſentire, & quæ ſunt ſe curatura appetere. De hac Hippocr. *in* 1. *Epidem. comment. primo, text.* 30. de tabidis in Epidemica conſtitutione mortuis, ait: *cibos quoſvis perpetuo faſtidiebant, non ſitiebant.*

Hanc inappetentiam notant alia ſigna lethalia, & quod perpetua ſit, quando & ſi quidam quoſvis cibos faſtidiant, tamen non ſemper, addamus inappetentiam ſumme exitialem, ubi ægroti maxime oderint quoſvis cibos. narrat Gal. *in* 3. *Epid. Com.* 3. *in text.* 58. ſe quoſdam vidiſſe in quadam peſtilenti conſtitutione, qui quam cibum aliquem aſſumere. Quidam tamen, ut Galen. ait, fortiores quippe, qui vim ſibi ipſis offerentes cibum oblatum aſſumſerunt, ſuperſtites fuerunt. Sed præterquam quod ciborum faſtidium & odium in acutis morbis perpetuo ſit per ſe ſolum ſatis efficax ſignum ad exitium prædicendum, tamen ſimul alia ſigna pernicioſa, aut una ante aut poſtea conſpecta aderunt. De quibus *in Coacis præſagiis* legitur. *Quibus vero faſtidia cibi accedunt, & ſudores cum bono faciei colore, & liquida alvo, aut dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, poſteaquam longius ægrotaverint.* Et *in* 3. *Epid. Com.* 3. *text.* 5. de Hermocrate moribundo ait: *Vigeſimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente conſtabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non ſitiebat, obdormiſcebat aliquantiſper, comatoſus periit vigeſimo ſeptimo.* Idem fere viſum eſt, & in Euryanactis filia virgine, quæ quicquam guſtare non ſuſtinebat, de qua ait: *Quos vis cibos toto hoc tempore faſtidivit, neque appetivit quicquam: neque ſitiit, etſi acri & calida deſtillatione vexaretur.* quibus Gal. auctore *in lib.* 1. *de ſymptom. cauſſis*, ſiticuloſos fieri ægrotos, obſervatur. Idem in Pario obſervaſſe ſcripſit, at-

que non minus in mulicre, quæ apud frigidam aquam decumbebat. De qua: *Tertio a partu die, febre correpta eſt acuta, horrida, multo tamen ante partum febriculoſa decubuerat, cibumque faſtidierat. Quarto cibum faſtidiebat:* Et paulo poſt: *Sexto, ſed ad cibos averſo animo ſe habuit:* Et demum ait: *Huic perpetuo cibum faſtidierat, animo linquebat, quæ & ipſa obiit.* Ex quibus ægrotantium exemplis confirmamus, quæ diximus, quippe ægrotos quoſvis cibos in acutis faſtidire & abhorrere, exitiale eſſe ſignum, cujus quidem pernicioſam naturam confirmare ſolent prava alia ſigna, quæ aut ante, aut una cum illa inappetentia, aut quæ poſtea illuxerant, cujuſmodi ſunt, alvus fluida, ſudores mali, vomitus virulenti, eruginoſi, nigri, urinæ nigræ, turbidæ non clareſcentes, claræ, albæ, perſpicuæ, deliria, vigiliæ, lethargicæ paſſiones atque alia hujuſmodi omnia, quæ nunquam bona ſed plerunque lethalia exſiſtunt, atque ita ex inappetentia ciborum in morbis prognoſticum judicabimus. Nunc quid potus quoque ſublatum, & exſtinctum deſiderium ægrotis portendat, conſideremus, præmiſſo inprimis ſermone de intenſa ſiti.

Cap. XVI.

Quid ſitis intenſa in acutis morbis ſignificet?

Cum dixerimus ſuperius, ægrotos in acutis ardentibuſque febribus ſitire, ratione fieri, qui morbis quippe calidioribus atque ſiccis conflictentur. Quando multo pejus, uti paulo poſt dicemus, ſic hos ægrotos ſiti carere, non ſecuſque eſſe, quam urinis diſcoloratioribus, ardente febre homines vexari. Quare bonum eſt (quod omnia præſtet ex ratione fieri) ut calidis morbis affecti ſitiant. Immoderatius vero eoſdem ſitire nunquam bonum, quod interna viſcera incendio intenſiſſimo flagrare denotat, ſed plerumque malum eſt & periculoſum, quod morbi vim prævalidam expugnatuque difficillimam nobis denotet, cui facile natura languidior facta ſuccumbat. Ex quo tuto proferre iſtud poſſumus, quippe immo-

moderatam ſitim, quod maximum morbum ſignificat, perpetuo eſſe timendam in acutis morbis: ſed peſſimam & exitialem illam, quæ aut ſequitur ſigna peſſima, aut una cum ipſa appareant, vel denique poſtea. Certum enim exitium proculdubio portendet. Ex ſola vero ſiti nedum in acutis, ſed vel etiam in aliis licebit judicium præſagii deſumi, cum ipſa non niſi morbi maxima ſit nota. De qua Hipp. *in* 1. *libr. Epid. Com.* 2. *text.* 75. ita ſcripſit: *At cum febres inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet. Siquidem ſtatim ab initio febris acuta invadebat, a qua parum ſuperrigebant, inſomnes erant, graviter angebantur, ſitibundi, faſtidioſi.* Qualis fuit obſervata in Philiſco, de quo Hippocr. ait: *Tertio mane ad meridiem uſque febre viſus eſt liber, ſub crepuſculum autem acuta febris invaſit una cum ſudore, ſitibundus, lingua inaruit, nigras urinas reddidit, quæ ſitis cum nigris urinis atque aliis morbum exitialem, quippe, quam natura minime poſſe vinci, denotabat.* Similem quoque ſitim Hippocrat. in Pythione, qui ſupra Herculis fanum decumbebat, obſervavit, de quo 1. *epidem. com.* 3. *text.* 18. ait: *Magnus cœpit rigor, febris acuta, lingua inaruit, ſitibundus erat, & bilioſus, non dormivit, urina nigra, ſuſpenſio ſublimis non ſubſidebat, quam ſitim uſque ad diem quintam habuit, additis aliis ſignis pernicioſis, quippe frigore partium extremarum, aphonia, ſeu mutitione.* Quare ſitim intenſam, una cum aliis pravis ſignis, peſſimam eſſe dicimus. Cujuſmodi forte fuit, quam uxor Ermoptolemi paſſa fuit, de qua Hipp. *in lib.* 6. *Epid. com.* 3. *text.* 74. habet: *Tremores autem in manibus fiebant, & caput concutiebat, & oculorum intuitus pravi, & ſitis fortis, & cum potaſſet, rurſum petebat, & rapiebat, ac largiter bibebat, vellere autem non poterat, lingua ſicca & manus ambas in os ferens manducabat, cum eſſet tremula.* Non diſſimilis fuit, quæ in Ariſtocrate, qui ex peſtifero carbone quatuor diebus obiit ſiticuloſus. Quare colligamus ſitim in acutis morbis immoderatam nunquam bonam, ſæpe malam, & cum ſignis aliis malis peſſimam & exitialem.

CAP. XVII.

Quid sitis sublata, seu non sitire in morbis, significet?

QUID sitis in morbis significet, dictum est. Nunc contrario modo se habentes ægrotos, quippe non sitientes, absque sitive esse, quid in morbis prænuntiet, cognoscendum est; perpetuo in morbis ægrotos moderate sitire, bonum erit, atque ex ratione sitire & multum & parum, prout natura morbi aut calidioris aut minus calidi postulat. Nunquam tamen, ut dictum est, in morbis intensa siti assiduaque ægros vexari, bonum erit; veluti pessimum est ac summe exitiale, eosdem, si calido & sicco morbo conflictentur, prorsus potus desiderii esse expertes, sitique omnino carere, & præsertim, qui antea sitiebant, si absque ratione sitis illa tollatur. De qua Auctor Prorrheticorum *in 2. lib. text. 22.* hoc expressit, dicens: *Sitis, quæ non ex ratione in acutis morbis solvitur, mala est.* Galen. *in comment.* hujus rei rationem docens ita scripsit. *Cum igitur neque per vomitum, neque per sudorem, neque per dejectionem, neque etiam per abscessum judicatorium solvi sitim contingat, non quod affectio sedata fuerit, sed quod sensus elanguerit, id si fiat, signum bonum non est, quod etsi, & lingua sicca manente, urinisque crudis exsistentibus, sitis tollatur, certius adhuc malitiam affectionis dignoveris, atque adhuc si Medicus nihil tum refrigerantium, tum humectantium exterius adhibuerit, quandoquidem talia in acutis morbis magis sitim non tollere, sed mitigare nata sint, prorsus autem in acutis morbis malum, si sitis perfecte tollatur.* Ex quibus Galeni verbis, liquido satis cuique constabit, in morbis acutis pessimum esse, si sitis non ex ratione, quod est, ubi nulla optima præcesserit vacuatio aut purgatio, crudoque morbo exsistente, tollitur; omnium vero maxime exitiosum erit non sitire, si exitialia symptomata una apparuerint. De qua quidem exstincta siti, Gal. *in primo lib. Epidem. Com. 2. text. 75.* hæc addidit. *Huc accessit ad cumulum aliud signum exitiosum, quod cum antea æstuassent, amplius non sitirent,*

atqui quando, qui antea siti flagrarent, postea essent a siti liberi, horum duorum sit necesse est, alterutrum, aut morbi solutio, aut virtutis exstinctio, ita ut præsentia mala amplius non sentiant. At non contingit a morbis his vindicari, siquidem exitialia erant symptomata. Non sitiunt vero ægroti in morbis acutis, aut propter humorem frigidum & humidum, ad ventriculum ex capite distillantem, ex quo merito Hipp. dicebat, qui tussiunt, non esse admodum siticulosos, quod in his pituita ex capite ad ventriculum destillans sitim tollat; quod carentia sitis in nonnullis pleuriticis & peripneumonicis observatur. In quibus ab hoc signo quicquam certi ad prognosticum habere nequimus. Sed hos ab ea caussa non sitientes ab aliis distinguet lingua non sicca & arida, sed humecta, & mollis ex pituita humectante ipsam. Secundo non sitiunt in morbis calidissimis, vel etiam æstuantes ægroti, aut propterea quod delirantes, quæ patiantur, ut Gal. *in 3. Epid. com. 3. text.* 44. docet, non intelligant, aut quod facultas stomachi appetitrix exstinguatur, aut propter utramque caussam. De phreniticis auctor *prorrhet. in 1. lib.* ait: *Phrenitici modico utentes potu strepitum tentantes tremorem incurrunt.* Et Gal. de his *in comm. Prorsus item* ὀλιγόποται *sunt phrenitici, id est, bibendi desiderium his exiguum est, quanquam affectionem habeant calidam & siccam, ita ut & linguam præ multa siccitate asperam habeant.* Sed docuit nos Hippoc. mentem his ægrotare *in eo aphorismo*, qui ita habet: *Quicunque parte aliqua corporis doleant, atque ut plurimum dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.* Ex quo merito de phreniticis *in 3. Epid.* dixit: *Sane hi nihil sitiebant.* Cujusmodi fuisse ait Mæliboee adolescentem phreniticum *in eod. lib.* prodidit. In his vero non sitire, grave est, & si cum signis pravis, exitiale; tamen ab hoc tantum signo quicquam certi non haberi potest, nisi alia, ut dixi, adjunxerimus symptomata prava. Nam plures sunt, qui, etsi delirant, potum non petant, tamen sanantur. Hique sunt quorum neque delirium ita primum est, neque alia exitialia affuerint symptomata, atque multo facilius, si lingua neque arida sit. In quibus vero nedum præarida, sed maxime

nigra & squalida, summe exitiosum erit non sitire, maximum enim morbum adesse denotat, quo ægri laborent, naturamque ferme insuperabilem. Quibus fere absque delirio in morbo calidissimo, linguaque præarida & adusta exsistente, adest hæc carentia sitis, proculdubio exitium portenditur, quibus exinde facultatem exstingui ac esse exstinctam nobis demonstretur; omniumque maxime, cum prius sitierint, absque ratione siti carere incipiunt, exstingui enim facultatem certo significatur. Neque abs re hoc dicimus, quando naturam exstingui a morbo fieri non possit, ut plura alia exitialia non etiam spectentur. Uti Erasino contigit, de quo Hipp. *in* 1. *lib. Epid. comm.* 3. *text.* 25. hæc habet: *Habebat hic febrem perpetuo cum sudore, hypochondria sublimia contenta cum dolore, urinæ nigræ, suspensiones continebant rotundas, non subsidebant. Urinæ primo rubræ crassæ depositæ non consistebant: lingua præarida, non valde erat sitibundus:* & de Hermocrate *in* 2. *Epid. com.* 1. *text.* 5. *Lingua initio adusta fuit, statim obsurduit, somnum non habuit, sitibundus non admodum:* Et paulo post: *Vigesimo perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus.* Idemque & in Euryanactis filia virgine observavit. Ex quibus colligamus, perpetuo non sitire ægrotos in acutis morbis, malum esse, modo sine ratione sitis in ipsis tollatur. Ex ratione vero sitis sublata, minime mala, sed optima est, qualis fuit visa in eo, qui in Dealcis hortu decumbebat, sanato, qui cum pluries in eo morbo fuerit sitibundus & delirans, postea ex ratione sublato morbo amplius non sitiit, de quo Hippoc. *in* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 14. ita habet: *Vigesimo dormivit, plane mente constabat, sudavit, liber erat a febre, non sitiebat.* Hic plures crises habuit, quæ antequam fierent, sitiebat, lingua inarescebat, delirabat, & postea allevabatur, sitisque diminuebatur, & hoc est sitim ex ratione minui, & tolli. Cum signis vero aliis pravis, pessimum & mortiferum est non sitire. Quæ nobis sufficiant de prædictione ex non sitire in morbis acutis.

FINIS QUARTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,

Philoſophi & Medici in Gymnaſio Patavino Medicamentorum ſimplicium Profeſſoris ordinarii,

DE
PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER QVINTVS.

Cap. I.

De partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem.

De partibus corporis, quarum obſervatio facit ad prædicendi rationem, cum ex appetentia docuerimus, quomodo de morborum exitu ſit præſagiendum, nunc ex nutritione idem faciendum, quam maxime enim iſtud nobis indicabit cum totius corporis, tum ſingularum partium accurata inſpectio ac obſervatio. Habitum etenim, temperamentum, atque colorem eæ partes ex nutritiva facultate, aut recte, aut male diſpoſitum habent. Ex quo, ut dictum eſt, cum totius, tum partium ſingularum varii habitus, temperamenta, colores, figuræ, atque alia, quæ ad prædictionem a Medicis obſervantur, ad naturalem quidem facultatem pertinebunt, quatenus ex ipſa aut ſana, aut male affecta prodeant, aut quatenus hujus facultatis, ſed potiſſimum nutritivæ, robur ac debilitatem nobis ipſa denotare poſſunt. Quare ab inſpectione externa-

rum corporis partium salutis, exitiique futuri judicium nunc quoque indagabimus. At priusquam hoc agamus, cognoscendæ sunt partes eæ, quarum inspectio ad prædictionem maxime facit. Primum universi corporis inspectio, an scilicet ipsum naturalem cum habitum tum colorem, tum calorem habeat; an gracilius, aut crassius, aut felle suffusum: post corpus, faciem spectabimus, mox sigillatim oculos, maxillas, nasum, os, labia, dentes, fauces, linguam, pectus, dorsum, hypochondria, jecur, lienem, testes, adenes extrema, atque partes, in quibus tumores ac abscessus fiunt. Caput enim universum in ardentibus febribus, in phtysicis suppuratis, gracillimum spectatur; in iis vero, quibus calor naturalis in hepate maxime resolvitur, corpora intumescere observamus, ut in cachecticis atque hydropicis. Facies vero, oculi, tempora, maxillæ, nasus, os, lingua, dentes, aures, in acutis morbis plurimum lucis addunt, ad vitam aut exitium prævidendum, veluti fauces, cervix, collum, pectus, in anginosis, pleuriticis, peripneumonicisque utilissime spectari solent. Hypochondria itidem, ac denique extrema, maxime possunt futuri præsagii rationem illustrare. Sed age, hæc jam aggrediamur.

CAP. II.

Quid corpus benevalenti simile, & dissimile in morbis prænunciet?

CORPUS ægrotum simile naturali seu recte valenti habitu, colore, caloreque, optimum est, atque eo laudabilius, quo similius, quod in morbis necesse fit corpora pati, aut quidem extenuari, gracilescere, contabescereque a morbo consumente & corrumpente partes corporis carnosas, aut, ut scripsit Gal. calore nativo debilitato, qui non extendi ad extremas corporis partes queat, sed in visceribus solis exiguus observetur. Ex quo tantum sanguinis aut spiritus non affluat, quantum antea affluebat. Hinc cessare seu minui nutritionem. Quamobrem in omnibus morbis, sed præsertim in acutis, bonum est, cor-

pora

pora habitu, colore, caloreque recte valentibus spectari similia. Verum ex hoc tantum signo prognostici judicium non erit attendendum, sed si una alia omnia conspecta cum symptomata, tum signa idem confirmarint. Optimum tamen est, non parumque ad spem sanitatis concipiendam faciens, ut dictum est, corpora habitu, colore, atque calore recte valentibus esse prorsus similia. Quemadmodum dissimilia spectari, etsi magnum malum sit, quod omnes, qui ægrotant, necessario habitu, colore, caloreque mutentur, tamen nunquam bonum. Pessimumque in principio acutorum morborum est, corpus extenuatum ac maxime contabescens videri, vultusque præsertim seu facies, quod facilius ipsa aliis partibus mutetur. Ceterum, ut ordinatim in prædictione hac ex habitu corporis, colore, atque calore cognoscenda procedamus, primo videndum erit quid squalidus, siccus, excarnis, ac tabidus in morbis præsagiat. Mox ex mutato ipsius cum colore, tum calore idem perscrutabimur.

CAP. III.

Quid in morbis corporis emaciatio seu extenuatio, & quid ejusdem partes tumefieri significet?

In morbis quandoque corpora extenuari, gracilescere, atque in tumorem attolli observamus, quæ habitus cognitio ad prædictionem magni momenti, atque usus est. Proinde primo quid corporum habitus gracilis, squalidus, tabescensque significet in morbis, dicemus, & mox de opposito quippe tumescente, corpora vero gracilescere & contabescere, ob innutritionem, quam Græci *atrophiam* vocant, cuique liquido constat, ex quo hunc affectum Græci *atrophiam* etiam nostri innutritionem merito appellarunt. In qua teste Galen. *in libro quarto, cap.* 13. *de sanit. tuenda: corpora ex alimento fructum non sentiunt.* Quod fit alteratricis virtutis imbecillitate, attrahente vi infirma, aut excretice immoderatius mota. De hac Hippocr. *in secundo aphorismorum, aph.* 8. ait: *Si quis a morbo*

cibum assumens non corroboretur, pluri alimento corpus uti significat: quod si non assumente cibum hoc accidat, scire oportet, quod indigeat evacuatione. Et postea cum dixit: Ejus qui ex ægritudine bene cibatur nihil proficere corpus, malum, atque hæc est atrophia, seu innutritio, quæ potius in corporibus spectatur, quæ aut non febricitant, aut febre leni, sed diutina teneantur. Quamobrem in morbis longis & diutinis, & si proprium sit corpora emaciata, atque excarnea videri, tamen si morbo declinante, nihil, etsi cibum assumant, reficiantur, malum est, quod plerumque humorum plenitudinem atque exinde recidivam prædicit. Sed in hecticis, phtysicis, peripneumonicis, corpora nunquam carne repleri & restitui, pessimum est: a sputo sanguinis, ubi orta febre leni, sed assidua, corpora contabescunt, nunquamque habitum carnosum recipiunt, exitiale est. Hocque est, quod in suspectis ad phthisin omnes Medici suspectum quam maxime habent, quippe febre continua laborare, ipsorumque gracilitatem ac extenuationem non emendari, atque mutari. Qui etiam febribus ardentibus diu vexati maxime emaciantur, ad marasmodes febres accedentes, insanabiles redduntur. Quare tabescentiam in corporibus, seu gracilitatem seu extenuationem in pleuriticis, peripneumonicis non recte purgatis per sputa tussi ejecta, nunquam emendari, lethale est; phtysicosque evasisse nobis sunt indicio. Sed age, agamus de extenuatione in acutis morbis, & per initia in corporibus observata. Quæ sane ad prædictionem magni momenti esse solet. De qua Hippocrat. *in* 2. *lib. aphorismorum*, 28. ita habet: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil minui, vel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc siquidem virium imbecillitatem, illud morbi diuturnitatem significat.* Hippocrates, & Galenus in commento voluit, eam, quæ est cum ratione, extenuationem, signum esse imbecillitatis.

Cum ratione vero est, ut febres magnæ & intensæ citius corpora extenuent, sicut & morbi diuturni idem faciunt, omniumque facillime puerorum, atque decrepitum. Hæc enim teste Gal. propter potentiæ imbecillitatem, illa propter tem-

pe-

peramentum calidum & humidum, quo multum defluunt, & cito extenuantur. Addamus & regiones ac anni tempora calida & ſicca. Quare cum ratione hæc extenuantur: Non minuſque etiam, ſi præceſſerit multum ſanguinis profluvium, aut ſudores multi, urinæ copioſæ, vomitus aut alvi profluvium, aut longa inedia, vigiliæ, animi curæ, addit Galen. corporis raritatem, humorumque tenuitatem, cauſſam eſſe, cur cito & multum corpora difflentur & extenuentur. Hæc itaque omnia corpora conſumunt, atque extenuant, quorum extenuatio quicquam certi non oſtendit ad futuram prædictionem. Sed in initiis morborum, nulla illarum externarum cauſſarum præcedente in corporibus frigidis, ſic eis in hyeme, frigidaque cœli conſtitutione, in ætate vigente, atque in corporibus craſſiorum humorum, denſioris cutis, peſſimum eſt ſubito extenuari corpora. Quam rem Gal. *in commento hujus aphoriſmi* ita ex Hippocrat. expreſſit, hujus rei cauſſam reddens: habet enim: *Febricitantium non omnino leviter permanere corpus, & nihil imminui, vel pluſquam ratio poſtulat, contabeſcere, malum.* Nam permanere ex cutis ſpiſſitudine accidit, & craſſitudine humorum, & propterea longitudo morbi ſignificatur; ceterum ex omnibus corporis partibus prima eſt facies, quæ extenuetur in morbis acutis, quoniam calor acris inſtar flammæ ſurſum aſcendens, abſumit parvas caruneulas cartilaginibus, & oſſibus incumbentes, atque in facie evidentius ea macies apparet, quod ipſa minus carnis habeat. Quam Hippoc. *in 4. prog.* ita expreſſit. *Fuerit autem hujuſmodi naſus acutus, cavi oculi, tempora adſtricta, aures frigidæ, contractæque & fibræ eorum verſæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida. Color totius viridis aut niger. Hæc in hecticis & phtyſicis maxime extenuatis apparet.* Hanc vero faciem intra biduum aut triduum ita extenuatam, quam vulgus medicorum *Hippocratica* vocare ſolet, peſſimam eſſe, ſi nulla extrinſeca cauſſa præceſſerit, quippe nulla inſignis vacuatio aut ſanguinis, aut per ſudores, aut per alvum, aut denique per urinas; nulla etiam vigilia, nulla inedia, nullaque animi cura, non in pueris & ſenibus decrepitis, qui facile vel etiam levi cauſſa reſolvantur,
ſed

ſed in corporibus adultis ſpiſſi habitus, omniumque maxime in frigidis & ſiccis, in hyeme conſtitutione frigida & humida & ſimili cœlo. In his itaque faciem ita extenuatam ſpectari, ſumme eſt perniciosum. Gal. enim ait *in commento*, fieri hujuſmodi affectiones ob aliquam cauſſam conſumentem, & corrumpentem partes animalium carnoſas, aut ob debilitatem nativi caloris, qui non inſuper extendi in extremas corporis partes queat, ſed in viſceribus ſolis exiguus obſervetur, ex quo tantum ſanguinis, aut ſpiritus ad extremas corporis partes non affluat, quantum antea affluebat. Quare ex morbo humidum nativum ſtatim aut calore præintenſo reſolvente, aut præ malignitate corrumpente, nativoque calore a morbi vi ſtatim langueſcente, aut reddito imbecillo, fit hæc in facie extenuatio: ſi itaque non ex ratione, quippe ubi nulla inedia, nulla vigilia, nullaque animi cura præceſſerit hujuſmodi facies ita conſpecta, exitialis erit, quod Hippocr. *text.* 8. expreſſit hiſce verbis: *Si igitur per initia morbi talis fuerit vultus, nec dum ſcrutari aliis ſignis poſſibile ſit, interrogare oportet, num vigilaverit homo, an alvus reſoluta admodum fuerit, an fame affecta, & ſi quid horum comprobet, minori cum periculo eſt: judicantur vero talia per diem & noctem, ſi ob has cauſſas talis fuerit vultus, ſi vero nullum horum dixerit, neque prædicto tempore deſtiterit, exitioſum eſt.* Quo pacto vero quis poſſit cognoſcere abſque eo, qui interroget ægrotum, num homo vigilarit, num fame affectus ſit, aut aliquam immodicam vacuationem purgationemque paſſus ſit, hiſce profecto verbis *in comm.* docuit, dicens. *Quapropter licebit ſtatim aſpicienti hominem definire vehementem exſtitiſſe inſomniam: Etenim videbis oculos ejus admodum ſqualidos.* Qui vero propter evidentes & immodicas vacuationes, perinde ac propter inſomniam, tales redduntur, porro videbis palpebras reſurgere difficulter, & item talem habere formulam in connivendo, atque etiam & inſtabiles haberi, quales per ſomnum ob ſtupidum, (ita enim coma interpretor) exſiſtunt, quin etiam ubi nunc primum tibi appareat, æger autem vero nullo pacto cum inſpexeris, talia ſigna atque ea, quæ ex pulſu percipiuntur, aliquam indicabunt dijudica-

dicationem, per immodicas enim excretiones ſervabit aliquod adhuc (quanquam exiguum ſit) indicium formulæ ſignificans eas per inſomniam vero chordulæ extentæ ſpeciem referet. Atque propter inopiam duntaxat in talem vultus venerit affectionem, ex dictis indiciis neutra adſunt, neque inſomniæ, neque excretiones, & ob eam rem potius ex accidentibus quam ex propriis ſignis in illis præſagire conveniet, propter inopiam alimenti deductum eſſe eum in talem affectionem, & adhuc magis, quoties febris proprietatem caloris diſcutientis, exquiſita ratione conſideranti tibi nequaquam importet. Ex quibus quiſque perdoctus poterit cognoſcere, quibus vultus fuerit aut propter vigiliam, aut inediam, aut propter evidentem & immodicam evacuationem, extenuatus. Quare in acutis morbis per initia abſque aliqua cauſſarum extrinſecarum faciem extenuatam ſpectari, exitiale eſt. In Chronicis vero aliquibus veluti in hecticis, id eſt, conſumtis, phtyſiciſque, nedum facies oſſea fere redditur, ſed univerſum corpus excarne ſqualidum & ſiccum redditur. Sed age etiam, quid corpora tumida in morbis fieri ſignificet, conſideremus. Inflari enim ac tumeſcere corpus, nunquam bonum: in morbis enim acutis tumeſcit facies, aut propter ſanguinem in vaſis, qui venas diſtendit, ſanguiniſque plenitudinem, ac vapores, unde etiam totius corporis gravitas exſiſtit, ut in ſynochis febribus; vel propter inflammationem cum humoris affluxu, ut in parotidibus, denique propter cruditatem vaporoſam, refrigerato hepate, ac vitiata ſanguificatione, ut in pituitoſis febribus, & leucophlegmatia ſeu anaſarca hydrope. Ex primis duabus cauſſis tumefieri non uſque adeo malum eſt, neque ex hac quicquam certi ad prædictionem habetur, veluti ex poſtrema, cauſſa quippe a craſſo vapore, hepate cum refrigerato, tum vitiata ſanguificatione, cutim diſtendente, non raro exitium prænoſcitur. Qua ratione ait auctor Coacorum præſagiorum *in* 4. *Coa. præſ. com.* 2. *text.* 25. lethargicos eſſe ſubtumidos, ipſiſque genas inflari. Non minus etiam hac eadem cauſſa, refrigerato hepate in morbo calidiſſimo, ejus viſceris calorem innatum diſſolvente, in acutis morbis hypochondria, venter, pe-

des, coxendix, faciesque vitiata non sine magno ipsorum vitæ discrimine. Cujusmodi sunt, qui in hydropem incidunt. De qua Hipp. *in 2. prog. text.* 1. 2. *Aqua inter cutem omnis, si ex acuto morbo exsistit, malum est: non enim sedat febrem, sed dolorem admodum infert ac mortem; fereque incipit ex parte inani, ac lumbis, jecoreque.* Quid de Empyis seu suppuratis, phthysicis, in quibus moribundis multis pedes, crura, faciesque tumida, & cadaverosa spectatur. Quod non aliunde evenit, quam ex calore hepatis prælanguente, vitiata sanguificatione. Plures ex iis cognovi propius ad mortem accessisse, cum corporis universi molem inflatam ac tumidam habuerint. Ex quibus colligo in morbis acutis corpora inflari, nunquam bonum, in Empyis sive suppuratis atque in phthysicis, maxime exitiale. Sed tamen, neque in acutis, neque multo minus in diuturnis morbis, tumidas partes spectari, perpetuo malum: in his quidem multis, longe quippe morbo debilitato calore, pedes intumescunt, qui calore postea invalescente rursus discussis vaporibus, vel humoribus siccatis, pristino habitui restituuntur. In illis vero sæpius natura humores decretorie ad crura pedesque demittere solet. Aliquando etiam in iisdem acutis morbis facies tumet, vapore, ut dictum est, febrili calore concitato, neque discusso, quo cito postea discussa inflatione laborant. Proinde caute ex his prædicendum erit in morbis, & non nisi ceteris aliis signis probe conspectis, & consideratis; atque hæc erant, a nobis cognoscenda ad prædictionem ex corporibus, ipsorumque partibus extenuatis, contabescentibus, atque in tumorem elatis. Nunc ex colore mutato idem perscrutemur, quæ forte cognitio non erit minoris usus ac momenti, ad præsagiendi rationem assequendam.

CAP. IV.

De prædictione ex coloribus corporis ægroti.

CUM ex habitu corporis, quomodo sit prædicendum, diximus, nunc idem ex variis coloribus indagemus. De qui-

quibus acturi, primo a coloris mutatione incipiemus, quidque hæc coloris mutatio in morbis præſagiat, docebimus: mox ſtabiles, ac permanentes colores conſiderabimus. Corpora colore mutari dicimus, cum vel crebrius, aut rarius ex proprio nativo colore in alium mutantur, ut cum color floridus, in pallidum, aut album, aut flavum, aut æruginoſum, aut viridem, aut plumbeum, aut denique nigrum mutatur. Hæc vero coloris mutatio, quandoque ex ratione fit, quandoque citra rationem, quæ eſt peſſima; nunquamque bona, niſi criticum ſignum fuerit. Tunc enim corpora morbo oppugnata cum in ſuo robore perſiſtunt, morboque pugnæ non ſuccumbunt, nativum ac proprium colorem habent, ſanguineique propterea rubram faciem, bilioſi pallentem; cum vero morbo fere oppugnantur, ex florido colore pallidum, aut flavum, aut alium colorem recipiunt. De quibus, quid potiſſimum ſinguli ſignificent, poſtea dicemus. Cognoſcitur critica hæc coloris mutatio ex ſignis aliis criticis, ac ſignis coctionis, quando, ſi Galeno credendum ſit, nulla criſis bona appareat, cruditatis ſignis conſpectis, quod neceſſe ſit, criſes coctiones præceſſiſſe. Galen. *in lib. de præſag.* ad Poſthumum, in juvene quodam Romano, ex facie prærubra, præſertim erupturam critice ſanguinem e naribus præſcivit. Ex ratione vero color corporis quandoque mutatur. variatis quidem morbi acceſſionum temporibus, ut cum in principio rigentibus, aut horrentibus, aut refrigeſcentibus, pallidum, aliquando album ac fuſcum colorem contrahunt, ex quo augeſcente acceſſione ad priſtinum redeunt, & mox vigente coloratiores redduntur, ac denique ad ſolitum reſtituuntur colorem. Mutari itaque colorem ex ratione caloris, bonum: mutari itidem ſæpius ratione bonæ criſis futuræ, bonum: quæ etiam aliis ſignis produntur, ſed præſertim, ut dictum eſt, coctionis ac aliis bonis ſignis ſimul, aut antea conſpectis. Melior quoque erit coloris mutatio, ſi ex colore malo in bonum fiat, uti cum partes nigreſcentes aut liveſcentes, vel flavæ, vel virides in pallidum, aut floridum nativum quippe reſtituantur. Contra vero omnes mutationes nulla ratione aut caloris aut criſis

factæ, erunt damnandæ, omniumque maxime cum malis signis, speciatimque cruditatem explicantibus, conspectæ, & quæ bono colore in deteriorem fiunt. Sed age explicemus, quid colores modo in corporibus significent, a rubro exordientes. Qui color ab uno humore fit, quippe a multo sanguine, cutim afficiente seu tingente, ex quo merito Gal. *in* 4. *libro, de sanit. tuen.* tradidit, rubrum colorem sanguinis abundantiam significare. Ex quo rubram faciem, vel inflammationem testari in caput illatam, aut Crisin sanguinis e naribus fluxuri, cujusmodi diximus Galenum, in juvene illo Romano coram aliis Medicis prædixisse. Sed hoc non fiet, ni prius coctionis signa quædam & bona illuxerint. Ceterum crudo morbo exsistente, si facies rubeat, timenda erit inflammatio capitis, atque præsertim phreniticis, cum demonstretur sanguinem sursum in caput agi, ipsumque inflammare, de qua re auctor Prorrheticor. *in* 2. *libro, text.* 74. *&* *in* 1. *de hum. com.* 1. scripsit, *Faciem rubram cum mœstitia, malum.* Propterea quod calidæ affectionis sit signum, Galeno docente, qui ita de hac scribit. Cum itaque florida quidem apparuerit facies, æger autem valde tristis fuerit, quædam in cerebro valde calida affectio esse videtur, quæ sanguinem exurit, eaque caussa bilem atram, ut demonstratum est, gignit. Plerumque absque signis coctionis, & cum malis signis phrenitidem præmonstrat, neque immerito, cum sanguinem ferri in caput, ipsumque inflammare rubra facies significet. Quod signum erit satis manifestum, ubi per alvum, aut per menses, aut per hæmorrhoides sanguis profluxerit, manente tamen eodem rubro colore in facie. Quod perbelle in Coacis præsagiis *com.* 2. *text.* 16. ita scriptum est. *Dysenterica rubra, limosa, larga excrementa alvi, in flammeis valde rubicundis coloribus salutis & insaniæ timorem inducunt.* Aliquando significat convulsionem, ut in pueris, de quibus in *libr.* 3. *Coac. præsag. com.* 1. *text.* 35. hæc leguntur: *Pueris acuta febris, alvi suppressio cum vigilia, ad hæc excalcitratio & coloris mutatio, multus rubor convulsionem significat.* Solet vero rubor faciei, ut dictum est, si signum coctionis fuerit conspectum,

de-

denotare crisin futuram per sanguinem e naribus; aliquando post aures judicatoriorum abscessuum est signum, ut Galen. *in eodem* 2. *libr. prorrhet. text.* 14. scripsit: de quo signo in *Coacis præsagiis.* Rubores, qui ad aures ex priori dolore fiunt, in febribus signum quidem sacri ignis, qui exsistit in facie. Sed & convulsiones ex iis incidunt cum privatione vocis & virium exsolutione. Sed hæc esset admodum improbanda, nimirum si ei prædicta symptomata copularentur. Rubor etiam in faucibus, cervice ac pectore, in anginosis solet esse admodum salutaris, si cum tumore multus appareat, de quo Hippocrat. *in lib.* 7. *aphor.* 49. habet: *Ei, qui ab angina corripitur, si tumor & rubor in pectore supervenerit, bonum; extra enim vertitur ægritudo.* Et *in libr.* 3. *prognostic. Si quibus vero fauces rubent, & cervix simul, hæ anginæ diuturniores sunt, & maxime ex eis servantur, si & cervix, & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* In anginosa tamen, quæ ab Hippocr. *in lib.* 3. *Epid.* describitur, etsi lingua & collum & pectus una cum rubore intumuerit, nihilominus, quoniam tota inflammatio extra non fuit visa, mortua est. Addamus in acutis morbis, si rubores in brachiis ac cruribus fiant erysipelatodes, bonum erit; quippe quod naturam fortem esse, ac longius ad ignobiles scilicet partes noxios humores propellat. In febribus ardentibus, synochis malignis, non raro maculis rubris dorsum ac aliæ partes corporis infectæ spectantur, quæ quo copiosiores eo pejores, ni morbum minuant. Ceterum de his posterius nos accurate, ubi ad prædictionem abscessus, tumores & exanthemata considerabimus. Colorem vero flavum fieri a bile flava, cutim afficiente, non est dubitandum. Ceterum solet esse aliquando bonus, ubi critice ad cutim flava bilis pellitur, cujusmodi fit in ictericis, de quibus in sequenti capite agemus; aliquando malus & perpetuo, ubi non critice, unaque aliis malis signis apparentibus. De quo Hippocrat. *in* 1. *Prognost. text.* 10. de facie exitiosa loquutus, scripsit, *& color totius vultus viridis aut niger.* & Galen. minus malum esse, vultum chlorum seu viridem videri quam nigrum. In venenatis solent virides colores spectari, cum a summa humorum fiant corruptione. Ex

quo Galen. *in libr. 5. de loc. affect. cap. 7.* quempiam meminit vipera demorsum, cujus corpus peracri calore infectum se vidisse testatur. Album vero & pallidum fieri, aut calore intus recurrente, aut quod corpora sanguine frigido & pituoso abundant, sed in acutis morbis corpora expallescere solent, nedum calore intus recurrente, sanguinisque inopia, aut ipso calore exstincto, qui color propter hanc caussam mortuis solet esse familiaris. Auctor Coac. præsag. ait, vultum pallidum esse exitialem. Sed hoc erit cum aliis signis confirmandum. Pallor vero exstincto calore qui fit, & pauco sanguine, vel ex eo cognoscitur, quod postea in lividum, & tandem nigrum mutetur, quod in emortuis corporibus facile spectari poterit, quæ primo putrescunt, mox livescunt & nigrescunt; qualis ab Hippocrat. *in quinto Epidem. cap. 5. text. 57.* in eo cui hepar jaculo percussus est, fuit observatus, de quo ait, statim color, qualis mortuorum, diffusus est, qui statim obiit. De livido colore, & nigro, quid dicemus? pessimos esse colores in morbis acutis atque exitiales, qui non nisi a summo humorum putredine nascuntur, aut calore nativo exstincto. Sciunt Medici omnes praxin facientes, in acutis morbis in dorso, lumbis, pudendis, naribus atque aliis partibus, maculas cum lividas tum nigras sævum ac veluti pestilentem putredinem humorum testari.

In posteaque affectis has esse ita familiares, ut ex ipsis tantum merito pestilens natura comprehendatur, quod inspectis lividis aut nigris in iisce partibus corporis, sed potissimum in pudendis (quod signum ex Hippocr. *in 1. coac. præsag. sec. 2. text. 29.* Thucydide, & Galeno pestis proprium esse, quo inspecto in emortius corporibus, pestem grassari sit dicendum, ut Franciscus Stabilis in particulari quodam discursu de hac re habito, doctissime demonstravit) pestiferam denotet corruptionem, summeque venenosam. Hæc eadem signa in venenatis solent spectari, quod & Gal. *in lib. 6. de loc. affect.* nobis tradidit. Cum scripserit *corpora, a venenis emortua, maculis lividis, nigricantibusque infecta spectari.* Quare dicamus lividum colorem & nigrum, esse fere perpetuo malum, etsi quandoque

cri-

critice appareant hæ maculæ, quibus plures quoque ſervati fuerint, tamen hoc raro contingit, & illis non videndum prorſus, ut coctionis ſigna apparuerint, vireſque maxime conſtituerint; in aliis vero morbis, quippe non peſtilentibus, colores lividi calorem nativum ſuffocari denotant, atque etiam nigricantes. De quibus auctor Coacorum præſag. *com.* 10. ait: *Quod ſi vel labrum vel palpebra, vel naſus liveat, in propinquo eſt mors.* Quidam in morituris multis genas lividas obſervant. Extrema frigida, & livida in acutis morbis propter eandem cauſſam eſſe exitialia; poſterius, ubi de prædictione extremarum partium agemus, accurate demonſtrabimus, quod hæ partes non niſi exſtincto colore liveant. Non minoris ſed majoris periculi erit color niger conſpectus, qui fiat a majori quoque nativi caloris exſtinctione, de quo Galen. *in* 1. *Prognoſt. com.* 9. ait: *At vero coloris mutatio peſſima eſt, quoties ad nigrum exſiſtat, utpote ſanguine refrigerato, quemadmodum ubi foras effuſus ſanguis conglobatur.* Demum dicemus: Nigrum lividumque colorem non ſolum corruptela humorum, aut a caloris nativi exſtinctione (quod omnium eſt peſſimum, quibus ita conſpectis mors fit inevitabilis, ſed conſpecti hi colores a venenoſa putredine, aliquando, ubi natura critice propellit, ſpem ſalutis nobis videntur polliceri) aut humore melancholico atro ad cutem tranſmiſſo, quæ tranſmiſſio ſi critica fuerit, bonum prænuntiabit; quo tempore neceſſe eſt, coctionis in humoribus ſigna illuxiſſe, & quæpiam item bona ſigna. Quod ſi ita non fiat, magnum quoque malum minatur in acutis morbis. Sed quo pacto quis dignoſcere queat, nigrum calorem ex humoris decubitu factum, ab eo, qui emoriente calore fit Gal. *in* 2. *prognoſt.* ita docet: *Nam interdum pars nigreſcit, quia materia eo decumbit, interdum, quoniam moritur, ſed quonam modo aliquis internoſcat, eam rem perſpicue judicabit, ſi enim facile ferre malum appareat, id eſt, facile ſe habeat æger, & item aliquod aliud ſalutare adfuerit ſignum, materiæ decubitus eſt, ſin contrarium, mortificatio.* Atque hæc ſunt de coloribus, deque ipſorum judicio. Nunc unum reſtat, quod frequentiſſime accidit, intelligendum, quippe quid ægrotos felle ſuffundi in acutis præſagiat.

CAP.

Cap. V.

Quid morbus regius in morbis prænuntiet?

Quod ex ictericia in morbis plurimum veritatis capiatur ad futuram prædictionem, ideo sigillatim de hac agendum duximus. Hunc vero affectum morbum regium aliqui appellant, quod in Aulis regum molliter curetur ludis lasciviaque, per quæ mens exhilaretur, alii arcuatum a colore, teste Celso, arcus cœlestis æmulo, icterumque a volucri galbula concolore alii, & auriginem a colore bilis auro concolore. Symptoma est in cutis colore vitiato, quod fit bile utraque ad cutem effusa, hinc ex colore duplex ictericia spectatur, quippe flava & nigra, a flava quidem ac nigra bile, qua cutis suffunditur; cutis vero corporis eo humore, aut una cum sanguine non excreto neque purgato accedente, aut sola natura e visceribus ad cutim protruso. Quod Galen. *in* 4. *libr. aphorism. Aph.* 62. ita docuit: *Morbus regius fit aliquando Criticως, id est, judicatorie, natura in totum corpus, & præcipue ad cutem flavam bilem deponente. Fit autem & hujusmodi casus, hepate male se habente. Atque ejus affectiones malæ, ex quibus morbus regius solet advenire, tres sunt, tumor durus, inflammatio & obstructio. Aph.* 64. Quomodo vero hic affectus generetur paulo post ita expressit, dicens. *Expurgatio enim in ipso sanguine, & bile translata ex ipsius venis ad meatus bilem recipientes à Græcis cholodochos appellatos, sive obstructio fuerit in locis, ad quæ transfertur, sive inflammatio aliqua vel durus tumor, necessarium omnino, non expurgari sanguinem, sed una cum ipso bilem per totum corpus differri, hinc morbum regium generari.* Ex qua quidem perspecta generatione apparet, ictericiam in morbis neque omnem bonam neque malam esse, atque ex ipso affectu quandoque salutem, quandoque mortem præsciri posse: exitium, ubi apparet, crudo plane morbo exsistente, cumque signis aliis malis; salutemque, eodem affectu conspecto, signis coctionis antegressis, atque cum bonis signis. sed cum isthæc cognitio ad judicium prognostici magni sit momenti, merito accuratius quan-

quando, & ſalutem, & quando exitium præenuntiat, dicendum. Primo bonam eſſe ictericiam in febribus dicimus, quæ fit, natura bilioſum humorem ad cutem critice propellente, quod hic motus ſit criticus, & ex recte juvantibus judicantibuſque. Hunc motum antecedunt ſigna coctionis, a ceteriſque ictericiis non a natura critice excernente bilem craſſiorem: ſed aut veſiculæ fellis attractricis facultatis imbecillitate, aut ejuſdem meatuum attrahentium ſive pellentium obſtructione, aut demum hepate læſo vel ab obſtructione, vel ab inflammatione, vel denique a ſcirrho, factis diſtinguitur. Primo quod in critica ictericia, urinæ neque ſunt ictericorum modo coloratæ, neque croceo colore tingentes, & fæces minimæ candidæ apparent. Ictericorum ſignorum alterutro patognomonico. Secundo, hypochondria, ſed potiſſimum dextrum, prorſus tumore & colore vacant. Tertio, coctionis ſigna præceſſiſſe. Quarto, ubi auriginoſus ille color in aliqua dierum decretoriorum illuxerit, atque demum æger recte pertulerit morbum id eſt febrem, aut ex toto ſolverit, aut ſaltem aliquatenus. Quare Criticus motus hic eſt, qui die critica & antegreſſis coctionis ſignis incidit, ſine hypochondrii duritie, cum excrementis & urinis ſecundum naturam ſe habentibus a tranſlatione bilis craſſioris in cutem, quæ ad diſcutiendum contumacior eſt, ſiquidem tenuior abit in ſudorem, & per inſenſibilem tranſpirationem expurgatur, atque hoc eſt, quod Hippocrat *in libr.* 4. *aphoriſm.* 64. ſcripſit. *Quibus in febribus morbus regius ſeptimo, vel nono vel undecimo, vel, decimoquarto ſupervenerit, bonum, niſi dextrum Hypochondrium induruerit, alioqui, non bonum.* Hippocrat. itidem ſuperius *aph.* 62. dixit. *Quibus in febribus morbus regius ante diem ſeptimum accidit, malum.* Quare regulam præſcripſit, ut bonus ſit ictericus color poſt diem ſeptimam & ante nequaquam. Galenus in comment. binos eos jungens aphoriſmos talem judicii regulam fecit, dicens. *Ante ſeptimum quidem diem morbum accidere regium, malum omnino, poſt ſeptimum vero, optimum, niſi dextrum ilium obduraverit, id eſt, niſi aliquis malus affectus ex his, quos antea diximus, viſceri ſeu hepati acciderit.*

Quare ex Hippocrate morbus regius bonus erit non ante ſeptimum, ſed poſt ſeptimum, neque id perpetuo, niſi ilium dextrum tumore prorſus caruerit. Significat enim hujuſmodi color ictericus naturam critice ad cutim craſſiorem bilem deponere, minimeque id fieri propter aliquem hepatis vel veſicæ fellis, vel denique meatuum affectu. Diocles non voluit ictericiam a ſeptimo ex toto prodeſſe. Averrhoes *in libr.* 4. *collig. cap.* 12. ſcripſit: ſe in locis calidioribus vel etiam die quinta criticam bonam ictericiam vidiſſe: Idem & Celſus, ac vel etiam Plinius hiſtoricus naturalis auſus eſt ab Hippocrate diſſentire, cum *in lib.* 26. *hiſt. natural.* ita ſcripſerit. *Hippocr. ante ſeptimum diem in febre mortiferum ſignum eſſe docuit. Hos ſcimus vixiſſe aliquos etiam ab hac diſparatione.* Sed Plin. eſt fálſus contra Hipp. non mortiferum eſſe, ſed malum ante ſeptimum in febre morbum regium conſpici, dixerit. Sed ratio quidem videtur, eum non Hippocrati favere, cum idem ſit, dicere ictericiam poſt ſeptimum diem videri in febribus, bonum, & ante hunc diem, malum, perinde ac ſi dixerimus bilem craſſiorem in febribus bonam eſſe poſt ſeptimum ad cutem critice demandari, & ante hunc diem, malum. At aliquis dicet bilem hanc poſſe ante diem ſeptimum, & concoqui a natura, & propelli ad cutem, ex quo ante hunc diem ictericia non erit mala. Reſolvemus exiliantes hos medicinæ proceres, quod fieri quandoque poteſt aut ratione loci calidioris, aut temporis, corporis humorem bilioſum ante ſeptimum concoqui, & decretorie expelli ad cutem, veluti idem humor per id tempus concoctum ſolet non raro per ventrem decretorie expelli, aut evomi, aut per ſudorem. Hippocrat. tamen regulam conſtituit, quod ictericia poſt ſeptimum, ſeu ſeptimo & non ante optima ſit, quod plerumque eo modo recte fiat, atque etiam quod bilioſus hic humor craſſior, quod ad cutem deponitur raro ante ſeptimum probe coquatur, & cum crudo humore exſiſtente non poſſit critice & utiliter expelli, idcirco prudenter ſtatuit bonæ ictericiæ terminum eſſe a ſeptima die. Neque ignoravit Hippocrat. quoſdam auriginoſos ante hunc diem conſpectos ſanitati fuiſſe reſtitutos.

At

At non ſcripſit quoſdam ſexto die auriginoſos, ſed tamen alia purgatione adjutos evaſiſſe. De quibus *in primo Epidemior. com. 2. text. 65.* ita habet. *Erant qui ſexto die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio profuit per veſicam vel turbata alvus, vel larga ſanguinis eruptio, ut Heraclides, qui apud Ariſtoclidem decumbebat, cui per nares ſanguis erupit, alvuſque fuit turbata, & per veſicam eſt purgatus, vigeſimo autem die judicatus, longe aliter ac Phanagoreon ſervus, qui cum ipſi horum eveniret nihil, periit.* quod *in quarto de ration. vict. in acutis text. 8.* confirmavit, cum dixerit: *Cum rigore in bilioſa febre ante ſeptimum morbum regium ſolvere, forte & ii, quos* Averrhoes, Celſus, Plinius & *alii ante ſeptimum ſanatos viderant, alias evacuationes habuerant, illiſque adjutos evaſiſſe credendum eſt.* Galen. vero regulam non in die conſtituit, ſed in concoctione humorum, ſiquidem ait, regulam bonam excretionum cognoſcendarum, ut dictum eſt, eſſe concoctionem, quæ ſi citius appareat, etiam ante ſeptimam diem ſi conſpiciatur in regio morbo, bonum erit: ſed quia craſſior bilis, cujuſmodi eſt, quæ icterum facit, raro aut nunquam in noſtro hoc cœlo (quod forte in calidioribus locis nihil prohibet aliquando fieri poſſe) minus quam ſeptem dierum ſpatio excoquitur. Quare criticus morbus regius ſalutem oſtendit, ſi diebus ſeptimo, aut nono, aut undecimo, aut decimoquarto apparuerit, dextro hypochondrio minime indurato. Hippoc. etiam (ut nuper meminimus) *in lib. 4. de vict. ratione in acut. text. 8.* hæc habet: *In bilioſa febre, morbus regius cum rigore ante ſeptimum diem enatus, morbum ſolvit, ſi vero abſque rigore præter temporis occaſionem ſupervenerit, pernicioſum:* quod idem a nobis prædictum, & declaratum, oſtenditur, quando in febribus bilioſis, ut alias a nobis demonſtratum eſt, rigores judicatorii appareant, teſtantur bonam aliquam vacuationem futuram, aut expulſionem, aut depoſitionem humoris ad cutem, aut ad aliam partem ignobilem, de quo Hippocrat. merito *in 4. aph. 58.* ſcripſit: *ſi febre ardente laboranti rigor ſuperveniat, febris ſolvitur.* Bona quandoque eſt etiam ſexta vel alia die, ubi una aliqua alia vel plures excretiones bilioſæ apparuerint. Cujuſmodi

Hippocr. *in* 1. *lib. Epid. com.* 2. *text.* 65. ut dictum est, observavit. Addamus, nos debere judicium ex ictericia bonum cum aliis bonis signis confirmare. Sed age dicamus, quando ictericia mala & exitialis sit. Plerumque, ait Hippoc. *text.* 18. ante septimum visa est mala, non tamen dixit esse mortiferam ut quibusdam visum est. Sed cum non bonis signis nullaque alia copiosa vacuatione exitialis erit, si ante septimum appareat. Cujusmodi fuit in Bali filio, teste Hippocrat. *in libr.* 7. *Epidem. text.* 63. & in Marito locho, qui prope Sitodochi ædes habitabat. Perpetuo vero, morbo crudo exsistente, ictericia incipiens, ait, non parum damnanda. Quod Galen. *in libr.* 3. *Epid. com.* 1. *text.* 5. ita expressit: *Nullum abscessum nedum auriginosum ante concoctionem proficere, is enim impeditam significat bilem, quo minus ex viscere expurgetur, & evacuetur per ventrem, vel propter oppilationem ejus, vel inflammationem, morbo autem concocto decretorie interim natura ad cutem excrementum reponit, cum quorundam aliorum humorum tum flavæ bilis.* Quare crudo morbo exsistente, mala est, & hinc sexto die, quod tunc non concoctus sit morbus, malam esse dicimus, cumque signis cruditatis, verendam & cum malis aliis signis inspectum, prorsus exitialem. Cujusmodi fuit, quæ Hermocrates habuit, qui obiit eo morbo. De quo Hipp. *in* 3. *ep.* 1. *text.* 5. *Quinto die reddidit tenues urinas, suspensionem habebant, nec subsidebant, sub noctem deliravit. Die sexto auriginosus evasit, omnia exacerbata sunt, mente non constabat.* Addidit Hippocrat. malas nedum esse ante septimum diem, sed post ipsam etiam, ubi dextrum Ilium obduruerit, ictericias, statuit, *lib.* 4. *aphor.* 64. qui ita habet: *Quibus in febribus morbus regius septimo vel nono vel undecimo, vel decimoquarto supervenerit, bonum: nisi dextrum ilium obduruerit: alioqui non bonum.* Cum hypochondria tensa, & dura sint, adhuc etiam, si una dolent, sine dubio morbum regium fieri non a natura excernente humorem ad cutem, sed propter affectum illud viscus, aut inflammato scilicet jecore, aut obstructo, aut in tumorem schirrosum elato. Qui affectus perpetuo malum denotat, atque una cum malis signis, exitium. Nam ictericia ex hac caussa

sine

ſine febre quoque periculoſa admodum eſt, ex Hippocrat. *in ſexto aphoriſmorum* 42. ita ſcribente: *Morbo regio laborantibus, ſi fiat hepar durum, malum.* Multoque magis augebitur mali judicium, in febribus apparente ictero, quando febris calore digerat, & diſcutiat plurimum illius humoris cutem defœdantis; qui cum perſeveret, cauſſam ſane a natura minime vincibilem, adeſſe denotat. Cujuſmodi Hippoc. obſervavit in Marito locho, de quo *in libr. 7. Epidem.* ita ſcripſit. *Maritus lochus, qui prope Sitodochi ædes ictericus, ad quem ſeptimo die veni, octava moriebatur, neque urinam, neque dejectionem amittens, hypochondria magna & dura & ſpiritus denſus.* Verum in omnibus auriginoſis attendendum erit, num præceſſerint ſigna coctionis, an quæpiam ſigna mala illuxerint, hoc enim & crudo morbo exſiſtente, ſi aurigo fiat, exitiale eſt; veluti cum antegreſſis coctionis ſignis, atque cum bonis ſignis, nullo tumore in illis conſpecto, perpetuo, quovis etiam die icterıcia apparuerint, ſalutem prænuntiat: ſed hiſce notis, quod ante ſeptimum appareat raro, merito Hippoc. affirmavit, ante ſeptimum regium morbum malum eſſe. Supereſſet, abſoluto ſermone de prædictione ex colore corporis mutato, agendum de ejuſdem corporis calore quoque mutato, de quo cum accuratius *in lib. 2. text. 63.* ſcripſerimus nihil ſane aliud dicemus. Ex quo ad ſingulas partes corporis ſpectandas deſcendamus, cum ſatis cum a toto corpore, tum a toto facie præſagium perſcrutati fuerimus.

CAP. VI.

De prædictione ex faciei mutatione in morbis.

Ut e ſingulis quoque partibus præſagium venemur, a facie exordimur, de qua etſi nuper plura ſcripſerimus, nunc pauca quoque, quaſi ex dictis quædam præcipua ad prædictionem colligentes, addemus. De qua primo Hippocrat. *in libro primo Prognoſt. text. 8.* ſcribit: *Conſiderari convenit hunc in modum per morbos acutos principio vultum ægroti, ſit ne ſimilis bene-*

valentium potissimum sui : Ita enim optimus erit : si vero quam maxime contrarius simili sit, exitiosissimus est. Gal. *in com.* ait; *Conferendas esse partes affectas cum bene valentibus, quæ si similes appareant, bonum, veluti contrarium ex dissimilibus prædicitur.* At breviter dicamus : Ex facie salutem sperari, quæ in acutis prorsus similis bene valentium appareat. Significat enim morbum neque vehementem, neque malignum admodum esse : Ex mutata vero facie, quod ad habitum ipsum spectat, extenuata in morborum non principiis, sed ubi indies magis progressus sit, quicquam certi non habetur, neque etiam, ut Hippocra: in eodem libro meminit, si talis non ex morbo, aut ex alia externa quapiam caussa mutata apparuerit, scilicet ex immoderata animi passione, vigilia, aut alvi deiectione, aut fame sine inedia aut animi passione, qua antea fuerit usus, a quibus sane caussis sæpius facies extenuatur. Proinde quicquam certi ad prædictionem isthæc faciei ab istis caussis facta extenuatio non habebit. Ex colore vero facies coloratior, quandoque bona erit, utpote cum nobis criticam sanguinis excretionem e naribus futuram prænuntiat, quod quidem firmius denotare sperabimus, si notæ fluxuri e naribus sanguinis aderunt. De quibus in *quarto libro Coac. præsagat. text.* 30. scriptum est : *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis, vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.*

Sed aliæ omnes erunt attendendæ simul, cujusmodi esse solent, splendores & fulgores, caliginesque oculis obversari, cum facie rubra, capitis non raro dolor tensivus, & gravans, hypochondria tensa sine dolore, difficilis respiratio. Quod præsagium olim Galen. in juvene Romano coram Romanis multis Medicis habuit, de quo *in libr. de præsagat. text.* 13. *ad Posthumum* hæc habet : *Dum Medicis hæc admiranda videntur æger lecto se sustulit tanquam prosiliturus interrogatusque, cur exsilere voluisset, cum nihil adesset, ob quod id facere debuisset, rubri coloris serpentem, per laquearia repentem a se visum expavisse respondit, ne si aliquo modo aberrasset, supra se ferretur atque idcirca e lectulo aufugere velle, reliquis nihil ad futurum sanguinis flu-*

fluxum conferre visum est: mihi vero cum alia singula perpendenti tum ruborem, qui prius in dextra nasi parte ad malum usque obscurus fuerat, auctum valde intuenti, sanguinis paulo post e dextra nare fluxuri, manifestum id attulit indicium. Ceterum, ut jam dictum est, cetera alia signa fluxuri sanguinis cum rubra facie erunt attendenda, omniumque maxime signa coctionis. Nam in crudo morbo raro recte sanguis erumpit, & plerumque stillatim, quæ vacuatio in ardentibus febribus, omniumque maxime in phreniticis, est suspecta. Addamus rubram faciem abscessum aliquando post aures, scilicet parotides significare, de quibus Hippoc. intellexisse *in* 6. *Epid.* 2. 18. *text.* 60. Gal. voluit, cum dixerit. *Ita vero se habent ex his plurimi & valde rubentes, & naturalem alboris modi, neque de naribus sanguis erumpit, aut paucus erumpit:* & Gal. in *com.* ait: *Istis valde rubentem faciem habentibus, cum salubris ægritudo perdurat per abscessus judicationem fore sperandum est, nisi de naribus sanguinis profluvium redundantem sanguinem evacuatione prævertat, quod in aliquem articulum impetum facturus erat.* De hac itidem auctor Prorrh. *in lib.* 3. *text.* 73. hæc habet. *Quibus comatosa fastidiosa, hypochondria dolentia, & cruenta, ex qua in iis parotides exciuntur, antea autem faciei signa:* & Galen. *in comment.* ait: *Ante parotidum generationem faciei signa considerare oportet, sunt hæc, rubor, tumor, præter naturam, oculorum humiditas caliginosa visio, & quæcunque talia.* Colligamus itaque faciem rubram non raro bonam ex accedenti esse, criticumque signum dici, ubi nimirum e naribus sanguis est fluxurus. Plerumque vero apparet hæc facies in accessionum vigore, præsertimque in synocho, & ardente febre, aut ubi pulmonum adest inflammatio, in qua maxillæ (teste Hipp. *in* 2. *lib. Prognost.*) ruborem contrahunt. At ab hac sola facie nihil certi ad prædictionem habetur, nisi ejus indicium aliis, vel bonis, vel malis signis fuerit confirmatum. Atque hæc de bona facie. Nunc de mala, quod ex eadem mutata præsagiri potest.

Primo ait Hippocrates *in primo Prognosticor.* eam, quæ nulla externa caussa concurrente, principio morbi, dissimilis a recte valenti, evasit, mali esse indicii, atque maxime contrariam

riam esse, perniciosam, in acutisque morbis exitium portendere. Cujusmodi est, in qua (ait Hippo.) *nasus est compressus, cavi oculi, adstricta tempora, aures frigidæ contractæque, & fibræ earum versæ, & item cutis circa frontem dura, intenta, arida, & color totius vultus viridis, aut niger.* Hanc enim faciem cadaverosâm merito Medici appellant, quæ si in principio morborum acutorum, quippe intra triduum appareat, pernicialis erat.

Tumidam quoque eandem visam in morbis quibusdam longis hepate refrigerato vitiataque sanguificatione observamus, non minusque in phthisicis, & suppuratis, quando in ipsis fere moribundis conspici soleat. De rubra vero facie, quæ mala est, auctor Prorrheticorum *in libro secundo: text.* 14. *Facies bona cum mœstitia multa, malum:* & Galen. ait in commento: significare calidam affectionem exurentem sanguinem, ex quo facies illa florida, quibusdam credatur propria melancholici affectus. Sed in rubra facie attendenda erunt alia signa, quæ si mala fuerint, pernicialis erit. Nam cum malis signis rubram faciem, aliquando phrenitidem ostendit, & exitiosum, quæ in convulsiones desinat. Nam si una cum rubore faciei adsit intuitus ferox, delirium, aut aliquod phreniticum signum, lethale est. De qua *in Coacis præsagiis. Qui capite dolent firmiter, delirantes, alvo suppressa, feroci aspectu, rubore in facie efflorescente, in posteriorem partem convelluntur.* Sed alias *text.* 7. demonstratum est has convulsiones esse lethales. Cum vero præter calorem etiam colorem flammeum habet, pejor adhuc erit, cum malis signis. De his enim auctor Coac. *præsag.* 1. *text.* 33. libro scribit. *Rigores quibus multa in somnum inclinatio inventa est, utcunque lethales sunt, quod si in iis facies flammæ modo exardescit cum sudore, malignum est.* Sed melius hoc expressum est *in* 2. *libro Prorrheticorum* hisce verbis: *Æstuosi rigores quadantenus perniciosi, inflammans quoque cum sudore facies in his mala,* & Galen. *in commento text.* 60. ait: *Neque ignoramus flammantem sine rigore, & cum sudore faciem malum esse signum, quoniam & unum ex judicatoriis sudor sit, cum igitur non judicaverit malignitatem morbi ostendit.* Quare

cum

cum ſigno aliquo judicatorio, veluti cum ſudore aut vomitu, aut alvi fluxu, aut ſanguinis vacuatione, facies flammea, ſignum erit malignitatis, & plerumque lethale: ſed age addamus faciem rubram apparere in pulmonariis, ſed ruborem in iis maxillæ contrahunt, ex quo in febribus ſigno merito ſuſpicatur aut peripneumonicos fieri, aut ſuppurari. Hippocrat. enim *in ſecundo prognoſt.* ait: purulentos habere maxillas rubras: idemque & in pulmonia ſpectari docuit Galen. *in 1. lib. prognoſt. com.* 3. *Indicat enim fuliginem ſanguinis in pulmone ferventis, quæ eo conſcendit propter rectum ſitum, recipiturque in laxitate, & raritate & tenuiſſima maxillarum cute, ſeu per vitrum oculis repræſentante ruborem.* Qui quidem color in iis ſi una cum malis ſignis, & præſertim judicatoriis malis, id eſt, non judicantibus, appareat, mortem præſagiat. De quo auctor Coa. præſ. *in 2. lib. text.* 33. ſcripſit. Quibus vero faſtidia cibi accedunt, & ſudores cum bono faciei colore, & liquida alvo ac dolore cordis, hi peripneumonicorum aut pulmonariorum more intereunt, poſtquam longius ægrotaverint, veluti uxori Policratis evenit, de qua *in lib.* 7. *Epidem.* ſcriptum eſt. *Tuſſis, & excretio ſtatim ab initio ſimilis purulentis, intus circa arteriam, & fauces ſibilus erat. Facies boni coloris, in genis rubor non abunde coloratus, ſed moderate floridus. Hæc fuit prior peripneumonica, poſt ſuppurata, atque demum obiit tabida.* Maxillarum itaque rubor aſſiduus in longis lentiſque febribus, aut pulmonis inflammationis, aut ſuppurationis ac demum ad tabem proficiſcentium erit ſignum, modo tuſſis vel etiam leviſſima & inanis adfuerit, adde modo hæc febris habeat inæqualis caloris exacerbationes nunquam tamen immunes.

CAP. VII.

De prædictione ex oculis.

Ex oculis quoque judicium prognoſtici venemur, idque accuratius, quod in prædicendis eventibus morborum inter

partes corporis primatum obtineant. Juxta illud Divini Hippoc. præceptum oculi, ut valent ita & corpus, & color in deterius aut melius labitur. Si quidem oculi recte valentes, & robusti, corpus quoque recte valere indicabunt. Nam teste Galeno in commento, si bene colorati oculi sint, totum corpus salubriter se habere significant. Ceterum, ut nos totum quicquid ad morborum salutis, & mortis prognosticum facit, ordine scribamus, primo oculos salutem pollicentes, & postea exitium accurate considerabimus.

Primo itaque dicemus, oculos bonos videri, & spem salutis non exiguam polliceri, qui recte valentium magnitudine, figura, situ, colore, motu, visione, & splendore sunt similes, siquidem optimi, & robusti perpetuo boni sunt indicii; hique sunt, qui florido colore (teste Galeno in nuper citato comment.) spectantur, pleniori mole, & splendidum humorem habent. Hos robustos ac optimos vocat Galen. propterea quod istud fiat, ex plurimo animali spiritu luminoso, qui e cerebro in oculos proficiscitur, ac e contrario infirmi ex morbis corpora non sic pati, nobis indicant, neque exinde multum periculi præmonstrari. Quare boni sunt similes recte valentibus, & floridi coloris, pleni, splendidi, eminus, & ante, & in acre sine molestia luminosum videntes, palpebras recte aperientes, & claudentes nullo rubore, livore, aut nigrore infecti, sine lachrymis, atque sine excrementis, quæ *lemas* appellant, ipsorum angulis adhærentibus. Hi enim perpetuo boni exsistunt, cum caput speciatim, tum reliquum corpus recte se habere indicantes: sed ut securius ex ipsis judicetur, alia signa conspecta simul erunt consulenda, quæ si bona sint, proculdubio salutem prædicemus. Soli autem oculi non valent judicium præmonstrare, neque quicquam certi, cui tantum ad prognosticum sit fidendum, habent. Cum in aliquibus febribus continuis aliquando boni oculi appareant, cum tamen febris ad exitium inclinet. Hoc tamen raro accidit, quippe oculus recte se habere ægro ad exitium tendente. Proinde ex bonis oculis plerumque non levis futuræ salutis spes habetur. At non modo hi boni crediti, sed etiam ali-

quan-

quando mali, poſſunt ex accidenti tamen ſalutis nobis argumento eſſe futuræ. Utque lucem refugientes, eamque ferre nequeuntes, lachrymantes, intenſe rubri, ſplendidi, caliginoſi, obtuſi, hebetes, diſtorti, tumidi, cavi, clauſi, ſi ita ex criſi futura fiant. Ab his excipio, qui ita non ex morbo redduntur, ſed extrinſecus fiunt, a quibus quicquam certi habere nequimus, quos ex eo cognoſcimus ita eſſe mutatos, quia tales ſtatim in principio mutari appareant, qui per id temporis minime poſſunt critice mutari, ex quo Hippoc. ait triduo aut quatriduo ex morbi vi oculos malos fieri ac conſpici. Externæ quoque cauſſæ facile ab ægrotis intelliguntur. De his Gal. *in* 1. *prognoſt. comm.* 2. *text.* 80. ita habet. *Igitur ex multa vini potione, nonnunquam, & vomitione vehementi inter initia morbi cutem refugiunt, itidem lachrymant, & pervertuntur oculi, aut ſublimes fiunt, aut tument, aut venulas habent rubras.* Ubi vero criſis eſt futura, natura quippe ac morbo invicem colluctantibus in oculis male iſthæc concitantur ſymptomata, lachrymant enim exempli gratia ipſorum alii aliquando ſanguine critice e naribus fluxuro, de quo Hippoc. *in lib.* 6. *Epid.* ita habet: *Quibus in febribus acutis atque adeo ardentibus ſpontaneæ effluunt lachrymæ his (ſiquidem reliqua non ſint exitialia) e naribus ſanguinis eruptio exſpectanda. Si etiam alia pernicioſe non habeant; nam his, qui incommode habent, non ſanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Sed diſtinguamus lachrymas in voluntarias atque in non voluntarias, quas & ſpontaneas vocat, hæ cum ſignis criticis criticam ſanguinis eruptionem indicant, & illæ quippe voluntariæ nunquam quicquam certi ad Prognoſticum præmonſtrant, quod Hippoc. nobis expreſſit *in* 4. *libro aphoriſmor.* 52. ita ſcribens. *Quicunque in febribus vel in aliis morbis ſponte lachrymantur, nihil abſurdum: quod vero non ſponte, abſurdius, aut abſurdum*, uti Galeno in commento viſum fuit: Sed ne Hippoc. ſententia obſcuretur, quod in hoc aphoriſmo dixerit, ſponte lachrymantes nihil abſurdum, quod vero non ſponte, abſurdius: & ſuperius in loco citato, ſpontaneas effluentes lachrymas, ubi non Criſin, mortem ſignificare, & *in* 6. *Epid.* lachrymæ in acutis male haben-

 tibus

tibus ſpontaneæ, quidem bonæ, involuntarie defluentes, malæ; difficultati occurremus, dicentes ſpontaneas bifariam lachrymas intelligi, uno modo, ubi nullo intercedente ægrotantium deſiderio defluunt, & hoc eſt, quod Hippoc. ſponte & ſpontaneas appellat, quæ invitis ægrotis effluunt ſponte, id eſt, abſque ægroti voluntate; altero modo ſponte effluere dicimus, ubi ægrotis ita volentibus effluunt. Gal. vero *in* 1. *Epidem, comm.* 1. *text.* 131. Hippoc. lib. comm. non dixit ſpontaneas, ſed involuntarias, quo clarius, & verius ſententia & veritas explicatur. Sed ſponte aliquando ad ægrotum, & aliquando ad morbum refertur. Sed uno verbo, diſtinguamus lachrymas in voluntarias, & in involuntarias, quas quandoque ſpontaneas dixit Hippoc. *comm.* 2. *in text.* 80. quod ſponte, ut dictum eſt, nullo ægroti intercedente deſiderio effluant, & illas non ſpontaneas, quæ ex ægrotis utpote fiant. Sed de his ſatis. Ad propoſitum reverſi dicamus, voluntarias lachrymas quicquam momenti non habere ad futurum Prognoſticum, atque ita in morbis acutis ægrotos lachrymare, ait *in* 4. *aphoriſmorum* Hippoc. nihil abſurdum, nullumque malum ſignificare, & merito quidem, cum non ex morbo, ſed ita volentibus ægrotis effluant.

Involuntariæ vero, quæ invitis ægrotis exeunt, perpetuo malæ, niſi criſin portendant ac antecedant. Atque hoc eſt, quod Hippocr. *in* 1. *epid. text.* 85. de his ita ſcripſit, Galeno ſic in commentario ſcribente. *Quibuſcunque in acutis febribus, magis autem ardentibus, involuntariæ lachrymæ cadunt, his de naribus ſanguinis profluvium exſpectandum eſt, niſi alia perniciose habeant: in male autem habentibus non ſanguinis profluvium, ſed mortem ſignificant.* Sed ut lachrymæ criticæ judicentur, neceſſe erit, ad hoc, ut optima ſit, coctionis ſigna fuiſſe antegreſſa; atque hæ ſunt criticæ nullo modo in morbis damnandæ.

Idem ſæpius demonſtrant fulgoris motus oculis apparentes, obtuſiones, ac rubores in oculis, quæ oculorum ſigna, itemque lacrymas Galen. *in lib.* 3. *de Criſibus cap.* 11. inter notas ſanguinis fluxuri recenſuit, ita dicens: *Propria vero ſigna profluviis*

vii sanguinis, quidam fulgoris motus oculis apparentes, quoniam humor est flavus, obtusiones autem, quoniam multus, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat, ita ut & oculi lachrymentur, ob fluxus multitudinem, quod etiam accidit in inflammationibus oculorum. Eodem modo rubidi aliquando videntur, cum malis nonnunquam & naribus. Hebetudines itidem oculorum solent aliquando eruptionem sanguinis e naribus denotare, si modo etiam caput doluerit, quod Hippocr. *in* 1. *Prognost. text.* 32. ita habet: *Accidit his in prima circuitione e naribus fluor, atque admodum juvat, sed requirendum est, num doleat caput, an hebetudines subeant oculorum, si quid horum fuerit, eo veniet.* Non minus etiam ex perturbatione ad splendorem oculorum, una cum surditate capitis, gravitate atque hypochrondii tensione, profluvium sanguinis significari in Coacis præsagiis habetur. Oculos vero rubentes illud idem significare, docuit primo auctor Prorrhet. *in lib.* 3. dicens. *Cervicis dolores impense rubri oculi sanguinis eruptionem ostendunt.* De quibus etiam in Coac. præsag. *sect.* 2. *text.* 8. ita scriptum est. *Quibus caput dolet, stupore detentis, dolorosis, prærubro oculo sanguinem profundunt e naribus.* Sed hoc perpetuo verum erit antegressis signis coctionis, quoniam in principio, crudo quidem exsistente morbo, oculi rubri nunquam bonum prænunciant, sed de hoc paulo post accuratius. Aliquando etiam pervertuntur, & distorquentur ex futura crisi oculi, veluti contigit ei, qui in Dealcis horto decumbebat, de quo Hippocr. *Nono superriguit, febris acuta, sudavit, infrixit, deliravit, dexter oculus distortus erat, lingua arida, sitibundus erat, insomnis.* & Galen. *in comm. Nam quod deliraverit, in nona & dextro oculo, strabo fuerit, res sunt, quæ solent in judiciis evenire.* Clausi etiam oculi, subinde conniventes, aliquando sanguinis eruptionem significare *in lib.* 3. *Coac. præsag. text.* 2. in hunc modum legitur. *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis, subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerint, atque ex eo coquantur, & ad seipsos redeant, servantur: quod si nihil horum evenerit, in difficilem spiritum redacti, in brevi moriantur.* Siquidem hæc plurimum humorum in caput sublatum,

demonstrant, atque ubi sequitur insignis purgatio, critice servantur: natura quippe excretione copiosa ab ea humorum multitudine sublevata. Quare oculi non raro vel etiam dissimiles eo mutati, vitiumque patientes, crisin solent antecedere, non esseque propterea hæc oculorum symptomata mala, sed critica bona denotare, quorum judicium confirmabitur, si nullum una malum signum illuxerit, atque antea fuerint conspecta coctionis signa, quæ omnia ni una fuerint visa, nedum mala, sed plerunque perniciem significantia, signa ostendunt: tria vero criticis bonis signis observantur, primum signa coctionis antegressa, alterum mala alia signa non illuxisse, ac tertium, ægros ab aliquibus subsecutis vacuationibus fuisse non parum juvatos, & hoc est, quod Hippocrat. *in* 1. *Epidem: text.* 85. de lachrymarum præsagio locutus, dixit: *lachrymas involuntarias in acutis morbis sanguinis eruptionem significare, nisi alia perniciose habeant. In male autem habitantibus, non crisin, sed mortem.* Sed age tempus est, ut ex oculis quoque exitium præsagiamus, cum de oculorum signis salutaribus satis scripserimus. Malum itaque & exitiosum est in acutis morbis malos oculos spectari, cujusmodi sunt lucem refugientes, lachrymantes, rubri seu inflammati, quorum in albo venulæ intensæ rubeant, liveant, aut nigricent, feroces seu fixi, seu torvide spectantes, hebetes, delassati, debiles, seu non robusti, cavi, tumidi, prominentes, consumti, emarcescentes, squalidi, pulvisculosi, clausi, semiclausi sive suspicientes palpebris non conniventibus, sublimes, instabiles, concreti, stupidi, minus, nimis splendentes, obscurati, seu obtenebrati, splendore carentes, & in quibus pituitosum excrementum spectatur. Hos enim oculos perpetuo malos, nunquam per se bonos, ni aliquando quatenus accidit. Critice natura & morbo colluctantibus hos ita fieri, Crisin prænuncient, inter criticaque signa recenseantur, quæ quomodo distincte cognoscantur nuper a nobis monstratum est.

Hæc omnia oculorum signa itaque suspectum acutorum morborum judicium reddunt. Quorum quædam plane sunt exitialia, utpote venulas in albo oculi lividas & nigras videri, ægro-

ægrotos non videre & non audire, oculos omni ſplendore eſſe deſtitutos. Omnia nuper dicta cum exitiali aliquo ſigno, omniumque maxime in die judicatoria conſpecta cum ſignis judicatoriis non judicantibus. Sed præſtabit, ut de ſingulis oculorum hiſce ſignis agamus, & primo prodamus ſigna oculorum præcipua ad exitium prædicendum, quæ *in* 1. *libro Prognoſtic. text.* 35. Hippocr. ita eſt complexus, dicens: *Si enim lucem effugiant, aut nolentes illachrymentur, aut pervertantur, aut alter altero fiat minor, aut candidum rubidum habeant, aut lividas aut nigras venulas, aut pituita appareat circa obtutum, aut ſublimes, tumidive oculi, vel cavi admodum fuerint, aut obtutus, ſqualidus, & ſine ſplendore; vel totius vultus color evariet. Hæc omnia mala eſſe & exitioſa, cenſendum eſt.* Addamus ſi non ab aliqua cauſſa externa hæc fuerint, utpote, neque a vigilia, neque inedia, neque immodico alvi profluvio, neque ebrietate, neque ab aliqua alia ſimili cauſſa. Sed, ut dictum eſt, ſingula propriis capitibus contenta accuratius conſideremus, a viſione ac viſu ipſo incipientes. Quandoque in acutis morbis fit, ut lucem refugiant, minimeque aërem lucidum oculi intueri poſſint, quod ſignum olim in peſte Patavina multis fuit familiare, paucique peſte infectorum, in quibus hoc ſignum fuerit obſervatum, fuerunt, qui ſuperſtites evaſerint. Quod ſignum Hippocr. inter exitioſa recenſuiſſe nuper vidimus. Neque immerito cum ex Gal. oculi lucem refugiant propter debilitatem viſoriæ facultatis, quæ nonnunquam affectione laborat opificiorum, veluti per lippitudines, & interdum ipſa facultas viſoria affecta eſt, quod exitiale quoque eſt: hæc vero ab illa cauſſa ex eo diſtinguitur, quod oculorum opificia minime affecta conſpiciantur. Ægrotos vero in acutis morbis non videre, exitioſum eſt: omniumque maxime, ſi debili jam exſiſtente corpore id eveniat, ut Hipp. *in lib.* 4. *aphor.* 49. hiſce verbis expreſſit. *In febre non intermittente, ſi vel non audiat, vel non videat, jam debili exſiſtente corpore, mors proxima eſt.* Galen. in oculo totius lucis impedimentum, quod amauroſis dicitur, ſignum imbecille facultatis eſſe *in tertio Prorrheticor.* ſcriptum reliquit. Obſcurationes quoque oculo-

rum

rum malas esse, ex eod. Hippoc. *in lib. 6. Epidem.* constat, in acutis enim morbis ait Galen. in commen. obscurari oculorum aciem, infirmitatem & interitum visoriæ potentiæ significare, nisi critice id fiat, quod indicabunt coctionis signa, cæteraque alia signa, crisin significantia. Ubi vero mala alia illuxerint, ac speciatim cum judicatorio aliquo non judicante, cujusmodi sunt omnes vacuationes nihil conferentes, aut has vacuationes obscuratio hæc oculorum fuerit secuta, exitiale est, de qua forte auctor Coac. præsagiorum ita habet: *Tumores juxta aures in morbis longis pravi, si inde fluor sanguinis e naribus & tenebræ oculos effusæ moveantur, lethale.* Ipsos vero oculos hebetes videri extrinsecus quippe spectantibus, oculos acie hebetes apparere, interioresque mortuorum oculis similes, lethalissimum esse, Galen. in 2. Prorrhetic. *com. 2. text. 16.* tradidit. & hoc forte est, quod Hippoc. *in 2. Epidem.* dicit. *Quorum oculi non sunt robusti mors in proximo.* Veluti uxori Theodori contigit, teste Hippoc. *in lib. 7. Epidem.* eodem quoque modo carentes splendore, perniciales, esse in primo Prognostic. docuit. Excæcatos videri in morbo mortali, proximum exitium demonstrari, Antiphonis filii suppurati exemplum docet, de quo *in lib. 7. Epidem. text. 26. & 27.* scriptum est. *Oculus sinister excæcatus est cum tumore sine dolore, non multo autem post etiam dexter, & pupillæ valdæ albæ & siccæ fiebant, & mortuus est post cæcitatem.* Moribundis astantes morituros cito ægrotos, & oculis splendorem amittentibus animadvertunt, cum quo & visus prorsus perit, & hoc est quod Hippoc. *in 1. Prognostic.* dixit: *aut obtusus, squalidus, & sine splendore.* His opponuntur, oculi feroces, horridi, audaces Hipp. *in 6. Epid. text. 15.* Hosque proprios esse delirantium ac phreniticorum, plerumque convulsionem accersentes, aut mortem cum aliis malis signis. Hippoc. in loco citato expressit, dicens. *Oculi audacia, delirii signum est: & dejectio, & fractio, malum.* Et *in 2. Prorrheticor. com. 1. text. 31.* Hos in phreniticis conspectos oculos convulsionem denotare scriptum est, atque exinde mortem, cum phreniticis convulsiones succedere, esse perniciosum alias demonstraverimus, atque exitiales phre-

phrenitides in hisce finiri convulsiones. Propterea hos ægrotos auctor Prorrh. *in lib.* 3. *Progn. text.* 56. magis naturâ quam medicamentis, si Galen. credendum est, esse tractandos, statuit cum dicat. *Nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox, claususque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Quo exemplo plures Medicorum egregie perdocti sibi proposuerunt, ut in moribundis prorsus a similibus medicamentis abstinerent, ne ars Medica ab ipsis infamaretur. Sed ex magnitudine quoque oculorum, quæ in morbis quandoque alter altero, aut minor, aut major appareat, exitium prænoscitur. Inter perniciosa signa Hippoc. notat, oculorum altero fieri minorem, & Galen. in comm. indicare nobis exstingui facultatem regentem statuit. Non minus malum est, si majores appareant, in morbo pernicioso, qui & multitudine humorum caput gravari, & facultatem exstinctam, quod nimirum quicquam non repugnet humori ad oculos fluenti, quod signum in puero Nicolai, Hippocrat. *in* 1. *Epid. text.* 85. moribundo vidit, cujus sexta die dexter oculus major dum conspiceretur, septima mortuus est; quodque etiam in Ermoptolemi uxore moribunda notavit. Sed prominentes seu tumidos quoque oculos, in acutis morbis, Hippoc. inter signa oculorum lethalia statuit. Cujusmodi apparere solent in validis capitis doloribus inflammatoriis, qui commoto multo spiritu, & calore ex inflammatione repleti intumescunt. Sed de cavis quoque dicamus, qui nisi ab externa caussa per triduum, aut quatriduum, si in acutis appareant, perniciem notare Hippoc. est auctor *in* 1. *Prognosticorum text.* 15. Quos ita cavos fieri Galen. in comm. docuit, propter virium quidem imbecillitatem, non omnem, at vehementem, quæ nec minimum quid alimenti oculorum abunde concoquere potest, quod explicat morbum usque adeo sævum, cui naturam succumbere sit necesse: cum oculi vero emarcescant prorsus, quasi alimento destituti, caloris nativi imbecillitate, qui in solis internis partibus exiguus manet, nec ad extimas usque diffundi possit, ut possit ad alimentum oculorum concoquere, quo ipsi nutriantur, addo & spiritus eadem ratione, qui paucissimi cum sint

in corde ac in aliis internis membris manentes, ad ipsos quidem oculos ideo non defluere, & merito inde oculos contabescere, siccari, cavosque conspici est necessarium: ex eo enim, quod hepar percussum sit, statim oculos cavos evasisse Hippoc. vidit.

Observatum est in multis ante exitium, quandoque dextrum, & quandoque sinistrum oculum emarcescere. Ex motu quoque oculorum elucent in acutis morbis signa lethalia: oculos enim sublimes, ex signis perniciosis Hipp. esse statuit *in eodem primo progn. text.* 15. quæ sunt teste Galeno, in comm. instabiles, & subinde commoti, delirium aut tremorem portendentes, alterutrumque etsi exitiosum, sed perpetuo, ut medici firmum judicium exinde colligant, debent alia quoque signa, quæ illuxerunt, attentius cognoscere, quando oculis instabilibus exitiose conspectis, necesse sit aliquod aliud lethale signum una illuxisse. Clarius vero Galen. in 2. Prorr. com. 11. explicat oculos instabiles, dicens esse non secus, quam, qui equum instabilem habent, nunquam conquiescentes, contraque concretos & stabiles nunquam moveri, & esse immobiles. Ex quo merito de his *in Coac. præsag. sect.* 2. *text.* 38. legitur, oculos assidue nictare, esse perniciosum, non minus quam fixos, quos concretos, firmos, stabiles, immobiles vocant. Hos perpetuo esse malos auctor Prorrhet. *in lib.* 2. hisce verbis: *Hebetatus oculus vitiatusque & concretus immobilisque & tenebrosus si fuerit, malum.* Sed rectius dixisset, exitiosum, quod perpetuo fere lethales sint in morbis acutis, ni ex Critica aliqua caussa tales evaserint. Gal. in comment. scribit, concretos oculos fieri propter moventium oculos musculorum immobilitatem, immobilitatemque eam propter omnium ipsius musculorum, vel resolutionem, in neutram partem, vel aliquam, vel quæ in neutram partem vergit, ob tensionem proficiscitur, vel propter exactam moventis musculi potentiæ imbecillitatem, quod sane admodum est exitiosum, si propter virium languorem hoc fiat, ac etiam convulsis musculis læso principio nervorum in morbo acutissimo, in quo convelli partes perniciosum esse alias demonstratum est, Galen. *in* 6. *Epid. comm.* 2. *text.*

text. 2. ſcribit concretos oculos, quos Hippocr. in textu maxime damnavit, hoc eſt immobiles, perfectiſſimam ejus potentiæ exſtinctionem ſignificare, a qua muſculi cum naturaliter affecti erant, movebantur. Hippoc. *in* 5. *Epidem. text.* 47. de Virgine illa pulchra Nerei, quæ a muliercula lata manu percuſſa obiit, ſcripſit ante mortem oculum ſtupidum habuiſſe. Ex ſitu quoque oculorum, perverſiones admodum ſunt lethales, ni Critice appareant, cujuſmodi fuit oculus nono die in eo, qui in Dealcis horto ſtrabo & diſtortus. Hipp. 1. *Prognoſt. text.* 15. enim inter perniciosa oculorum ſigna perverſionem recenſuit. Sed tamen hoc diſtinctione opus habet, quod aliquando oculi (teſte Galeno, *in* 1. *Prognoſtic.*) pervertantur, muſculis ipſos moventibus convulſis; & ſæpius fit in febribus propter humorum multitudinem, quam cum hæc perverſio oculorum tantum denotet, quicquam certi ex oculorum perverſione ſimili non poterit aſſequi. Plerumque vero pervertuntur oculi in acutis morbis, non ex hac cauſſa, ſed affecto principio nervorum quippe cerebro, eſtque ſumme exitioſum. In febribus itaque acutis oculorum perverſiones perpetuo malæ ſunt, cum aut humorum plenitudine ſeu multitudine, quod minus malum eſt, aut ſiccatis muſculis oculos moventibus, quod ſi ardentibus febribus, aut phreniticis eveniat, prorſus exitioſum eſt; omnium vero erit exitialiſſimum, has ita perverſiones videri cum facultatis exſtinctionis ſignis, quæ languorem virium nobis fieri innoteſcent, aut aliquem ſenſum diminutum aut ſublatum.

De quibus Hippoc. perbelle *in libro quarto aphoriſmorum* 46. dixit. *In febre non intermittente, ſi labrum, vel palpebra, vel ſupercilium, vel oculus, vel naſus pervertatur, vel non videat, vel non audiat, jam debili exſiſtente, quicquid horum evenerit, mors proxima eſt.* Quæ clarius *in* 1. *progn. text.* 15. ita habentur: *Si pervertitur, aut livida palpebra eſt; aut labrum, aut naſus cum aliquo ſigno, mortem prope eſſe, ſciendum eſt.* Quare perpetuo malum, ni critice ut dictum eſt appareant oculorum perverſiones, ſignificat, non tamen neceſſario lethale, quod videns divinus Hippocr. *in* 6. *Epid. com. text.* 22. ita ſcribit: *Quibus*

palpebra circumtenditur, malum est. Fiet vero certum judicium ex signis antegressis, & una conspectis, & longe melius ex iis, quæ postea appareant. Sunt etiam malæ oculorum perversiones, si morbo infernas ac debiles opprimente partes fiant, quod denotent humorem ad partem nobilem quippe cerebrum ferri; quam rem forte auctor Prorrhet. *text.* 49. ita expressit: *Ex lumborum reversione oculi perversio, mala. Cum malis vero signis, lethales judicabuntur.* De quibus *in eodem lib. Prorrh.* ita habet: *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibusque aquosæ bilis, multisque oculorum perversio, signum malum, tum alias tum si catochi fiant.* Sed rectius exitiosum dixisset, cum perfrictiones in ardentibus febribus, cum evacuationibus non juvantibus, sed lædentibus, sive ex quibus ægroti in pejus delabuntur, quæ profecto sunt signa judicatoria, non indicantia, lethalia, juxta illud Hippoc. & Galen. *si quæ juvare debent, nedum non juvant, sed ægroti ab ipsis in pejus abeunt, lethale est.* Suntque ex indicatoriis non indicantibus lethalibus, quare si cum his appareant oculorum perversiones nedum malum signum, sed perniciale erit dicendum. De iisdem paulo post Prorrh. auctor ita quoque habet. *In oculorum perversione, cum febre & lassitudine rigor, perniciosus, Comatosique in his male habeant.* Quare oculorum perversiones cum malis signis, & præsertim judicatoriis malis lethales merito judicantur. Cum lethalibus vero proximum exitium adesse significant. Cujusmodi fuit oculus distortus in altera Oecitai uxore ab Hippocr. observato. De quo *in lib.* 3. *Epidem. text.* 57. ita habet: *Quarto deliravit, metus, mœstitiæ, dexter oculus erat distortus, sudor secundum caput, paucus, frigidus, extremitates frigidæ, quæ in acutis morbis lethalia sunt signa.* Sed ex clausione quoque oculorum signa prava & exitialia perscrutemur. Cum enim oculi in acutis clausi maneant, neque aperire queant, aut propter quandam humorum multitudinem, convellentem musculos oculorum & palpebrarum, aut siccatis, aut resolutis virium infirmitate musculis: quæ sane clausio palpebrarum, perpetuo in acuto morbo lethalis, & si aliquando, uti critica, non exitiosa sit, ubi ipsam sequatur insi-

gnis

gnis aliqua vacuatio, & bona, quod ni fiat, plane erit exitialis. Quod *in* 3. *libro Coac. præsag. text.* 2. perbelle ita docetur: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus, siquidem e naribus sanguis effluxerit & vomuerint, atque ex eo loquantur, & ad seipsos redeant, servantur, quod si nihil horum acciderit, in difficilem spiritum redacti brevi moriuntur.* Raro vero fit, ut cum illis signis, clausi oculi Critice appareant, & non nisi in robustissima facultate, proinde majori ex parte lethale est signum. Cum signis vero malis clausos oculos videri, perpetuo lethale, ut auctor prorrhetic. meminit, qui ait: *nigra vomentes, cibos fastidientes, deliros, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportere, id est medicamentis opus non habere, & prognostico solo propterea esse relinquendos.* In his enim claudi oculorum palpebras contingit, ut Galen. in comm. expressit, vel propter claudentium oculos musculorum tensionem, vel propter aperientium imbecillitatem. Verumque in iis est perniciosum. Sed age addamus quoque oculorum suspectiones, pravum ac summe exitiosum signum in acutis morbis esse. De quibus Hipp. *in* 1. *prog. text.* 14. ita habet: *Considerari convenit hunc in modum suspectiones etiam oculorum per somnum, si quid enim candidæ partis subapparet commissis palpebris, nec alvi fluor, aut medicamentum in caussa est, aut nec ita dormire consuevit, vitiosum judicium exitialeque admodum est.* Hoc signum visum fuit in Guadagnina olim carissima mea uxore, antequam moreretur, quod fuit exitiosum, tametsi per sanitatis tempus consueverit aliquando ita dormire, sed una alia signa exitialia fuere, quippe Comata, extremorum frigiditates, inquietudines, carentia sitis cum lingua scabra & nigra. Quare in morbis acutis perpetuo erit timenda, quod & auctor Coac. *præsag. text.* 28. ita indicavit: *Et extremitatum palpebrarum curvitas, & oculi fixi & assidue nictare, & colores permutare, & palpebras inter dormiendum non committere, perniciosum est.* Ex colore quoque oculorum mala signa erunt. Album oculi rubrum spectari, ni Critice sanguinis eruptionis sit signum, quod superiori capite, quibus notis distinguatur, dictum est, exitiale est. Ubi

itaque minime criticum eſt ſignum, in acutis oculos rubros videri, perpetuo malum. Quod ſignum Hippoc. in Prognoſticis recenſuit inter ſigna pernicioſa, quoniam vel ex copia ſanguinis fiat, quæ in cerebro & in membranulis ſtagnet, ut Gal. in com. docet, aut inflammationem inſignem cerebri & membranarum, quæ in continuis febribus perpetuo ſunt pernicioſa non minuſque, ſi una cum malis ſignis, in diebus judicatoriis, aut quomodocumque appareant, omniumque maxime in phreniticis ſævis. De quo ſigno auctor *Coac. præſag.* ita habet: *Qui morbi ſucceſſionem aut pulſationem inferunt capiti, & prærubros oculos habent, deliriumque movent manifeſtum.* A ſingultu quoque & vomitu, timendum eſſe hoc ſignum *in libro 7. aphoriſ. Aph.* 3. ſtatuit, quod, teſte Galeno, rubor oculorum vel cerebrum vel ventriculum pati non mediocrem inflammationem, explicet. Utrumque in febribus continuis exitioſum apertiſſime Gal. *in* 3. *lib. Prorr.* ſcribit; *In febribus continuis oculorum ruborem accedentem aut copiam ſanguinis oſtendere in capite, ex qua oculi rubeſcunt, veluti in lippitudinibus, quæ ex eo diſcernitur, quod cerebro inflammato venulæ tantum, quæ in albo oculi ſunt, rubræ apparent. Et ventriculo una quoque ſingultus aut vomitus appareat.* Ex quo merito Hippoc. *in primo Prognoſt. text.* 15. non dixit ſimpliciter ruborem oculorum, ſed venulas in candido oculi rubras apparentes, perniciem demonſtrare. Omnium vero maxime erit pernicioſum ſignum, ut ſcribit Hippoc. in loco citato venulas has aut lividas aut nigras ſpectari. nam, Gal. ita interpretante, lividæ apparent, & nigreſcunt venulæ oculorum refrigeratæ: refrigerantur exſtincto calore nativo. Addamus, ut finem præſenti capiti imponamus, ex iis etiam, quæ in oculis apparent excrementis, poſſe exitium judicari. In acutis lachrymas involuntarias inter exitioſa ſigna recenſet Hipp., quarum quidem cauſſam Gal. refert, aut ad aliquam lippitudinem aut fluxionem ex capite in oculos, ſed in acutis febribus hoc fieri propter facultatis retentoriæ debilitatem, quod ſumme eſt pernicioſum. Ubi itaque involuntarie profluunt lachrymæ in acutis morbis, neque ſigna criſis futuræ per ſanguinem, præſertim excretionem e naribus,

ribus, mortem certo exſpectandam Hipp. *in* 1. *Epid.* tradidit. Pituitam quoque in oculis conſpectam notat inter ſigna pernicioſa. Gal. vero *in comm. text.* 2. 80. tametſi aliquando hic humor ſeu excrementum in oculis ſpectetur ex aliqua fluxione, ut aliquando in lippitudinibus fit, tamen in acutis morbis propter imbecillitatem regentis oculum facultatis naturalis, quæ impos oculorum concoquere alimentum nequit. Aliquando in oculis apparet quoddam ſimile excrementum ſiccum arefactumque, quod auctor Prorrhetic. *in* 1. *Prorr. text.* 17. ſcripſit ſignum eſſe phrenitidis. Galenuſque in comm. docet, conſpici quandoque in tabeſcentibus, quod ex calore nimio colliquetur id omne carnoſum, quod cum in facie, tum in temporibus factis una & cavis admodum oculis; in phreniticis vero hujuſmodi reſiccatum & pulviſculoſum abſque cavitate videri. Ex qua re merito Hipp. *in* 6. *Epidem.* mala oculorum ſigna recenſens, ait: *Malum eſt autem & increſcens veluti ſpuma*, quod, Galen. *comm.* 1. *text.* 23. interprete, fit in morbis acutis, cum ſumme aridi ſunt, & vires imbecillæ præexiguis lachrymulis ab oculis excidentibus. deinde ubi in areſcentibus imbecillitate retentricis lachrymulæ in oculos excidentes, ab intenſo calore cerebri inflammati reſiccata in pulviſculoſa excrementa, quæ *Lemas* Græci appellant, hiſce de cauſſis ſigna exitialia mutantur. Sed tempus eſt, ut relictis acutis ad alias partes ſpectandas declinemus.

CAP. VIII.

De prædictione ex genis, auribus, naſo, labiis atque dentibus.

CUM genarum, aurium, naſi, labiorum, atque dentium obſervatio, quandoque non parum in ægrotis præſagium illuſtret, merito paucis quoque de ipſis agendum duxi. At quoniam hæ partes non, niſi a ſuo ſtatu naturali mutatæ nobis ad prædictionem uſu veniunt, idcirco has mutatas conſiderabimus. Quanquam non negandum ſit, has nullo modo a ſuo ſtatu mutatas, bonum quippiam ſignificare, tamen nunquam cer-

certi quicquam ad præſagium habebunt; multi enim moriuntur, hiſce partibus parum mutatis a naturali ſuo ſtatu. Mutatæ vero multum faciunt ad illuſtrandum præſagium in ægrotis. Mutantur vero aut colore, aut figura, aut denique magnitudine; colore inquam, ubi hæ partes aut rubræ, aut lividæ, aut nigræ apparent, rubras videri quandoque capitis inflammationem, quandoque Criticam fluxionem, quod judicium diſtinguent propria utriuſque ſigna. Liveſcere partes has, atque nigreſcere, perpetuo malum, quod caloris aut exſtinctionem, aut ſuffocationem, aut ſummam putredinem nobis denotent. Mutatæ vero figura, magnitudine, quippe cum maxime aut extenuantur, convelluntur, plurimum ad prædictionem faciunt. Sed de ſingulis nunc accuratius agamus a maxillis exordientes. Diximus maxillas ſeu genas, plerumque rubras videri, aliquando liventes & nigreſcentes. Rubræ ſignificant aut inflammationem internam vel capitis vel pulmonum, vel pleuræ coſtas cingentis membranæ; aut Criſin futuram, aut pus fieri in pulmonibus, quæ capitis inflammationem oſtendunt (quarum judicium cetera alia ſigna patognomica aperient) ſolæ non ſunt, ita non ſolum genæ rubræ, ſed aliæ faciei partes una rubore ſuffundantur: addatis propria capitis inflammati ſigna adeſſe, quippe dolor, calor, & reliqua, uti in anginoſa, quæ apud Metonem. De qua *in 7. Epid. text.* 19. ſcripſit: *Quarta convulſa ſine voce, ſtridor dentium, contritio, maxillarum rubor, mortua eſt quinta die.* Peripneumonicorum vero, & pleuriticorum maxillas rubras proprium eſſe ſignum ex Galeno colligitur, qui *in libr.* 2. *progn. text.* 6. dixit: *has & propter calorem in pulmone & propter tuſſim acrem rubeſcere, hac enim ambo calefaciunt vultum, & totum caput, quia ex defluxione in pulmones decumbente vapores in ipſum ferantur.* Quare neque hæ quicquam certi ad prædictionem afferre poſſunt. Non minuſque & quæ in ſuppuratis apparent, plerumque enim fit, ut in pulmoniis ſuppurationem futuram decernant, cujus judicium pendebit a propriis ſignis, ſed quoniam pauci ſunt ſuppuratorum, qui ſerventur, plures enim phthiſici pereunt, ideo maxillæ hac de cauſſa minantur

ſup-

ſuppurationem, phthiſin & exitium. Sed ipſarum colorem exinde fieri diſtinguent ſuppuratorum propria ſigna, quæ, ut Hippoc. docet *in 2. Prognoſt. text.* 61. ſunt, ſi principio febris non demittat, ſed interdiu tenuior, noctu vehementior ſit; ſi copia ſudoris eliciatur, ac tuſſiendi adſit cupiditas, nec quicquam tamen dignum commendatione exſpuant; ſi oculi cavi reddantur, maxillæ vero ruborem contrahunt, ungues manuum curvantur, digiti vero potiſſimum ſummi incaleſcunt, atque in pedibus tumores conſiſtunt, neque cibum appetunt, & puſtulæ circa corpus erumpunt. Cujuſmodi fuiſſe uxorem Polychratis primum peripneumonicam, & Mitonem pleuriticum, ſcripſit Hippocr. *in libr.* 7. *Epidem.* de quo ita habet: *Apprehendebant autem quandoque illum calores tenues exiguum tempus, ſudores exigui fiebant ad noctem, ſpiritus in febre denſus, maxillarum rubor, circa latus gravitas, & ſibilus, & ad humores, tuſſes tenebant.* Eos vero ſuppuratorum, qui ſervantur, ait Hippocrat. *in 2. Prognoſticor.* a febre ſubito liberari, puris optimi, non bile permiſti multam copiam neque difficulter exſpuere, cibumque appetere & rectius ſpirare, & reliqua: poſtremo diximus maxillas rubras reddi, non raro ſanguine e naribus critice erupturo, qui color non tantum maxillas, ſed totam fere faciem naſumque præſertim, occupabit; cujuſmodi colorem Galen. vidit in juvene Romano, febricitante paululum, antequam ſanguis e naribus erumperet, ut ex libro, de præſ. ad poſthum. conſtat. Ubi vero futura ſit Criſis vel per ſanguinem, vel per ſudorem, alia quoque Critica ſigna apparebant, quorum præcipua ſigna ſunt in excrementis, concoctio apparens, morbi tempus, quod ſtatum & rigorem vocant febris, aucta graviaque ſymptomata, vel de novo oborta, vel plurimum aucta. Cujuſmodi fuerunt obſervata in Teoclis cognata; de qua Hippoc. *in eodem lib.* 7. *Epidem. text.* 25. ita habet: *Teoclis cognata quæ ſuperius habitabat ſub pleiadis febris acuta: ſexta videbatur ceſſaſſe: lavit veluti ſedata febre. Septima mane maxilla valde rubicunda, utra non memini. Veſperi febris venit multa: Lypothymia & aphonia erat: non longe vero poſtea ſudor, & quies ceſſante morbo ſeptima die.* Maxillæ itidem apparent aliquando

lividæ & nonnunquam nigrescentes, quæ si cum malis signis illuxerint morbo, mortem prænunciat, nam hæ caloris exstinctionem denotant. Sed de his coloribus superius satis accurate egimus. Nunc de auribus agamus, quæ & ipsæ aut colore livido in morbis exitiosis apparent, aut contractæ, aut frigidæ, aut cum pure, aut dolore acuto, aut tinnitu, quæ itidem multum ad prædictionem faciunt. Lividæ & nigræ spectantur in acutis morbis, calore nativo exstincto aut suffocato: frigidæ & contractæ in acutis sunt lethales, Hippoc. *in primo prognosticorum, text.* 7. scribente. Dolores in auribus acutos non carere periculo docuit Hippocrates, *in tertio Prognosticorum*, dicens: *Aurium dolor acutus cum febre continua ac vehementi difficilis est, periculum enim delirii abolitionisque imminet.* Sed tametsi hujusmodi dolores perpetuo observatum sit difficillimos morbos præmonstrâsse, ut pauci sint, qui ab ipsis evadant: perpetuo cum febre continua & acuta perniciosi esse solent: ob inflammationem ratione visceris nobilioris malignam: plures vidi ita affectos periisse, & speciatim Guadagninam meam dilectissimam uxorem. In ipsa enim ardente febre maligna vexata, principio hujusmodi dolor acutissimus apparuit: sed ad rem nostram. Dolor itaque cum Hippoc. aurium acutis in acuto morbo perpetuo difficilem morbum ostendet. Sed tamen non raro fit, ut aures suppurentur, ab ipsisque decretorie effluat pus, atque ægroti dolore liberentur. Cujusmodi fuit Emyris filius; ut scribit Hippocr. *in 4. libro Epidemiorum*, qui critice pure erumpente septima die fuit judicatus. Sonus quoque aurium in iisdem morbis magni momenti esse solet ad præsagium indagandum, sed cum de hoc symptomate alias scripserimus, pauca attingemus: Hocque præsertim, scilicet in acutis febribus, principio tinnitum ægrotos sentire, pravum signum esse, quod aut cerebri inflammationem, aut futurum delirium ostendat, vel bilem, quæ per venas fertur in ipsis exæstuare, ex qua concitati spiritus ad caput transmittuntur. In statu vero conspectis signis coctionis, critice sæpe hujusmodi symptoma apparere solet. De quo signo legitur in *lib.* 4. *coac. præsag. text.* 18. *In ardentibus superveniens sonus aurium cum hallucinatione*

tione oculorum & narium gravitate, hi insaniunt, nisi sanguis e naribus fluxerit. De palpebris, naso, labris Hippoc. *in* 1. *prognost. text.* 15. ita habet. *Si pervertitur, aut livida palpebra est, aut labrum, aut nasus cum aliquo alio signo mortem prope esse sciendum est.* Et merito sane dixit cum aliquo alio signo, utpote pernicioso, cujusmodi est, quod alibi expressit, ut non videant, aut audiant ægroti, jam scimus exitium in foribus esse. Hoc idem Hipp. *in* 4. *aphor.* 49. ita expressit: *in febre non intermittente, si labium, vel oculus, vel nasus, vel supercilium pervertatur, si non videat, vel non audiat, jam debili exsistente corpore, quicquid horum fiat, mors proxima est.* Quandoque labrum tremulum criticum præcedere crisin per vomitum Galen. *in* 3. *de Crisib. cap.* 1. docuit. Veluti in Charione fuit observatum, & Hippoc. *in* 6. *Epid. com.* 8. *text.* 36. ex Valesii divisione, scripsit: labia in tertianis febribus critice ulcerari, quod signum Criticum omnibus vel etiam ignaris mulierculis notum est. Neque Avicenna, neque alii Arabes ignorarunt. Sæpe vero fit, ut critice hæ partes convellantur, quippe crisi proxime futura, quod Critica signa prope præmonstrabunt. Dentium vero convulsionem exitialem esse cum Hippocrat. tradidit *in Prorrheticis*, tum ego sæpius in praxi vidi: Hippocr. *in primo Prognost. text.* 21. de his ita habet: *Si quis strideat dentibus, non consuetus a pueritia ita efficere, insania significatur, ac mors, sed in utrisque futurum prædicere periculum, necesse est.* Si vero mente commotus ita efficiat, admodum exitiosum jam est, & Galeno in comment. Stridere dentibus, quibus ab initio non erat consuetum, futuri delirii accidens est: si vero abeundo interdum ægrum offendas, utrumque perpeti, delirare & stridere dentibus, hunc jam esse prope mortem arbitrare. Idem fere *in libro secundo Prorrheticorum, text.* 13. ait itaque enim: *Dentium stridorem, quibus non est sanitatis tempore assuetus, experiri, perniciosum.* Cujusmodi vidit in anginosa, quæ apud Metronem habitabat, quæ per diem antequam moriretur (ut refert Hippocr.) dentium habuit contritionem, & cum exitialibus signis. Itaque dentium stridores perpetuo in acutis morbis exitiales sunt, quod fiant læso nervorum prin-

 cipio,

cipio, aut temporum maxillarum musculis ab igneo calore immoderate siccatis, ac exinde convulsis, quas convulsiones esse insanabiles alias a nobis fuit demonstratum; sed aliquando contractum labiorum alvi biliosam eruptionem significare *in 2. Coac. præsag.* legitur, *& Galen. in tertio, de crisibus*: tremulum inferius crisin per vomitum: sed nunc ad linguam descendamus, quæ in morbis acutis ad præsagium assequendum utilissime a Medicis observatur.

Cap. IX.

De prædictione ex linguæ observatione.

Linguæ inspectio in acutis morbis ita utiliter observatur, ut non parvam in quibusdam ægrotis partem præsagii habeat. Hippocr. *in 6. Epidem. comm. 5. text.* 14. scribit: linguam variis coloribus varios humores exsuperantes ostendere. Quod hisce verbis explicavit: *lingua lotium signat. Linguæ virides biliosæ: Biliosæ autem a pingui, rubræ vero a sanguine, nigræ ab atra bile, aridæ a fuliginosa exustione, & ab uterino membro, albæ vero a pituita.* Ex quibus sane facile est, humores noxios prævalentes dignosci, quippe quod quisque color, quo lingua infecta conspicitur, humorem denotet particularem. Sed distinguendum erit, an lingua hujusmodi mutationem ex vapore aut humore obtinuerit, aut ex potu, aut cibo, aut medicamento, aut ex destillatione e capite, cum ipsa totis iis caussis immutatur, idcirco necesse erit, ut dignoscatur a nulla prædictarum caussarum, sed tantum a vapore aut humore e venis, arteriis in linguam sublatis, facilius enim ipsa iis tingitur, quod habeat substantiam flaccidam, laxam, mollem cum amplitudine venarum. De qua re Galen. in nuper citato ita habet: *Et enim grandioribus venis prædita lingua & inani substantia spongiam referens, aliis duris densisque particulis paratior est, ut serosos intra se humores admittat, ab illisque colores instar lanarum suscipiat.* Sed his præmissis linguæ præsagium attingamus. In omnibus acutis morbis lingua, bene valenti similis, opti-

optima eſt, dummodo non ex aliqua externarum cauſſarum quippe a potu, cibo, medicamento, aut ex defluxione ex capite, fiat. Hæc in temperatis corporibus erit, quæ colore ſubrubra, mollis, proportionata magnitudine, quæque nullo, & ad guſtum, & ad loquelam, vitio tenetur. In acutis itaque morbis, ac maxime in febribus ardentibus, & ſynochis linguam ita videri, eſt bonum, color enim ipſius ſubruber, ſi apparet, ſignificat humorem noxium ac morbificum, neque plurimum eſſe, neque admodum putridum ac accenſum, quo ita affecto, lingua neceſſario fit aut flava, aut crocea, aut nigra, aut admodum rubra; quando, ut ex Hippocrate dictum eſt, neceſſe ſit, humorum in corpore exſuperantium bilioſorum aut aduſtorum, aut pituitoſorum linguam ipſorum vaporibus infici, ac tingi. Mollis itidem non ex cibo, potu, aut medicamento, aut deſtillatione capitis conſpecta, interius viſcera multum calorem non occupare denotat, ut propterea ægroti propter hanc cauſſam, neque multum ſitiant. Ex pituitoſa vero e capite ad fauces deſtillatione cognoſcitur ac diſtinguitur propriis ſignis, quorum eſt præcipuum, ſi ægroti plurimum dormiant, plurimumque interius ſentiant calorem. Hæc enim deſtillatio irrigans, fauces & linguam facit, ut nedum lingua minime exareſcat, ſed vel etiam ſitim ipſius demulceat. Hinc Hippoc. dicebat tuſſientes non valde ſitire, ac propter hanc cauſſam expeditam quoque ægroti loquuntur. Atque hæc eſt lingua non mala in acutis morbis. Aliquando mutata a ſuo ſtatu naturali ſolet etiam boni judicii eſſe indicium, nimirum critice, ubi in periculoſis anginis, humore ad fauces & ad ipſam linguam tranſmiſſo, admodum inflammata, & mole aucta apparet, itidem quandoque convulſa & tremula, hoc modo apparet; ſed ea eſt propriis ſignis criticis judicanda, quæ præceſſiſſe eſt neceſſe: atque hæc de bona lingua, nunc de mala. Quæ eſt, quovis modo mutata ac vitiata, aut colore, aut magnitudine, aut ſubſtantia, colore quidem mala in acutis morbis, eſt alba, craſſa, cænoſa, quam vidi in quadam febrium Epidemicarum olim Genuæ in Lyguria graſſatarum conſtitutione, quæ nobis fue-

rat argumento, in his corporibus multitudinem pituitoſorum craſſorumque humorum prævaluiſſe, atque magnum quoque viſcerum calorem adfuiſſe: Sed tamen hæc in iis quicquam certi de ſalute & interitu non denotabat. Quare hæc tametſi bona non ſit, quod morbos ex multa copia pituitoſorum & craſſorum humorum bilioſis miſtorum, & putridorum tantum foveri explicet, tamen ex hac ipſa, niſi conjunxerimus alia prava ſymptomata, minime mortem prædicemus. Sequitur flava, quam viridem Hippoc. vocat. Hæc multitudinem bilis, ac ab hoc ipſo humore putrefacto morbum profectum ſignificat, illumque periculoſiorem. Hæc nigra eſt periculoſior, quæ aduſti ſanguinis copiam, ceteris humoribus, ut a natura corrigatur, difficiliorem præmonſtret. Hæc ignearum ſeu ardentium febrium cum ſummo ſqualore eſt propria, perpetuoque non parum timenda, omniumque maxime, ſi una adfuerint ſigna alia pernicioſa. Solet itidem ardentes peſtilentes detegere. Ex quo, ut dictum eſt, propria acutorum morborum eſſe merito videtur, quod perbelle *in Coacis præſagiis ſec.* 2. *text.* 20. ita habetur: *Quæ vero valde nigreſcit, judicium fieri in quatuordecim diebus.* Subdidit periculoſiſſimam eſſe nigram & pallidam, forte eam, quæ ex pallida nigreſcat, & merito ſane, cum in jecore incendium augeri nobis ſit indicium; quippe, cum prius bilis ſanguinis loco progenita eſſet, ex qua ad flavum lingua tingebatur, poſtea aucta inflammatione, aduri ſanguinem, atrumque evadere, qui eſt omnium deterrimus. Tertio nigram quoque cum tremore ſeu tremulam, ut poſtea quoque docebimus, damnat auctor Prorrheticorum, ita dicens: *Tremulæ linguæ quibuſdam alvum liquidam reddunt. Nigro vero in iis facto colore, mortem denunciant.* Lividi coloris lingua omnium maxime eſt lethalis, quod fiat in ipſa lividus color, vel ex mutatioue a flavo aut rubro in nigrum propter ingentem viſceris alicujus inflammationem, & caloris extranei abundantiam cum defectu innati, vel exſtinctione caloris nativi. Hanc declarent reliqua ſigna, facultatem exſtingui demonſtrantia, quæ alias ſcripſimus. Rubram quoque ſæpius in anginoſis affectibus & peripneumonicis peſſimam

mam esse Medici observant. Sed hujus malitiam augent & confirmant pernicialia alia signa. Cujusmodi fuisse linguam illius anginosæ, quæ apud Britonem agebat, quæ quinta die obiit, ut meminit Hippoc. *in libro* 3. *Epidem. text.* 18. & filii Balis, de quo itidem ipse *in libro septimo* scripsit, qui obiit die nona. Mole aucta lingua in anginis aliquando ita visa est, ut vix ore possit contineri, sed plures recte curati sanitati fuere restituti, non pauci suffocati. E contrario multis usque adeo imminutæ linguæ præ nimio calore humido omni fere hausto, quod est signum intensissimi caloris, morbique maxime timendi, apparent, sed ad rectum judicium faciendum alia signa erunt consulenda: sed magna & nigra lethalis est, quod exstinctum iri innatum calorem significet; qualem habuit juvenis, qui secundum ætatis annum agebat, Et, ut refert Hippocr. *in lib.* 7. *Epidem. text.* 73. quarto die periit. Quod ad substantiam linguæ attinet, quædam admodum molles sunt, combibita multa humiditate, quædam admodum siccæ, asperæ, inæquales, horridæ, scissæ, ulceratæ, quædam cum parvis tumoribus, quædam harum calidæ, quædam frigidæ tactui apparent, quædam cum proportione siti respondente, quædam sine siti. Siccantur & arescunt linguæ in omnibus febribus, sed omnium maxime in ardentibus, ac non minus phreniticis, propria videt sicca & aspera ardentium febrium, ut Galen. *in* 1. *Prorrheticorum text.* 3. monuit: quæ fiunt calore febris vehementer siccata, immoderataque, caloris est nota: hæ linguæ primum siccæ, & aridæ fiunt, mox inæquales, duræ & horridæ, & demum immoderata siccitate scinduntur & ulcerantur, non secus quam terra, nimis siccata a sole rimis ac fissuris, sæpius scindatur immoderata siccitate; duræ & aridæ pessimæ sunt, phreniticorumque proprie, cum propter proximam inflammationem lingua maxime siccetur. Hinc auctor Prorrheticorum linguas densas, seu duras & aridas, phreniticas appellavit. De his *in Coacis præsagiis* ita legitur: *lingua, quæ in principio quidem inhorruit, in colore vero permanet, progressu autem temporis exasperat, livescit & rumpitur, lethalis est.* Ceterum ex aridis linguis quicquam

quam recte, nisi aliorum quoque signorum judicium adjunxerimus, de præsagio non habent, cum eæ non sit sufficiens signum ad mortem prædicendam; plures enim, qui tales linguas habuerunt, gravi morbo etsi conflictati, convaluerunt. Cujusmodi fuit, quam in muliere trimestri fœtu gravida, in littore habitante, & in virgine Larissæ, & in aliis Hippocrat. vidit. Hæ si nigræ quoque sint, perniciales magis, sed ut dictum est, debemus quoque ex iis, ut exitium prænoscatur, alia pernicialia signa una observare, quæ in uxore Dromeadai, & in illo, qui calescens cœnavit & potavit largius, Hermocrate & in aliis multis Hippocrat. una cum lingua nigra vidit. In anginis quoque ita præsiccatæ, pessimæ sunt, quod inflammationem internam maximam denotent, qua omnes suffocantur: qualem vidit Hippocrates in illa anginosa, quæ apud Britonem agebat, quinta die mortua. Hæ quoque fissæ atque ulceratæ apparentes argumento sunt, malignioris inflammationis, ac efficacioris. Ego in multis malignis febribus vexatis, squalore obsitas, scissasque, ac pustulis refertas vidi linguas, qui non omnes perierunt. Rhasis *in libro decimo cap.* 31. ad Regem Almans, scribit nihilominus: *Cum linguæ apparuerint pustulæ, ciceribus magnitudine æquales, fueritque febris vehemens & acuta, æger in principio sequentis diei morietur.* Quare aridæ, duræ, adustæque, & maxime nigræ, si cum aliis signis malis appareant, exitium præsagiunt, omniumque certissime, ubi linguis ita arescentibus, asperisque exsistentibus, ægroti non sitiunt. Hoc enim in ardentibus febribus esse signum perniciosissimum, in superiori libro satis a nobis est explicatum. hoc quidem apparens signum, nota est aut delirii, aut exstinctæ facultatis, ut Galenus *in primo Epidemiorum* tradidit. Ubi itaque lingua adusta & sicca sine siti apparuerit, proculdubio aut delirium aut mortem prædicemus: mortem, si una alia fuerint pernicialia signa, qualia in eo, qui calescens cœnavit, & in Hermocrate moribundis Hippocrat. vidit. De illo quidem *in primo Epidem. com.* 3. *text.* 29. ita habet. *Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta noctu: febris acuta. hypochondrii dextri dolor. submollis in partibus in-*

ternis

ternis inflammatio: noctem moleste transegit, urinæ ab initio rubræ, crassæ, depositæ non subsidebant, lingua præarida: non valde erat sitibundus. Et de Hermocrate, cum primum dixisset, habuisse initio linguam adustam, fuisse surdum, vigilem, non admodum sitibundum, cum urinis crassis & turbidis, postea addidit: *Die 20. est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus. Circa diem vigesimum quintum incaluit, alvus lubrica, cum fluxione tenui & multa, proximis diebus acuta febris, lingua combusta est, vigesimo septimo defuncta.* Hujus ægroti linguam adustam sive siti, unum fuisse ex iis, quæ exstingui facultatem judicant, multa una visa symptoma certo affirmarunt, quippe non sitire, a cibo perpetuo abhorruisse: Et reliqua. Quare lingua adusta absque siti in acuto morbo, uti dictum est, vel delirans, vel moribundum corpus præsagit. Sed caute tamen ex his duobus signis erit præsagiendum, quando, ut in principio hujus capitis docuimus, sæpe lingua exarescat ac adusta videatur, ægrotique non sitiunt, atque neque hos delirare, neque exstingui facultatem observamus. Hoc fit ex humoris pituitosi e capite destillatione irrigante fauces, sitimque compescente. At hoc cognoscimus ex hac caussa fieri, vel eo quod tota lingua in his non arescat, nam ubi in ardente febre destillat humor pituitosus, linguæ non tota substantia arescit, sed pars juxta radicem tantum, atque cito humore abluta lingua emollescit. Addatis hos non vigiles esse, sed somno uti convenienti, quod partes corporis superiores plurimum humiditatis habeant. In quibusdam vero apertissime destillatio ad fauces dignoscitur ex crebra, qua coguntur, uti excreatione, humore multo descendente e capite. Quare ubi, non destillante e capite humore, lingua in ardente febre, sicca, aspera, atque adusta sine siti appareat, aut delirium, aut exstingui facultatem, prædicendum erit. Addamus aridam linguam quandoque calidam, quandoque tactui frigidam apparere, hanc exitialem esse, quod non nisi in magnis inflammationibus, contracto intus calido innato atque humido propter penuriam

& exstinctionem nativi. Calida tactui asperaque apparens, non ita est periculosa, sed in principio periculosior, qualis in Hermocrate in principio fuit ab Hippocrat. observata. Tremulæ seu trementes quoque in acutis morbis apparent, quæ, si intensissimam siccitatem secutæ sint, prorsus exitiales erunt: nam ea ratione, quippe propter siccam ex igneo affecto intemperiem, animali facultate debilitata, linguas tremulas reddi, Galen. *in primo Prorrheticorum* docuit. In phreniticisque exitiosis hoc symptoma apparere solet: Hinc auctor Prorrheticorum *in* 1. *lib.* dixit: *linguas obtremescentes, signum esse non constantis mentis.* Ex phrenitide, quippe cerebro patiente, calidaque exsistente affectione, lingua quiescere non potest. Eadem ratione convelluntur linguæ, ex quo ægroti balbutiunt, neque recte loqui possunt sæpe ante mortem: & hæc duo symptomata, linguam scilicet tremulam & convulsam, in perniciali phrenitide Medici deprehendunt familiarius. De quibus Galen: *in primo Prorrheticorum text.* 19. ita habet: *Tremor igitur linguæ accidit, debilitata propter siccam prædictæ affectionis intemperiem animi facultate.* Convulsiones vero siccitatem musculorum ipsius una cum capite affectorum, consequuntur, sicut & vox obtremiscit propter infirmitatem, quæ ab humorum contracta est intemperie; prædicta autem hæc omnia symptomata, quæ ab siccitate capitis intensa fiunt, mentis motionem fieri quoque indicant. Universis autem musculis induratis, linguam tremulam & balbutientem fieri, est perniciosius, quippe propter immoderatam eam, quæ in cerebro facta est, siccitatem. At ne nostrum nos fallat præsagium, distinguendæ sunt caussæ linguæ trementis & convulsæ, siquidem veluti dictum est, si fiant immoderatæ siccitatis musculis, ipsorumque capitibus ac nervis, exitiale profecto erit, & si in iisdem nervosis partibus, humore aliquo repletis, lingua tremat, & convellatur non exitiosum, ex qua caussa tremunt, & convelluntur, non raro linguæ in principiis morborum, propter humorum multitudinem, ut Pithioni contigisse scripsit Hippoc. & quando crisis aliqua sit futura. Qui tremores & convulsiones inter judicatoria signa merito recenseri de-

debebunt. Sed de his alias, cum de prædictione a tremoribus & convulsionibus egerimus. Distinguamus itaque de iis ad præsagium, linguarum symptomata a siccitate profecta, quæ perpetuo erunt exitialia, ab iis, quæ repletione fiunt: hæc vel in principiis morborum fiunt, aut una cum signis decretoriis aliis; illæ vero non nisi calidissimum siccissimumque morbum consequuntur.

CAP. X.

De prædictione ex faucibus, & dorso.

FAUCES in gutturis inflammationibus, quos affectus Medici *anginas* appellant, solent non raro magni momenti esse ad præsagium, cum in iis affectibus optimum sit fauces tumidas re inflammatas spectari, quod morbum foras verti significent. De quo Hippoc. *in lib.* 3. *Prognosticorum*, ait: *Securissimum vero est, si rubor quam maxime foras vertatur.* At non semper, in acutissimis periculosissimisque anginis, satis est ad salutem præsagiendam, fauces rubentes ac inflammatas spectari, cum sæpius etiam in exitialibus appareant, ex magna sane inflammatione nedum internas gutturis partes, sed quoque externas fauces opprimente. Proinde optimum erit una cum faucibus, pectus, cervix, aut collum rubrum ac maxime inflammatum spectari. Quam rem Hippoc. *in eodem lib. text.* 20. ita expressit: *Quibuscunque simul fauces rubent, & cervix, sunt hæ anginæ diuturniores, maxime vero ex ipsis servantur, si & cervix & pectus traxit ruborem, nec sacer ignis intro recurrat.* Exitialissimas vero anginas esse, ac celerrime interimentes ait, quæcunque nec in cervice nec in faucibus conspicuum aliquid efficiunt. Plurimum & doloris ac spirationis difficultatem inferunt. De his doloribus auctor Coac. præsag. *lib.* 2. *sect.* 2. *text.* 43. ait: *Faucium dolores sive tumore suffocantes:* & Hippoc. *in* 4. *aphor.* 34. *Si a febre detento, tumore non exsistente in faucibus, strangulatio repente supervenerit, lethale.* Sed de his satis. Nunc ad dorsum descen-

damus, cujus quidem inspectio & ad naturam malignarum febrium cognoscendam, & non minus ad præsagium, Medicis omnibus est satis familiaris, & præsertim in febribus acutis.

Certum est dorsum in iis aliquando pustulis parvis, milio similibus, & aliquando maculis parvis, pulicum morsibus persimilibus, aliquando magnis latisque refertum, conspici. Quod spectari, aliquando bonum, ubi natura præsertim critice excernit humores summe putridos; quandoque malum & exitiosum. Bonæ solent esse, cum pustulæ tum maculæ ipsæ, si una cum signis coctionis appareant, quas nomino, si sequitur morbi allevatio. Ægroti enim ab ipsis erumpentibus maxime juvantur. Ex colore rubra exanthemata meliora censentur, quæ sanguinis copiam, neque ipsum igneo calore exustum denotant. Bonæ itaque sunt criticæ, quæ cum signis coctionis apparent, & quæ, cum inceperint, numero atque magnitudine augeantur. De quibus legitur *in Coacis præsagiis: Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, lethale, nisi superveniat purulentus abscessus.* Galen. scripsit *in lib. 5. meth. med.* In quadam pestilentia illos evasisse, quibus exanthemata nigra toto corpore multa confertim apparuerunt. Raro tamen quicquam certi ad salutem prædicendam, ex iis habetur. Ubi plerumque exitialia signa sunt, sunt vero perpetuo mala, cum malignissimam naturam morbi significent, pestiferorum enim morborum sunt indicia, quod & Thucydides non ignoravit, cum in ea sævissima pestilentia, quæ Athenas devastaverat, observavit corpora eo malo infecta scatuisse his exanthematibus. Colore deteriores sunt livida & nigra. Has enim maculas insignem humorum putredinem, & caloris exstinctionem denotare, nos alias ostendimus, cum ad copiam parva intus recurrentia, & evanescentia exanthemata pejora exsistant, quod naturam cœpisse humores excernere, præ imbecillitateque non potuisse, denotet. De quibus Hippoc. *in* 1. *Epidem.* dixit: *Exanthemata parva, & non pro dignitate excretionis morborum, & cito rursum evanescentia, mala.* Addamus pustulas, ac exanthemata, mala quoque esse parva, nec augescentia & pauca, quæ meminit. Hippoc. *in*

Epi-

Epidem. de Sileno, dicens: *Frigidus toto corpore ſudor, papulæ cum ſudore rubentes, rotundæ, parvæ, varis ſimiles permanebant, nec abſceſſum efficiebant.* Demum perniciosa ſunt, quæ una cum perniciosis ſignis erumpunt. Qualia in Sileno atque in Critone moribundis apparuerunt.

CAP. XI.

De prædictione ex hypochondriis, & primo de iis, quæ ſalutem ſignificant.

Ex hypochondriis præſagium venaturi, primo quid nomine hypochondrii intelligendum ſit, dicamus. Siquidem Gal. *in 2. lib. aphor.* 35. ſcribit: epigaſtrium, id eſt, abdomen dividi in hypochondrium, præcordium, atque ventrem inferiorem ἦτρον Græcis dictum; per hypochondrium vero eam partem intelligit, quæ a coſtis ſpuriis ad umbilicum uſque pervenit, & clarius *in lib. 2. Prorrh.* ſcripſit, partes ſupra umbilicum utrimque ad latera, ſpuriis dictis coſtis ſubjectas, hypochondria proprie dici. Ex quibus dicamus & nos quoque, hypochondria ſive præcordia ex partibus externis abdominis eas proprie dici, quæ nothis coſtis & iliabus; hæc vero in imo ventre inter coſtam & pubem (Capari Gal. vocat) poſita ſunt, continentur ſupra umbilicum, & in latus utrumque, aut partes cartilagineas ſupra loca inania ſitas, quæ occupantur ab hepate dextra, ab ſplene vero ſiniſtra. Latius vero ſumta voce, interiora omnia ſub hac regione comprehenduntur, quippe ventriculus, hepar, Lien, ſeptum tranſverſum, quæ nomine hypochondrii intellexit auctor Prorrh. cum in loco nuperrime citato, ſcripſerit. *Febres ex hypochondriorum doloribus malignæ.* Et hæc quod ad hypochondrii cognitionem ſpectat. Itaque per hypochondria dextram ſiniſtramque abdominis partem, ſupra umbilicum coſtæ ſpaciis ſubjacentem, intelligamus. Hæc primo ſunt recte valentium ſimilia, quæque optima exſiſtunt, ſecundo etiam, quæ non bona & diſſimilia, quippe ipſorum tenſiones, dolores, tumores atque

ſuppurationes. De iis Hipp. *in* 1. *Progn.* ita habet: *Hypochondria autem optima ſunt, ſi dolore vacant, ſi mollia & æqualia ſunt dextra ac ſiniſtra parte.* Et merito ſane, cum ipſis ita ſe habentibus, nullam partem in ipſorum regione contentam, quippe neque ventriculum, neque ſeptum tranſverſum, quæ hypochondriis continentur, læſam eſſe cognoſcimus, quum in febribus acutis has partes recte ſe habere, non leve eſt optimi præſagii argumentum, impoſſibileque eſt aliquam partium illarum læſam eſſe, & hypochondria mollia eſſe, & abſque dolore. Quare in acutis morbis optimum erit ad ſalutem prædicendam, hypochondria, ut dictum eſt, optime obſervari, quippe mollia, æqualia, dextra ſiniſtraque parte eſſe, & dolore vacare. Ex craſſis vero, & gracilibus. Hippoc. *in* 2. *libro aphoriſm.* 35. craſſitudinem habentia commendavit ita dicens. *In quovis morbo partes ad umbilicum & imum ventrem attinentes, craſſitudinem habere, melius eſt. Malum vero extenuari; ac contabeſcere, pravum.* Quare & hæc hypochondria craſſitudinem habentia erunt bona. At optimum erit, prius in ægrotis nos perſpecta habuiſſe hypochondria, qualiacunque ſint, ſiquidem ſæpius in recte valentibus & inæqualia, & non æque mollia obſerventur. Quare nedum ea, quæ optima ſunt, ſalutem præſagient, ſed quandoque inæqualia, tenſa (modo recte valentium ſint ſimilia) idem oſtendent, attamen non æque bonum erit tenſa, & inæqualia (etſi recte valentium ſimilia ſint) ſpectari, veluti mollia, æqualia, & doloris expertia. Illa vero, quippe tenſa, inæqualia, in tumorem elata, atque dolentia, perpetuo mala ſunt, ni talia critice apparuerint; ſæpius enim fit, ut, priuſquam aliqua criſis fiat, hypochondria vel tendantur, vel in tumorem eleventur, aut doleant. De criticis tenſionibus hypochondriorum auctor Prorrheticorum *in libro tertio text.* 55. ita ſcripſit: *Ventris quoque palpitationes cum hypochondrii tenſione ſublonga, & tumente ſanguinis indicant eruptionem.* Et paulo poſt: *Hypochondrii tenſio cum capitis gravitate & ſurditate, & quæ ſplendores perturbant, ſanguinis denunciant profuſionem. In tertio vero de criſibus cap.* 12. Galen. ait: proprium ſignum fluxuri ſanguinis e na-

naribus esse præcordiorum tensionem sine dolore; & cum dolore, non fluxurum sanguinem, sed inflammationem testari.

Ex quibus colligimus tensionem hypochondriorum sine dolore, & aliquando etiam præ multa tensione ex copia sanguinis, dolores vel hebetudines oculorum subire, vel splendores oculis obversari, aut caput grave esse, aut surdos fieri ægrotos, & denique faciem rubram seu coloratiorem obtinere, ut Galen. *in tertio de Crisibus text.* 20. & *in libro de præsag. ad posthumum* scripsit; & auctor Prorrhetic. *in tertio libro text.* 27. Criticam esse, & particulatim sanguinem e naribus fluxurum significare. Parotidem vero tensionem cum æstu anxioso atque capitis dolore significare, notavit auctor Coac. præsagiorum *in libro* 3. *text.* 66. Hippoc. vero *in lib.* 1. *Prognostic.* de futuris criticis abcessibus ab hypochondriorum tensionibus judicandis, ait: *Abscessus consistant hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget; illi in supernis, in quibus ilia molliora & sine dolore persistunt.* Ex quibus liquido nobis constat, hypochondria, vel etiam tensa aliquando, optima esse, quatenus criticæ evacuationis nobis futuræ sunt indicium. Eodem modo & de ipsorum tumoribus dicendum, quanquam raro tamen tumores quicquam boni ad prædictionem habere videantur. Nihilominus de iis Hippocrat. *in* 1. *Prognost.* ait: *Si vero mollior tumor est, nec dolet, & pressus digitis cedit, diuturniorem efficit judicationem, ac minori cum periculo est.* Quod clarius. Atqui tumores molles & indolentes tardius judicantur, & minus periculi denuntiant, & Hipp. *in* 1. *Prognost. Tumor, qui in ventre fatigat, minus facit abscessum, quam qui in iliis.* Sanguinis non fluorem maxime de supernis sedibus exspectare oportet, & rursus *in coacis præsagiis* ait. *Ab hypochondriorum tumore biliosis spiritus magnus ac febris acuta parotides emanant, quod in iis biliosi humores ferantur sursum.* Dolores itidem hypochondriorum critice fiunt, sanguine sursum copiosius hypochondria distendente. Signa sunt, ut dictum est, febris acuta, capitis gravitas, aut surditas, aut oculorum hebetudo, facies rubra. Addamus dolores quoque hypochondriorum, non malos esse, si postea

fe-

febris ſupervenerit. De quo dolore *in lib. 6. aphor.* 40. Hippocr. ita habet: *Quibus dolor circa hypochondria fit, abſque inflammatione, his febris ſuperveniens dolorem ſolvit.* Et in Coacis præſagiis ita habet: *Cæterum præcordiorum dolores ac tumores, ſi fuerint recentes, & non cum inflammatione, ſolvit murmur in præcordio abortum, & maxime ſi pertranſierit cum ſtercore, & urina ac flatu.* Itidem ex abſceſſibus ſuppurati boni ſunt, qui foras erumpunt, & ſi quam minimum (ut placuit Coac. præſag. auctor. *in eod. lib.*) loci occupent, & ſi in acutiſſimum conum colligantur. Qui de iiſdem ſuppurationibus poſtea ait: *At in iis, quæ rapiuntur intro, optima ſunt, ſiquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in ſuperficiem. Quæ vero ſupputationes his contrariæ ſunt, peſſimæ.* Atque hæc de bonis hypochondriis. Nunc de malis agamus, quæque exitium in ægrotis prædicent.

CAP. XII.

De malis hypochondriis, quæ mortem in acutis morbis præmonſtrant.

HYPOCHONDRIA in acutis morbis tenſa, dura, dolentia, inæqualiaque mala eſſe tradidit Hippocrat. *in* 1. *libro prognoſt. text.* 30. non minus & ipſa extenuari, malum eſſe & contabeſcere pravum, *in libro ſecundo aphoriſm.* 31. Ceterum, ut clarius rationis, tenſorum hypochondriorum, durorum, & ipſorum dolorum, abſceſſuum, ſupputationum (quæ omnia malum portendunt, modo mala alia ſigna conjungantur) notitiam aſſequamur, de his omnibus ſigillatim, deque cauſſis ipſorum agendum, antequam præſagium ex iis indagemus, merito duximus. Horum ſiquidem aſſecutis tum cauſſis ignoratis utique de præſagio rectum judicium facere nequimus. Hanc rem itaque declarabimus ab hypochondriorum tenſionibus inchoantes. Tenduntur itaque hypochondria, aliquando cum tumore ac duritie, ita, ut tactui dura appareant, aliquando citra tumorem, ita, ut etſi tenſa videantur, tamen vacua exſiſtant, quæ tenſiones Gal. vacuas ſubmolles citra tu-

tumorem vocat. Hippoc. vero de his tenſionibus aliquando ait: veluti in Hermocrate hypochondria molliter contendebantur: aliquando tenſiones ſubmolles vocat, & nonnunquam hæc hypochondria ſublimia appellat, uti in Eraſimo fecit. Hæc hypochondria habent quidem tenſiones ſed vacuas, atque citra ullum tumorem durum. Quod ad figuram etiam attinet, tenſiones aliquando oblongæ, quales muſculorum rectorum abdominis, aliquando latæ, aliquando rotundæ ad lunæ figuram, quales hepatis tumores repræſentant. Cum duritie vero ſeu tumore duro hypochondria tenduntur, ab inflammatis aut muſculis aut hepatis connexa ſeu gibba parte, aut liene, aut ventriculo ipſo, a flatulento autem ſpiritu, vel a copioſo ſanguine muſculis repletis. Hæc ſine duritie etiam tenſio ſine dolore eſt, uti in multis, quibus per nares ſanguis copioſius erupit, obſervatur; a flatu tenſio eſt ſine duritie, & ſine gravitate; a copioſo vero ſanguine neque ſine duritie, neque ſine gravitate eſt. Ab inflammatione demum, ut dictum eſt, tenſio eſt cum tumore, modo inflammatio muſculos exterius occupet, aut hepatis convexam partem aut lienem, aut denique ventriculum, atque hæc eſt tenſionum ratio. Sed age, hanc rem declaremus propterea, quod dictum eſt ab inflammatis his viſceribus tendi hypochondria cum duritie, ex quo perpetuo videtur hanc tenſionem ab ea cauſſa proficiſci. Hoc etſi verum ſit, quippe per omnem tenſionem cum tumore ſeu duritie atque dolore indicare viſcerum inflammationem, tamen hoc quoque ex Galen. doctrina verum erit, plures tenſiones non duras, ſed molles, id eſt, ut Galeno videtur, vacuas, inanes, ſublimeſque viſcerum inflammationes fieri: de quibus quidem tenſionibus utile erit paulifper accuratius agere. Tenſiones itaque molles, ſeu vacuas, ſeu inanes, ſeu citra tumorem, quæ nomina idem explicant, fieri aut viſcerum internorum inflammatione, aut ſiccitate principii nervorum ad ſeptum tranſverſum venientium; hoc modo hypochondria ſurſum trahuntur, meritoque Hippoc. aliquando hæc ſublimia vocat. Illo modo tenduntur quidem, ſed cum intus viſceris inflammatio nos lateat, nullus

Tt tu-

tumor vel durities exſiſtit. Galen. *in 3. Epidem. com. 2. text.* 1. ſcribit: hypochondriorum mollem renitentiam ſignificare aliquod viſcus eſſe inflammatum, quippe aut jecur aut ſeptum tranſverſum, aut lienem. Et *in primo Epidemiorum*, de Sileni tenſione in hypochondriis agens, ſcribit: ſepti tranſverſi inflammatione hypochondrium per continuitatem ſurſum trahi, contendique abſque tumore. De hac tenſione *in libr. 3. Epidemiorum*, ita habet: Ac ſi ita diceret dextrum hypochondrium intendebatur, ſed citra tumorem, vel quia non magna fuerit jecoris inflammatio, vel infimis partibus duntaxat, quibus ventrem complectitur, cum gibba nondum una cum infimis in tumorem eſſent elata. Quod Hermocrati contigit. Ex quibus conſtat fieri in hypochondriis tenſionem mollem, id eſt citra tumorem ex inflammatione ſepti tranſverſi, jecoris atque lienis, ſed jecore inflammato non toto, neque magna inflammatione affecto, ſed aut parva, aut tantum infima ejus parte inflammata. Ex quo tractu primo accurrens gibba nondum inflammata, apparet tenſio citra tumorem & mollis. Sed hæc tenſio nunquam toto jecore inflammato apparebit, vel magna affecto inflammatione. Diximus hanc ipſam tenſionem fieri quoque non raro ab inflammatis viſceribus, ſed a magna quidem exſiccatione. Quas cauſſas Galen. in primo Prognoſt. *text.* 30. ita complexus eſt. *Quandoque enim intenduntur ilia ſine inflammatione proprie nominata, aut propter vehementem ſiccitatem non ſolum in illa parte, ſed etiam in ſepto tranſverſo, coſtis, membrana, præcordiis; aut propter inflammationem cum tumore ipſorum in iliis muſculorum conſiſtentem ſine inflammatione proprie vocata.* Sed has tenſionis mollis cauſſas, vel etiam clarius *in libr. 3. Epidemiorum com. 3. text.* 1. Galen. ita expreſſit: *Hypochondrium tenditur, ubi a ſepto tranſverſo vicinæ partes trahuntur.* At ipſum tenditur ſeptum tranſverſum interim in pleuritide ob inflammationis magnitudinem ſuccingentis membranæ coſtas. Interim ob originem nervorum ad ſe nervos, qui ad ſeptum tranſverſum pertinent, attrahentem. Interim vero per ſuam ipſius inflammationem. Atque hæc erant de tenſorum hypochondriorum cauſſis præmit-

mittenda, quibus perſpectis nunc ad prædictionem deſcendimus. Hippocr. itaque *in 1. lib. Prog. text.* 39. Ait: *tumorem durum, & dolentem in utroque hypochondrio, aut in dextro eſſe peſſimum.* Talem quoque ſignificare affirmavit: ab initio mortem brevi fore Galen. vero in comm. intelligit per tumorem, inflammationem, jecur, aut ventriculum, aut lienem obſidentem. Ex qua plures cum cito intereunt, præſertim ubi magna eſt, ſed præſagii judicium alia ſigna pernicioſa confirmabunt, ſed ubi tumor ex muſculis inflammatis ſit, raro mortalis æſtimatur. Sed Hippocrates priorem ſententiam, in qua ait, ab initio tumorem durum cum dolore brevi mortem prenuntiare, paulo poſt ita limitaſſe viſus eſt, quod non niſi magnus, & non quivis mortem præſagiat, neque ſemper. Quod ita habet: *text.* 40. *Quicunque ergo tumor dolens, durus & magnus eſt, periculum mortis brevi fore ſignificat.* Quaſi dixerit hujuſmodi tumores, id eſt viſcerum inflammationes, ſi interimere ægrotos debeant, cito id facere, nam diu cum durant ſuppurationem potius, quam mortem denotant futuram, quod paulo antea Hippocrates tradiderat, hiſce verbis, *ſi febris trigeſimum tranſcendit diem, & febris detinet, & tumor non deſiſtit, in ſuppurationem verti contingit.* Quare tumores cum colore in hypochondriis, qui non ex inflammatis muſculis, ſed aut jecore aut ventriculo ſunt periculoſi, præſertim ſi magna ſit inflammatio.

At hujuſce præſagii judicium confirmabunt ſigna illarum inflammationum patognomonica, tum morem ſignificantia, quæ poſtea apparent, pernicioſa enim exitium prædicant, qualia Hippocrates vidit in Apollonio: De quo *in libro tertio Epidemiorum, comm.* 3. *text.* 84. ita habet: *Somni non aderant, inflatio mala, magna ſitis, Comatoſus erat, hypochondrii dextri elevatio cum tumore, extremæ partes undique ſubfrigidæ, aliquantulum delirabat, omnium obliviſcebatur, quæ locutus eſt, mente movebatur.* Non minus pernicioſæ ſunt hypochondriorum tenſiones ſubmolles citra quippe tumorem, quum oſtenderimus aut nobilium viſcerum inflammationem, aut maximam ſiccitatem principii, vel nervorum ad ſeptum tranſverſum

descendentium, aut membranæ costas succingentes, pleuræ vocatæ, significare. Ceterum hæ tensiones per se solum, tametsi perpetuo malæ sint, nunquam exitium prædicent, nisi alia prava una illuxerint signa. Quando non omnes inflammato jecore, aut ventriculo, aut septo transverso, moriantur. Quare necesse erit, ut reliqua signa consulamus, quæ si mala fuerint, ac ex lethalibus proculdubio mortem poterimus prædicare. Quales tensiones fuere observatæ in Sileno, Hermocrate, Philista, adolescente Melibœæ, & adolescentulo, qui in mendacium foro decumbebat, quibus cum submolliter hypochondria tensa essent, una quoque signa mala & lethalia affuerunt.

Eodem modo hypochondriorum dolores cum tensione prædicta, & malis signis, lethales esse solent, veluti Uxori Drocadai contigit, in qua tertia die hypochondrium cum doluerit, habebat urinas crassas, turbidas, non residentes, & sudores frigidos, quæ omnia lethalia exsistunt. De eo vero, qui calescens cœnavit, ita habet Hippocrates. *Quidam calescens cœnavit & potavit largius, vomuit cuncta. De nocte febris acuta, præcordiorum dextrorum dolor, submollis in partibus externis inflammatio, noctem molestam duxit. Vrinæ primo rubræ, crassæ, quæ depositæ non residebant, lingua præarida, non admodum sitibundus.* Quæ in ipso signa fuerunt perniciosissimæ ac lethalissimæ inflammationis, qua cito exstinctus est. Auctor vero Prorrheticorum, *in libro secundo, text.* 2. scribit: *Febres ex hypochondriorum doloribus, malignæ,* sed Galen. ait: non omnes, sed cæ tantum, quæ inflammato aliquo viscere suscitantur: sed neque omnes esse malignas, sed acutas malignas esse, alia signa prava demonstrabunt. Addamus hujusmodi cum tensiones tum dolores esse pravos ac lethales, si ab aliqua satis copiosa evacuatione adhuc perduraverint. De quibus in Coacis præsag. legitur. Dolores, qui in hypochondriis incidunt, tum alias pravi sunt, tum si inde alvus perfluit. Quod in nuper creatis ægrotis videre est, namque in Sileno tum tensiones hypochondriorum fuerant dejectiones tenues subnigræ, & Erasimus cum sudore habito tensa hypochondria; atque hæc est tota ratio prædicendi ex tensionibus malis hypochondriorum. Malæ quoque sunt

sup-

ſuppurationes hypochondriorum, in quibus alvi copioſæ dejectiones, cum magnis faſtidiis, ſyncope, vomitibus, atque omnium maxime febre nihilo diminuta, minimeque ægris exinde juvatis. Diximus eos tumores ſuppurari, qui diutius duraverint cum febre ex Hippocr. qui *in 1. progn. text.* 35. ita habet: *Si vero viginti dies tranſgrediatur tum febris detinens, tum tumor non conſidens, ad ſuppurationem convertitur.* Et paulo poſt ait: *Si vero tranſgrediatur ſexaginta dies febris & tumor non conſidat, ſuppuratum fore ſignificat & hunc, & eum qui in reliquo ventre eſt eodem modo.* De horum prognoſtico agit auctor Coac. præſag. *in lib.* 3. *ſec.* 2. *text.* 9. *&* 10. ita dicens: *Inter abſceſſus lethales ſunt, e quibus introrſum erumpunt, reliquorum vero ſuppurationes ex iis, quæ foras erumpunt, maxime laudabiles, ſi quam minimum loci occupent, & ſi in acutiſſimum conum colligantur. At in his, quæ repunt intro, optimæ ſunt, ſiquidem nihil tumoris, doloris & caloris alieni foras edant in ſuperficiem. Quæ vero ſuppurationes his contrariæ ſunt, peſſimæ.* Quare ex his adde, ad cognoſcendas malas ſuppurationes, in hypochondriis tumorem, vel dolorem, vel calorem ſentire indicium eſſe latentis non ſublatæ inflammationis. Si itaque a ſuppuratione tenſa adhuc maneant hypochondria, minimeque laxentur, adhuc magis, ſi doleant etiam & caleant, pravum eſt, ac lethale: omniumque maxime exitium prædicendum erit, ſi nedum copioſa puris excreti vacuatio ægro invenitur; atque exitioſiſſimum, ſi ipſi in pejus labantur. Hæc enim vacuatio erit ex judicatoriis, non judicantibus, lethalis, eoque magis ſi virium languor, aut aliud ſignum pravum una illuxerit, & hoc eſt præſagium ſuppuratorum hypochondriorum. Sed unum dicamus, quo cognito finem huic capiti imponemus, quippe Hippocr. *in primo libro prognoſticorum, text.* 31. *&* 32. ſcripſiſſe: *Si vero pulſus in hypochondriis inſit, perturbationem ſignificat, aut delirium.* Verum oculos talium conſpirari oportet, ſi enim crebro obtutus movetur, exſpectanda inſania eſt. Quod *in Coacis præſagiis* ita confirmatur: *Pulſus in hypochondriis, cum perturbatione delirium portendit, & magis ſi oculi crebrius moveantur.* Atque hoc fit veriſimile, aut propter ſep-

tum transversum inflammatum, aut propter humorem effervescentem, ex quo flatus multi suscitantur, qui copiosius in caput ascendentes ac membranas cerebri calefacientes & mordentes delirium faciunt. Hujusmodi vero pulsus plerumque malus, etsi aliquando bonus, ubi crisin antecedit, qui criticis signis a malo distinguitur. Cum vero una cum ipso alia prava adfuerint signa, mortale esse id affirmandum, de quo in 3. *Coac. præsag. sec. 2. text. 14. Oris ventriculi dolor cum hypochondrii pulsatione, refrigerata febre, malum, tum alias, tum si tenuis sequatur tumor.* Atque hæc de malis hypochondriis dicta sufficiant. Superesset quoque agendum de prædictione ex hepate atque liene, sed quoniam ea, quæ in ipsis exterius ad prognosticum considerantur, fere omnia nunc dicta sunt, idcirco nihil aliud de his scribemus.

CAP. XIII.

De prædictione ex ignobilibus corporis partibus.

PARTIUM corporis cum nobilium tum ignobilium observatio in acutis morbis plurimum ad prædictionem juvat, & merito sane, ut Galen. placet, cum nobilia membra diu graves morbos ferre nequeant: ipsis enim gravi morbo vexatis facultates omnes diminui, & tolli, cuique nostrum est manifestum; in acutis morbis humoribus putridis ad nobilia membra motis, & ipsis obsidentibus, mors sequi solet, iisdemque a nobilibus ad ignobiles compulsis, salus. Hinc Hipp. dixit acutorum morborum non omnino certas esse prædictiones salutis & mortis, quod incerti simus, ad quam partem corporis vel nobilem, vel ignobilem præ summa putredine cum tenuissimi tum turgentes, moveri debeant. Hoc unum certum est, si transmittantur ad principem partem, magnum vitæ periculum parare, & plerumque mortem: & si ad ignobilem, a principibusque remotam, salutem. Ex quo omnium harum partium in acutis morbis observatio Medicis ad præsagium faciendum, nedum utilis, sed quinimo necessaria erit.

erit. Per partes vero principes communiter has intelligimus, quippe cerebrum, hepar, cor, ventriculum, gulam, aſperam arteriam, pulmones, ſeptum tranſverſum, inteſtina tenuia, pleuram, membranam coſtas pectoris ſuccingentem. Has poſtremo principes atque nobiles fecimus, quod aut principibus proxime ſerviant, aut quod ſint proximæ, aut quod propter colligentiam partium cum principibus magnam habent convenientiam. Non principes & ignobiles ſunt cutis partes extimæ, extremæque poſt aures, ſub alis, & inguine. In iis itaque omnibus utile eſt, in acutis morbis quicquam videre, quod ad ipſas morbum decubuiſſe nobis ſignificet. Hujuſmodi denotant, dolores, diu durantes critici, de quibus accurate in 2. libr. egimus, & quomodo aliquando in partibus ignobilibus ſalutem critice demonſtrent, tumores itidem in cute oborti diu perſiſtentes, & in cruribus, pedibus ac in aliis partibus a principibus remotis optimi ſunt, modo critice apparuerint, quippe conſpectis coctionis ſignis. De quibus Hipp. *in 2. lib. progn. text.* 67. ait: *Abſceſſus ſi in cruribus erumpit in pulmonia vehementi ac periculoſa, omnis utilis eſt*: & Galen. In Pulmonia vehementi abſceſſum erumpere in cruribus, prorſus bonum cenſetur, ſiquidem maxime vera ſententia Hippoc. eſt 2. *libr. de morbis vulgaribus* inſcripta, de bonis abſceſſibus, ut optimi ſint, ſi deorſum quam longiſſime a morbo abſiſtant, ſed potiſſimum, ſi coctione pariter erumpant. Hac eadem ratione commendantur tumores in cruribus, in inguine, teſtibus, ſub axillis, atque poſt aures critice apparentes, de quibus nos poſterius ſingulis accuratius. Commendantur etiam, ut dictum eſt, puſtulæ, exanthemata, variolæ, morbilli, pruritus ſcabieſque ſi modo, ut dictum eſt, ſigna coctionis in excrementis præceſſerint. Veluti hæc non critice, ſed ſymptomatice conſpecta, in quibuſvis partibus ignobilibus mala ſunt. Quod vi morbi non naturæ prodeant. Sed de iis ſingulis accurate agemus, ubi de prædictione ex tumoribus omnibus ſermonem inſtituerimus. Nunc ſufficiat dixiſſe in acutis morbis ſæpius glandulas poſt aures inflammari, & intumeſcere, quos *parotides* Medici appellant, aliquando ſub axillis, & non raro

in

in inguinibus, atque etiam testes exinde intumescere. Qui tumores aut principio febris apparentes, aut ipsos si febris sequatur, pravum est, morbumque malignum ostendunt; si vero cum humorum coctione erumpant, minus malum, & plerumque salutare significant: nimirum quod naturam nobilia viscera exonerasse protrudendo noxios humores ad has ignobiles partes, sint indicio: Optimi vero sunt, qui diu durant, rectitudinem servant, augentur, sed qui tamen ad nimiam non venerint magnitudinem, neque minores sint, quam debeant. Hi enim pessimi exsistunt, non minus & qui paulo post intus recurrerint, atque evanuerint: sed de his, ut dictum, alias uberius loquemur. Hinc extremas corporis partes ad praedictionem consideremus.

Cap. XIV.

De praedictione in acutis morbis ab extremis partibus.

Partes extremas vocat Galen. *in com.* 4. *libr.* 2. *Progn.* Hippoc. aures, nares, manus atque pedes. Hæ partes solent in acutis morbis sæpius magnam partem præsagii habere. Quando nunquam mori hominibus contingat, his partibus nihilo a naturali statu mutatis, necesse est enim in moribundis, ut hæ partes refrigerentur, & colore livescant & nigrescant, atque etiam in multis manus pedesque indecore moventur. Ex quo extremorum caliditas in acutis morbis nunquam mala, veluti frigiditas perpetuo mala, pessimaque ubi interiora calent, & maxime sitiant. Quod Celsus ab Hippocrate depromptum ita expressit. *Cui, febre æque non quiescente, exterior pars friget, interior sic calet, ut etiam sitim faciant, lethale.* Hoc signum cum aliis malis esse lethale, *in* 2. *libro*: In quo de extremorum caliditate & frigiditate accuratissime egimus, ostendimus. Summe exitiosum vero erit (quamvis perpetuo extremarum frigiditas in continuis febribus sit timenda) frigus extremorum, vix decalescens aut nunquam; omniumque maxime, si una partes liveant, & nigræ appareant.

De

De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem. comm.* 2. *text.* 28. *Frigebant his multum extremitates, ac vix calor his revocari poterat*, & paulo post: *Multum vero frigus erat, & vix eis calor revocari poterat.* Quod in Philisco moribundo fuit observatum, de quo Hipp. *in* 1. *Epid. Extremitates undequaque frigebant, nec jam ad calorem illæ amplius redibant.* Sed hæc satis de frigiditate partium extremarum, qui hanc rem perfecte habere cupiunt, vid. cap. 15. lib. 2., in quo de hac re nos fusius. Eodem modo de colore dicendum, optimus enim color, recte valentium similis erit. Nonnunquam rubeus ac inflammatus, si critice sanguine ad extremas partes decumbente fiat. Omnium pessimus ac exitialis est lividus atque niger, de quibus quoque superius in hoc libro abunde dictum est. In acutis itaque morbis extremas partes nigras aut lividas spectari exitiale est, cum aut caloris exstinctionem, aut summam humorum putredinem denotet, ut alias a nobis demonstratum. Hos colores in extremis vidit Hippocr. in Philisio Sileno moribundis. De illo dixit: *Frigida sudavit, extremitates lividæ*, & de Sileno: *Sexto circa caput parum sudavit, extremitates frigidæ, lividæ, multa jactatio.* Manus etiam atque pedes indecore moti, & agitati damnantur ab Hipp. de illis *in libr. Progn.* scripsit: *Qui in febre acuta, aut delirio, aut pulmonia, aut capitis dolore, manus subinde ob os fert, aut colligit festucas, aut de veste evellit pilos, aut de pariete stipulas carpit, id omne malum, exitialeque est.* Non minusque pedes non calidos nudos habere, de quo signo *in eodem libr.* dixerat. *Si vero nudos habeat pedes nec admodum calidos ac manus, collum & crura dispergat inæqualiter, malum est; significat enim inquietationem.* Quando etiam homines modesti, ac præsertim mulieres pudenda coram astantibus denudant, pessimum est, aut enim delirium, aut exstinctionem facultatis denotabit. Atque hæc obiter de prædictione ab extremis partibus, de qua re in secundo libr. nos accuratius egimus.

FINIS QUINTI LIBRI.

PROSPERI ALPINI
MAROSTICENSIS,
Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE
PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.
LIBER SEXTUS.

CAP. I.

De quibus sit agendum in hoc libro, ac primo de prædictione, ex coctione atque cruditate excrementorum.

UM potentiæ naturalis a quatuor, ut etiam dictum est, functionibus, robur ac infirmitas innotescat, omniumque maxime ex alteratrice seu concoctrice, atque excretrice, quæ ad has referuntur coctiones omnes excrementorum, & excretiones, quas Medici crises appellant, atque ipsa non minus excrementa, quorum quidem omnium observatio magnam præsagii partem nobis perspectam ac cognitam reddit. Itaque in hoc libro, ut jam captam prædicendi methodum ex naturali facultate prosequeremur, de coctionibus, cruditatibus, excretionibus, diebus criticis atque crisibus sigillatim a singulis cum excrementis, tum ipsorum excretionibus, Prognosticum indagandum duximus. Exordiemurque a prædictione ex coctione atque cruditate excrementorum, quæ ita ad prædicendi rationem faciunt, ut sine ipsorum cognitione nemo possit quicquam certi de ægrotantium

tium ſalute vel morte aſſequi. Quod, ut probe-cognoſcatur, in primis quid coctio ſit, & quid cruditas, quotupliciter accipiatur a Medicis, atque quomodo fiat, intelligendum eſt. Galen. *in lib.* 1. *Epidem. de coctione* ita habet. *Concoctio enim quædam eorum, quæ præter naturam ſunt, eſt ipſa maturatio morbi. At ipſa coctio in coquentis ſubſtantiam deductio, quædam eſt ejus quæ coquitur.* Hanc clarius Galen. *in* 3. *de natura hum. in text.* 4. *& in lib. de ſympt. diff. cap.* 4. expreſſit, quid ſit, nimirum dicens; eſſe ciborum alterationem in propriam & convenientem qualitatem ejus, quod nutritur, quam Græci πέψιν vocant. Hanc veram Medici ac propriam coctionem vocant, quam ad prædictionem Medici ita non conſiderant, veluti alteram, quæ penes excrementa bilioſa, & ſumme putrida attenditur, quæ eſt alteratio non ciborum ſed noxiorum humorum, in qua paucum eſt, quod in alimentum mutetur, vel nihil quam Medici in morbis acutis maxime ad prædictionem ſpectant. Qua dicimus morbum habere excrementa concocta & cruda. De quaGalen. *in* 2. *de vict. rat. in acutis* in hunc modum: Nempe bilioſa cruda ita appellavit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non poſſunt, ut bilis utraque, & qui Græci λῶρες dicuntur. Veruntamen, quoniam & talia evincit natura, cocta quidem vocare conſuevit Hippocr. excrementa hujuſmodi, quæ a natura ipſa evicta ſunt, cruda vero, quæ non ſunt evicta. Galen. *in* 6. *Epidem. comm.* 2. *text.* 9. concoctionem bilioſorum humorum vocat, mutationem in optimam qualitatem, & mediocre quoddam temperamentum, & *in* 2. *de vict. rat. in acut. text.* 14, ſcribit concoctum omne dici, vel quod a calore naturali mutatum nutrit, vel ſi non nutriat, quod a natura devictum ſit mutatumque in ſuum naturalem ſtatum, ut bilis quæ in homine ſano erat pallida, parumque acris, flava & ſumme acris facta & multum fœtida; concocta dicitur ubi minus acris, minus colorata & fœtida reddita eſt. Fiunt vero eæ concoctiones bilioſorum putridorumque humorum natura, atque cruditates morbo prævalente naturæ, ut Galen. *in libro, de conſtit. art. med.* docuit, Sed nunc ex ipſis præſagium in

morbis perscrutemur. Cum itaque dictum sit coctiones in excrementis naturam prævalentem demonstrare, inde affirmabimus nihil magis salutem nobis significare, quam excrementa videri concocta. Proinde Galen. *in libr. art. medicinalis*, *cap.* 83. coctionem esse ex salubribus signis statuit, propterea etiam *in primo lib. aphorism.* dixit: *Signa coctionis perpetuo bona & nunquam mala*, & Hippocrat. *in Epidem. text.* 45. ait: *Maturationes excrementorum omnes, undique tempestivæ aut bonæ*, & postea: *Coctiones celeritatem portendunt judicii, securitatemque salubrem.* & Galen. *in* 1. *libro de crisib. cap.* 18. dixit: coctionis signa nunquam male apparere, tantique hoc signum est ad prædicendam salutem momenti, ut Galen. *in lib. de constit. art. med.* nuper citato affirmaverit, hoc omnibus commune esse, nunquam morbum solvi posse nisi prius in excrementis coctionis signa conspiciantur. In morbis venerem occupantibus oportet concocta alvi excrementa videri, de quibus Hippocr. *in* 2. *Prognost. alvi excrementum optimum est, quod molle atque conjunctum est, quodque ea hora exierit, qua tempore sanitatis consueverat, quantitate vero, quæ sit pro ratione cibi assumpti; tali enim exsistente dejectione, inferior venter sanus est.* Galen. addidit, subruffumque debere spectari nec admodum grave olens. Eodem modo in acutis febribus, inflammationibus hepatis, ventriculi, diaphragmatis, lienis, urinæ concoctæ spectabuntur, si ad salutem tendat morbus, de qua etiam in Prognosticis: Urina optima est, si candidum sedimentum fuerit, luceque & æquale per omne tempus dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat. In morbis vero pectoris & pulmonum sputa concocta excerni debeant, de quibus Hippocrat. *in eodem* 2. *Prognost. text.* 43. ita habet: *Sputum vero in omnibus doloribus, qui sint circa pulmonem & costas, cito prompteque expui convenit, & flavum sputo valde permixtum apparere.* & Galen. *in* 1. *lib. aphorismor:* dixit, sputum concoctum esse album, leve, æquale, non admodum vel tenue, vel crassum, quodque facile exspuitur, atque hæ notæ sufficerent pro cognoscendâ coctione in urinis, dejectionibus, atque sputis. De his posterius

ſterius & de omnibus quoque excrementis nos accuratius. Colligamus itaque coctiones excrementorum nunquam malas, ſed perpetuo bonas eſſe. Addimus concoctionem uſque adeo ad ſalutem prædicendam facere, ut omnia nedum bona ſigna, una cum ipſa coctione conſpecta, ſalutarem morbum demonſtrent, at quinimo etiam mala cum ſignis coctionis non ſint timenda. Vigiliæ enim, deliria, vertigines, comata, dolores, convulſiones, tremores, anxietudines, reſpirationes difficiles, atque alia, quæ per ſe mala exſiſtunt, cum ſignis coctionis ſalutaris futuræ criſis ſolent non raro eſſe indicia. Omnes itidem excretiones poſt coctionem apparentes, ſalutares exſiſtunt a naturaque prævalente fiunt, ut Galen. *in primo Epidem. com.* 2. *text.* 45. ita docet: Quando igitur poſt morbi coctionem aliquis humor vitioſus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur. Et paulo poſt: Et propter hoc atra bilis & alius omnis hujuſcemodi humor, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificant evacuationem, ex quo merito Hippocr. *in quarto, de vict. rat. in acut. text.* 10. dixit: *Et ſi e naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, atque ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi, cum urinis albis, craſſiſque & lævibus ſubſidentiis.* Sed dicet aliquis, quo tempore morborum conſpiciuntur coctionis ſigna? Non principio, cum hoc tempore morbi plane crudi exſiſtant, non etiam augmento, quod tunc imperfectæ conſpiciantur coctiones, reſtat, ut in ſtatu quo tempore natura humores coxit. Ex Galen. *in primo aphoriſm.* 22. ſcribente: *coctionis ſigna nunquam in morbi principio conſpici.* Hæc vero, ut Galen. *in lib. de conſtit. art. med. cap.* 18. ſcripſit: *agnoſcentur ex propriis excrementis, ii enim morbi, qui in ventriculo, & parte cava jecoris, meſenterioque fiunt, concoctæ alvi dejectiones ſalutares denotant, & urinæ illos qui in toto venoſo genere in renibus atque veſica, fundantur, atque excrementa tuſſi rejecta concocta, qui in thorace ac pulmonibus fiunt, non minus quam in vomitibus coctiones, affectus ventris ſuperioris ac ſtomachi, & excrementorum quæ per palatum, aures atque nares deſcendunt cerebri affectus.* Atque hæc ſint dicta de prædictione in morbis ex coctione. Nunc ex cruditate idem

persequemur. Ex qua nunquam quicquam boni præsagitur, sed perpetuo malum, adeo ut & si aliquando, ut docebimus, naturæ judicia & morborum solutiones fiant, hoc est tamen rarum, atque infidele satis, ad certam de salute prædictionem assequendam. De quo signo Hipp. *in primo Epidem. Cruda vero & incocta, atque in malos abscessus conversa, aut acresias*, (id est judicationis carentes) *aut dolores, aut morbi longitudinem, aut mortem aut morbi recidivam significant.* Tantum ad malum præsagium possunt signa cruditatis, in urinis, alvi dejectionibus, atque aliis excrementis, ut cum ipsis quicquam boni unquam elucere nequeat. Mala enim signa, cujusmodi sunt vigiliæ, deliria, anxietudines, respirationes, pulsus mali, & alia multa, durante cruditate in acutis morbis mortem significant: bona, quum visa signa, cujusmodi est morbi allevatio, sudores vel etiam boni, eruptiones sanguinis, vomitus, dejectiones, urinæ copiosæ, nihil boni significant, neque his esse fidendum, quod non ex ratione fiant, nobis persuadetur, juxta illud Hipp. *His, quæ sine ratione fiunt, parum est credendum, cum cruditate itaque neque bonis signis fidere debebimus.* Quoniam ex ipsis nullum fidele judicium habetur. Hinc dixit: Galen. *in lib.* 1. *de crisib.* Decretoria sive judicatoria signa non statim apparere, quod tunc omnia sint crudelissima, & *in* 4. *lib. aphor.* 22. quando aliquis incipit morbus, nullam vacuationem esse, & in primo aphor. judicatio cum cruditate aut perniciem, aut longum morbum significat. Idque fit, quod nunquam principio, morbi resolvantur, sed iisdem declinantibus aut in vigore cum aliqua crisi, quæ omnia inquam cruda sint. In acutis itaque morbis, præsertim febribus atque inflammationibus attendenda erit coctio & cruditas, quæ in urinis, & alvi dejectionibus, & si una pulmones vel thoracis pars lædatur etiam in sputis. Urina cruda variis modis cognoscitur, quippe ipsarum substantia, contentisque mutatis, eodem modo dejectiones mutatæ item & sputa. Sed de horum coctione & cruditate cognoscenda posterius sigillatim scribetur. Nunc sufficiet hæc dixisse, quod cruda excrementa dicuntur ea, quæ & substantia & contentis mutata ab iis, quæ tempore sanitatis fiebant, observantur,

atque quæ notis coctionis, quas antea recensuimus, careant, sed non in urinis tantum, sed in omnibus aliis excrementis hoc erit sedulo cognoscendum. Sed jam tempus est, ut de prædictione, ab excretionibus secundum communem viam, quippe universaliter (quando posterius de iisdem sigillatim & accuratius sit a nobis agendum) agamus.

Cap. II.

De prædictione ab excretionibus.

De prædictione ab excretionibus & abscessibus in præsentia acturi, primo de bonis agemus, quæ in morbis salutem præsagiunt, & postea de malis exitialibusque. De bonis hoc in primis affirmamus, optimas esse, quæ post manifestam & optimam concoctionem apparent. Juxta illud Hipp. præceptum, coctiones quippe, quod in primo Epidem. statuit, celerem morbum atque salutarem denotare. Atque hujusmodi excretio naturæ lege fit, auctore Galen. *in lib.* 4. *aphorism. & in* 4. *de præsag. ex pulsib.* quoniam natura prius concoquit, postea separat, atque mox excernit, proinde his progressis optimæ sunt excretiones, non minusque abscessus. De quibus locutus Galen. *in eodem* 4. *aph.* 22. scripsit: *Nobis a natura expurgari, exinde significari statutum est.* Et in primo *aphor.* 12. de iis excretionibus judicatoriis scribens, dixit: *Siquidem morbo jam cocto supervenerint, futuram statim sanitatem denunciant.* Quod de Milidia Hippocrates ita habuit: *In urinis subsedit, album, læve, sudavit, judicata est absolute undecimo.* Ex quibus colligamus, excretiones omnes una cum signis coctionis conspectas esse bonas, optimasque, si plene concoctus fuerit morbus. In febribus vero acutis urinarum concoctio erit attendenda, cum eæ statum venosi generis affectuum demonstrent. Hinc Hippocr. merito *in libro* 4. *de vict. rat. in acut. text.* 10. scripsit: *Etsi e naribus fluxerit sanguis, solvitur ægritudo, etiam si sudores supervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis crassisque & lævibus subsidentiis.* At ne nos turbet, quod nonnunquam

quam intereant aliqui cum urinis ſalutaribus, atque quod in aliquibus moribundis appareant ſigna coctionis, veluti in Philiſco morti proximo urinæ melioris coloris apparuerunt. Hoc vero coctionem non demonſtrare poſterius, ubi de urinis agemus, demonſtrabimus. Sed nunc nobis ſufficiet, urinas colore ac ſubſtantia, contentiſque recte valentium ſimiles, in perniciosiſſimis morbis aliquando conſpici, in quibus præſertim natura prorſus morbo ſuccubuit, ac ne propterea minima, vel etiam inter ipſam & morbum fiat pugna, & corporis agitatio. Si vero dicent, nobiſque objicient hunc textum prorrheticorum, qui ita legitur: *Qui principio ſudant, urinis coctis, decreanturque & abſque judicatione refrigerantur*, & *celeriter peruruntur, torpidi item comatoſique & convulſi, perniciose habent.* Quaſi ex hoc, perniciosa ſymptomata cum urinis coctis ſtare poſſint, aut enim legendum erit, non urinis coctis, ſed laborioſis, ut Galen. in comment. placuit, aut forſan auctor Prorr. coctas urinas albas, & craſſas vocavit, quoniam ſubſidentiam hujuſmodi, & in vere coctis urinis vidit. His itaque non obſtantibus, perpetuo bonæ erunt urinæ coctæ in febribus, omneſque excretiones cum urinis coctis, erunt optimæ. Galen. *in lib.* 4. *aphor.* 47. optimarum excretionum coctionem inter præcipuas notas recenſuit, veluti etiam bonam ægri tolerantiam. Quod ex Hippoc. 2. *aphor. lib.* 1. accepit, in quo ſcriptum eſt: *In perturbationibus alvi & vomitibus, quæ ſponte fiunt, ſi qualiter oportet purgentur, confert, & facile ferant.*

Ex quo aphoriſmo tertiam notam bonæ excretionis addimus, quæ eſt, ut excretiones conferant ægrotis. Juxta illud Medicum præceptum, quod eſt, ſi ea quæ juvare debent, juvant, bonum: atque hæ ſunt bonorum, & ſalutarium excretionum præcipuarum notæ; addantur aliæ, quod in diebus decretoriis appareant, & loci rectitudinem ſervent, ita ut læſo hepate ſanguis e dextra nare, ac ex ſiniſtra liene, demum quod nullum ſignum perniciosum ſimul illuxerit, una cum quibus eſſe non poſſent, ut dictum eſt, urinarum coctio vera, aliquando vero in perniciosis morbis, ut nuper dictum eſt, urinæ etſi appareant ſanorum ſimiles concoctæ non ſunt.

Sed

Sed de his inferius nos accurate. Atque de criticis bonisque excretionibus satis, nunc ad malas, quas symptomaticas Medici (quod symptomatis ratione fieri dicantur) appellant. Atque hæ sunt, quæ, ut summi Medici voluerunt, quovis modo ante morbi coctionem apparent, utpote cum urinis ceterisque aliis excrementis crudis. De his Galen. *in libro quarto aphor.* 22. ait: Quandiu enim a caussis morbum facientibus natura gravatur, & humorum adest cruditas, tunc, ut aliquid recte evacuetur, est impossibile. Pravarum enim excretionum cruditatem esse caussam, Galenus etiam *in Epidem. epist.* 2. *text.* 38. ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, incoctio humorum, quod signum pravum natura ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebant, imo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur*, & propterea Hippocr. *in quinto Epidem. com.* 2. *text.* 46. scripsit: *Ante coctionem excretiones, vel nullam crisin, vel dolores, vel longitudinem, vel mortem vel recidivas. Et in* 1. *Epidem. com.* 2. *text.* 37. de his quoque ita scripsit: *Qui procedunt morbi a coctionis difficultate & copia crudorum humorum, nullum ab excretionibus consequuntur emolumentum.* Dixit quidem multas & violentas confestim opprimere vires, verum tales nihil juvant. Quæ cum etiam duplices sint, nihil proficient, quæ concoctionem non habent adjunctam, quandoquidem etiamsi multæ sint excretiones, nihil tamen conferunt, si absque coctionibus eveniant. Hinc est, quod in principio morbi, quod tunc omnia cruda sint (hoc enim primum morborum tempus cruditate ab aliis, quod quicquam cocti non ostendatur in eo interstingui. Galen. *in lib.* 1. *de crisibus* testatum reliquit) aliquid bene evacuari impossibile esse, scripsit: *in* 4. *aphor.* non minusque tunc temporis quicquam excerni a natura, atque excretos humores esse symptomata, dispositionum præternaturalium in corporibus, nullamque propterea exinde bonam crisin posse sperari, ibid. scripsit: atque *in* 1. *libr. de crisib. cap.* 8. Hinc etiam *in lib. Epidem. & in eod.* 1. *de crisib. Judicatoria non statim, id est, in morborum principiis apparere.*

Ex quibus certo certius apparet excretiones malas & perniciosas esse, quæ cum signis cruditatis apparent. Hasque significare futuram nullam vel crisin, vel dolores, vel labores, vel recidivas, vel longitudinem, vel mortem, ut dictum est, Galen. affirmavit; quare malæ sunt omnes excretiones, quæ ante coctionem apparent, idque, quod dictum est, præsagiunt, sed intelligamus has ita ante coctionem conspectas, ut nulla coctionis signa apparuerint, quæ in principio morbi apparent, quo tempore nulla coctionis signa cœperunt, quoniam eæ, quæ (in sequenti capite declarabimus) aliqua etsi obscura coctione factæ apparent, minus malæ sunt, & quandoque imperfectas crises significant; pessimæ sunt, quæ nedum non juvant, sed quinimo lædunt. De quibus Galen. *in* 3. *Prorrhet. commen.* 35. ait: *Quæcunque ex judicatoriis nihil juvant, sunt judicatu difficilia: Quæ vero etiam in contrarium rapiunt, sunt lethalia.* De quippe Hipp. *in* 1. *Epidem.* 2. *text.* 26. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent*, & postea *text.* 54. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidem subito moriuntur.* Pessimæ item sunt, immodicæ & maxime, itemque paucæ, quod de abscessibus Hippoc. *in eodem primo Epidem. comment.* 2. *text.* 35. expressit dicens: *His succedebant abscessus aut majores, quam ut ferri possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt.* Atque hæc de malis excretionibus dicta sint. Nunc restat ad certiorem de prædictione ab excretionibus habendam cognitionem, ut quandam tractemus difficultatem, quæ est, an natura ante coctionem probas habere soleat excretiones.

Cap. III.

An ante concoctionem excretiones sint bonæ atque utiles.

At summi Medici fuere, qui plures vel etiam excretiones ante coctionem, in morbis bonas elucere, ac non raro observari affirmarunt, quorum auctor fuit Victor Trincavellius, Medicus sua tempestate admirandus, qui in *Tractatu de pe-*

pestilenti febre, atque *in* 1. *&* 2. *libr. Epist.* voluit, dari excretiones ante coctionem, quæ nedum malæ sint, sed utiles, & propterea fovendæ, ac adjuvandæ. pro qua re distinxit excretiones in criticas, symptomaticas, atque in medias, quæ mediam inter symptomaticas atque criticas naturam obtineant, atque hoc itidem modo distingui abscessus statuit. Primam differentiam esse ait illarum excretionum, quæ natura morbum evincente fiunt, quæ tempore omnia, & evicta, & concocta sunt, hasque omnino criticas appellat, & judicatorias, quod ægrotos perfecte judicent atque liberent. Cujusmodi sunt post manifestam coctionem sudores optimi, sanguinis eruptiones, alvi dejectiones, nec non in morbis Thoracis etiam sputa copiosa, & concocta. Alteram differentiam facit earum excretionum, quæ naturam morbo evincente apparent; Has plane symptomaticas vocat, quod symptomatis tantum ratione fiant. Cujusmodi sunt in acutis morbis sudores frigidi circa frontem & collum, immoderatæ vires dissolventes, quæ plane crudo morbo observantur. Tertiam earum excretionum, quæ mediam obtinent naturam inter criticas & symptomaticas, quas potius bonas quam malas, potius utiles quam inutiles esse affirmavit. Probavit vero dari has tres excretionum differentias puris exemplo in ulceribus ex Galen. *in lib. de dif. feb. cap.* 6. *&* 4. *aphor.* Hic enim Galen. de symptomaticis excretionibus ita est locutus: *Malæ vacuationes sunt pravarum signa dispositionum, prodeuntque sæpius eodem modo, quo in ulceribus putridis, a quibus ichores, hoc est liquores saniores desinunt, nihilque dispositioni conferentes, nonnunquam vero ita sicut pus, ex abscessu disrupto bene expurgantes partem patientem.* Clarius *in primo illo de diff. feb.* dixit enim in ulceribus aliquando pus effluere, omnino probum, & laudabile, nempe album, leve & æquale citra ullum odorem gravem, quippe natura partis ulceratæ affectum evincente, quam excretionem criticis excretionibus quisque facile potest comparare, nam quemadmodum excretio critica & proba sanitatem statim prænuntiat futuram, ita hujusmodi pus ulcus ipsum sanatum iri. Aliquando vero pus ex ulceribus omnino putridum, fœtidum, & pravo co-

lore infestum naturali partis ulceratæ calore ex toto ab extraneo extincto, ut in gangrenis, quod plane symptomaticam excretionem demonstrare videtur. Demum aliquando manat pus medio modo se habens, non ex alterius absoluta victoria, sed ex utriusque veluti pugna, & neutro alterum plane superante, in quo pure apparent utriusque indicia, nempe quæ & actionem nativi & externi caloris ostendunt. Nam hujusmodi pus, si album erit, non erit leve, & si leve, non æquale, male olens. Ex prænarratis excretionibus, eas, quæ plane symptomaticæ sunt, perniciales esse, & prorsus criticas, plane laudabiles, medias vero laudabiles quidem atque magis bonas, quam malas videri, proinde ab ipsis non raro Medicos salutem præsagire posse. Quod eæ mediæ excretiones bonæ sint, atque etiam fovendæ & adjuvandæ, etsi ante coctionem fiant, quod erit demonstrare excretiones & abscessus ante coctionem, & in principiis morborum conspectos, contra multorum præclarorum Medicorum opinionem, bonos esse atque utiles; quæ veritas hisce argumentis nobis demonstrari est visa, quippe primo humoribus turgentibus, quos utiliter educi, vel etiam in principio morborum, quo tempore crudi sunt, ex Hippoc. constat, nimirum dicente in 1. aphor. 22. *Concocta medicari atque movere, non cruda, neque in principiis, nisi materia turgeat, plurima vero non turgent.* Itaque si tales humores in principio crudi exsistentes possint educi, ergo etiam ipsorum spontaneæ excretiones erunt fovendæ adjuvandæque: idque forte fit, quod propter tenuitatem, caliditatem, atque facilitatem ad motum, non incommode arte educi, & natura excerni queant. Secundo apparet in peste, papulas, ulcera, abscessus omnes, parotides, exanthemata, variolas, vel etiam ante coctionem erumpentes, magis utiles quam inutiles ab omnibus Medicis fateri. Hinc omnes a repellentibus, & has prohibentibus excretiones Medicos abstinere, omniaque facere, ut leviter ipsorum motus foveatur, & adjuvetur, cucurbitulis, frictionibus calidis, inunctionibus, balneis, atque aliis multis. De quibus Gal. *in* 1. *lib. de succorum bonit. & vitio. cap.* 1. ita scripsit. *Atque hac quidem*

fa-

facere ea, quæ per cutim efflorescentia placidissime vitiosum succum e visceribus profundoque corporis evacuarent. Quis in peste vel in pestiferis febribus unquam ausus fuit, parotides, tumores in adenis obortos, carbunculos, repellere? quis exanthemata, quis variolas, quis etiam alvi biliosas & putridas dejectiones, quis sudores & eruptiones sanguinis? Denuo demonstrant naturam vel etiam crudos humores non raro neque inutiliter excernere, de qua re Galen. *in lib.* 3. *de dieb. decret. cap.* 8. ita habet: *Nam perturbationis violentia, naturam ea, quæ molestant etiam ante tempus, propulsare compellit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix.* Atque clarius in lib. 4. de præsag. ex pulsibus *cap.* 12. *Semper porro omnis excretio naturæ lege perfecta sequitur coctionem, etenim in ventre conspicitur natura excrementum a concoctione excernere.* Ceteras omnes excretiones, quæ antequam cibus coctus fuerit, fiunt, nunc quod vellicetur ab illis, quæ continet, nunc quia degravetur ante tempus coctionis, cogitur moliri, haud aliter totius corporis facultas, posteaquam satis familiarem succum concoxerit singularium partium, tum demum excrementum excernitur, nisi quid eam, ut diximus, irritet ante tempus. Ex quibus liquido constat naturam excernere ante tempus, neque omnes excretiones & abcessus ante coctionem conspectos esse symptomaticos, sed quosdam a natura esse, neque inutiles. Quarto, excretiones humorum calidorum tenuiorumque esse faciendas, quod hi ni turgeant, admodum facilitate, & calore futuri turgentes dici queant. Ex quo merito a Galeno scriptum est *in libr.* 3. *prognost. com.* 23. humores corporis calidiores, tenuioresque paratissimos esse ad excretionem. Hinc Averrhoi ac multis, hos, ut purgentur, coctione non egere visum est, quod facilius ad excretionem sint: & postea ait: *abscessibus retrocedentibus motionem quandam inesse necessario, quo nobis persuadetur humores ipsorum proxime ad turgentium naturam accedere.* Demum probant hujusmodi excretiones esse utiles & adjuvandas, etiamsi omnia cruda sint, Sileni exemplo, de quo Galen. ait: *Cum igitur virium robore septimum diem*, ut dixi, *potuerit superare, octavo papulas cum sudore habuit rubentes, ro-*

tundas, parvas, nam ejus morbo repugnante & humorum superfluitatem malorum ad cutem propellente, illud fuit caussa, cur die nono non sit mortuus, sed undecimo. Ex quo colligunt papularum eam excretionem fuisse utilem, etiam morbo plane crudo; atque ita de aliis dicendum. Quam veritatem multorum ægrotantium historiæ, in Epidemiis nobis ab Hippocr. memoriæ traditæ, confirmabunt, & præsertim Nerophontis, Metonis, Sileni, uxoris Epicratis, Clazomenii, Melidiæ, Charionis, atque aliorum multorum. De Nerophonte scribit Hippoc. Quinta die cum urinis nigris tenuibus lienem intumuisse, & octava doluisse inguen primum secundum lienis rectitudinem, deinde dolores in tibiam utramque transiisse, urinasque tunc melioris fuisse coloris, parvam habuisse subsidentiam. Ex quibus adhuc paululum crudum esse morbum conjiciebatur, proinde neque lienis tibiarumque abscessus, neque sudor nona die secutus inter symptomaticos erat ponendus, cum ab ipsis judicatus sit, licet non integre. Quid de Metone? an non eruptione sanguinis e naribus judicatus est, cum urinis nigris & crudis? an non Hippocr. eo tempore, quo crudus erat morbus lotione capitis est usus, ad augendam & fovendam sanguinis illam symptomaticam eruptionem. Quod commendavit Gal. etiam *in* 1. *Epid. text.* 3. *com.* 25. dicens: *Hujus te præsentissimum remedium docuit, capitis lotionem.* Dixit enim in libro de ratione victus in morbis acutis, caput non lavandum esse iis, quibus de naribus erumpit sanguis, nisi minus justo fluat, nunc vero erat justum minus, siquidem perpetuabant vigilias & deliria. Eodem itidem modo Uxor Epicratis sudores habuit, vomitusque biliosos subcrebros, quibus etiam crudo adhuc morbo exsistente fuit judicata. Idem Clazomenino, de quo Hippoc. *Dejectiones ab initio ad diem usque decimum quartum multæ tenues aquei coloris, urinæ perpetuo tenues ceterum boni coloris, & multum habebant suspensionum diversarum.* Idem quoque in Melidia, quæ die septimo critice sudavit & febris intermisit & rursus dejectiones habuit tenues, biliosas, mordaces, paucas, nigras, licet urinæ tenues & crudæ essent. Hoc & in Charione est visum, cum uri-

urinæ tenues, licet boni coloris, die ſecunda ſudaverit per totum corpus, & fuerit judicatus. Hoc idem in longe pluribus fuit obſervatum, quippe ante coctionem excretiones multas conſpectas fuiſſe judicatorias atque bonas. Quid igitur dicendum, an non Hippocrates artis medicæ dogmata veriſſima ac certiſſima ſcripſit? an non hæc ipſa Galen. plane confirmavit? Certe quidem; neque ad contrarium demonſtrandum rationes adductæ, & veritatem hanc obſcurare poterunt, ſi, ut Alexander Maſſaria, Medicus hujus ætatis eximius, nobis hac ætate in hoc gymnaſio conceſſus, ut Hippocr. Galenique veterem medendi artem, a multis Medicis variis temporibus obſervatam, ac maxime vitiatam priſtino candori reſtituat, ac illuſtret. Quam Medici ingenui ac innocentes, veteris Medicinæ ſtudioſi ſummis laudibus merito perpetuo extollunt, ipſiuſque de hac ipſa medendi arte clara poſteris ab ipſo relicta monumenta maxime ſuſpiciunt, admirantur; non indigna, ut antiquorum Medicorum illorum, qui olim ſupra omnes claruerunt, ſcriptis comparentur, in diſputatione de purgatione morborum principio inſtituenda reſpondebimus. Tametſi excretiones ſine coctione, vel ſua ſponte, vel ex arte factæ videantur, nonnunquam utiles eſſe, illas tamen non eſſe dignas imitatione, cum maxime ex parte noxiæ & periculoſæ eſſe ſoleant. Nam etſi quis contendat, ægros interdum iſtiuſmodi importunis vacuationibus liberari, non propterea ſtatuendum eas commodas fuiſſe, & quas Medicus debet imitari, licet enim mortem non afferant, alia incommoda invehunt, quæ profecto non inveherent, ſi cum ſignis bonæ concoctionis factæ fuiſſent. Hujuſmodi autem incommoda præclare deſcribuntur ab Hippocrate: quippe excretiones ante coctionem vel nullam afferunt Criſin, vel malam, vel dolores & labores (quorum nomine mala omnia ſymptomata comprehendi poſſunt) aut morbi diuturnitatem, aut mortem, aut recidivas. Iſtud facile demonſtrant ægri, quorum ſuperius facta eſt mentio, in Metone. Criſis intempeſtiva, etiamſi non fuerit pernicioſa, gravia tamen ſymptomata intulit, vigilias ac delirium, intuliſſetque adhuc recidivam, teſtimonio Hipp. &
Gal.

Gal. nisi crebro sanguis post judicium profluxisset. Nerophon in tot periculosa incurrit symptomata, ut Galen. scribat præter exspectationem eum superstitem fuisse, præterquam quod die quarta decima recidivam non potuit evitare. Qui in Dealcis horto decumbebat, omnia subiit incommoda & pericula præter interitum, ex quo etiam evasit, teste Galeno, propterea, quia maximas habuit vires, quæ tot & tanta mala sustinere potuerunt. Hactenus Massaria. Qua hora ejus mors audita est magno cum omnium medicinæ studiosorum dolore. Hæc omnia hic recitare placuit. Quod hæc omnia nostram de hac difficultate sententiam maxime confirmant. Quibus addimus, ut ad objecta respondeamus, nos quidem fateri turgentium humorum excretiones, vel etiam in principio morborum utiles, fovendas atque adjuvandas esse. Proinde & exanthematum, pustularum, abscessuumque omnium ad ignobiles partes talibus humoribus, quales sunt calidissimi, tenuissimi, summe putridi & venenosi ad turgentium naturam accedentes, vacuationes esse potius fovendas, & adjuvandas quam cohibendas, nihilominus, bonas quidem per se non dicemus, crudo prorsus morbo exsistente, cum plures his conspectis interiisse, & Hipp. in Epidemiis, & Galen. itidem in commentariis & præsertim *in libro de succorum bonis & vitio*, *cap.* 1. nobis affirmarint. Quis enim in parotidibus, quis carbunculis, quis exanthematis, atque aliis abscessibus, tametsi bonum sit, humorem illum alicubi foras effluere, fidere poterit? Cum & caussas & morbos perniciales denotent, quibus plures pereunt, & non nisi robustissimi servari solent.

De eruptione vero sanguinis non negandum, vel etiam multis has profuisse ægrotis, ut Hippocrat. *in* 1. *Epidemiorum* se vidisse hisce verbis expressit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant, quibus rite, & largiter sanguis per nares erupit, eadem caussa maxime servabuntur. Nec ullum novi, si recte ei erupisset sanguis in hoc statu, mortuum. Nam Philiscus quidem Epamenon & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus stillavit, mortem obierunt.* Hoc in

in Cleonastide Mutone, in eo qui in Dealcis horto decumbebat Pericle, Abderæ virgine, & Larissæ virgine atque in aliis Hippocr. observavit. Galen. de Rectione ait: Largæ de naribus eruptiones sanguinis liberant fere, sane enim a sola videtur sanguinis eruptione & judicatus & servatus, quamvis non omnino tota signa haberet. Ex quibus apparet, excretiones sanguinis majori ex parte salubres esse, vel etiam si in principio morborum apparuerint, neque mirum, cum vel etiam in principiis, non exspectata coctione, multitudinem minuant, plurimum venosum genus refrigerent, caloremque transpirare faciant, putredinibus, ne fiant, occurrant, qua ratione Medici omnes in magnis morbis statior secta vena sanguinem copiosius mittunt. Hæc etsi vera sint, nihilominus si eæ excretiones, seu eruptiones morbo concoctæ fiant, fidelius salutem prænuntiant, infidelius vero, quæ cum cruditatis signis conspiciuntur, quod etiam Galen. in primo libro de Crisibus visus est voluisse, cum ibi vel etiam sanguis e naribus profluit, crudo morbo non judicare affirmarit, & Hippocr. *in quarto, de victus rat. in acutis* dixerit: *si e naribus fluxerit sanguis cum urinis albis, crassisque & levibus subsidentiis, solvi ægritudinem:* & Galen. *in primo de crisibus cap.* 8. ita habet: *Sanguinis autem profluvia & sudores & tumores, qui juxta aures fiunt & reliqui decubitus, si in tempore quidem fiant, opportune prodesse possunt; imtempestiva autem nihil juvant.* Hippocr. scribit: *in* 3. *Epid. cap.* 7. Mulierem, in mendacium foro decumbentem, habuisse de naribus sanguinis eruptionem, quæ tamen postea interiit. Quod Larissimæ hyposteni evenisse etiam Hippocr. *in lib.* 5. *Epidemiorum text.* 14. tradidit. Quod certe ego in multis vidi, sed proxima æstate in quadam juvene, quæ ex abortu febre ardenti duobus mensibus laborasset, eoque tempore habuerit crebas largas de naribus eruptiones sanguinis, ipsisque aliquantisper videretur juvari, tamen, quod perpetuo urinas, alvique dejectiones crudas habuerit, ideo labores, dolores, longitudinemque passa est, ac denique mortem obiit. Non tacebo me Venetiis, quendam Bononiensem vidisse ardente febre conflictatum, in quo a prima die usque ad decimum

quartum, qua die perfecte est judicatus sanguis e naribus, die noctequc una cum copioso & assiduo profluvio ventris bilioso virulento effluxit, qui tamen etsi dolores, deliria, vigilias & vere mortem sustulerit, quia maximas vires habuerit, præter exspectationem servatus est. Quibus tamen symptomaticis excretionibus non est fidendum. Sed quid ad excretiones, quæ absque signis coctionis in Epicratis uxore, Clazomenio, Melidia, Charione & in eo, qui in Dealcis horto decumbebat, & in aliis servatis, apparuerunt? Dixerim eas excretiones non fuisse ex iis, quas Galen. cum Hippocr. symptomaticas vocat, sed potius criticas, cum non absque aliqua coctione, tametsi non perfecta illuxerint. Intelligimus ex Galeno, Hippocrateque, symptomaticas esse, quæ nullis coctionis signis visis, sed omnino crudo morbo exsistente, apparent: Propterea dixisse has morborum in principio esse malas, neque in principio posse quicquam bene evacuari ut Galen. docuit *libro* 4. *aph.* 22. hisce verbis: *Quare cum morbi in initio sint semper indicia cruditatis, omnino ut tum mala non sit hujusmodi humorum vacuatio, fieri prorsus non potest.* Et Hippocrates *in secundo Epidemiorum* dixit: Judicatoria signa non statim apparere; in principio vero morborum omnia esse cruda, vel ex eo cognoscimus, quod Galen. *primo de Crisibus* principium fecerit primum morborum tempus, in quo morbus omnino crudus exsistit, habereque terminum, ad principium coctionis, quæ ubi incipit, apparere augmentum dicitur, eaque perfecta & absoluta status, quibus duobus temporibus fieri crises omnes Medici noverunt. Quare prædictorum ægrotorum excretiones non fuere ex Hippocratis Galenique sententia symptomaticæ, sed criticæ cum coctionis quædam rudimenta adfuerint. Namque in Nerophonte die octava urinæ fuerunt melioris coloris & residebant in iis pauca, a quibus die nono sudore fuit judicatus, quod vero urinæ non omnino essent concoctæ, ideo recidivam illa excretio minabatur; quando bonarum crisium, ut postea dicemus, duplex sit differentia; quædam enim perfectæ sunt, quibus omnino ægri judicantur, & quædam imperfectæ; hæ aliquo signo coctionis conspecto, id est in augmento fiunt, illæ omni-

omnino coctione perfecta, in statu. In Epicratis uxore die undecimo urinæ coloratiores cum multo sedimento fuerunt, & de Acetone Hipp. die quinto e dextra nare affatim profluxit sanguis merus, sudavit, judicatus est a judicio, urinæ tenues subnigræ meliores erant, quum antea nigra essent cum nigro sedimento, quæ solent esse omnino lethales. In Clazomenio item urinæ perpetuo, ut scripsit Hippocr. tenues fuerunt, sed boni tamen coloris & multum habebant suspensionum dispersarum. Atque itidem in Melidia & Charione tenues, & boni coloris, quas ex colore aliquam coctionem habuisse, notavit Galen. Ex hisque esto nobis demonstratum, posse quidem naturam excernere humores, vel etiam crudas, sed hæ excretiones raro bonæ nunquamque per se, quæ aliquando salutem, cum exitiales plerumque sint, non nisi magnis incommodis pollicentur. Nunquamque ita bonas esse, ut illis nos fidere debeamus. Quibus una si signum aliquod illuxerit perniciosum, omnino exitiales erunt. Itaque colligamus flammantem coctionem sanguinem sæpius critice, id est, utiliter excernere, sed neque huic excretioni perpetuo esse fidendum, atque hæc obiter a nobis de hac difficultate dicta sint. Nolui enim ita sicco, ut ajunt, pede lectores ad prædictionem ex particularium humorum singulis excretionibus, de quibus nos postea accuratius, his non præmissis ac cognitis descendere.

CAP. IV.

De diebus decretoriis ad prædictionem facientibus.

CUM ad singulas humorum excretiones pro salutis ac mortis prædictione descendere minime possimus, ni prius & de diebus decretoriis & judicatoriis vocatis atque de crisibus, non minus accurate scripserimus. Horum etenim cognitio videtur necessaria ad rectam omnium excretionum rationem ad prognosin assequendam. Idcirco in primis de iis sermonem præmittemus. Dicimus itaque diebus, in quibus morbi finiuntur, has inesse differentias, nam quidam sunt, in quibus

observatum est, morbos aut simpliciter resolvi, aut cum aliqua excretione, aut cum abscessu, aut ægros in iisdem quovis modo interire. De quibus Hippocr. in 3. lib. prognostic. ait: *Febres autem judicantur iisdem numero diebus, & ex quibus supersunt homines, & ex quibus interimunt, simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis, quarto die, aut citius desinunt. Deterrimæ vero, ac signis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt.* Ex quibus Galen. in comment. ait, *dies decretorios* nominari, in quibus morborum fiunt mutationes, aut quod in ipsis ægroti statim liberantur, aut quod in melius mutantur, aut quod moriantur, aut quod in deterius labuntur. Hæ vero mutationes, (quas judicationes etiam vocant) fiunt cum quadam accidenti vacuatione excretioneve aut abscessu. Itaque ex iis dicimus dies, quos decretorios, judicatorios, atque criticos Medici vocant, illos esse, in quibus naturæ pugna cum morbo, vel alterius ipsorum victoria apparet, aut in quibus morbos solutos iri quovismodo nobis indicatur, aut in quibus ægri moriuntur. Pro decretoriis vero complures ac fere innumeri passim apud Hipp. in libris *Epidemiorum*, *Prognosticorum*, & *Aphorismorum* leguntur ac observantur, ex quo multis visum est, quod in omni die possit solvi morbus, omnesque fere dies posse decretorios dici. Hippoc. *in* 1. *Epidemiorum*, *com.* 3. *text.* 14. hoc expressit. *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus quartus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus, centesimus. Et circuituum, qui judicant imparibus diebus, est primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Et *in libro quarto aphorism.* 36. eosdem expressit: dicens: *Sudores febricitanti si inceperint boni, & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo & decimoquarto, & decimoseptimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & vigesimo quarto, qui vero vomitu fiunt laborem significant, & morbi longitudinem & recidivam.* Non desunt, qui omnes ad vigesimum usque ad decretorios fecerint. Diocles,

ut

ut Gal. *in* 1. *lib. de diebus decret. cap.* 9. ſcribit, primum & ſecundum diem non raro decernere affirmavit, forte, quod primo die febres varie reſolvantur, atque etiam quod ex Galeno *in lib.* 1. *de criſib. cap.* 17. aliquis morbus ad ſtatum pervenire etiam prima die poſſit; non raroque contingit, ut una die moriantur homines, uti ſunt apoplectici, & qui repente ſuffocentur, ſed tamen raro criſes atque judicia prima & ſecunda die fieri poſſunt, quando humores longiori ſpatio ad maturitatem perveniunt, tamen non negandum erit, non raro ſpectari excretiones prima & ſecunda die, ſed hæ omnes pravæ exſiſtunt, ut ſuperiori capite ſatis eſt demonſtratum. De tertio vero, quarto, & quinto nulli dubitant, hoſque dies eſſe, in quibus non raro, judicia animadvertantur. Sextum quoque eſſe decretorium Gal. in 3. de dieb. decret. conceſſit, ſed plerumque in ipſo difficile ac incertum fieri judicium. In quo die Lariſſam virginem fuiſſe integre judicatam Hippoc. *epid.* 1. *text.* 4. ita tradidit: *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox ſudavit toto corpore multum & calidum ſine febre eſt judicata.* Septimum non ſolum eſſe decretorium, ſed omnium validiſſimum eſſe, omnes fatentur. Octavum ex paribus decretoriis feciſſe Hipp. nuper vidimus. *Et in libr.* 4. *Epid.* plures ægrotos ea die judicatos meminit. De nono ab aliquo non dubitatur. Decimum quoque judicatorium feciſſe aliquando viſus eſt Hipp. cum dixerit: *Decimo ſudavit, ſputa ſub coſta, judicatus eſt;* & in 6. *Epidem.* mulierem, quam in Eranone curavit, decima die ſudores, ut Galeno placuit, bonos habuiſſe, ſcriptum reliquerit. Gal. *in comment.* hiſtoriæ Pythionis plane e numero decretoriarum dierum detrahendum decimum diem affirmavit, idem de duodecimo & tertio decimo dicunt, cum tamen raro aut nunquam, & neque recte hi dies judicent. Decimum quartum poſt ſeptimum præcipuum obtinere locum Gal. docuit. De decimo quinto, & decimo ſexto & de modo inter decretorios vere recenſeri non debeant, dicunt, quod in ipſis & in ſingulis aliis aliquando morbi reſolvuntur. Ceterum etſi aliquando iis omnibus morbus aliquis poſſit judicari, tamen non

hos omnes judicatorios merito Gal. & alii Medicinæ auctores fecerunt, sed eos tantum, in quibus frequentes & multum judicationes morborumque mutationes spectantur. At ut vere judicatorii cognoscantur Hippocratis regulæ erunt observandæ. Quando non omnes dies, sed eos tantum, qui quaternis septenisque circuitibus dierum fiunt, esse decretorios Galen. *in primo Epidemiorum*, hisce verbis expressit. *Ostendimus vero in lucubratione de diebus decretoriis, omnium esse decretoriorum validissimos, qui quaterno, vel septeno circuitu fiunt.* Sed de horum cognoscendorum regula Hippocratem nunc audiamus, qui *in libr.* 3. *prognosticorum* ita habet: *Itaque primus impetus hunc in modum finitur, secundus vero ad septimum producitur, tertius ad undecimum, quartus ad decimum quartum, quintus ad decimum septimum, sextus ad vigesimum.* Hi ergo ex morbis acutissimis per quatuor ad viginti ex additione terminantur. Et *in secundo libro aphorismorum* 24. *Septenorum quartus est index, alterius septimanæ octavus principium.* Est autem & undecimus contemplabilis, ipse enim quartus est secundæ septimanæ. Rursus vero & decimus septimus contemplabilis, ipse siquidem quartus est, a decimo quarto, septimus vero ab undecimo. Ex quibus supra viginti si addamus quatuor, vigesimum quartum decretorium faciemus, & ab ipso addentes secundum quaternarium, cujus principium est vigesimus quartus, faciemus vigesimum septimum, & hoc ordine, trigesimum primum, trigesimum quartum, trigesimum septimum, quadragesimum, quadragesimum quartum, quadragesimum septimum, quinquagesimum primum, quinquagesimum quartum, quinquagesimum septimum, sexagesimum, sexagesimum quartum, sexagesimum septimum, septuagesimum primum, septuagesimum quartum, septuagesimum septimum, octuagesimum, octuagesimum quartum, octuagesimum septimum, nonagesimum primum, nonagesimum quartum, nonagesimum septimum atque centesimum. Quare tot erunt dies decretorii vocati, in quibus sæpissime morborum fiunt mutationes & judicia, & solutiones; addunt quoque Hippoc. & Galen. tertium, quintum &

no-

nonum, ut ex libro quarto aphoriſmorum apparet. Non minus & ſextum. Hippoc. vero hos omnes diviſit in decretorios atque in judicatorios. Hos eſſe quartum ſeptimi, undecimum decimi quarti & decimum ſeptimum vigeſimi, & vigeſimum quartum vigeſimi ſeptimi, & trigeſimum primum trigeſimi quarti & trigeſimum ſeptimum quadrageſimi, & ſic de aliis omnibus, primus quaternarius indicat, quod in altero eſt futurum, & tertius quod in quarto, & quintus quod in ſexto & ita de aliis. Et hoc eſt, quo Hippoc. in aphoriſmis ſeptenorum quartus eſt index.

De quo Hippocr. *in 4. aphor.* 71. ita habet: *Quibus ſeptima judicantur, his nubeculam habet quarta die urina rubram, & alia ex ratione.* & Galen. *in comment.* ait: *Nam cum quarta dies ſit index, quemadmodum ipſe edocuit, & qualis ſit futura ſeptima præmonſtret, omne quod in ipſa dignum effatu ſignum coctionis apparuerit, futuram ſeptima die judicationem oſtendit, adeo quod non ſolum rubra aliqua nubes in urina apparens antea non viſa judicationem ſignificat: ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis enæorema, (latine craſſamentum quoddam ſuſpenſum, & velut conglobata nubecula media urina penſilis dici poteſt) æquale atque conſiſtens, ſibique ipſi cohærens criſim fore prænuntiant. Si vero velociter admodum morbus moveatur, & mutatio coloris & conſiſtentiæ, ſunt ſufficientia ſigna futuræ judicationis, tenuis itaque urina, ſi mediocriter craſſa efficiatur, & ſi alba rubra fiat, in tali morbo judicationem ſignificat.* Ex quibus apparet, quod coctionis ſignis non tantum in urinis, ſed in aliis quoque excrementis, quarto die vel aliquo alio die contemplabili, vel indice apparebit ſeptimo, futura bona judicatio nobis indicabitur; & ſic mala, eodem die cruditatis & malignitatis ſignis conſpectis. Quam rem maxime a Galeno in commento illuſtratam habemus. Charion vigeſimo judicatus, decimoſeptimo, quæ eſt vigeſimi index, habuit urinas melioris coloris cum ſubſidentia. Quare contemplabiles indiceſque dies ideo ſunt appellati, quod perpetuo indicent judicationes in altero quaternario futuras; & decretorii, quo ipſi judicent: ſed aliquando confunditur hic ordo, ut quandoque indices fiant decretorii, & decretorii

in-

indices. Quare tot sunt dies vere decretorii & indices, quot in febribus continuis ad prædictionem considerantur, & ipsorum loco accessionum circuitus & numerus in febribus intermittentibus: nam, ut Hippocr. habet tertiana febris septenis circuitibus terminatur, atque quarta accessio erit index septimæ, ex ipsa poterimus ferre judicium de septimæ exitu. De qua re Galen. in lib. 3. Prognost. ita scripsit: Ut enim per febres continuas numeramus omnes deinceps dies in præsensionem futuræ indicationis, ita per intermittentes annotationes, ut, quod per continuas septimus dies valet, id per intermittentes septima circuitio præstat, ob id igitur exquisita tertiana septem circuitibus, non diebus septem judicari natura solet, quin etiam, quod quartus dies a principio numeranti adversus septimum est, id quarta circuitio adversus septimam circuitionem. Quartus enim dies septimi index est, & item quarta circuitio septimæ index. Itaque in intermittentibus febribus accessiones, atque in continuis, dies observamus, qui ut dixi sunt partim judicatorii, quod in ipsis fiant in morbis mutationes & judicationes, partim indicatorii, quod indicent in altero quaternario mutationes & judicia. Adduntur alii, qui vocantur intercalares atque intercidentes, cujusmodi sunt, tertius, quintus, sextus, nonus, vigesimus primus, in quibus quandoque fiunt judicationes, sed tamen raro, & quæ neque bonæ, neque certæ sunt; quia nimirum fiant a natura morbo irritata ac provocata, ex quo aliquibus etiam provocatorii fuere nominati. Ceteri alii omnes dicuntur non decretorii, uti, est primus, octavus, decimus, duodecimus, tertiodecimus, decimus quintus, & decimus sextus, decimus octavus, & decimus nonus, atque alii item plures omnes, quippe qui ultra decretorios indices, atque intercidentes sunt, atque tot sunt dies decretorii & ipsorum præcipue differentiæ, de quibus qui plura desiderant, legant libros Galen. de diebus decretoriis, & quorundam recentiorum medicorum, qui de iis satis accurate scripserunt. Nunc unum, priusquam de prædictione ab ipsis diebus agamus superfuisse nobis attingendum, certe scimus, quod a multis sane, quo scitu difficilius, eo avidius

vidius desideratur, quippe de caussis dierum criticorum, de quibus sane quædam attingam, etsi meum non sit de hac re accuratius agere, jam sciunt omnes, plures caussas a viris eruditis afferri. Pythagoreorum plures ad vim numerorum retulisse dies decretorios dicitur, quod Deus naturaque certis numeris gaudeat; Astrologi ad varios aspectus stellarum errantium & fixarum; alii ipsorum, ut Galen. ad lunæ aspectus; Alii ad solis lunæque speciatim aspectus, eo modo, quo quidam viri eruditissimi studuerunt probare maris fluxum & refluxum, augmentum & decretionem exinde concitari. Amatus Lusitanus Medicus Hebræus ad harmonicam consonantiam, Ludovicus Lemosius, qui de prædictione doctissime scripsit, ad naturam fecit Crisium, criticorumque dierum, auctorem, præsertimque expultricem, humoris copiam, accessiones, morbos ipsos, atque ambientis naturam, Hieronymus Fracastorius, Philosophus & Medicus præclarus, ad motum proprium humoris melancholici omnem dierum criticorum caussam retulit. Nos vero non hujus solum humoris motum, sed bilis atque pituitæ, ita ut ex propriis motibus humorum exuberantium mutationes judiciaque in quibusdam terminatis diebus fiant. Humores enim biliosos & acutos scimus nos alternis diebus moveri, quaternos crassos melancholicos, atque ustos quotidie pituitosos. Hinc Hippocr. *in* 4. *lib. aphor.* 61. scripsit: *Febricitanti, nisi diebus in imparibus febris reliquerit, solet reverti:* quasi febres, omniumque maxime ardentes, diebus imparibus, ex acutorum humorum, a quibus excitantur, natura apta moveri de tertio in tertium judicari, optimum sit. Quod Galen. in libello dogmatum Hippocr. confirmat, dicens: *acutos morbos magna ex parte diebus imparibus judicari.* Qui etiam in 3. Epid. scriptum reliquit, easdem febres solitas esse accedere diebus imparibus; proinde rarissimum esse notat, quod Hippocr. in illo libro dixerat, quippe plerosque ægrotos in ea constitutione habuisse accessiones diebus paribus. Quod egregie Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ita expressit: *Quæ diebus paribus accedunt, paribus judicantur, quorum vero sunt in imparibus accessiones, imparibus judicantur.* Ex quo Hippocr. dies criti-

cos coincidere cum accessionum motibus affirmat. Quam rem Galen. *in com.* perbelle notavit hisce verbis: *Sæpius fieri in accessionibus indicia, tum quod in iis humores vehementer moveantur, & veluti ebullientes erumpant sanguinis eruptione, vel sudoribus, vel vomitibus, vel dejectionibus, vel hemorrhoidibus, vel menstruo mulieribus; tum propterea, quod id temporis ad excernenda illa impellatur natura, simul quod gravata & afflicta ad excernendum irritetur, simul quod illis magis fusis & discretio noxiorum humorum promptior & judicium fiat proclivius.* Quare ab una eademque caussa & accessiones & dies judicatorios fieri, est necessarium. Hinc Hippocr. ex accessionum varietate, id est, ab ipsis partibus accedentibus pares dies criticos constituit, & impares ab accessionibus imparibus. Quos ipse *in* 1. *Epid. com.* 3. *text.* 14. ita expressit, dicens: *Est autem primus decretorius circuituum, qui diebus paribus judicant, quartus, sextus, octavus, decimus, vigesimus octavus, trigesimus, quadragesimus octavus, sexagesimus, octuagesimus & centesimus. Circuituum vero, qui judicant imparibus diebus, primus, tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus, decimus septimus, vigesimus primus, vigesimus septimus, trigesimus primus.* Quoniam vero fit, quod raro exsuperent humores puri & simplices, sed mixti, biliosis fere perpetuo melancholicorum ustorum portio aliqua permiscetur, & non raro pituitosorum, ideo non simplices biliosorum aut melancholicorum, aut pituitosorum motus apparent, quare ab eadem caussa fient dies judicatorii, ex qua accessiones. Sed dicet lector, a quibus naturam accessiones, a motu proprio humorum, & si rursus proprii humorum motus, a quo fiant, petierit, dicam nondum vere cognitum esse, neque ad nos pertinere quæstionis istius resolutionem. Humorum itaque motui addimus quoque naturam ac excretricem facultatem, hæc excernit, quod concoctrix debito tempore concoquit, proinde servat certos dies ad excretionem faciendam, qui sunt, ut dictum est, dies vere decretorii, quos divisimus in decretorios, indices atque intercidentes seu provocatorios, in quibus & in aliis quoque, quos non decretorios vocavimus, aliquando

do natura ante tempus excernens, irritata aut provocata humorum aut qualitate acri venenoſa, aut copia humorum, mutationes morborum atque judicia facit. Atque hæc obiter a nobis de hac re dicta ſufficiant.

CAP. V.

De prædictione a diebus decretoriis.

Ex diebus criticis ſeu decretoriis & ſalutem & mortem Medici prænoſcunt, quatenus in ipſis, ſigna coctionis & alia bona apparent, ex quibus quarta die obſervavit, aut criſin futuram ſeptima, aut morbi quoviſmodo ſolutionem merito omnes ſperant; in morbis ſpirituoſis ſputa, in febribus urinas, atque in ventris affectibus dejectiones Medici debent obſervare. Quæ omnia in ſigno aliquo decretorio, aut indice bona conſpecta, ſanitatem futuram denotant; & quæ cruditatem, ut dictum eſt, longitudinem, laborem, dolorem, recidivam, aut demum mortem ipſam. Una vero cum ſignis exitioſis crudæ urinæ in febribus, aut ſputa in morbis ſpirituoſis, & in ventris affectibus ſputa, mortem proculdubio in proximo altero decretorio; quod uxori Dromeadæ contigit, cum quarta die (quæ obiit ſexta) comatoſa, ſtillas ſanguinis ex naribus habuerit cum urinis paucis oleoſis, quæ ſunt pernicioſa ſigna in quarta die, quippe ſigna decretoria. Signa vero coctionis & bona, etſi conſpiciantur in intercidentibus diebus, quicquam certi ad prædictionem non ſignificant, ſed potius mala eſſe ſuſpicandum erit, tametſi non negandum quoque ſit, quoſdam ſervatos ſexta die, ſed rariſſime & non ſine recidivis. Obſervant quoque optimum eſſe, ſi imparibus diebus morbi acuti, febreſque præſertim ardentes, ſigna bona habuerint, certumque præſagium facere dicunt incertum, non bonum, & cui non ſit fidendum, ſi paribus diebus in prædictis acutis morbis, vel ſigna coctionis vel mutationes conſpiciantur, ex quo Hippocr. ut dictum eſt *in* 4. *lib. aphor.* 61. dixit. *Febricitanti, niſi in diebus imparibus febris reliquerit, ſolet*

reverti : quod tamen falsum esse Galen. *in comment.* clare demonstravit, ac etiam Hippocrat. *in* 3. *Epidem.* 3. *tit.* confirmavit, cum dixerit : *Accessiones plerique diebus paribus habebant.* Quod tamen rarum fieri Galen. *in comment.* docuit. Cum proprium sit omnium ardentium febrium & peracutorum morborum, imparibus duobus ut resolvantur. Malasque propterea, non fideles judicationes esse, quæ eveniant diebus paribus, Galen. *in* 3. *Epidem.* ita docuit : ei accessiones, diebus paribus fiunt, a principio statim ad sextum diem, pessimum indicium fore prænunciant. *Interim in longum producendum morbum. At si quidem admodum moveantur, quarto die pravam habentem accessionem ad diem sextum de vi decedere.* Ad hoc plerumque veritatem habet, quoniam non pauci fuerunt recte sexta quoque die judicati, cujusmodi fuit virgo Larissæ, de qua Hippocr. ita habet : *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata*, & Galen. ait : *in* 6. *Epidem.* mulierem, quam Hippocr. in Cranone curavit decima die habuisse bonos sudores statuit. Colligamus itaque quod morbi accedentes diebus imparibus, iisdem judicari debebunt, & ubi paribus hi judicentur & resolvantur, quicquam boni ac certi non habere. Contra quoque diebus imparibus longi, ut Galen. *in lib.* 3. *de diebus decret.* tradidit, morbos, judicari, qui paribus moveri deberent, bonum non erit, imparibus scilicet moveri & judicari. Indiciumque neque bonum majori ex parte fieri. Atque hæ sunt de prædictione a diebus decretoriis, a quibus potius tempus futurorum judiciorum in morbis, & resolutionum prænoscitur, quam vere quicquam certi ad salutem haberi queat. Nam signa coctionis, etsi in diebus decretoriis bona esse constant, tamen eadem erunt, & idem significabunt, in omnibus diebus conspectu, etsi negandum tamen non sit, salutis signa, in diebus decretoriis conspecta, longe certius & fidelius salutem prædicere, & mortem cruditatis signa, eaque prava. Addamus regulam aliam ad prædictionem a decretoriis diebus, quam Hippocr. in lib. 3. prognost. 33. ita expressit : *Si qui-*

bus

bus horum cœpit dolor primo die, quarto premuntur magis, septimo vindicantur. Plerique eorum incipiunt dolore vexari tertio die, quarto fluctuant, magis deinde vindicantur nono aut undecimo. Quod si quinto die incipiunt dolore vexari, & alia quoque secundum rationem ipsis ex prioribus accedant, quartodecimo morbus finietur. Sed his præmissis potius in gratiam crisium cognoscendarum, ad ipsas modo declinemus.

CAP. VII.

Quod Crisis sit, quotuplexque, & quomodo fiat.

PRÆMISIMUS accuratam criticorum dierum tractationem, ut crisium quoque cognoscendarum cognitio illustraretur, cum diversarum crisium ratio possit commode in dierum criticorum caussas referri, quod propterea tunc temporis ad excretionem natura moveatur, illisque statutis diebus humores noxios excernat. Sed hæc inferius accuratius cognoscentur, si modo quædam, etiam scitu necessaria, præmiserimus, nimirum in primis quid ipsa crisis dicatur, quotque habeat differentias atque caussas. Quod ad primum attinet, per crisin omnes fere intelligunt naturæ & morbi conflictum, seu melius indicium, unde dies critici, id est, judiciales dicti sunt anxina, quod est certo, aut anxinio, id est judicio, quod in ipsis de naturæ morbique exitu fiat judicium. Neque hoc nomen a Medicis inventum putat Galen. at a quopiam vulgari potius, qui cum istis adesset, ipsa re cogente ita pronuntiavit, quo judicium tunc de vita ægrotantis ageretur: neque enim Medicorum aliquis, ut ait Galen. primus invenit id nomen, sed omnino necessarium fuit, ut qui præsens esset, conturbaretur, atque ideo exclamaret, & crisin, id est, judicium rem ipsam nominaret, aut ἀπὸ τοῦ κρίνειν, id est, secerno, quo in optima veraque crisi humores noxii secernantur, & postea excernantur, ut Galen. *in lib. 2. aphoris.* docet. Per crisin vero plures plura intelligi voluerunt. Nam teste Galen. *in primo lib. de crisib. cap. 1. & 2.* quippe aut subitam in mor-

bo mutationem, aut ad meliorem ſtatum inclinationem, ſive ſolam agitationem, quæ anteceſſit, vel omnem morbi ſolutionem, aut illam tantum, quæ bona ſit. Ceterum Galen. *in libro tertio, de criſibus, cap.* 1. *&* 2. dixit: Criſin eſſe ſubitam præcipitemque in morbo mutationem, vel ad ſanitatem, vel ad exitium factam. Idem *in libr.* 2. *aphoriſm.* 13. ita expreſſit. *Criſis, (id eſt judicatio) eſt ſubita in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem mutatio. Fit aut natura ſeparante a bonis mala, & ad excernendum præparante.* Hujuſcemodique permutationes, quando repente in morbo fiunt, Hipp. criſes, judicationes vocare ſolet, in quibus nonnunquam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger; nunquam vero magna ſit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, ut Galen. in eod. lib. aphor. affirmavit. De qua etiam *in libr.* 3. *de criſibus* dixit: Sola igitur ſubita ad ſanitatem converſio ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quidam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt: antecedit aut hujuſmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Quare ex Galeno Criſis, uti dictum eſt, ſubita præcepſque in morbo mutatio eſt, vel ad ſanitatem, vel ad mortem. Hanc malam & iſtam bonam Criſin vocat Galenus *in libro tertio de Criſibus.* Verum Galen. tametſi, ut dictum eſt, *in primo libro, de Criſibus cap.* 1. ſcripſerit ſubitam in morbo mutationem, inclinationem ad meliorem ſtatum, ſolam agitationem, quæ eas antecedit, omnemque morbi ſolutionem, aut quæ bona tantum eſt, criſin appellari poſſe, tamen *in libr.* 3. *de Criſibus cap.* 1. *& in* 2. *aphor.* apertius Criſin diſtinxit a morbi ſolutione, quæ fit aut morbo emarceſcente, aut ægroti viribus paulatim diſſolutis, mutationemque ſubitam in morbo, vel ad ſanitatem, vel ad mortem Criſin eſſe voluit, proptereaque hujuſmodi permutationes, quando nimirum repente in morbo fiunt, & in quibus nonnunquam integra ſanitas reſtituitur, aut moritur æger, nonnunquam vero magna fit ad ſalutem, vel ad mortem permutatio, Criſes ſeu judicationes Hippocratem vocaſſe, dixit. Quas Criſeos in morbis mutationes

tiones Hippocr. breviter ſane, ſed divine hiſce verbis *in primo Epidem.* eſt complexus. Ad ſalutem aut mortem, vel inclinatio ad melius, aut ad pejus, quod omnes in morbis, ut Galen. ait, mutationes ſint vel ſtatim ad ſalutem, ut optimæ criſes, aut ad mortem, ut peſſimæ, aut ad melius inclinare aut ad pejus, has imperfectas & malas criſes vocant, illas bonas & imperfectas. Sed Galen. in lib. 3. *de Criſibus cap.* 1. ſex ait eſſe omnes numero mutationes, quæ in morbis obſervantur; primas duas eſſe ad ſalutem atque interitum ſubitas mutationes, quas bonas & malas criſes vocat; duas alias, quæ paulatim, non confertim & ſubito fiunt, aut morbo quidem marceſcente, aut viribus ægroti diſſolutis; alias duas miſtas ex his atque ex primis, quippe ex iis mutationibus, quæ paulatim & confertim fiunt, quando nimirum ſubita quidem aliqua in morbo ad melius vel ad pejus mutatio facta fuerit, & deinceps uſque ad omnimodam ſolutionem, vel mortem reliquum totum emarcuerit, ita ut exempli gratia, ſi quis ſeptima die aut excretione, aut abſceſſu, aut decubitu fuerit non perfecte judicatus, poſtea nulla amplius facta mutatione ſenſim, ac ſenſim reliquum morbi conſumatur, aut ſenſim viribus diſſolutis ægri intereant. Addamus duas alias, non dixerim mutationes, ſed potius ſolutiones morborum ad ſanitatem, aut virium ad exitium, atque tot ſunt in morbis mutationes, quas etſi non proprie dici criſes poſſe aſſerimus. Ceterum veræ criſes quatuor tantum ſunt, quippe ſubitæ mutationes ad ſanitatem & ad mortem, aut ad melius, aut ad pejus. Ex quibus has primo colligimus eſſe Criſium primas differentias, quippe primam ſubitam mutationem ad ſanitatem, quæ eſt perfecta ac optima Criſis, quod omnino ægrotum a morbo liberet; & alteram ad mortem, quæ perfecta, & peſſima, cum continuo ægrotum interimat; tertiam ad melius, quæ eſt bona ſed imperfecta, propterea, quod non prorſus hominem ſanet; atque quartum ad pejus, quæ & ipſa peſſima eſt ac imperfecta, quod & ipſa non continuo hominem perdat ſed paulo poſt. Longe plures differentias alii fecerunt Criſium, quippe quod ipſarum quædam bonæ, quædam malæ

læ sint, quædam perfectæ, quædam imperfectæ, quædam fideles & certæ, quædam non, quædam manifestæ, quædam obscuræ, quædam periculosæ, & quædam citra periculum, & demum quædam per dies indicatorios significatæ, & quædam absque ulla indicatione prærumpentes. At quod eæ omnes differentiæ bonis ac malis comprehendantur, propterea de bonis tantum & malis agemus. Quandoquidem quæ bonæ sunt certe fideles perfectæ aut imperfectæ, manifestæ aut obscuræ, diebusque indicibus significatæ, citraquæ periculum exsistunt. Contra malæ quippe infideles, non die decretorio significatæ, obscuræ, imperfectæ, periculosæque. Sed priusquam de iis agamus, videamus prius, a qua caussa crises fiant, quam rem Galen. *in lib.* 2. *aphorism. de veris crisibus*, ita expressit: *Fit aut natura separante a bonis mala & ad excernendum præparante.* Non temere igitur in tali turbatione graviter se habent. Ex quibus patet naturam ipsam esse, quæ, humores dum studet bonos a malis segregare, malosque excernere, crises faciat. At alias a nobis demonstratum est, naturam ipsam ad crises faciendas moveri, aut ab humoribus noxiis plane secretis a bonis, aut ab iisdem etiam nondum separatis a bonis, qualitate, vel copia expultricem internorum viscerum molestantibus. Ex quo & naturam & humores crisium caussas esse, liquido constabit. At has crises ab aliis in morbo factis mutationibus distinguent, excretiones aut abscessus subsecuti. Propterea crises perfectas optimasque dicimus, in quibus humores noxii omnino fuerint excreti, posteaquam ipsos a bonis natura separaverit, quod concoquendo agit. Aliarum vero mutationum in morbis vere non criticarum, quas verius solutiones appellant, aliæ quidem caussæ exsistunt, quippe vincente natura, aut humores crudi, crassi ac lenti, ad motum difficiles, sed coctione primo extenuandi, & absumendi, quo morbus paulatim marcescit, usque ad omnimodam sanitatem, aut morbo ipso vincente, eique natura succumbente, virium prostratior quæ natura paulatim a morbo consumitur; atque hoc est, quod Galen. *in* 3. *lib. crisibus cap.* 10. ita habet: *Est autem primum & maximum in morbis*

mor-

mortalibus ſignum, quod ſine criſi mors ſit ſubſecutura, virium imbecillitas. Nam virtus ita proſtrata ad pugnam contra morbum non excitatur. Atque hæc de criſium cauſſis in communi, quas accuratius etiam poſtea de ſingulis criſium differentiis acturi explicabimus. Nunc videamus, quinam morbi criſibus terminentur ſeu judicentur, & qui non.

CAP. VII.

De morbis, qui per Criſim terminantur, & de iis, qui abſque Criſi finiuntur.

ACUTOS tantum magnoſque ſive vehementes morbos criſibus terminari, vel ex eo cognoſcetur, quod nunquam in parvis criſes fieri obſerventur. De veris autem loquimur, quæ teſte Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 4. omnino fiunt per manifeſtas quaſdam excretiones, aut effatu dignos abſceſſus. Demonſtratum quidem eſt has criſes naturam movere, irritatam vehementer a magnitudine ſeu vehementia morbi, quod idem eſt ac ſi dixerimus a quantitate accidentium, quibus magnitudo ſive vehementia morbi, ut docuit Galenus *in eodem libro de criſibus:* Neceſſarium enim eſt, ut ipſe quoque *in ſecundo lib. aphor.* ait: *ob morborum magnitudinem, ac caſuum vehementiam vel cito vires proſterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, ſi modo, quos invaſerint, exſuperent, bonam ſequi indicationem, ſin autem exſuperentur, malam.* Ex quibus conſtat magnum vehementemve, quod idem eſſe ex Galeno in nuper citato *lib.* 3. *de criſibus* conſtat, morbum criſi tantum judicari ac terminari, a parvo enim natura non irritatur ad excretionem. Hinc Hippocr. *in libro ſecundo aphoriſmor.* 13. ait: *Quibuſcunque judicatio ſit, his nox gravis ante acceſſionem eſt.* Natura enim, ut in comm. docet Galen. ſeparante a bonis mala & ad excernendum præparante, non temere in tali turbatione graviter ægroti ſe habent. Hinc præcedunt accidentia multa & magna, quæ & valde turbant exagitantque ægrotos, tum etiam quæ timorem

inſpicientibus, ut ait: Galen. *in* 3. *de criſib. cap.* 2. inducant, & deceat medicum generoſum neque turbari, neque futurum eventum ex ipſis ſymptomatis ignorare. Quam rem probe expreſſit Galen. *in* 3. *de criſib. cap.* 10. hiſce verbis: *Futuram autem præcognitionem ex eo, quod urgeatur, ac vehementer irritetur natura a morbo, atque ex ſubita præter rationem circa corpus facta perturbatione: omnino enim fit aliqua novitas, quando criſis futura eſt, vel circa reſpirationem, vel circa mentem, vel auditum, vel viſum, vel ferendi facilitatem, vel circa aliquod eorum, quæ ſæpe diximus, quæ uno nomine ſummatim judiciaria accidentia, & ſigna appellamus.* Quare etiam, quod ab Hippocrate *in aphoriſmis* dicitur, *quibuſcunque criſis fit, his nox moleſta, quæ antecedit acceſſionem*, eſt ipſum, quod nunc nos dicimus. Addimus quod criſes, cum fiunt in morborum acceſſionibus (concurrere enim in idem tempus criſes, cum morbi acceſſione Galen. docuit) etiam in morbis, habentibus acceſſiones, manifeſtius fient, qui omnes magni vehementeſque ſunt. Quare colligamus morbos magnos ac vehementes per criſes terminari, nequaquam vero parvos & exiles, a quorum parvitate (quando parvi dicantur, *in* 3. *de criſib. cap.* 24. ex Galeno, qui multis magniſque ſymptomatibus carent) cum natura ad excretionem irritari nequeat. Hinc Galen. *in ſecundo libro aphoriſmorum*, dixit, acutos magnoſque morbos in parvo tempore magnas facere mutationes, quarum quæ repente fiunt, criſes Hippocratem appellare. Magni itaque morbi ſunt, qui per criſes judicantur, & parvi citra criſes, quod, ut dictum eſt, ab ipſis natura non irritetur ad humorum excretionem. Sed hoc tamen accuratius erit cognoſcendum, cum, ut Galen. monuit, debiles quidem & parvæ febres quandoque valde malignæ ſint. Sæpe enim Medici decipiuntur, cum febres exterius debiles & parvas obſervent, putantes vere parvas & debiles eſſe, cum tamen valde magnas eſſe reipſa comprehendatur; cum præſertim (etſi calore vehementi carere exterius videantur) multa ſævaque accidentia habeant, a quibus magnæ & non parvæ ſunt, veluti ſunt vigiliæ, deliria, difficiles reſpirationes, inquietudines & alia huj-

juſ-

jusmodi, quæ magnam esse morbum testantur. Hinc Hippoc. phrenitides quasdam debiles, imbecilles, & obscuras vocavit in *prorrheticis* valde phrenitides. Quare hi morbi (quos merito Medici malignos appellant) crisibus solent terminari, quod & ipsi habeant accidentia multa & magna, quibus natura ad excretionem humorum noxiorum potest irritari, & excitari. Sed jam doceamus, quibus signis futuræ crises possint prænosci.

Cap. VIII.

De signis crises futuras significantibus.

CUM cognitum a nobis sit, morbos magnos vehementesque tantum per crisin terminari seu judicari. Nunc videndum est, quibusnam signis crises futuræ prænoscantur; sed de perfectis cognoscendis sermonem faciemus, cum eæ certa ratione, teste Galeno, *in tertio de crisibus, capite quarto*, præsciri possint, veluti imperfectæ non certa ratione, sed conjectura potius possunt prænosci; qua notitia Medici (quod maximum in medicina est) possunt præcognoscere, & prædicere futuras crises, & quo tempore fient, & etiam, ut paulo post docebimus, qualibus nam crisibus seu excretionibus sive abscessibus, sint futuræ. Itaque vere quidem a nobis scriptum est, non nisi morbos magnos vehementesque per crisin terminari, atque hos etiam non terminari per crisin, ni virtus satis in corporibus robusta & firma fuerit: si modo verum est, crisin fieri morbo naturaque invicem colluctantibus, quo pacto enim natura prælanguida pugnam audebit tentare cum morbo gravissimo? Ob morborum enim magnitudinem ac casuum vehementiam Galen. dixit, vires vel cito prosterni & nullam fieri crisin, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, moliri evacuationem. Quare in magnis vehementibusque morbis, & in corporibus robustis certo poterimus crises prædicere, & quo majores vires, una robustiores erunt, eo certius & citius poterit crisis prædici. Ceterum cum nobis non satis

sit, hoc cognovisse, quippe in magnis morbis, viribus exsistentibus firmis, futuras crises certo prædicere nos posse, sed opus esse, ut etiam instantes crises animadvertamus & possimus assidentibus, ac etiam ægrotis, si salutares futuræ sint, eas præsagire, ideo omnia illa signa, quibus crises instantes innotescunt, nunc describemus. Quæ ex Hippocrate, atque Galeno sunt Ægrotantium corporum turbationes vehementes, morbi idea, magnitudo, natura, motus, mos, coctiones, cruditates, rigores, anni tempus, regio, præsens constitutio, ægrotantis natura, ætas, victus, anteacta, & alia hujusmodi similia. Ex his enim Galen. *lib.* 1. *de crisib. cap.* 8. & *in secundo libro aphorismorum* instantes, ac futuras crises præ-nosci tradidit. Ceterum horum quædam particulatim videntur facere ad crises has futuras, quædam ad bonas atque malas cognoscendas, & quædam ad tempus, quo sint exspectandæ, quod interstinguendum. Hoc enim denotare videntur dies judicatorii, in quibus aliquod criticum signum illuxerit, sive in humoribus concoctio, sive cruditas, sive aliud signum. De quibus Hippocrat. *in libro quarto, aphor.* 71. ait: *Quibus die septimo futura est crisis, iis urina rubram die quarto nubeculam habet, ceteraque pro ratione.* Ex motu vero morbi aut celeri, aut tardo ita cognosci Hippocr. *in libro primo aphor.* 12. sic indicavit. *Exacerbationes vero & constitutiones morborum indicabunt tum morbi ipsi, tum tempora anni, tum periodorum proportionis inter se observatio, sive ea quotidie, sive alternis, sive majori intervallo fiant: sed ex iis, quæ postea apparent, indicia sumuntur; veluti in pleuritide sputum, si statim initio appareat, breve fore denunciat, si vero posterius conspiciatur, longum.* Ad bonas vero atque malas crises denotandas coctiones & cruditates facere videntur. Idem fere & morbi idea quippe videtur notare, utrum evacuatio ei proportione respondeat, & an sit bona; &, teste Galeno, ex signis supervenientibus, quæ ad bonam vel malam crisin dignoscendam faciunt, illa quoque denotatur. Hæc omnia signa privatim ad bonas malasque crises cognoscendas faciunt, de quibus posterius nos accuratius. Reliqua vero faciunt ad judicandas crises sim-

ſimpliciter futuras, quippe quæ ſunt, turbationes ante criſin, & ſimul omnia ſigna, quæ critica dicuntur, magnitudo morbi, virium robur, naturæ morborum, & humorum morbos facientium, non minuſque ægrotantium corporum victus, anteacta ætas, anni temperies, regio, ſtatus præſens atque ſimilia. Ex his tamen omnibus tria videntur ſufficere ad prænoſcendam criſin, quippe acutos magnoſque morbos, magnas turbationes, atque virium robur. His quidem viris neceſſario fiet criſis. Etenim virtus a vehementi acutoque morbo maxime turbata neceſſario aut exſtinguetur, aut ad pugnam vehementer irritata ad excretiones noxiorum humorum inclinabit: Si enim prælanguida citra criſin ſuccumberet morbo, ac exſtingueretur, robuſta vero non poterit, niſi facto conflictu ſuperetur, ſed in eo conflictu neceſſe eſt aliquam humorum erumpere excretionem, aut bonam aut malam; bonam natura morbum ſuperante; malam a morbo ſuperatam. Alia vero, etſi non præcipue criſin indicent, tamen maxime adjuvant futurarum criſium cognitionem, quæ inquam ſunt, morbi idea ſeu ſpecies, ea ratione, qua ſigna apparerent, proportionatæ excretiones futuræ ad eam ſpeciem morbi, ut ſigna ſanguinis erumpentes in febribus ardentibus, coctiones, & cruditates. Motus quoque morbi celer vel tardus, quando tardi motus morbi raro aut nunquam criſi judicentur: morborum item naturæ, ætas, natura, victus, anteacta ægrotantis, tempus anni, præſens conſtitutio, & regio, quæ omnia maxime faciunt ad confirmandum futurarum criſium judicium. Sed age ſingula hæc ſigna conſideremus accuratius, & primo ex Hippocr. qui *in lib. 2. aphoriſm.* 13. ita ſcripſit: *Quibus criſis fit, iis nox gravis ante acceſſionem, quæ vero ſubſequitur magna ex parte, levior exſiſtit.* De ſignis iis, ægrotos ante criſin turbantibus, Hippocrat. *in* 1. *Epidem. comm.* 2. *text.* 25. *uſque ad* 56. ait: *capitis, colli dolores, & gravitates cum febribus & ſine febribus phreniticis convulſiones, ſed & virulenta vomunt, & ex iis quidam ſubito moriuntur. In ardentibus autem ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii contentio, neque cum dolore corri-*

pit, his e naribus ſanguis erumpit. At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt, bilioſa poſt aut pituitoſa vomunt. De quibus clarius Galen. *in lib. 2. Epidem.* & *in lib. 3. de criſib. cap.* ita ſcripſit: *Sola igitur ſubita ad ſanitatem ſimpliciter criſis nominatur, & quidem omnino fit per manifeſtas quaſdam excretiones aut effatu dignos abſceſſus.* Quicunque enim aliter quieverint, malignius retrocedunt. Antecedit autem hujuſmodi excretiones & abſceſſus non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis. Nam & difficiles tolerantiæ & vigiliæ, & deliria, & graves ſomni & difficiles anhelitus, & vertigines tenebricoſæ, & difficiles ſenſus, dolores capitis, colli, & ſtomachi & multorum aliorum membrorum, nonnullis vero aurium ſonitus, & vani ante oculos apparent ſplendores, & lachrymæ involuntariæ effluant, & urina retinetur, & labrum agitatur, aut aliquid aliud tremulum fit, oblivio & præſentium ignorantia & vehemens accidit rigor, & plurimum acceſſio conſuetam anticipat horam, & multus æſtus, ſitiſque intolerabilis ſequitur, clamant & ſaliunt ſicut furentes, neque poſſunt in eodem ſitu recumbere, deinde repente multus ſudor erumpit, aut vomitus aliquis non paucus inſequitur, aut venter ſubito ſolvitur, aut abundans fit fluxus ſanguinis, aut hæc omnia ſimul contingunt, unde non parvus invadit timor inſpicientes. Addamus ex Galeno in tertio, *de criſib. cap.* 10. pulſum inæqualem in pluribus criſibus fieri & præcipue, cum non fiunt ſine pugna & periculo; multo magis cum bilioſi humores ad ventriculum confluunt, apparentibus etiam aliis vomitus ſignis, quæ Hippocr. ſcripſit: ſed Hippocrat. ſigna ex pulſibus ſumpta, vel quia non moveret, ait Galen. vel quia non moventi exiſtimavit idcirco non eſt ſecutus. Atque hæc ſunt ſigna omnia critica, quibus ante criſin fit turbatio vehemens, præſagiens in acuto magnoque morbo, viribuſque robuſtis, aut non languentibus, criſin bonam: ſi fiant, ut alias dicemus, in ſtatu morbi, concocto jam morbo, malam in principio, natura morbo ſuccumbente. Rigores quoque privatim in febribus ardentibus aliiſque acutis morbis ſolent criſibus præire. De quo Hippocrat. *in libro quarto*

aphor.

aphor. 29. habet. *Quibus in febribus ſexto die rigores fiunt, difficilis ſunt judicii* &, *ſi rigor incidit, febre deficiente jam imbecillo, lethale:* & poſtea *aphor.* 58. *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio.* Et poſtea. *aphor.* 63. *Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres ſolvuntur.* Inter ſigna enim decretoria ſeu critica non minimum rigor locum habet, ad criſin quippe aut bonam aut malam prænuntiandam. Motus quoque morbi color maxime facit cum critico aliquo conſpecto ſigno ad prænuntiandum criſin: Namque color motus criſin futuram & tardus acriſiam ſignificare ſolet. Celerem vero motum oſtendunt brevia morborum tempora, ſiquidem qui morbus breve principium habuit, breve quoque augmentum, ſtatum, atque declinationem habebit. Ex brevioribus quoque acceſſionibus idem oſtenditur. Galen. *in tertio de criſib. cap.* 3. dixit: Febrem, quæ quatuor tempora acceſſionum omnia breviter percurrit, properare ad criſin: & *in primo lib. Epidem.* ita habet: *Quare fac memineris, ubi quartus perinde ac tertius gravia habeat ſymptomata & ſigna in morbo acuto, brevi exſpectandum eſſe judicium.* Ex ſpecie vero ſeu idea morbi, quod morborum ſingulis ſpeciebus conſtitutæ quædam proprietates, ut ad criſes veniant, cujuſmodi teſte Galeno *in* 3. *lib. de criſib.* ardentium febrium proprium eſſe videtur, ut ſanguinis eruptione ex naribus, aut ex alia corporis parte, aut poſt vehementem rigorem ſudore multo & calido erumpente ex toto corpore, aut per vomitum bilioſorum humorum excretione judicentur. Proinde in his ſigna omnia, quæ aliquam prædictarum excretionem prænuntiant, & ſignificant, conſpecta, criſin nedum futuram, ſed quoque ſpeciem criſis, ac vel etiam aut bonam aut malam oſtendent. De quibus Hippocr. *in aphor.* 58. ait: *Ei, qui ardente febre laborat, ſi rigor ſupervenerit, morbi fit ſolutio.* Ubi præſertim poſt ipſum aut ſanguinis eruptio aut ſudor, aut bilioſorum humorum ſequatur excretio. De iis ait Galen. in Prorrheticis. *Morbi qui ſtatim turbulenti ſunt, inſomnes, ſanguinem de naribus ſtillantes, ſexto die levantur, noctu laborant, poſtridie ſudant, in ſomnum feruntur, delirantque, abunde ſangui-*

nem

nem profundunt. & in 1. Epidem. *comm. 2. text. 55. In ardentibus autem febribus, ceterisque febribus, quibus colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus sanguis erumpit.* Atque ita de iis, qui sudores vel alvi dejectiones aut vomitus biliosos habent. De quibus *in 2. progn. Qui vero totius capitis gravitates & oris ventriculi morsus ac stomachum anxium habent, isti biliosa & pituitosa evomunt, uti Charioni contigit.* De quo Hippocr. in 3. Epidem. 2. text. 2. *Quinto cum dolore cuncta exacerbata fuerant, nugabatur, noctem molestam habuit, non dormivit, sexto nihil est immutatum, septimo superriguit febris acuta, per totum corpus sudavit, judicatus est.* Et de Virgine quadam Larissæ; *Quarta sub noctem deliravit, sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit, ac mox sudavit toto corpore multum & calidum, sine febre est judicata.* Ita ex aliis signis, in aliis etiam morbis, denotantibus vacuationes formis ipsorum proportione respondentes seu proprias, ut in tertianis febribus vomituum, dejectionum, biliosarum aut sudorum signa, crisin ostendunt, & in quartanis sudorum multorum & pituitosarum excretionum, & in phreniticis sudorum præcipue futurorum ex capite copiosiorum eruptionis sanguis e naribus, non minus in pleuriticis & in hepatis lienisque inflammationibus, atque tandem in omnibus præcordiorum inflammationibus, signa vel erupturum sanguinem, vel alvi dejectiones, vel vomitus, vel sudores denotantia, critica esse affirmamus; atque ita licebit ex morborum idea crisin Medicis prænosci. Ex coctione vero & crisin, & bonam crisin, si aliquod criticum signum una illuxerit, ex prædictis nobis significari certissimum erit. Perpetuo enim, ubi in aliquo decretoriorum seu indicatoriorum dierum in magno morbo, cum aut capitis dolore aut delirio, aut gravitate, aut aliquo signo ex criticis crisin in altero quaternario futuram significabit. Propterea Hippocr. dixit: *in 1. Epidem. Coctiones celeritatem judicii & securitatem ostendere.* Ex diebus quoque judicantibus crisis præsagitur Galen. enim *in 3. de crisibus* scribit: *Ubi in 4. die aderit magnitudo morbi, ejusque morbi celer motus atque signum coctionis, in septimo judi-*

cium ſequetur , & ſi hæc ſeptimo tantum fient , judicium undecimo, aut decimo quarto erit. Criſium vero futurarum judicium augere, naturam morbi calidam, calidoſque humores & ſumme putridos, naturam itidem ægroti calidiorem, ætatem florentem, victus rationem anteactam, bilioſorum ciborum, calidam cœli regionem, anni tempus æſtivum, non opus eſt, ut ad hoc demonſtrandum diu laboremus, cum omnes ſciant, proprium eſſe calidorum humorum, ut facillimi ſint ad excretionem, atque etiam ſua qualitate naturam movere maxime atque irritare ad excretionem ipſorum; temperamentumque calidum aptiſſimum eſſe ad criſes, veluti, frigidi morbi, humores frigidi, naturæ frigidæ, cœlum frigidum atque hyemale tempus, & alia ejuſdem generis, cum criſes retardare, tum ut ne fiant, facere Galen. in loco citato atque alibi in multis locis nobis demonſtratum reliquit. Atque ſatis de ſignis criticis, quorum, ut diximus tria tantum nobis poterunt criſes prænuntiare, quippe morbi magnitudo; corporis turbationes, uti ſunt dolores, inquietationes, deliria & alia hujus generis critica, quæ ſuperius ex Galeno omnia adnumeravimus; atque virium robur. His tribus conſpectis ſignis non dibium erit, quin criſis ſit futura: alia vero ſigna; quæ etſi non per ſe denotent criſin, tamen aliquo modo poſſunt criſes prænuntiare, uti Galeno placuit, & a nobis jam eſt demonſtratum.

CAP. IX.

De Criſibus ſalutaribus, quæ certam ſalutem ſignificant, cognoſcendis.

PRÆMISSIS, quæ ad prænoſcendas criſes faciunt, nunc ſupereſt, ut bonas ſalutares atque malas exitiales cognoſcamus, ut ex ipſis ſalutem & mortem ægrotantium aſſidentibus præſagire ſciamus, atque hoc eſt unum præcipuum, propter quod nos criſium cognitioni tam accurate incumbere voluimus. Sed eſto, principium faciamus a bonis ſalutaribuſque co-

cognoſcendis, quæ omnes in morbis ſalutem proxime futuram ſignificant. Hæ vero duplices exſiſtunt, quædam optimæ fideliter ſalutem ægrotis indicantes, quædam non certam, ſed plerumque, cum recidivis, & periculo. De primis nunc agimus, quæ optimæ ac ſaluberrimæ exſiſtunt, a quibus certa ſalus perpetuo prædicitur. Hoc vero certo indicabunt ſigna perfectæ coctionis in excrementis, ſtatus morbi in diebus judicatoriis fuiſſe judicatos in aliquo judicatoriorum dierum fieri, excretiones ſubſecutas morbi naturæ convenire, morbum ab ipſis reſolvi, ægrotos coloratiores ac robuſtiores, ac quam antea quietiores videri, pulſus meliores evaſiſſe, quippe vehementiores, æqualiores, ordinatiores. Coctionis autem perfectæ ſigna, quæ penes excrementa noſtri corporis conſiderantur, præcipuum optimarum criſium certiſſimumque eſſe argumentum ex Hippocrat. qui in primo Epidemiorum ita habet, colligitur: *Concoctiones celeritatem portendunt judicii, ſecuritatemque ſalubrem*, & Galen. *in* 3. *libro de criſibus cap.* 3. ita ad ſalutem in ægrotis præſagiendam coctionis facere novit, ut affirmaverit, conſpectis coctionibus, neminem morientem vidiſſe. Quod ipſe ita ſcripſit: *Primum quidem & maximum inter omnia eſt conſiderare coctiones ex urinis, alvi excrementis & ſputaminibus. Siquidem ego millies cum, dum criſes fierent, intereſſem, neminem unquam vidi intereuntem, qui præcedentibus coctionibus criſin habuiſſet.* Perfectæ ſeu exquiſitæ itaque coctiones in excrementis conſpectæ, ſunt certiſſima præſagia optimarum criſium. In omnibus itaque febribus vel ſine paſſione alicujus viſceris, vel cum inflammatione hepatis, vel renum, vel veſicæ, vel ſplenis, ac ut uno verbo dicam, ſemper ubi febris affuerit, vel ex ſola humorum putredine accenſa, vel ex membro inflammationem patiente, urinæ concoctæ optimam ſecuriſſimamque criſin, teſte Galeno, pollicentur; veluti in morbis Thoracis, & pulmonis primo ſputa concocta, quæ præcipua harum partium affectarum ſunt indicia, atque una cum ipſis, urinæ quoque & alvi excrementa itidem concocta ſpectentur, Certiſſimum optimæ criſis nobis erit indicium. Non ſecus in affectibus ventris primo

ad

ad optimam crisin prænoscendam, alvi excrementa concocta & postea urinæ erunt attendendæ. Quare præcipuum certissimumque signum optimarum crisium erunt coctiones in excrementis conspectæ. De quibus Galenus etiam *in eodem libro* 3. *de crisibus cap.* 5. ita scripsit.

Cum enim post signa optima, atque exquisita coctione, facta fuerint, necesse est, ut optimæ sint, quoniam & sola coctio crisis celeritatem, & salubrem securitatem ostendit, neque enim, vel animo concipi potest, quod post morbi exquisitam coctionem crisis mala sequatur. Exquisita vero coctio fit tempore status. Hinc optimas crises, vel in statu vel parum ante ipsum fieri Galen. *in* 3. *de crisib. cap.* 6. docuit, quoniam tunc omnia concocta sunt, Galen. *in eodem lib. cap.* 4. docuit. Perfectasque eas crises esse, quæ tunc temporis fiunt, in augmentisque si salus sit subsecutura, imperfectas esse, vel non securas. At distinguendus hic status, quam naturæ statum in primo libro vocavimus, in quo optimæ crises fiunt, a statu morbi, quod namque cum naturæ statu convenit: aut enim in principio, aut denique in augmento naturæ seu materiæ, ut alii vocant, morbi status celebratur, quo tempore dicimus morbum ultimas vires exercere, neque amplius magnitudine & vehementia augeri; De hoc statu morbi nos non loquimur, sed de naturæ statu, qui non penes morbi majorem vehementiam, sed penes coctionem exquisitam cognoscitur: in hoc enim optimæ salutares securissimæ, ac perfectæ crises apparent. Optimam quoque crisin esse diximus, quæ priusquam fiat a die judicatorio aliquo fuerit judicata, veluti exempli gratia, die quarta si septima futura sit crisis, de qua Hippocr. *in* 4. *aphor.* 71. *Quibus septima morbus judicatur, his nubeculam urina continet quarta die rubram, & alia ex ratione.* Addamus eam quoque esse primam, quæ in diebus criticis apparet, de quibus *in eodem libro aphor.* 36. Hippocr. *si sudores febricitanti inceperint boni & tertio die, & quinto, & septimo, & nono, & undecimo, & decimoquarto, & decimo septimo, & vigesimo, & vigesimo septimo, & trigesimo primo, & trigesimo quarto: ii enim sudores morbos judicant, qui secus evenerint, laborem & morbi longitudinem,*

nem, aut ejusdem reditum significant. His etiam addimus cognosci optimam crisin, cum primo ex qualitate humoris excreti: optima enim habet excretionem morbi naturæ seu ideæ convenientem, cujusmodi exempli caussa in ardente febre, & in omnibus viscerum inflammationibus, sanguinis eruptio, aut copiosi sudores, aut vomitus, vel alvi dejectiones multæ biliosæ, qua excretiones conveniunt morbi ideæ, quæ est calida & sicca, atque a calidissimis biliosisque humoribus fovetur. Quo apparet etiam confirmari hanc bonam excretionem, ab ægrotantis natura biliosa, a biliosa victus ante acta, ab ætate efflorescente, atque ab anni tempore æstivo, in calida siccaque regione atque in tali cœli statu. Hæc enim biliosa excretione, prægressis signis coctionis, optima erit, & salutaris in omni morbo bilioso, veluti in pituitosis, pituitosæ, & in melancholicis atri humoris excretiones, optimæ itidem erunt. Diximus alias ex Galen. per sudores judicari omnes febres ardentes, tertianas, effervescentes inflammationes; docuit eoque magis, si una sanguis ex aliqua parte corporis copiosius erumpat, aut biliosus vel remotus, vel alvi excretio biliosa appareat, itidemque cerebri inflammationes, reliquosque omnes capitis affectus. Sanguinis vero excretione seu eruptione ardentes febres, synochas, aliquando phrenitides, etsi eæ non frequenter; pleuritides quoque, etsi minus quam ardentes febres; aliquando etiam peripneumonias, quod tamen raro fit, judicari alias docuimus. Hepatis, lienisque inflammationes frequentissime e naribus eruptiones liberant, sed hepatis ex dextra nare profluens sanguis, & lienis e sinistra, quod rectitudinem omnes bonæ excretiones & vacuationes servare debent. Omnes item præcordiorum inflammationes sanguinis fluxio judicat. Sudor etiam, ut dictum est, juvat omnes inflammationes calidas, & acutas, quæ sunt in præcordiis. Item hepatis partes devexæ, sanguinis fluxu, sudoribus, & copiosioribus urinis solent judicari, & connexæ, alvi excrementis biliosis, atque sudoribus, nonnunquamque etiam vomitibus. Renum etiam & vesicæ affectus copiosioribus urinis judicari solent. Thoracisque ac pulmonum affectus sputaminibus. Hæc

pau-

pauca addere ex Galen. *in lib.* 3. *de crisib. cap.* 2. volui, ut lector possis ex ipsis pernoscere, quænam excretiones morborum ideis conveniant, atque ex ipsis bonam crisin, quod congruat naturæ morborum vacuatio; & malam, cum nullo pacto congruat. De quibus forte Hippocr. *in* 1. *aph.* 2. dixit: *In perturbationibus ventris & vomitibus spontaneis, si qualia purgari oportet, purgantur; confert & ægri facile ferent.* Quod repetit postea, dicens: *Quæ vacuantur, non multitudine sunt æstimandæ, sed, si qualia oportet, evacuentur, & æger facile ferat.* Itidem & locus, per quem ut dictum est, fit excretio erit attendendus, ut sit conveniens, & ad quem natura inclinaverit. De quo etiam Hippocr. *in aph.* 21. ita habet: *Quæ educenda sunt, quo maxime tendit natura, eo ducenda, per ea videlicet loca, quæ conferunt.* Galenusque in *commentario*, loca convenientia, per quæ excretio bona fit, intellexit si καθ' ἴσιμ id est directo ad locum affectum fieri contingant. Ex quibus apparet, quæ omnes sint excretiones naturæ morborum congruentes, per quas optime salutaresque crises fiunt. Quas etiam optimas esse aliis signis cognoscimus, & primo, quod ab ipsis ægroti aut sanentur, aut in melius mutentur, corporaque quietiora evadunt, atque hoc est, quod Hippocr. per hunc aphorismum docuit, qui est: *Quibus crisis fit, iis nox gravis ante accessionem, quæ vero subsequitur, magna ex parte levior est.* Hocque fieri Galen. *in comment.* ait: quia videlicet plures ad salutem crises desinunt. Certo siquidem scimus ex ægrotis plures esse, qui servantur, quam qui intereant, nisi forte pestilens sit cœli status. Optime quoque excretionis certiora signa notat Hippocr. *in* 1. *aphor.* 12. ut ægroti facile evacuationes tolerent. De quo signo Galen. *in comment.* ita habet: *Nam si humor superexcedens evacuetur, tunc ipsum seipso ægrotum fieri leviorem, & melius tolerari, est necessarium.* Addit *in tertio de crisibus cap.* 2. Fieri etiam melius coloratum pro ratione evacuationis, atque ad resurgendum robustiorem, febremque resolvi, aut saltem maxima ex parte diminui. Ceterum hæc optimarum crisium signa confirmabunt quoque pulsus: meliores quippe vehementiores, æqualiores, ac ordina-

tiores, de quibus Galen. scripsit: Vehementior igitur fit continue magis pulsus & æqualior, atque ordinatior in bona declinatione; expellit enim natura fortius omnem subito febrilem calorem, debilior vero atque inordinatior & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus, atque tot sunt, quæ optimas crises significant, easque, ut dictum est, fideles atque certas, quibus certa quidem salus perpetuo promitti ægrotis poterit. Quales ab Hippocrat. 8. *Epidem. comm.* 1. *art.* 1. in illo, qui in Dealcis hortu decumbebat, & in aliis fuere conspectæ, de illo ait: *Quadragesimo alvus pituitosa alba subcrebra dejecit, multum toto corpore sudavit, absolute est judicatus.* Et de Nicodemo: *Vigesimoquarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, sudor ei toto corpore copiose calidus emanavit, sine febre judicatus est.* Et de Pericle etiam, qui fideliter per crisin fuit judicatus tertio. *Febris emolita fuit, urinæ multæ & concoctæ, in quibus multum subsidebat, nocte quievit. Quarto circa meridiem sudor prorumpit toto corpore multus & calidus, sine febre judicatus est, neque rediit.* Et de Anaxione pleuritico. *Vigesimo primo rediit febris, tussit, multa excrevit concocta, in urina multa subsidebant alba, desiit sitire, dormivit, trigesimo quarto die sudavit, cessavit febris, in totum est judicatus.* Atque de Neropito. *Jam vero circa diem octuagesimum cuncta remissa sunt, nihil tamen destitit, etenim urinæ boni coloris, & copiosiores subsidentias habentes exierunt, deliriaque imminuta sunt. Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenteria cum dolore, reliqua levia fuerunt, in summa febres eum reliquerunt, discessitque surditas. Centesimo est absolute judicatus.* In his omnibus possunt omnia præcipua optimarum fideliumque Crisium signa, quæ esse diximus, coctionem manifestam ac exquisitam in excrementis, quæ juxta affectuum locos affectos considerantur, in statu morbi crises fieri, præjudicarique ab indicibus vocatis diebus. In criticisque diebus conspici, excretionesque ideæ morborum respondere, hasque sequi aut febrium solutionem, aut manifestam imminutionem, cessare symptomatum molestias, quæ singula in iis ab Hippocrate conspe-
ctis

ctis crisibus fuere observata. Coctionis manifestæ signum in Nicodemo, fuit multa urina alba, in qua multa subsidebant. Et in Pericle, urinæ item multæ & concoctæ cum multa subsidentia, & in Annaxione, multa quæ tussit, excrevit concocta, & cum urina optimam subsidentiam habente, & in Neropyto urinæ itidem melioris coloris, copiosiores subsidentias habentes erant. Quæ etiam concoctio perfecta, in statu naturæ factas fuisse eas crises indicabat. In quibus cum crises in criticis diebus apparuerunt, tum videntur quoque antea ab judicatoriis præjudicatæ. Fuereque excretiones morborum illorum naturis convenientes. In eo enim, qui in Dealcis horto, quod febris ejus fuerit ex mistione biliosorum pituitosorumque crassorum humorum, ideo excrevit per alvum multa pituitosa, & sudorem copiosum tenues biliosos humores fuere excreti, & Pericles quoque sudore multo excrevit bilem, a qua in febrem delapsus fuerat, atque ita de aliis, quas omnes & allevatio, cum febris tum symptomatum fuit subsecuta, & hæc de optimis fidelibusque crisibus, salutem certam ægrotis significantibus.

CAP. X.

De Crisibus salutaribus, quæ tamen neque fideles, neque certæ perpetuo sunt.

APPARENT vero Crises non raro bonæ sane, sed tamen quibus Medici perpetuo fidere minime debent, quæ hisce signis ab optimis fidelibusque distinguuntur, quippe quod non cum exquisitæ coctionis signis, neque in statu morbi, sed in augmento, atque etiam, quæ non ab indicibus vocatis diebus fuerint indicatæ, neque minus in diebus decretoriis apparuerint, sed in interdicentibus, quos etiam intercalares & provocatorios appellari superius diximus, qui natura non perfecta coctione in iis cogatur pugnam cum morbo aggredi. Ex qua raro optime morbus judicatus, sed plerunque imperfecte & non tuto, & quemadmodum etiam (etsi appareant

reant quædam coctionis signa,) non habent vacuationes neque ideæ morborum, neque naturæ ægrotantis, neque ætati, neque victui anteactæ, neque anni tempori neque cœli statui aut loco congruentes.

Demum, etiamsi omnia bona esse apparuerint, & ægroti facile vacuationem non toleraverint, neque juventur, crisi huic non erit fidendum, & multo minus cum ægrotis pulsum meliores, quietiores, ordinatiores, ac vehementiores non habuerint. His quidem signis crises conspectæ non plane certæ dicuntur, etsi plerumque salutem ostendant, at cum laboribus recidivis, & mala ægrorum tolerantia morbos judicant, sed singula hæc signa diligenter consideramus, & primum de iis, quæ in augmentis morborum, quo tempore natura non plane morbum concoxit, sed cœpit concoqui, paucaque apparuerunt coctionis indicia. Hæc sana inceptæ coctionis nondum absolutæ signa, in morbis non exitialibus, bonam crisin pollicentur, sed tamen neque omnino certam ac fidelem, ex quo plerumque sanantur, at non absque recidivis, aut molestiis seu laboribus, ac longitudine. Quæ vero sanguinis profluvio fiunt, certiores & fideliores ceteris exsistunt, cum vel etiam in principio, nullis quidem conspectis signis, coctiones non incertam salutis spem, aliquando sanguinis larga eruptio soleat polliceri. Cujusmodi fuerunt, qui in Pericle, in quo lienoso sanguis prima die e sinistra nare perfluxit, & in Virgine Abderæ, quæ in vestibulo templi habitabat, prima die menses fluxerunt, & rursus decima septima e naribus erupit & ipsa vigesimo, etiam plurimo erumpente cum sudore sanguine, fuit judicata: eodem modo in Metone quarta die cœpit crisis per sanguinem e naribus, quæ quinta die perfecte cum sudore ipsum judicavit, in quo non fuit recidiva, quoniam sanguis etiam post judicium erupit.

Quæ imperfecta crisis sanguinis eruptione clarius in Heropyto visa est, de quo Hippocrat. *in* 3. *epidem. text.* 80. ita habet. *Vigesimo multum deliravit, itemque sequentibus diebus. Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit magis, surdus quidem sed non perinde fuit, febres fuerunt*

re-

remissæ. Proximis diebus ex naribus sanguis, & paulatim erupit. Circa diem sexagesimum e naribus quidem substiterunt eruptiones, sed dextra coxendix admodum dolebat, febresque increverunt, at ille die centesimo, & vigesimo tantum fuit perfecte judicatus. Ex qua historia colligimus. Crises vel etiam per sanguinis excretionem, quæ ceteris aliis vacuationibus sunt fideliores & salubriores, nondum cum perfecta coctione, scilicet ante statum apparentes, bonas quidem esse, sed infideles ac incertas, quibus non sit fidendum, verum ex his recidivas longitudinemque morborum laboresque Medici prænuntiare debeant, plerumque tamen salutares exsistunt. At hæc in principio morborum, aut cum exitiali signo si illuxerint, malæ erunt, quibus aut subito mors succedit, quippe in prælanguidis corporibus, aut post longum tempus in robustis ac prævalidis: veluti contigit mulieri, quæ in mendacium foro decumbebat, quæ plures crises ante mortem habuit in principio morbi, id est, nullis signis coctionis conspectis. Sed de hac accurate cum de exitialibus agemus. Colligamus crises ante statum, non esse omnino bonas & certas. quod Galen. hisce verbis expressit. Esto igitur, ut in die decimaquarta spes sit fore statum & aut ob morbi magnitudinem, vel motus velocitatem, vel propter ea aliquod aliud extrinsecum irritamentum crisis die undecimo anticipet, neque ipsam perfectam, neque omnino bonam: & postea dixit, siquidem morbus salubris sic inveniatur, & neque ejus acumen neque magnitudo festinent, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis exspectat, & hæc quidem optima crisis est, fit enim morbo jam cocto; si vero vel propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod irritamentum ante statum crisis venire cogatur, tanto hæc crisis deterior erit, quantum statum anticipaverit. Quod autem natura, etiam ante statum ac vel etiam in principio aliquando excernat, alias a nobis demonstratum est, interim enim nondum incepta humorum coctione, & aliquando incepta quidem, & demum ipsa perfecta, hoc tempore crises sunt optimæ, illæ sunt omnino perniciosæ,

& in augmento, quo tempore teste Galeno in 1. *lib. de crisibus cap.* 8. & in primo de *tot. morb. temp. cap.* 3. incœpta est concoctio, in morbo non mortali bonæ sed imperfectæ, & infideles: & hinc diximus alias Hippocrat. & Gal. omnes excretiones in principio, & crudo omnino adhuc exsistente morbo, lethales affirmare, & in augmento bonas dici, sed non certas, neque perfectas. Quas omnes Galen. *in libro tertio, de crisibus cap.* 7. *cap.* 12. nec non, & *in libr.* 4. *de præsag. ex pulsib.* in hunc modum expressit, dicens: Nam ea expellere, quæ molestant naturam, sæpe ante tempus convenit, quippe virtus ipsa est alienorum expultrix, quemadmodum in opere de naturalibus facultatibus ante demonstratum est. Tempus autem coctionis post finem alteratoriæ facultatis est, tunc enim functionem obire, omnibus secundum naturam absolutis, ostendebatur, cum illa ab actione exstiterit, verum ante perfectam coctionem interim, quæ ostendant, ac moliri cogitur, ut interdum coctione jam absoluta moratur adhuc, & lente propter imbecillitatem munus subit. Utramque autem in ventriculo clare licet contemplari: Instigatus enim coctionis tempus non exspectat, sed protinus etiam idoneum, cum eo, quod molestat excernat, & ubi satis jam cœperit, interdum lente ac constanter superfluum imbecillitatis vitio expellit. Quare crises ante augmentum quibusdam, etsi non omnibus signis coctionis conspectis, bonæ quidem dicuntur, non tamen fideles, & certæ, quibus nos fidere debeamus. Eodem modo eæ, quæ non in diebus decretoriis fiunt, incertæ exsistunt, morbique, qui non in diebus iis solvuntur, reverti solent. In quibusdam vero interdicentibus, seu provocatoriis vocatis, eodem itidem modo crises non omnino bonæ neque certæ apparent, de quibus Hippocr. *in lib.* 4. *aphor.* 29. ait: *Quibus in febribus sexto die rigores fiunt, difficilis sunt judicii.* In hac die virginem Larissæ sanguinis profluvio fuisse simul cum sudore judicatam alias meminimus, & Galen. ait: *in 6. Epidem. comment.* 3. *in tit.* 19. aliquando bonas crises decima die fuisse observatas. Ex quo merito Hippocr. dixit: *in* 4. *lib. aphor.* 61. *febricitanti, nisi in diebus imparibus*

ribus febris desierit, reverti solet. Crises quoque, etsi cum quibusdam signis coctionis appareant, tamen cum vacuationibus, morborum ideis seu naturis non congruentibus, nunquam perfecte, nec certe esse poterunt: Exempli gratia, in adolescente biliosæ naturæ, morbo itidem bilioso laborante anni tempore æstivo, per alvum aut per vomitum si pituitosum multum humorem excretum observaverimus, crisis, quod non congruat vacuatio ideæ morbi ac aliis, incerta ac infidelis erit; idem in febre pituitosa, si biliosum, & non minus si sanguis hepate affecto e nare sinistra, & liene ex dextra copiosior profluxerit. Crises enim hæ non recte ideæ morbi conveniunt, propterea merito, cum aliquando bonæ, & aliquando malæ sint, infideles incertæque dicuntur. Addamus denique etiam hoc ipsum in his morbis significari, a quibus ægroti, etsi parum statim meliusculi visi sint, tamen paulo post recidunt; symptomata, & febres redeunt. Atque hæ sunt crises quidem bonæ, etsi non omnino bonæ, plerumque salutares sint, sed minime certæ, & fideles, nec perfectæ, neque perpetuo salutem prædicentes, cum aliquando ab ipsis ægrotos mori contingat. Sed hujusmodi judicium confirmabitur signis mortem significantibus, quæ si bonæ erunt, bonum quoque judicium futurum dicemus, licet non perfectum & forte non sine recidivis. Ceterum esset quoque agendum de bonis crisibus per abscessus futuris, sed quoniam sat accurate agemus de iis, cum de prædictione ex abscessibus particularem sermonem instituemus, ideo lectorem lubens ad eum remittendum duxi. Nunc ad exitiales declinemus.

CAP. XI.

De Crisibus exitialibus cognoscendis.

PERNICIOSÆ cognoscentur crises contrariis signis, quibus optimas internosci diximus, quæ sunt, quæ nullo coctionis signo conspecto, quippe in principio morbi apparent, quo tempore natura quicquam boni nunquam excernit, certioresque

que erunt, si in diebus decretoriis appareant, tertio ubi excretiones non respondeant ideæ morborum, uti superius dictum est, vel locis affectis, uti si in hepate inflammato sanguis exeat e nare sinistra, & e dextra liene affecto, atque itidem utero affecto e naribus, & non per uterum perfluat. Addimus si excretiones sint per se malæ, & exitiales, de quibus Hippocr. in primo Epidemio, ait: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.* Et paulo post; *Paululum in fronte, & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus;* Et de iisdem in tertio Epidemiorum; *Sudores intempestivi, frigidi, multi perpetuo; Copia urinarum non bonarum, colliquationes malæ,* Et in 1. lib. de vomitibus. *Sed & virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quare crudo plane exsistente morbo, in principio quippe morbi, quo tempore natura nondum coxit, crises non fiunt, nisi, ut superius docuimus, natura maxime a vehementia morbi, & celeritate irritata, ut cogatur aut statim sine pugna succumbere, aut pugnando cum morbo crisin faciat exitialem, quæ si virtus debilis sit, subito exstinguitur. Cognoscitur quoque hæc exitialis excretio, primo, si non respondeat morbi naturæ, & cum excretio per se sit prava, uti dictum est, aut una signa lethalia conspiciuntur, qualia sunt ex urinis nigræ, turbidæ, cum nigris sedimentis, vomitus virulenti, & colliquationes alvi, quibus in peste Romæ olim grassata, multos fuisse interemtos Galen. *in 3. Epidem.* scripsit: Propterea extremarum refrigerationes non recalescentes, de quibus Hippocrates, sudabant semper, sed non toto corpore, multum extremitates frigebant, ut vix calorem reciperent. Frigidum per os exspirare. Respirare itidem per nares. Addamus quoque perniciosas has crises sæpius decipere Medicæ artis ignaros, quod ab ipsis crisibus natura exstincta, ægroti melius quiescere videantur, & melius se habere, cum tamen ex pulsibus languescentibus, ac prioribus atque aliis, eruditi Medici exitium in foribus esse cognoscunt. De iis pulsibus Galen. *in 3. de crisibus* ita habet: *Debilior vero atque inordinatior, & inæqualis est pulsus in mortalibus declinationibus, nam una cum aliis*

tunc

tunc calor febrilis exspirat, atque hinc species melioris exoritur, deinde paulo post, vel cum ad levandum ventrem surrexerint, animi defectum incurrunt, & nonnulli pauco ac tenaci sudore effuso moriuntur, vel etiam sine surrectione. Propterea nos dicimus, crises bonas ac salutares subsequi in ægrotis statum meliorem, nam vere quidem quietiores evadunt, cum symptomata morbo vel prorsus tolluntur, vel multum minuuntur, ita post exitiosas crises ægroti redduntur inquietiores, debiliores, & symptomata sæva augentur, ni statim exitium subsequatur, aut apparent quietiores & liberi magna ex parte a morbo & symptomatis, quibus gravantur, ex quibus artis Medicæ ignari putant ægrotos in melius evasisse. Ceterum his non est fidendum & hoc est, quod Hippocr. *in aphor.* dixit. *His quæ non ex ratione levant, non oportet fidere neque multum formidare mala, quæ præter rationem eveniunt.* Plurima enim talia stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueverunt. Sed hanc falsam allevationem cognoscemus, tum quod, ut ait Hippocr. ipsa stabilis non sit, neque diu bonus hic status duret, atque etiam quod, ut dictum est, ægri languidiores aut non robustiores, & pulsus debiliores, inæqualiores, atque pejores evaserint, ut perfectas has crises continuo exitium sequitur, veluti imperfectas, mutatio in pejus. De iis Hippocrat. *in Epidem.* de Critone ita habet: *Secundo toto pede & ad talum subrubeus cum contentione pustulæ nigræ, febris acuta valde insanivit; dejectiones crebræ, biliosæ, periit postridie, quam ægrotari cœperat.* Et de muliere Dromedai. *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto corpore sudavit, extrema membra frigida; deliravit, spiritus magnus, & rarus.* Paulo post. *Convulsiones a capite cœperunt. Subito obiit.* Et *in* 1. *Epidem.* de Pithone. *Decimo mane sine voce; multum frigus, febris acuta, multus sudor, obiit.* Hunc etiam de crisibus malis & pernitiosis, quæ imperfectæ ad interitum judicant, quippe a quibus in pejus fit mutatio, tamen ægroti non subito intereunt, hocque evenit, ut vires prævalidæ contra morbum strenue pugnent, & ut in exitialibus perfectis unica vice pugnans natura præ imbecillitate morbo succumbat;

ita robuſtam, cogitur morbus iteratis vicibus, quod unica pugna non cedat, pugnando ſuperare: Propterea virium magnum robur facit criſes exitiales imperfectas, veluti minus robur perfectas, quo natura ſubito in pugna vincatur. Virium itaque magnum robur, ſignum erit in exitialibus morbis criſium futurarum imperfectarum. Eædem notæ erunt imperfectarum, & perfectarum, hoc excepto, quod imperfecte fiant plerumque cum incœpta aliqua humorum coctione, ita ut potius in augmentis fient, quam in principiis, & non abſque aliquo ſigno coctionis, veluti ſi alvi excrementa fuerint liquida, & poſteā parum incraſſentur, ſed tamen inæqualiter, ita ut ſi hac die craſſiuſcula apparuerint, altera rurſum liquida; & quod ad urinas, cum aliquave in ſedimento bona mutatio, vel in colore, vel in contentis, quæ tamen non ſit ſtabilis, ſed ſtatim redeat ad ſolitam cruditatem. In pernicioſis itaque morbis, vires robuſtæ & validæ hujuſmodi imperfectas criſes multas futuras præindicare ſolent, antequam moriantur ægroti, & præſertim, ubi quædam coctionis præludia apparuerint. Nam qui fieri poteſt, ut natura robuſta in morbum agens, aliqua levi coctione ipſum non mutet, neceſſe eſt enim morbum aliqualiter a natura pati. Hinc in morbis lethalibus non raro in excrementis præſertimque in urinis, ſolent videri quædam ſigna coctionis. Noſque ſæpius in peſtiferis aliiſque febribus pernicioſis, urinas vel tenuiſſimas, ruffas, melioris coloris, & craſſiores factas, & craſſas turbidaſque ante exitium claruiſſe, ſedimentumque aliquando habuiſſe, vidimus. Sed hæc præludia coctionis neque augentur, neque ſtabilia ſunt, ſtatim enim mutantur in pejus, & hoc eſt, quod nos monuit Hipp. ut dictum eſt; His urinarum aliorumque excrementorum præludiis coctionis, Medicos fidere non debere. Hæcque cognoſci ait Hippocr. quod ſtabilia non ſint, neque diu durent. Addamus, quod ex praxi didicimus, quum in morbis apparent criſes cum iis præludiis coctionis, vel etiam abſque lethali aliquo ſigno, & febris perſeverat, præludiaque coctionis non augentur, ſigna lethalia eſſe exſpectanda, quando illud nobis argumento ſit, naturam propter magnas vires ſe diu ſuſtentare,

re, & servare, tamen quicquam morborum causarumque non posse superare, proinde longo tempore morbo oppugnatam, marcescere, succumbere, atque exstingui est necesse. Quod proxime Patavii, una cum Alexan. Massaria, & Hieronymo Aquapendente, Medicis celeberrimis, in Marina Teupola Serenissimi ducis Grimani nepote, juvene quidem sanguine, & moribus vero clarissima, Mattheo Mauraceno juveni Clarissimo nupta, observavi. Hæc enim ex abortu in febrem continuam ardentem incidit, quæ incepit cum gravissimis symptomatis, quippe dolore capitis punctorio vehementi, perpetuis fere vigiliis vertiginoso affectu, siti intensa, & perpetua jactatione corporis, summaque inquietudine, quæ omnia cum urinis crudis mortem subito minabantur, tamen ipsa morbo magnis viribus reluctato, etsi naturam nunquam quicquam morbi superare potuit, primo sanguine cum urinis crassis, obscuris, rubris, habentibus sedimenta crassa, e nare sinistra erumpente, una cum vomitu, & per alvum rejectis copiosis excrementis pituitosis admodum lentis, & biliosis, interim porraceis, interim æruginosis, itemque sudore copioso, fuit judicata; a qua tamen neque alvi excrementa, quæ perseverarunt usque ad exitium, neque urinæ probam unquam coctionem fuere assecutæ; neque minus, etsi sanguinis e naribus excretione, & vomitibus, ac vel etiam aliquando sudoribus sæpius fuerit judicata, & exinde videretur satis allevata, tamen nunquam, ut dictum est, excrementa illa probam concoctionem habuerunt, etsi aliquando viderentur, aliqua scilicet die, meliorem coctionem accepisse, tamen illa concoctio per diem ac plus perseverabat, rursusque redibant excrementa ad priorem cruditatis gradum, quo factum est, ut dixi. clarissimam juvenem propter maximas vires diu cum morbo pugnando plures crises imperfectas habuisse, quas ego perpetuo malas esse ac lethales prædixeram, quod nimirum coctiones in excrementis inceptæ nunquam a natura augerentur, atque quod nunquam immunis febre remanserit. Sed jam morbo ingravescente, viribus tandem resolutis, post multas imperfectas crises, obiit.

Hanc

Hanc lubens historiam adjunxi iis, quæ de his crisibus nobis fuere adnotata, ut Clarius studiosi assequantur, quomodo debeamus crises magis imperfectas lethalesque præcognoscere, quibusque signis nobis innotescant, quæ sunt, quod morbo vel omnino exsistente crudo fiant, vel cum principio quodam concoctionis. Tertium, quod illa præludia concoctionis nunquam augeantur, & non durent, inæqualiter quæ etiam appareant. Quartum quod nunquam febre ægroti prorsus liberentur, atque hoc est, quod Hipp. *in 2. Epidem.* vocavit *judicatorium non judicans*, quod aut, ut Galen. docet, *est difficilis judicii, quippe nullo prælucente signo lethali; aut lethale, ubi una cum aliquo exitiali signo appareat.* Quintum addimus, has quoque crises ab excretionibus judicari seu cognosci, quæ aut sunt immoderatæ & nihil juvant, aut sunt paucæ, non respondentes noxiorum humorum quantitati excernenda, de quibus Hippocr. *in lib. 1. Epidem.* ita habet: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferre possent, aut minores, quam ut prodesse quicquam, sed statim redierunt, & deteriores evaserunt, & ab excretionibus sudores, aut multi, aut pauciores.* De quibus itidem Hippocr. *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent, & sudabant semper quidem, sed non toto corpore.* Et postea. *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Itidem malæ sanguinis excretiones, de quibus Hippocr. etiam dixit: *Hæc sanguis de naribus, nisi paucis, & admodum paucus erupit.* Et postea: *Nam Philiscus quidem Epamenon, & Silenus, quibus parum quarto die, & quinto ex naribus stillavit, mortem obierunt, & de dejectionibus malis: Alvi turbata erant, biliosis paucis, meris tenuibus mordacibusque & frequenter desidebant.* Quales vidi in Guadagnina mea uxore dilectissima, cum febre ardente, quæ tunc exstincta est. Alvi itidem colliquationes, de quibus etiam *in tertio Epidem.* Unoque verbo, quod longis morbis, vel acutis tenebantur ventris vitio omnes præcipue mortui sunt, & sic de aliis. Demum vacuationes omnes morbi ideæ non respondentes; quippe veluti in pituitosis meræ biliosæ, & e contrario, de quibus nuper satis accurate egimus; aut locis affectis non

non respondentes; ut quando uterus laborat, si sanguis e naribus erumpat, aut si hepar e sinistra, et si lien ex dextra. Demum distinguuntur eæ crises imperfectæ a perfectis, quod imperfectæ fiant nullis conspectis signis coctionis, atque viribus minus robustis. Ex quo merito, cum natura nequeat quicquam morbi alterare, & concoquere, sed statim magno morbo, quod magnis viribus non constet, prima pugna succumbat. Perfectæ vero fiunt in corporibus robustissimis, quæ non semel neque bis, sed pluries morbis oppugnata, & non nisi spatio temporis superantur; quo tempore aliquid contra morbum etiam agentia ipsa paululum alterant, hinc quædam solent conspici coctionis vestigia, licet levia, quæ tamen nedum non augentur, sed neque diu durant: a salutaribus vero etiam distinguuntur, eo quod ipsarum coctio non augeatur, neque, ut dictum est, diu, si quod vestigium coctionis appareat, durat. In salutaribus enim præterquam, quod manifestiora signa coctionis appareant, etiam judices magis augentur, & stabilia videntur, atque in his quoque ægri in melius mutentur febre, aut omnino relinquuntur, aut magna ex parte liberantur, sed unum harum exitialium imperfectarum crisium proprium esse diximus, quo non nisi in robustis corporibus fiant. Cujus veritatis exemplum nobis esse, ad id quippe cognoscendum accommodatissimum, illius mulieris historiam, quæ in mendacium foro decumbebat, quæ juvenis & robustissima ante exitium plures hujusmodi pugnas a maximo morbo, & crises ob virium robur, etsi quicquam morbum alterare non posset, sustinuit, de qua *in lib.* 3. *Epidem*. Hippocr. ita habet. Mulierem, quæ decumbebat in memdacium foro, primo enixam cum dolore masculum corrupit ignis. Initio statim sitibunda, cor illi dolebat fastidiosa, lingua arida, venter turbatus tenuibus, paucisque, non dormivit. Altero die aliquantulum riguit, modicus secundum caput, & frigidus sudor. Tertio cum dolore dejecit alvus cruda, multa, tenuia. Quarto subriguit, omnia irrita sunt, insomnis. Quintum diem laboriose transegit. Sexto eadem erant, alvus reddidit humida, copiosa. Septimo superriguit febris acu-

ta, ſitis ingens, ſe jactavit, ſub veſperum per totum corpus ſudavit frigidum, frigus partium extremarum, nec redibat illi calor. Iterumque nocte ſuperriguit, extremitates calorem non recipiebant, non dormivit, nonnihil deliravit, ſtatimque ad mentem redit. Octavo circa meridiem rediit calor, ſitibunda, comatoſa, faſtidioſa. Vomuit bilioſa pauca ſubflava. Nocte graviter ſe habuit, nihil quievit, multum affatim minxit inſcia. Nono omnium fuerunt remiſſa, ſub veſperum comatoſa, aliquantulum ſuperriguit, vomuit amara, bilioſa. Decimo rigor, febris exacerbata eſt, nihil dormivit. Mane multam, in qua nihil ſubſideret, reddidit urinam. Extremæ partes receperunt calorem. Undecimo virulenta bilioſa vomuit, non multo poſt riguit, rurſuſque extremæ partes frigeſcebant. Sub veſperum rigor, ſudor frigidus, multum vomuit. Nox gravis fuit: Duodecimo vomuit multa, nigra, fœtida, ſingultus multus, ſitis laborioſa. Tertio decimo nigra, virulenta vomuit, rigor circa meridiem multa. Quarto decimo die ſanguis de naribus. Defuncta eſt. Annum ætatis agebat circiter ſeptimum decimum. Dignus fuit hujus mulieris caſus, ut ad cognoſcendas criſes lethales imperfectas, a nobis accuratius audiretur; nam omnia ſigna exitialium imperfectarumque criſium, quæ nuper a nobis producta ſunt, in hoc caſu facile recognoſcentur. Atque hæc de cognoſcendis exitialibus criſibus, ſupereſt, ut ad criſium ſpecies, aut modos etiam exacte cognoſcendos deſcendamus, quod ſcitu certe eſt digniſſimum.

CAP. XII.

De cognoſcendis criſibus, quæ per abſceſſus, & quæ per excretionem ſunt futuræ.

PLURIMUM facit ad præſagium ſalutis vel mortis ſpecierum criſium cognitio, nimirum an ea fient per aliquem abſceſſum, an per aliquam excretionem. Itaque in primis eas criſes indicabimus, quæ per abſceſſum fiunt, & deinceps illas,

las, quæ per humorum excretionem. At cum nomen abſceſſus ſit æquivocum multis diverſis competens, hoc ipſoque nomine multa diverſa intelligat Hippocr. propterea hæc omnia diſtincte ſunt cognoſcenda. Abſceſſus nomine Hippocrates aliquando intelligit humoris tranſlationem de una parte corporis in aliam. Hoſque abſceſſus vocat per effluxionem, de quibus *in ſecundo Epidemiorum* ait, optimos eſſe, qui per effluxionem fiunt, cujuſmodi eſt ſanguis e naribus, pus ex aure, ſputum, & urina. Quomodo dyſenterias, lienterias, teneſmodes, ſudoreſque abſceſſus dixit: Aliquando per abſceſſum intelligit ſuppurationem, de qua *in aphoriſmis* dixit, *tumores in ventre minus faciunt abſceſſus, quam in præcordiis:* teſte enim Galeno ibi ſuppurationum intellexit. Tertio intelligit humoris decubitum ad aliquam corporis partem, quo vel dolor & tumor aliquis concitetur. Quomodo nos dicimus, proprie magis abſceſſus nomine intelligi omnia cutis vitia, & præſertim quicquid ſub cute a cauſſa interna humoris erumpit, quales ſunt omnes tumores. De criſibus itaque per abſceſſus, ſeu per cutem, ſeu per tumorem aliquem futuris, quæ fiunt, ubi humores abſcedunt ab internis ad cutem, quam aut maculis afficiunt, aut in tumorem levant, nunc ſermo a nobis inſtituitur.

Pro qua re aſſequenda in primis videndum erit, quænam criſes per abſceſſus, & quænam per humorum excretiones fiant. Hoc vero facile cognoſcemus, cum recte humorum in corporibus inclinationem cognoverimus, cum inquam humores tranſmittentur tantum de parte ad partem, an præterquam quod tranſmittuntur etiam foras excernentur per meatus, vacuandis humoribus, deſtinatos. Hoc modo criſes per excretiones, & illos per abſceſſus fieri dicimus. De quo modo criſium Galen. *in lib.* 3. *de criſibus* ita ſcripſit: *Summatim enim nihil aliud oportet conſiderare in modo criſis, præter naturæ inclinationem, quam manifeſte oſtendit.* Hippocr. *in prognoſticis*, partium quidem oris ventriculi morſum, atque rigorem memorans, in quibus vomitus ſubſecuturus eſt, partim ſpirandi difficultatem, & oculorum hallucinationes, in quibus proflu-

vium ſanguinis variis diebus exſpectatur, ac præter iſta diſtinguens de urinis, & alvi excrementis, in quibus inquit. Neque bilioſa fuerint alvi excrementa, neque facile ſolubilia, & impermiſta, neque urina multa valde, & multam habens ſubſidentiam. Si quid enim tale fuerit, manifeſtum eſt, quod huc repit ægritudo, & per iſta expurgatur, cum vero huc non repit, & protrahitur morbus, cum ſignis tamen ſalubribus futurum abſceſſum exſpectare oportet. *In tertio vero prognoſt.* ſcribit. Morbos a calidioribus humoribus cum ægri viribus vehementioribus per excretionem judicari, atque his contrarias eſſe affectiones, in quibus facultas debilis eſt, & humor frigidus, quæ nec excretione nec abſceſſu deſiſtunt, ſed hæc aut corrumpere ægrum, aut perquam longo temporis ſpatio vix coqui obſervamus. At humores calidi non egent facultate valida, ut abſceſſus fiant, veluti frigidi, qui non niſi a robuſta vi moventur ad abſceſſum. Ex quibus præter criſis modum ex humorum inclinatione cognoſcendum, quippe ad abſceſſum inclinatum iri morbos, ubi neque ſigna vomituum neque hemorrhagiæ, id eſt, ſanguinis fluxus, neque alvi dejectionum, neque ſudorum, neque urinarum copioſarum apparuerint, etiam hoc itidem ex virium magnitudine, & humorum morbos foventium natura, conjici poterit, ex humoribus enim calidioribus facilius excretiones, abſceſſus vero, ubi ad excretionem natura nullam habebit inclinationem, neque hi opus habent validioribus viribus cum ſuapte natura facile ex parte ad partem moveantur, & decumbant, crudi vero ac craſſi plerumque in corporibus robuſtis, ſi longius morbus protrahatur, abſque ſignis exitialibus in abſceſſum aliquem decumbent. De his Galen. *in 3. prognoſt. comm.* ita habet: *Hos igitur aſſolet natura in partem quandam ignobiliorem expellere, quoties per excretionem corpus nequeat.* Sæpe enim definitum jam eſt, ut humores calidiores tenuioreſque paratiſſimi ſint ad excretionem, crudis vero & craſſis aut per abſceſſum, aut per concoctionem natura medeatur. Sed age ſigna modo dicamus, quibus futuros abſceſſus in morbis præſcimus. Gal. *in lib. 3. de criſibus cap. ult.* ſcribit in morbis acutis & calidis,
ſi

ſi criſis fiat primis periodis, excretionem ſperandam eſſe, ac ſi morbus fuerit diuturnus & tardus, atque urinæ fuerint longo tempore tenues & crudæ, abſceſſum futurum. At hæc non ſatis ſunt ad abſceſſus prænoſcendos, plura enim addi eſt opus: & primo, quod morbus habeat ſigna ſalutaria, corporaque viribus ſatis conſtent. Cum dictum ſit, debilem facultatem non poſſe crudos craſſoſque humores movere ex viſceribus ad partes ignobiles, ad quam decumbentes humores abſceſſus faciunt. Quod morbi, longi, & tardi ab humoribus craſſis & crudis foveantur, ſatis liquido conſtat, quodque hi quoque humores non facile, vel etiam a robuſta natura, moveantur ad excretionem, ex Galeno dictum eſt; qua propter neceſſe eſt aut ægrotum corrumpant; aut ſi convaliturus ſit, ut excretis ad aliquam partem ignobilium abſceſſus fiant, vel paulatim concoquantur, tam etſi hoc ipſum, ut per concoctionem medeatur, teſte Galeno, excretio quædam eſt; quæ per urinam magna ex parte lapſam fit per alvum.

Signa vero futuri abſceſſus Galen. hiſce verbis complexus eſt, dicens. *Si vero ad abſceſſus convertuntur, communia quidem omnium judicia ſunt, ſalutariter ſe habente ægro, quod neque morbus ſolvatur, neque urina multa, & multam habens ſubſidentiam, ſed cruda & tenuis appareat.* Quæ ex Hippocrate accepit, *in ſecundo libro prognoſt. text.* 26. ita habente. *Conſiderandum eſt in hunc modum, ſi febris detinet, & dolor non deſinit, & excretio non excernitur ex ratione, neque bilioſæ fuerint alvi dejectiones, neque ſolutiores, nec urina admodum craſſa, ac plenius obtineat ſedimentum, promittitur vero ab omnibus aliis ſignis ſalutares, his tales fore abſceſſus ſperandum eſt.* De urinis abſceſſus ſignificantibus *in ſecundo Prognoſticorum textu trigeſimoquarto* ait: *Quicunque autem mingunt urinam tenuem ac crudam multo tempore, ſiquidem alia ipſis ſigna ſalubria affuerint, his abſceſſum exſpectare oportet, ad loca, quæ ſub ſepto tranſverſo ſunt.* Idem fere, & *in libro tertio*, ita legitur. *Si qua febris prorogatur, ſalvo affecto homine, nec dolore detinente; aut ob aliquam inflammationem, aut ob aliquam cauſſam evidentem, exſpectari oportet abſceſſum cum tumore aut dolore, qui in*

articulos maxime inferiores decumbat. Galenus ait : Spem esse futuri abscessus, ubi febris neque propter aliquam partem affectam curatu difficilem, neque propter commissum aliquem errorem prorogetur, necesse enim est ex crassis crudisque humoribus, quos sæpe natura solet ad ignobilem partem e visceribus protrudere, febrem prorogari. De quibus *in lib.* 4. *aphor.* 24. dixit : *Quibus adsunt febres longæ, iis tubercula, aut dolores circa articulos fiant.* Quare ubi febris ultra diem vigesimum prorogatur, teste Hippocrate *in tertio Prognost. text.* 25. cum dies vigesimus sit terminus acutorum morborum, in morbo quidem salutari, & urina tenuis, & cruda longo tempore mingatur, converti ad abscessum morbum sperare possumus, eoque magis, ubi humoris alicujus crassi purgationem subsequatur, solvitur enim morbus. De quo nos Hippocrates *in* 4. *aphor.* 74. commonuit, ita dicens. *Quibus spes est in articulis fore abscessum, liberat eos ab abscessu urina multa, & crassa, & alba, qualis in febribus, cum lassitudine, quartâ die quibusdam fieri incipit.* Unum videtur necessario cognoscendum, quippe quibus signis morbum esse salutarem loca cognoscamus. Quod Hippocrates *in libro tertio, prognost. text.* 10. ita habet: *Qui enim convaliturus est, facilius spirat, sine dolore agit, noctu dormit, & alia signa securissima habet.* Quare hæc erunt signa communia abscessus futuri, propria vero, quæ in partibus aut supernis aut infernis futuros denotent, Hippocrates *in secundo prognost. text.* 62. ita est complexus. *Abscessus consistunt hi in locis infernis, quibus circa ilia inflammatio fatiget, illi in supernis, in quibus ilia molliora, & sine dolore persistunt.* Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia caussa desinet. Quæ Galenus *in tertio de crisibus cap. ult.* etiam docuit, dicens abscessus sperandos ad loca inferiora, quibus circa præcordia, aliquid inflammationis, atque coloris affuerit, & ad loca superiora ubi repunt, præcordia mollia perpetuo esse ac sine dolore, & æger ad aliquid tempus anhelitum habebit difficilem, sine occasione manifesta, & postea cessabit.

Sed particulatim locorum ad quæ futuri abscessus fiant, signa paulo post, hisce verbis expressit, dicens : *Propria vero*

(ubi

(ubi morbus non fuerit valde diuturnus) si subita difficultas, anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, eamque gravitas capitis ac dolor subsequatur, gravis somnus ac surditas: Huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Si vero morbus jam diu duraverit, neque ullum ex his signis affuerit, sed in aliquo ex locis inferioribus, vel gravitas, vel tensio, vel inflammatio, vel dolor apparuerit. Huic abscessus ad partes inferiores est exspectandus. Autor vero Prorrheticorum *in 3. prognost. text.* 76. de parotidibus ita habet. *Somnus gravis cum dolore capitis, & surditas statim adveniens sunt signa parotidum.* Sed longe plura ibi de ratione futuras parotidas prægnoscendi scribuntur, quæ brevitati studens lubens omitto, atque enim, quod, ubi de prædictione a parotidibus ex proposito agemus, hæc omnia longe accuratius adducere cogemur; Atque hæc de crisibus per abscessus futuris dicta sint. Nunc de cognoscendis crisibus, quæ per excretionem fiunt, agendum, quippe quæ, aut per fluxum sanguinis, aut per vomitum, aut per alvi dejectionem, aut per sudorem, aut denique per urinam fiunt. Exordimur vero ab iis, quæ sanguinis eruptione fiunt.

CAP. XIII.

De prædicenda crisi per sanguinis eruptionem, seu fluxum.

JAM descendimus ad cognoscendas crisium species, quæ humorum excretione observantur, quæ quidem cognoscentur a constitutione temporis, ægri natura, morbi specie, motu atque naturæ humorumque inclinatione. Diximus superius ex temporis constitutione crises indagantes, & ægri natura, morbi specie, & motu morbi, sciri posse crises, quæ per excretiones, & quæ per abscessus futuræ sunt. Nunc dicemus, quo natura, & humores inclinabunt, eo crises fieri necesse erit, ut docuit Galen. *in lib. 3. de crisib. cap. ult.* Duplex vero cum sit ipsorum inclinatio, una ad interiora, atque altera ad exteriora. Ad exteriora ubi inclinaverint humores, crises aut per sudorem aut per hæmorrhagiam, id est, sanguinis fluxum fient,

fient, quæ nobis innotefcent ex pulfuum, & hypochondriorum obfervatione. Ad interiora vero humoribus, natura habentibus inclinationem, crifes fient aut per vomitus, aut per dejectiones, aut per urinas, aut per hæmorrhoidas, aut per menfes. Sed age, agamus primo de his crifibus, quæ per hæmorrhagiam feu fanguinis fluxum, feu eruptionem fiunt. Hæ enim ceteris videntur anteferendæ, quod fæpius morbos acutos judicent tum fidelius, ac certius perfectiufque. Plures etenim fuerunt, qui fanguinis hæmorrhagia feu eruptione larga e naribus fuere liberati, etiamfi tuta figna non haberent, quod Hippocr. in Metone vidit, de quo Gal. *Epidem.* 3. *text.* 24. ait: *Largæ de naribus eruptiones liberant, fere, fane enim a fola videtur fanguinis eruptione & judicatus, & fervatus, quamvis non omnino tuta figna haberet.* Quare ab ipfis exordiamur, venemurque figna, quibus futuræ fanguinis excretiones feu eruptiones e naribus innotefcant; ftatuamus itaque febrem ardentem, vel fynochum, aut fimplicem, aut cum alicujus vifceris inflammatione, in qua propter ipfius magnitudinem & celerem & fortem motum ac calidam naturam, concurrentibus calidiori ægroti naturæ, victus & ætatis temperamento, annique conftitutione calida, æftivo anni tempore, itemque loco calido, crifis per excretionem eft fperanda fi per fanguinis hæmorrhagiam erit futura, proculdubio omnia aderunt fymptomata, quæ fanguinis copia concitabit a venis ipfis, e quibus ad caput fertur, omnibus in locis permeabit; hinc fit, quo fi per naturalia membra ad caput feratur, ægroti inprimis repente in intenfionem hypochondriorum incidunt, & aliquando in difficilem propter ipforum diftenfionem, refpirationem. Sed hæc fequitur tenfa hypochondria, veluti fi per membra fpiritalia vocata, feu refpirationi deftinata fanguis tranfeat repente infpirandi difficultatem veniunt, quibus tamen cito liberantur, utpote fanguine ad caput perveniente, in ipfoque fymptomata concitante, exindeque partes infernæ liberantur, itaque caput gravatur, dolet, & prius aliquid in collo tendi fentitur, aut in fincipite aures tinnitus aliquando fentiunt, & aliquando furditatem, oculorum, vifio hebetatur,

tur, obſcuratur, aut ſplendores oculis obverſantur, facies rubeſcit, ſcilicet oculi genæ atque nares. Atque hæc erunt hæmorrhagica ſigna, quibus præcognoſcemus & prædicemus criſes per ſanguinis eruptionem e naribus. Quæ omnia Hippocr. quaſi divina mens loquens, hiſce verbis *in primo Epidem.* eſt conplexus: *In ardentibus autem ceteriſque febribus, quos colli dolor, temporum gravitas, caligo oculorum, vel hypochondrii etiam contentio, neque cum dolore corripit, his e naribus ſanguis erupit; Et in libro tertio Prognoſticorum*, ex Galeni ſententia dixit. *Capitis dolores vehementes, & continui cum febre, ſi quod ex indiciis exſtiterit exitioſis, integre lethales ſunt. Si vero ex iis, quæ didiciſti, de ægro tanquam convalituro quicquam ſperes, a principio quidem ad ſeptimum diem ſanguinis e naribus fluorem exſpectato, procedente vero tempore id quidem etiam, pus vero erumpet e naribus aut auribus in ſalutem ægri. Si vero ad vigeſimum extendatur diem doloris accidens in capite, tunc etiam ſanguinis fluorem exſpectabis rarius, magis vero ſuppurationem, aut abſceſſum ad inferas ſedes exſpectato. Sed per illud tempus, quo ſanguinis fluorem exſpectabis, augebit tibi exſpectationem, ſi in temporibus ac fronte dolor vehemens perſeveret. Magis autem exſpectari ſanguinis oportet eruptionem in junioribus triginta quinque annis, in ſenioribus vero ſuppurationem.*

Quæ hæmorrhagiæ futuræ ſigna clarius poſtea expreſſit, *in 3. prognoſt. text.* 33. dicens: *Quibus vero per talem febrem dolet caput, & pro tenebris ob oculos effuſis hebetudines ſubeunt oculorum, ac ſplendor obvertitur, & pro oris ventriculi morſu circa hypochondrium, aut læva parte, aut dextra, aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione. Sanguinem de naribus in his fluere, pro vomitione exſpectandum eſt. Magis vero & hic in juvenibus ſanguinis fluorem exſpectari oportet. Agentibus vero trigeſimum annum, aut etiam ſenioribus, minus, ſed vomitionem in talibus exſpectari oportet.* His ſignis alia adduntur ſcripta, cum in prorrheticis, tum in Coacis præſagiis, *in lib. enim 3. Prorrhet. text.* 51. ita habet: *Capitis affecti gravitate & ſincipite dolentes, pervigileſque ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam in cervice tendat. Qui pervigilaverint*

rint. repente cum inquietatione quadam ſanguinem profundunt, tum alias, tum ſi quippiam (ut melius *in Coacis præſag. text.* 32. legitur) *fluxerit ante cervicis dolores; nec non impenſe rubri oculi ſanguinis eruptionem oſtendunt.* Et poſtea. *text.* 55. *Per ea, quæ caput concutiunt, & quæ ſonitum faciunt, ſanguinem per nares profundere ſperandum eſt.* Ventris quoque palpitationes (id eſt ex Galen. pulſus arteriæ ſpinam pereptantis) cum hypochondrii tenſione ſublonga & tumente ſanguinis indicat eruptionem, & hypochondrii tenſio cum capitis gravitate & ſurditate, & quæ ſplendores præteribant, ſanguinis denunciant profuſionem; & in *coac. præſag. ſec.* 1. *text.* 4. hæc etiam leguntur. *Quibus febricitantibus rubores in facie, & capitis vehemens dolor, venarumque pulſus, iis ut plurimum fluor fit ſanguinis.* Et *in* 3. *lib. ſec.* 1. *text.* 17. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem profundunt e naribus, tum alias tum ſi quid antea affluxerit.* Et *in libro quarto. text.* 26. 27. *In febre ardente aurium ſonitus ſuperveniens cum obſcuratione viſus, & gravitate in nares incumbente, vehementem inſaniam firmamque denunciant, niſi largiter perfluat ſanguis e naribus.* Et libro quinto, *pulſationes in capite, ſonitus aurium, profluvium ſanguinis ſignant, & qui gravitate capitis laborant, dolentque ſincipite, vigiles ſanguinem e naribus fundunt, tum alias, tum ſi quid tendi in collo ſentiat; & quibus ſurditas cum capitis gravitate & hypochondrii tenſione, & ad ſplendorem oculi perturbatione perfluvium ſanguinis ſignificat.* Atque hæc ſunt, quæ de ſignis hæmorrhagicis cum *in libris Epidemiis* Hippocr. tum *in Prognoſticis*, & *in Prorrheticis* atque *in Coacis præſagiis* nos colligere potuimus, a quibus nobis innoteſcent criſes per fluorem ſanguinis e naribus, quæ hæc erunt. In febribus ardentibus, ceteriſque aliis acutis, vehementibus, & in præcordiorum inflammationibus, omniumque maxime hepatis atque lienis, non raro etiam in phreniticis. Hos enim affectus præſertim ſanguinis eruptiones indicant. Vigiliæ repentinæ, & inquietudines ſunt ſigna hemorrhagica, ſed tamen plerumque communia criſium futurarum, quibus quidem conſpectis ſignis, criſis ſperetur, ſed an per hemorrhagiam, an per vomitum, & an alio modo, ſit futu-

futura ex propriis ſignis diſtinguetur, quod ſi his conſpectis cœperit in die critico, vel hæmorrhagia, vel vomitus, vel fluxio alvi, vel ſudores, vel alia evacuatio, forte poterimus ex iis ſignis conſpectis ſimilem excretionem prædicere. De quo *in 3. coac. præſag.* 40. legitur. *Qui e pervigiliis anxietate repente capiuntur, ſanguinem fundunt e naribus, tum alias, tum ſi quid antea effluxerit.* Galen. his duobus ſignis addidit capitis dolorem, ita ut in capitis doloribus vigiliæ repentinæ, atque inquietudines ſanguinem fluxurum ſignificent, eoque magis, ſi antea fluere cœperit. Ex propriis vero ſignis eſt dolor capitis, ſine quo raro ſoleat ſuccedere hæmorrhagia. Ex quo merito, Hippocrat. *in primo Prognoſt. text.* 22. ait: *Accidit in prima circuitione, jam ſanguinis e naribus fluor, atque admodum juvat, ſed requirendum eſt, num doleat caput, an hebetudines habeant oculorum, ſi quid enim horum fuerit, eo tendet.* In *Epidemiis* expreſſit temporum gravitatem, & in *Prognoſticis*, capitis dolorem vehementem: in *Prorrheticis* ſincipitis dolorem, aliquando cervicis dolorem, & capitis gravitatem: & in *Coacis præſagiis* vehementem capitis dolorem, & capitis etiam gravitatem nominat, & dolorem ſincipitis; addamus, qui hæmorrhagiam denotat, debere eſſe calidum diſtendentem, ac pulſantem. Hocque eſt unum ex præcipuis ſignis, quæ ante hæmorrhagiam attendi debebant.

In Metone, in quo die quarto bis de nare dextra fluxit ſanguis, in die tertia capitis gravitatem fuiſſe Hippocr. *in Epid. text.* 77. notavit, poſteaque auctam; & in Pericle, dolorem primo, & poſtea caput gravatum, præceſſiſſe ſanguinis eruptionem. Hoc ſignum vero, non proprium, ſed commune ad ſanguinis fluxum, & ad vomitum eſſe Galen. *in lib. 3. de criſibus cap. ult.* ſtatuit. Ceterum, qui vomitus præſagiunt, dolores mordaces eſſe, docuit. Addamus neque perpetuo antecedere capitis dolores, ſed ſine aliquo gravitatis ſenſu, videtur impoſſibile, fieri poſſe hæmorrhagiam, cum non poſſit multus ſanguis in capite aliquam moram facere, abſque quo caput gravetur, ſed tamen aliquando copioſiſſimus ſanguis repente aſcendens, & erumpens, nullam aut obſcuriſſimam gra-

vitatem capiti infert. Hoc in febribus non acutis sæpe observatur. Quod mihi contigit, qui post quartanam febrem, quæ nondum fuerat resoluta, repente exspui, & per nares rejici ad minus sanguinem sex librarum ponderis, quo quartana febris, (quod est rarissimum) prorsus fuit judicata. Ceterum in acutis febribus raro fit, ut erumpat sanguis, non prægresso in capite aliquo vel gravitatis vel doloris sensu. Post dolorem capitis sequitur surditas, atque aurium tinnitus, quæ solent esse signa quoque hæmorrhagica.

In me ante illam copiosam sanguinis excretionem tinnitus fastidiosus, in dextra aure præcessit. Quod signum notavit Hippocrat. in *Prorrheticis*, auctor *Coacorum præsagiorum.* Surditatem etiam ante hæmorrhagiam observari, cum *in Prorrheticis*, tum in *Coacis præsagiis.* habetur. Quod signum vidit in Virgine Abderæ, atque in Heropyto antequam erumperet sanguis. His quoque addimus pulsus venarum, in capite, de quo in 5. *coac. præs. text.* 27. *Quibus febricitantibus rubores in facie & capitis vehemens dolor, venarumque pulsus, iis ut plurimum fluor fit sanguinis.* Micatio enim venarum & agitatio ferventis, & concitati ad exitum sanguinis indicium est. Addimus cervicis, & colli tensionem, de quibus ad hæmorrhagiam auctorem. *Coacorum præsagiorum* meminisse superius vidimus; adduntur *in tertio Prorrheticorum text.* 52. Ventris quoque palpitationes, forte pulsus arteriæ spinam perreptantis.

Sed nondum attigimus propria solius hæmorrhagiæ signa, sed quæ ad alias excretiones sunt communia. Nam dolores capitis, vigiliæ, deliria capitis, partium tensiones, surditates, tinnitus aurium, venarumque pulsus, sunt signa sane critica non uni, sed multis crisium speciebus communia: Sequuntur signa magis propria, qui sunt hypochondrii vel dextri vel sinistri tensio, sublonga, (tumentem addidit auctor *Prorrheticorum*) qui tamen non perpetuo fit, sed aliquando mediis musculis, (teste Galeno) a thorace ad pubis ossa pertinentibus tensis; sed neque hæc hypochondriorum tensio perpetuo est hæmorrhagica, sed & quæ fit aut in dextro, aut in sinistro. Quod signum Hippocr. in *Epidem.* tum in *Prognosticis* hæmorrha-

rhagicum fecit, plurimum etiam facit, ad hæmorrhagiam prædicendum, respirandi difficultas repente si apparuerit. Quod Galen. *in lib.* 3. *de crisib. cap. ult.* ita expressit. *Est etiam præcordiorum tensio sine dolore, nam & hoc non parvum indicium est sanguinis ad superiora tendentis, sicuti etiam difficultas anhelitus, nam & hæc sanguine transeunte in thoracem fit.* Cum itaque (ut etiam ait Galen. *in* 1. *Epidem.*) in hypochondrii, aut dextra aut leva parte aliquid contenditur, neque cum dolore, neque cum inflammatione, sanguinis his e naribus profluvium exspectandum; est enim impetus humorum in caput, hypochondrii sine dolore contentio, signum. Quod quidem si ei accidat, dolor inflammationem sequitur viscerum. Quando vero calore capitis sursum sanguinem trahente, & jecore impellere contentio fiat, sanguinis est exspectanda eruptio. Non raro etiam fit, etsi sanguis per thoracem haud transeat ex magna ejusdem sanguinis copia, tumescentibus hypochondriis, ut etiam ægrotos spiritu difficili laboret. Fœminam quondam Ægyptiam Cayri novi, quæ singulis mensibus, sanguine menstruo, interceptis ad uterum viis, in caput sublato per nares erumpente vacuabatur, quo tempore ascendebant, cum magna utriusque hypochondrii tensione absque dolore, & cum difficillima respiratione vexabatur. Addo, quod cum tensio hypochondriorum tum respirandi difficultas hæmorrhagica repente fiunt, atque paulo post cessant, de qua Hippocr. *in secundo Prognosticorum*, ait: *Si vero aliquandiu spiret difficulter, sine aliqua alia caussa desinet.*

Post hypochondriorum tensionem, aliud signum est ex visu spectandum; namque Hippoc. in *Epidemiis* scripsit, in iis, quibus per nares fluxurus est sanguis, caliginem oculorum fieri, & *in Prognosticis*, visum hebetem habere, quo fit, ut caligo oculorum, hebesque visus hæmorrhagiam prænuntient. Galen. vero *in libr.* 3. *de crisib.* & *de præs. ad posthumum*, ait: *fulgoris motus oculis obversari, quod humor flavus sit, atque obtusiores visus fieri, quoniam multus sanguis, & totus simul elatus ad superiora spiritus meatus obserat.* Aliquando expavescunt ægroti ex quibusdam rubris spectris, ut juveni Romano, de

quo Galen. *in libro ad posthum.* meminit, contigit, cui antequàm sanguis eruperit, ei rubri coloris serpentem per laquearia repentem supra lectulum ferri visum fuit, proptereaque ipsum expavisse, & e lectulo aufugere voluisse. Non raro etiam oculi involuntarie lachrymant ob fluxus sanguinis copiam, teste Galen. de quo signo Hippocr. *in primo Epidemiorum* ait: *Quibus in febribus acutis, atque adeo ardentibus, spontaneæ effluunt lachrymæ, his est (si quidem reliqua non sint exitialia) e naribus sanguinis eruptio exspectanda. Qui incommode habent, his non sanguinis eruptionem, verum portendunt mortem.* Quare cum aliis signis in acutis febribus, si reliqua salutaria sint, involuntariæ lachrymæ hæmorrhagiam prænuntiant, quod Galen. *in lib. 3. prognost. com.* 33. docuit, atque in sexto etiam *Epidem.* confirmavit. Nos vero de hoc signo in proximo libro satis accurate scripsimus. Nunc ex signis explicatis quasi ad hæmorrhagiam accessimus, quæ tamen non videbitur, neque fiet etiam, ni prius facies rubore suffundatur, quod sane signum est necessarium, nunquam absque hoc sanguinis eruptio fit. Faciei enim partes omnes, & præsertim prope nares positæ, rubræ coloratioresque apparent, ex præsentia inquam sanguinis. *in libro 3. Prorrheticorum text.* 45. legitur oculos impense rubros significare cum cervicis dolore hæmorrhagiam, & Galen. ait: *In re ejusmodi magna præstant virtute impense rubri oculi.* Auctor de *Coacis præsagiis* rubores in facie sanguinis fluorem significare scripsit; Galen. vero cum *in tertio de crisibus cap. ult.* tum omnium maxime *in libr. ad posthumum cap.* 13. malarum nariumque ruborem proximam hæmorrhagiam connotare expressit. Neque immerito, cum sanguinis copia cutis repletis ipsius venis coloretur, hinc etiam narium gravitatem fieri adnotatum est in *coac. præsag.* Cæterum ruborem faciei distinguemus ab eo, qui aut a cerebri inflammatione fit, de quo *in coac. præs.* ait: *Facies flammans cum sudore, malignum. Et in* Prorrheticis. *Faciei color bonus, & mœstitia multa, malum.*

Cognoscetur hæc propriis signis inflammati cerebri, aut ab eo rubore, qui genas colorat, ex pulmonum affectu aliquo,

cu-

cujuſmodi fieri in peripneumonicis & aſthmaticis ſuperiori libro declaravimus. Hæc vero, quæ hæmorrhagica eſt, in ſtatu apparet, in morbo ſalutari, una cum aliquo, vel multis ſignorum nuper dictorum, atque tot ſunt omnia ſigna, quibus ſanguinem erupturum e naribus quiſque noſtrum poterit præſagire. At quoniam omnia perpetuo ſimul non apparent, proinde ſi duo vel tria ex præcipuis illuxerint, ſufficient ad hæmorrhagiam prædicendam. Præcipua vero ſunt, ex Hippocrate & Galeno, capitis dolor; quod ſignum inſeparabile eſſe Galen. *in* 1. *ad Glauc.* ſæpius ſtatuit; aut ſincipitis, aut cervicis, aut temporum, ac etiam colli, vel gravitas, ipſa hebetudo viſus, aut fulgoris motus, aut caliginem oculis obverſari, tenſio hypochondrii ſine dolore, aut difficilis reſpiratio, quam paulo poſt ceſſant. Rubore item in facie jamjam fluxuro ſanguinis. In febre ardente, cauſone, vehementi aut aliqua magna internorum viſcerum inflammatione. Atque in juvenile ætate, omniumque maxime in iis, quibus ſolitum ſit alias ſanguinem erumpere. Atque hæc de criſi, quæ per eruptionem ſanguinis e naribus, dicta ſint. Addamus ex Galeno *in primo ad Glauc.* in quo loco de hæmorrhagiæ ſignis ſatis accurate agit; pulſus ſubito in tumorem elatos non recidentes in parvitatem, neque ſi debiles facti fuerint, multo plus, ſi in altum attollantur & vehementiam ſumſerint, jam faciem ægrotantis inſpice. Nam ſi aliqua ex iis, qui in ipſa ſunt, partibus palpitet, aut una, quæ ſunt in temporibus, pulſant, ut gena, vel naſus, vel oculus rubidior factus fuerit, magis etiam criſis exſpectanda eſt: ſi vero, & inviti lachryment, aut marmarigas, id eſt, ſplendores videre imaginentur, ac manus naribus, veluti ſcalpentes admoveant, tunc non jam fluxurum, ſed jam fluentum ſanguinem inſpicies. nam ubi ſemel aut bis ſcalpſerint, ſtatim erupit, neque vero ex his perterrueris, ſi hominem deſipientem aut ſalientem inſpexeris, nam & hæc humorum repentium ad partes ſuperiores indicia ſunt, veluti & anhelitus difficilis, & hypochondrium retractum, & collum ſimul cum capite aggravatum.

CAP.

CAP. XIV.

De crisi, quæ fit, per sanguinis fluxum, cum ab utero, tum ab hæmorrhoidibus.

SÆPIUS etiam fit in mulieribus, ut crises fiant sanguine per uterum mensium modo erumpente, qui fluor etiam multis signis innotescet; primo enim, ubi conceperimus crisin esse futuram, videndum erit in mulieribus ægrotis, an menses solito modo fluant, vel non, tempusque probe observandum, in quo fluere fuerant soliti, ætas, & temperamentum, victus, anteacta an sanguine responderint. Postea videndum erit, an signa aderunt hæmorrhagiæ, aut vomituum, aut sudorum, aut dejectionum, aut copiosarum urinarum, cum nulla quidem illuxerint, suspicandum in morbo vehementi crisin per menses fieri posse; quod si, vt Galen. *in libro 3. de crisibus cap. ult.* docet, adfuerint quoque mensium signa propria, quæ sunt gravitas lumborum effatu digna, dolor, atque tensio. Sed ut istud certum fiat, præstabit mulierem interrogari, & quam diligenter, quibus symptomatis fluentibus vexari soleat, atque in crisi prænoscenda, eadem erunt accurate spectanda, cum quibusdam fluxuris mensibus lumbi doleant, aliis abdomen, aliis uterus, cruraque, quæ partes sedulo dolentes observatæ multum faciunt ad menses fluxuros prædicendos. Ceterum in primis cum crisis futura sit, videndum erit: an alterius evacuationis futuræ signa adsint, quæ si non adsint, atque in mulieribus acuta febre vexatis lumbi doleant sine manifesta caussa, in ipsisque tensio sentiatur, menstrua fluxura erunt, teste Galeno *in libro tertio de crisibus.* addidit auctor *prorrheticorum* febrem lassitudinariam, & cum rigore, hisce verbis. *Quibus ex rigore febres lassitudinariæ fuerint, muliebria his devertunt, plures mulieres vel etiam sine febre ante menstruorum eruptionem sentiunt quandam lassitudinariam affectionem, ex qua una cum dolore lumborum, & tensione menstrua futura prædicant.* Addunt & oris ventriculi dolorem seu cardialgiam,

ut Galen. notavit *in 3. prorrhet. Copia enim ſanguinis in venis acervata, tenue quoddam ſerum in ventrem confluens cardialgias parit, in os ipſius aſcendens, quod omnium fere partium maxime ſentiendi facultate præſtat, plurima autem abundantiæ portio ad inferum repens locum, in qua, & primum deferri conſueverat, lumborum dolores efficiet.* Quibus additur etiam in *5. coac. præſ. text. 26. tenſio, æſtus ardoreſque circa ſpinam;* ſignum quippe recurrentis ſanguinis per magnam venam, quæ ſpinam perreptat, quæ ad lumbos maxime fervida motione ſanguinis æſtuat. Atque hæc ſunt ſigna fluxuri ſanguinis per uterum, quæ adhuc facient indicium magis certum; ſi menſes ſuppreſſi fuerint, atque hæc eo tempore illuceant, quo ſoliti fuerant menſes per valetudinem fluere. Quæ omnia ſigna in homine quidem melancholico, quibus per hæmorrhoidas fluere ſanguis fuerit ſolitus, atque fuerit ſuppreſſus, ſanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant; primum dolent lumbi ſine cauſſa, & diu, os ventriculi itidem dolet, de quibus in *Prorrheticis* legitur; *lumbis dolentibus cardialgiæ accedentes ſanguinis per hæmorrhoidas erupturi ſigna ſunt: arbitror autem & hos prægreſſæ hæmorrhoidum eruptionis ſignum eſſe.* Præſentis autem affectionis (ait Galen.) perſpicua ſymptomata, nempe copia in venis acervata, ſerum tenue quoddam in ventrem confluens, cardialgias parit; in os ipſius aſcendens, & multa ſanguinis portio deorſum tendens, lumborum dolores facit.

Quare dolor lumborum, tenſio, laſſitudinis ſenſus, dolor ventriculi oris, atque æſtus & ardoris ſenſus circa ſpinam dorſi, in hominibus melancholicis, aut mali habitus, ſanguinem per hæmorrhoidas fluxurum indicant, præſertimque ſi alias fluxerit, & modo fuerit interceptus, *in 3. coac. præſag. ſect. 2. text. 37. Dolores in lumbis eruptionem ſanguinis ſignificant, qui ſine manifeſta cauſſa in melancholicis, & quibus conſueta ſunt hæmorrhoides, magis accedit.* Sed ſatis de cognoſcenda criſi, quæ fit per ſanguinis eruptionem, diximus. Nunc ad eam, quæ vomitibus innoteſcit, deſcendamus.

CAP. XV.

De cognoscenda crisi, quæ per vomitum fit.

CUM non raro soleat crisis vomitibus fieri, morbosque judicare, propterea necesse est, ut signa quoque, quibus nobis hæc innotescet, sedulo cognoscamus. Quæ Galen. *in lib.* 3. *de crisibus* hæc esse statuit, quippe dolorem capitis mordicantem, seu acrem, seu acutum, oculis tenebrosum, seu caliginem obversari, morsus oris ventriculi, fastidium ac nauseam, seu subversionem, ubi præsertim est futurus pituitosus, sputum tenue abundanter ex ore affluere, labrumque inferius agitare, seu tremere. Pulsusque inæquales altos atque duros. Alii addunt jactationem seu inquietationen, linguæ amaritudinem, rigores, spirandi difficultatem. Ceterum ut futuri vomitus rationem habeamus, primum sciamus ex motu humorum ad stomachum, futurum vomitum facile cognosci, quoniam natura a venis ad ipsum ventriculum humores noxios transmittens, & ex pultricis stomachi irritationem ad excernendum seu expellendum movet, qua vomitus fiunt. Itaque cum humor per venas æstuat, agitatur, moveturque ad stomachum, anxios ægrotos, & inquietos reddit, quod tamen signum in omnibus fere crisibus observari solet. Primo vero ob exhalationem humorum ab ipso ventriculo, quæ meningas seu membranas cerebri afficit, capite dolent, & dolores, ut Galen. notavit, sunt mordaces ac acuti, veluti in futura hæmorrhagia tensivi, minimeque acuti, qui non a bilioso acrique humore fiant. Ob eandem quoque fumidam exhalationem, quippe ipsius diffusione per humores ad oculos, vomituri caligine, vertigine tenebricosa tentantur, aut ut ait Hippocr. *in* 1. *prorrhet. com.* 30. caliginosum seu tenebrosum oculis ipsorum obversatur. Cum movetur vero humor biliosus a venis ad externas venas, ægri rigent aut horrent, dumque stomachum invasit, fastidium, oris ventriculi, (quod antiqui cor appellarunt) morsum facit, nimirum vellicans os ipsum maxime sensile. Cumque etiam humor

mor has partes ſuperas petit & occupat, primo partes infra hypochondria frigidiores redduntur, tum, quod calidi humores ad ſuperiora ferantur, tum maxime, quod cogatur calor nativus ad interiora contrahi & recipi. Cumque, ut dictum eſt, os ſtomachi moleſtat, vellicando, mordendo ac æſtuando, fiunt faſtidia, jactationes, cardiogmos cordis, atque jam vomitatis os ſputo tenui plenum eſſe videtur, ut Gal. ait, propter tunicæ communitatem, quæ una eſt ori toti interno continua, faucibuſque, & ſtomacho & ventriculo. Hinc fit, ut labrum inferius interdum concutiatur, ventris ore ad vomitum excitato, nempe labii concuſſio tunicam eam, quæ ab ore in ventrem extenditur, tum morderi, tum vellicari, tum concuti oſtendit. Neque mirum eſt, humorem acrem, mordicantem, æſtuantem ventriculi os exæſtuare, vellicari, & excitari expultricem ad vomendum. Hinc divine ſane noſter Hippocr. *in lib.* 4. *aphor.* dixit: *Non febricitanti cibi faſtidium, cordis dolor, vertigo tenebricoſa & oris amaritudo purgatione per ſuperna, opus eſſe ſignificant;* Quaſi innuere vellet in febricitantibus hæc vomitum prædicere, qui ni ſuccedat hebetem naturam medicamentis eſſe procurandam. Quare prædictis ſignis ſeu ſymptomatis conſpectis in febre ſalutari ex ardentium genere, utique vomitus præſagire poterimus. Quæ ſigna ita Hippoc. *in* 3. *prognoſt. text.* 30. habet: *Si quis per febrem non exitioſam dixerit caput dolore, aut etiam tenebricoſum aliquid ad oculos obſervari, ſi ventriculi dolor in eo exſtiterit, bilioſa vomitio aderit. Sin rigor prehendit, & inferiores in iliis partes frigidæ fuerint, adhuc citius vomitio aderit. Si vero bibat, edatque hoc tempore, perquam cito vomet.* Hæc accidunt viris & mulieribus potiſſimum in tertianis, minoribus natu accidunt etiam in illis potiſſimum febribus, continuis & in veris tertianis, & *in* 1. *Epidem. text.* 44. præcipua ſigna ita expreſſit. *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores, & faſtidia ſunt, bilioſa poſt ac pituitoſa vomunt.* Galen. *in primo ad Glauc.* dixit: dolorem capitis eſſe futuri vomitus ſignum inſeparabile non minus & cardialgiam. id eſt oris ventriculi morſum neceſſario præcedere vomitionem, & Hippocr. *in* 2. *de vict. rat. in acut.*

 addi-

addidit, labrum inferius agitatum cum saliva ex ore excidente, vomitum jam affuturum significare. De qua *in Coacis præsagiis. Vomituris salivatio quædam prius accidit.* Et *in* 1. *prorr. text.* 30. *Si in phrenitis cum perfrigeratione sit sputatio, nigra revomuntur.* At in phreniticis sputatio frequens, in qua ex Galeno nihil excernitur, delirium phreniticum significare auctor *Prorrheticorum* scripsit, malumque esse in phreniticis signum, & eam, in qua multum effluit sputum, &c, ut ait Galen. os sputo tenui plenum esse videtur, jamjam vomitionem futuram significare. Quæ sputatio ante vomitum fuit observata in illo, qui calescens cœnavit & potavit largius. Vomitu fuere judicati, teste Hippocr. uxor Epicratis, de qua Hippocr. ait: *Quinto decimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre; & mulier, quæ decumbebat in littore, etiam decimo quarto vomuit biliosa, flava subcrebra, sudavit, febre liberata est. In quibus ante vomitus, cum febre ardente laborarent, capitis gravitates aut dolores exstiterunt, & aliqua ex signis vomitionem significantibus.* Atque hæc de vomituum signis.

Cap. XVI.

De signis crisium per sudores, atque per urinas copiosiores futurarum.

FREQUENTISSIME morbi acuti sudoribus iudicantur; sudores enim, ait Galen. omnibus febribus proprii exsistunt, & præcipue incendentibus ardentibusve; juvant omnes internorum viscerum inflammationes, parotides, lethargos, reliquosque omnes capitis affectus: non minus & febres ex intermittentibus quotidianas, quartanas & semitertianas sudores judicant, sed plerumque non solum has febres, sed cum biliosa pituitosaque excretione, aut per vomitum, aut per alvum, aut etiam per hæmorrhagiam; quartanas, si simul atra & varia excernantur, atque quotidianas simul cum vomitibus atque excrementis alvi pituitosis; sed de his non agimus, cum nostrum sit institutum de his affectibus agere, qui acuti sunt, quique

vel

vel ad ſalutem vel ad mortem judicari ſolent. Cujuſmodi ſunt febres continuæ, acutæ, omnes præſertimque ardentes; quarum ſudores proprii videntur; internæ quoque phlegmones, inflammationes, & calidi omnes capitis affectus. In quibus ſane ubi præceſſerint ſigna coctionis, atque critica ſigna illuxerint & perſtiterint, quibus omnino futura criſis præmonſtratur, per ſudorem eam expellendam ſcribit: Galen. *in lib.* 3. *de criſibus cap. ult.* ſi hæc ſigna ad unguem fuerint obſervata, quippe, ſi urina & alvus ſupprimatur, & febris fuerit ardens, neceſſario ſequitur ſudor multus a rigore. Hinc *in lib.* 6. *Epidem. com.* 1. *text.* 10. Hippocr. dixit: *Ante rigorem urinæ ſuppreſſiones.* Quare alvi præter rationem ſuppreſſa excrementa, aut pauciora quam antea reddita, urinæ item ſuppreſſæ, abſque ſignis hæmorrhagiæ, vomitus, menſium, hæmorrhoidarum & alvi fluxus, ſunt indicia ſatis certa ſudoris, multoque magis, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. At hæc neceſſario etiam ſpectabuntur ſigna, ſcilicet, partes exteriores, maximeque facies coloratiores, & calidiores, vapor quidam calidus, qualis antea non fuerat, ex cute exhalet, atque pulſus vitioſus inſigniter mollis. De quo Galen. *in lib. ſynopſ. de pulſibus cap.* 22. ita habet: *Hic enim pulſus undoſus, inquam, ſudorem ut plurimum nunciat, at tanto magis, quanto mollior quidem fuerit, non tamen tenoris vacuus, ſi vero ipſi intercurrat altus, firmiſſimum habebis ſudoris ſignum. Cum undoſo quidem, vel abſolute magno, non tamen duro criticorum ſudorum.* Hæc eadem ſigna leguntur apud Galenum *in libello de præſagio, experientia confirmato;* ſed addidit totius corporis cutim reddi pruriginoſam, mollem, & rubram. Neceſſario cutis præmollis obſervatur in futuris ſudoribus, quod & Hippocr. *in* 5. *aphor.* 71. ita habet: *Quibus cutis circumtenditur arida & dura, ſine ſudore moriuntur; quibus vero laxa & rara, cum ſudore moriuntur.* Quidam duo præcipua ſudoris ſigna tantummodo ſtatuunt, urinæ quippe ſuppreſſionem, ex qua ſeroſa humiditas, eadem quidem cum ſudoris tum urinæ materia, in univerſum corpus expanditur, proinde ſua vi acri vellicans rigorem concitat, qui eſt ſecundum ſignum, ita, ut ſudoris

ſigna duo ſint, vel urinæ ſuppreſſio & rigor, atque hinc forte dixit Hippocr. *in* 4. *aphoriſ.* 58. *Si laboranti ardente febre rigor ſuperveniat, ſolutio fit.* Galen. *in* 6. *Epidem.* ait: *At ſi alvus fluxa non ſit, proximamque eſſe morbi judicationem prænoveris, ægrotum rigere, ſudareque neceſſe eſt.* Ceterum non perpetuo a rigore, urinæque ſuppreſſione, ſubſequitur ſudor, aliquando hæmorrhagia, aliquando vomitus, aliquando alvi fluxus fit. Quare certum erit ſudoris indicium ſeu præſagium, ubi urina alvuſque ſupprimatur, rigorque ſucceſſerit, in ardente febre aut alio affectu, quem ſudor judicat, eoque certius, ſi æger increſcente acceſſione deliraverit. Addimus his partes exteriores, calidiores, & coloratiores fieri non minus & molliores & humidiores, atque in ipſis erit vaporatio quædam calida inſolita; pulſuſque apparet magnus, altus, mollis, fluitans, undoſus ideo vocatus, nullæque aderunt hæmorrhagiæ, vomitus, alvi perfluvia, hæmorrhoidarum, menſium, aut urinæ ſigna. Quo ſudore fuit judicatus Cleonaſtides Melidia & alii, quorum caſus Hippocr. obſervavit. Sed ad urinarum quoque ſigna deſcendamus, per quam plures acutorum morborum fuiſſe judicatos & nos vidimus & Hippocr. in Epidemiis ſe vidiſſe ſcripſit. Cujuſmodi fuerunt Charion, vigeſimo urinis multis bilioſis perfecte judicatus. Nicodemus, cum urinis multis albis, in quibus multa craſſa ſubſidebant, & Pythion, de quo Hippocr. ait: *Quadrageſimo ab judicio die ſuppuratio circa ſedem, & ſtrangurioſus factus eſt abſceſſus*, & poſtea, *ſcilicet probabile multitudine urinarum quadrageſima ſanatum.* De his etiam *in primo libro Epidem.* At vero hoc ſtatu quatuor præcipue ſignis ſervabantur, quibus ſanguis rite e naribus fluxerit, aut qui per veſicam urinas multas, cum multo bonoque ſedimento reddidiſſent. Nihilominus, quod fortaſſe difficile eſſet invenire certa ſigna, quibus præmonſtrarentur criſes per urinarum excretionem, ideo Galenus per negationem docuit, quomodo poſſimus præcognoſcere urinas critice profluxas, quippe ubi abſint ſigna hæmorrhagiæ, vomitus, alvi fluxus, hæmorrhoidum, menſium, & ſudoris & criſis ſpes erit, ut per multitudinem urinarum fiat, multo ma-

magis, si alvus, cum copiosiora excrementa antea excreverit, nunc siccior evaserit, aut suppressa; neque immerito, quod, ut ait Galen. distributo & in venas exhausto humore, qui in ventre continetur, alvi necessaria minuatur dejectio. Hinc Hippocr. *in quarto aphor.* 83. dixit: *Mictio noctu plurima, parvam dejectionem significat.* Sed tamen necesse est haberi quædam signa certiora. Quæ, ut nos observavimus, hæc erunt. Nulla prima aliarum excretionum signa adesse, sed præsertim nullum capitis, vel hypochondriorum, vel stomachi, aut intestinorum dolorem, morbumque non videri admodum vehementem. Non vehementer jactari ægrotos, nec inquietari, nullamque partem prædictarum dolorem sentire. Plerumque hypogastrium sensum gravitatis & aliquando doloris sentire, vesicamque inflationis sensum habere; paulatim plerumque incipit effluere urina, raro repente, ita ut facile observetur solito copiosior, & mox augeatur. Sentiunt ægri itidem calorem seu ardorem urinæ, quo sæpius mingunt. Nam necesse est, ut partes, cum per quas ad vesicam serosa illa humiditas, seu humor, qui excernitur, pertransit, tum renes, vesicam, collum, & meatum urinarium plus ceteris partibus sensum aliquem molestum habeant. Et hæc de crisibus cum per sudorem, tum per urinam, quæ ejusdem materiæ symptomata exsistunt, nunc demum de signis alvi fluxus.

CAP. XVII.

De signis crisium per alvi fluxionem.

QUOD per alvi fluxum crises sæpius fiant, ipsisque morbi complures acutorum judicentur, neminem medicorum latet: ideo de futuræ per alvum crisis quoque signis accuratius nunc est agendum. Miror tamen quod neque Galen. neque Hippocrat. signa propria hujus excretionis futuræ præmonstrarint. Galen. enim *in libr.* 3. *de crisibus, cap. ultim.* de hac excretione ita habet. *Si vero per excretionem alvi crisis sit subsecutura, manifestum quidem nullum est signum, nec proprium,*

sed

ſed ex eo, quod adſunt criſis ſigna, deſunt autem vomituum, vel fluxus ſanguinis, vel ſudoris, colligere licet. Ex quibus cognoſci alvi dejectionem futuram non per ſigna propria, ſed ex criſis futuræ ſignis, atque ex abſentia ſignorum aliarum excretionum. At, etſi hæc via optima ſit, tamen non deerunt nobis quoque ſigna aliqua hoc judicium confirmantia, cujuſmodi eſſe videntur, quæ Hipp. *in lib. 4. aphor.* 20. ita habet: *Non febricitantibus ſi tormina acciderint, & genuum gravitas & lumborum dolor, purgare inferius oportet.* Et poſtea, 73. cum dixit. *Quibus præcordia ſuſpenſa murmurantia, lumborum dolore ſuperveniente, iis alvi humectantur: niſi flatus erumpant, aut urinæ multitudo proveniat.* Et in coacis præſagiis. *Quibus ructus, flatus, ſtrepitus ventris, iis extuberat venter, atque conturbatur.* Ex quibus colligimus, ad fluxuram alvum hæc ſigna quoque eſſe attendenda, quippe inteſtinorum tormina, ipſorumque morſus, genuum gravitas & lumborum dolor, præcordia ſuſpenſa murmurantia, ructus, flatus, ſtrepitus ventris, ipſiuſque extuberantia, atque turbatio. Hæc enim cum ſignis criticis fluxuram alvum præmonſtrabunt. Neceſſario videtur, ſi per alvum humores vel bilioſi vel pituitoſi ſint fluxuri, ut tormina ſeu dolores inteſtinorum obſerventur, neque enim docet Galen. *in lib. 5. de uſu partium*: Quis unquam bilioſum ſuccum copioſiorem dejecit, qui prius mordicationem in inteſtinis non ſenſerit, veluti in bilioſo vomitu cardialgiam ob ejuſdem humoris morſum ſentiri, nuper demonſtratum eſt; quare ubi alvus bilioſa, aut ſalſa, aut melancholica aduſta dejectura ſit, neceſſario dolor & mordicatio in inteſtinis præcedet. Si vero humor fluxurus ſit pituitoſus, ac frigidus, flatus, ructus, præcordia tenſa, ac murmurantia alvum, ut turbatio, fient. Quæ ni peculiari vitio ipſius alvi, ac ſtomachi fiant, quippe coctionis defectu aut diſtributionis, aut alimentorum corruptione, aut pravi humoris generatione in ventriculo, aut inteſtinis, in morbo acuto, ubi illuxerint critica ſigna, alvi profluvium denotabunt. Lumborum quoque dolor obſervatur, genuum aliquandoque gravitas, humoribus ſcilicet ad infernas partes deſcendentibus; non ſunt tamen pro-

pria

pria ſigna alvi fluxuræ, ſed ubi tenſio & dolor ſatis vehemens, circaque ſpinam caloris æſtus ſentitur in mulieribus, menſes, atque in viris hæmorrhoidas præſagimus. Aliquando vero etiam alvi dejectionem, quippe ubi materia convoluta ad craſſa inteſtina, & meſocolon, quod craſſis inteſtinis continuum exſiſtens in unam quandam earum, quæ in lumbis ſunt, pertingit vertebrarum. Qua ratione auctor *Coac. præſagiorum* dixit: *Inhorreſcentes, anxii, laſſitudine preſſi, lumbis dolentes, in profluvium alvi incidunt.* Hunc vero lumborum dolorem, alvi fluxionem denotantem, diſtinguent ab ipſo, qui vel hæmorrhoidas vel menſes prænuntiat, præter ſigna vero fluxuræ alvi prænarrata, alia exſiſtunt, ſe inteſtinorum morſus ac tormina, murmur, ſtrepitus, flatus, ructus, & tenſa præcordia, itidem murmurantia; quæ ubi critica ſigna in vehementi morbo ſubſequantur, alvi criticam fluxionem proculdubio præmonſtrabunt. Atque hæc de ſingulis criſium ſpeciebus cognoſcendis, nunc breviter de multis ſimul complicatis futuris criſium ſpeciebus etiam agamus.

CAP. XVIII.

De ſignis compoſitarum, ſive multarum, ſimul criſium futurarum, quibus morbi judicantur.

PLERUMQUE fit, ut non unica criſi, ſed aut duplici aut multiplici, morbi acuti judicentur, quas compoſitas criſes dicimus, ſiquidem aliquando homines hæmorrhagia ac ſudore copioſo judicantur, de quibus Hippocr. *in lib. 4. de vict. rat. in acut.* ait: Et *ſi e naribus ſanguis fluxerit, ſolvitur ægritudo, nec non ſi ſudores ſupervenerint judicatorii, cum urinis albis, craſſis, & levibus ſubſidentiis.* Quibus Metonem fuiſſe judicatum Hippocr. tradidit, & Galen. *in libro ſecundo de motu muſcul.* quendam tredecim diebus acuta febre delirantem, ſanguine & ſudore prorſus judicatum vidiſſe ait: mulieremque trimeſtri fœtu gravidam, quæ in littore habitabat, vomitu & ſudore: & illum, qui in Dealcis hortu decumbebat, alvi pituito-

ſa fluxione, copioſoque ſudore: Anaxionem ſputis multis, ac ſudore: Nicodemum, urina multa alba, in qua multa ſubſidebant, ſudoreque copioſo; atque mulierem moroſam, quæ in Thaſo, ſudore, atque menſibus erumpentibus. Quare operam navare quam ſedulo debemus, ut nedum ſimplices ſpecies criſium, verum quoque plures ſimul complicatas cognoſcamus. Quam rem ſtudioſi facile etiam aſſequemur, ſi notas ſignave a nobis, nuper ad cognoſcendas ſimplices tradita memoria tenuerint, ſiquidem ubi duæ vel plures futuræ ſunt criſes, plurium, aut quidem duarum prælucebunt ſigna.

Ceterum, ut hæc clarius cognoſcantur, exempla aliqua conſiderabimus, præſertim excretionum ſeu criſium illarum, quæ per ſudorem & aliquam aliam excretionem terminantur; plernmque enim, aut pauciſſimæ ſunt febres, vel acutæ bilioſæ, vel ſanguineæ & inflammationes internæ, phlegmoneſque, quæ abſque ſudore judicentur, etſi ſæpe non ſolo, ſed aut una cum hæmorrhagia, aut in mulieribus menſibus erumpentibus, aut hæmorrhoidibus, aut vomitu, aut ſputis, aut alvi fluxione, aut denique urina. In iis itaque, qui ſunt hæmorrhagia atque ſudore judicandi, utriuſque ſigna præcipua aderunt, cujuſmodi erunt, capitis dolores aut gravantes, aut pulſantes, aut calidi, lachrymæ involuntariæ, aut ſurditas, aut tinnitus aurium, aut oculi rubri, aut maxillæ & nares, hypochondria tenſa abſque dolore, aliquando reſpiratio difficilis repente excitata, & paulo poſt quæ prorſus tollatur, pulſus quoque alti & magni, a ſuppreſſis tum alvi excrementis, tum urinis, aut paucioribus factis; rigores vehementes, abſentia ſignorum, aliarum excretionum, quippe menſium, hæmorrhoidarum, vomitus, & alvi fluxus. Delirium increſcente acceſſione, partes externæ, & præſertim facies calidiores, coloratiores, molliores ſeu humidiores, & ab ipſis vaporem, ſeu fumum calidum non antea ſolitum eæ habuere: atque pulſus mollis & undoſus, & ſi cum ſudore menſes erunt erupturi in mulieribus, deerunt ſigna hæmorrhagiæ, vomitus, & aliarum excretionum, atque propria menſium aderunt, quæ ſunt gravitas lumborum effatu digna, dolor atque tenſio, totius corporis & præſertim

lum-

lumborum lassitudo; hinc auctor in *Coacis præsagiis* lassitudinarias has febres judicatorias vocavit: aderit itidem cardialgia, id est, cordis seu oris stomachi, quod cor antiqui appellarunt, dolor, atque circa spinam sensio æstus atque ardoris. Quæ signa in viris cum sudore etiam hæmorrhoidas prænuntiant, & cum sudore, si vomitus erit futurus, signis sudoris signa vomitus quoque conjungentur, qualia esse diximus, dolorem capitis acutum & mordacem, & pro splendore, oculis caliginem seu atrum quoddam obversari, stomachi fastidium, nauseam, subversionem, anxietatem & inquietationem, cardiogmon, id est cordis seu oris ventriculi morsum, spiritum difficilem, pulsum inæqualem, durum atque jamjam vomituris sputum tenue ex ore copiosum effluens, atque labii inferioris agitationem; & si urina copiosa una futura sit cum sudore, aderunt signa urinarum, quæ fuerant primo, quod adsint aliarum excretionum signa, alvus cum ante copiosior fuerit, nunc siccior sit, nullus dolor præter in hypogastrio sentitur, sensus gravitatis aliquandoque ponderis, & circa vesicam inflationis observatur, non vehementes erunt jactationes & inquietudines; urina plerumque non confertim, sed paulatim incipit, atque augetur, quæ aliquando infert calorem aut ardorem, aut pruritum & voluntatem crebram mingendi, & si cum sudore alvus una erit solvenda, tunc simul aderunt signa alvi fluxuræ, nempe præcordia erunt tensa, murmurantia, aut morsus in intestinis, flatus, ructus ventris, rugitus seu strepitus sentientur, lumborum aderit dolor & genuum aliquando gravitas, ventris turbatio ac pulsus vibrosus & durus. Si vero una cum sudore sputa quoque copiosa excernenda erunt, aderunt signa propria, quæ in morbis pulmonum, & pectoris apparent, maximeque in pleuritide, & peripneunomia, sputorum excretiones observari debent, ut in Anaxione pleuritico fuit ab Hipp. observatum. Signa vero, quod copiosiora sputa sint excernenda, sunt tussis, difficilis respiratio, & sputa, quæ cœperunt excerni cum tussi copiosa, quæ vero magis cocta evaserint, facilius educuntur. Et hæc sunt, quæ de cognoscendis crisibus fuerant a nobis dicenda. Nunc, de tempore, quo sint observandæ, restat, ut agamus.

CAP. XIX.

De tempore crisium, id est, quo nobis sint futuræ.

POSTEAQUAM scriptum a nobis fuit, quo pacto Medici debeant cognoscere, num morbi sint crisi judicandi, aut absque crisi; & si crisi, an per abscessus, an per humorum excretionem, & quæ bonæ salutaresque judicentur, & quæ malæ, lethales; atque demum, etiam ex signis quaslibet crisium species cognoscere studuerimus, restat solum, ut, quo tempore fiant seu observentur crises, quoque accuratius assequamur. Atque hic sermo esto finis hujus libri, ad prognosin sane per quam utilissimi; quem si studiosi medicinæ familiarem habebunt, plurimum laudis in medicina assequentur; sed ad institutum redeamus, quod est noscere tempus particulatim, in quo crises fiunt. Quæ cognitio penes multa habebitur, & quanquam sit admodum difficilis; propterea quæ requirat maximam diligentiam, studium, & laborem, tamen si accurate omnia signa prænarrata ipsorumque vires intellexerimus, neque multa difficultate hujus prædictionis rationem assequemur. Perscrutabitur itaque hæc cognitio, quippe temporis, in quo crises sunt futuræ, ab his, scilicet a signis criticis seu decretoriis vocatis, atque a tempore, in quo hæc observantur, quippe in quo incipiunt, augentur; non enim critica signa prius tolluntur, quam crisis erumpat, a morborum idea, natura, magnitudine, motu, temporibus ipsorum, a coctione & cruditate. A criticis enim signis, quippe quæ crisin antecedunt, antequam fiat, ut Hippocr. docet *in* 2. *aphor.* 13. nox molesta apparet. *Antecedit enim*, ut Galen. etiam *in* 2. *libr. de crisib. cap.* 2. scripsit, *non mediocris perturbatio in corpore ægrotantis, nam & difficiles tolerantiæ, vigiliæ, deliria, & graves somni, fiunt difficilis anhelitus, vertigines tenebricosæ & difficilis sensus, dolores capitis, colli & stomachi, & multorum aliorum membrorum, nonnullis aurium sonitus, & ante oculos vane splendores apparent, & lachrymæ involuntariæ effluunt,*

fluunt, & urina retinetur, & labrum agitatur aut aliquod aliud tremulum fit, oblivio, præsentium ignorantia, vehemens rigor, plurimum accessio consueta anticipans, multus æstus intolerabilis, ægroti clamant, & saliunt sicuti furentes, neque possunt in eodem situ recumbere, deinde repente multus sudor erumpit, aut vomitus, aut venter subito solvitur, aut abundans fit fluxus sanguinis, aut urina profluit copiosius, aut hæc omnia simul contingunt. Hæc enim alias demonstravimus cum signis coctionis crisin præmonstrare. Quorum principium necesse est animadverti, ut scite diem, in quo crisis futura sit, intelligamus, non enim a die, in quo hæc videri cœperunt, crisis aberit ultra quaternarium, si enim exempli gratia 4. die incipient conspectis urinis concoctis, morbusque vehemens sit & celer, ultra 7. crisis non producetur. Ceterum ubi cœperint, ni manifesta quædam coctionis signa, neque morbus admodum vehemens, neque celer usque ad septimum, id est, in secundo quaternione, crisis protendetur. Quam rem satis perbelle expressit Hipp. *in lib.* 3. *progn. text.* 33. ita scribens. *Ex iis vero, qui primo die dolere cœperint, quarto die gravantur magis quam quinto, septimo vero die liberantur. Plurimi vero ipsorum dolere incipiunt tertio die, conflictantur autem quinto maxime, liberantur autem nono aut undecimo die: quicunque vero quinto dolere cœperint & alia secundum rationem priorem ipsis affuerint, decimo quarto evadunt.* Quare crisis terminus majori ex parte erit septem dierum ab ea die, in qua cœperunt decretoria signa conspici, sed ubi apparuerit signum aliquod manifestum, ex quo morbum in augmentum descendisse cognoscamus, plerumque altero quaternione crisis fiet, cum non longius concoctio sit perficienda, atque illud tempus vigoris morbi sit, proprium salutarium crisium, ut Gal. docuit, atque hoc est, quod etiam ita expressit. Cum igitur primo die signum aliquod coctionis manifestum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio sciemus, quod, in primo quaternario morbi solutionem subsequi sit, necessarium. At, si iis signis decretoriis apparentibus simul perfecta coctio observetur, futuro primo die decre-

torio crisin fieri erit necessarium. Ex signis itaque decretoriis nedum crisin futuram conjicimus, at quo non minus tempore sit futura. Ex natura itaque morborum, cum acuta, tum longa, quos morbos Græci *brachychronios* appellant, poterimus tempus crisium prænoscere. Quo ad tempus enim seu morborum ætatem, triplex est differentia: namque morborum alii acuti, alii longi, alii medii dicuntur: acutus, ait Hippoc. *in* 2. *aphorism*. 23. quatuordecim diebus terminatur, etsi Gal. videatur terminum morborum acutorum diem vigesimum statuere, & mediorum usque ad quadragesimum, quos vocat acutos ex delapsu, seu ex conversione, de quibus Hippoc. meminit, cum *in primo Prognost. text*. 21. ita scripserit. *Oportet autem existimare spirandi facilitatem magnam habere vim ad salutem in omnibus acutis morbis, quicunque febres habent adjunctas, & in quadraginta diebus judicantur, & ultra hos dies, qui judicantur diutinos & longos vocat.* Ceterum, ut accuratius ex natura morborum tempus crisium pervestigemus, distinguere oportet, acutos morbos in acutissimos sive maxime acutos, peracutos atque simpliciter acutos. Horum ait Hippoc. longiorem terminum esse, ut Gal. *in lib*. 3. *de crisib. cap*. 13. scribit, quatuordecim dierum, & illos, quippe acutissimos unico quaternario resolvi; cujusmodi sunt, angina, cholera, tetanos, synochus: atque peracutos septem diebus, cujusmodi sunt, pleuritis, phrenitis, peripneumonia, hepatis, diaphragmatis, uterique & stomachi inflammatio. Febris ardens, synochus & alii hujusmodi multi. Ceterum acutissimorum aliqui vel etiam uno tantum die, alii duobus, alii tribus, atque alii quatuor judicantur, nunquam vero ultra hos dies producuntur, sed ante hos plures terminantur, ut apoplexia, Ephemera pestilens, lethalissima phrenitis, & quæ in Ægypto sæpius Epidemice grassatur, quem affectum *demelmuia* Ægyptii appellant: estque eorum morborum acutissimorum, qui paucis horis homines interimunt: Idem quoque est peracutorum, quorum terminus est dies septima, quando eorum plures antea, non raro propter morborum vehementiam habeant judicium, uti ex Gal. phrenitis acutissima, qua Hipp.

in

in lib. 3. *Epid. com.* 3. *tit.* 57. quendam quarto die fuisse exstinctum, meminit: synochi itidem, & phrenitici & peripneumonici præ inflammationis magnitudine sæpius quarto die vel quinto judicantur. Eodem modo fit, de simpliciter acutis, quod hi aliquando septimo aut nono aut undecimo habent judicationem. Hoc plerumque observatur in malis crisibus, quæ natura propter vehementiam morbi, aut propter multitudinem aut pravissimam qualitatem humorum, vehementer irritata ante tempus excernente fiunt, atque hoc pacto possumus in morbis crises, quando sint futuræ, prænoscere. A magnitudine quoque morborum, necesse erit, medium intelligere, ex virium una habita cognitione quo tempore fieri debeat crisis. Siquidem, ut docet Galen. *in* 1. *Epid.* necessarium est ob morborum magnitudinem ac casuum vehementiam, vel cito vires prosterni, adeo ut homo moriatur, vel ad noxiorum humorum excretionem excitatas, si modo quos invaserint humores exsuperent, bonam sequi judicationem, sin autem exsuperentur, malam. Utrumque vero intra quaternarium fieri solet. Quo ubi in morbo aliquo vehementiam quarta die cognoverimus, non ultra septimum judicium vel mors producetur. De qua re Gal. *in* 1. *Epid.* dixit: *Quare fac memineris, ubi quartus perinde ut tertius gravia habeat symptomata, & signa in morbo acuto, brevi exspectandum judicium esse, si paribus diebus potius invadebat in paribus, si vero imparibus, in his, atque judicium illis & mors in morbis exitialibus.* De Philisco, qui obiit sexta die, ait, quarta die omnia fuisse exacerbata, ipsumque maximo morbo conflictari, cum exitialibus urinis nigris, quo naturam exstinctam iri necessario cognoscebatur, atque id non ultra quaternarium protrahi posse, vires debiles significabunt. Ex morborum quoque motu celeri aut tardo accuratius & distincte magis crisium futurarum tempus poterit cognosci, namque ubi morbum judicabimus solutum iri septima die, si præter vehementiam ejus etiam celeritas observetur, poterit vel etiam quarto aut quinto resolvi, veluti motus tarditas, ad nonum aut undecimum usque retardaturum judicaret. A temporibus vero morborum, atque a co-

ctione & cruditate longe clarius & distinctius prænoscent Medici crisium futurarum tempus, quando omnes bonæ crises aut in statu fiant, aut in augmento. Intelligimus vere statum atque augmentum, non inquam morbi, sed ipsius quidem naturæ coquentis & alterantis morbum. Exitiales vero aut in principio, aut in augmento, ut Galen. *in lib.* 3. *de crisibus cap.* 10. tradidit. Quare in morbo salutari crisin perfectam non nisi in vigore morbi exspectabimus, imperfectam in augmento. Ex quibus signa temporum exacte interstinguantur, quemadmodum alias ex Galeno in primo de crisibus docuimus. Quare si perfecta crisis erit futura, necesse erit, augmentum morbi prius absolvi, cujus sane tempus nobis innotescet principii augmentique notitia. Namque si longum fuerit morbi principium, itidem & augmentum, & vigor proportioni respondebit. Imperfecta vero transacto principio. Principium autem esse illud tempus, in quo morbus omnino crudus est, nullumque vel etiam signum concoctionis illuxerit, quod cum cœperit, augmentum esse & durare, quoad perfecte concoquatur morbus, Galen. *in primo de crisibus, cap.* 8. *& in primo, de totius morb. temp. cap.* 3. scriptum reliquit. In exitialibus vero crisibus, diximus vel principium vel augmentum esse attendendum, in vehementissimo morbo, cum prælanguidis viribus crisis non superabit principium, neque primum quaternarium, cum robustis vero augmentum attinget. Quare in robustis crisis fiet in augmento: natura enim non succumbet morbo non aliquo pacto ab ipsa alterato.

Ceterum hæc erit servanda regula, ut distinctius diem, vel etiam in qua crisis fiet, prænoscere queamus. Quippe a conspectis signis vel salutaribus, vel exitialibus futuro primo quaternario judicium fore exspectandum. Tanto enim temporis spatio, in salutaribus morbi utens natura, solet morbum alterare, quoad excernere critice possit; atque toto ipso itidem tempore morbus solet naturam robustam ad pugnam irritare, aut debilem exstinguere, ex quo merito Hippoc. *in* 3. *prognost. text.* 2. dixit: *Simplicissimæ enim febres ac signis firmatæ securissimis quarto die aut citius desinunt. text.* 3. *Teterrimæ vero ac signis*

ſignis affligentes difficillimis, quarto die aut citius interimunt: Aitque primum impetum hunc in modum finiri. *text.* 4. *Ubi vero natura maximum habuerit irritamentum maximo morbo in principio ſuccumbet.* Galen. vero *in lib.* 1. *de diebus decret. cap.* 12. vel etiam horam nos poſſe cognoſcere, eamque ex acceſſionis temporum accurata obſervatione ſcripſit: Namque ſi ſtatim morbo invadente, id eſt, in principio acceſſionis, æger vehementer refrigeretur, exempli gratia, ut vix ad calorem reduci queat, calorque diutiſſime abſit, pulſus ſit exiguus aut nullus, aut malus appareat, motus pigritia vel ſomnus veternoſus, aut aliud quippiam obſervetur, vel ſi principium acceſſionis fuerit moderatum, ut in ſtatu poſtea deliret, vel cum impetu exiliat, vel reſolvatur, vel comatoſus, aut multum inquietus, aut magnitudinem febris non tolleret, ſed vehementer inardeſcat vertiginoſus aut capite doleat, cordiſque morſus. At ſi moderate in principio & in ſtatu ſe habuerit, neceſſe erit ipſum mori in declinatione, quæ cognoſcetur ſi aderit animi deliquium, ſudores inæquales, frigidi, vel circa caput ſolum, vel cervicem, vel pectus, pulſus obſcurus, exiguus & his ſimilia, proculdubio mors ac judicium erit in ea hora, qua fiet acceſſionis declinatio. Ex coctione etiam & cruditate tempus criſium poterimus conjicere, atque ex ſignis indicatoriis, ſiquidem in ſalutari morbo, nunquam fiet criſis, niſi ſigna in aliquo dierum decretoriorum coctionis apparuerint, quæ plerumque ita conſpecta in proximo decretorio die judicium oſtenderunt, in morbis quidem ſalutaribus magnis inceptam coctionem, tempore unius quaternarii ſolet natura abſolvere. Quaſi in die indicante ſignum coctionis conſpectum fuerit, in proximo decretorio erit criſis. Quod Hippocr. *in lib.* 4. *aphoriſm.* 71. ita docuit. *Quibus in febribus die ſeptimo judicium fit, iis nubeculam obtinet urina quarto die rubram, & alia ſecundum rationem.* Quod præceptum Gal. ſecutus *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 4. ait: *Cum igitur primo die ſignum aliquod coctionis manifeſtum apparuerit, reliquis etiam omnibus periculum nullum portendentibus, tunc proculdubio ſciemus, quod in primo quaternario morbi ſolutionem ſubſe-*

qui sit necessarium. Ex quo colligimus, ubi manifestum apparuerit coctionis signum in aliquo dierum decretoriorum, in altero proximo succedet judicium, quod per quaternionem natura reliquum humoris cruditatis absolvat, quod non minori tempore facere potest, proinde si, ut ait Galen. *in eodem lib.* ægrotus neque secundo die manifestum coctionis signum habuerit, neque tamen perniciosum signum adfuerit, sed omnia sint absque periculo, servabitur sane, sed non in primo quaternario integre, at in secundo, quippe primo secundi die critico, qui erit vel sextus vel septimus. Eodem modo si septimo appareat, manifestum signum coctionis ad undecimum magis, quam ad decimum quartum, fiet crisis. Quod judicium perpetuo fiet, siquidem morbus sit salubris, & neque ejus acumen, neque magnitudo festinet, neque error aliquis circa ægrotum admittatur, status tempus crisis exspectabit, id est perfectam coctionem. Si vero propter morbi magnitudinem, vel motus celeritatem, vel propter aliquod aliud natura irritetur, ante statum, atque inordinato tempore fiet. Ceterum æque tamen verum erit, si in uno dierum decretoriorum præsertim indicium vel salutare signum vel exitiale apparuerit, post quaternarium in altero die decretorio judicium fiet. Ceterum ut dictum est, magnitudo morbi, motus celer aut tardus, errores commissi, sunt maxime attendendi, cum horum caussa sæpius crisis judicio non respondeat. Quorum exempla plura posuit Galen. *in libro nuper citato.* Atque hæc erant in hoc libro scribenda.

FINIS SEXTI LIBRI.

PRO-

PROSPERI ALPINI

MAROSTICENSIS,

Philosophi & Medici in Gymnasio Patavino Medicamentorum simplicium Professoris ordinarii,

DE

PRÆSAGIENDA VITA & MORTE ÆGROTANTIUM.

LIBER SEPTIMUS.

Cap. I.

De particularibus humorum excretionibus ad prædictionem.

ACTENUS in præcedenti libro dierum decretoriorum, atque crisium cognoscendarum rationem tradidimus, ad illustrandam hanc prædicendi methodum, a naturalis facultatis status observatione depromendam. Cum ex omnibus, ut dictum est, naturalis hujus potentiæ (circa quam nunc cognoscendam versamur) quatuor functionibus, concoctoria atque excretoria præcipuam ac maximam ad prædicendum viam aperiat, merito ad harum præsertim notitiam crisium, & dierum criticorum cognitionem præmisimus, atque nunc omnium excrementorum particulares excretiones, & abscessus accurate considerabimus. Tum quod ex ipsis rursum, concoctio, cruditas ac malignitas morborum nobis innotescat, tum etiam, quod ab ipsorum excretionis modo natura quando bene ac salubriter humores mo-

veat, & transmittat, atque excernat, & quando male infausteque id agat, cognoscimus. Quare primo, ut quo ad vires hanc nostram prædicendi rationem illustremus, de præsagio a sanguinis excretione agemus, & postea, a sudoribus, vomitionibus, dejectionibus alvi, urinis, sputis, atque abscessibus.

Cap. II.

De prædictione a salubri sanguinis excretione.

Quod in morbis acutis vehementibusve sæpissime observatum sit, repente aut ex naribus, aut ex hæmorrhoidibus, aut ex alvo, aut ex utero in mulieribus erumpente copioso sanguine, ægrotos sanitati fuisse restitutos. Ideo naturam in hoc Medici cœperunt imitari, sanguinem copiosius in morbis mittentes. Qua ratione Hipp. persuasus hujusmodi remedium in omnibus acutis vehementibusque sive magnis febribus, aut viscerum inflammationibus *in lib. 4. dict. rat. in acut. text.* 19. (De quibus ibi agit) hisce verbis maxime commendavit: *In acutis morbis sanguinem detrahes, si vehemens morbus videatur, flolueritque ægrotantis ætas, & virium adfuerit robur.* Hocque remedii genus Medici nedum naturæ imitatione invenerunt, sed quibusdam etiam animalium exemplis perdocti, præsertimque hypopotani, equi marini, ut Plinius est auctor, qui ingluvie obesus crus in arundinis stipitem acutissimum adigens, venam quandam vulnerando copiosius sanguinem effundit, atque ita fuerit ipsius corporis plethoram tollere solitus. Non dissimili quoque argumento cœperunt medici, humores aut per alvum purgatoriis medicamentis, aut vomitoriis per vomitum, aut sudoriferis per copiosos sudores, aut diureticis, copiosiorem urinam moventes per vesicam purgare.

Quare cum natura sæpius excernendo copiosum sanguinem soleat multos morbos resolvere. Proinde in primis de his sanguinis spontaneis seu spontefactis evacuationibus seu excretionibus,

bus, agendum duximus, quoniam non eæ omnes bonæ sunt, minimeque ægrotos liberant a morbis: veluti etiam non omnes aliæ excretiones, aut per alvum, aut per vomitum, aut per sudorem, aut per urinam, neque omnes abscessus liberant a morbis, sed quædam tantum, quæ merito a nobis primum cognoscendæ erunt ac ab aliis non salutaribus distinguendæ. Nunc itaque nos de iis sanguinis excretionibus agimus, quæ bonæ exsistunt, salutemque perpetuo ægrotis futurum pollicentur, & postea de malis quæ plerumque exitium præmonstrant.

Inter vero excretiones sanguinis, ea præcipua esse ad prædictionem videtur, quæ in febribus continuis acutis & vehementibus e naribus sæpius erumpit, quam Græci *hæmorrhagiam* appellant, nostri eruptionem sanguinis e naribus, atque hæc in morbis fit, ubi sanguis multus per nares effluit, & evacuatur. Galen. enim *in* 3. *libro Prorrheticorum com.* 75. ait, succos ad caput recurrentes, calidos quidem & tenues desipientias & sanguinis eruptiones facere: at *in* 1. *Epidem. com.* 1. *text.* 9. sanguinem ipsum sursum incitatum calore offerri in caput, si quo necesse est, inflari ac reserari venas, ac etiam rumpi ob spiritus copiam: atque *in eodem libro* scripsit, sanguinis e naribus eruptiones in ardentibus & febribus ob dominantem fieri flavam bilem, quæ sanguini permista, postquam sanguinem deusserit, cum eo multum ad caput calorem subvehens, venis narium disruptis, sanguinis efficit eruptiones.

Ex quibus constat non nisi ex calidiori sanguine, vel bile ei admista fieri, atque non nisi in corporis calidioris temperamentis atque in calidioribus morbis atque acutis fieri, cujusmodi sunt febres synochæ atque continuæ ardentes, quod Galen. *in eodem lib. com.* 2. *text.* 66. affirmavit, dicens, eruptiones sanguinis in ardentibus febribus ob caloris copiam humoribus ad caput sublatis fieri. Hinc Hippoc. *in* 6. *Epidem. com.* 3. *text.* 21. ait: *sanguinis de naribus profusio, aut iis, qui subvirides, nigrique sunt, aut iis, qui rubri & virides, aut subviridibus.* Quod propter calidiores humores sint his eruptionibus obnoxii; propter quam etiam caussam Hipp. postea *text.*

25. dixit: *Cum venere uti incipiunt, aut hircire, ſanguinis profluvio laborare;* quippe pueros, cum propter multum tum calidiorem ſanguinem, quo exſuperant, ab hiſque cauſſis ægroti ſolent in hæmorrhagiam incidere, eoſque præſertim, qui ob calidius temperamentum plurimo ſanguine, & calidiori abundant, & non niſi in morbis ab iiſdem humoribus effectis, quales ſunt ex Galeno febres omnes continuæ, ac vel etiam ex intermittentibus tertianæ, at nunquam quartanæ. Addimus omnes internas inflammationes præcordiorum, præſertimque hepatis & lienis, diaphragmatis, ac ſtomachi, & aliquando pleuritides, phrenitides, rariſſime aut nunquam lethargos, ac vel etiam peripneumonias. In his itaque morbis hujuſmodi hæmorrhagiæ ſeu ſanguinis eruptiones erunt attendendæ. Sed his præmiſſis ad prognoſin declinemus. Itaque hæmorrhagiæ, & aliæ omnes, quæ per alias partes fiunt excretiones ſanguinis, ſcilicet per uterum in mulieribus, in viris per hæmorrhoidas, & aliquando per ſtomachum, quæ tamen raro bonæ videntur, Hipp. *in lib. 7. aphor.* 37. ita ſcribente: *Quicunque evomunt ſanguinem, ſi ſine febre quidem, ſalutare, ſi vero cum febre, malum.* (Nihilominus ſunt aliqui ſanguine, etiam vomitus excretione a multis morbis judicati) in duas differentias diſtinguuntur, quippe in bonas criticas, & noſtris judiciales vocatas, quæ duplicis quoque ſunt differentiæ, nimirum cum quædam perfectæ, quod judicent morbos, & quædam imperfectæ, quod imperfectæ vocentur, & ita malas ſymptomaticas dictas: quidam addunt medias: quæ medium locum habere videntur, inter criticas & ſymptomaticas. Quas contineri ſub criticis imperfectis alias demonſtravimus. Nunc de criticis, cum hæ perpetuo ſalutem præmonſtrent, perfectæ ſubito, & imperfectæ temporis ſpatio. Criticæ itaque eruptiones ſanguinis & optimæ, quæ ſalutem certam ægrotis præmonſtrant, hiſce notis nobis innoteſcent. Primo quod nunquam crudo morbo appareant, ſed perpetuo cum ſignis coctionis, atque ob id perfectæ in ſtatu morbi, imperfectæque in augmento, ubi quædam manifeſta non omniaque coctionis ſigna illuxerint. Itaque neceſſario ad ſalutarem hæmor-

morrhagiam, & ad quamcunque aliam bonam ſanguinis excretionem, debent primum ſigna coctionis animadverti, quibus una ſi ſanguis excernatur, utile erit, teſte Galeno *in lib.* 3. *de criſibus cap.* 7. de qua Hippoc. *in quarto, de vict. rat. in acutis, text.* 10. habet. *Et ſi ex naribus fluxerit ſanguis, ſolvitur ægritudo, atque ſi ſudores ſupervenerint judicatorii legitimi cum urinis albis craſſis, & levibus.* Sed aliquis forte objiciet Metonem nobis, & illum, qui in Dealcis hortu decumbebat, & alios, qui cum excrementorum cruditate ſanguinis fluxu fuere judicati, & quidem critice. In Metone urinæ fuere nigræ, & cum nigris ſedimentis, & in altero, tenues, cum craſſioribus ſedimentis, nedum crudiſſimum morbum, ſed neque parum malignum declarabant. De hac re alias egimus, & diximus tantum poſſe copioſam ſanguinis eruptionem ad judicandos morbos, ut vel etiam in principio nullis ſignis coctionis conſpectis apparens ſæpius liberet ægrotos. Quod Galen. de Metone expreſſit dicens: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Excretio itaque ſanguinis, tametſi optima ſit, ac certiſſime ſalutem nunciet, quæ morbo jam concocto apparet, quæque etiam ob id in ſtatu apparet etiam cum ſignis, cruditas in principio morbi non eſt ſperanda. Quod etiam in muliere moroſa viſum eſt, quæ cum urinis nigris menſium profluvio fuit ſanata, etſi Galen. dixerit, earum urinarum nigrum colorem nihil attuliſſe periculi, quod a retentis menſibus, qui fuerant melancholici, eo modo colorarent urinæ; quod ſi verum etiam de Metone, qui iiſdem nigris exſiſtentibus eruptione ſanguinis fuit judicatus. Quam rem Hippocr. nobis expreſſiſſe viſus eſt in 1. *Epid. comm.* 2. *text.* 56. quum ibi ſcripſerit. Ictericis factis in febribus ſexta die, eruptionem ſanguinis profuiſſe, eo die vero viſam ictericiam malam docet Hippocr. *in* 4. *aphoriſm.* 63. qualis fuit in Hermocrate, & *in text.* 67. dixit: cum urinæ tenues eſſent in Antiphonte Critobuli filio, erupiſſe ſanguinem & poſtea ſanatum fuiſſe; quod vero ſanguinis excretiones hanc habuerint prærogativam, ut ita dixerim, quod etiam in crudo morbo ſalutem præmonſtrare

re ſoleant, cum ceteræ aliæ per vomitum vel ſudorem vel purgationem alvi, tunc temporis apparentes ſymptomaticæ ſint. Hoc propterea fieri crediderim, quod ſanguis per venas apertas poſſit commode quocunque tempore vacuari, nulluſque egeat ſanguis præparatione, qua egent cæteri humores, ſi debeant per alvum ſubduci, vel per vomitum, quæ in his tam facile non fit, propter ipſorum craſſitiem, aut lentorem, aut venarum anguſtiam & obſtructionem; atque hanc eſſe cauſſam colligimus, propter quam Medici in principiis morborum non debeant uti purgantibus medicamentis, ut Hippocr. ſcripſerit *in aphoriſm. Concocta medicari oportere, neque cruda, niſi materia turgeat.* In evacuatione vero, quæ per venas apertas fit, nullam merito expectamus concoctionem, & hinc Medici ſecta vena in morbis acutis in principio mittunt ſanguinem, hinc & ſpontinæ ſanguinis vacuationes bonæ erunt. Addatis, ſanguinis eruptiones copioſas, nedum utiles fieri, propterea quod ſanguis malus una excernatur, ſed etiam quoniam ejuſdem ſanguinis vacuatio univerſum corpus refrigerat, caloremque tranſpirabilem, & corpus deflabile facit. Quare hac ratione excretiones ſanguinis optimæ erunt, quæ in ſtatu apparent, plane cocto exſiſtente morbo, ſed neque eæ, quæ cum cruditatis ſignis fiunt, erunt plane abhorrendæ & timendæ. Et præſertim, quæ copioſe & large fluunt, quæ erit ſecunda conditio, optimam ſanguinis eruptionem, De quibus Hippocrat. *in libro ſecundo Epidemior.* ita habet: *Largæ de naribus eruptiones ſanguinis liberant fere.* De quibus Galen. de Metone locutus ait: *Sane enim a ſola videtur ſanguinis eruptione & judicatus & ſervatus, quamvis non omnino tuta ſigna haberet.* Rurſum Hippocrat. *in primo libr. Epidemiorum comm. 2. text.* 63. dixit: *Febribus autem ardentibus hæc accidebant. Quibus rite & largiter ſanguis per nares erupit, ea de cauſſa maxime ſervabantur. Nec ullum novi, ſi recte ei erupiſſet ſanguis in hoc ſtatu, quemquam mortuum. Nam Philiſcus quidem Epamenon, & Silenus, quibus parum quarta die & quinta e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Et poſtea. *Erant qui ſexta die morbo regio afficerentur, ſed his purgatio*

gatio profuit per vesicam, vel turbata alvus, vel larga sanguinis eruptio: Ut Heraclides, qui apud Aristoclidem decumbebat, cui per nares sanguis erupit, alvusque fuit turbata, & per vesicam est purgata; & sanguis autem plurimis erupit, præcipue adolescentulis & adultis, quorum periit maxima pars, quibus sanguis non erupit. Et de mulieribus etiam sanguinis excretione judicatis, ita: *Plurimis itaque menses in febribus apparuerunt. Quibusdam e naribus sanguis erupit, & multis virginibus id tum primum accidit. Nonnullis simul & sanguis e naribus, & menses apparuerunt, quod in Detharsis filia virgine tum primum animadversum est, largeque ex naribus sanguis profluxit.* Ex quibus sanguinis largas excretiones optimas esse, morbosque judicare demonstratur. De qua Hippocr. *in secundo Epidemior. sect. prima text.* 16. ita habet: *Fluxus sanguinis largi ex naribus solvunt multa, ut Heragoræ.* Quomodo *in libro quarto Epidemiorum* mulierem, cui sanguis ex naribus quinta sextaque fluxit, die septima fuisse judicatam, meminit. Atque hæc erit una ex præcipuis notis optimarum excretionum, ut inquam large erumpant. Attamen videndum erit, ne sæpius larga ipsarum copia eæ nos decipiant, putantes optimas criticasque esse excretiones, cum malæ potius sint. Nam sæpius largis sanguinis eruptionibus plures exstincti sunt. Etenim consuevisse in morbis vehementibus, morbo adhuc exsistente crudo, immoderatas inanitiones fieri, Galen. *in libr. de præsag. ad posthumum* memoriæ prodidit. Propterea sæpius cogi medicos eruptionem cohibere, uti Galen. fecit in juvene Romano, in quo sanguis ad pondus librarum quatuor cum dimidia fluebat e naribus.

De quibus immoderatis eruptionibus in sequenti capite nos, Deo volente, accuratius. Nunc necessario tradenda sunt signa, ex quibus largas bonas excretiones a malis distinguamus, quæ hæc erunt, præter alia bonis omnibus communia, ægrotantium facilis tolerantia, & ipsos robustiores reddi leviores, quod si siticulosi fuerint, ut non amplius sitiant, & febris tollatur, symptomataque tollantur, aut diminuantur, pulsusque meliores, vehementiores, æqualiores, & ordinatiores evadant. Memini

proximo anno elapſo, in quo mea febre quartana ſanguinis copioſa excretio, in qua ad minus ſex libræ ſanguinis profluxerunt, critice liberavit, inter alia ſigna poſt illam copioſam excretionem, omnibus fere immoderatam viſam, obſervata, me nihil prorſus ſitiiſſe, cum antea perpetuo, vehementerque ſitirem, nullumque languorem virium ſenſiſſe, levioremque ac viribus firmiorem evaſiſſe, quæ contra opinionem fere omnium Medicorum, mihi ſpem certam ſalutis videbantur polliceri, ſperavique exinde, eam ſanguinis copiam fore criticam, neque ullo pacto timendam, etſi majori ex parte tuſſi repente oborta ſanguis profluxerit.

Quare iis notis copioſam criticam ſanguinis eruptionem diſtingui a ſymptomate malo ſciemus. Tertia conditio criticarum ſalubriumque ſanguinis eruptionum eſt, quod diebus criticis appreat. Hiſce enim diebus a nobis alias dictum eſt, conſpectas excretiones vel bonas vel malas firmius judicium habere, & ad ſalutem, & ad mortem præſagiendum. Ex quo merito auctor *Coac. præſagiorum in lib. 4. text. 45. & in 5. lib. coac. præſag. text. 2.* ait: *Acuti morbi judicantur ſanguine fluente e naribus, & ſudore multo, & die ſeptimo, nono, & quartodecimo ſanguinem e naribus, ut plurimum febres reſolvere. Quarta, ut in aliquo dierum judicatoriorum excretio fuerit præjudicata.* Solet enim natura in die indice modicum aliquando ſanguinem excernere, quod eſt indicium in altero die decretorio hæmorrhagiæ copioſioris futuræ. In Metone quarto die bis denotaſſe dextra paulatim fluxit, & altera die affatim multus profluxit, quo fuit judicatus. Addamus quintam, quod excretio cum ideæ, naturæque morbi, tum ægrotantis, victus anteactæ, temporum, præſentis conſtitutionis anni temporum, atque cœli naturæ reſpondeat. Dictum alias a nobis eſt, quod ſanguinis excretiones ſint aptiſſimæ vacuationes in omnibus morbis acutis cum febribus, omniumque maxime in ſynochis, atque ardentibus, in inflammationibus hepatis, lienis, diaphragmatis, non raro in pleuriticis ac in phreniticis. Quare in hiſce morbis probe & utiliter ſpectantur ſanguinis excretiones, veluti in aliis affectibus ita non utiliter, quæ itidem

dem hac ratione utiles erunt in corporibus omnibus, quæ plurimo ſanguine eoque calidiori exſuperant, & propterea, ſi præceſſerit victus bilioſorum ciborum plurimaque calidioris ſanguinis, aut æſtus ſit, vel calida conſtitutio, vel in cœlo calidiori & alia adſint, & quæ generationem bilioſioris ſanguinis adjuvent, optimum erit, erumpere ſanguinem in prænarratis morbis. At quinimo in ipſis ſanguinem non erumpere non leve eſſe malum. Hippocrates, *in primo Epidemiorum, com. 2. text. 17.* ita docet. *Sanguis aut plurimis erupit, præcipue adoleſcentulis, & adultis, quorum periit maxima pars, quibus ſanguis non erupit.*

Sexto oportet has optimas excretiones locis affectis congruere, ita, ut aut e directo, ut divertant probeque a parte affecta vacuent, aut ex oppoſito, ut revellant. De his Hippocrat. *in aphoriſmis. Inſanientibus ſi varices, vel hæmorrhoides ſupervenerint, inſaniæ ſolutio.* Et in libro quarto: *Inferne vero niger ſi dejiciatur, bonum;* & Galenus in comment. *Revera enim jam factæ melancholiæ maximum eſt remedium ſanguinis ex his venis, quæ hæmorrhoides appellantur, profluvium:* Et in libro quinto. *Mulieres ſanguinem evoment, ſi menſtrua eruperint, morbi ſit ſolutio.* Hinc Medicis uſus eſt familiaris ad inſanientes, ſanguinis vacuationes per hirudines appoſitas venis hæmorrhoidibus appellatis. Quod in illis, qui eas venas amplas habent, omniumque maxime ſi per ipſas alias fluxerit ſanguis, eſt utiliſſimum, ſi modo plurem neque paucum ſanguinem, ut plerique medicorum faciunt, quibus raro hujuſmodi vacuatio propter hanc cauſſam utilis ſuccedit, evacuent.

Ut vero humores divertant, atque ſimul evacuent a parte affecta, optima erit excretio, cum natura tum arte facta e directo, lateris affecti quam Galeno *in libro de curat. per ſang. miſſionem*, vacuatione maxime commendat, κατἴξιν vocat, id eſt, directe factam, ut hepate læſo ſanguis ſi e dextra, & liene ex ſiniſtra effluat. De qua Hippocrates, *in libro ſecundo Epidemiorum, comm. 3. text. 13.* ſecundum rectum, & laterum tenſio doloroſa, & tenſiones hypochondriorum, & lienis elevationes, ex naribus fluxiones: *& in libro quarto Epidemiorum.*

rum. Horridi, anxii, cibum aversantes, biliosi, sanguinem fundentes, splenici doloroso modo ex sinistra parte plurimi. Hinc eruditiores Medici in pleuriticis sanguinem ex eodem latere mittunt, minimeque ex opposito. Septimo optima hæmorrhagia vel sanguinis excretio erit, a qua morbus, aut omnino tollitur, aut saltem diminuitur, ægrotique allevantur, tolluntur, aut minuuntur itidem symptomata, cujusmodi excretio visa est, quem Hipp. cum in Heropyto, tum in Larissæ Virgine observavit. De Heropyto ita habet: *Quadragesimo multum ex naribus sanguinis erupit, menteque constitit, magis surdus quidem sed non perinde fuit, febres fuerunt remissæ.* Et de Larissæ virgine. *Sexto ex naribus largiter multum fluxit, inhorruit; at mox sudavit toto corpore multum & calidum sine febre, est judicata.* Propterea optima erit, aut quæ totum morbum & symptomata solvit vel diminuit. Galen. scribit 2. *lib. de motu musculorum cap.* 6. se vidisse hominem una cum febre 13. dies delirum per nares plurimo sanguine vacuato statim convaluisse, ad mentemque subito rediisse. Hippoc. optimam esse, quæ surditatem solvit, *in aphorismis* docet, & auctor *Prorrheticorum* ait: *Quibus capitis dolores, cervicis labor atque totius corporis cum tremore infirmitas, hæmorrhagica solvunt.* Ceterum & tempore ita solvuntur. His addo ægrotantes, qui plurimum ante sitiebant, siti liberari, quod ad criticam sanguinis excretionem maximum est, quoniam optimus sanguis multus non critice erumpens, nimirum siccando sitim inferre solet. Contra criticus refrigerando febrilemque calorem compescendo, & difflando corpus, sitim tollere, ac forte etiam, quod viscera humectentur ea ratione, quod a calore amplius non hauriatur humor. Hipp. *in libr. quarto aphor.* 27. ita habet: *Quibus per febres sanguinis quacunque ex parte copia eruperit, cum reficiuntur, alvi his humectantur.* Demum ab optima sanguinis vacuatione, ut dictum est, ægroti robustiores, faciliusque resurgentes, & pulsus meliores evadunt. Atque hæ notæ erunt optimæ cujusvis sanguinis excretionis, vel per nares, vel per vomitum, vel per alvum, vel per uterum, vel per hæmorrhoides.

CAP. III.

De malis exitialibuſque ſanguinis eruptionibus.

CONTRARIIS notis nobis ſanguinis excretiones malæ, exitium denotantes, innoteſcent. Quæ profecto hæ erunt, quippe prima, ut hæmorrhagiæ, aliæque excretiones ſanguinis, nullis conſpectis ſignis coctionis, etſi nuper fuerit demonſtratum, largas eruptiones ſanguinis optimas, aliquando etiam, crudo morbo exſiſtente, bonas eſſe; attamen, ni bona illuxerint ſigna, judicium faciunt difficile. Quæ excretiones, ſi una cum pernicioſis ſignis apparuerint, aut ipſas ſequantur, exitium portendent.

Ante itaque eruptionem ſanguinis præceſſiſſe, aut pernicioſa in excrementis ſigna, uti eſt nigredo in urinis, cum ſedimento nigro, turbidas eaſdem urinas, ſubjugales, non clareſcentes, vel tenues aquoſas, vel vomitus fœtidos, virulentos, verſicolores, nigros; aut nigraſque itidem dejectiones, ac colliquationes, peſſimum eſt; aut pernitioſa aliqua ſymptomata, de quibus nos ſuperioribus libris ſatis accurate egimus, aut egreſſa ſint, vel ex iis aliquod pravum una cum hac eruptione apparuerit, aut hanc ipſam conſequatur, exitium præmonſtrabunt. De his *in libro* 3. *porreth. text.* 35. legitur. *Si ex naribus ſanguis erumpat, cum ſudores vel fuerint vel pervenerint, perfrictionem quidem ferunt, ſed indicat malum eſſe morbum, ac cum perfrictio tam in extremis fiat tum per totum corpus gravior, difficiliorque, quæ per totum corpus eſt, & poſt ſanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ: pravæ autem prærubræ, & ſi quarto die talis eruptio fiat.* Et Galen. *in comment. ſequentis textus* dixit, omnes ſanguinis eruptiones cum deſudatione malignas eſſe, & poſt modicam ſanguinis eruptionem nigramque dejectionem in acutis morbis ſurditas, malum eſt; ſanguinis dejectio in his pernicioſa, ſurditatem vero ſolvit. Nos tamen vidimus in homine robuſtiſſimo Bononienſe, febre acuta maligna vexato, perpetuo a primo die ad quar-

tum decimum uſque, qua die fuit ſanatus, hæmorrhagiam continuam, in qua ad minus ſingulis diebus ſanguis ad libram exibat, quæ hæmorrhagia cum uſque ad ſeptimum perſeveraſſet, noſque ab ea timuiſſemus, ad cohibendam quibuſdam medicamentis uſi, non amplius e naribus fluxit, ſed cœpit per alvum eodem modo profluere, una cum copioſa diarrhœa bilioſa, quam itidem a primo die uſque ad decimum quartum copioſam, & febrem aſſiduam habuit, quæ excretiones uſque ad decimumquartum, quo die perfecte fuit judicatus, ut dixi, eodem modo perſeverarunt. Atque hic non niſi ob maximas vires fuit ſervatus: & rurſus auctor *Prorrheticorum in 2. lib. text. 6.* dixit: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in ſpyras circumducta, ad neceſſitatem dimiſerit, & per nares eruptio fiat*, Galen. in commento ait, hoc modo, qui ſunt ſiccati atque arefacti a calore febrili vacuationes ferre non poſſe: & *in 2. libr. Coac. præſag. ſect. 2. text. 1. Profluvium ſanguinis e naribus, & paucus ſudor cum refrigeratione, malum*: & *in 4. libr. Quæ diebus criticis perfrictiones fiunt vehementes a ſanguinis profluvio peſſimæ.* Ex his itaque apparet eruptiones ſanguinis, cum malis ſignis, malas eſſe ac pernicioſas. De quibus Hippoc. *in libr. 3. Epidem.* ait: *Nec non decretorii aliud in ita habentibus ullam apparebat, neque ſanguis rite perfluxit, neque alius conſuetus abſceſſus fiebat decretorius.* Quare ſanguinis eruptiones cum malis ſignis, ſunt pernitioſæ. Non minus quæ neque morbi ideæ, naturæ ægrotantis, cæli conſtitutionis, temporis, anni, ætatis, victus anteactæ temperamento reſpondeant. In frigidis enim morbis, ac pituitoſis, nunquam eruptio ſanguinis bona erit, ſed perpetuo mala. Tertio, quæ neque locis affectis congruit hæmorrhagia mala erit, quam rem expreſſit auctor *Prorrheticorum*, dicens: ſanguis ad latus diverſum eruptiones malæ, ut ſi cum lienis magnus fuerit e dextra nare fluat, atque res in hypochondriis ita habet. Qua ratione damnatur etiam ſanguis per vomitum excretus in febribus ab Hippocrate *in aphoriſmis*, ſed præſertim nigri ſanguinis, omniumque maxime in extenuatis corporibus, de qua re *in libr. 4. aphoriſm. 23.* ita habet: *Quibuſcunque ex mobis acutis aut diu-*

tur-

turnis, vel ex vulneribus, sive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, sive uti sanguis niger desuper exierit, postridie moriuntur. Quarto mala est sanguinis excretio, a qua ægri nihil juvantur, aut alterantur; pessimaque, qua in deterius mutantur. Quod sit talis excretio unum ex judicatoriis non judicantibus lethalis judicii. Ait enim Gal. in 1. *prorrhet.* judicatoriorum non judicantium, alia quidem esse lethalia & alia judicatu difficilia. Quæ vero in contrarium repant, sunt lethalia. Addatis, pulsus satis aperte demonstrare harum excretionum malignitatem, cum ipsi languidiores, inæqualiores, & longe pejores reddantur. Demum ex quantitate quoque sanguinis hanc eandem malam excretionem cognoscemus, quippe quo aut immoderatius profluat, aut minus, quam deberet, aut non totus confertim, sed per intervalla, uti fit in crisibus imperfectis: immoderatius effluere, nunquam bonum, sæpe malum, quod calorem innatum maxime diminuat, & propterea facile natura morbo succumbit. Hinc auctor *Prorrhet.* scripsit, a multa sanguinis eruptione alvus male affici, quod nimis refrigerentur: & postea. In judicatoriis perfrictionibus sanguinis eruptiones vehementes, pessimæ. Quod maxime refrigerent corpora, nimirum addendo frigus frigori. Hinc frigora non recalescentia & in debilibus rigores esse pernitiosos Hippocrat. statuit. Ita etiam quorum corpora immoderatius, sanguine fluente, vacuantur, alii in lethalem desipientiam, alii in convulsiones pernitiosas delabuntur, ut Hipp. *in 7. aphorismorum* docuit. Aliquando, quod fit in morbis non vehementibus, ita ægri refrigerantur, ut in hydropem veniant, plures enim observati sunt ea de caussa hydropici. Quam rem *in lib. 2. aphor. 72.* hisce verbis nos docuit, dicens. *Sanguis enim cum supra modum, aut ex utero muliebri, aut ex venis, quæ hæmorrhoidæ appellantur, aut ex ulcere fluxerit, tunc vel omnes, vel plurimas operationes, ii, qui ita affecti sunt, offensas habent. Nonnulli vero ipsorum non modo hæc patiuntur, verum etiam aqua inter cutem corripiuntur.* Non minus vero paucæ, quæ stillatim fiunt, atque incipientes statim desinentes, de quibus in sequenti capite agemus, pernitiales exsistunt.

CAP.

Cap. IV.

De sanguinis excretionibus paucioribus, statim desinentibus atque de stillis sanguinis e naribus quidque in morbis acutis præsagiant?

Sanguinis e naribus, aut ex aliqua alia parte paucus erumpens aliquando, bonus, ubi principium crisis in aliquo die judicatorio significat, veluti in Metone visum est, in quo quarta die modicus effluere e naribus cœpit, & quinto, largiter erumpens, judicavit. Sed hoc non fiet, ubi morbus plane crudus erit, atque minus cum aliquo signo pernitioso.

Hoc modo enim modicus sanguis, ac vel etiam per intervalla erumpens, perpetuo malum portendet, exitiique signum erit certissimum, ubi ab ipso morbus postea minime concoquat, nihiloque alleviatur: Aliquando optima erit excretio, ubi plane morbus crudus non erit, ceteraque signa fuerint salutaria, atque si postea proximo decretorio die largiter erumpat. Qui si vel non in die indice apparuerit, ac non sequatur larga postea die judicatorio eruptio, symptomaticum signum, malumque erit, mortaleque, si signa alia perniciosa apparuerint, atque si postea ægroti in pejus mutentur. Rarissime itaque, ut potuimus observare, contingit, sanguinis paucam excretionem bonam esse, plerumque pessimam, perpetuo longitudinem & non raro exitium præmonstrantem futurum, & præsertim, ubi neque per convenientia loca exierit, nec quicquam ægros sublevaverit, veluti quibus hepar inflammatum est, si per sinistram narem, & quibus lien per dextram, & quibus uterus affectus, si per nares aut per vomitum, minimeque per uterum exeat, & qui ab ipsa febre neque symptomatis allevantur: Sanguinis itaque pauca excretio hæc indicabit, nihilque certi ad præsagium, ni pariter alia signa considerentur, cum malis mala, cum non malis incerti judicii seu difficilis erit, cum bonis longitudinem indicabit. Cum vero paucam sanguinis excretionem conspectam nulla alia sequatur, aut

si

ſi ſtatim, cum cœperit, deſiſtat, nihil pernitioſius erit, cum ſummam virium imbecillitatem, teſte Galeno *in primo Prorrhet. comm.* 1. denotet. Sed age de ſtillis quoque ſanguinis agamus, cum eæ ſæpiſſime in acutis febribus, maximeque in ardentibus, ſpectentur: nam hæ excretiones pejores ſunt, teſte Galeno, ſi ſtatim cum cœperint deſiſtant, quam quæ nullo modo apparuerunt. Ex varia itaque quantitate ſanguinis fluentis variæ fiunt quoque eruptiones, una quantitas multa continua, confertim erumpens, quæ in perfecta criſi apparet; altera diſcreta, quæ cum perſeverat, aliquando criſin poſtea futuram indicat; tertia eſt, cum paucæ tantum ſtillæ e naribus exeunt, quales a cauſſa externa aliquando fiunt, veluti ab inſolatione quippe capite a ſole calfacto, ex vino meratiore & ſimilibus. Hæ ubi fiant vi febris, criſin fruſtra tentatam indicant, idque aut morbi malignitate fieri, aut ſanguinis vitio, aut cerebri infirmitate. Hujuſmodi ſtillæ in motioribus morbis, in quibus cetera ſigna ſunt ſalutaria, morbi diuturnitatem prænuntiant; in acutis vero certiſſimam mortem, nam indicant naturam, ut Galen. *in* 4. *de vict. rat. in acut. text.* 67. docet, conatam eſſe quod ſuperfluum eſt, ſive ut *in primo* quoque *Prorrhet. com.* 1. expreſſit, abundantiam in cerebro collectam excernere, minimeque potuiſſe, vel ob propriam imbecillitatem, vel ſanguinis craſſitiem, vel partium denſitatem, vel quædam ex his, vel propter omnium concurſum. Quo apparet ſtillas omnes ſanguinis in acutis morbis peſſimas eſſe, pravumque & malignarum febrium ſignum, ut Galen. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 35. ſcripſit, de qua ſane conſtitutione Epidemica Hippocr. dixit: Nares pauca ſtillarunt ſignumque perniciosum fuiſſe; quod etiam in prima conſtitutione fuit obſervatum, de quo ſigno Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ait: *At cum febres ardentes inciperent, annunciabant, quibus exitium impenderet;* Et cum multa ſigna enumeraſſet pernitioſa, quæ in principio febrium ardentium fuere obſervata, addidit. *Nec erupit e naribus ſanguis, ne his quidem, quibus hæc accidunt, ſed parum ſtillarunt.* Quare merito ſtillæ in morbis acutis omnes ſunt ex ſignis pernicioſis, de quibus

Kkk Hipp.

Hipp. *in eodem. lib.* ait : *Nam Philiscus quidem, Epamenon. & Silenus, quibus parum quarto die & quinto e naribus ſtillavit, mortem obierunt.* Certiſſimamque mortem ſtillæ ſanguinis in morbis acutis præmonſtrabunt, omniumque maxime, ſi ſanguis craſſus, atque niger ſtillaverit, de quo auctor *Prorrhetic. in 4. prorr. text. 54.* ait : *E naribus ſtillicidium, malum : ſi nigrum & atrum, lethale.* Et Galen. *in comm.* dixit, nigrum & merum ſanguinem deſtillatum non modo in caput materiam multam eſſe, ſed etiam a calore acutiſſimo, qui totam conſumpſit humiditatem, ſanguinemque per aſſatam ejuſque omnem Ichorem conſumtum; & ſupra dixit, cum omnes e naribus ſtillationes difficiles ſint, quoties craſſæ, & nigræ deſtillationes fuerint, maxime pernitioſas reperies. Quæ etiam in aliquo dierum criticorum apparent, abſolutiſſimam perniciem oſtendunt, quod in iis diebus, ſigna omnia cum bona tum mala magnam vim habere ad præſagium ſuperius oſtenderimus, de qua *in Prorrheticis, Stillatio e naribus his pernicioſa, tum alias, tum ſi quarto cœperit die :* & Galen. *in comm.* ait : *Cum ſtillatio e naribus ſemper malum ſignum ſit, abſolutiſſima morbi malitia ſignificatur, ſi quarto fiat die.* Videtur ſiquidem natura collectam in crebro abundantiam conata eſſe, ut expelleret, ſed nequiviſſe. Pernicioſiſſimæ non minus ſunt cum malis quoque ſignis conſpectæ, inevitabileque exitium ſignificantes. De quibus *in 3. Prorrhet. Quæ ex naribus cum ſurditate, & ignavitate parva eſt ſtillatio, difficile quippiam habet.* Galen. vero hunc auctorem reprehendit, quod dixerit ſtillas has difficile quippiam habere, cum omnes ſint lethales ; & *in 1. lib. text. 50. Ex naribus ſi ſtillicidium ſanguinis fuerit, cum ſudore frigido & refrigeratione extremorum, lethale :* Peſſimæ itaque cum ſurditate, torpore, comate, vigiliis, delirio, atque ſimilibus ſignis perpetuo erunt, maximeque in phreniticis. Quæ omnia fuere viſa in Philiſco Sileno, Uxore Dromedai, & in Pario, in quibus ſtillicidium ſanguinis lethale fuit obſervatum. atque hæc de prædictione ab excretionibus ſanguinis in morbis acutis.

CAP. V.

De prædictione ex sudoribus, & primo quid sudor, quotuplexque sit, & de ipsius caussis.

CUM non minus frequenter morbi sudoribus judicari soleant, idcirco ab ipsis etiam quomodo ægrotantium salus ac mors prædici queat, accuratius nunc est cognoscendum. Quod ut facile & certe consequi possimus, primum, quid sudor sit, & quot sudorum exstent differentiæ, explicabimus, atque de ipsorum caussis, ut sudorum quoque generatio nobis innotescat, agemus. Sudare vero eos dicimus, qui humorem per meatus cutis actu humidum excernunt, ad differentiam perspirationum, seu vaporationum, quæ per eosdem meatus fiunt. Medici has insensibiles vacuationes vocant, quod sensibus quidem non pareant. Ex quibus sudor erit particularis, evacuatio sensibilis per poros cutis, meatusve facta. Plures vero sudorum observantur differentiæ. Quæ desumuntur ab ipsorum substantia, ex qua alii crassi viscidique exeunt, alii tenues sine ullo lentore ex figura, quando alii, teste Hippocr. miliis formis spectentur, alii perinde guttæ fiant. Colore, cum alii flavi, alii virides, necesse erit sudores eo colore spectari, quo humores qui per cutim vacuantur, infecti sunt, sapore siquidem omnes, teste Galen. *in libr.* 10. *simpl. cap. de sudore.* salsi, & subamari sint, quibus quidem saporibus humores, qui vacuantur, referti sunt. Odore cum quidam fœtidi, quidam sine fœtore exeunt; & copia, tum quidam multi alii pauci apparent, aliique statim cum incœperint, desinunt. Ex qualitatibus item activis, cum omnes, aut calidi sint, aut frigidi, aut medii a tempore etiam, in quo apparent, suas habent differentias, quando alii in principiis morborum, alii in statu, & alii in declinatione prodeunt, & a tempore, quo durant, sunt alii assidui sive continui, alii interpolati. Quorum quidam apparent cum signis coctionis, quidam cum signis cruditatis, & quidam sunt decretorii sive judicatorii, quod judicent æ-

ægros: quidam ſymptomatici, quippe quod per modum ſymptomatum fiunt; & quidam periodici, quales in febribus tertianis & quartanis fiunt, atque hæ ſudorum differentiæ nobis ſufficient. Nunc de ipſorum generatione agamus, quam cum duo præſertim abſolvant, quippe materia ex qua & efficiens, de his duobus itaque nunc agemus. Materiam ſudorum, & urinarum eandem eſſe ſcribit Galen. *in libr.* 10. *ſimpl. cap. de ſudore.* in ſaniſque eſſe humorem ebibitum, ſed magis elaboratum, utpote qui ad cutem uſque per meatus omnes, qui interſunt partibus, perveniat. Ex quo conſtat eſſe tenuiorem hujuſmodi alimenti partem, quam ſerum humorum appellant, ſeu ichorem, ſed nonnihil bilioſæ ſubſtantiæ adeptum, qui ſua tenuitate facile per poros cutis excludi a corpore poteſt, veluti craſſius humor incœptus ad ſudoris generationem videtur, atque hæc eſt ſudoris materia in ſanis. Hinc multos ſudores habent, qui copioſiori cum potu tum cibo utuntur, & corpora plethorica, quæ raros cutis meatus obtinent non minus, & qui in jecore ac liene plurimum humorem habent, Hinc Hippocr. dicit in 4. *aphoriſm.* 41. *Sudor multus ex ſomno factus abſque cauſſa manifeſta, corpus uti pluri cibo ſignificat. Si vero cibum non accipienti hoc accidat, ſcire oporret, quod evacuatione corpus indiget.* Ex quo in ſanis materia ſudoris erit, aut, ut dictum eſt, pars tenuior humidi alimenti, aut humor redundans in corpore. In ægrotis vero aliquando eſt humiditas alimenti humidioris, quæ ſane in iis obſervabitur, qui minime recta vivendi ratione uſi ſunt; plerumque vero ab humoribus tenuioribus redundantibus, quippe ſanguine, bili flava, ac pituitoſo quoque humore frigido. Atque hinc Galen. *in libr.* 3. *de criſibus cap.* 3. ſcripſit: ſudores omnium febrium eſſe proprios, & præcipue ardentium, ſemitertianaſque, quotidianas, & quartanas judicare, non parumque juvare effervententes, inflammationes, parotidas, lethargos, reliquoſque omnes capitis affectus, quod omnes tum calidi, tum frigidi humores, qui tamen ſunt tenues, ſudores, concitare poſſunt, ſeu per ſudorem propelli. Ipſorumque omnium maxime putres cum tenuiores ſunt, & facilius fluerent. Demum aliquando

(quod

(quod non nisi in perniciosis affectibus fit) humiditas partium solidarum alimentalis, quam Medici humidum nativum appellant, quo nativus calor conservetur, per cutis meatus colliquata, & discussa exit. Atque hæc est sudorum omnis materia.

Sudorem vero efficit calor ipse, vel naturalis, vel præter naturam in corpore exsistens: humorem enim attenuat, secumque ducit ad cutem, ex quo corpore ubi incalescunt, in sudorem incidunt, atque hinc est, quod in continuis febribus, a rigore, quem sequitur calor maximus, corpora in sudores soleant erumpere: Dum enim ipsa rigore vexantur, calor intus retractus, postea (si fortis est) foras erumpit; diffususque per totum corpus, humores extenuat, ac fere in vapores mutatus, secumque ipsos ad cutim ducens, sudorem facit. Hipp. *in primo Prognosticorum text.* 26. ait: aliquos fieri aut ob corporum exsolutionem atque alios ob inflammationis vehementiam. Ob corporum exsolutionem non simpliciter sudorem, sed paucum sudorem, seu madorem potius quendam, quem ἰφίδρωσιν Græci vocant (hunc desudationem Galen. vocat) fieri, aut in toto corpore, ut docet *in libro tertio Prorrheticorum, comm.* 33. aut in capite atque thorace facultatisque retentricis imbecillitatem, vel humorum copiam in sudantibus partibus præmonstrare; ob vehementiam itidem inflammationis fieri desudationes, aut naturam opprimentem, aut resolventem, aut quod inflammationis incendio humiditatis copiæ extenuatæ humidior pars residet ad cutem. Quare sudorum generationem fieri, ex calore humorem tenuem, qui secum seu ichor est sanguinis, ab humiditate cibi potusque profectum, aut sanguinem, aut bilem, aut pituitam, extenuante, ac in vaporem mutante. In febribus, quas Græi *elodes*, nostri sudorificas, sudor proprium est symptoma, in quibus suppressa vis humoris, concepto intus incendio, in perpetuum vaporem, & sudorem resolvitur. Desudationes vero, quæ sunt, teste Galeno, pauci sudores seu madores nihil conferentes, aut in toto corpore, aut melius in superis partibus apparentes, aliam caussam habent, uti dictum est, quippe ut ait Hippocrat. ob

corporum exſolutionem, aut inflammationis vehementiam, aut, ut Galeno placuit, ob facultatis retentricis reſolutionem, quæ nedum redundantem humorem excrementitium, ſed vel etiam alimentarium ex ſolidis partibus foras reſudare ſinit. Sed age his præmiſſis, ad prædictionem e ſudoribus cognoſcendam, deſcendamus, quam primum a bonis ſalutaribuſque perſcrutabimur.

CAP. VI.

De bonis ſalutaribuſque ſudoribus ſalutem in ægrotis prænuntiantibus.

SÆPIUS ſit, quod homines, acutis morbis vexati, bonis ſudoribus large & critice erumpentibus liberentur, & merito, cum per ſudorem, teſte Galeno, *in lib. art. med. text.* 99. univerſum corpus evacuetur. Hujuſmodi vero ſudores, his notis ab his, quæ ſalutares non ſunt, diſtinguentur: quippe primo, quod hi morbo concocto, cumque ſignis coctionis, manifeſte appareant, ut docuit Galen. *in primo libr. de criſib. cap.* 7. quod decernentia in melius non ſtatim, ſed vel in augmento, vel in ſtatu, quo tempore morbum vel plane concoxit, vel cum partim concoxerit, reliquum pergit alterare, atque hæc eſt bonorum ſudorum non ſpernenda nota, ſine qua ſudores nequaquam utiles, longos morbos, labores, recidivas, aut ipſos morbos criſi neutiquam ſolutum iri, aut exitium, teſte Hippocr. *in* 1. *epid.* prænuntiant, qui vero poſt coctionem apparent, criſis celeritatem, ſalutiſque ſecuritatem ſignificant. Crudi vero & incocti, & in malos abſceſſus conconverſi, vel judicii fruſtrationem, vel dolores, vel diuturnitatem, vel mortem, vel eorundem malum reditum denuntiant. Sudores itaque ad hoc, ut ſalutares ſint, neceſſario debebunt poſt ſigna coctionis conſpici.

Secunda nota erit, ut in die aliquo decretorio erumpant, de quibus Hippocr. *in libr. quarto aphor.* 36. ita ſcripſit: *Sudores febricitantibus ſi inceperint, boni ſunt tertio die & quinto, &*

ſepti-

ſeptimo, & nono, & undecimo, & decimo quarto, & decimo ſeptimo, & vigeſimo, & vigeſimo ſeptimo, & trigeſimo quarto. Hi enim ſudores judicant morbos: Qui vero non ita fiunt, laborem, & morbi longitudinem, & recidivas ſignificant. Galen. in comm. ait, quartum diem Hippocratem vel præteriiſſe, quoniam plures morbi peracuti, quod acceſſiones habeant diebus imparibus, & criſes una in acceſſionum tempus incidant, vel ab aliquo quartum diem omiſſum negligenter fuiſſe. Nos vero divinum Hippocr. ſæpe ſumus admirati, cum quarta die optimos ſudores non ſæpius obſervaverimus.

Tertia nota erit, quod ſudores criticum aliquem rigorem ſequantur, natura ſiquidem cum e venis tenues acutoſque humores detrudit, rigorem vehementem iiſdem humoribus extra venas in ambitum corporis propulſis, per carneas ſenſiles partes diſcurrentibus, ac ipſas vellicantibus, ut docet Galen. *in lib. de rig. convulſ. & palpit.* concitat, cum extremarum partium refrigeratione, quæ natura ubi fortis ſeu robuſta eſt, a rigore vehementi, & frigiditate, calore quidem foras erumpente, febris acuta, & magna excitatur, cujus calore humores extenuati in ſudorem copioſum reſolvuntur; & propterea Hippoc. *in Epid.* optimos ſudores a rigoribus ſubſecutos notans dicebat; *rigor, acuta febris, ſudavit.* Uti in muliere decumbente in littore, de qua: *Undecimo ſuperriguit, igni eſt correpta, ſudavit. febre eſt liberata:* & de Charione. *Decimo ſeptimo ſuperriguit, febris acuta, ſudavit, febre eſt decretorie liberatus.* Qua ratione, ut nos alibi docuimus, Hippoc. *in libro 4. aph. 58.* dixit: *Si ardente febre laboranti, rigor superveniat, morbi ſit ſolutio.* Quod ab his rigoribus ſubſequantur, (ut docet Galen.) boni ſudores, aut aliæ vacuationes. Quare ſudores ſequi rigores, optimum eſt, & propterea Gal. *in lib. 9. de criſib. cap. 3.* dixit: eos, qui rigent, optime ſudare, & *in 1. prorrh. com. 13.* ait: *ſudores, qui rigores conſequuntur, boni exſiſtunt, ſi una cum coctionis ſignis appareant.* De quibus Hippoc. *in 1. epid. 2. text. 64.* ita meminit: *Plurimi igitur ægrorum circa judicium rigebant, potiſſimum ii, quibus ſanguis non erupiſſet. Qui quidem poſtea ſubriguerunt, ac exſudarunt.* Quarta

ta conditio eſt, ut copioſi ſint & calidi atque ex toto corpore erumpant, quippe qui facultatem robuſtam denotant, cum æque per omnes partes corporis calorem diffundat, ipſoſque ſupervacuos humores in ſudorem digerat, ac æque per omnes partes reſolvat, quod ei quidem prælanguidæ non ſuccedit, aut cum maligno morbo laborat. Sudores enim tunc inæqualiter evacuantur in quibuſdam partibus plus, in quibuſdam parum, vel nihil. Quare copioſi ſunt optimi ſudores, ſi ex toto corpore erumpant, calidi, veluti qui in capite tantum aut thorace, aut in toto corpore pauci, aut frigidi, peſſimi & pernicioſi exſiſtunt, ut ſequenti capite demonſtrabimus, quod Hippoc. *in* 3. *Epid. text.* 77. ſæpius annotavit, particulatimque in Pericle, de quo ſcribit. *Quarto circa meridiem ſudor prorupit toto corpore multus & calidus, ſine febre judicatus eſt, neque rediit:* & de Nicodemo. *Sudor ei toto corpore copioſe calidus emanavit, ſine febre judicatus eſt:* & de muliere moroſa. *Sub hanc noctem ſudor multus toto corpore & calidus prorupit, liberata febre dormivit:* & de virgine Lariſſæ. *Inhorruit ac mox ſudavit toto corpore multum, & calidum, ſine febre eſt judicata.* Quinta conditio optima quoque eſt, ut ait Hippoc. *in prognoſt.* quod cum guttis evaporat, ut dictum eſt, ex toto corpore calidus, & multus. Demum ſudorum optimorum notam eſſe ſingularem, docet Hippoc. loco citato, ut per ſudorem integre febris ſolvatur, propterea *in Epid.* Hippoc. notans criticos optimoſque ſudores, perpetuo dixit febre liber, aut ſine febre judicatus, aut febris ceſſavit, quod febrem tolli integre ſit certiſſimum indicium ſudoris optimi, & ſaluberrimi. Ceterum boni quoque ſunt, teſte Hipp. ſudores, qui, ut diximus, copioſi ex toto corpore prodeuntes, ni febrem integre tollunt, faciunt, ut ægri facilius morbum ferunt, quoniam morbum allevant, ſymptomata minuentes. At hi ab optimis differunt, quoniam non perfecte judicant, etſi ſalutem prænuntient, non niſi longo tempore futuram. Quos Hippocr. in multis obſervavit, ſed præſertim in illo, qui in Dealcis hortu decumbebat, de quo ait: *Decimo ſeptimo extrema frigidi cooperiebatur, acuta febris, toto corpore ſudavit, allevatus eſt,*

me-

melius ſapiebat, non tamen febre liber, & vigeſimo dormivit, plane mente conſtabat, ſudavit, liber erat a febre, non ſitiebat, quæ poſtea rediit, qui non niſi die quadrageſimo, cum alvi ſubcrebra pituitoſa dejectione, cum multo ſudore ex toto corpore, abſolute eſt judicatus. Atque hæ notæ ſunt optimorum ſudorum criticorum, quas his tantum Hippocrat. verbis eſt complexus, ita dicens: *Sudores autem optimi ſunt per omnes acutos morbos, ſi per diem eveniunt decretorium, & integre ſedant febrem.* Boni etiam ſunt, ſi ex toto corpore prodeant, faciantque, ut æger ferat facilius morbum, ſi vero nihil tale efficiunt, nequaquam utiles ſunt. Neque hiſce notis optimos ſudores cognoſcemus, ac non minus etiam ſi una ſigna optima alias illuxerint, veluti bona hæmorrhagia, aut, vomitio, aut alia evacuatio, & uti dictum eſt, ſi ægri ab ipſis melius ſe habuerint. Cujuſmodi ſudores Hippocr. *in Epidemiis* in multis vidiſſe ſcripſit, ſed præſertim in Cleomaſtide, Metone, muliere quæ in littore habitabat, Melidia, in eo, qui in Dealcis hortu, Charione, Pericle, Virgine Abderæ, Anaxione, Nicodemo, muliere moroſa, virgine Lariſſæ, & in aliis multis, in quibus ſtudioſus lector poterit prædictas optimorum notas recognoſcere, & in cognoſcendis ſudoribus ſalutaribus ſeipſum exercere.

CAP. VII.

De malis pernicialibuſque ſudoribus exitium portendentibus.

MALOS ſudores in morbis acutis, at modice quidem malos eſſe Hippocr. *in* I. *libro progn.* docet, qui neque integre febrem adimunt, ſed neque etiam faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id eſt, nihil allevant ægrotos, etſi ex toto corpore prodeant, his pejores, qui nec ex toto corpore, nec faciunt, ut ægri facilius morbum ferant, id eſt nihil ipſos allevantes. Graviores, qui graviorem exhibent morbum, peſſimoſque frigidos, & qui circa caput tantummodo eveniat, vultum, & cervicem. Hos enim in acuta febre, mortem, & cum mitiore longitudinem indicare tradidit. Sed omnes

ſudores malos diverſis capitibus complectamur, eoſque accuratius ad accuratiorem præſagiendi notitiam aſſequendam conſideremus. Primo itaque conſiderabimus omnes, qui crudo morbo, minimeque ſignis coctionis manifeſtis apparentibus, erumpunt; ſecundo de malis ex ipſorum quantitate multa vel pauca agemus; tertio ex caliditate & frigiditate; quarto ex partibus corporis a quibus exeunt; quinto ab ægrotantium nulla allevatione, aut læſione; Atque demum ex malis ſignis una obſervatis. Ut vero primum caput examinemus, & cognoſcamus, diſtinguimus ſudorem, in periodicum, criticum, atque ſymptomaticum. Periodicum eſſe dicimus, qui in febrium intermittentium periodis fit, cujuſmodi fiunt, in febribus tertianis, quartanis. Cujuſmodi fuiſſe narrat Hippocr. *in libr. 7. Epidem.* in Pythorodo. Criticus, de quo ſuperiori capite egimus, qui in febribus continuis, in aliquo dierum decretoriorum apparens, integre febrem tollit, aut eam diminuit, ægrotoſque allevat. Cujus affectum criſin appellamus, ſeu judicium, aut perfectum aut imperfectum. Criticorum ſudorum notas ſuperius diximus eſſe, quod antegreſſis coctionis manifeſtæ ſignis appareant, in die critico, vigente natura, ac qui ex toto corpore exeunt calidi, multi, non tamen vires reſolventes, atque febrem & ſymptomata reſolventes, aut plurimum minuentes. Symptomaticus vero critico opponitur, quod per modum ſymptomatis fiat, nunquamque utilis, plerumque cum exitialibus ſignis, mortem præmonſtrans, aut ſaltem morbum fore longum, cum multis recidivis atque non abſque labore, & moleſtia. Hos itaque ſymptomaticos alias omnes fecimus, tum ceteras alias excretiones, crudo morbo erumpentes, ſcilicet in tempore, quo nulla ſigna coctionis manifeſtæ illuxerint. Tunc enim temporis quamobrem fit, quod omnis excretio in continuis febribus ſit mala, ſatis accurate in principio proximi libri, cum de prædictione a concoctione, & cruditate, atque ab excretione ſcripſerimus, demonſtravimus. Quamobrem mali omnes ſudores apparent, morbo crudo exſiſtente, nulloque manifeſto ſigno coctionis antegreſſo, in principio ideo ſudores apparentes ſcripſit Hippocr.

pocr. *in 2. Epidem. text. 2.* morbum judicatu difficilem significare, quod si hujusmodi sudores, vel tantum in capite, vultu, cervice, aut in collo, aut in thorace spectentur, eo pejores, aut si frigidi sint, aut exigui, aut statum cessantes, aut multi: assidui, immoderati, pessimi. Sed nunc de pernicialibus a copia vel multa, vel pauca, aut a non sudantibus, agamus. Multi & copiosi sudores vocantur, & qui confertim largissime erumpunt, & qui sunt assidui, & qui & assidui, & copiosi: copiosos sudores Galen. *in 3. de sympt. caussis cap. 2.* dixit fieri, aut propter corporis raritatem, aut propter ejus, quo vacuatur tenuitatem. Hi, & qui ob raritatem effluunt, non confertim, sed assidue effluere solent. Quare in febribus multi sudores, si neque propter tenuitatem neque propter raritatem fiant, (nam hi teste Galen. *in 4. aphor. 41.* non sunt copiosi,) perpetuo copiam humorum denotant; ac docuit Galen. *in lib. 4. aph. 42.* atque hinc est, quod Hipp. *in eodem. libr. aph. 41.* ait: *Sudor multus ex somno sine ulla alia caussa eveniens, corpus uti pluri cibo significat; si vero cibum non capienti accidat, evacuatione egere significat.* Multumque sudorem, & Galen. dixit, copiam excrementorum denotare. Hi itaque in febribus conspecti non judicantes, mali perpetuo propter eam caussam erunt, quippe quod multitudinem humorum superandam denotent, pro qua natura longo tempore opus habet, ut concoquere & superare queat, quo fit, ut non raro in acutis morbis, quibus natura brevi exstinguatur, mortem præsagiant. Hinc Hippocr. ait *in eodem. lib. aphor. 42. Sudor multus, frigidus, calidusve semper fluens, frigidus graviorem, calidus minorem morbum significat.* Quod ut Galen. *in comment.* ait, uterque copiam humorum significet, quippe frigidus frigidorum, qui est pejor, calidus calidorum, qui priore minus est periculosus. Hi enim neque febrem solvunt, neque allevant, crudoque, uti dictum est, morbo, erumpunt, ideo longitudinem saltem, recidivas atque laborem significant: auctor Prorrheticorum hos in acutis febribus inutiles vocat, de quibus Hippocr. *in 1. Epidem.* scripsit: *Sudores multi, his tantum aberat, ut recrearent, ut etiam contra læderent.*

derent. Qui vero non copiosi, sed tamen assidui seu continui sunt, mali etiam exsistunt, & plerumque exitiales, quando, aut propter corporis raritatem, aut propter virium imbecillitatem, quippe soluto corporis habitu, quale in syncope exeunt, fiant, ut Galen. cum *in lib.* 3. *de sympt. cap.* 2. *com.* 41. tum in 41. lib. 4. aphor. docuit. *Nam si copiosus sudor non emittatur, poterit & propter virium imbecillitatem, & corporis raritatem accidere &c.* Qui omnes in acutis morbis perniciales exsistunt, cum naturæ languorem denotent, pessimi vero, qui una etiam copiosi sunt cum & summam virium debilitatem & insignem copiam humorum adesse ostendant. Quibus inevitabile fatum prædicendum.

Quales in Erasmo, & in phrenitico Hippocr. vidit, de illo ait: *Habebat hic febrem perpetuo cum sudore.* Et de phrenitico ait: *Virulenta vomuit, febris horrida, copiosus sudor, assiduus toto corpore.* Alii ex aliis codicibus legunt, non ut Galen. sed hoc modo, *sudor multus & continuus capitis, & colli per totum scilicet diem*, cum ii, qui animo linquuntur, sudent capite, & cervice. Sed hoc non facit, ut cum Galeno *toto corpore* vero debeamus legere, cum cuique Medico notum sit phreniticos ante mortem toto corpore dum resolvuntur, sudare, atque ex his colligimus sudores copiosos in acutis morbis non judicatorios non solum inutiles esse, sed plerumque lethales, omniumque certissime exitium præmonstrant in foribus, qui una cum virium languore fiunt. Perniciosi itidem sunt, assidui, aut simul copiosi, aut etiam non copiosi in iisdem acutis morbis. Pauci quoque sudores non minus, quam multi malum prænuntiare solent, Galen. *in lib.* 3. *de symptom. causs. cap.* 2. scribit, paucos sudores fieri, cum quod superfluit, exiguum est, vel glutinosum, & crassum, aut denique propter meatuum angustiam, qui aut conniventiæ aut obstructionis angustiores redduntur, obstruuntur vero glutinosis, & crassis succis, & meatus cutanei connivent sive contrahuntur, aut propter atrophiam, aut refrigerationem, aut mollitiem. Hi sudores quippe pauci, si in die decretorio erupe-

rint,

rint, proculdubio indicabunt naturæ expellentis conatum irritum, eumque humores non posse expellere, aut crassitie seu lentore, aut meatibus angustioribus redditis, at ubi meatus adstricti non sunt (quod cognoscitur, neque atrophia cutim contractam esse, neque multum fuisse refrigeratam neque admodum mollem, vel obstructos esse meatus) atque alia adfuerint multitudinis humorum signa, pauci sudores copiam crassorum lentorumque humorum denotabunt, quod si tunc vires perdebiles fuerint, sudores erunt exitiales, quippe exitium demonstrantes, eoque magis, ut dictum est, si nullis conspectis signis coctionis eruperint. Quo tempore omnem excretionem esse symptomaticam, atque humorum multitudinem denotare alias a nobis est demonstratum. Hujusmodi enim sudores significant naturam cœpisse expellere per cutim humores, at nisi tenuioris ipsorum portionem potuisse, quæ solvendo morbo satis esse nequit. Hujusmodi esse solent, quod cum cœperint erumpere statim desinunt. Quos merito Gal. *in* 1. *prorrhet. comm.* 1. damnavit, dicens: *Sudores quoque qui cœperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt.* Quare paucus sudor perpetuo malus. Omnium vero pessimum ac maxime exitialem, paucum illum sudorem, quem Græci ἐφίδρωσιν appellant, nostri desudationem seu madorem, affirmamus, in ægrotis enim exit aliquando ex toto corpore, plerumque circa caput, cervicem, collum, pectus, & aliquando circa extrema, de quo Gal. *in* 3. *prorrh. com.* 33. ita habet: ἐφίδρωσιν, *id est desudationem.* Jam sæpius quidem in hoc scripsit libro, sed nusquam ita lucide cognoscamus, numquid sudores circa thoracem caputque apparentes, ita appellet, an eos, qui toto emanant corpore, ubi tum pauci, tum nihil conferentes sint; pravum autem utrumque horum est; deterius autem, quod in superis fit partibus, nempe cum omnis desudatio demonstret vel copiam in sudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem, utrumque eorum, in locis tum thoracis tum capitis fuerit, deterius est signum, quam si in alia quapiam parte fuerit. De illorum, qui copiam humorum ostendunt, judicio satis nuper diximus. Nos vero per-

pernitiales esse affirmamus, cum a prælanguente natura fiunt, vel etiam humidum alimentarium solidarum partium oppressione aut resolutione dicussum retinere nequeunt. Distinguunt has desudationes ab iis, quæ multitudine humorum fiunt, quod plerumque circa frontem, cervicem, collum aut pectus aut circa extrema effluant, exiguusque sit mador non augescens, raro calidus, plerumque subfrigidus, pulsus prælanguidi, & alia signa naturam prælanguentem denotantia una adsint, hujusmodi sunt, quod ab immoderatis vacuationibus fiunt, de quibus *in* 3. *prorrhet. text.* 34. legitur: *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor cum refrigeratione, malum.* Sed quid, an non sudare in quibusdam etiam morbis malum est, certe quidem in omnibus morbis, quod judicare sudores Galen. *in lib.* 3. *de crisibus* docuit, quippe in febribus omnibus continuis, maximeque in ardentibus, quas judicari absque sudore, aut absque alia proba vacuatione, exindeque febres aut integre tolli, aut ipsas cum symptomate diminui, ægrotosque in melius mutari, infidam esse morbi remissionem. Galen. *in* 3, *Epidem. comment.* 1. *text.* ostendit. Hippocr. *in aphor.* scribente: *Iis, quæ non secundum rationem relevant non esse habendam fidem.* Quod in Hermocrate in filia Euryanactis, Virgine, moribundis vidit, de hac ita habet: *Qartodecimo die a febre erat liber, non sudavit, dormivit omnino, mente constabat. Urinæ eædem, circa diem septimum decimum rediit, in sequentibus diebus incaluit, febris erat acuta, urinæ tenues, deliravit: iterum decimo die est judicatus a febre liber, non sudavit.* Hujusmodi vero infidas morborum remissiones sine sudore, aut alia proba vacuatione factas, signa, quæ subsequentur mala, a fidelibus distinguent, quando fideles optima, & infidas prava sequuntur, cujusmodi fuerunt, quæ in Hermocrate post judicium subsecuta sunt. Nam dixit, *iterum vigesimo die est judicatus a febre liber, non sudavit, perpetuo a cibo abhorrebat, omnino mente constabat, loqui non valebat, lingua inaruit, non sitiebat, obdormiscebat aliquantisper comatosus.* Atque ita quandoque ex non sudore in febribus ardentibus exitium poterimus animadvertere. Restat, ut idem a sudoribus frigidis perscrutemur,

mur, cum ſæpius in acutis morbis exitiales obſerventur. Sed ipſorum in primis generationem atque cauſſas perſpectas habere debemus. Quod plurimum claritatis ab hiſce ſudoribus ratio prædicendi habere poſſit, primum ſudores, quod ex frigida crudaque materia fiant, propterea in febribus continuis crudorum humorum multitudinem oſtendunt, ut Gal. *in lib.* 4. *aph.* 42. demonſtravit, præſertim ubi copioſius erumpant. Hos Gal. *in* 4. *aphor.* 37. docet, *fieri, ubi in vaſis humores putreſcant, & natura ſolidas partes moderans, & regens (quæ ſecundum Hippoc. eſt nativus calor) vel prorſus exſtinguatur, vel propius ad exſtinctionem accedat, quæ quidem ex iis evacuantur frigida ſentiuntur, eam vero, quæ fit ex putredine caliditatem, nihil prohibet vehementiſſimam eſſe, atque ideo ſignum eſt exitiale, oſtendens in animali corpore humorum multitudinem ſuperabundare, tantam habentium frigiditatem, ut neque a calore nativo, neque a febrili calefiant.* Ex quibus ſudores frigidos primum multitudinem humorum frigidiſſimorum oſtendere, atque naturam vel exſtingui, vel proprius accedere ut exſtinguatur. At quando iſtuc, quippe in vaſis vehementiſſimum calorem ex putredine, cum nativum intus retractum, ſunt extremorum refrigerationes, cum humore frigidiſſimo, abſque quo mutuo agant, quo ſi agant neceſſe erit, aut frigidum ſudorem calefieri, aut ab ipſo calorem prorſus exſtingui, quo certe obſervatur, quando uti habet Galen. *in* 4. *aphoriſm.* 37. *ſi morbis non acutis, ſed mitioribus longo tempore calor naturalis non exſtinctus ipſum calefaciat, & in vehementi cito viribus reſolutis, prorſus exſtinguatur.* Hinc merito Hippocr. *in eod. lib. aph.* 37. dixit: *Frigidi ſudores cum febre quidem acuta mortem, cum mitiore vero morbi longitudinem ſignificant*, quippe quod, ut ait Gal. *ſi febris fuerit remiſſior, poterit homo ſervari concocta ſcilicet longiore tempore humorum multitudine, atque evicta a natura. At acuta febris, & cauſſa eſt, & ſignum pernicioſiſſimum: ac cauſſa quidem, quando ſuapte natura reſolvat corpora: ſignum vero, quia humorum multitudinem oſtendit, quæ frigidiſſima eſt, quum nec a febrili calore mutetur.* Sed forte humores ii frigidi & idcirco ad motum inepti, una cum natura prælanguida, & pro-

proprius ad exstinctionem accedente, quomodo ad cutem ferentur? hac inquam ratione humor enim a calore febrili aliquatenus calfactus, etsi suapte natura moveri nequeat, fertur ad cutim, in qua, aut adventitio calore suscepto resoluto rursus frigescit, atque ita frigidius exit. Itaque in morbis acutis perpetuo frigidi sudores exitium ostendunt, quomodocumque erumpant, aut copiosi, aut pauci, aut ex toto corpore, aut ex capite, collo, & pectore, aut ab extremis. Cujusmodi fuere ab Hippocrate observati in Philisco, in uxore Dromedai, in muliere, quæ in foro mendacium decumbebat, in Pythione, in quibus moribundis ex toto corpore sudores frigidi profluxerunt; exitialiores etiam sunt pauci frigidi, aut circa caput, aut circa extrema, scilicet manus, & pedes, qui prorsus facultate exstinctioni proxima fiunt. De quibus Hippocrat. *in prognosticis* merito dixit: *Pessimi vero, qui frigidi sunt, in acutisque morbis mortem, & in mitioribus morbi longitudinem indicant.* Itaque perpetuo frigidi sudores mali exsistunt. Quales Hippocrates in postrema constitutione pestilenti vidit, de quibus *in libro tertio Epidemiorum* dixit: *Sudores intempestivi frigidi multi perpetuo ipsorum perniciem confirmabunt omnia signa una conspecta, quæ omnia necessario, & præsertim quæ subsequentur, erunt pernicialia.* Cujusmodi fuere quæ in Philisco & in aliis ægrotis nuper ex Hippocrate propositis visa sunt. De Philisco ait: *Quinto sub diem obmutuit, frigida sudavit, extremæ partes livescebant, die sexto ad meridiem est defunctus:* atque de hoc in fine dixit etiam. *Sudores perpetuo frigidi:* & de uxore Dromedai. *Sexto die mane superriguit, cito percaluit, toto tempore sudavit, extrema membra frigida deliravit, spiritus magnus, rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt, subito obiit:* & de muliere, quæ in foro mendacium decumbebat. *Septimo superriguit, febris acuta, sitis ingens, se jactavit, sub vesperum per totum corpus sudavit frigidum, frigus partium extremarum.* Ex quibus cuique liquido constabit sudores frigidos in morbis acutis esse exitiales, perpetuoque mortem præmonstrare, eoque certius id prædici poterit a nobis, si in aliquo dierum criticorum eruperint, atque ipsos si aliquod

ex

ex perniciosis lethalibusque signis consequatur. Atque hæc de sudoribus frigidis exitialibus. Nunc eosdem ex partibus corporis, e quibus erumpunt, consideremus. Quemadmodum diximus optimos ac salutares esse, qui ex toto corpore erumpunt, quoniam robustam naturam demonstrant, intusque neque morbo maligno, neque caussis morbificis impeditam, æque ex omnibus partibus humorem excernere, veluti e contrario viscere interno, aut vehementi inflammatione, aut humorum multitudine oppresso, non æque omnes partes sudant. Sudores itaque, qui non ex toto corpore erumpunt, sed aut ex capite aut Thorace, ut docet Hippocr. *in Prognosticis*, pessimi exsistunt, in acutisque morbis vel frigidi, vel calidi sint, mortem significant, in mitioribus longitudinem, recidivas, labores. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* ait: *Sudabant semper quidem, sed non ex toto corpore:* Et paulo post, recenset signa, quibus ardentes febres, vel etiam in principio lethales dignoscebantur, cum dixit. *Paululum in fronte & claviculis exsudabant, sed nemo per totum corpus.* Hinc auctor prorrheticorum *in* 1. *prognost. text.* 26. ait. *Si qui sudantes, & præsertim capite in acutis paululum implacidi fuerint, malum.* Omnes itaque sudores non ex toto corpore, mali sunt, ut qui aut mortem aut longitudinem morbi significent, de quibus Hippocr. merito scripsit: *Pessimi vero, qui frigidi sunt, & qui circa caput tantummodo eveniunt, vultum & cervicem. Hi enim cum acuta febre, mortem: cum mitiore, morbi longitudinem indicant.* Verissimum hoc judicium est, quod Galen. *in lib.* 2. *Prorrheticorum com.* 1. *text.* 24. docuit: *omnis desudatio, id est, sudor circa frontem, vel cervicem, vel collum, vel claviculas, erumpens, aut facultatis retentricis imbecillitatem, aut copiam humorum significat.* Et Gal. *in* 1. *Prorrhet. com.* 8. ait: *ob id boni non sunt, quod cum superioribus oriuntur partibus, cum geminam ob caussam fiunt.* Nempe vel ob languentem, vel principio gravatam facultatem: pessimi etiam, qui in capite & superius fiunt in inferna suppuratione atque in phtysi; de quibus auctor Coac. præs. *in* 5. *lib. sec.* 2. *text.* 49. Quod suppurati fiunt maxime pleuritis vel peripneumonia, eos calores comiten-

tentur, interdiu tenues, noctu vehementes, & nihil memoratu dignum exſpuunt, ſudantque circa collum & claviculas, & his oculi cavantur, maxillæ vero rubent. Meritoque in acuta febre mortem ſignificant, cum facultas exſtinguatur, priuſquam concoquere copiam queat humorum, exſudantes vero facultate retentrice imbecilla, nequeunte continere humorem, vel etiam alimentarium in partibus ſolidis cito a febre plane exitioſi, propiuſque exitium eſſe demonſtrantes, in motu hujuſmodi, ſi vero etiam frigidi fuerint, eo certius exitium pollicentur, cujuſmodi fuere, qui in Pythione, & in muliere, quæ in foro mendacium decumbebat die ſecunda, Menone, Ariſtocrate, Phærecide moribundis, atque in aliis multis. In morbo vero mitiore, viribus prævalidis exſiſtentibus, longitudinem quidem, & non mortem. Cujuſmodi fuere in eo, qui in Dealcis hortu decumbebat, de quo Hippocrates. *Die quarta de ſiniſtra aliquantum fluxit meri ſanguinis. Exſudavit circa caput, & claviculas, lien intumuit, femur e directo doluit.* Ex ægrotantium vero nulla alia evacuatione ſudores mali cognoſcuntur, atque etiam plus a læſione, quam a ſudoribus ægroti ſentiunt. Qui enim a ſudoribus nedum nihil juvantur, ſed vel etiam læduntur, hoc eſſe verum ex judicatoriis judicantibus lethale, ſcripſit Galen. *in primo Prorrheticorum comm.* 35. Hippocrateſque *in primo Prognoſticorum* ſtatuit, eos ſudores, qui neque febrem ſolvunt, neque faciunt, ut ægri facilius ferant morbum, eſſe inutiles, atque malos, qui aut longum morbum oſtendunt, aut exitialem: & Auctor Prorrheticorum *lib.* 3. *text.* 22. dixit: *Sudor multus, ſi in febribus acutis fiat, inutilis:* Quippe quod non ſolvat febrem: *Et in primo Prorrheticorum. text.* 7. *Qui in hypochondrio febre frigerata ardores relinquuntur, tum alias, tum in ſudoribus mali ſunt:* & Galen. *in commento. Nempe qui per totum corpus ita fiunt ſudores, ſed exigui, quod non flammeam illam, quæ hypochondria fatigat, ſolvunt caliditatem, ob id boni non ſunt;* idem & poſtea *in Prorrheticor.* 2. *lib. text.* 33. *Si in ſudoribus vigiles recaleſcunt, malum,* & rurſus *in ſecundo libro. text.* 32. *Flammans quoque cum ſudore facies in his mala cum ſudore.* Si bonus

eſſet

esset calor faciei deberet resolvi, propterea cum non resolvatur, sudor malignitatem ostendit. Idemque & clarius Hippocr. *in libro quarto aphorismorum. aphor.* 56. *Febricanti sudor superveniens, febre ægroto non deficiente, malum, prorogatur enim morbus, & plus humiditatis inesse significat.* Qui sudores in febre acuta, mortem, & in mitiori longitudinem significant. Mali omnes denique exsistunt, qui aut post signa mala, aut una cum malis apparent, aut quos pernitiosa sequuntur. Ex quibus præcognoscitur certum exitium, cum sudor, quem mala signa sequantur, fit ex judicatoriis non judicantibus læthalibus, cum nedum juvent, sed in pejus ægrotos deducant. De his vere signis perniciosis, quæ post sudores malos. Hippocr. *in* 1. *Epidem. text.* 24. ait: *Sudabant non ex toto corpore, extrema frigebant, ut vix calorem reciperent:* & auctor Prorrheticorum, *in lib.* 2. *text.* 3. *ex naribus profluvium sanguinis, cum sudore perfrigescentia, maligna pravaque:* & paulo post: *Qui principio sudant urinis coctis, deuruntur que, & absque judicatione refrigerantur, & celeriter petuntur, torpidi item comatosique perniciose habent;* & in Coacis præsagiis. *Qui ex rigoribus parvis sudoribus refrigescunt, malum.* Qui sudores fuere ab Hippocr. observati in Dromedai uxore, Euryanastis filia virgine, in adolescentulo qui decumbebat in foro mendacium, in uxore Theodori, Aristocrate, atque in uxore Euxenii. De Dromedai uxore, *in primo Epidem. text.* 28. *Sexto superriguit, cito per caluit, toto corpore sudavit, extrema frigida, deliravit, spiritus magnus & rarus, paulo post convulsiones a capite cœperunt;* Et de filia Euriganastis *in* 3. *Epidem.* 1. *text.* 3, ita habet. *Ab judicatione die septimo riguit, nonnihil incaluit, sudavit a judicatione octavo, aliquantulum riguit, postea extremæ partes semper algebant, circa decimum diem a sudore quem habuerat, deliravit, confestimque ad mentem rediit:* Et de adolescentulo qui in foro mendacium decumbebat. *Altero die omnia exacerbata sunt, dejectiones plures intempestiviores, non dormivit, mente turbatus, aliquantum exsudavit. Tertio graviter sese jactavit, perplexus erat, deliravit, extremæ partes lividæ & frigidæ;* & de uxore Theodori. *Sudor a facie fundebat primum exiguus, deinde mul-*

tus per totum corpus , & pedes ; posthac videbatur ipsi febris remissa , erat autem ad manus frigidius corpus , arteriis , quæ vero in temporibus etiam magis saliebant & spiritus densior , & delirabat alias , & omnia in deterius ; & de uxore Euxenii. *in* 7. *Epidem. text.* 46. *Sedata est febris cum multo sudore , & refrigerata est , anhelatio erat varia , mortua est :* Pernitiosos itaque esse omnes sudores , quos sequuntur signa perniciosa , ex iis nobis liquido constabit. Sunt itidem perniciosi , qui una cum pravis symptomatis , & signis exsudant. De his *in Coacis præsagiis. Qui subinde sudant & rigent , lethales ;* Et postea. *Qui sæpius inhorrescunt , multumque sudant , ægre sanescunt ; &* text. 33. *Inquietatio cum sudore , mala. Et sanguinis ad diversum latus eruptiones malæ, at si cum lienis magnus fuerit dextra e nare fluat. Cum sudore deterius , & febres cum comate , labore , lucis turbulentia , vigiliis & sudoribus , malignæ.* Quæ mala signa habuit una cum sudore Aristocrates , teste Hippocrate *in libr.* 7. *Epidemior.* eodem modo ii sudores mali exsistunt , qui post pessima symptomata erumpunt. De quibus auctor Prorrheticorum , ait. *A profluvio sanguinis e naribus paucus sudor , cum refrigeratione , malus.* Sed dicamus ab omni evacuatione , veluti exempli gratia , ab immoderato sanguinis profluvio , aut a stillis sanguinis in febribus ardentibus , aut ab alvi mala fluxione , ac vomitu. Quare sudor sequens mala signa , pessimus est , & præsertim , si ea non tollat , vel allevet. Cujusmodi fuit in uxore Olympiadæ , de qua Hippocr. *in* 7. *itidem Epidem. text.* 36. ita habet. *Vox non solvebatur , neque ipsa quicquam allevabatur , oculi tristes , spiritus sublimis , quod per nares trahebatur , color pravus , sudor circa pedes & crura cum jam circa mortem esset ;* Ac his esto finis prædictionis ex sudoribus.

Cap. VIII.

De prædictione a vomitibus , & primum de salutaribus.

Quod per vomitus humores , expurgentur quandoque bene & quandoque male , idcirco ab ipsis itidem futuros mor-

morborum eventus prænoſci, conſtat, a malis quidem ſymptomaticis vocatis morborum longitudinem, vel mortem, & a bonis ſalutem. Evomunt autem ægroti in morbis acutis, ventriculo, aut copia, aut prava qualitate cibi, aut humoris vitioſi contenti irritato, aut humore quidem ex partibus circumpoſitis inflammatis, uti hepar eſt, exſudante atque ad excretionem id ipſum membrum movente, aut eodem modo a toto corpore, & venoſi generis cacochymia. Morbo ineunte, aut per incrementa propter copiam, aut malignitatem humorum excluſo. Quas excretiones ſymptomaticas, & malas Medici vocant, quod has raro, aut nunquam ſalus ſequatur, atque non niſi multo tempore, multis laboribus, ac recidivis. Demum in acutis morbis itidem ægroti repente, in ſtatu, aut paulo ante ſtatum, ſcilicet, ſignis concocti morbi prægreſſis, copioſius evomunt, atque hanc vomitionem criticam vocant, quod ex natura ipſa morbum ſuperante, atque corpus expurgante fiat, atque propterea ſaluberrima ſit, tutoque ac cito morbos judicet, atque ſolvat. Vomitus vero futuri ſigna Hippocr. *in tertio Prognoſticorum text.* 35. ita tradidit: *Si cui in febre non exitioſa caput doleat, aut etiam caligent oculi, vel ventriculi huic dolor acceſſerit, bilioſa vomitio imminet; ſin rigor præterea apprehenderit, & partes ſubter hypochondrium algeant, adhuc citius vomitio aderit; ſi vero bibat, edat hoc tempore, perquamcito vomet:* Et *in* 1. lib. Epid. *At vero quibus totius capitis gravitates, tum autem cordis dolores & faſtidia ſunt bilioſa poſt ac pituitoſa vomunt.* Gal. vero *in lib.* 3. *de criſibus ait:* vomituum ſigna eſſe oris ventriculi morſum, ſimul cum dolore capitis, & vertigines obortas tenebricoſas cum contractione labri inferioris, & multo tenui ſputo ex ore defluente, & non adeſſe ſigna hæmorrhagiæ, vel ſudoris, aut alvi fluxus, aut copioſioris urinæ, menſium, vel hæmorrhoidarum. Sed autor *Coac. Præſagiorum* tribus tantum ſignis vomitus nobis innoteſcere, ſtatuit hiſce verbis. *Quibus autem cibi faſtidia ſunt, & oris ventriculi morſus, & multum ſalivæ, his vomitus fit.* In phræniticis ſolam crebram exſpuitionem vomitum præmonſtrare Gal. voluit. At hæc ſigna nobis ad prænoſcendum vomitum ſuffi-

ciunt, cum de iis superiori libro longe accuratius, & fusius scripserimus. Nunc ad præcipuum institutum nostrum veniamus, quod est in præsenti capite, iis præmissis, ut bonos utiles salutaresque vomitus præmonstremus. In corporibus itaque gracilibus ad vomendum promptis, & in æstate recte corpora per vomitus purgari Hippoc. docet, & præsertim in affectibus supra septum transversum. Qua ratione in lib. 4. *aph.* 18. ait: *Dolores supra septum transversum purgatione indigere per superiora significant, & eos, qui loca inferiora molestant, per inferiora.* Ex iis vero, quæ per vomitum rejiciuntur. Hippoc. speciatim *in libro secundo Prognost. text.* 38. ita habet: *Vomitio autem utilissima est, quæ pituita ac bile permista quam maxime est, & non crassa valde neque multa.* Gal. *in lib.* 4. *aphor.* ait: biliosos vomitus a rigore subsequi, bonum; quod ardentis febris caussa expurgata fiat solutio, ex quo non omnes perpetuo boni erant, sed ii tantum, qui critice plurimum biliosorum humorum expurgaverint. At non tantum biliosi, sed pituitosi, etiamsi critice expurgentur, humores. In pituitosis enim febribus, pituitosæ vomitiones merito desiderantur, sicuti in ardentibus, biliosæ. Hippocr. *in* 6. *Epidem. com.* 1. *text.* 6. in renum doloribus, cum pituitæ, tum æruginosi humoris vomitionem laudavit: & Galen. *in* 3. *aphor.* convulsis vomitum æruginosum profuisse, scribit, de quo ita habet. *Huic totum est inter vomitum corpus convulsum, & simul ut vacuata est ærugo, protinus febris ipsius, & convulsio cessarunt:* & Hippoc. *in lib. de veteri Medicina* perbelle hanc biliosorum commodam purgationem attigit, ita dicens: *Itaque cum amaritudo quædam diffusa fuerit, quam bilem flavam appellare solemus, quales statim anxietates, & æstus & impotentiæ occupantur, verum ubi liberi fuerimus ab illa, & purgati aut sponte aut per medicamentum, si modo tempestive quid ipsorum fiat, manifeste, & a doloribus & a colore liberamur:* & paulo post. *Et quos quidem acuta, acrisque ac æruginosa bilis affligit, quales mox rabies, & morsus viscerum ac pectoris, & desperatio. Non sedantur autem hæc, priusquam eadem expurgetur & prosternatur, & aliis permisceatur.* Ex quibus colligimus omnes vomitiones bo-

bonas esse, si per has humores morborum caussæ probe expurgentur. Dictum est alias has criticas vocari, quarum notas esse, ut concocto morbo appareant, scil. prægressis coctionis signis, ut in diebus decretoriis fiant, morborumque ideæ conveniant, ac omnium maxime, ut morbos symptomataque integre tollant, aut saltem allevent, diminuantque. Quod præceptum recte tradidit. Hippoc. *in* 1. *aph.* 2. dicens: *In turbationibus alvi & vomitibus, quæ sponte fiunt, si qualia oportet, purgentur, confert, & leviter ferunt, sin minus contra fit.* De quibus criticarum excretionum notis auctor Coac. præsagiorum ita habet: *Qui in febre continua muti jacent, clausis oculis subinde conniventibus siquidem e naribus sanguis effluxerit, & vomuerit, atque ex eo loquentur, & ad seipsos redeant, servantur.* Addamus salutares quoque esse, quæ una cum bonis evacuationibus apparent, cujusmodi fuit vomitus biliosus, qui die 14. in muliere e trimestri fœtu gravida, quæ in littore decumbebat, cum sudore apparuit, quibus integre fuit judicata. Ceterum hi vomitus, qui absque signis perfectæ coctionis fiunt, etsi boni sint, atque morbum allevent, symptomataque diminuant, tamen salutem nonnisi longo tempore futuram, tum multas recidivas prædicant. Cujusmodi fuit, qui in Eucratis uxore quintodecimo die apparuit, de qua Hipp. 1. *Epid.* 3. *text.* 26. dixit: *Quintodecimo vomuit biliosa, flava, subcrebra, sudavit, libera febre. Sub noctem vero febris acuta, urina crassa cum sedimento crasso.* Atque vomitus perniciosi, cujusmodi sunt nigri, synceri, & alii, si in mitiori morbo erumpant, non mortem, sed longitudinem & recidivas præmonstrant, quales in supra dicta ægrota die vigesimo vidit Hipp. de quibus scribit. *Circa diem vigesimum, mane aliquantulum superriguit, comatosa, quiete dormivit, vomuit biliosa, pauca, nigra, quæ mulier die tantum quadragesimo, alvi fluxione & vomitu bilioso fuit judicata.* Eodem modo & Cleonastides, die tantum 80. sanitati restitutus, die 24. pessimos habuit vomitus, de quibus Hippocr. *text.* 23. ait: *Circa diem vigesimum quartum extremas manus dolor affecit, vomuit flava, biliosa, subcrebra: & paulo post virulenta. Cuncta*

re-

remissa sunt. Ni vomitus cum urinæ aliqualem coctionem ostenderent (quod tenues essent, sed non decolores quippe boni coloris; quod maximum esse signum in iis, qui humorum copia laborant, ad salutem docuit Gal. *in* 3. *Epidem. com.* 3. *in text.* 5. cum virginis Abdera casum commentaretur) atque cum morbum & symptomata allevarint, merito salutares fuerant judicandi, atque fecisse quidem crisin salutarem, sed imperfectam. Ex quo longo tantum tempore salutem futuram prænuntiarem. Quare in acutis morbis vomitus omnes morbum allevantes, facientesque, ut ægri morbum facilius ferant, salutares erunt. Sed non boni suapte natura, quales sunt synceri, æruginosi, nigri, fœtidi, virulenti, pauci, versicolores, in morbo mitiori, ac morbo non omnino crudo, morbum sane longum esse, vel exitialem, vel recidivas, laboresque prænuntiant. Hippoc. *in lib.* 6. *aphorismorum* 15. ait: *A longo alvi profluvio spontaneus vomitus superveniens morbum solvit.* Et *in* 1. *Epid.* Vomitum biliosum in muliere biliosa, cui menses minore quam par est copia fiant, bonum esse statuit, atque hi vomitus boni, salutaresque exsistunt.

CAP. IX.

De vomitibus exitiosis, mortem præmonstrantibus.

VOMITUS mali, exitium præsagientes apparent, in principio morbi, aut paulo post principium, quippe aut nullis signis coctionis, aut obscuris sane observatis. Tunc enim, ut dictum est, natura nihil recte excernit, juxta illud decernentia in melius non statim apparent. Quare vomituum exitialium natura, primum in principio morborum, & a signis cruditatis nobis innotescet.

Secundo immodica ipsorum copia, vires resolvens, pravam excretionem denotabit, ac multa etiam per vomitum excreta non juvant in morbo vehementi, exitium prædicent, & certius, si una cum aliis perniciosis signis illuxerint, omniumque certissime, si suapte exitialia sint, cujusmodi, porracea, livi-

da

da, æruginosa, nigra, versicolora, virulenta, fœtida, & meraca: de quibus sigillatim nobis est agendum. Hippocrat. descripsit, qualia in Phrenitico muliere, quæ in foro mendacium, & in filio Negotoridæ ante mortem fuere observata. Pauca vero per vomitum excerni in morbis acutis, unum quoddam ex signis est, ut Galen. docet *in 2. prorrhet. text.* 47. quæ ex toto pravitatem habent. Nihil etenim eorum, quæ decretoria sunt, exigue secerni convenit, sed quæ ita vacuantur, omnia duorum alterum subeunt. Nam vel quod non queant tolerari ob copiam ab affectis effundantur partibus, vel imbecillitatem ostendunt naturæ, quæ proponit quidem superflua excernere, sed nequit. Ex quibus pauci vomitus unum esse ex judicatoriis non judicantibus liquido constat, perpetuoque difficilis judicii, & plerumque lethalibus, si præsertim suapte natura ii mali sint, nihilque nedum non juvent, sed quinimo magis lædant ab ipsisque ægros in deterius abeant. Synceri quoque, seu meri, seu impermisti, in acutis morbis pessimi exsistunt, quo humor syncerus nedum crudus sit, sed incoctilis, quippe qui excludit tum actum coctionis tum potestatem: Hippocr. ἄκρητον vocat humorem omnem mistionis expertem, vel omne excrementum fervidum & crudum, quod suo sero dilutum non est. Cujus generatio, vel partis alicujus vitio fit, vel fervore & incendio febrili exhausta aquosa & serosa parte. Hic itaque in acuta febre magnum intus incendium latere ostendit, plerumque a natura nostra invincibile. Cum signis vero aliis malis exitialis hæc vomitio erit. Hinc auctor Prorrhet. *in 2. Prorrhet. text.* 28. ait: *Vomitus synceri, anxiosi, mali.* Et Hippocr. ait: *Synceriores deteriores.* Sed ipsum audiamus de malis vomitibus ex colore, ita scribentem: *in text.* 40. *Si vero vomitio fuerit porracea, aut livida, nigra, quicunque ex his fuerit color, malum esse censendum est. Si vero idem homo omnes vomit colores, exitiale admodum jam est. Ocyssimam vero abolitionem indicat vomitio livida, si grave olet.* Hæc omnia hisce coloribus per vomitum reddita, pessima exsistunt, licet porracea, æruginosa, livida, nigra, fœtida, quandoque critice excerni possint, sed hæc non nisi

morbo concocto, scilicet in statu aut decremento reddantur, atque hoc certe habebunt, quod febrem aut integre solvent, aut ipsum & symptomata allevabunt. Sed hoc rarum est, ut hujusmodi excrementa critice excernantur. Quare ut dictum est in vehementi febre continua, nondum coctionis signis conspectis, certissima mortis signa erunt. Sed diversi colores vomitiones esse suapte natura pejores constat, quod, ut Galen. docet, plura diversaque pravis affectibus intus affligere denotent, ex quo auctor Prorrhet. *in* 2. *lib. text.* 25. ait: *Vomitus cum varietate mali sunt, tum alias, tum si propius inter se prodeant.* Id est, sicuti Galen. habet, non multo post sese consequantur. Virulenti quoque sive æruginosi eadem sane ratione in acutis morbis exitiales exsistunt, omniumque maxime in phreniticis, quod signent cerebrum inflammatione ex bile usta nempe mortifera laborare. De iis Hippocr. merito *primo Epidem. comment.* 2. *text.* 54. dixit: *phreniticis convulsiones, sed virulenta vomunt, & ex his quidam subito moriuntur.* Quæ in phrenitico prima die fuisse reddita, *in lib.* 3. *comment.* 3. *text.* 75. scripsit. De quo itidem ait: *Phreniticus prima die, quo decubuit, virulenta vomuit, & multa & tenuia, febris horrida.* A malis etiam exitialibusque signis æruginosos vomitus, quos & virulentos dici posse putamus, conspici & apparere, certam salutis desperationem significare affirmamus, quando ubi signa lethalia prodant se & alia lethalia, omnino desperandum. Hujusmodi vomitus cum capitis doloribus, vigiliis, aut surditatibus, quæ signa inflammationem capitis testantur, vehementer insaniam significare, ita auctor *Prorrheticorum* expressit: *Qui in capitis doloribus æruginosos vomitus habent, vigilantque cum surditate, cito hi vehementer insaniunt.* Ex quibus colligamus, hos vomitus in phreniticis tria ostendere, primo morbi exitiosi celeritatem, insaniam, melancholiam cum feracitate, cum ex hoc humore ferinæ desipientiæ concitentur, atque demum mortem cum convulsione. Cum, ut alias docuimus, harum desipientiarum propter insignem siccitatem ab insigni calore, proprium sit, ut in tremores & convulsiones desinant. His non videntur fœtidæ vo-

vomitiones minus periculum significare, mortemque certissimam suapte natura, pessimæ si grave oleant. Hipp. propterea dixit: Ocyssimam abolitionem seu mortem indicare vomitionem lividam, si grave oleat. Atque omnes subputres ac fœtidi odores in omnibus vomitionibus mali sunt. Mulier, quæ in foro mendacium decumbebat, ante mortem vomuit nigra graveolentia. Biliosæ vero scilicet flavæ, croceæ, porraceæ omnes vomitiones cum malis signis, aut quæ mala sequuntur, pessimæ sunt exitialesque, a quibus ægri læduntur, atque in deterius abeunt, eæ judicatorium, non judicans judicii difficilis, atque hæ læthale judicium ostendunt, eoque certius exitium ostendent, si suapte natura malignæ sint. De iis auctor Prorrheticorum *in 2. prorrhet. text.* 28. ita habet: *Vomitiones syncera, implacida, mala &c. Nigra revomentes, cibos fastidientes, deliros, in pube parum dolentes, quibus oculus ferox claususque, purgare non oportet, perniciosum enim.* Et paulo post: *text.* 36. *Si vomitus exigui biliosique fuerint, malum, tum alias, tum si ægroti supervigilaverint; narisque in iis stillans, malum.* Cujusmodi vidit Hippoc. in muliere, quæ in foro mendacium decumbebat. De qua *text.* 47. dixit: *Duodecimo vomuit multa nigra, fœtida, singultus multus, sitis laboriosa: & Decimotertio nigra virulenta vomuit, rigor, circa meridiem muta.* Demum vomitiones omnes non juvantes malæ sunt, pessimæ, quæ ægrotos in deterius mutant, tametsi suapte natura malignæ non sint. De quibus in præcitata muliere ita habet: *octava circa meridiem calor rediit, sitibunda, comatosa, fastidiosa, vomuit biliosa pauca subflava, nocte graviter se habuit, nihil quievit, multum affatim inscia minxit. Debebat enim a biliosa vomitione, si bona fuisset, quiescere, meliusque se habere, veluti etiam a vomitu noni diei decima febris cum malis signis fuit exacerbata, atque itidem a vomitu virulento & bilioso, quem die undecimo habuit, riguit, extrema frigescebant & postea sudavit frigidum, atque cum tunc multum etiam vomuerit, noctem tamen gravem habuit.* Qui omnes vomitus lethales fuerant, tum quod in vehementi morbo apparuerint, tum quod signa alia mala una illuxerint, tum etiam quod ipsa ægrota mulier in

 dete-

deterius fuerit mutata, quod est omnium excretionum non conferentium & pessimarum signum proprium. In vulneratis quoque capite vomitus biliosi mali exsistunt. Ex ipso Hippocrate, qui *in lib. 6. Epidemiorum com. text.* 50. ita habet: *Quibuscunque præciditur cerebrum, his necesse est febres, & bilis vomitum supervenire.* Perniciosissimos quoque esse vomitus in ileo, *in lib.* 7. *aphor.* 10. ita legitur: *Ab ileo vomitus, singultus, desipientia, vel convulsio, malum.* Galen. vero *in comment.* ait: *In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile passionis. Vomitus autem non semper adest, sed quando exitiales sunt, & si vehementius distorqueantur, stercus eis ascendit, atque singultiunt.* Et *in libro 6. de loc. affect. cap.* 2. Nullum, qui stercus vomuerit, fuisse salvatum memoriæ prodidit. Atque hæ sunt vomitiones, in acutis morbis suspectæ, quippe immoderatæ, paucæ, flavæ, rubræ, porraceæ, æruginosæ, lividæ, nigræ, graveolentes, synceræ, diversicolores, quæ in morborum principiis, minimeque coctionis signis antegressis apparent, & plerumque exitiales, quod si vehemens sit morbus, aliaque mala signa illuceant, aut præcesserint, aut subsequantur, proculdubio interitum præmonstrabunt, eæque præsertim, quæ nedum ægrotos nihil juvarunt, at quinimo in deterius, ut dictum est, ipsos mutarunt.

Cap. X.

De alvi dejectionibus, & primo de iis, quæ salutem prænuntiant.

De alvi itidem dejectionibus cum bonis tum malis, quippe ægrotis salutem atque exitium præmonstrantibus, acturi, a salutaribus exordiamur. Quarum nomine bonas omnes alvi dejectiones intelligimus, quibus Medici salutem in ægrotis futuram conjiciunt. Harum itaque natura vel bona vel mala sit, nobis primo ex coctione & cruditate elucescet; secundo ex tempore, in quo apparent; tertio ex ipsorum substantia; quarto ex copia, & paucitate; quinto ex tempore, quo perseverant, aut cessant; sexto ab utilitate & facili toleran-

tia,

tia; demum a ſignis, aut bonis, aut malis, a quibus capiunt certitudinem. At de bonis modo agamus, quæ bifariam ſalutem indicare poſſunt, uno modo coctionis ratione, quatenus inquam ſanitatem cum ventris inferioris, quo Galen. *in 2. prognoſt. com.* 13. ſtomachum inteſtinaque intelligit, tum etiam aliarum proximarum partium, veluti jecoris, & lienis: optimam enim dejectionem, quæ eſt, ex Hippocrate *in 2. prognoſt.* 13. mollis, conſtanſque, eoque tempore ſecreta, quo ſecundum valetudinem aſſuevit, atque copia ex ratione ingeſti cibi, Hippocrat. ſignificare ventrem inferiorem recte valere, ſtatuit: Altero modo humorum ex viſceribus in ipſum ventrem decumbentium ratione, quomodo Galen. ait, optimam dejectionem nedum indicare ventrem inferiorem recte valere, ſed nihil ex hepate aut liene in ipſum decumbere, quod exinde decumbentibus humoribus coctionis optimæ cum color, tum ſubſtantia vitietur. Utroque modo Medici ex dejectione perſcrutantur, primo in morbis ventriculi inteſtinorum, quorum primario fæces ſeu dejectiones ſignificare Galen. *in 1. libro, de criſib. cap.* 7. tradidit, ex optima dejectione, quæ uti dictum eſt, mollis excernitur, conſtans, eo tempore, quo ſecunda valetudine aſſuevit, ea copia, quæ cibis ingeſtis reſpondet, atque, ut addidit Galen. colore ſubrufa ſit, neeque admodum graveoleat. Quæ vero vel hiſce omnibus aut aliquibus notis caret, mala erit, quippe quæ aut dura, aſpera, liquida, coloratior, copioſior, aut paucior, quam ex ingeſtis cibis par eſt, inæqualis, graveolens, aut ſpumans, aut quæ neque tempore excernatur, quo ſecunda valetudine aſſuevit. Ceterum ſi ægroti ad ſalutem tendant, ab eo ſtatu in optimum (quem concoctionem appellant) permutatur. Ex quo merito Hippoc. *in eodem lib. text.* 17. dixit: *Corpulenta reddatur dejectio morbo eunte in judicationem.* Et *in lib. 2. aphor.* 14. *In profluviis alvi mutationes excrementorum juvant, niſi mala mutatio fiat.* Ex humorum vero ad ventrem decumbentium excretione longe certius eventus morborum perſcrutamur. Quos affectus Hippoc. vocat, abſceſſus, dyſenterias, teneſmones, alvi fluxiones, alvi turbationes. De his *in primo*

Epidem. comment. 1. text. 33. Plurimis erat alvus turbata, sine molestia tamen, & prope nihil offendebat, Et postea. *Erant qui sexto die morbo regio afficerentur, sed his purgatio profuit per vesicam, vel turbata alvus:* De dysenteriis etiam: Senioribus vero ad morbos regios, aut turbatas alvos, aut dysenterias res devenit, ut Bioni, qui apud Silenum decumbebat, &c. At multi alii, qui judicati erant, ad dysenteriam deveniebant, ut Xenophanes & Critias, & in eo statu pestilenti cruentos quosdam servatos, dixit: At vero in hoc statu, quatuor his praecipue signis servabantur. Quibus enim aut ex naribus probe sanguis erupisset, aut qui per vesicam urinas multas & multo bonoque praeditas sedimento reddidisset, aut per ventrem turbida, biliosa, tempestive, aut qui in dysenteriam incidissent. Quare multi sunt, qui alvi turbationibus, aut pituitosis, aut biliosis, aut dysentericis, fuere judicati. De Clazomenio Hippocr. scribit: *in 1. Epidem. comment. 3. text. 57. Die trigesimo venter fluebat multis aquosis excrementis, ac qualia esse in dysenteria solent.* Et de illo, qui in Dealcis horto: *Quadragesimo alvus pituitosa, alba, subcrebra dejecit, multum toto corpore sudavit.* Et de Heropyto: *Circa diem centesimum alvus fuit turbata multis biliosis, durabantque diu multa talia, deinde dysenterica cum dolore.* Ceterum cognoscemus has, simulque alias optimas criticasque esse purgationes, quod una cum signis manifestae coctionis in die decretorio, in morbi vigore seu statu apparere incipiant, vel sint liquidae, flavae (croceae, rufae, lividae) nigrae. Hae in principio morbi absque signis coctionis erumpentes exitiales sunt, cum signis vero coctionis criticae ac salutares exsistunt. Galen. *in lib. 4. aphorism. 21.* in quadam longa pestilentia scribit, se vidisse dejectiones liquidas primo flavas, rufas, mox nigras, veluti sanguinis fecem tam in iis, qui exitio proximi erunt, quam in aliis servandis: in his, ait, has dejectiones ad morbos in vigore consistentes, saepius natura superfluitates expurgante, secutas esse, atque in illis in principio aut incremento. De quibus in sequentis aphorismi commentario ita habet: *Quando igitur post morbi coctionem aliquis humor vitiosus excernitur, tunc corpus a natura expurgatur,*
&

& propter hoc atra bilis & alius omnis humor hujuſmodi, ubi ſigna coctionis in morbi proceſſu apparuerint, bonam ſignificant evacuationem : Si vero aliter excernatur ſine ſignis coctionis, exitialis eſt caſus. Cujuſque itaque coloris, licet eo pernicioſæ videantur, cum ſignis coctionis in ſtatu critice apparent, ſalutem prænuntiant. Quod ab Hippocr. didicit, qui idem *in lib. aphor.* 47. hiſce verbis expreſſit, dicens : *Excretiones in febribus non intermittentibus lividæ, cruentæ, fœtidæ & bilioſæ, omnes malæ : & ſi bene exeunt ſive per alvi excretionem, ſive per urinas, bonæ.* De quibus auctor *Coac. præſag.* ita habet : *Qui Comate preſſi, fracti, obſurduerunt, erumpente alvo rubra dejiciunt circa criſin, idque juvat.* Ex quantitate quoque copioſiores, quæ diu durant. Proinde Hippocr. *in Epidemiis* ſcribit, ad dyſenterias turbatas alvos multos deveniſſe, ipſiſque judicatos fuiſſe. Heropytus fuit judicatus, de quo merito dixit : *Circa centeſimum alvus fuit turbata multis bilioſis, durabantque diu multa talia dyſenterica cum dolore, reliqua levia.* Quinimo plures cognovi, qui bilioſis porraceis, ac croceis dejectionibus cum urinis concoctis paulatim aſſidue multos dies dejicientes fuere ſervati. Hæque dejectiones in ſalutaribus morbis apparent, in quibus nulla pernicioſa ſigna apparent, plerumque una cum hæmorrhagia bona, aut copioſo bono ſudore, aut aliquo alio ſimili ſigno apparent, duo vero ſigna Hippocr. *in* 1. *aphoriſm.* 2. tradidit, quibus bonas Medici cognoſcunt dejectiones, nimirum, quæ vacuationis ratione conſiderantur, atque utiles fiunt, quippe ſi ægroti has facile ferant, & ipſis recte conferant. Ex quo optimæ aut febres, ſymptomataque integre ſolvunt, aut allevant. De quibus Hippocr. *in* 4. *aph.* 28. *Quibus bilioſæ dejectiones, ſuperveniente ſurditate, ceſſant, & quibus ſurditas ſupervenientibus bilioſis dejectionibus ceſſat.* Et : Lippientem alvi profluvio corripi, bonum. Et : Lienoſis difficultas inteſtinorum ſuperveniens, bonum. Et *in libro ſeptimo: Aphor.* 29. *Si a Leucophlegmatia detento fortis diarrhœa ſuperveniat, morbum ſolvit.* Sed hæc ad cognoſcendas optimas ſalutareſque alvi dejectiones dicta ſufficiant, nunc de malis agamus.

Cap. XI.

De malis alvi dejectionibus, quæ exitium ægrotis prænuntiant.

ALVI quoque malæ exitialesque dejectiones, ægris exitium præmonstrantes penes suam substantiam, quantitatem, colorem, odorem, modum excretionis, tempus in quo apparent, mutationem, signa alia antegressa, aut una conspecta aut dejectiones secuta, atque demum ægrotantium tolerantiam atque utilitatem, cognoscentur. Penes enim substantiam complures dejectionum differentiæ exsistunt, quippe duræ asperæ, liquidæ, viscosæ, aquosæ, pingues, spumantes, mistæ cum suo ichore, & synceræ, atque colliquativæ vocatæ. Penes quantitatem, immoderate fluentes, pauciores, statim cessantes, suppressæ. Penes colorem, albæ, biliosæ, flavæ, croceæ, rufæ, virides, porraceæ, lividæ, cruentæ, nigræ, versicolores. Penes odorem, admodum fœtentes, & non ita fœtentes. Penes modum excretionis, sunt lientericæ, diarrhœæ, dysenteriæ, tenesmi: & juxta tempus in quo apparent, quædam in principio nullis manifestæ coctionis signis conspectis, quædam in augmento. Penes mutationem quoque ipsarum, quæ mutantur in deterius, substantia, quantitate, colore, & odore, ex signis vero malis aut antegressis, aut una cum ipsis aut postea apparentibus, dejectiones lethales dignoscantur. Demum penes tolerantiam eæ malæ dicentur, quas ægri difficulter ferunt, nihilque juvantur, aut ab ipsis in deterius repunt. Itaque ut ex ipsis certum futuri eventus judicium prænoscendi fiat, merito de iis singulis differentiis accuratius agendum duximus. A duris asperisque, mollibus, & liquidis inchoantes. De duris auctor Prorrheticorum *in* 1. *Prorr.* 6. ita habet: *Si intercepta alvus, parva, nigra & in spiras circumducta ad necessitatem luxaverit, & per nares eruptio fiat, malum.* Galen. σπωρᾳθώδη, id est, in spiras voluta alvi excrementa, ait fieri, & quod plusculo tempore retineantur, & propter copiam igneæ caliditatis, quæ, si etiam nigra spectentur, flagrantem ac ardentem

circa

circa medium corporis, affectionem esse declarant, quod maligni morbi est signum, qui si vehemens quoque sit, aliusque illuxerit ex pravis signis, exitiales proculdubio fæces erunt. Liquidæ vero aliquando ex humido temperamento, ætate puerili, humida constitutione temporis, cibis humidis aut stomachi cruditate, aut, ut Galen. vult, ubi humidum alimentum ex ventriculo ad jecur non deducitur, aut quoties ex jecore vel liene aliquid in ventrem liquidum defluxerit, seu ubi jecur, aut lien, aut totum corpus per jecur expurgatur, ex liquidis aquosam Hippocr. esse malam statuit, quod ut Galen. ait, hujusmodi dejectio cruditatis sit signum. Hæ dejectiones perpetuo malæ sunt, lethalesque in biliosis vehementibusque morbis. Si una urinæ non bonæ appareant, veluti in mitioribus morbis, in quibus nullum perniciosum signum illuxerit, crudorum humorum multitudinem tantum significant non nisi longo tempore a natura alterandam. Pingues vero sive optimæ dejectiones in acutis morbis, ut Galen. docet, *in 2. prog. text.* 22. dejiciuntur, quoties pinguedo ab igneo calore absumitur, at ubi etiam viscosæ sint, significant, nedum pinguedinem colliquari, sed etiam animalis solidas partes hisce tabescentibus, redduntur pingues, viscosæ, albæ, paucæ & graveolentes, quibus notis ab his, quæ a cibis tales egeruntur, distinguuntur: hæ enim copiosiores sunt atque non semper albæ, a colliquatione factæ sunt albæ, aliquando subcroceæ, paucæ, graveolentes, quippe pingues, viscidæ, paucæ, albæ aut subcroceæ, graveolentes, quibus notis distinguuntur a cibis pinguibus & lentis factæ, & a pituitosi multo calore viscida reddita, graveolentia enim colliquationis signum esse Galen. docuit. De quibus Hippocr. *in eodem libro Prognosticorum: Si exigua, glutinosa, candida, subcrocea, levisque sit, mala est.* Hæ vero perpetuo malæ exsistunt, cum pessimum sit, partes corporis contabescere pinguedineque profundi, quæ in acutis morbis magni incendii sunt indicia, & certi exitii, si aliquod ex pravis signis illuxerit, atque ut dictum est, si morbus magnus vehemensque fuerit, veluti in mitiori morbo longitudinem pro exitio præmonstrabunt. Cujusmodi in eo, qui in

Dealcis horto decumbebat, Hippocr. vidit, de quo ait: *Sexto fuiſſe nigras, pingues, ſpumoſas, viſcoſas, graveolentes, qui die tantum quadrageſimo fuit judicatus.* Sed has non a colliquatione ſolidarum partium factas fuiſſe, ſed a pinguedine, & ab humoribus viſcidis putrefactis, quando eæ multæ fuerint. Quæ vero etiam ſolida partium ſubſtantia tabeſcente fiunt, prorſus exitiales exſiſtunt, atque hæ ſynceræ etiam ſive meræ rejiciuntur. Quas Hippocr. de Sileno loquutus, ita meminit. *Quinto die dejectiones fuiſſe meras, bilioſas, læves, perquam pingues.* Sinceræ quoque dejectiones in morbis acutis merito damnantur, quod intus vehementiſſimum calorem, quo humorum ichores exhauriuntur, & conſumuntur, vigere Galeno auctore indicent. Ex quo auctor Prorrheticorum *in* 3. *Prorrhet.* 16. merito dixit; *Dejectiones in ſynceras ſeu meras deſinentes, malum exacerbare:* Ac ut Galen. placuit pejorem morbum reddere, quales habuit Silenus quinta die, uxor phylini ſexta, Euryanactis filia duodecima, uxor Oecetai quinta, Parius ſexta, Pythion atque alii. Eodem modo damnantur ſpumoſæ, quod hæ aut caloris incendium, quo excrementa ferveſcentia ſpumam contrahunt, uti in lebete præ copia caloris fit, indicent, aut flatuoſum ſpiritum humori commiſtum, ut in ſpumis maris incurrentibus ventis, ſpectatur ille caloris colliquantis corpus & hæ inæqualis perturbationis ſunt effectus, ex quo auctor Prorrhet. *in* 2. *Prorr. text.* 19. admodum ſpumoſas alvi dejectiones malas vocat, & merito, quod aut colliquationem, aut inæqualitatem ſignificent. Pejores vero ſunt, quæ caloris incendium colliquans denotant, has cognoſces ex acuta febre, atque ab excrementis calidioribus ſpumoſis redditis, atque etiam quod ſynceræ ſpectentur. De quibus legitur in Prorr. *In bilioſis ſynceriſque dejectionibus ſpumoſa efflorescentia, mala,* &c. Dejectiones in ſpumoſas ſynceraſque deſinentes exacerbant, ſeu morbum, ut ait Galen. pejorem reddunt: *& in* 2. *libro. In acutis bilioſis ſpumoſæ, malæ:* & in *Coacis præſagiis* recte hac ita exprimuntur: *In acutis ſpumans dejectio valde bilioſa, malum.* Et poſtea: *Quæ in ſpumoſas meracas deſinent dejectiones, graviorem morbum commovent.* Quæ etiam ſpumoſæ

ex

ex ſpiritus flatuoſi commiſtione fiunt, malæ exſiſtunt, quod in excrementis cruditatem præmonſtrent. Ex quantitate itidem tum immoderatæ, tum paucæ damnantur: eæ enim vires reſolvunt, naturamque proſternunt, ut *in ſecundo Prognoſticorum* Hippocr. ita habet: *At ſi univerſim & ſæpe dejiciatur, periculum defectionis animæ imminet.* Quod & auctor *Coacorum præſag.* ita expreſſit. *Liquida dejectio & confertim ſemelque effluens, & paulatim, mala; altera enim vigilias, & altera exſolationem invehit.* Hinc in aphoriſmis ſcriptum eſt: *A ſuperflua purgatione convulſio, aut ſingultus ſuperveniens, malum.* Paucis itidem alias nobis demonſtratum eſt, omnes excretiones inutiles eſſe, tum quod vel non ſufficiant ad morbi cauſſam tollendam, multitudinemque humorum notent, in vehementi morbo plerumque lethalem, aut quod virtutem prælanguidam ſignificent, quæ noxios humores excernere tentaverit, & non potuerit, atque hoc eſt, quod in piſtilenti prima conſtitutione Hippocr. obſervavit, de quo in primo *Epidem. comment.* 2. *text.* ita habet: *His ſuccedebant abſceſſus:* id eſt, dejectiones ex Galeno, aut majores, quam, ut ferri poſſent, aut minores, quam ut prodeſſent quicquam. Sed ſtatim redierunt, & deteriores evaſerunt. Tertio, ut dictum eſt, quæ ſtatim, ubi cœperint, deſierunt, pravæ ſunt, & in acutis morbis, exitiales. De his Hippocr. in Epidemiis: *text.* 57. Ventres & ſi forte humecti eſſent, ſtatim maligno modo ſiſtebantur; & enumerans ſymptomata & ſigna ardentium, quæ exitium ſtatim principio annuntiabant, ait: *alvi ſiſtebantur.* Hinc diarrhœas ac dyſenterias ſupprimi, non eſt tutum. Alio enim pravi humores converſi, noxas eximias inferre ſolent, atque in acutis morbis, mortem. Quod auctor Coacorum præſagiorum nos monuit *in* 6. *coac. præſag. ſect.* 2. *text.* 41. dicens: *Dyſenteria ſubrubra, limoſa, larga excrementa alvi inflammeis valde rubicundis coloribus ſoluta, inſaniæ timorem inducunt.* Atque ita ex quantitate malas alvi dejectiones cognoſcemus, veluti ex colore, albæ, bilioſæ, flavæ, croceæ ſeu vitellinæ vocatæ, rufæ cruentæ, aquoſæ virides, æruginoſæ, lividæ, nigræ, atque multorum colorum verſicolores vocatæ,

in acutis morbis pravæ omnes, ni critice fuerint excretæ, uti superiori capite docuimus, exsistunt. Albæ enim dejectiones fiunt, aut ex cibis ingestis, quippe pane puro, lacte, ptisana, lupinis, alica, amygdalis, galacte & aliis, aut, ut Galen. docet *in* 1. *Prorr. comment.* 13. *& in* 2. *Prognost. comment.* 17. 19. cum bilis nullo modo pervenit ad intestina, atque hoc aut obstructo canale, per quam a vesica fellis ad intestina fertur, ut in arquatis, aut sursum una cum sanguine in caput inflammatum attracta, ubi hepatis superior partem inflammata sanguinem una cum bile sursum repit, aut denique a colliquatione pinguedinis mollis & recentis. At hæ paucæ, viscidæ & valde fœtidæ exsistunt. Omnes eæ, exceptis quæ a cibis albescunt, in acutis morbis non parum damnantur, omniumque maxime, quæ cerebro inflammato albæ digeruntur, de quibus *in Prorrheticis. In phreniticis alba dejectio, malum, ut Archechatri:* & in *Prognosticis: In acutis biliosis albicantes spumosæ & perichola dejectiones, mala.* Malas esse in acutis biliosis, ait Galen. quod sint præter naturam, cum biliosa excrementa in hominibus biliosis, & biliosis morbis, quandam habeant cognationem, ideoque pravæ; quod, aut propter canalis ad ventrem, per quem bilis fertur, obstructionem, quæ affectum plerumque, vel etiam in non febrientibus lethalem facit. De quo *in* 1. *coac. præs. text.* 28. legitur: *Regio morbo admodum fœdati moriuntur, & his alba dejectio procedit, aut propter cerebri, vel jecoris partium superiorum connexarum incendium, quod pessimum est, quod totus impetus ad viscera illa raptus maxime lædat.* Non minus malum significare albas, paucas, viscidas, male olentes nuperrime ostendimus, quod malignam colliquationem, teste Galeno, denotent. Flavæ itidem biliosæ, acres, croceæ seu vitellinæ, virides, malæ sunt, ni critice corpus expurgent, croceæ pejores, æruginosæ viridesque quo majus incendium caloris intus urere præmonstrent. Omnes vero biliosæ non critice factæ, malæ, quod vel exitium, quippe in acutis morbis, vel longitudinem, recidivas ac summos labores in mitioribus morbis præmonstrent. De quibus *in Coac. præsag.* scilicet *in* 2. *libr. text.* 5. *Quibus biliosa est, circa stoma-*

chum.

chum os mordicatio & amaror, malum. Quod multitudinem notet tum inteſtina, tum os ventris occupantem, & Hippoc. in 4. *aph.* 47. omnes excretiones bilioſas damnavit. Hujuſmodi dejectiones, crudo exſiſtente morbo, in ardentibus febribus, dyſenterico ac teneſmonis modo, mordentes plerumque exitiales eſſe cognovi, in multiſque obſervavi, qui omnes obierunt, etſi longius laborarint. Quod proximo anno nimis appoſita in Guadagnina mea cariſſima uxore expertus ſum, quam ardente febre, cum diarrhœa bilioſa dyſenterica, die decimoſeptimo morbi illius, magno ſane dolore, & incredibili afflictione miſere interemptam, vidi. Quod divinus Hippoc. *in* 1. *Epidem. com.* 1. *text.* 25. ad unguem in multis obſervavit. De quibus ita habet: *Alvi turbatæ erant bilioſis paucis, meris, tenuibus, mordacibuſque & frequenter deſidebant:* Et poſtea: *text.* 30. *Æſtate jam & Autumno. Lienteriæ, & dyſenteriæ, teneſmi, alvi fluxiones bilioſæ, tenues, mordaces, multæ, crudæ & mordaces, nonnullis etiam aquoſæ,* &c. *Ventres omnibus turbati erant & pravi, ac multa his peſſimi:* Et paulo poſt: *Quæ hoc infeſtabant, hæc erant: dyſenteriæ, teneſmi, lienteriæ & fluxiones alvi.* Quales in filia Euryanactis duodecima die vidit Hippoc. de qua ita habet: *in* 4. *prog.* 22. *text.* 2. *Duodecimo alvus turbata fuit bilioſis excrementis, paucis, meris, tenuibus, mordacibus, crebro deſidebat.* Rubras vero & cruentas non minus malas eſſe Hippocr. notavit, *text.* 35. dicens: *Exitioſior vero, ſi nigra eſt.* De quibus auctor *Prorrheticorum*, ait: *Ventris valde rubens profluvies, mala in omnibus morbis: & in libro* 3. damnat impenſe rubras, idemque *in Coacis præſagiis* ſcriptum eſt, quippe: Malum vero, ventris valde rubens profluvies, eoque magis, ſi hepatis vitio, ut in hepaticis fit, tales dejiciuntur; ab his criticas juvantes excipimus. Virides quoque porraceæ, peſſimæ ſunt, nimirum, quæ vi morbi fiunt, nimirum quæ ab æruginoſa bile incendio caloris, ut docet Gal. *in primo, de criſibus cap.* 11. genita, excernuntur. Lividas quoque Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. text.* 32. & *in libr.* 4. *aphoriſmorum*, in febribus continuis pravas exitialeſque eſſe, expreſſit. Has Galen. partium infernarum validum frigus ac veluti

mortificationem præmonſtrare ait. His non minus pravæ nigræ exſiſtunt, aut ſunt, ut ſanguinis limas, aut atra bilis; in acutis morbis nigras dejectiones, atram bilem vel ſanguinem uſtum ſignificare, tradidit. Addamus, vel ſanguinis fecem ſeu limum, quem non vere, teſte Galeno *in libr. 4. aphoriſm.* atram bilem, ſed ſanguinem melancholicum appellant, qui humor, ſi putreſcat, fit melancholia, quam atram bilem appellamus, juſta vero & nigra fit flava bile peruſta, quæ prius mutatur calore inurente in æruginoſam, & poſtea in nigram: de nigris dejectionibus a ſanguine melancholico Hippocr. *in libr. 4. ahoriſm.* dixit: *Dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguinis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ.* Has Galen. ait *in commento* notare lienis maximam debilitatem & hepatis etiam generantis plurimum craſſi hujus atque melancholici ſanguinis, quare eæ dejectiones in acutis morbis lethales merito ſunt: non enim a natura hic humor niſi longo tempore concoqui & ſuperari poteſt. Plurimas vero hujuſmodi dejectiones in peſtilenti ſtatu Galen. vidit, quæ non magis in iis, qui exitio proximi erant, quam in aliis ſalvandis apparebant, non tamen vel in principio, vel in incremento morborum conſpiciebantur. Superiori capite nos oſtendimus, in ſtatu poſt perfectam coctionem aliquando utiliter conſpici has nigras dejectiones, quæ crudo exſiſtente morbo, ſignis coctionis minime antegreſſis, perpetuo lethales exſiſtunt, tunc enim temporis magnam viſceris læſionem præmonſtrare Galen. etiam meminit. Quibuſcunque ex morbis acutis, aut diuturnis, vel ex vulneribus, ſive quovis alio modo extenuatis, nigra bilis, ſive uti ſanguis niger deſuper exierit, poſtridie moriuntur. Verſicolores quoque dejectiones omnes malas eſſe Galen. docet, quoniam multas adeſſe in corporibus affectiones ſignificant, quas natura, ut ſuperet, eget longo tempore, quod ab acutis magniſque morbis, vires cito exſolventibus, non conceditur. Merito itaque Hippocr. *in eodem. libr. Prognoſt. text.* 26. de his dixit: *Si vero verſicolores ſint, diuturniores quidem ſed nihilominus exitiales ſunt.* Eo vero has fore exitialiores *in 4. lib. aphoriſm.* 71. docuit, quo colores magis pravos plu-

res

res habuerint, quales visæ sunt in Appollonio. De quibus Hippocr. ait: *Dejectiones huic erant variæ, scilicet, vel nigræ, pravæ, vel virulentæ, vel pingues crudes & mordaces & tandem coctæ similes reddidit.* Fœtidæ quoque malæ sunt, quod ut Galen. docet, putredinis indicium sint. Qua ratione Hipp. *in* 2. *Prognost.* & *in* 4. *aphor.* fœtidas omnes sive graveolentes damnavit. At admodum fœtidas & liquidas, flavas, pingues in acutis febribus excretas, colliquativas vulgus appellat, observatumque est esse valde perniciosas, quibus conspectis paucissimi servantur. Etenim præcellentem putredinem ac virium languorem præmonstrant. Exitialissimum itaque in febribus continus est signum; hæque dejectiones tales exsistunt, veluti si quis in jure pingui luteum ovi dilutum cum magno fœtore dejecerit. De his Hippocr. *in* 3. *Epidem. comm.* 3. *text.* 57. ita habet: *Unoque verbo, qui longis morbis vel acutis tenebantur ventris vitio omnes præcipue mortui sunt, cunctos namque venter sustulit:* & Galen. *in comment. Et pestis quoque illa longissima, quæ nostra ætate vulgata est, ex iis, quæ per alvum vacuantur, omnes prope peremit. Quæ evacuabantur, erat colliquatio.* Quod quidem esse symptoma videtur in perpetuum febris, quam pestilentem privatim vocant, cum mortales vel circa pestem corripiat. Quales concubinam Nicolai ante mortem dejecisse. Hippocr. *in lib.* 7. *Epidem. text.* 37. scriptum reliquit. Atque tot sunt alvi dejectiones mortem minantes ex substantia quantitate, colore atque odore desumptæ. Ex modo quoque quo dejiciuntur, atque ex tempore quo durant, & exitiales sunt, quæ insciis ægrotis excernuntur. Quod in acutis morbis aut delirium, aut exsolutam facultatem, ut Gal. demonstrat. significent. De quibus auctor Prorrhet. ait: *Si ex ventre tenuia non sentienti ægro exierint, si extra se non sit, malum.* Cujusmodi sunt, quæ in hepaticis fiunt. Eodem modo in continuis febribus, quæ diu durant, sine morsu, aut cum morsu, copiosæ non juvantes, pessimæ exsistunt. Quibus plures fuisse exstinctos *in Epidemiis* tradidit Hippocr. De quibus *in* 1. *lib. Epidem. comment.* 3. *text.* 53. *Æstate jam & Autumno lienteriæ & dysenteriæ, tenesmi, alvi fluxiones biliosæ, tennes*

multæ,

multæ, crudæ, mordaces, nonnullis etiam aquosæ : & *in libr.* 3. *Quæ ad ventrem attinebant, multis multa incommoda evenerunt, primum tenesmi multis cum dolore, plurimis vero pueris, omnibusque impuberibus, quorum plurimi peribant, lienterici erant.* A longa etiam dysenteria debilitata facultate, ni statim moriantur, in lienteriam vel hydropem, quibus moriuntur, incidere Hippocr. *in lib. 6. aphorism.* 43. docuit. Quare hæ omnes sunt exitiosæ dejectiones, si modo in principio morbi absque signis coctionis appareant, quo tempore nullas excretiones commendari posse superius ostendimus, hasque esse symptomaticas, & malas. Quas Hippocr. intellexit, cum *in lib. 2. Epid. comm.* 3. *text.* 65. dixerit : *Ventres enim plerisque turbati, horrores, rubores non decretorii.* De quibus *in libr. 4. Epidem. text.* 90. hæc leguntur. *Duo fratres Cecropis familiares, quibus nigra ab initio prodibant, sub fœculenta edulia ex sanguine confecta colore referentia ex valde biliosis spumosis chlora erant.* Cognoscuntur vero pravæ dejectiones & a malis signis aut antegressis, aut una, aut postea conspectis, atque ex eo, quod neque febrem solvant, sed quinimo magis ab ipsis ægri in deterius abeant. De his, *in tertio Epidemiorum. comment.* 3. *text.* 53. *Quæ autem exibant dolores non solvebant* : & *in tertio* Prorrheticorum : *Post modicam sanguinis eruptionem nigramque dejectionem in acutis morbis surditas, mala est* : & in illis, *in lib. secundo* Prorrheticorum : *text.* 15. *In ardentibus febribus cum aliquantula perfrictione, dejectionibus aquosæ bilis, multisque oculorum perversio, signum malum, tum alias, tum si catochi fiunt* : & in lib. tertio : *Ventris dejectiones supervenientes cum perturbationibus, & urinæ tenues aquosæque suspectionem habent, & post sanguinis eruptionem dejectiones nigræ, malæ.* Quales fuere observatæ in Sileno, Hermocrate, Euryanactis virgine, adolescente, qui in foro mendacium, muliere, quæ apud Panthimedem, uxore altera Oecetai, in ea, quæ in foro mendacium, Pario, Pythione, Apollonio, atque in aliis : In quibus studiosus lector poterit ea omnia, quæ nos breviter de malis dejectionibus perstrinximus, recognoscere, atque ad usum prognostici colligere.

CAP. XII.

De prædictione ab urinis, quid sit urina quomodo fiat, atque quantum faciat ad prædicendi methodum.

Cum ex alvi dejectionibus demonstratum sit, quomodo ægrotantium salus & mors prænoscatur, reliquum est, ut ad prædictionem ex urinis veniamus. Etenim ipsarum non minus quam ceterorum excrementorum observatio ad vitam & mortem ægrotantium præsagiendam facit. Galen. *in lib. 6. de loc. affect. comment.* 2. scribit, per urinarum expurgari gibbas hepatis partes, atque omnes quotquot sunt his superiores: *& in lib. 2. Prognost. cap.* 4. indicia esse illarum affectionum, quæ in jecore, & in venis fiunt. Addidit *in lib. 2. Prorrhet.* renum vesicæque affectionem indicare, vasorumque sanguinem continentium, & virtutis succos generantis tum robur tum imbecillitatem. Quo plures complurium corporis partium morbi urinis judicentur. Non tamen omnes, ut vulgo persuasum est, sed febres omnes hecticis exceptis, inflammationesque etsi, quæ Thoracis partes occupant, primo sputis, & quæ ventris dejectionibus significentur. Verum in his, urinarum etiam judicium non est spernendum. Plurimum itaque urinarum observatio cum ad complurium morborum prognosin conducat, merito nunc, quo pacto ab ipsis vita ac mors ægrotantium prænosci queat, nobis est cognoscendum. Quam rem non prius assequemur, quam quædam de urinarum differentiis, atque caussis, scitu sane ad prognostici judicium necessaria, præmiserimus, ac absolverimus. Liquido cuique Medicorum constat, urinam esse serosum excrementum sanguinis, quod a renibus attrahitur per urinatoriosque meatus in vesicam delabitur, atque per eam excernitur. Ceterum nos per urinam cum serosarum humiditatem, tum illud omne, quod urinam excernit intelligimus. Hæcque omnia ad prognosin multum faciunt. Ex materia enim urina triplex esse videtur, cum aliquando per urinam excernatur cibi potusque humiditas, quæ in multum

potantibus plerunque cruda aquosaque mingi solet, aliquando sanguinis humiditas serosa, qualitate humoris exsuperantis infecta, atque demum humiditas a colliquatione, quippe pinguedo. Quam triplicem urinæ materiam Hippocr. *in 6. Epidem. comment. 4. text.* perbelle ita expressit: *Urina concolor cibo & potui, & qualis esse solet, tam cum humidi colliquatio est.* At spectemus varias urinarum differentias, quæ omnes penes substantiam ipsarum qualitatum & contenta accipiuntur. Quod ad substantiam spectat, quædam tenues, quædam crassæ, & quædam mediocres exsistunt. Tenuium aliæ diu durant, aliæ mox crassæ evadunt. Eodem modo & crassarum quædam mictæ perseverant, quædamque tenues evadunt. Quod ad qualitatem, triplex urinarum est differentia, quippe una, quæ ex colore, altera ex liquore, ac tertia ex odore cognoscitur. Ex colore, albæ, pallidæ, flavæ, aureæ, rubræ, virides, lividæ, nigræ exsistunt. Complures alii urinarum colores ab aliis recensentur, at hi, qui sunt præcipui, vobis ad prædictionem sufficient. Horum colorum, quosdam tenui substantiæ urinarum conjungi, quosdam crassæ, seu quosdam tenuium esse proprias, & quosdam crassarum. Tenuium sunt aquosæ, rufæ, flavæ, virides, lividæ ac non minus nigræ. Quibusdam tamen visum est colorem pallidum, rufum & flavum tenuium urinarum proprios esse. Constabat tamen virides, lividas atque nigras cum tenui aliquando substantia observari, quæ in Nerophonte, uxore Epicratis, & Metone fuere ab Hippocrate observatæ. De Metone ait: *Urinæ tenues subnigræ:* Neque propterea negandum, nigras sæpius crassas mingi. Pallidæ vero rufæ, atque flavæ nunquam crassæ, sed perpetuo tenues minguntur. Hos enim colores ob materiæ inopiam fieri volunt. Ex liquore, urinarum aliæ claræ & lucidæ, aliæ turbidæ obscuræque spectantur & clararum urinarum mictarum, quædam tales perseverant, quædam mox turbantur. Eodem item modo de turbidis, cum quædam turbidæ mingantur & turbidæ perseverent, & quædam postea residente crassa materia clarescant. Ex odore quoque quædam graveolent, quædam non. Penes item quantitatem quædam mul-

multæ, quædam paucæ, quædam mediocres exſiſtunt, & quædam prorſus interceptæ, apparent. Demum ex urinarum contentis, quæ ſedimina, & ſedimenta, & hypoſtaſes vocant, complures urinarum differentiæ obſerventur, contenta vero dicimus, quæ quovis modo a ſubſtantia urinarum ſeparata in urina ſpectantur, quandoque in ſuperficie, quandoque in medio vaſis, & quandoque in fundo. Quæ in fundum reſident, Græci *hypoſtaſes*, noſtri ſubſidentiam, reſidentiam, ſedimenta, atque ſubjecta appellant. Quæ medium locum vaſis ſeu urinæ ſubſtantiæ occupant, ſublimationes, ſuſpenſa, ſublimia atque ſublimamenta, & quæ in ſupremo loco juxta ſuperficiem, cernuntur, nubes atque etiam nubeculas appellant. Hypoſtaſes vero ſive ſedimenta variis differentiis interſtinguuntur, ſiquidem quædam craſſa, quædam tenuia, quædam continua, quædam divulſa minimeque unita, ſed inæqualiter per ſubſtantiam urinæ ſparſa cernuntur, quædam æqualia ſpectantur per multos dies, quædam inæqualia. Propterea quædam alba, quædam pallida, quædam flava, quædam rufa, quædam rubra, vel virida, vel livida, nigra ſpectantur, quædam fœtent, quædam non. Craſſorum quoque ſediminum, quandoque ſunt pituitoſi humores crudi craſſique, quandoque melancholici, aut uſti nigri, & quandoque rubri ſanguineique reſident. Craſſa hæc ſedimina variis figuris ſpectantur, quædam enim granorum figura apparent, quas hypoſtaſes propterea Græci *Oroboides* vocarunt.

Nonnunquam veluti ſquamæ ſpectantur, quæ Græcis *Petaloides* dicuntur, & aliquando ut furfures ſquamis anguſtiores, ac craſſiores tamen, quæ itidem *Pityroides* nuncupantur. Demum hypoſtaſes farinæ interdum ſimiles apparent, quas *crinnodes* Græci appellarunt. His ſimiles apparent, purulentæ, id eſt, quæ ex pure ſunt. Addimus quandoque apparere in iis pituitam craſſam, ac mucoſum humorem. In ſuſpenſis etiam & nubeculis eædem differentiæ ſpectantur, quæ ſunt, continuatis divulſionis, æqualitatis, inæqualitatis, craſſitiei, tenuitatis, quantitatis & colorum diverſorum nuperdictorum: Proprium ſublimioris partis, quippe in ſuperficie urinarum,

 eſt.

eſt, ut oleagines, atque pinguedines ſpectentur. At tempus eſt, ut ſingularum urinarum cauſſas cognoſcamus.

Cap. XIII.

De variarum urinarum cauſſis.

JAM aggredimur cauſſas variarum urinarum, a tenuibus atque craſſis inchoantes. Tenues enim perpetuo in febribus concoctionem debilem denotant, fiuntque, vel propter obſtructionem vaſorum ſanguinis, aut ureterum, aut renum, aut veſicæ, qua ſoluta ichor ſeu ſeroſa tenuis humiditas excernitur abſque ullo humore, aut quando humores caput petunt, ut in phreniticis, quibus urinæ tenues mingi ſolent. Proinde colligemus tenues urinas mingi, ubi nihil humorum ipſis fuerit permiſtum, & craſſas, ubi quippiam permiſtum ſit, quod ſane fit aut natura concoquente, aut ſublatis obſtructionibus. In febribus tenues urinas perpetuo cruditatem ſignificare Galen. in multis docuit, ex quo Hippocr. *in lib.* 3. *Epidemiorum.* dixit. *Urina multa tenues, nihilque decretorii quicquam vel boni.* Hæ vero quandoque tenues durant, & quandoque craſſiores evadunt. Has naturam cœpiſſe concoctionem, & illas nondum cœpiſſe, maximamque cruditatem denotare, Gal. docet: *in lib. de urinis, cap.* 3. Craſſæ vero urinæ ab humorum permiſtione fiunt, quæ in principio apparentes multitudinem craſſorum humorum (teſte Galen.) in lib. *quæſita Hippocr.* vocato denotant. *aut in ſtatu naturam excernere humores.* Multæ vero a potu largiori, aut a multa humiditate fiunt, ut in hydopre atque in iis, quibus humida alvus ſupprimitur, atque hoc eſt quod Hippocr. dixit. Mictio noctu plurima facta, parvam ſignificat dejectionem, aut ab inflammatis renibus plurimam humiditatem attrahentibus, ut in diabete, a multis itidem humoribus, qui per renes purgantur, ægri copioſius mingunt. Quibus ſane urinis copioſis multos judicatos, vidit Hippocr. *in* 3. *Epidem. text.* 41. A contrariis cauſſis paucæ urinæ prodeunt, quip-

quippe aut a pauco potu, aut ubi plurima humiditas per alvum aut per ſudorem expurgatur, aut a multo calore igne ſeroſam humiditatem abſumente, ut in ardentibus febribus fieri ſolet, qua ratione in ipſis non raro etiam prorſus retinentur. Aut denique pauca exit, propter obſtructas vias urinæ aut renum, aut veſicæ meatum. At cauſſas indagemus, ab albis incipientes, quæ aut tenues ſunt, aut craſſæ. Hæ ſunt indicia magnæ copiæ crudorum, craſſorumque humorum, ut Gal. docet, & præſertim quæ cum craſſæ minguntur eædem permanent, quæ ex his non reſident ſummam cruditatem, concoctricisque facultatis imbecillitatem præmonſtrant. Proinde in acutis morbis ſunt pernicioſæ, cujuſmodi fuerunt, quæ ab Hippocr. fuere obſervatæ in Philini & Dromedai uxore. Quæ vero ex his tenuiores reddi incipiunt. Tenuium vero albarum urinarum, quas Galen. *in lib.* 4. *aphor.* aquoſas appellat, cauſſæ ſunt, aut imbecillitas concoctricis facultatis, ut in ſenibus, aut obſtructio renum, uti in nephriticis, antequam lapis expurgatur, aut obſtructio itidem hepatis, aut quod non raro fit, & toto bilioſo humore in cerebrum ſublato, quas propterea phrenitim prænuntiare Galen. *in lib. de urina cap.* 6. tradidit. Has vero extremam tum cruditatem, tum magnam concoquentis facultatis imbecillitatem denotant. Ex quo in morbis bilioſis, omnium maxime, ut ait Galen. *in lib. de criſibus : cap.* 12. *& in* 2. *Prognoſt.* pernicioſæ exſiſtunt. Pallidæ vero urinæ redduntur, cum parum bilis flavæ ſeroſæ humiditati permiſcetur, parumque diſtrahere videntur a conjectione, ſi modo non valde tenues exſiſtunt. Flavæ ac rufæ, ſive croceæ, ſi tenues una ſint, teſte Hippocr. morbum plane crudum oſtendunt vigoreque magnum coloris incendium in viſceribus. Craſſæ vero concoctionem & aliquando criticam excretionem ſignificant. De qua nos ſuperioribus libris egimus. Rubras ac ſubrubras a ſanguine fieri Galen. *in* 2. *Prognoſt. in lib. de urinis*, ac non minus *in lib.* 3. *Epidem. com.* 1. *text.* 1. docuit, nimirum ubi ſemicoctus ſanguis per urinas expellitur. Indicant enim ut *in* 2. *Prognoſt.* & *in* 3. *Epidem. comment.* 27. ait, ſanguinem abundare incoctiorem ac ſeroſio-

rem, qui in venis jecinoris & profundi corporis continetur. Quo hepatis ſeparatricis quoque facultatis imbecillitatem cognoſcimus. Hinc Hippocr. *in Prognoſt.* dixit has urinas longitudinem oſtendere, quod longum temporis ſpatium ad ſanguinem concoquendum requiratur. Ceterum eæ aliæ aliquando ſubrubræ, & tenues minguntur (& ſi auctor libri de urinis noluerit tenues rubras dari urinas) a pauco ichoroſo ſanguine inſectæ, aliquando craſſæ a multitudine ſanguinis inconcocti, quales in ſynochis febribus ſæpe obſervamus. His ſimiles ſunt ſanguine infectæ, quas contentas & ſanguineas appellant. Quæ propter debilitatem renum, laxatis venis, quæ in ipſos renes finiuntur, quam *anaſtomoſim* vocant, minguntur quales Apamantiam & fabrum minxiſſe Hippocr. *in* 4. *Epid. text.* 78. tradidit. Aliquando exit ſanguis ruptis ſcilicet venis aut apertis, aut ulceratis renibus vel veſica. De His Hippocr. 4. *aphoriſm.* 81. *Si quis ſanguinem & pus mingat & ſquamulas & urinæ gravis odor fuerit, veſicæ ulcerationem ſignificat:* & de illis. *aphoriſm.* 78. *Quicunque repente ſanguinem mingunt, iis a renibus venulæ ruptionem ſignificat.* Virides ſequuntur, quæ aut ex porracea bile in ventriculo, ut Galen. tradidit, ob eſculentorum cruditatem, genita, aut ab æruginoſo humore in vaſis, ob nimium caloris incendium, Galen. *in* 2. *Prognoſt. comment.* 39. auctore, atque flavæ bilis aſſationem genito, ortum trahunt. In ſanis, & non febricitantibus porraceæ bilis plerumque indicia exſiſtunt, veluti in acutis febribus & inflammationibus viſcerum, hunc in urinis colorem viridem eſſe æruginoſæ bilis indicium. Galen. *in* 2. *de criſibus cap.* 11. docuit. Huncque colorem in urinis fieri ſtatuit, cum bilis flava in atram incendio caloris mutatur. His colore proximæ ſunt, oleoſæ urinæ, quæ tamen pingues non ſunt, ſed quæ, ut ait Galen. *in lib.* 3. *Epidem. ſec.* 3. *comm.* 72. & *in* 1. *lib. de criſibus cap.* 12. colore & craſſitie oleo ſunt ſimiles, quas Galen. in ægrotis ſine detrimento ex morbi concoctione aliquando vidiſſe, prodit. Pingues vero, ſcilicet præ pinguedine oleo ſimiles, aut quod olei modo ſupernatent, oleoſæ vocatæ ex alia cauſſa fiunt, quippe perpetuo a colliquato adipe aut totius, aut renum.

num. De quibus Hippocr. *in 7. lib. aphorism. Quibus insidens pingue, ac simul totum, iis renum vitium acutum significatur.* Ubi vero colliquatio ex calore febrili in toto corpore fit, ut Galen. *in comment.* notavit, vel ex eo dignoscitur, quod cum urina una adipes paulatim exeunt, minimeque universim. Ex quibus colligimus oleosas urinas duplicis esse differentiæ, quippe illas, quæ colore tantum & crassamento oleo persimiles apparent, atque has, quæ pingues exsistunt, quibus *in aphor.* Hippocr. inesse pinguedinem dixit, de quibus *in 2. Prognost. text. 35. Si pingue desuper natans araneorum speciem referat, damnandum est.* Galen. vero *in libr. 4. de sanitate tuenda, cap. 25.* dixit. Hoc pingue in urinis esse simile, ei quod in summo refrigerati jusculi concrevit. Hanc urinam *ex lib. de urinis* triplicem esse constat. Quippe *Eleochroam* Græcis vocatam, quæ olei colorem habet principium colliquationis indicantem. *Elæophanem* exquisitionem mistionem olei cum urina habentem, colliquationisque augmentum præmonstrantem atque *elæodam*, undequaque oleo similem, vigorem notantem colliquationis. Galen. vero *in 3. Epid.* oleosam duplicem tantum facit, quippe colore & crassitie oleo similem, pinguedinis expers; atque alteram pinguem, hancque duplicem esse, scilicet unam, quæ habet pinguedinen supernatantem oculis bonam similem quam Græci *Elæophanem* appellant, & alteram, in qua supernatat pinguedo telæ araneorum modo, *elæodam* Græcis vocatam. Has omnes fieri colliquationes pinguedinis ab igneo calore dictum est, lividæ fiunt præ immodica frigiditate, teste Galen. *in 1. de crisibus cap.* 12. quæ propterea in acutis morbis pernitiosæ exsistunt, quod naturæ exstinctione fiant. Fiunt tamen aliquando ex materia crassa livida, quas aliquando bonas esse, quippe criticæ apparentes Hippocr. non negavit. Nigras quoque urinas mingi aut propter immodicam frigiditatem constat, (sed hæ obscuræ magis quam nigræ apparent) aut propter exurentem calorem. Nigras fieri ob serum atræ bilis urinæ mistum, urinam nigro colore tingentem. Galen. *in 1. Prorrhet.* docuit: & *in 3. Epidem. comm.* 4. dixit: Has a sanguine conspici melancholico, serum perin-

de-

de ac fuligine nigro colore inficiente. Ex quo *lib.* 1. *de crisib. cap.* 11. ait : nigram urinam nobis atræ bilis redundantis in corpore aut usti sanguinis esse indicio. Ceterum hæ duplices sunt differentiæ ex substantia ipsarum aut tenui, aut crassa, quippe nigræ aut tenues aut crassæ minguntur. Has crassas perpetuo ab humore crasso melancholico, aut atra bile, aut usto sanguine copiosius excreto colorari dicimus. Hinc in quartanis febribus in melancholicis atque in spleneticis crassas urinas nigras mingi. Galen. *in* 2. *Progn. com.* 27. testatum reliquit. Tenues vero fieri aut propter vehementem frigiditatem ; qua ratione sanguis quoque nigrescit, aut ob exsuperantem calorem, quippe sanguinem urentem. Galen. in 2. Prog. & *in* 1. *de crisib.* statuit. Has vero cognoscimus, quod priusquam nigræ appareant, flavæ, aut rufæ, aut croceæ spectentur, & illas, quod lividæ prius spectentur, mox nigrescant. Post nigras, atque turbidas spectemus nimirum a quibus caussis fiunt : & primo de claris permanentibus urinis superius dictum est. Cum de coloribus in tenui substantia urinarum spectatis sermo proxime fuerit habitus, nunc de iis, quæ clare minguntur & mox turbantur, agemus. Has enim crudas esse atque propter flatus crassi redundantiam turbari, neminem latet, ac proinde naturam aggredi concoctionem judicare nullis Medicis praxim exercentibus est ignotum. De hac Galen. *in libr.* 4. *de sanit. tuenda cap.* 4. ait : *Si cum emingitur pura sit, protinus vero turbatus, jam crudi succi concoctionem aggredi naturam, docet. At si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post agressuram insinuat.* Turbidarum vero urinarum, quas triplicis esse differentiæ. Gal. *in* 3. *Epid. in* 4. *aphor.* & *in* 4. *de sanit. tuen.* & *in* 1, *de crisibus* statuit, quippe quæ claræ minguntur & post turbantur, de quibus agimus, & quæ turbidæ mictæ resident, & clarescunt, atque demum quæ mictæ turbidæ perpetuo tales permanent. Has *subjugales* vulgus Medicorum appellat, quod jumentorum urinis similes spectentur, quippe crassitie, colore, atque turbata substantia. Hæ sunt a crudis crassisque humoribus, a calore agitatis, atque inde multis flatibus elevatis & sero permistis, qui-

quibus ſubſtantia confunditur & turbatur. Hinc Hippocrat. dixit: urinas perturbatas dolorem capitis præmonſtrare, quod nimirum per ipſas nobis ſignificetur multos vapores ad caput allevari ac ſubvehi. Galen. *in 6. Epidemiorum, comment. 5. in text.* 15. ait: has urinas eorum eſſe, in quibus humor, qui crudus vocatur, plurimus abundat, & a calore fuſus eſt. Hinc enim ipſum in ſpiritum verſum flatuoſas exhalationes ad caput ſubmittere contingit. A crudis itaque & craſſis humoribus calore agitatis fiunt urinæ turbidæ. Sed quæ turbidæ clareſcunt, a calore quidem naturali concoquente, & quæ perpetuo manent turbidæ, plerumque a febrili totam maſſam ſanguinis agitante ac confundente. Cujuſmodi ſunt, quæ in principio malignarum febrium apparent, quo tempore nihil concoxit natura. Avicenna vero ac alii Arabes Medici dixerunt, urinas turbidas, non reſidentes nobis præmonſtrare humorum ebullitionem propter vehementiam caloris extranei, & debilitatem innati caloris digerentis. & Gal. *in* 1. *lib. de criſib. cap.* 11. dixit: urinas turbidas manentes, minimeque clareſcentes, nobis præmonſtrare naturam cœpiſſe agitationem in ſanguine, vigoreque ad concoctionem; illas vero, quæ, cum claræ fuerint, mictæ mox turbantur, ſignificare nondum cœptam eſſe humorum agitationem ad concoctionem, ſed poſtea fore ſperandam. Ex quo ipſe his urinis bonitate prætulit eas, quæ perpetuo turbidæ manent. Quas cœptam concoctionem denotare clarius *in libro quarto, de ſanitat. tuenda* hiſce verbis expreſſit, dicens: *Quod ſi turbida ſit, qualis veternorum viſitur, crudis vocatis humoribus refertas venas, indicat, non tamen ceſſare naturam, ſed eos valenter concoquere.* Et de illa, quæ turbida poſtea, hæc addidit; *Si cum emingitur pura ſit, protinus vero turbetur, jam crudi ſucci concoctionem aggredi naturam, docuit, etſi interpoſito tempore turbetur non protinus, ſed poſt aggreſſuram inſinuat: amplius contrarium videtur etiam hic affirmare de urinis manentibus turbidis, cum dixerit: Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, egetque ope aliqua ad ſuccos percoquendos.* Quid igitur dicemus? Urinas turbidas manentes turbidas, aliquando fieri a

calore extraneo totam maſſam ſanguinis agitante, & aliquando a calore innato, quippe a natura ipſa concoquente. Haſque urinas ab illis diſtingui, quoniam non in principio, ſed in augmento incipiant, quo tempore natura manifeſte aggreditur concoctionem, & poſtea aliquid reſidit in ipſis, aut minus turbidæ evadunt, vires conſtant, morbuſque exitialibus ſignis caret. Quod nobis forte expreſſit Galen. *in 4. de ſanit. tuend. cap.* 4. cum dixerit. *Verum omnium, quæ turbantur, urinarum generalis nota eſto ipſius craſſi a liquidiore ſeparatio, aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla.* Ergo ſi protinus fiat, & quod ſubſidit ſit album, leve, æquale, ſuperiorem longe naturam ſuccis, quos concoquit, oſtendit. Sin bonum ſit, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas natura ſignificatur. Cum vero eæ principio ſtatim apparuerint, quo tempore nondum natura aggreditur concoctionem propter ebullitionem & agitationem caloris febrilis, & non extranei turbari ſignificant, quæ ob id multitudinem crudorum craſſorumque humorum a vehementi calore fuſorum indicant, quæ cum morbo vehementi & viribus prælanguidis exitium merito ſignificant. Hinc Galen. *in lib.* 4. *aphoriſm.* merito dixit. *Quæ vero non reſident, ſi vires affuerint, longe fore morbum oſtendunt, ſi imbecillitas adſit, ægri mortem prænuntiant.* Quare quæ principio apparent turbidæ, manentque turbidæ, non a naturali, ſed ab extraneo calore fiunt, quod virium debilitas confirmabit, atque ſignum aliquod perniciale, & quod nunquam in ipſis aliquid reſideat, quod ſit laudabile: atque hæc de cauſſis turbidarum urinarum. Nunc mordacium, quæ cum dolore & mordicatione exeunt, cauſſas attingamus, quæ fiunt ab humoribus ſumme calidis ac acris redditis, qui una per urinam excernuntur, unde Hippocrates *in primo Epidemior. text.* 10. dixit: fieri ſtrangurioſos abſceſſus. Et Galenus *in 2. Epid. text.* 41. dixit: *Ubi per renes excrementa purgantur totius corporis urinæ illos ſtillicidium corripere, cum ob alia, tum præcipue propter confluentium urinarum acredinem.* Acredo vero a multo calore fit. Fœtidas vero urinas reddi propter humorum ſummam putredinem aut in vaſis, aut in renibus vel veſica, omnibus liquido conſtat.

De

De æqualibus vero, & inæqualibus urinis Gal. *in lib. 7. aphor.* 33. ita habet. *Si vero compagis urinæ, quam systasim dicunt Græci, inæqualitatem ita dici concesserimus, recte dixit vehementem significari perturbationem. Nam dominante, & vincente natura omnia æqualiter unita sunt: diversis vero caussis tumultuantibus ac renitentibus ei, illud quod superatur, atque concoquitur, aliam habet formam, renitens vero, ac tumultuans, aliam, & quando plura hujusmodi fuerint, variam magis ostendunt urinarum inæqualitatem, & ejus caussæ perturbationem: atque hæ sunt caussæ variarum urinarum.* Quibus præmissis ad variarum contentarum caussas dignoscendas descendimus. In qua re primo intelligendum duximus, cur in fundo vasis resideant, quæ hypostases, subsidentias, atque sedimenta appellant, cur in medio, quæ suspensa, sublimia, & sublimamenta, & cur in suprema vasis parte, quæ nubes, & nubeculas, & aneuræmata dicunt. Hippocr. quandoque sublimamentum nubeculam vocat. Hæc vero contentorum diversitas in urinis pendet ex varia flatuum generatione, & mistione, siquidem ubi in urinis flatuum copia adfuerit, excrementum ad supremum vasis locum defertur, ubi minus ad medium, atque ubi nulli adsint, in fundo. Quo fit hypostasem probam coctionem judicare, in qua flatus discussi nullam pariunt turbationem, etsi locus non necessario hoc demonstret, quando in fundo varie non omne residens contentum coctionem denotet, sed illud tantum, quod est candidum, leve, & æquale per omne tempus, uti docet Hipp. *in 2. Prognost.* Neque etiam nubeculæ & suspensa semper cruditatem præmonstrant, de quibus Hippocr. *in 2. prognost. text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, si candida est, est bona:* & Galen. *in 1. lib. de crisib. cap.* 11. scripsit: in iis, qui usi sunt inedia, ac labore immodico, morbum sæpius solvi priusquam aliquid subsideat, & plerumque sufficere nebulam albam, aut suspensionem albam, levem, atque æqualem. Verum perpetuo contentum in fundo vasis album, leve, ac per omne tempus æquale, coctionem denotabit minorem, suspensum & nubes, quippe in suprema vasis parte contenta, morbi adhuc minorem coctionem declarat. In qua parte excremen-

tum suum contentum elatum circuli modo juxta urinæ superficiem solet esse delirii certum indicium, quod auctor prorrheticorum animadvertit, atque ego sæpius experientia verum esse dedici. Multa subsidentia, quamvis locum maximum occuparit, copiam crudi humoris vacuari, Galen. *in libr. de crisibus cap.* 11. exemplo puerorum eorum, qui in crapulis & in otio vitam ducunt, demonstravit, quorum corpora quod scateant humoribus crudis, ideo cum urinis plurimum ejusdem crudi humoris excernunt : & *in* 2. *prognost.* dixit, sedimentum in urinis apparere copiosum, ubi morbus ex crudis humoribus foveatur, atque paucissimum aut nullum conspici in morbis biliosis, atque in iis, qui inedia usi sunt, & multo labore. Tenuia vero tenuiorum humorum sunt indicia. Sed quæ pura sunt, neque facile vase commoto assurgunt, magnam naturæ in secunda concoctione imbecillitatem indicant. Crassa itidem crassorum humorum nobis sunt indicia, quod Galen. explicavit, cum *in quarto*, tum *in septimo aphorism. & in libro de plenitudine*, ait : in iis, qui sunt voraces, urinas habere sedimen crassum. Quo affirmabimus crassum sedimen, crassos humores, ac ideo maxime difficiles nobis affectus indicare. Unitum seu conjunctum æquale pyramidali figura maxime commendatur, quod optimam vocet coctionem. Contra divulsum atque inæquale significare Galen. *in* 1. *de crisibus cap.* 11. tradidit. Divulsum enim, & inæquale crassorum, flatuum copiam in venis adesse, qui natura discuti & resolvi nequeant, affirmat auctor *libri de urinis*, *cap* 19. Quo modo ad contentorum quoque colores, album ceteris coloribus præfertur, ut dictum est, si continuum seu leve & æquale, atque hoc excernitur, ubi perfecta facta fuerit concoctio. Inæquale vero divulsum distinguitur ab hypostasi, hoc etenim non unitum seu conjunctim, sed in exiles, & minutas, veluti arenulas per urinæ substantiam dispergitur. Hocque aut a pituita copiosiore fit, aut a pure, aut a colliquatione solidarum partium. Cujusmodi est, quod farinæ crassiori est simile. *Crimnodes* has hypostases Græci appellant. Rubram, & subrubram cruditatem, & coctionis defectum

ctum significat. Quo Hippocr. *in 2. prognost. text.* 27. merito dixit: *Si urina fuerit subrubra, & sedimentum subrubrum, & leve, diuturnior hic morbus, quam primus, sed admodum salutaris.* & auctor *libri de urinis cap.* 12. ait, contentum rubrum fieri a sanguine ichoroide, coctionisque defectum significare; flava, viridia mala sunt, quod morbum a flava, æruginosaque seu porracea bile foveri, denotent; pessima livida, & nigra. Quod prius lividum fuit, moxque nigrescat, a caloris refrigeratione procedit, & quod prius aut flavum aut rufum, aut viride fuerit, & mox nigrum a calore igneo humores adurente. Merito itaque Hipp. nigram nubeculam vitiosam vocat. Quæ ex iis, quæ a colliquatione fiunt, quæque ob id variis figuris spectantur, *oroboidas* hypostases, quod orobis similia sint, ac etiam *sandaracuodes* Græcis vocatæ, fiunt consumto jam adipe, ubi præsertim caro consumi cœperit. præmonstrant enim, aut totius corporis, aut renum colliquationem. *Petailodes* vero, id est squammosæ, luminosæ, fiunt, teste Galeno, ubi post ad ipsius carnisque colliquationem, partes superficiariæ igneo calore abraduntur, & *pitiroydes* vocatæ, id est furfuraceæ, quæ sunt squammosis angustiores, strictiores, sed tamen crassiores, ubi solidarum partium vasa igneo calore dilacerantur ac contabescunt, & *crimnodes*, id est, farinæ crassiori similes, a majori adhuc solidorum membrorum contabescentia. De his Hippocr. *in* 2. *Prognost. text.* 28. *Si in urina sedimentum speciem referat farinæ crassioris, malum est. Deterius vero si squammularum institutione consistit, si vero tenue & candidum admodum est, vitiosum est. Furfuraceum vero deterius est.* Galen. *in comment.* dixit fieri hasce urinas calore igneo, sanguine assato, aut consumptis inæqualiter carnibus: atque hæc de urinarum caussis.

Cap. XIV.

De bonis urinis salutem prænuntiantibus.

Urinæ, & alia excrementa duobus modis salutem & mortem in ægrotis solent indicare, uno modo ut signa coctionis, & malignitatis, atque altero, ut caussæ quippe probam aut malam excretionem prodeuntes. De urinis, quæ ex proba concoctione cum morbi tum caussarum salutem præmonstrant. Galen. *in* 1. *lib. de crisibus cap.* 12. & *in* 3. *Epidem.* ita scribit: *Quippe optimam esse, quæ in substantia est mediocris, quantitati assumptæ potionis respondens, color subrufa, subflava, cum sedimento seu hypostasi alba, levi & æquali.* De qua Hipp. *in secundo libro prognost. text.* 26. ita habet: *Optima est, quæ candidum sedimentum habuerit, leveque & æquale per omne tempus, dum morbus judicetur. Securitatem enim ac morbum fore brevem significat, si vero intermittit, atque interdum puram emittit urinam, interdum subsidet candidum ac lene, morbus diuturnior ac minus securus.* Galen. addidit: *Necessario vero colore erit modice croceo & conditione media inter tenuem, & aquosam, ac corpulenta, qualis jumentorum habet. In primo lib. de crisibus cap.* 12. ait: optimam esse magis subrufam, quam subflavam; & *in* 1. *Epidem.* & *in lib.* 10. *simpl.* modice flavam facit: & *in lib.* 2. *de sanit. tuenda*, ait: rufam biliosamque urinam coctionis perfectæ in morbis esse indicium. In multis concoctæ urinæ sunt discoloratiores, in alias coloratiores. Quo constat non unicam in optimis urinis colorem perpetuo observari. At divinus Hippocr. non colorem in urinis, neque substantiam præcipue attendendam ad prognosin duxit, sed contentum cum hoc loco optimam urinam describens. ne verbum quidem de colore & substantia, sed tantum de contento. Cum dixerit optimam esse, quæ candidum sedimentum, leve ac æquale habuerit, coloremque & substantiam omisit, cum in omnibus non unicus color, neque unica substantiæ qualitas observetur, atque etiam cum urina habens optimum sedimentum, neces-

sa-

ſario & colorem optimum & ſubſtantiam mediocrem habent. In temperatis corporibus tales colores ſolent obſervari, qui cum in multis ob varias corporum diſpoſitiones evarient, proinde methodo nobis optima, quæ ſit in omnibus indaganda, utemur, & primo ex Ariſtotele, qui *in primo lib. problem.* 52. ita habet: *Vrina hæc optima & per omnia mediocris, urinaque ſanorum ſimillima novitio medico inſpicienda eſt, ut ſcilicet cum aliquam ab hac ipſa declinaſſe viderit, ſtatim ab optima & exquiſita ſanitate hominem hunc cecidiſſe ſtatuat:* Merito hoc modo bonam & malam urinam ex Ariſtotele cognoſcendam conſtat. Cum unum ex maximis artis prognoſticæ principiis ſit, ſimilia & diſſimilia contemplari. Quare nos quoque, hoc ipſo adducti, dicimus in ægrotis optimam illam eſſe judicandam urinam, quæ recte valentium maxime ſimilis appareat, quam notam expreſſit itidem Galen. *in primo de criſib. cap.* 12. Ceterum ut exacte optima urina dignoſci queat, primo corporum temperies, viſcerumque præcipuum erit attendenda, ætas, ſexus, victus, atque vitæ ſtudium: namque corpora calidiora coloratiores urinas habent, & frigida diſcoloratiores; & ex ætate, juvenes urinas habent pueris tenuiores & coloratiores, pueri craſſiores, & ſenes tenuiores, & diſcolores. Mulieres itidem viris craſſiores diſcoloratioreſque cum multis contentis, & qui crapulis indulgent, mingunt urinas cum multo ſedimento crudo, & ii, qui inedia uſi ſunt, cum paucis ſedimentis, habent itidem urinas coloratiores, eædem ex vigiliis, & laboribus. Contra multa ſedimenta habent, & diſcoloratiores, qui in otio vitam ducunt. Unde dicimus optimam urinam eſſe, in paucis, quæ ſubſtantia craſſiori ſpectatur, diſcoloratiori cum multo ſedimento albo, levi, & per omne tempus æquali. In juvenibus & viris erit coloratior, quippe ſubflava vel ſubrufa, & tenuior, cum paucioribus contentis; & eo coloratior & tenuior, ſi corpora hæc fuerint temperamenti calidioris; diſcoloratior, ſi fuerint frigidioris temperamenti, & in mulieribus erit aliquando craſſior, & diſcoloratior, & in iis, qui inedia uſi ſunt, laboribus, vigiliis, coloratior, tenuior, cum contentis paucioribus; & in iis, qui crapulis & otio uſi ſunt,

ſunt, diſcoloratior, craſſior, cum copioſiori ſedimento. In temperatis vero corporibus optima urina erit, colore, ut ait Galen. modice croceo, ſubſtantia mediocri, quantitate potui reſpondens, habens ſedimentum album, leve, æquale per omne tempus, quæque denique urinis recte valentium hominum ſimillima ſit. In omnibus optima perpetuo ejus hypoſtaſis ſeu ſedimentum album, æquale; minus optimum, quod habet ſuſpenſum ſeu ſublimamentum, & adhuc minus, quod nebulam. Verum, ut docuit Galen. *in* 3. *Epidem.* aliquando bonum ſuſpenſum, & aliquando bona nebula ſat erit ad ſalutem prædicendam, de quo Hippocr. *in* 4. *aphor.* 71. ita expreſſit: *Quibus ſeptima judicatur, in iis nebulam habet urina quarta die rubram, & alia ex ratione.* Adeo ut, ait Galenus, non ſolum rubra aliqua nubes apparens antea non viſa judicationem ſignificet, ſed & alba multo plus ipſa, adhuc autem magis & ſublimamentum album æquale atque conſiſtens, ſi vero velociter admodum morbus movetur & caloris, & ſubſtantiæ mutatio ſunt ſufficientia ſigna futuræ dijudicationis. Hippocr. *in* 2. *Prognoſt. text.* 29. dixit: *Nubecula, quæ invehitur in urina, ſi candida eſt, bona*; & Galen. *text.* 36. ait: *Conſiderandum in nubecula eſt, utrum ſurſum fuerit an deorſum, & item color, quem obtinet, ſi enim deorſum feratur cum colore qui dictus eſt, bona commendataque eſt.* Ex ſubſtantia tenues urinæ cum bono colore bonæ exſiſtunt, de his Galenus *in primo Epidemiorum.* Planum ergo eſt, tenues ſed boni coloris urinas ob caloris bonitatem promittere ſalutem, quatenus vero erant tenues, hactenus tempus requirebant concoctioni. Hæ quidem urinæ ſalutem prænuntiant, ſed longiori tempore futuram, quod in Cleomaſtide, Clazomenio atque Charione fuit ab Hippocrate obſervatum. Tenues etiam diſcoloratiores, ubi ſigna adfuerint ſalutis, abſceſſum præmonſtrare, Hippocr. *in* 2. *prognoſt.* docuit, quod Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 4. confirmavit, dicens: *Si urinas tenues, & æquabiles diu reddat, & reliqua ſalubria ſint ſigna his abſceſſus in locis protenditur ſepto tranſverſo ſubjectis.* Quod Pythioni, qui propter telluris ædem habitabat, contigiſſe animad-

madvertit, de quo Hippocr. *Urinæ a primo ad octavum usque diem tenues, decolores, quæ suspensionem habeant, nobiliores. Decimo sudavit, sputa subcocta, judicatus est, urinæ circa judicium subtenues. Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus.* Ex coloribus urinarum, ut dictum est, commendatur subflavus, subrufus, subcroceus, modice palleus, subluteus. Subrubram quoque urinam cum sedimento subrubro, Hippocr. dixit esse salutarem, etsi diuturniorem morbum significet. Niger itidem color non perpetuo malus, in lienosis, ut in Horophonte, & in iis, qui abundant sanguine melancholico, & in suppressis mensibus, qui sint melancholici, quod Galen. *in Epidem.* Urinæ vero color licet esset niger, nihil attulit periculosi, quod retenti menses essent magis melancholici, copiosæ itidem nigræ urinæ, quæ in aquosas noti mutantur, critice excretæ, utiles, post Galen. *in* 3. *Epidem.* 3. *in text.* 74. scripsit; se novisse quandam mulierem, quæ his urinis magna copia evacuatis plurimum fuit juvata: præterea urinæ nigræ cum larga, aut narium sanguinis eruptione, quod in Methone, aut mensium copia, quod in muliere morosa fuit observatum, non sunt timendæ; bonæ itidem sunt ex turbatis urinis cito residentes, album, leve, & æquale, de quibus Galen. *in* 4. *de sanitat. tuenda* scripsit. *Si vero coloris separatio crassi a liquido in ea cernitur, sitque quod subsidet album leve & æquale, jamjam superaturam eos omnes naturam indicat.* Claræ quoque, quæ protinus turbantur, utiles exsistunt, quod significent naturam humorum coctionem aggredi. Ex mutatione etiam urinarum eæ bonæ judicabuntur, quæ ad probiorem vel colorem, vel substantiam, vel sedimentum accederint. Bonæ itaque plerumque censentur crassiores, quæ post principium minguntur. Excrementa enim accedente, concoctione, crassiora quidem evadunt, si prius tamen fuerint tenuia, veluti e crassis fieri tenues optimum esse Hippocr. *in* 4. *aphorism.* 69. ita docuit; *Quibus urinæ, crassæ, grumosæ, paucæ, non sine febre, multitudo veniens ex his tenuis, juvat. Maxime vero tales redduntur, in quibus statim ab initio, vel non ita multo post, se-*

dimentum apparuerit : & Galen. in comment. *Hæ autem si multæ & tenues fiant, juvant, quoniam materiam subtiliatam significant* : Ex turbidis clarescentes optimæ exsistunt, ex discoloratis coloratiores, & ex nimis coloratis minus coloratæ, & ex carentibus suspensis, quæ nubeculam, aut suspensum, aut demum sedimentum habere incipiunt, & quæ alba & æqualia fieri inceperint. Atque tot modis urinæ, ut signa coctionis nobis salutem in morbis indicare possunt. Eodem itidem modo, idem nobis significabunt, ut caussæ, bonam evacuationem prodentes.

Proinde multæ urinæ, in die decretorio apparentes, crisin salutarem judicant, eoque certius id præsagiunt, suapte natura meliores exsistunt, quales in Nicodemo fuere observatæ, de quo Hippocr. *vigesimo quarto multam urinam, & albam reddidit, in qua multa subsidebant, & cum sudore fuit judicatus, & de Pericle. Tertio febris emollita fuit, urinæ multæ concoctæ, in quibus multa subsidebant.* Charionem multis urinis biliosis fuisse servatum, Hippocr. quoque tradidit. Hac eadem ratione, & de multis crassis *in* 4. *lib. aphorism.* 74. ait : *Quibus speratur abscessus futurus ad articulos, liberat eos ab abscessu urina multa, crassa, & alba facta* ; & *in* 6. *Epidem. comment.* 4. *text.* 2. *Urina crassa, alba, qualis Archigenis in laboriosis quartanis interdum exit & liberat ab abscessu.* Verum ea, quæ est similis farinæ crassiori, aut longitudinem morbi, aut mortem, ut docet Galen. *in* 7. *aphorism.* 71. præsagit : acres vero cum dolore copiosæ sæpius in acutis morbis judicant, de his Hipp. *in* 1. *epidem. comment.* 2. *text.* 42. ita habet : *Unum vero bonum, maximumque inter signa, quæ fiebant, quodque multos a maximis periculis vindicavit, hoc fuit, quibus ad stranguriam diverterent, & in hoc abscessus fierent, & strangurìa autem his diuturna & laboriosa erat. Erant his urinæ copiosæ, crassæ, variæ, rubentes, purulentæ cum dolore* : & postea. *text.* 24. *Atque hi superstites omnes fuerunt, nec ullum horum periisse cognovi.* Quomodo Pythionem servatum Hippocr. vidit, de quo *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text.* 4. scripsit. *Quadragesimo ab judicio die suppuratio circa sedem, & stranguriosus factus est abscessus, id est, probabile multitudine urinarum sanatus.* Sunt

Sunt demum quædam ex oleosis urinis non pinguibus, sed tantum colore atque crassamento oleo similes, quæ bonæ esse solent. Hæque non nisi perfecta morbi concoctione apparent, & has Galen. sicuti scripsit *in* 3. *Epid.* sæpius ex morbi concoctione sine morbi detrimento, vidit. atque hæc de bonis urinis, salutem significantibus.

CAP. XV.

De malis urinis mortem prænuntiantibus.

Ex urinis tenues, albæ, aquosæ, diu perseverantes, in morbo non salutari, exitiosæ, quod summam cruditatem significent, exsistunt in febribus acutis, teste Galeno, significant totum flavæ bilis impetum sursum in caput ferri, quo delirium & phrenitim præsagiunt. De his Hippocr. *in quarto lib. aphor.* 72. scripsit: *Quibus urinæ, albæ, perspicuæ, malæ, præsertim in phreniticis appareant.* Galen. *in comm.* dixit: nullum vidisse phreniticum, in quo talis urina apparuisset, salvatum. Melius siquidem est, ut sicuti totus morbus est biliosus, sic & urinæ appareant biliosæ; illas in Philista phrenitico vidit Hippocr. In omnibus itaque febribus acutis, malum erit, urinas tenues, & aquosas spectari, aut enim mortem prænuntiabunt, aut morbi longitudinem atque recidivas, longo enim tempore natura opus habet ad illam summam cruditatem tollendam, quod ubi febris non admodum sit vehemens & acuta, & vires validæ sint, aliquando salus, longo tamen tempore succedit; in vehementi vero morbo, cum viribus prælanguidis prorsus exitiales exsistunt. & hoc est, quod Galen. *in* 4. *aphorism.* 72. de his locutus, dixit: cum anticipaverint vires dissolvi, esse pernitiosas. Addamus eas fidelius perniciem denotare, quæ & diu perseveraverint, & post principium incœperint, quales fuere, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt: Nam undecimo die habuit urinas tenues, aquosas, quæ eædem ad diem quadragesimum perseverarunt. Diximus ex Hippocrate alibi, hasce

urinas perseverantes, ubi salutaria adfuerint signa, per abscessum morbum solutum iri præmonstrare. Quod Pythioni, qui prope telluris ædem habitabat, evenisse *in tertio Epidem. comment.* 1. *text.* 4. Galenum demonstrasse in altero capite meminimus: Contra vero, ubi salutaria signa non illuxerint, perpetuo eæ exitiales exsistunt. Hinc Hippocr. *in* 2. *prognost. text.* 32. *&* 33. aquosam exitialiorem vocavit, & in pueris esse teterrimam, voluit. Crassæ vero itidem urinæ, ex Hippocrate, malæ exsistunt, si præsertim in principio appareant, quo tempore tenuiores, uti Galen. *in* 4. *aphorism.* 70. voluit, esse soleant. Quæ vero ipsarum nihil, aut quod malum est, resident, pessimæ exsistunt, de his Galen. *in quarto libro aphorismorum. Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant;* & Hippocr. *in primo Epidem. comment.* 1. *text.* 26. aut crassitiem habentes & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam in tempestivo sedimento. De quibus etiam Galen. *in* 3. *Epidem. comment.* 1. *text*, 5. dixit: *At enim cum crassas etiam fuisse indicet, nec subsedisse urinas, plane sunt illæ ex conturbatis, & turbidis, ut solet hic appellare, quæ semper turbationem crudam multo præditam spiritu flatuoso, ut mustum.* Non residentes vero cum ex turbidis sint, crassæ quoque non residentes ex turbidis erunt, quæ, ut ait Galen. præter flatuosam & crudam turbationem, in totam esse sanguinis, etiam crassos humores morbum fovere significant; turbidæ vero urinæ duplicis differentiæ exsistunt, quædam tenues, quædam crassæ. Sed modo videamus, quid turbidæ præsagiant in acutis morbis. Galenum tota turbidarum genera fecisse, superius diximus, quippe primum earum esse, quæ tenues, & claræ mictæ postea turbantur; secundum earum, quæ turbidæ minguntur, & turbidæ permanent; atque tertium turbidarum residentium, & clarescentium. Has *in primo de crisibus* Galen. vult esse minus pravas, quod aliquid inæqualis turbulentiæ superesse demonstrant, atque morbum haud multo post coquendum. His esse praviores, quæ claræ mictæ postea turbantur, quod hæc in urinis postea facta turbatio de-

notet, naturam debere incipere concoquere morbum, nondumque cœpisse concoctionem, propterea longiori tempore ac virtute forti ægrotos indigere ad concoctionem perficiendam. Inter has medias statuit, perpetuo turbidas manentes, nihilque clarescentes, & residentes. Etenim *cap.* 4. ait: nobis indicare has turbidas urinas, vigere adhuc agitationem in sanguine ad concoctionem, quod *in quarto de sanit. tuenda* hisce verbis expressit. *Quod si turbida sit, qualis veternorum visitur, crudis vocatis humoribus refertas indicat, non tamen cessare naturam docet, sed eos valenter concoquere* Ex quibus colligitur, urinas turbidas non clarescentes, & residentes meliores esse iis, quæ claræ mictæ postea turbantur. Quod tamen Hippocr. non videtur sentire, cum nunquam meminerit has pejoris esse judicii, sed ex turbatis perpetuo non residentes, nihilque clarescentes, ceteris magis damnavit, atque esse perniciosas statuit. De his in uxore Philini, quæ obiit, ita habet: *Urinam vero reddebat una cum convulsionibus affatim multam, raro admonentibus crassam, qualis est, quæ in metallis subsidit, cum agitata fuerit, reposita multo tempore non subsidebat, color & crassitudo assimilis jumentorum urinis, hæc illius erat urina, quam ego vidi.* Et de uxore Dromeadai moribunda dicit: *quo riguerat alvus commode reddidit, urinæ crassæ, albæ, turbidæ, cujusmodi sunt, quæ in matulis subsederunt, cum agitatæ fuerint, repositæ multo tempore non subsidebant, eædem turbidæ non residentes fuere observatæ in eo, quod calescens cœnavit, & potavit largius, & in Hermocrat. itidem morbo lethali vexatis.* Atqui Galen. quoque *in quarto aphorism.* 70. id affirmasse est visus, cum dixerit: *Nonnullæ igitur urinæ longo tempore manent perturbatæ, nonnullæ vero cito sedimen crassum habent, & cito morbum solutum iri significant.* Quæ vero non resident, si vires affuerint, longum fore morbum ostendunt, si imbecillitas adsit, ægri mortem prænuntiant. Addo quæ *in quarto de sanit. tuenda, cap.* 4. de his urinis nobis prodidit, quibus aperte cognoscitur, ceteris exitialiores esse non residentes, ipse enim ita scripsit: *Verum omnium, quæ turbant urinam, generalis nota esto, ipsius crassi a liquidiore separatio, aut propere, aut tarde fa-*

cta, aut omnino nulla, ergo si protinus fiat, & quod subsidit, sit album leve, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit, sin bonum sit, quod subsidit: sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam temporis spacio superaturam succos, nunciat. Si vero vel omnino nulla separatio, vel id quod subsidit, malum sit, imbecillitas naturæ significatur, egetque ope aliqua ad succos percoquendos: Quare colligamus turbidas urinas nihil residentes ceteris aliis turbatis esse pernitiosiores, quod etiam oppositorum ratione demonstratum. Cum vel etiam Galen. fateatur, eas, quæ resident, bonas esse, morbumque naturam superaturam indicare, ergo oppositæ non residentes, sed perpetuo manentes turbidæ, oppositum indicabunt, quippe naturam morbo superatum iri. Non clarescere etiam turbidas urinas indicium est, eas non a calore naturali, ad concoctionem agente turbari, sed ab extraneo agente ad interitum: terminus enim earum, quæ a naturali colore turbantur, est clare fieri, veluti turbidarum a febrili calore, perpetuo turbatas manere, nihilque aut quod bonum non sit, residere. Ex his, quæ in principio morbi turbidæ permanent, pejores sunt, quam eæ, quæ in augmento turbantur, quo tempore naturalis calor, concoctionem aggrediens, solitus est aliquando urinas flatibus replendo turbare, sed hæ paulo post bonum sedimentum reponunt ac clarescunt. Perturbatis vero urinis, quæ clare minguntur, & postea turbantur, quando praviores ceteris turbatis sint, ut voluit Galen. *in primo, de Crisibus cap.* 11. *in tertio Epidem. comment.* 3. *in text.* 15. & *in* 4. *lib. aphorism.* 70. non equidem certe cognosco, nam si per eas, quæ postea turbantur, præmonstretur naturam debere concoctionem incipere, & per illas, quippe turbidas clarescentes, non incepturam, sed jam cœpisse, & aliquid concoxisse: itaque ex turbidis urinis nihil residentes in acutis morbis erunt perniciosiores, & merito sane, cum multitudinem crudorum crassorumque humorum adesse denotent, quæ ut concoquatur, & superetur a natura, longius temporis spacium requirit, quod nonnisi natura admodum robusta absolvet. Unde vehementibus morbis & corporibus debilibus hæ mortem præsa-

ſagiunt. Ex coloribus, uti diximus albæ, tenues, aquoſæ, in acutis morbis ſunt peſſimæ, quod ut Galen. docuit, melius ſit, in bilioſo morbo urinas atque excrementa coloratiora ſpectari. Hippocr. *in 2. Prognoſt. text.* 30. damnat urinam rufam, & tenuem, tanquam morbum plane crudum denotantem, ipſamque, ubi morbus diutinus fuerit, periculum ſignificare ægro, ne ipſe poſſit durare, quo ad morbus concoquatur, hocque præſagit, quoniam rufa urina, & tenuis ſit vehementis morbi indicium. Indicat enim intus magnum caloris incendium adeſſe, & in hepate, aut in ventriculo, aut in ſepto tranſverſo adeſſe flammeam aliquam inflammationem. In internis inflammationibus, & in acutis febribus aurea urina diu permanens maxime eſt ſuſpecta, quod, ut dictum eſt, magnam alicujus viſceris phlogoſin, aut phlegmonem denotet. Nigra urina nunquam ſine periculo in acutis morbis apparet, modo critice talis non excernatur, vel in ſuppreſſis menſibus melancholicis copioſe prodeuntibus, aut cum larga ſanguinis eruptione per nares. Quibus modis nigras urinas conſpectas, non eſſe timendas, in altero cap. docuimus. In acutis vero morbis aliquo illorum modorum non excretæ nigræ urinæ ſunt periculoſæ, ſanguinis enim uſti copiam, quæ non ita facile natura concoqui poteſt, denotant. Quare Hippocr. *in Prognoſt.* dixit, nigram urinam rufa tenui eſſe exitioſiorem, & in mulieribus atque in viris deterrimam. Hinc nigram quoque nubeculam in urinis damnavit, tanquam ſignum perniciale. Tenues vero nigras, & paucas urinas fuiſſe, unum ex ſignis, quæ, cum febres ardentes inciperent, annuntiabant, quibus exitium impenderet, Hippocr. *in 1. Epidem. comment. 2. text.* 75. meminit. Exitioſæ ſunt, quæ in aquoſas mutantur, cujuſmodi fuerunt, quæ in muliere apud frigidam aquam decumbente, conſpectæ fuerunt. De his Hippocr. 11. *urinæ multæ, tenues, & nigræ:* & vigeſimo ait: *Urinæ aquoſæ, & multæ, malæ.* Quod Galen. *in comment.* notavit, quippe urinas nigras in aquoſas verſas eſſe lethales. Auctor *Prorrheticorum* ſcribit, urinas nigras in turbulentis & vigilibus eſſe phreniticas, id eſt, phrenitides prænuntiare. Sed addi-

mus

mus nos ferinas ac lethales in iis præſagire, quod ex atra uſtaque bile futuras præmonſtrent. Exitiales itidem eſſe nigras maleolentes. Galen. *in* 7. *aphoriſm.* 75. animadvertit. Demum urinæ perpetuo nigræ, tenues, aquoſæ cum malis ſignis mortem oſtendunt, quales in muliere apud frigidam aquam decumbente apparuerunt, de quibus Hippocr. in fine illius hiſtoriæ caſus, ait: *Urinæ hujus perpetuo nigræ erant tenueſque & aquoſæ, comaque conſequebatur, cibum faſtidiebat, animo erat dejecto, in ſomnis iracunda, implacida, animo melancholico.* Peſſimæ omnium ſunt nigræ, cum nigro ſedimento. De his Galen. *in* 1. *lib. de criſibus cap.* 52. ita habet: *Peſſima igitur eſt tota urina denigrata, adeo ut neminem unquam ſervatum viderim, ex iis, qui talem minxerint. Minus vero pernicioſa, ſi ſolum id, quod ſubſidet, nigrum fuerit, atque adhuc minus, ſi ſolum id, quod in medio jacet, ac multo minus etiam, ſi nebula.* Oleoſæ quoque urinæ, in quibus præſertim pinguedines ſupernatantes, araneorum telis ſimiles, ſpectatur ab Hipp. *in Prognoſticis* damnantur. Et Galen. *in lib.* 4. *de ſanit. tuenda*, *cap.* 3. ait: haſce urinas in ægrotis eſſe pernicioſas, quod colliquationis ſint indicium. De Pythione ſuper Herculis fanum decumbente, ait: mixit odioſum. Poſt nigras oleoſæ ſunt peſſimæ, quod ingentis colliquationis ſint indicium, igneumque naturæ calorem prævalere ſignificent. Quales fuere obſervatæ in prædicto Pythione, atque in muliere Cizici: hi enim urinas primo nigras, & moras ante mox oleoſas ſeu pingues habuerunt. Non minus pernicioſæ ſunt pingues, poſt craſſas turbidas non reſidentes, quoniam igneum ſeu febrilem calorem, a quo primo fuere turbatæ, ne dum nihilo defeciſſe, at quinimo magis plurimum auctum eſſe, ſignificant. Has in uxore Dromedai & in illo, qui caleſcens cœnavit, & potavit largius, Hippocr. vidit. Hic enim primo die rubras, craſſas, turbidas non reſidentes minxit, & quinto & ſeptimo oleoſas pingues, obiitque undecimo. Illa vero die ſecunda & tertia craſſas, turbidas itidem non reſidentes, & quarto & quinto oleoſas, obiitque ſexto. Multæ itidem tenues, aquoſæ ſine contentis, nihil juvantes, aut quovis modo vitioſæ in acutis mor-

morbis plurimum ſunt timendæ. De his Hippocr. *in 3. Epid. comment. 3. text. 41. Urinæ multæ tenues, nihilque decretori quicquam vel boni;* & poſtea de iiſdem, *urinæ multæ erant, neque erant illæ ex potu ingeſto, ſed illum excedebant, multumque etiam vitioſæ urinæ redditæ, neque enim inerat craſſitudo, vel concoctio, vel purgatio proba.* Hippocrat. *in 3. Epidem. text.* 26. dixit, mulierem, quæ in foro mendacium decumbebat 9. die multam urinam, in qua nihil ſubſideret, reddidiſſe; & quæ apud frigidam aquam, perpetuo habuiſſe urinas multas nigras, tenues, aquoſas. Multæ quoque craſſæ, aut turbidæ non reſidentes, aut quicquam non juvantes, maxime damnantur, multæque urinæ omnes in morborum principiis damnantur, & merito inutiles habentur, quoniam tunc temporis nihil concoctum excerni, nullamque probam purgationem fieri poſſe, alias a nobis fuit demonſtratum. Paucæ tenues in ardentibus febribus, & acutis inflammationibus peſſimæ exſiſtunt, quod indicent ſerum ſanguinis igneo calore abſumtum. Quæ ſi vitioſæ, eo pejores erunt. Quales in uxore Dromedai, in adoleſcente Mœlibææ, & in filia Euryanaſtis virgine: hæc enim, & adoleſcens Mœlibææ paucas tenues non boni coloris, & illa paucas tenues oleoſas minxit. Paucæ itidem tenues fuere conſpectæ in illa muliere, quæ apud Tiſamenum, & in ea quæ apud Pantimedem decumbebat. Qui omnes ægroti paulo poſt obierunt. Ubi vero propter igneum calorem ſeroſam humiditatem ſanguinis prorſus abſumentem, aut propter omnium functionum, ut Galen. *in 3. Epidem. comment. 2. in text. 4.* docuit, exſtinctionem urinæ plane reſtiterunt, in febribus exitium eſſe prænuntiatur. In Sileno moribundo, ut Hippocr. narrat, ſexto die reſtiterunt, atque die ſeptimo nihil minxit, demum die octavo paucas reddebat cum dolore mordaces, quæ nobis indicio fuerunt, vehementis caloris ſerum ſanguinis tum abſumentis, tum ſumme calidum acre facientis? In muliere Gyzici, anginoſa apud Bitonem agente, atque adoleſcente Mœlibææ propter facultatis exſtinctionem ante exitium reſtiterunt. Urinæ quoque paucæ, acres, nihil allevantes, lethales exſiſtunt, quod

summo caloris incendio intus latente serosam omnem humiditatem absumi, humoresque inflammari, & Hippocr. animadvertit, Silenum ante mortem urinas paucas mordaces reddidisse. Ego vero Guadagninam olim meam dilectissimam uxorem, atque alios ardente febre lethali vexatos hujusmodi urinas paucas, summe acres ac vellicantes, sæpius minxisse vidi, quas paulo post exitium fuit subsecutum. Quæ etiam ex urinis nullum contextum habent; quippe neque sedimentum, neque suspensum, neque nubeculam, & melæ exsistunt, modo ægroti prius inediam non substituerint, ut Galen. *in* 2. *progn.* tradidit, aut plurimum laboraverint, aut vigilarint, aut corpora fuerint admodum biliosa, in quibus urinas absque contento spectari, non esse malum. Galen. *in* 1. *de Crisib. cap.* 13. testatum reliquit. Crassas vero absque sedimento in acutis morbis lethales esse Galen. affirmavit. Malæ itidem sunt, quæ cum pauco sedimento, aut crudo minguntur. De quibus Hippocr. *in* 1. *Epidem.* scribit: *Urinæ tenues & incoctæ & decolores, & paucæ, aut crassitiem habentes, & parvam subsidentiam, nec probe subsidentes, sed crudo quodam & intempestivo sedimento.* Galen. *in* 4. *aphorism.* 69. damnavit urinas crassas, propter gravitatem sedimenti: & auctor *libri de urinis cap.* 72. dixit: accidere aliquando, ut albus humor & crudus simul excernatur cum urina, & in imo subsideat instar bonæ hypostasis: & Galen. *in* 2. *lib. prognost.* dixit: crudum sedimentum copiosum morbum a multitudine crudorum humorum foveri, proinde reddi difficilem crassum itidem, eadem ratione *in* 4. *aphorism.* 69. maxime damnavit, de hoc ipso Hippocr. *in* 7. *aphorism.* 31. ita habet. *Quibuscunque febricitantibus in urinis fiunt sedimina similia farinæ crassiori, longam ægritudinem fore significant.* Dictum est alias ex Galen. *in* 1. *de Crisibus cap.* 12. hæc sedimenta crassa, farinæ scil. crassiori similia, quæ *crimnodos* Græcis dicuntur, magnam sane colliquationem præmonstrare, & propterea in acutis morbis esse exitialia: & Galen. *in comment. aphorism.* 31. de hisce sedimentis ita habet: *liquet igitur & ex his exemplis, quod quicunque mingunt urinam similem farinæ crassiori, si salvari debeant, tarde liberantur.*

Qui-

Quicunque vero exitialiter se habent, contingit hos quamcito inrire: & propterea has urinas exitiales facit, plurimosque ait morte præripi, antequam ægritudo diutius protrahatur, & quicunque ex ipsis fuere liberati, in omnibus in longum productam fuisse ægritudinem; & merito sane cum dispositio, in qua talis urina mingitur, multam requireret coctionem. Hippocr. *in 2. Progst. text.* 28. hæc sedimenta maxime damnavit. Hoc sedimen habuerunt urinæ Sileni, & illius, qui in Dealcis hortu decubuit, quæ non nisi spacio dierum quadraginta fuit servatus. Diximus itidem superius sedimenta orobis similia, squamosa, furfurosa, quæ Græcis *oroboides*, *petaloides & pityroides* vocantur, quod ab eadem colliquatione fiant, ideo in febribus acutis, ubi minime vitio renum, aut vesicæ fiant, esse lethalia. Hæc omnia Hippocr. *in 2. prognost. cap.* 26. hisce verbis est complexus, dicens: *Si urinæ sedimentorum referat speciem farinæ crassioris, malum est; deterius non, si squamularum institutione consistit: si vero tenue, & candidum admodum est, vitiosum est; furfureum vero, deterius est.* Cognoscimus non renum vitio fieri, ubi adsit febris acuta colliquans, nullumque læsorum renum signum apareat. Sedimentum quoque divulsum, quod cruditatem denotet, improbatur, quo apparente nunquam tuto salus prædici poterit; eodem modo inæquale, de quo Hippocr. *in 2. Prognost. text.* 20. *Si vero intermittit, atque interdum subsiden candidum ac læve, morbus diuturnior, ac minus securus est.* Subrubrum improbatur: ab Hippocr. quod morbum diutinum ostendat, etsi salutarem esse dixerit: auctor vero *libri de urinis* ait: subrubrum sedimen defectum coctionis præmonstrare, non tamen mortem. Verum quoniam omnis morbi longitudo est suspecta, ideo non carere videtur pravitate, & maxime in corporibus imbecillioribus, morbisque vehementioribus quibus naturæ vires vero cito collabuntur, & sæpius nondum concocto morbo. Nigrum sedimentum est pessimum in acutis morbis, quod cum nigra urina Galen. affirmavit esse omnium pessimum; minus vero perniciosum suspensum, & adhuc minus nubeculam esse. Ex suspensis improbantur clara, quod delirium signent, quod

in virgine Larissæ Hippocr. notavit, & Galen. *in comment.* dixit, casu delirium significasse, non per se: quatenus, inquam, sanguinem flatuosiorem denotaret, quoniam si nullus flatus insit sanguini, suspensiones ad imum vasis deferentur: auctor Prorrrheticorum suspensum sublime, delirium portendere statuit, & eo magis, ut ait Galen. si una aurium sonitus adfuerit, atque si aliquis dolor coxæ, vel alterius partis inferioris, & a visceribus remotæ occultatus fuerit. Nigrum quoque suspensum, divulsum inæquale malum esse, sed minus malum quam sedimentum, dicit Gal. *in lib. de urinis cap.* 17. Nubeculam quoque nigram damnavit Hippocr. *in* 2. *lib. Prognost. text.* 29. Pingue itidem supernatans malum esse ait, quod consumtionem significet. Ego sæpius nubeculam juxta superficiem urinæ circuli modo evectam atque elatam in iis, qui phreniti obierunt, vidi. Proinde hanc in acutis turbulentisque febribus esse pernicialem cognovi.

Quare ubi contenta, quæ secundum naturam se habent, fuerint ad superficiem urinæ multo spiritu evecta, pravum in capite, neque exiguum affectum prænuntiant. His addimus, urinas in non recordantibus & insciis ægrotis mictas, de quibus *in* 1. *Prorrhet.* hæc leguntur: *Urinæ excretio in non recordantibus, perniciosa.* Denotat namque, teste Galeno, periisse naturalium functionum intellectum. Hocque aut cerebro læso, ægrotis quippe delirantibus, fit, aut exstincta naturali facultate. Unum restat admonendum, quippe urinas in multis exitiosissimis febribus mingi substantia, colore, atque contentis, recte valentium urinis similes, hasque optimas ignaris Medicis videri, Medicosque maxime decipere. Quæ tamen in iis mortem portendunt inevitabilem, quod nobis indicio sint, bilem, qua colorantur urinæ, aut cerebrum, aut aliquod aliud siscus invasisse, nihilque succorum noxiorum cum urinis excerni, quod summe exitiosum esse in phreniticis, ac vel etiam in pleuriticis, peripneumonicisque Medici observant; nihil enim, ut proxime dicemus, in pleuriticis est perniciosius, quam in ipsis sputa non excerni, & quæ excernuntur, flavum colorem non habere permixtum.

CAP.

CAP. XVI.

De prædictione ex ſputis, & primo quid ſit ſputum, quas partes læſas denotet, differentiæ & cauſſæ.

ETSI quicquid per os non vomitione rejicitur, ſputum Medici appellent, quippe, ſcreatu, ſimplici ſpuitione, atque tuſſi, nihilominus illud ſputum proprie magis dicunt, quod tuſſi excernitur, de quo quod ad noſtrum inſtitutum maxime faciat, nimirum ad judicandam prognoſim, in præſentia accuratius ibidem ſcribemus. Hoc vero, quippe tuſſi excretum, excrementum eſt pituitoſum mucoſum, modo ſimplex exeat, minimeque aliis humoribus mixtum, quod ex cerebro in pulmones deſtillavit. Aliquando tamen biliosa, aut purulenta mera rejiciuntur, quæ peſſimarum paſſionum ſunt effectus. Hæc inquam per tuſſim excreta, ſputa, ut diximus, vocata nobis, Galen. auctore, indicia ſunt affectionum tum pulmonum, tum thoracis, tum aſperæ arteriæ, tum gutturis, atque ut in ſumma dicam, reſpirationi ſubſervientium inſtrumentorum omnium. Differunt vero inter ſe ſubſtantia, figura, colore, quantitate, ſimplicitate, & miſtione, odore, ſapore, ſcreationis facilitate atque allevatione, aut auctione doloris, atque tuſſis. Subſtantia enim tenuia ſunt, craſſa, viſcida, & viſciditatis expertia. Figura plana, æqualia, rotunda, ſpumoſa, cruenta ac purulenta. Colore alba, pallida, flava, rufa, rubra, viridia, livida, nigra & quædam verſicolora. Quantitate vero multa, pauca, & nulla ſimplicitate, ac miſtione, ſimplicia mera vocata, atque miſta. Odore, ægreolentia, & quæ non male olent. Saporibus, inſipida, dulcia, ſalſa, amara, & acria. Facilitate excreationis, & difficultate, quæ facile tuſſi rejiciuntur, quæ difficulter, & quæ nullo modo. Quæ dolorem, & tuſſim ſedant, quæ augent, ac demum concocta, cruda, atque maligna.

Horum omnium cauſſæ ſunt dignoſcendæ, & primo tenuium liquidorum. Quæ (Galeno auctore *in lib. ſexto Epidemior:*)

mior:) fiunt a calore debili cerebri, aquoſum excrementum minime coctum facientis, quod neque in pulmonibus defectu multi caloris, craſſeſcit. Hoc ipſum in pleuriticis principium eſſe coctionis ſtatuit. Veluti craſſum ſputum perfectæ coctionis eſt nota. Matureſcentia enim ſputa e tenuibus ſeu liquidis, craſſeſcunt. Viſcida mediocriter fiunt ſputa, cum liquida percoquuntur. Quæ vero valde viſcida exſiſtunt, indicant intenſum calorem humidum reſolventem, qua ratione pituita calore eximio agitata, craſſeſcit, atque lenta evadit. Hæc in pleuriticis & pulmoniis peſſima ſunt, vix enim, quia tam firmiter partibus adhæreſcunt, projici poſſunt, ſæpeque leves pulmonum arterias obſtruendo ſuffocant. Quod Antepatro Medico Romano contigiſſe Galen. *in lib.* 4. *de affect. cap.* 6. memoriæ prodidit. In pleuriticis, pulmoniis, ac vel etiam in aſthmaticis, quod projici non poſſit, ſtertorem ac ebullitionem inducit, ſæpeque ſuffocat, aut empyema facit. Dilutior vero pituita expers lentoris, debilis coloris humidum tenue non abſumentis eſt nota. Plana & æqualia tum unius ſimpliciſque eſſentiæ pituitam, tum æque calore agitatam denotant: contra inæqualia variaque figurata, ſpumoſa, diu ſpumam conſervantia, qua a pituitoſa viſcidaque ſubſtantia, caloreque multo agitante fiunt. Quo valde ſpumans merito Galen. *in lib. de totius morbi tempor.* damnavit. Fiunt vero etiam hæc ſputa flatulento ſpiritu pituitæ, vel alio humore mixto, qualia ex pulmonibus plurimo aere excrementis permiſto fiunt. Qua ratione Paulus ſcribit e gutture ſpumoſum propter commercium reſpirationis ſæpius ſputum rejici. In pleuriticis, & peripneumonicis non e flatu, ſed collecto igneo calore in partibus affectis excrementa ſpumoſa extuſſiuntur. In quibus ſi ſanguis ſpumoſus appareat, pulmonis ſubſtantia læſa, uti docuit Galen. indicatur. Quimo neceſſario ſanguinis ſputum ſpumoſum, ſubſtantiam pulmonis ulceratam, *ex libro ſeptimo aporiſmorum* Hippocr. denotare, conſtat: Rotunda vero, quæ tuſſi excernuntur, fieri ab humore craſſo, & tenaci in fibris pulmonis collecto, atque a calore inſigni Galen. *in lib.* 6. *Epidem.* tradidit. Addimus formam rotundam, quod glu-

glutinosus humor, in aspera arteria contentus, eandem cum illo formam acquirit, siquidem ipsa globosa est, & cavitate interiore in orbem circumducta. Hæcque in quibusdam febre vacantibus vidi, qui per valde longum temporis intervallum nihil mali pati videbantur, attamen isti omnes postea phthisici contabuerunt. Hæc Hippocr. delirium præmonstrare docuit, forte ex caliditate, quam notant, caput replente, ut Galen. *in* 4. *de loc. affect. cap.* 8. expressit: At nunquam per se sola delirium posse prænuntiare. His sunt proxima, quæ grandinis granis similia spectantur, hæc ipsa Galen. in quodam vidit, qui quin phthysicus contabuerit, effugere non potuit. Cruenta autem fieri a sanguine exeunte, aut venis apertis, *anastomosin* Græci dicunt, quod si ita effluat, nullus dolor aderit, nulla inflammatio, nulla febris, estque sanguis aquosus & tenuis, multus ex magnis, paucus ex paucis promanans, venis aut erosis (*diabrosin* & *anabrosin* appellant) quem affectum notant, tussis molesta absque caussa manifesta, sanguis principio paucus, & non nisi per intervalla exiens, aliquando copiosus, ubi insignis fuerit erosio, & magnorum vasorum præcedunt destillationes, aut demum venis itidem ruptis, quem etiam affectum vocant *peririxim*. Cujus notæ sunt, dolor & præsertim si ex thorace & ex pulmone juxta membranam, sanguis copiosus, caussæ ruptionis antegressæ, veluti est humorum abundantia, vehemens motus, clamor, casus, ictus & alia similia. Itaque sputa cruenta fiunt a sanguine, ut dictum est, aut venis apertis, aut exesis, aut denique ruptis. In pleuriticis vero hæc sputa rejiciuntur, cum natura præsertim materiam aggreditur, hanc etenim paulatim attenuat, proinde laxatis viis, ex quibus vapor exhalet, tenuior pars & vicina vapori per raritatem pororum elabitur in interna & vicina spatia, ex quibus tussi sublata & sputo excluso initium coctionis præmonstratur; sunt vero pituitæ mista, proinde has mitissimas pleuritides. Galen. *in* 6. *Epidem. comment.* 3. esse statuit. Valde cruenta vero sputa in iis auctor Coac. præsag. *in* 5. *præsag. sec.* 2. *text.* 33. maxime damnavit, quod veluti sincerus sanguis exeat, atque aliud

vi-

vitium denotet, aut enim vasorum quorundam διαβρώσις, a bile acri, & erodente, quæ sanguinem attenuat. & venas aperit, significatur, aut ῥῆξις, id est ruptura a vehementiori thoracis compressione, quæ nihil ex phlegmone foras excludere poterat: Purulenta vero sputa a sanguinis sputo phthisin indicare futuram, Hippocr. *in lib. 7. aphorism.* 15. tradidit: At in pleuriticis, & peripneumonicis suppurationem & empyema, a qua tabes: Cum enim materia quatuordecim diebus non repurgatur, aut ægrotos suffocando interimit, aut putrescit magis & in pus convertitur. Cujus signa sunt horror, vel de novo, aut auctior, febris vehementior, & gravitas, seu pondus, de hoc Hippocr. *in 2. lib. aphor.* 43. ita habet: *Circa puris generationem dolores ac febres contingunt, magis quam ubi jam est genitum.* Sed de purulentis sputis posterius etiam nos accuratius. Nunc ad varios sputorum colores: Alba itaque cernantur sputa, ubi id, quod excernitur, est pituitosum, aut purulentum. In morbis pituitosis utilia sunt, in biliosis vero cum inutilia, tum mali indicii, quod nihil de materia pleuritim faciente educi præmonstrent: de albis ex pure nuperrime sermo est habitus. Flava, vero pallida, nigra, e bile flava, pallida, ac nigra resudante fieri, Galen. *in lib. 6. Epidem. comment. 4. text.* 4. notavit. Quos sputorum colores hisce verbis *in lib. 2. de loc. affect. cap.* 9. est complexus, scribit enim. *cap.* 9. *Quippe jam ostendimus omnem inflammationem ex affluente fieri sanguine. Quapropter si biliosus fuerit sanguis, flavum, aut pallidum erit sputum, si pituitosus & spumans candidum, si melancholicus aut nigrum, aut lividum; si nihil horum sanguinem infecerit, rubrum. Quin etiam in pleuritide sæpe numero magis biliosum, in peripneumonia vero magis pituitosum.* Versicolora multorum affectuum (Galen. auctore) sunt indicia, proinde morbum difficilem præmonstrant. Multa, multitudinem humorum, quæ si facile excernantur, sintque alba, crassa, concoctum esse phlegmonem, ac superatum, si vero purulenta, & in ipsis pus sit album, læve, æquale, non fœtens, denotant, phlegmonem suppuratum per puris excretionem finitum iri: si biliosa, viridia, livida, nigra, morbum

bum crudissimum & valde malignum, & vix a natura debellandum. Pauca etsi concocta, non pro ratione morbi, inutilia sunt: Quo merito in peripneumonia ab ipsis timendum auctor Coac. præsagiorum nos docuit: Qualia fuere in uxore Euxenii ab Hippocr. *in 7. Epidem. text.* 46. observata. Nihil vero excerni in pleuriticis ac pulmoniis, summe est periculosum, ubi potissimum non principio morbi, sed postea quoque sputum omnino non appareat. Nihil omnino exspuere idem in pleuriticis significare, quod in aliis febribus urinæ aquosæ, quippe summam morbi cruditatem. Galen. *in* 1. *libro de crisibus cap.* 18. docuit: Quo inflammationem seu phlegmonem concoctu difficilem, ac diuturnam præmonstrari *in primo aphorism.* 12. meminit: & *in libro de constitut. art. medend. cap.* 16. ait, nihil exspuere esse perniciosum, partim quod significet fluxionem phlegmone quasi devinctam teneri, partim vero, quia ea unica universa interius contenta corrumpatur: Hinc auctor Coacorum præsagiorum siccas pleuritides, in quibus nihil exspuitur, merito fecit periculosissimas, & Galen. *in lib.* 2. *de crisib. cap.* 10. ait: *Nam cum passio exquisite angusta fuerit, & veluti alligans in seipsum universum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui absysti, id est, sine sputo nominantur:* & in lib. *de totius morbi tempor. cap.* 16. nihil omnino exspuere cum ingenti dolore & spirandi difficultatate, esse exitiale, statuit. Non minus malum esse, sputum in iisdem malis citra rationem supprimi, Galen. itidem in *lib. de constit. art. med.* notavit: Hoc fieri, aut propter humoris lentorem, & crassitudinem, aut membranæ pulmonem continentis laxitatem, aut denique propter facultatis in ægro debilitatem *in 2. prognost.* Galen. expressit.. De his auctor Prorrheticorum *in 3. lib. comment. 6. text. 5. lateris dolor ex sputis biliosis si absque ratione evanuerit, in furorem aguntur.* Galen. *in comment.* ait: *hoc non perpetuo fieri, sed tantummodo cum biliosi humoris ad caput ipsum fuerit transitus.* In tabidis & suppuratis nihil pejus, quam sputi suppressio, in his phthisin, aut mortem, atque in illis exitium significat. Galen. *in lib. 7. aphorism.* 16. ait, tamdiu tabidos extenuatos vivere, quamdiu

per tussim pulmonem expurgare possint, atque ubi intus pus remanet, ob respirationis obstructas vias, subitoque ægros suffocari, quod Hippocr. *in 7. aphor.* 16. ita expressit: *a puris sputo phthisis, cum vero sputum retinetur, moriuntur:* excreatio itidem, quæ non repurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture multitudinem & lentorem, atque facultatis imbecillitatem præmonstrat, sed de hoc postea accuratius scribemus. In pleuriticis, peripneumonicis, empyis, atque tabidis, facile ægrotos ac cito exspuere, optimum est, ut docuit Galen. *in lib. de const. art. meden.* In pleuriticis, & peripneumonicis, naturam cœpisse concoquere, sputaque prava qualitate carere, nobis ostenditur, in suppuratis speratur pus posse ita repurgari, ut ad tabem ægroti non abducantur. De iis sputis Hippocr. *in 2. prognost. text.* 43. dixit: *Screatio in omni dolore, qui affligat circa pulmonem & costas, cito promteque screetur, necesse est:* Hoc enim ostendit cum vitalis facultatis robur, tum animalis in cerebro, & musculis, qui naturæ inserviunt, in efflatione, neque ductus obstructione, aut pressu impediri, neque materiam, aut ita lentam ex partibus eximi, aut ita crassam, vel tenuem, ut rursum attolli non possit; sincera vero sputa, mira quoque vocata, pituitosis exceptis, fiunt, teste Galeno *in libro de humoribus:* quæ nullæ aquosæ humiditati sunt permista, ubi præsertim calor flammeus omnem humiditatem consumpserit, quo fit, ut intus incendium caloris esse denotent, atque morbum difficillimum, quod illa sputa sint maligna, vixque rejici queant: Hippocr. *in 2. Prognost. text.* flava sincera damnavit, sed omnium maxime nigra. Contra mista aquoso humido apparent, ubi hoc ipsum haud colore febrili absumitur, aut plurimum pituitosi humoris abundaverit, mista quoque apparent aliis humoribus, quæ varia vocari diximus, atque his multo pejora, quippe quod multiplicare affectum significent. Fœtida itidem, quod graviter olent, insignem humoris facientis putredinem denotant. Qua ratione Galen. *in libro de totius morbi temporibus cap.* 6. sputum impense fœtidum in pleuriticis, & peripneumonicis maxime damnavit, & Hippocr. ad tabem in suspectis,

&

& ſuppuratis. Inſipida ſputa cruda pituita facit, concocta dulcia, itidemque cruenta & pituita ſanguini permiſta. Salſa redditur pituita, cum a calore nimium agitata & aſſata, tum ut Arabibus viſum eſt, aut retorridis vaporibus, aut bilioſis humoribus miſta: acria ſunt & amara ex flava, ruffa, & æruginoſa bile, acida ex humore melancholico. Quæ dolorem levant, optima cenſentur, quod probam notent humorum vacuationem, juxta illud Hippocr. *ſi qualia purgari oportet, purgentur, confert.* Qua ratione Hippocr. *in aphoriſm.* dixit: *ſomnus dolorem ſolvens, bonum. Contra malum.* Idemque in doloribus lateris, ac pulmonum fit, & ubi ſputa dolores non allevant, inutilia habentur, pejoraque, ipſum dolorem augeſcentia. Hæc ſi cum dolore pravam etiam qualitatem habeant, mortem; illa quippe per ſeipſa non prava, tamen dolorem non allevantia, ſuppurationem præmonſtrant. De his Hippocr. *in 2. prognoſt. text. 52. Quicunque autem dolores ex his ſedibus non deſinunt, neque ſcreationum purgationibus, neque ventris ſubductionibus, neque venæ inciſionibus, & medicamentis, & victus rationibus, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt.* De illis quippe dolorem non ſedantibus: Omnes autem excreationes malæ ſunt, quæ non ſedant dolorem; peſſimæ vero nigræ, ut deſcriptum eſt; quæ vero ſedant dolorem, meliores ſunt. Eodem quoque modo ſputa, quæ tuſſim ſedant, optima ſunt, quoniam humorem, inflammationem atque tuſſim facientem, commode purgari ſignificant; contra, quæ multam tuſſim concitant, namque ipſe aut vitio materiæ, quæ cunctatur in pulmonibus, aut inſtrumentorum, aut facultatis infirmitate, humor admodum craſſius magna difficultate attollitur, & in anguſtiis quibuſdam ſic intercluditur, ut quoſdam ſuffocet, & admodum viſcidus a partibus, quibus adhæreſcit, eximi non poteſt, ac ſæpe ſublatum intra pulmonis fiſtulas, glutinis modo hærens, detinetur, Tenue denique circa ſpiritum diffluens ægre exſpuitur: Atque hiſce omnibus multa tuſſis excitatur, quam tollunt, atque compeſcunt, quæ moderate craſſa, non admodum viſcida, neque tenuia Hippocr. propterea ſputa tuſſim multam concitantia *in prognoſticis* maxime damnavit. Con-

cocta demum sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis, alba, levia, non admodum, ut Galen. *in* 2. *progn. text.* 45. docet, tenuia, vel crassa, quæque facile exspuunt, æqualisque consistentia. Hæc fiunt natura vincente morbum. In suppuratis vero, Hippocrate auctore, quod est, album, purum atque fœtoris expers. In *prognosticis* quoque sputum, cui sit permista flava bilis, maxime in pleuriticis commendavit, utpote quod denotet, plurimum materiæ facientis inflammationem recte purgari. Contra tenue, aut nimis crassum, vel viscidum, vel tenue crudum est, nondum naturam quicquam concoquisse explicans: Maligna vero sunt, sincera flava, ruffa, viridia, livida, nigra, versicolora, impense fœtida, dolorem augescentia, atque tussim, cum difficillima respiratione. Atque hæc de diversorum sputorum caussis: nunc ad sputa salutaria, quæ speciatim salutem denotant, descendimus.

Cap. XVII.

De sputis bonis, salutem prædicentibus.

De bonis sputis, salutem denotantibus agentes, primo hæc qualia in & absque febre, tussi, respiratione difficili, aut dolore in vexatis spectari debeant, dicemus: secundo in pleuriticis, & peripneumonicis: atque tertio in suppuratis. Itaque in affectibus Thoracis absque inflammatione & febre, optima sunt sputa alba, levia, æqualia, modice crassa, parum viscida, æqualia, nullo colore pravo infecta, quippe flavo, aut pallido, aut ruffo, aut viridi, aut livido, aut nigro. Quemadmodum colore tincta, & præsertim flavo, Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 8. maxime damnavit, de quibus in sequenti capite nos accuratius; bona itidem sunt, quæ facile excernuntur absque multa tussi, & quæ & ipsam, & difficilem respirationem sedant. In pleuriticis vero, & peripneumonicis sputa salutaria exsistunt, quæ recte valentium non dissimilia apparent, teste Galeno *in pri-*

mo

mo libro de Crisibus cap. 7. neque enim fieri poteſt, ut pectoris pulmonumque partibus maxime læſis, ſputa recte valentium ſimilia excernantur, ſed quinimo ipſa diſſimilia fieri, eſt neceſſarium. At quæ ſimilia ſunt recte valentium ſputis, non niſi in ſtatu morbi exſcreantur, quo tempore morbus perfecte eſt concoctus. Hinc *Galen. in* 1. *aphor.* 12. dixit, ſputa concocta eſſe alba, levia, æqualia, non admodum vel tenuia, vel craſſa, quæque promte facileque excernuntur. Et Hippocr. *in lib.* 6. *Epidem. text.* 44. dixit, in pleuritide, & in Peripneumonicis, in principio ægrotos, ſi ſalutari morbo laborent, aliquid exſpuere, atque hoc coctionis principium propterea indicare, quod ſi tenue exſpuant, mediocrem concoctionem, & craſſam, perfectam, & *in* 1. *aphoriſm.* ait: in iis affectibus ægrotos nihil exſpuere, morbum ſignificare crudiſſimum, coctionis principium aliquid exſpuere, tenue tamen, quod ubi craſſius evaſerit, majorem coctionem, & ubi craſſum, ut dictum eſt, album, leve, æquale facile exſcreatur, perfectam coctionem præmonſtrare. Quare optimum erit ſputum album, uti dictum eſt, leve, æquale, facile eductu. Cujuſmodi in Anaxione Hippocr. vidit die vigeſima ſeptima. Quod forte non videtur omnino verum, ſi Hippocr. *in* 7. *libro Prognoſt. text.* 50. verum ſcripſit, dicens: *permiſta appareat flava bilis admodum ſcreatione oportet:* & paulo poſt: *Screatio flava non multo permiſta ſanguine, in pulmonis morbo, ſi in initio excernitur, ſalutaris admodum eſt.* Qua etiam ratione auctor *Coacor. præſagior.* ſcripſit, in doloribus pleuriticorum utile eſſe, ſputum colorari, & in omni pleuritide & peripneumonia optimum eſſe, ſputum facile citoque excerni, miſtum flavo ſputo, ex quo non modo ſputa alba, bona erunt, ſed flava, cruenta, pallidaque exſcreationi permiſta. Hoc quidem veriſſimum eſt, tamen hæc non in ſtatu, ſed in principio vel in augmento, quod nulla alia ratione fit, quam quod hæc ſputa inflammationem ex bile flava, ac ſanguine fieri præmonſtrent, quæ ceteris aliis, ex aliis humoribus concitatis minus periculoſa, ut Galen. oſtendit, exſiſtit, atque etiam, quoniam humoris inflammationem facientis aliquid evacuari denotent. Hæc itaque

que ſputa in principio, & in augmento morbi educta, haud erunt inutilia. Quæ ſi tardius, ut ait Hippocr. talia excernantur, minus tuta exſiſtunt, quia & morbum tardius coquendum denotant, & longitudinem morbi nunquam periculo vacantem præſagiant. Non ſunt tamen lethalia, ſed longum tantum morbum præmonſtrantia, non inutilia, uti dictum eſt, quod aliquid humoris facientis inflammationem purgari ſignificent, atque etiam inflammationem non eſſe malignam, ſed faciliorem ac ſecuriorem, quam quæ ex aliis fiunt humoribus. Quo fit, ut neque viridia, neque nigra, neque verſicolora, bona ſint. Siquidem a pravioribus ſuccis inflammationem eſſe concitatam notent, ac proinde flavis & cruentis viridia, & nigra ſputa ſint praviora. Bona itidem ſunt ſputa, ſi præter nuperdictas notas hoc etiam habuerint, ut facile promteque educantur. Quod Hippocr. *in* 2. *prognoſticorum, text.* 45. ita meminit: *Screatio in omnibus doloribus, qui ſunt circa pulmonem & coſtas, cito promteque ſcreetur, neceſſe eſt, cito vero exſpuitur, ſi intra tertium diem aut quartum appareat, quod ſi bonum ſit, morbum cum brevem tum ſalutarem oſtendit;* teſte Galen. *libro aphoriſmorum:* tum *in* 1. *lib. de criſibus comment.* 3. *text.* 18. tum *in* 6. *Epidemiorum. comment.* 3. *text.* 79. Multum vero & concoctum in die decretorio, optimum eſt, atque unum ex judicatoriis judicantibus dicitur, quod ſi dolorem tollat, tuſſim atque febrem, alio opus non habebit ſigno, ut optimum ac criticum ſputum judicetur. De Anaxione *Epidemiorum, text.* 65. ait: *Decimo ſeptimo cœpit pauca concocta excernere, levatus eſt. Vigeſimo ſeptimo rediit febris, tuſſiit, multa excrevit concocta, in urina multa ſubſidebant alba, deſiit ſitire, dormivit.* Addamus optima itidem eſſe, una cum alia bona vacuatione conſpecta. In ſuppuratis eodem modo ex Hippocrate *in libro ſecundo Prognoſticorum*, ſputum optimum eſt, album, leve, concolor, vacans pituita, abſque labore & valida tuſſi eductum. Sed addimus copioſum, quod febrem, ſitim, tuſſim, atque malam reſpirationem tollat: ſed de his paulo poſt accuratius agemus. Nunc tranſeamus ad ſputa exitialia.

CAP. XIX.

De malis ſputis exitium prædicentibus.

NUNC ſputa mala, exitium præſagienta in iis, qui nullo morbo laborant, recenſeamus, a pituitoſis exordientes. Quorum quæ diu ex capite in pulmone deſtillant, ſubſtantia admodum tenui, vel craſſa, viſcida, copioſa, figura rotunda, ſapore ſalſo aut acri, maxime ſuſpecta eſſe ſolent. Admodum tenuia tuſſim moleſtiſſimam concitant, & craſſa, obſtruendo vias reſpirationis, ſuffocationis periculum inducunt, idem & viſcida diu pulmonis branchiis adhærendo. Quæ, ſi ſalſa aut acria ſint arterias exedendo ad cruentum ſputum viam parant, & ab eo ad pus, atque tandem ad phthiſin. Rotunda ſputa, quæ a tenaci craſſaque pituita, & a multo calore fieri oſtendimus, perpetuo homines ad phthiſin maxime ſuſpectos reddit. Galen. *in 6. Epidem.* ſcribit, hæc in febre etiam vacantibus vidiſſe, qui etſi per valde longum temporis intervallum quicquam mali pati non videbantur, tamen iſtos omnes phthyſicos contabuiſſe, & *in 4. lib. de loc. affect. cap.* 8. quædam ſputa grandinis granis ſimilia ſe vidiſſe ſcripſit, qui, quin phthiſicus fieret, effugere non potuit. Bilioſa quoque ſputa maxime in ſuſpectis ac phthiſin a Galeno damnantur. Hæc vero colore aut flavo, aut pallido, aut ruffo, & ſapore, aut acri, aut amaro, nobis innoteſcent, coloribus iis hæc manifeſte deprehendimus, quod hi colores, præſertimque flavus, & pallidus bilem amaram, teſte Galeno *in lib. 2. de locis affectis cap.* 10. denotent. Saporibus non ita certe. Siquidem ob permiſtam pituitam ſapores iis hebeſcant, & obſcurentur. Unde medici alioquin eruditiſſimi aliquando decipiuntur, quod bilioſum humorem intus in pulmonem deliteſcentem non agnoſcant, quod ſputa, etſi flava, vel pallida, vel ruffa appareant, minime acria vel amara obſervent. In quibus tamen exeſis pulmonibus cruenta ſputa, vel purulenta, poſtea redduntur, atque inde tabes. De his Galen. *in lib. 4. de locis affect.*

fect. ita habet : *Quidam humorem repente exſpuit liquidæ bili in colore perquam ſimilem , medium videlicet inter flavum ac pallidum , at nulla acredine infectum , atque ita quotidie majorem ejus quantitatem exſpuit , deinde levi ſuborta febricula tabeſcere incepit adeo , ut purulenta ſcrearet , poſtea tractu temporis quatuor videlicet menſium , exiguum cum pure cruorem rejicit , atque ſic aucta febre magis conſumebatur , ac iterum atque iterum pus exſpuebat , adeo , ut magnam ſputi quantitatem redderet , quocirca magis increſcente febre , ac reſolutis viribus , eorum , qui tabe marceſcunt , exemplo , mortem obiit.* Deinde alium vidi eodem fere modo ſex menſibus, ac alium quoque diutius laborantem , igitur qui primus nobis occurrit , initio quidem nihil mali habere , ſed tandem peſſime affici viſus eſt , alterum vero quum conſpiceremus , ei ſtatim ab initio cognito malo , præſenti medicamento ſuccurrere tentavimus , ac multo magis etiam tertio. At quamvis multo negotio utrumque liberare conaremur , nihilominus neque horum ullus , neque alius poſt eos ſervari potuit. Quum enim morti jam proximi eſſent , pulmonis ipſius putres quaſdam partes exſpuebant Ceterum mirum eſt quamobrem , cum hæc ipſa ſputa nullam acredinem habeant , vel amarorem , poſſint pulmones inficere. Sed adhuc magis mirum videtur , cur fit , quod apparentibus ſputis pituitoſis omni ſapore acri , amaro & ſalſo omnino vacantibus , pulmones inficiantur : hoc vero fit , aut quod omnis bilioſus humor acris intus deliteſcat in pulmones ipſorumque branchiis adhæreſcens , ipſos exedat , aut quod ipſa pituita putreſcendo acrimoniam acquirat , qua exedit , ac putrefacit pulmones. Qua ratione fortaſſe & aer phthiſico contagio infectus , quippe ſumme acris redditus , pulmones eorum qui in eo habitant , inficit. Cur vero fit , quod ſputis flavis aut pallidis apparentibus , acri , amaro ac ſalſo ſapore vacantibus , homines ad tabem ducantur : hoc vero fit , quod pituitoſi humoris miſtione in ipſis ſuper facilius , quam color occultetur , & acerrimus , ſummeque putridus humor in pulmones deſtillatus eos exedat , vel dicetur iiſdem ſputis flavis aut pallidis conſpectis , vobis ſignificari intus in pulmones collectum

lectum esse multum humorem biliosum, quo pulmones putrefiunt, exeduntur, atque homines ad tabem provehuntur. Nigra quoque ac melancholica sputa, pessima esse, vel ex eo cognoscitur, quod Galen. *in lib. de constit. art. med. cap.* 16. scripserit, perniciosissimum esse melancholicum humorem præpollentem, tum quod & præditus ipse sit moribus pessimis, & maxime erodat, concoquaturque ægre, nec facile expurgetur, quod plurimæ sit caliditatis index, a qua assatus, genitus est. Ab iis sputis non raro cruenta succedunt, plus in recte valentibus, quam in pleuriticis timenda. Quod Hipp. intelligens *in* 4. *aph.* 25. dixit: *Sanguis quidem supra qualescunque, malum.* In iis sanguis tussi rejectus perpetuo timendus, etsi non perpetuo ipsum exitium sequatur, cum præsertim ex capite destillat, in faucesque irruens, tussi excernatur, quomodo ego post quartanam febrem sanguinem copiosissimum tussi rejeci, quæ excretio fuit crisis me ab ea febre liberans. Ceterum, ubicunque non ex capite destillans, sed e pectore & pulmonibus promanat, phthoes periculum inducit, etsi Gal. *in lib.* 5. *meth. med.* scripserit: Matronam Romanam, & Juvenem a sputo sanguinis, atque alios omnes, qui primo se die ei curandos permiserunt, sanitati restituisse, &c. verum quotquot post aliquot dies tandem, vel dum phlegmone eos sic occupavit, ut urinam febricitantis instar jam haberent, horum nullum in totum fuisse persanatum. Quare merito dixit Hippoc. *in* 7. *aphor.* 15. *a sanguinis sputo puris sputum, malum* & Gal. *aph.* 7. ait: non omne sanguinis sputum esse malignum, sed illud, quod pus subsecutum est. Hoc enim phthoes aversatur. Quod merito Hipp. expressit dicens, a puris sputo phthysis. Quare cruenta sputa e pectore ac pulmonibus educta, a quibus pus subsequatur, exitialia esse, nobis liquido constabit. Addimus, perpetuo inutilia esse, ac malum portendere qualiacumque copiosius excreta quicquam ægrotos non juvant, nec dolorem, nec tussim, nec respirationem difficilem allevantia, atque hæc in iis sputa exitialia erunt; in pleuriticis autem & peripneumonicis, admodum tenuia post principium, aut admodum crassa, aut viscida, aut spumosa, aut rotunda, multa

non juvantia, pauca, & nihil exſpuere, & ſputa evaneſcere ac ſupprimi, & frequentia, alba, flava, pallida, ruffa, viridia, æruginoſa, porracea, fulva, livida, nigra, varia, fœtida, ſyncera ægerrime educta, cum ſtertore quippe in gutture ferventia, tuſſim, dolorem, malam reſpirationem non ſedantia; atque omnium exitialiſſima, prava, quæ tuſſim, dolorem & malam reſpirationem, & febrem concitant, atque augent. Admodum tenuia, craſſa & viſcida, quod ſatis crudum morbum notent, ſi principio fiant, haud inutilia cenſentur, quod tractu temporis concoqui poſſint, ſed poſtea, quippe poſt multos dies apparentia, etſi nihil coquant, peſſima exſiſtunt; admodum vero ſpumantia eodem modo damnantur, potiſſimumque ſyncera, bilioſa, ruffa, viridia, livida atque nigra. Hæc enim fieri a calore immodico, aut urente aut colliquante, alias oſtendimus. Albicantia vero non ita periculoſa ſunt, ut a flatu pituita agitata ſpumeſcant. Qua ratione e pulmonibus educta pituita ex plurimo aere ſpumeſcit. Plerunque in peripneumonicis ſanguis ſpumoſus exſpuitur, auctor Coacor. præſagiorum *in 5. ſec. 2. text.* 67. ait: ſpumoſum ſanguinem in dolore dextri hypochondrii ab hepate manentem exſpui, lethalem eſſe. Rotunda itidem ſputa maxime damnantur, quod intus magnum calorem, quo humor ſiccatur, adeſſe denotent. Quo fortaſſe caput replente, delirium plane ſignificaſſe, Hippocr. *in* 4. *Epidem.* voluit. Hæc in lateris morbo auctor Coac. præſag. perniciem ſignificare voluit. Hippocr. rectius *in Prognoſt.* dixit: *Sputa rotunda, candida, in pleuriticis eſſe inutilia, multa quoque ſputa mala multum periculi minantur, ſi præſertim in die judicatorio appareant, nihilque ægros juvent.* Sunt enim ex judicatoriis non judicantibus. Pauca itidem non minus damnantur, quod non ſufficiant, ad purgandum humorem facientem phlegmonem, omniumque maxime, quæ & cruda ſunt, & magno labore excernuntur. De his Hippocr. *in* 1. *Epidem. Tuſſiebant, ac pauca cocta coacta paulatim vix exſcreabant. Quos vero violentiſſime urgebant, his minime concocta erant, ſed perpetuo cruda ſpuebant.* In pleuriticis nihil minus mali portendit;

dit; nihil exſpuere, diximus crudiſſimum morbum ſignificari, nam, ut ſcribit Galen. *in ſecundo de criſibus cap.* 10. cum paſſio exquiſite anguſta fuerit, ac veluti alligans in ſeipſa univerſum fluxum cohibuerit, tunc facit morbos lethales, qui anguſti, id eſt, ſine ſputo nominantur, & *in lib. de conſtit. artis med.* ait: nihil omnino exſpuere pernicioſiſſimum eſſe, partim quod ſignificet, fluxionem in phlegmone quaſi devinctam retineri, partim vero, quia ea univerſa interius contenta corrumpetur. Huncque morbum concoctu difficilem, & diuturnam fore eam inflammationem, præmonſtrare, Galen. *in* 1. *in aphoriſ.* 10. oſtendit. Qua ratione auctor Coacorum præſagiorum dixit, ſiccas pleurites, in quibus nihil exſpuitur, eſſe periculoſiſſimas. In iiſdem vero bilioſum ſputum, quod incœperat, evaneſcere abſque ratione, delirium portendere auctor Prorrheticorum expreſſit, & ſupprimi proximum exitium denotare Galen. *in lib. de conſt. art. med. cap.* 16. memoriæ mandavit. At phthyſicos, ait Hippocr., eo uſque vivere, quoad exſpuant, atque ubi ſputum retinetur, mori. Frequens ſputum, at non tuſſi excretum, cum alio ſigno phrenitico phrenitim notare *in* 1. *Prorrhet. text.* 6. notatum eſt, & paulo poſt hic auctor in phreniticis frequentem ſcreatum maxime damnavit, & merito ſane, quod ut Galen. expreſſit, cerebri male affecti, id eſt, repleti ſit indicium, & poſtea hunc ipſum frequentem ſcreatum cum refrigeratione nigram vomitionem (quod eſt ſignum pernicioſiſſimum) prænunciare. Alba quoque pituitoſa inutilia in morbis bilioſis ſunt, quod Hippocr. *in* 2. *Prognoſt.* 46. ita expreſſit. *Candida vero glutinoſa ac rotunda, inutilis, & merito ſane cum nihil humoris inflammationem facientis purgari, ſit indicium.* Quod ſane in bilioſis inflammationibus ſatis eſt pernicioſum ab hinc plures annos Baſſani & Moroſticæ, pleuritides peſtilentes, quæ quatuor & ad plus 7. diebus homines jugulabant, graſſatæ ſunt, in quibus, quæ per ſputum excernebantur, erant pituitoſa, alba. Quibus ſane ſputis quidam Medicus, parum tamen in Galeni doctrina verſatus, perpetuo bene de iis ſperabat. Qui facile decipiebatur, ignarus hæc ſputa alba pituitoſa indicio nobis fuiſſe, nihil

humoris facientis inflammationem purgari, propterea & morbum crudissimum, & summe perniciosum præmonstrari. Quod Hipp. in uxore Euxenii pleuritica, quæ eo morbo obiit, observavit, ea enim per sputum pauca, candida, tenuiaque exspuit. Flava & pallida nec non & cruenta non admodum sputa permista, post principium si excerni incipiant, morbum concoctu difficilem, longum atque hac de caussa periculo minime vacantem, significant. Contra, quæ in principio apparent, morbum enim solutu facilem, præmonstrare superius ostendimus. De his Hippocr. *in 2. Prognost.* ita habet. *Si enim multo post ab initio doloris screatur flava, aut ruffa, deterior.* Quam paulo post, expressit: *Septimo die tardiusve apparentem, minus tutum morbum præmonstrare.* Idem præsagiunt, pallida, ruffa, viridia, fulva, livida atque nigra: Viridia, æruginosa magnum caloris incendium copiamque æruginosæ bilis præmonstrant. Hippocr. *in Prognost.* excretionem vehementer viridem maxime damnavit; & Galen. *in lib. de tot. morbi temporibus* sputum vehementer fulvum, summe perniciosum facit, periculosius est lividum, quo aut a modica atra bile, aut a caloris exstrinctione fiat. Quod merito auctor Coacorum præsagiorum initio morbi conspectum maxime damnandum credidit. Nigrum omnium est perniciosissimum, cujus caussam diximus esse ex Galen. 1. *de crisibus* aut vehementem perassationem, aut refrigerationem, quippe exstincto calore nativo. Merito itaque dixit Galen. magnum morbum significare: & *in 1. de crisibus* mortem significare, & auctor Coac. præsagiorum dixit, eos, qui nigra rejiciunt, perniciose se habere. Hippocr. *in libr. de morbis, text.* 45. ait: eos, qui cum saliva grumos nigros sanguinis tussi rejiciunt, tertia die mori. Non minus mala esse videntur colore varia, quod multiplices affectus subesse denotent. Quare Hippocr. hæc sputa simul cum dolore acuto exitialia esse voluit. Syncera vero perpetuo damnantur, nam bona, ait, sputo permista esse, contra mala, omnium maxime meraca, quod fiant omni humido seroso a calore consumto, flava itaque, sincera, rufa, æruginosa, fulvida, livida, atque omnium maxime nigra, meraca, prava exsistunt. Ut Hippocr.

in 2. *Prognostic.* nobis tradidit. Hæc enim desperatæ salutis morbum præmonstrant. Fœtida etiam perpetuo in acutis morbis damnantur; quod præexcellentis putredinis nobis sint argumentum. Graveolentiam in sputis distinctim tabidos a non tabidis notare, Hippocr. *in aphorism.* meminit, atque in ipsis istud esse lethale. Mala quoque diximus esse quæ difficillime exscreantur. Quod Hippocr. *in* 1. *Epid.* in multis vidit. De quibus dixit: *Tussiebant, & pauca cocta paulatim vix exscreabant.* Quæ itidem fervent in gutture cerchnonque & stertorem inducunt, non minus prava exsistunt. De his Hippocr. *in* 2. *Prognost. text.* 48. *Mala etiam excretio, qua non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture.* Non minus mala sunt, quæ nedum tussim tollunt, sed quinimo ipsam concitant, & augent, ut docet Hippoc. *in* 1. *Prognost. text.* 52. Qui non minus ibidem damnavit sputa, quæ dolorem non sedant. Non tamen hæc sufficient nobis ad prædictionem, nisi alia, ut docet Galen. accuratius spectemus. Eodem itidem modo mala sunt, quæ neque malam respirationem, neque tussim, neque febrem, etsi multa sint, tollunt, quæque vero in aliquo decretoriorum dierum, erumpunt, ac ab ipsis ægroti in deterius abeunt, cum signo aliquo prava lethalia profecto exsistunt. Atque hæc sunt sputa in pleuriticis ac peripneumonicis damnanda. Nunc eadem in suppuratis consideremus.

CAP. XIX.

De prædictione in suppuratis.

QUICUNQUE pus obtinent, ait Galen. *in* 2. *Prognost. in text.* 60. intus in corpore universum, sive contentum habeant in parte inflammatione affecta, sive etiam post eruptionem, nomines tales empyos, id est, purulentos seu suppuratos, licebit. Sed Medici assolent potissimum illos, qui in thorace ac pulmone talem habent affectionem, empyos, id est, purulentos nominare. Id vero pus post eruptionem inter

thoracem pulmonemque continetur, & nisi cito exscreetur, tabidi intereunt, febricitantes tenuiter quidem, at calore jugiter quodammodo in nocte crescente. Veteres in qualibet parte corporis puris collectionem empyema dicebant, suppurantiaque ob id medicamenta, alii empyemata, alii diapyemata, alii cum in viscere pus collectum est, atque demum, ut dictum est, eos solos empyos esse volunt, quibus inter thoracem & pulmonem pus aggregatum est, nimirum in loco phlegmone obsesso, & ab eo pure intra thoracem effuso hujusmodi affectus nascitur. Fit vero hujusmodi pus, ubi materia phlegmonis non repurgatur, intus enim contenta a calore in pus vertitur. Quod in Hippoc. *in 7. lib. aphor.* 38. ita expressit: *Distillationes in ventrem superiorem ad suppurationem veniunt intra dies* 20. & clarius *in lib. 5. aph.* 8. de pleuriticis; *Quicunque morbo laterali laborantes in* 14. *dieb. non repurgantur, ii ad suppurationem vertuntur.* Ubi enim pleuriticorum dolores neque purgatione per sputa, neque alvi dejectione, neque sanguinis vacuatione, neque victus ratione, neque aliis medicamentis non finiuntur, suppurationem excitant, aut mortem suffocatione. Quod probe Galen. *in Prognost.* ita expressit, *Quicunque dolores circa thoracis ad pulmonis sedes non desinunt, adhibitis subsidiis, idque malum tantummodo habent, nec ullum aliud exitiosum indicium adest, eos suppuraturos exspectabis.* Suppuratis itaque inflammationibus, ipsarumque humoribus in pus conversis, nisi per sputa repurgentur, rupta vomica pus in cavitatem thoracis & pulmonis effunditur, atque tunc vere ii empyi existunt. Quo pure aut suffocantur, aut liberantur, si probe spatio dierum quadraginta per tussim purgentur, quod hisce verbis Hippoc. *in 5. aphor.* 15. docuit: *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur:* & Gal. *in comment.* ait: nisi iis diebus per sputa pus totum expurgetur, putrescit, pulmonesque putrefactum exedit, atque ad tabem conducit, quæ est totius corporis extenuatio propter insanabilia illa pulmonis ulcera, & macies cum debili febre conjuncta, quem affectum peculiariter Græci, maximeque Athenien-

nienſes, ut Galen. meminit, *phthoen* appellabant, atque Hippoc. *phthyſin*. His ad extrema redactis & deploratis accidit capillorum defluvium propter ſiccitatem, & alvi profluvium propter virtutis imbecillitatem, teſte Galeno, atque ſputa retinentur. Tamdiu enim extenuati vivunt, quamdiu extuſſire & per ſputa pulmonem expurgare poſſunt, ubi vero intus ipſa remanent, reſpirationis obſtruuntur viæ atque ægri ſuffocantur. Sed ad ſuppuratos ſeu empyos redeamus, quorum prognoſis, ut illuſtretur, primo an pleuritici, vel peripneumonici, vel anginoſi ad ſuppurationem inclinent, videndum erit, & poſtea quibus ſignis nobis innoteſcant, tertio, quando ruptio fiat, atque demum de iis, qui ſervantur, & quibus ſignis nos id deprehendimus, atque de iis, qui moriuntur, agemus. Quibus vero futuros purulentos ſperamus, Hippoc. in hunc modum docuit: Quicunque dolor in his affligit ſedibus, non deſinens neque ſcreationis purgatione, neque ventris ſubductione, neque venæ inciſione ac medicamento, & victus ratione, in ſuppurationem verti, ſciendum eſt. Sed quia circa puris generationem, ut Hippoc. *in 2. aphor.* 47. docuit, dolores ac febres contingunt magis, quam ubi jam eſt genitum, neceſſe eſt, in ſuppurandis dolores ac febres augeri. Proinde de his ita habet. *Conſiderandum autem oportet ſuppurationis initium fore, colligentes a die, quo primum homo febricitavit, aut quo rigor eum prehendit, & ſi dixerit pro dolore ſibi ineſſe pondus in loco, quo dolore afficiebatur. Hæc enim fiunt inter initia ſuppurationum.* Ex hoc igitur tempore ſuppurationum fore eruptionem ad prædicta tempora oportet. Galen. vero in commento dixit: indicia ſuppurationis eſſe pro dolore gravitatem ſeu pondus, rigorem ſeu horrorem, atque febrem, qui multo quam anterior vehementius affligat. Addit ultra gravitatis ſenſum, calorem in lateribus, aut in altero tantum, ubi ſuppuratio tantum in altero latere fuerit. Quod ita docet. *Si vero ſuppuratio in altero latere tantummodo fuerit, vertere ac ediſcere convenit in his, utrum in altero habeat latere dolorem & utrum calidius, quam alterum ſit, atque eo incolume latus cubante inquirere oportet, num aliquod deſuper onus illi pendere videatur,*

tur,

tur, si enim id fuerit, suppuratio in altero latere est, utrovis onus exsistat. Quare his signis suppuratos deprehendemus, quippe rigore vel horrore, qui fit, teste Galeno, a puris acrimonia, partes inflammatione affectas infestante, febre anteriori, quæ vehementius affligat, atque pondere in lateribus, aut in altero tantum, ubi in uno tantum pus collectum est; addo calorem perceptum in utroque latere, aut in altero, ubi in uno tantum, ut dictum est, pus collectum est. Quod sane pus auctum multitudine atque a natura concoctum erumpens, per tussim purgetur, atque ita Empyi, id est, suppurati servantur. Quod si nullo pacto rejiciatur, quod debilibus accidit, suffocati, aut tabidi moriuntur. Hinc Hippocr. *in* 2. *Prognost. text.* 6. ait: seniores potius interire quam juvenes, quoniam, ut ait Galen. imbecilles vires habent, & uti hi liberentur, magna vis requiritur, quæ per tussim ac sputa expurgat. Cum hi, qui servari debent, plurimum puris tussi purgare debeant Galen. *in* 5. *lib. de loc. affect. cap.* 3. quosdam empyos meminit sanatos, qui puris quantitatem quindecim usque heminarum exspuerunt. Quare qui plurimum exspuunt liberantur, & hoc est, quod ait Hippoc. *in* 5. *lib. aphor.* 15. *Quicunque ex morbo laterali fiunt empyi, id est, suppurati, si quadraginta diebus purgantur, a die qua fit ruptio, liberantur.* Ubi vero non exspuunt, aut suffocantur, quod accidit propter puris lentorem, & crassitudinem, & membranæ pulmonem continentis densitatem, atque ob facultatis debilitatem, dignoscuntur respiratione, in qua totus thorax attollitur, nullaque purgatione per sputa apparente. Galen. *in lib.* 4. *de loc. affect. cap.* 7. ait: *Quibus ex suppuratis, ob puris copiam inter thoracem & pulmonem collectam, totus in respiratione attollitur, fieri ob virium imbecillitatem, nequeuntibus suppuratis pus purgare.* Ubi vero non suffocantur, tabidi intereunt, ut ait Galen. febricitantes tenuiter quidem, ut calore jugiter quomodo in nocte crescente, quo non purgatum pus intus putrescat, pulmones exedat, & ulceret. Quæ ulcera sequi totius corporis extenuationem, & maciem cum debili febre conjunctam, nuper ex Gal. ostendimus, quem affectum Hippoc. phthisin, & Græci olim Athenien-

nienſes phthoen appellarunt. Quibus vero notis iſti empyi tabidi facti dignoſcantur, Hippoc. hiſce verbis expreſſit: Omnes aut purulentos agnoſci his indiciis convenit: *Principio ſi febris non dimitti, ſed interdiu tenuior, noctu vehementior eſt: Si ſudores multi ſuperveniunt, ac tuſſiendi cupiditas eſt, nec quicquam tamen dignum commendatione exſpuunt, ſi oculi cavi redduntur, maxillæ vero ruborem trahunt, & ungues manuum curvantur, digiti vero potiſſimum ſumma caleſcunt, atque in pedibus tumores fiunt, neque cibum appetunt, ac puſtulæ circa corpus erumpunt.* Gal. *in comment.* ait: Febres non dimittere, quod partes ipſæ corporis ſolidiores incaleſcunt, ex quo calor manet aſſiduæ febri ſubſimilis, perinde ut calx debilis contingentibus, qui calor, quod hecticorum ſignum proprium creditur, quoties ægri eſitant ac bibant, perinde ac in calce aqua perfuſa fit, calidior evadit. Quo fit, ut tangentes exterius ægrum multo calidiorem perſentiant. Sudores item continuos elici propter virium debilitatem, & quod diductum alimentum dejiciatur. Quin etiam tuſſiendi cupiditas, id eſt, voluntas prehendit, nec quicquam dignum commendatione exſpuunt, ob puris lentorem & craſſitudinem & continentis pulmonem membranæ condenſitatem, tum etiam debilitatem in ægro facultatis. Oculi cavi propter exſiccationem redduntur, quod omnibus longis febribus eſt commune, rubent propter calorem in pulmone, & item tuſſedinem, quæ vultum calefaciunt. Ungues curvantur, quia caro eos firmans conſumitur, & digitorum interiores ſummæ partes, quippe carnulentiores calidiores apparent, quod calor hecticus ſolidiores occupet partes, & in iis plus apparet, ubi humor largior ineſt, pedes intumeſcant, inde caloris incipiente exſtinctione, quippe quod partes eæ ab origine longiſſime abſunt. Cibum non appetunt, appetendi facultate exſtincta, puſtulæque erumpunt in cute derodente ſanie ex intimis ſedibus ad cutim effuſa. Atque hiſce ſignis empyi tabidi dignoſcuntur, quorum caſus ſunt exitiales, qui, quoad ex pure, puſque contentum excernere poſſunt, Hippocrat. auctore, vivunt. Unum eſt, ad ſputa ipſorum attinens, ſcitu dignum, quod in ipſis

quippe tabidis desperatis, nihil concoctum observari Gal. *in* 3. *Epid.* affirmaverit, sputum cessat, ac supprimitur, alvus humida, pedes intumescunt, & reliqua fiunt, quæ desperatam ipsius salutem præmonstrant. Primo itaque humor, faciens pleuritim aut pulmoniam, non purgatus putrescit, & in pus vertitur, mox erumpit, & tussi purgatur. Quod sane determinato temporis intervallo multum collectum, & inter thoracem & pulmonem effusum foras erumpit, plerunque viginti diebus & aliquando citius, & aliquando tardius. Quam rem & signa quibus id agnoscimus. Hippoc. *in* 2. *Progn.* ita expressit. *Quæ vero citius ac tardius rumpuntur talibus cognoscantur signis oportet, si dolor inter initia exstitit, & item difficultas spirandi, nec non tussis, atque etiam screatio perseveret vigesimo die exspectari, aut etiam ante eruptionem oportet, si vero continentior fuerit dolor, & alia omnia in his fuerint ex ratione, postea exspectari oportet eruptionem, sed praire necesse est & dolorem & spirandi difficultatem, & screationem, antequam pus excernatur.* Quibus Galen. colligit signa futuræ vomitæ eruptionis esse hæc, quippe dolorem, spirandi difficultatem, tussedinem, & screationem, quæ si continenter & vehementer affligant, celerem eruptionem exspectari oportebit, & si nec continentes, nec vehementes infestent, tardiorem. Ceterum necesse est, eroso obvolvente pus corpore, ab acrimonia ejus dolorem fieri, tussedinem, & exscreationem, quia sanies quædam tenuior obductum penetret corpus; spirent quoque difficulter necesse est, & propter universam corporis conditionem, sed præcipue ob accedentem dolorem. Ratio vero hujusce eruptionis in naturam moventem, atque in multitudinem puris vel ejus pravam qualitatem expultricem ad exscreationem irritantem refertur. Hæc eruptio fit ante tempus, quippe ante concoctionem puris, aut propter bilem synceram, sputo non permistam, nec ad mediocritatem naturæ convenientem deductam tunicam, pus continentem, erodentem. Unde dolor, tussis, respiratio difficilis & exscreatio eruptionem antecedunt, aut propter puris copiam vel infestam putredinem, vel utrumque simul expultricem movens. Quæ eruptio symptomatica est

&

& non bona, & illa quippe pure concocto a natura fit critice, & bona, in qua pus album, purum, æquale & læve spectatur, in ea vero, quæ ante tempus fit, symptomatica est, pus crudum, versicolor, fœtidum, aut flavum bile permistum apparet. De hac eruptione auctor Coac. præsag. *in 5. Coac. præsag. sect. 2. text. 35.* ita habet: *Quibus vero cum bilioso purulentum sputum expurgatur, sive pus seorsum exeat, sive permistum, bilioso ut plurimum mors accidit decimo quarto.* Sed his præmissis occasio postulat, nos modo in suppuratis prædictionem aggredi, proinde in primo, de suppuratis, qui facta eruptione servantur, agimus. Hos hisce signis innotescere nobis Hippocrat. docuit, quæ ita expressit. *Bona vero hæc sunt, facile morbum ferre, bene spirare, dolore vindicatum esse, sputum facile extussire, corpus æqualiter calidum videri, ac molle, siti non detineri, urinas, dejectiones, somnos, sudores, singula intelligere bona, uti præscriptum est succedere. Ita enim omnibus his evenientibus, homo haud sane morietur:* & paulo post. *Hi vero potissimnm semper sunt, quos febris eodem die post eruptionem dimiserit, ac cibum citius appetunt, & siti liberati sunt, & venter exigua ac consistentia dejicit, & pus album læve concolorque est, ac vacans pituita, & absque labore ac valida tussi expurgatur. Itaque optime quidem sic ac celerrime vindicantur, sin minus, qui ad hæc proxime accedunt.* Quod sputum auctorem quoque Coac. præsag. maxime damnasse nuper meminimus. Uxor Meandri Cæci, ut scribit Hippocrat. in Epid. statim chlorum & purulentum exspuit. Filius Antiphradis primo purulentum & pallidum, & mox viride. Ermoptolemusque pallidum & Hippocrat. *in aphorismis* ait: *Si empyis, quum utuntur aut secantur, purum & album pus effluat, evadunt: si vero subcruentum fæculentumque & fœtidum, pereunt:* & hæc sufficiant in prædictione purulentorum, de quibus præsentem tractationem non inutiliter Medicinæ studiosi legent.

Cap. XX.

Quid in morbis acutis Cerchon, vulgo ranticum significet.

Solet sæpius in multis acutis morbis, & in omnibus quidem moribundis quidam fervor, seu ebullitio in gutture observari, quod Græci κέρχων vel κέρχνον appellarunt, latini fervorem seu ebullitionem in gutture, alii asperitatem rancidam circa asperam arteriam & fauces vocant, & vulgus medicorum ranticum a rancido fortasse nomine corrupto. Sed mea sententia hæc omnia non sunt synonima, siquidem aliud est rancidum, seu asperitas rancida, a gutturis fervore seu ebullitione, quam ranticum dicunt. Hanc enim Gal. *in lib.* 3. *comm. de articulis* vocat κέρχώδειν non κερχνώδειν, a κέρσχνειν verbo quod sonum notat, qui vel angustia loci, quo spiritus redditur, vel humoris multitudine accidit, & plerumque utroque concurrente, quem spiritum nonnulli δάσεα, id est, asperum appellant, illum κερσχνώδειν, qui affectu, *in* 2. *lib. de caus. symptom.* est exiguus ad tussiendum impetus, quem tamen non perpetuo tussis sequitur. Nam ea, quæ fauces exasperando tussim movent, Gal. *in* 3. *comm. de articulis* nuperrime citato κερχνώδην vocat. Ceterum utcunque sit, hi duo affectus maxime similes existunt, quippe κέρχων & κέρχνων, id est, gutturis fervor seu ebullitio in gutture, a sono ebullientis ac ferventis aquæ dicta, & asperitas rancida; apparet vero inter ipsos differentia aliqua, quippe quo fervore seu ebullitione sonus & strepitus manifestus appareat, & in rancida asperitate, obscurius. His proximus est stertor, qui itidem est sonus similis, sed ambobus major, & manifestior. Plures hos affectus confundunt, differreque tantum loci varietate atque magnitudine putant, stertorem strepitum illum vocantes, qui in via subauditur, & fit, quæ est inter palatum & nares, qualis est dormientium, in larynge, sive in capite, seu ostio asperæ arteriæ, gutture dicto, fervor & ebullitio κέρχων dicta, & in arteria ipsa κέρχνος, id est, asperitas rancida secundum aliquos,

quos, & secundum alios stridula ejusdem arteriæ asperitas, in moribundis hic affectus Græcis etiam oregmon, & vulgo medicorum ranticum, quasi rancidum spiritum sive sonum dixerint, qui affectus est veluti concertatio humoris & spiritus in asperis arteriis. Fiunt vero hi affectus, vel propter naturæ infirmitatem, utpote cum pulmo undique pure, vel humore plenus, quod Hippocr. *in 2. prognost. text.* 48. expressit, dicens: *mala etiam screatio, quæ non expurgatur, nec projicit ipsam pulmo, sed ob nimiam plenitudinem fervet in gutture. Non expurgatur, nec sputum projicit, aut ob humoris excernendi lentorem, quo asperæ arteriæ adhærescens a spiritu agitatus fervorem seu stertorem facit, vel branchiorum obstructionem, aut ob arteriæ & gutturis compressionem interceptione meatus, in quo refractus & agitatus humor aliquis in gutture fervet.* Hinc pectore angustos stertorosos, *in lib. 3. de diffic. resp.* Galen. vocavit. Qui duas tantum caussas huic affectui assignavit, quippe loci, quo spiritus redditur, angustiam, vel humoris multitudinem, vel utrumque simul, sed necesse est, ut virtutis impotentiam addamus, ob quam oregmone fit in moribundis, quippe natura quicquam purgare non valente. Quibus colligamus non perpetuo hoc symptoma, quippe fervorem seu ebullitionem esse lethalem, sed ubi multitudine humoris natura oppressa non possit pulmo exscreare sputum, aut spiritus via, arteria scilicet, graviter oppressa, qua ratione hiantes moribundi multi stertunt. Cujusmodi fuit observatum in Menone, de quo ait Hippocr. *in 7. epid. text.* 8. *arteria subsibilabat, cum stertore:* & *text.* 15. de uxore Theodori: *arteriæ & pectoris stridula quædam asperitas, strepitus & fluctuatio puris:* & *text.* 19. de uxore Polycratis: *intus circa arteriam & fauces sibilus erat & Cerchnon, id est, asperitas*, ut Valesius vertit, rancida. Ermoptolemus peripneumonicus decimo quarto pallidum exscreabat & stertebat, & anginosa itidem cum stertore, convulsa obiit; & in filio Antiphradis pleuritico, in faucibus plerumque rancida asperitas subsibilabat. In quibus omnibus illud symptoma partim ad naturæ impotentiam, partim ad multitudinem & lentorem puris seu humoris fuerat referendum, est vero

perpetuo malum, & non parum timendum, summe vero perniciosum post morbi principium, prælanguidis viribus redditis, quod id præmonstret præ imbecillitate naturam quicquam non posse excernere & suffocari, cum hoc symptomate aliquod aliud necessario una aderit exitiale signum. In principio vero sæpius fit, ut præ copia nimia in gutture ferveat humor, vel præ lentore nimio materia arteriæ adhærescens, quo humore postea concocto, & per sputum purgato, cessat Cerchos seu ebullitio. Cognoscitur vero, quo una adsint alia signa bona, & nullum perniciosum illuxerit, cujusmodi fuit in Pisistrato visum. De quo Hippoc. ait: *stertorosum in faucibus, bene autem ferebat morbum, mente constabat, calor remisit, simulque excretio, & stertor evasit.* Atquæ hæc de prædictione ex sputis.

Cap. XXI.

De prædictione ab abscessibus.

Diximus in sexto libro, quid sit abscessus, differentiasque ac signa, quibus Medici futuros abscessus in morbis prænoscunt. Nunc ab ipsis abscessibus, quomodo in acutis morbis cum salus tum exitium prænoscatur, perscrutemur, supposito illos nobis affuturos, quam rem prænosci a morbo, qui non solvatur, & ab urina tenui & cruda, quam ægroti, ut docet Hippocr. *in 2. progn. text. 24.* longo tempore mingunt, atque a signis salutaribus, Galen. *in lib. 2. de crisib.* statuit. At a quibus sane abscessibus nostrum prædicendi institutum prosequemur? Siquidem ibidem dixerimus, nomine abscessus, multos affectus ex Hippocrat. doctrina intelligi: Primo per abscessum intelligimus omnem humorum translationem ab una parte corporis in aliam, in qua translatione humores aut effluunt, aut decumbunt. Unde excretio & humoris decubitus dicitur abscessus: hoc ipso etiam nomine abscessus mutationem morbi accepimus, ut quando angina in peripneumoniam mutatur, suppurationem, & quicquid in cute

cute erumpit a caussa interna, aut quod magis proprie dicitur, per abscessum intelligimus humoris decubitum, qui tumorem facit. Nos vero hic per abscessus omnia intelligemus, quæ in cute erumpunt, atque humoris decubitum cum tumore aut inflammatione. Sed age de bonis abscessibus, salutem denotantibus, agamus. Boni itaque dicuntur, qui erumpunt cum signis coctionis, in die decretorio, in partibus a visceribus, & a morbo longinquis, quique suapte natura boni sint, & qui perseverant, non diminuuntur, ac augentur, & demum qui suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos juvant. Dictum est a nobis superioribus libris, atque demonstratum ex Hippocrat. *in Epidemiis* concoctiones celeritatem portendere judicii, securitatemque salubrem, ac proinde coctionis signa nunquam male apparere: Quo fit, ut ne dum abscessus omnes, sed omnes vel etiam excretiones concocto morbo apparentes sint laudandæ: Eo efficacius abscessus judicium præsagii confirmabunt, si in aliquo dierum decretorium eruperint. Quod eo certius præmonstrabunt suapte natura boni, quippe qui laudabili substantia, figura, loco, colore, magnitudine atque copia erumpunt. Molles bonitate duris ab Hippocr. præferantur. De iis, qui suapte natura commendantur, Hippocr. *in lib. 6. Epidem. comm. 1. text. 23.* ita habet: *Tubercula foras ex tumescentia, & acuminata, in turbinemque gracilescentia, æquabiliter maturescentia, non circum dura, declivia, & non bifida, meliora. Contraria vero, mala, & si quam plurimum contraria, pessima;* & in Prognosticis. *Quæcumque exterius vergent, optima sunt, quam maxime extrorsum spectantia, & in aciem turbinata, sed quæcumque introrsum rumpuntur, pessima sunt:* Quæ externas partes minime attingunt, acuta itidem latis bonitate prætulit. Ex loco itidem, qui ad exteriora feruntur ab Hippocrat. laudantur, de his *in 6. aphorism. 25.* ait: *Erysipelas ab interioribus ad exteriora verti, bonum.* Qua ratione in angina tumorem in collo optimum esse statuit. Optimi itidem sunt, qui in partibus remotis & ignobilibus concitantur. Qua ratione Hippocr. *aphorism. 37.* dixit, omnes abscessus, qui ad crura fiunt,

fiunt, in pulmoniis vehementibus esse utiles, & Galen. ait: Si quidem vera sit sententia. Hippocr. 2. *lib. Epidem.* præscripta de bonis abscessibus, ut optimi sint, si maxime deorsum, & quam longissime ab ægrotatione, absistant, magis vero si concoctione pariter fiant. Colore etiam boni aut rubro, aut flavo, aut albo spectantur, magnitudine quidem etiam mediocri, ita ut neque pauciores, quam corpora purgare valeant, neque grandiores quam sustineri possint. Copia etiam copiæ humoris morbum facientis respondere debeant, nam immoderatius apparentes non sunt securi, quod & aliquam internam partem vel principem, vel vitæ necessariam obsideant. Qui cito maturescunt, ac suppurantur, laudantur. De his forte Hippocr. *in 2. prognost. text. 64. Quibuscunque abscessus fiunt ex pulmoniis morbis, circa aures suppurantur, vel ad inferiora loca, & ad fistulam perveniunt, isti evadunt.* Boni etiam sunt, qui perseverant, quod a facultate robusta fit, atque augeantur, atque ut diximus, suppurantur, & qui una cum bonis signis apparent, atque ægrotos morbo, vel liberent, vel allevant. Qui merito, ita apparentes sunt, ex judicatoriis judicantibus, quique natura morbo prævalente fiunt, atque isti sunt abscessus salutares. Malos vero esse omnes abscessus, cum cruditatis signis apparentes, in diebus non decretoriis, suapte natura mali, in partibus proximis morbo, membrisque principibus, perseverantes non suppurantes, pauciores, copiosiores, parviores, majores, qui statim exorti recurrunt, seu retrahuntur intus, atque evanescunt, cum malis signis nihil juvantes, atque lædentes. De iis, quæ morbo crudo exsistente apparent, Galen. *in 1. Epidem.* ita habet: *Omnium, quæ tunc inciderent, incommodorum erat caput, cruditas humorum, quod si quando natura per vim ad aliquos eorum excernendos aggressa esset, nihil proficiebat, imo vero ab iis superata, aut in profundum recurrere permisit, aut propter paucitatem excretionum abscessum moliebatur.* Alias a nobis demonstratum est, nullam excretionem, vel abscessum fidelem esse, quæ cum signis cruditatis apparet, etiamsi ad probam maturationem perveniat. Concoctiones celere judicium & securitatem promittunt. Sed ne

nunc

nunc quidem caussæ febrium, quæ intra venas continentur, erant concoctæ. At parotides erant tamen naturæ, quod infrequens esse, & debere memoria teneri dicebam. Nam posse fieri quapiam in parte privatim concoctionem, toto morbo non concocto. Mali itidem sunt, qui decumbunt in diebus non decretoriis, hi nobis quidem indicio sunt, illum decubitum sive excretionem humoris non fieri a natura salubriter agente, sed morbo coacta, quippe aut humoris multitudine, aut prava qualitate, ante tempus irritata ad pugnam, quare mirum non est, si perturbato ipsius naturali ordine in diebus non decretoriis expellat, eoque apertius mali abscessus dignoscentur, si suapte quoque natura mali exsistant, cujusmodi sunt, ex Hippocrat. *in* 1. *prognostic. text.* 30. tubercula circum dura, bifida, inæqualia: & *in lib.* 6. *Epidemiorum*, foras non extumescentia, non acuminata, neque in turbinem gracilescentia, non æqualiter maturescentia, circumdura, non declivia, atque bifida. Qui vero ex abscessibus malignitatem habent, cum febre continua omnes exitiales sunt. Cujusmodi fuerunt in ea pestilentia, quam Hippocrat. *in lib.* 3. *Epidem. comm.* 1. *text.* 13. recensuit, scribit enim ignes malignos multos interemisse, tubercula, carbunculos, fluxiones ad pudenda. Herpetes multos malignos in ea pestilenti constitutione grassatos fuisse, pluresque iis fuisse interemtos. Pauciores etiam abscessus, & majores damnantur, de Hippocr. *in* 1. *Epid. comm.* 3. ait: *His succedebant abscessus, aut majores, quam ut ferri possunt, aut minores, quam ut prodessent quicquam:* & antea dixerat: *Papulæ parvæ, quæ non essent excernendis morbis:* & postea de Sileno: *papulæ cum sudore rubentes, rotundæ parvæ, varis similes permanebant, nec abscessum efficiebant.* Copiosiores etiam tutæ non sunt, nisi ad purulentos abscessus deveniant, nimis copiosum humorem denotent, ex quo timor est, ut ne tantum cutis, sed quin etiam pars aliqua interna, aut ex principibus, aut ex necessariis obsideatur. Qua ratione auctor Coac. præsagiorum merito dixit: *Quibus in febre continua pustulæ toto corpore excitantur, lethale, nisi superveniat purulentis abscessus.*

In his enim, quorum corpora acuta febre vexata, undequaque abscessibus, aut parvis aut magnis scatent, periculum est ne retrocedant, principemque vel vitæ necessariam aliquam partem, ut diximus, occupent, quod est exitiosum. Hujusmodi casum Hippocr. in Tymonactis puero vidit, de quo *in 7. epid. text. 4.* ita habet: *Tymonactis puero quasi duorum mensium exanthemata in cruribus, & in coxis, & lumbis, Hypogastrio, & tumores valde rubicundi: Sedatis autem his convulsiones & epileptica fiebant sine febre multis diebus, & mortuus est.* Non minoris periculi sunt, tumores admodum rubentes ac omnium maxime liventes, & nigricantes, quem pravum colorem in exanthematibus nec vel etiam mulierculæ ignorant, iis etenim valde rubentibus, linentibus ac maxime nigris merito de ægrotorum salute plurimum dubitandum putant. Hippocr. *in 1. Epidem. comm. 1. text.* 38. in ea pestilenti constitutione ait; grassatos fuisse tumores secundum aures nigricantes, qui nihil denunciarent, & in Critone moribundo pustulæ nigræ eruperunt, & papulæ, quæ in Sileno ante mortem apparuerunt, fuere rotundæ, parvæ, varis similes, valde rubentes. Abscessibus vero sine ratione sublatis nedum fidere non debebimus, sed quinimo ab ipsis plurimum timere. Sine ratione dico, qui nulla prægressa aut vacuatione aut purgatione vel a natura, vel ab arte intus retrahuntur, atque evanescunt. Hujusmodi abscessus periculum delirii & mortis imminere Hippocr. *in 2. prognost.* notavit, de his *in 1. Epid.* scribit: *Cum in morbo aliquo judicationis tempore tumores secundum aurem exorti prius, quam suppurentur, inaniuntur, id est, retrahuntur, & evanescunt, exspectare oportet ita affectis recidivam.* Gal. vero *in 1. prorrh. comm. 1.* ait: *Talium autem signorum genus deterrimum esse constat, nempe, quæ vel tubercula vel pustulæ ex imo ad cutem enata, recurrerunt, gravissima omnium exsistunt, omniumque maxime, ubi abscessus humoris fluxi tenuitatem, aut partis Laxitatem, aut aeris caliditatem, aut adhibiti medicamenti discutiendi potestatem habentis, sed ob virium lapsum intus recurrerunt.* De his Hippocrat. *in 1. Epid.* Quibusdam in articulos, præsertim in coxendicem decumbebant, paucis decretorie

rie cessabant, statimque superati ad priorem statum redierunt, quod in Anaxagore splenetico, & mali coloris Hippoc. animadvertit: In quo tumorem habuit in coxendice, quo evanescente, ipse mortuus est: Ceterum utile erit, non distinguere abscessus longo tempore perseverantes, & postea intus recurrentes, ab his quod statim oborti recurrunt; his enim longe majus periculum quam iis minantur, quod Galen. in 1. *Prorrhet. comm.* 1. confirmavit, cum dixerit, tales abscessus esse deterrimos, atque etiam ait, sudores quoque, qui cœperunt quidem, sed protinus cessaverunt, pravi sunt, quod naturam maxime prælanguidam, excretionem quidem aggredientem, sed præ imbecillitate non absolventem, præmonstrent. Hippoc. *in* 1. *Epidem. comm.* 1. *text.* 28. papulas parvas, quod statim evanescerent, pessimas observavit, & postea, de malis abscessibus dixit: *Sed statim redierunt & deterius evaserunt.* In Ephranonis filio, qui mortuus est, exanthemata oborta parum durarunt, & absque ratione evanuerunt: & hæc de abscessibus intro recurrentibus. Ex loco itidem mali abscessus Medicis innotescunt, pessimi enim sunt, qui prope viscera in cute erumpunt. Quo fit, ut abscessus post aures, perpetuo sint suspecti, nam forte superveniunt fractis inde viribus, & videntur novas caussas morbi attexere. Fessus æger magnos abscessus, qui tempore ac virium robore opus habent, ad concoctionem & suppurationem faciendam ferre nequit: parvi vero non solvunt: sunt vero minus, ut dictum est, suspecti loci ratione, quippe, quod cerebro sint proximi, non secus & tumores sub alis loci ratione damnantur, & bubones ipsi in inguinibus, qui tumores solent grassari tempore pestilenti, quo tempore interna viscera maxime patiuntur. Cum malis signis nulli abscessus boni esse possunt: sunt enim ex judicatoriis non judicantibus: non minus etiam ii, qui nedum febrem non tollunt, ægrotosque quicquam allevant, sed quinimo ipsos non parum lædunt. Atque hæc in universum dicta sint de malis abscessibus, mortem prædicentibus. Nunc pauca, ut rem hanc exemplis quibusdam illustremus de his abscessibus, qui secundum aures fiunt, quos parotidas Medici

dici appellant, subjungamus. Hos abscessus hisce signis prægnoscendos Hipp. in hunc modum: Propria vero (ubi morbus non fuerit valde diuturnus) si subita difficultas anhelitus laboranti superveniens, mox quiescat, cumque gravitas capitis & dolor subsequatur, & gravis somnus aut surditas, huic in glandibus post aures necesse est abscessus fieri. Galen. *in* 1. *prorrh. com.* 75. *text.* 76. & 77. somnum gravem, cum dolore capitis & surditatem statim advenientem signa esse parotidum statuit, & auctor prorrh. 3. dixit, ex capitis dolore, comate, surditateque prænosci parotidas: Ex iis abscessibus boni sunt, qui magnitudine moderati, sine dolore, integris viribus in aliquo die critico, & antegressis coctionis signis erumpunt. Cujusmodi fuerunt, quas Hipp. *in Epidemiis* meminit, de quibus *in libro* dixit: *Tubercula vero multis secundum alterutram aurem, plurimis secundum utramque exstiterunt, febre carebant, erant recti: nonnullis parum accendebantur, sed exstincta omnibus sunt citra incommodum. Erat eorum hæc natura, laxa erant, magna, diffusa citra phlegmonem atque citra dolorem, obscure omnibus evanescebant.* Hæc fiunt a caliginosa materia, quæ facile citra incommodum tolluntur, aut a pituita, quæ œdematosa, aut a sanguine phlegmonosa, aut a flava bile erysipelatosa vocata, aut a materia crassa, & viscida; illa facillime discutiuntur, atque hæc ægerrime, quo fit ut in multis sublata febre etiam perseverent, neque residentia, neque suppurantia appareant, de his Hipp. *in* 1. *Epid. Tubercula secundum aures, quæ in febribus cum dolore extuberant, nonnullis cum febris decretorie sedantur, non resident, neque suppurant, optimæ sunt vel saltem non pravæ parotides, quæ prægressis vacuationibus vel purgationibus resolvuntur, & præsertim cum bonis urinis, cujusmodi forte fuerunt, quæ in Clazomenio extuberarunt.* De his forte meminit auctor Coac. præsagiorum, cum sputationibus. Quæ suppurantur itidem cum signis coctionis, & pus est album, purum, salutares existunt. Contra malæ dicuntur, quæ aut majores quam ferri possint, aut parviores quam purgare valeant, observantur, cum dolore, & fractis viribus erumpentes, nullis coctionis signis antegressis, in die non critico cum

ma-

malis ſignis apparentes, atque febrem non allevantes, ſed quinimo ægris ab ipſis in deterius mutatis. Præterea quæ intus recurrunt abſque cauſſa. Has recidivam præmonſtrare Hipp. *in 7. epid.* tradidit, & Galen. deterrimum eſſe ſignum *in primo prorrh.* ſtatuit, quales Nicolai Concubina habuit, quibus abſceſſibus magnis ſine ſigno ſublatis mors eam eſt ſubſecuta, auctor Coac. præſag. *in 4. Coac. præſag. text. 25.* ait: *Si ardenti febre abſceſſus, ad aures facti, non ſuppuraverint non valde ſervantur:* & *in prorrheticis: Tumores circa aures maxime ex acutis in febribus ardentibus fiunt, ſi morbum non ſolvant, neque maturent, aut ex naribus ſanguis fluat, vel urinæ deponent ſedimentum craſſum, moriuntur.* Et auctor Coac. præſagiorum. *Tumores circa aures poſt expurgata plurima graviter olentia, acuta febre, hypochondrio intento, tardius excitati, interficiunt:* & *in prorrheticis* ſcriptum eſt, in ſuppuratis parotidibus pure non albo effluente, lethale eſſe, pravaſque dici parotidas, quæ cum urinis parum coctis apparent. Quod Gal. vel etiam de iis, quæ probe ſuppurarunt, intelligi debere, nobis præmonſtraſſe, nuperrime meminimus: Unde vel etiam parotides ſuſpectæ erunt, abſque ſignis concoctionis probe ſuppuratæ. Quales in Craſtinacte, & ancilla pictoris ab Hipp. fuere obſervatæ, quibus, uti dictum eſt, probe ſuppuratis, ambo tamen interierunt. De exanthematibus, quo nomine papulæ omnes latinis, barbaris variolæ, morbilli, puncticulæ ſeu maculæ nuncupatæ, comprehenduntur; deque puſtulis, carbunculis, bubonibus, tumoribus hypochondriorum nihil supereſt ad ipſorum prognoſin illuſtrandam dicendum, quum omnia ad prædicendi rationem pertinentia, cum in hoc ipſo capite, quod abſolvimus, tum in aliis libris ſatis accurate expenderimus.

FINIS.

INDEX RERUM OMNIUM,

QUÆ IN TOTO OPERE CONTINENTUR.

A.

Apho-

D.

D.

F.

Fri-

Lassi-

N.

Re-

S.

V.

CORRIGENDA. Pag. 9. lin. 33. altricem, *lege*, alteratricem. P. 10. l. 6. eodem modo P. 280. l. 34. *ubi sic legendum*, ægrum autem vero nullo pacto ante inspexeris.

Si quædam insuper leviora forte irrepsêre, fugienti ut id oculo dare, & ipsi corrigere velint, rogantur Lectores.

FINIS.